

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «ВІДКРИТИЙ
МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ЛУЦЬКИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ
В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ**

*Матеріали XII Міжнародної науково-практичної
конференції
(м. Луцьк, 14-15 травня 2026 року)*

Луцьк – 2026

УДК 371:378
А 43

*Конференція відбулася в межах виконання наукового дослідження
«Актуальні проблеми освіти та науки у контексті
євроінтеграційного поступу»
(реєстраційний номер в УкрІНТЕІ №0124U001475)*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»
(протокол № 6 від 25.06.2026 р.)*

Рецензенти:

Земзюліна Наталія Іванівна – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Дем'янюк Олександр Йосипович – доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу : матеріали доп. учасн. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14-15 трав. 2026 р.) / упоряд.: О. А. Бундак, Л. В. Бензель. Луцьк : ЛПРОЛ, 2026. 611 с.

Випуск вміщує статті з актуальних проблем сучасної освіти та науки, розвитку бібліотечної, архівної справи та соціальних комунікацій в умовах європейської інтеграції; питань впровадження інформаційних технологій в освітній процес; тенденцій розвитку соціальних технологій та психолого-консультативної діяльності; економіко-правових аспектів і туристично-рекреаційної роботи в науково-освітньому просторі; проблем фізичного виховання, зміцнення та відновлення здоров'я.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів тез і статей можуть не збігатись із позицією редакції.

Наукові роботи друкуються в авторській редакції без коректорських правок.

©Луцький інститут розвитку людини
Університету «Україна», 2026

ЗМІСТ

Програма XII Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми освіти та науки у контексті євроінтеграційного поступу»	
РОЗДІЛ I.	
Історичні, філософські та організаційно-методичні питання розвитку науки та освіти в умовах європейської інтеграції	
БОРЕЙКО Юрій РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	47-49
ГОЙДА Анастасія ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОЛЕКСАНДРА МАШЛАЯ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ	49-55
ДЕМ'ЯНЮК Олександр ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	55-58
ДМИТРЕНКО Алла «НАШЕ СЕРЦЕ ПО РОДНОМ КРАЮ І ТЕПЕР ВОНО БОЛИТЬ»: ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ АЕС (ДО 40-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ)	58-65
ЄРКО Галина ВІЗУАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: ЯК НАВЧИТИ СТУДЕНТІВ «ЧИТАТИ» ОБРАЗИ ТА РОЗПІЗНАВАТИ МАНІПУЛЯЦІЇ	65-68
ЗАРЕМБА Людмила ОКРЕМІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	68-70
ЛУЧКАНИН Сергій ІСТОРИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РУМУНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА	70-75
ПАСІЧНИК Сергій ПРОБЛЕМА ІМПЕРСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКІ СТРАТЕГІЇ В ПЕРІОД ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	75-79
ХАРЛАМОВ Михайло ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДСНС УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ	79-82
РОЗДІЛ II.	
Професійне становлення майбутніх спеціалістів в інтеграційних умовах	
КОПОТІЛОВ Олег ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ IV КУРСІВ ДО ЄВІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	83-86
КУЛЬЧИЦЬКА Анна ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ	87-89
МЕЛЬНИК Юлія СТРУКТУРНО-СЕМАСІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ МУЗИЧНОГО ТВОРУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	90-93

МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
<i>РАДЗИЙ Володимир, ШЕПЕЛЮК Кирило</i> ПЕРЕХІД ВІД БАЛТІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИСОТ ДО EVRS ЯК ПРОЦЕС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	93-96
<i>СУШИК Олександр</i> ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	96-99
<i>ТУР Оксана</i> ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ	99-105
РОЗДІЛ III. Проблеми і перспективи вивчення розвитку інформаційної діяльності та соціальних комунікацій	
<i>ГОРБАЧ Надія</i> РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРЕАТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (на прикладі українознавчого проєкту «Мисливці за правдами»)	106-109
<i>КОСТІН Артем</i> ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В МЕДІА	109-112
<i>ЛЯШУК Наталія, ГРЕЧКОВСЬКИЙ Дмитро</i> PR-КАМПАНІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРОЄКТИ В ПРАКТИЦІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	112-116
<i>МАТЕЮК Дарина</i> РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	116-118
<i>МЕЩЕРЯКОВА Тетяна, ЖАЛКО Тетяна</i> СЛОВОФОРМНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗАСІБ ПРАГМАТИЧНОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ	118-122
<i>ЮРЧЕНКО Любов</i> МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ	122-125
РОЗДІЛ IV. Сучасні виклики та актуальні проблеми правового регулювання суспільних відносин в Україні	
<i>АХМЕДОВА Каріна</i> ФАКТИЧНИЙ СІМЕЙНИЙ СОЮЗ В УМОВАХ ДЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	126-128
<i>БОГАЧУК Юлія</i> ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ОСОБИ	128-130
<i>БУНДАК Олена</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СТАНІВ: БАЛАНС БЕЗПЕКИ ТА ДЕМОКРАТІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ)	130-134
<i>БУНДАК Олена, БУНДАК Ілля</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВІД ХАРТІЇ ВОЛЬНОСТЕЙ ДО СУЧАСНИХ СИСТЕМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ	134-139

БУКОВСЬКИЙ Юрій ЗАХИСТ ФІНАНСОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСОБИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ЦИФРОВІЙ СФЕРІ	139-141
ВАСИЛЮК Ігор ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	141-144
ГУСАК Андрій АДАПТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	144-149
ГУСАК Тарас ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ	149-153
ГУСАК Анна ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	154-159
ГОРЬОВИЙ Василь УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	160-162
КУШНІРУК Юлія БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ	162-164
ПАЩУК Тарас ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	164-168
ПАЩУК Тарас, ПАЩУК Олена, ЯРМОЛЮК Андрій ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	168-175
ПЕНЬКО Віктор ЛОГІКА В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ	175-179
ПІКАЛЮК Світлана ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	179-182
ПІКАЛЮК Світлана, КОГУТ Андрій КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ЩОДО РЕЛІГІЙНИХ СПОРУД АБО СВЯТИНЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	182-184
ПЛЕЦЬКА Руслана ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ	184-187
ПОПОВ Анатолій ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	187-189
ПОВШУК Віталій АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ	189-192
САМЧУК-КОЛОДЯЖНА Зінаїда ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА МАЙНО ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	192-196

ШИРШИКОВА Руслана ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ	196-200
ФЕЛЬЦАН Іван АКАДЕМІЧНО-НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ	200-205
РОЗДІЛ V. Туризм та комп'ютерна інженерія: взаємодія технологій для сталого розвитку	
АНТОНЮК Анна АНАЛІЗ МАРШРУТІВ ДОСТАВКИ ТОВАРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРАФОВИХ МОДЕЛЕЙ	206-208
БОЯРКЕВИЧ Руслан ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	209-211
ГОЛОВАЦЬКИЙ Тарас РОЛЬ CRM-СИСТЕМ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТАМИ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	211-214
ДЕНИСЮК Тарас ТЕСТУВАННЯ ВПЛИВУ АПАРАТНОЇ АРХІТЕКТУРИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ КОМП'ЮТЕРІВ	215-218
ДУДАШ Василь СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В ШВЕЙЦАРІЇ	218-221
ДУДЯНОВ Павло МАТЕМАТИЧНІ ОСНОВИ QR-КОДІВ	221-223
ЖИЛКА Антон МОДЕЛЮВАННЯ В МОДЕРНІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МАГАЗИНУ ПОБУТОВОЇ ХІМІЇ	223-230
КОНСТАНКЕВИЧ Лариса, РАДКЕВИЧ Мар'яна ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ПРОЄКТАМИ	230-234
КОРНЕЛЮК Віктор ВІЗУАЛІЗАЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ GEOGEBRA У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК	234-238
КУНИЦЬКИЙ Михайло, ДАНИЛЬЧУК Олександра СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОРТУГАЛІЇ	238-240
ЛИТВИНЧУК Володимир МЕТОДИКА МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕРЕЖЕВИХ КОМПОНЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ КЛІНІКИ	241-247
ЛИС Аліна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІРЛАНДІЇ	247-250
МАЙСТЕР Андрій ВУГЛЕЦЕВИЙ СЛІД У ГЛОБАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ	250-253
МИЛЬКО Інна МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	253-255

ОЖЕМА Сергій, ВЕРНИГОР Андрій РОЗВИТОК АГРАРНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)	255-257
ОСІПОВИЧ Ярослав РОЗРОБКА САЙТУ МЕБЛЕВОГО МАГАЗИНУ OSFURNITURE: СТВОРЮЄМО ПРОСТІР ДЛЯ ЗАТИШКУ ОНЛАЙН	257-259
ПОМАЗУН Олена ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	259-262
ПОМАЗУН Олена, ШЕВЧИК Володимир ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	262-266
ПРИХОДЬКО Христина ГРАФОВІ МОДЕЛІ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	266-267
СОСИНЕЦЬ Максим, СОБЧУК Оксана АНАЛІЗ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МЕРЕЖІ ІоТ РОЗУМНОГО БУДИНКУ	268-270
СТАРКО Василь ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМВОРКУ SPRING BOOT ДЛЯ СТВОРЕННЯ НАДІЙНИХ ТА МАСШТАБОВАНИХ ВЕБДОДАТКІВ	270-273
ТИШКО Анна РОБОТОТЕХНІКА СЕРЕД МОЛОДІ: АНАЛІЗ УЧАСТІ УЧНІВ У НАУКОВИХ ПРОЄКТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ МАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ	273-278
ЧЕТВЕРИКОВА Тетяна ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З ДИСКРЕТНОЇ МАТЕМАТИКИ	278-280
ШВОРАК Едуард СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ	280-283
ШИЛІПУК Ігор ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПРОГРАМНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ 3D-ОБ'ЄКТІВ	283-286
РОЗДІЛ VI. Актуальні проблеми сучасних технологій фізичної реабілітації, зміцнення та відновлення здоров'я	
БОРЦЕВИЧ Святослав ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО У ПРАКТИЦІ ПОДОЛАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	287-289
ВАЛЕЦЬКИЙ Юрій ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МЕДСЕСТРИНСТВА МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННІ ЗДОРОВ'Я	290-292
ВІТРИЧЕНКО Олена ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ НА ПАМ'ЯТЬ	292-293
ГАЛЮК Олександр ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КЛІНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ	294-296
ГОРДІЙЧУК Віктор АДАПТИВНА РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	296-297

ГРЕЙДА Наталія КОНСЕРВАТИВНЕ ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ЛАТЕРАЛЬНОМУ ЕПІКОНДИЛІТІ	298-300
ГРЕЙДА Наталія, МАКАРА Богдан ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ КІФОЗУ	300-302
ДЕДЕЛЮК Ніна СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	303-305
ЗОМБИК Богдан ПЕЙСИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ПОСТКОВІДНИМ СИНДРОМОМ	306-308
КРИВЕНЧУК Дарина ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧ ОСВІТИАМИ ЗВО	308-310
МИХАЙЛЮК Оксана СУЧАСНІ ФІТНЕС-ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ	310-312
ПУТРОВ Сергій АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	312-316
ТЕРЕБЕЙЧИК Юлія ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИХАЛЬНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ОСІБ ІЗ ХРОНІЧНОЮ ВТОМОЮ	316-319
ТОМАЩУК Олена ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО СПОРТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	319-322
РОЗДІЛ VII. Бібліотечна та архівна справа як важлива складова інформаційно-комунікаційної діяльності	
БУНДАК Олена, КУЗЬО Анатолій ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК: ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	323-326
БУНДАК Олена, ЛЮШУК Олеся БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ	326-331
БУНДАК Олена, ОЛЕКСЮК Оксана СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	331-333
БУНДАК Олена, ПАЧКОВСЬКА Діана ДОКУМЕНТНИЙ СКЛАД ВЕБ-САЙТУ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ТА РЕПОЗИТАРІЇВ	333-338
КОНОН Надія РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ ГРАНТОВОГО ПРОЄКТУ БІБЛІОТЕКИ	338-340
КОНОН Надія, ЛЕБІДЬ Юрій СТРУКТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СКЛАДОВІ УПРАВЛІННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ	340-343
КОНОН Надія, МОКИЧ Володимир ВИДАВНИЧІ ІНІЦІАТИВИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА	344-346

ЛИС Софія ТРАНСФОРМАЦІЯ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ПЕРВОУЧИТЕЛІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	346-350
ПЕТРОВИЧ Валентина ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІВАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ	350-354
ЯНЧУК Лілія СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ	354-357
РОЗДІЛ VIII. Психолого-педагогічні виклики в освіті (загальної, вікової, реабілітаційної та корекційної психології та педагогіки)	
SHARLOVYCH Zoia PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE ASPEKTY ADAPTACJI STUDENTÓW ZAGRANICZNYCH W ŚRODOWISKU WIELOKULTUROWYM POLSKIEJ UCZELNI (NA PRZYKŁADZIE MANS)	358-360
БАБІЙ Микола ВПЛИВ РОДИННИХ СТОСУНКІВ НА ВЛАСНІ ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКА	360-364
ВІННИК Валентина КОМАНДНА РОБОТА ВИХОВАТЕЛЯ, ФАХІВЦІВ СУПРОВОДУ ТА БАТЬКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	364-366
ВІТКОВЕЦЬ Надія, СОБЧУК Оксана ВПЛИВ ГЕЙМІФІКАЦІЇ НА МОТИВАЦІЮ ТА НАВЧАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ УЧНІВ	367-369
ВИГУРА-ШАТАН Христина ПОБУДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ВІД ЦІЛЕЙ ДО РЕЗУЛЬТАТІВ	369-372
ГРИЦЕНКО Ірина ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ «ЦИФРОВОГО ДЕТОКСУ» НА ЛЮДИНУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА	372-374
ДУЧИМІНСЬКА Тамара, КУШПЕТЮК Роман ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ З ОСОБИСТІСНОЮ БЕЗПОРАДНОСТЮ	375-376
ДУМА Алла, ФЕДОТОВА Тетяна ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ДИСКУРСІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ	376-378
ЗАКУСИЛО Оксана СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	378-380
Марія ЗАМЕЛЮК ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ІНТЕГРАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	380-384
ЗАМЕЛЮК Марія, ЗАМЕЛЮК Іванна АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ	384-387
ІВАНАШКО Оксана САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОПАНУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В	

ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ	387-394
<i>ІВАНЮК Інна</i> ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ	394-398
<i>ІВАНЮК Інна, ТИМЧУК Сергій</i> КОМПЛЕКС ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ: ПІДБІР ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ	398-401
<i>КИХТЮК Оксана</i> ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ РЕСУРСНОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	402-404
<i>КІНАХ Неля</i> РОЗВИТОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ	404-407
<i>КОЦЬ Михайло</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	407-412
<i>ЛЕВЧУК Олена, БОРЕЙКО Юрій</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ	412-414
<i>ЛЕГНОВСЬКА Валентина</i> ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК АДАПТОВАНИЙ ПРОСТІР РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	414-417
<i>ЛІСОВ Василь</i> ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	417-419
<i>МАЙСТРУК Вікторія</i> ПСИХОДІАГНОСТИКА ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	419-422
<i>МАНДРУК Наталія</i> АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	422-425
<i>МОГІЛЕВСЬКИЙ Володимир</i> ДО ПИТАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	425-430
<i>МУДРИК Алла</i> ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ФОРМА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ	430-434
<i>НЕДОПАД Тетяна</i> КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ	434-437
<i>ПРОЦЮК Надія</i> ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	437-440
<i>СЕРЕДЮК Юлія</i> ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ПІДВИЩЕНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	440-442
<i>СЕРГЄВА Валентина</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	442-446

СЕРГЕЄВА Валентина, КВОЧКА Олександр ІНСТИТУТ ТЮТОРСТВА В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	446-450
СИНЮЧКОВА Тетяна КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА ДІТЕЙ З ОПП	450-452
СОЛОМОНЮК Олена, МУДРИК Алла БАГАТОВИМІРНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	452-455
СТАСЮК Людмила ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	455-458
ФЕДОТОВА Тетяна ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У ВИВЧЕННІ ТРИВАЛОГО ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ	458-461
ФОКІНА Тетяна, ЗАБЛОЦЬКИЙ Андрій МОНІТОРИНГ БУЛІНГУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	461-463
ШКАРЛАТЮК Катерина, ЛОКАЧУК Тетяна НЕВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	464-466
РОЗДІЛ IX. Особливості міжкультурної комунікації	
ŠVEIKAUSKIENĖ Daiva ANALYSIS OF PERSONAL AND POSSESSIVE PRONOUNS IN THE LITHUANIAN LANGUAGE	467-468
БІЛОЗЕРСЬКИЙ Леонід МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ КРИЗ І ВОЄН	468-471
ВАСЮРА Руслана МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ БУЛЬБАШОК І ПОШИРЕННІ ФЕЙКІВ	471-474
ВЕЛИЧКО Анастасія, ВАСЮРА Руслана СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ INSTAGRAM У РЕКЛАМІ ТА ПОВЕДІНКА ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ	474-476
DULGEROVA Olga INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A MEANS OF FORMING SOCIAL UNITY	476-479
ЄРЖИКІВСЬКА Наталія ЖОРЖ ТАБУРІ – ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ, АВТОР СПОГАДІВ І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПЕРСОНАЖ	479-484
ЗЕМЗЮЛІН Єгор ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	484-487
ЗЕМЗЮЛІН Іван ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ	487-489
КОРНЕЙКО Алла ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНІХ ОЦІНЮВАНЬ В СИСТЕМІ ЯКОСТІ ОСВІТИ	489-493

КОЦЮБА Наталія НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК	493-495
МАСИЦЬКА Тетяна УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ	495-498
МАРКІВСЬКА Людмила ЕВОЛЮЦІЯ ШРИФТІВ: ІСТОРІЯ, СТИЛІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ	498-500
МИХАЙЛОВСЬКА Надія ФІЛОСОФСЬКІ СЕНСИ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ІСПАНСЬКІЙ КАЗЦІ	500-509
МІРОНОВА Наталія ЕЛЕМЕНТИ СХІДНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАПРОШЕННЯ ДО ВЛАСНОГО СВІТУ (на прикладі героїв романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Замок на піску» («The Sandcastle»))	509-514
ОСТАПЧУК Андрій ІННОВАЦІЇ МУЗЕЮ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА КОРСАКІВ	514-518
ПАХОЛОК Зінаїда ПЕРЕКЛАДИ БІЛИН ПАВЛА ГРАБОВСЬКОГО ЯК ВАЖЛИВА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	518-529
ХАЙНСЬКИЙ Олег КРОСПЛАТФОРМЕННІСТЬ У ВИДАВНИЧОМУ МАРКЕТИНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО ПРОСУВАННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ	529-532
ХРУСЬ Богдан ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	532-535
Розділ X. Управління фінансами, банківськими установами та страховими компаніями як фактор розвитку соціально-економічних систем	
БУНДАК Олена ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВНОЇ СТІЙКОСТІ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ МІЖ УНР ТА СУЧАСНОЮ УКРАЇНОЮ	536-541
ГВОЗДЕЦЬКА Тетяна РОЛЬ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	541-544
ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія КОНВЕРГЕНЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ УКРАЇНИ В МЕЖАХ ВИКОНАННЯ ВИМОГ UKRAINE FACILITY	545-547
ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія, ПУНДИК Катерина МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	547-549
ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія, ШАВУЛА Марія ІНСТРУМЕНТИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ	549-551
ДАНИЛЮК Тетяна, МУРАФА Тарас	

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	551-556
ЖИГАР Наталія РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	556-558
<i>ЖИГАР Наталія, КРОЛІКОВСЬКА Наталія</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТНОСТІ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	559-561
<i>ЖИГАР Наталія, ЛИТВИНЮК Марія</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ДОРОЖНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ	561-563
<i>ЖИГАР Наталія, МЕЛЬНИЧУК Олександр</i> РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НБУ	563-565
<i>ЖИГАР Наталія, МИХАЛИК Артем</i> ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ПРОЯВУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	565-567
<i>МАЦІБОРА Юліанна</i> ЕВОЛЮЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ: ПЕРЕХІД ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ДО ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ	567-571
<i>МАЧУЛКА Анастасія</i> СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	571-574
<i>НАГОРНОВА Олена</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	574-575
<i>НАУМЕНКО Наталія</i> МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ: ФІНАНСОВІ РИЗИКИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ	576-581
<i>ОЖЕМА Сергій</i> ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТА ПОДАТКОВА РЕФОРМА УКРАЇНИ	582-584
<i>ПЕТРИНЯК Андрій</i> АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ	584-586
<i>СЕРГЄЄВА Юліанна</i> ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	586-589
<i>СРІБНА Євгенія</i> ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ХЕДЖУВАННЯ РИЗИКІВ ЯК ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	589-591
<i>СТУПНИЦЬКИЙ Віктор</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРАХУВАННІ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	591-596

<i>ШЕНДЕРУК Діана</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	596-599
Відомості про авторів	600

**XII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА
НАУКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО
ПОСТУПУ»**

Програма конференції

14-15 травня 2026 року

Конференція відбувається в межах виконання наукового дослідження

*«Актуальні проблеми освіти та науки у контексті
євроінтеграційного поступу»*

(реєстраційний номер в УкрІНТЕІ №0124U001475)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Сергій САВИЧ – (голова) кандидат юридичних наук, доцент, директор Луцького інституту розвитку людини;

Олена БУНДАК – (співголова) кандидатка історичних наук, доцентка, заступниця директора з науково-методичної роботи Луцького інституту розвитку людини;

Тарас ПАЩУК – директор Луцького фахового коледжу Університету «Україна», адвокат;

Зінаїда ПАХОЛОК – докторка філологічних наук, професорка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини;

Zoia SHARLOVYCH – doktor nauk pedagogicznych, prodziekan ds. współpracy międzynarodowej, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Łomża, Rzeczpospolita Polska;

Наталія ЗЕМЗЮЛІНА – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ		
Урочисте відкриття конференції Пленарне засідання	14.05.2026 р. ауд. 202.	11.00 год. 11.30 - 14.00 год.
РОБОТА СЕКЦІЙ		
<i>назва секції</i>	<i>дата, аудиторія, години</i>	<i>покликання на під'єднання</i>
Історичні, філософські та організаційно-методичні питання розвитку науки та освіти в умовах європейської інтеграції	15.05.2026 р. ауд. 202. 10.00 год.	https://us04web.zoom.us/j/9945293279?pwd=1PX90WNRMB4ON3tE9af2YqrCeQni8Q.1&omn= Ідентифікатор: 73328141920 Пароль 11111
Професійне становлення майбутніх спеціалістів в інтеграційних умовах		
Сучасні виклики та актуальні проблеми правового регулювання суспільних відносин в Україні	15.05.2026 р. ауд. 209. 10.00 год.	https://us04web.zoom.us/j/79388990537?pwd=pOR3aXHmOKrygY7iLML3vJt4rvOCds.1 Ідентифікатор: 793 8899 0537 Пароль 11111
Економічна політика та фінансові інструменти в умовах євроінтеграції		
Проблеми і перспективи вивчення розвитку інформаційної діяльності та соціальних комунікацій	15.05.2026 р. ауд. 104. 10.00 год.	https://us05web.zoom.us/j/85173065018?pwd=rF4fWksh1aqG7ebqDLszSKpM1OaDNE.1 Ідентифікатор - 851 7306 5018 Код доступу - 11111
Особливості міжкультурної комунікації		
Бібліотечна та архівна справа як важлива складова інформаційно-комунікаційної діяльності		
Актуальні проблеми сучасних технологій фізичної реабілітації, зміцнення та відновлення здоров'я	14.05.2026 р. ауд. 202. 15.00 год.	https://us04web.zoom.us/j/88007888171?pwd=iEQWr914WDp8bAtmfGESbDryvhh6V2.1 Ідентифікатор: 88007888171 Пароль: 11111
Психолого-педагогічні виклики в освіті (загальної, вікової, реабілітаційної та корекційної психології та педагогіки)		
Туризм та комп'ютерна інженерія: взаємодія технологій для сталого розвитку	15.05.2026 р. ауд. 106. 10.00 год.	https://us04web.zoom.us/j/75711666104?pwd=S2Ng4VJOgPf51OronG9wUa8UAYUcKa.1 Ідентифікатор: 757 1166 6104 Пароль: 11111

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Посилання на підключення до конференції Zoom:

<https://us05web.zoom.us/j/85925625133?pwd=hp32VVhYvWZjnSvjlbDhnR4yotIfY>
E.1

Ідентифікатор конференції: 859 2562 5133

Код доступу: 11111

Регламент роботи:

- доповіді на пленарному засіданні – до 15 хв.
 - на секційних засіданнях – до 15 хв.
 - виступи в дискусії – до 5 хв.
- 10:45 – 11:00 підключення

11:00 ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ. ВІТАННЯ УЧАСНИКІВ

Петро ТАЛАНЧУК – доктор технічних наук, професор, дійсний член Академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, член Міжнародної Асоціації Президентів Університетів (IAUP), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Сергій САВИЧ – кандидат юридичних наук, доцент, директор Луцького інституту розвитку людини

Іренеуш ЖУХОВСЬКИЙ – доктор інженер, професор MANS, ректор Міжнародної Академії прикладних наук в Ломжі, Республіка Польща

Zoia SHARLOVYCH – doktor nauk pedagogicznych, prodziekan ds. współpracy międzynarodowej, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Łomża, Rzeczpospolita Polska

Світлана ГЕРАЩЕНКО – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології, заступниця декана з молодіжної та соціальної політики факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

ДОПОВІДІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Модератор: *Олена БУНДАК*, кандидатка історичних наук, доцентка, заступниця директора з науково-методичної роботи Луцького інституту розвитку людини

ДОПОВІДІ:

Ольга ГУСАК – суддя Дарницького районного суду м. Києва, кандидатка юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ШТУЧНІ І РЕАЛЬНІ СПОРИ

Тетяна МАСИЦЬКА – докторка філологічних наук, професорка кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики ВНУ імені Лесі Українки

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА: КОМУНІКАЦІЯ

Olena KOVALCHUK – doctor in Educational Sciences Ukrainian Science Diaspora in France National University of Food Technologies

THE IDENTITY OF UKRAINIAN FORCED MIGRANTS IN FRANCE

Андрій СИТОВСЬКИЙ – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, фізичний терапевт, керівник реабілітаційного центру Rehab Systems

ДОМАШНЯ КАРДІОРЕАБІЛІТАЦІЯ ПІСЛЯ ІНФАРКТУ МІОКАРДА В ДОВГОТРИВАЛОМУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ПЕРІОДІ: ДОКАЗОВА БАЗА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Aurelija GRITĖNIENĖ – doctor of Humanities The Institute of the Lithuanian Language

BLUE PETALS IN MODERN LITHUANIAN PROSE (СИНІ ПЕЛЮСТКИ В СУЧАСНІЙ ЛИТОВСЬКІЙ ПРОЗІ)

Олександр ДЕМ'ЯНЮК – доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Наталія ЗЕМЗЮЛІНА – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ ПРОГРАМ У ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Марія ЗАМЕЛЮК – кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти, комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ІНТЕГРАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Наталія НАУМЕНКО – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри міжнародних економічних відносин та управління проєктами ВНУ імені Лесі Українки

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ДО УКРАЇНИ З МЕТОЮ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ: ПРИЧИНИ, БЕЗПЕКОВІ РИЗИКИ ТА ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Олена ПАЩЕНКО – заступниця голови Всеукраїнської екологічної ліги

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРИРОДІ: ДОСВІД ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛІГИ

Неля КІНАХ – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

РОЗВИТОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ СЕКЦІЙНИХ ЗАСІДАНЬ КОНФЕРЕНЦІЇ

10:00 – початок роботи секційних засідань

13.00-14.00 – перерва на обід

18:00 – завершення роботи секційних засідань

Форма роботи – очна, дистанційна

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРИЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Модератор секції: Олена Бундак – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

VON ROSEN Viktoriia – Ph.D., President of Ukrainian Coordination Center e.V., Germany

INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION: LEGAL AND FINANCIAL DIMENSIONS

ZORYCH Oksana – Senior Research Scientist, Department of Theory and History of Political Science, Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, invited researcher of École Normale Supérieure, France

NATIONAL CONSOLIDATION IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE: BETWEEN SOCIAL INTEGRATION AND SYMBOLIC POWER

БОРЕЙКО Юрій – доктор філософських наук, професор кафедри політології та публічного управління, ВНУ імені Лесі Українки

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

БОРТНІКОВ Валерій – доктор політичних наук, професор кафедри політології і публічного управління, ВНУ імені Лесі Українки

НЕОПУТІНІЗМ ЯК РЕІНКАРНАЦІЯ КЛАСИЧНОГО ФАШИЗМУ

БОРТНІКОВА Алла – докторка політичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії, ВНУ імені Лесі Українки

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОВРЯДУВАННЯ В МІСТАХ ВОЛИНИ В 60-ті рр. XVI СТОЛІТТЯ

ГОЙДА Анастасія – здобувачка освіти 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, ВНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: Понедельник Лариса – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та археології, ВНУ імені Лесі Українки

ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОЛЕКСАНДРА МАШЛАЯ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ

ДМИТРЕНКО Алла – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри музезнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки, наукова співробітниця Музею історії сільського господарства Волині

«НАШЕ СЕРЦЕ ПО РОДНОМ КРАЮ І ТЕПЕР ВОНО БОЛИТЬ»: ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ АЕС (ДО 40-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ)

ЄРКО Галина – викладачка-методистка, голова циклової комісії суспільних та художньо-мистецьких дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ ІСТОРИЧНИМ ФЕЙКАМ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

ЗАРЕМБА Людмила – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ОКРЕМІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ЛУЧКАНИН Сергій – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІСТОРИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РУМУНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА

ПАСІЧНИК Сергій – заступник директора КЗ «Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради»

Науковий керівник: Землюліна Наталія – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ПРОБЛЕМА ІМПЕРСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКІ СТРАТЕГІЇ В ПЕРІОД ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

СІНКЕВИЧ Євген – доктор історичних наук (доктор габілітований), професор кафедри всесвітньої історії і міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ НАУКИ І ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІСЛЯ ВСТУПУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ХАРЛАМОВ Михайло – доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України (Державна служба України з надзвичайних ситуацій).

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДСНС УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

ХАРЧЕНКО Наталія – кандидатка педагогічних наук, завідувачка відділу виховання на пограниччі Інституту проблем виховання НАПН України

ОСВІТА НА ПОГРАНИЧЧІ УКРАЇНИ. ЗЗСО У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ЯКІ МЕЖУЮТЬ З ІНШИМИ ДЕРЖАВАМИ: ПРОСТОРОВО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

СЕКЦІЯ 2

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Модератор секції: Олена Кушпетюк – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

KATRIN Taras – Asociace MOST UA-CZ z.s. Adaptační centrum UA-CZ s.r.o. /Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Masaryk University (Czech Republic)

UKRAINIAN YOUNG SCIENTISTS IN THE CZECH REPUBLIC (2022–2025): INTEGRATION, CHALLENGES AND PROSPECTS

БОЙЧУК Петро – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ПРОФЕСІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕДАГОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ

БОРБИЧ Наталія – кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ЗДОБУВАЧ ОСВІТИСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ДЖУРАК Сергій – здобувач освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» групи 41ФК факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Марчук Сергій – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

КОВАЛЬЧУК Ірина – кандидатка філософських наук, доцентка кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОВИХ ВИМОГ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ»

КОЗИГОРА Марія – Ph.D., старша викладачка кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

КОВАЛЬ Софія – здобувачка освіти спеціальності Початкова освіта групи 41 ПО факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Козігора Марія – Ph.D., старша викладачка кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

КОПОТІЛОВ Олег – старший викладач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ IV КУРСІВ ДО ЄВІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

КУЛЬЧИЦЬКА Анна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені лесеї України

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ

МАРЧУК Сергій – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

МЕДВЕДЧУК Валентина – здобувачка освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» групи 31ФК факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Ковальчук Ірина – кандидатка філософських наук, доцентка кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

МЕЛЬНИК Юлія – викладачка кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАСІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ МУЗИЧНОГО ТВОРУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ОГНЄВА Ірина – учителька-методистка, учителька вищої категорії, заступниця директора з навчально-виховної роботи КЗ ЗЗСО «Луцький ліцей № 26 Луцької міської ради»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

РАДЗІЙ Володимир – кандидат географічних наук, доцент кафедри геодезії, землевпорядкування та кадастру географічного факультету ВНУ імені Лесі Українки

ШЕПЕЛЮК Кирило – здобувач освіти першого курсу, спеціальності «Геодезія та землеустрій», ВНУ імені Лесі Українки

ПЕРЕХІД ВІД БАЛТІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИСОТ ДО EVRS ЯК ПРОЦЕС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

СУШИК Олександр – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цифрових освітніх технологій Луцького національного технічного університету

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

СМУШКО Владислав – здобувач освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» групи 41ФК факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Марчук Сергій – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

РОЛЬ КОЗАЦЬКОГО ІДЕАЛУ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

ТЕРЕЩУК Андрій – здобувач освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» групи 41ФК факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Марчук Сергій – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ Я. КОМЕНСЬКОГО

ТУР Оксана – докторка педагогічних наук, професорка кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ

ЯРОШИК Тетяна – здобувачка освіти спеціальності «Початкова освіта» групи 21 ПО факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Козігора Марія – Ph.D., старша викладачка кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ

СЕКЦІЯ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Модератор секції: Наталія Ляшук – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ВЕРХОВЦЕВА Ірина – докторка історичних наук, професорка кафедри національної безпеки та підприємництва Державного університету «Київський авіаційний інститут»

КІБЕРИЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПУБЛІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЯК ВИКЛИК ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВУ: СОЦІОІНФОРМАЦІЙНИЙ КІБЕРТЕРОРИЗМ

ГОРБАЧ Надія – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка бібліотеки КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРЕАТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (на прикладі українознавчого проєкту «Мисливці за правдами»)

КОСТИН Артем – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Жалко Тетяна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В МЕДІА

ЛЯШУК Наталія – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ГРЕЧКОВСЬКИЙ Дмитро – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

PR-КАМПАНІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРОЄКТИ В ПРАКТИЦІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МАТЕЮК Дарина – здобувачка освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Ляшук Наталія – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

МЕЩЕРЯКОВА Тетяна – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

ЖАЛКО Тетяна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

СЛОВОФОРМНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗАСІБ ПРАГМАТИЧНОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ

ЮРЧЕНКО Любов – докторка філософських наук, професорка, старша викладачка кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України (Державна служба України з надзвичайних ситуацій).

МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

СЕКЦІЯ 4

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.

Модератор секції: Світлана Пікалюк – старша викладачка, завідувачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

АХМЕДОВА Каріна – здобувачка освіти 2 курсу спеціальності «Право», Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: Старчук Оксана – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін ВНУ імені Лесі Українки

ФАКТИЧНИЙ СІМЕЙНИЙ СОЮЗ В УМОВАХ ДЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

БОГАЧУК Юлія – старша викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ОСОБИ

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СТАНІВ: БАЛАНС БЕЗПЕКИ ТА ДЕМОКРАТІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ)

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

БУНДАК Ілля – здобувач освіти 3-го курсу спеціальності «Право» Луцького інституту розвитку людини

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВІД ХАРТІЇ ВОЛЬНОСТЕЙ ДО СУЧАСНИХ СИСТЕМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

БУКОВСЬКИЙ Юрій – здобувач освіти 1-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Богачук Юлія – старша викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ЗАХИСТ ФІНАНСОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСОБИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ЦИФРОВІЙ СФЕРІ

ВАСИЛЮК Ігор – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ГУСАК Андрій – доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

АДАПТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ГУСАК Тарас – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

ГУСАК Анна – кандидатка педагогічних наук, фахівчиня з організації інформаційної безпеки

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

ГОРЬОВИЙ Василь – доктор економічних наук, професор кафедри архітектури, землеустрою та геоінформаційних систем Державного університету «Київський авіаційний інститут», Заслужений працівник освіти

УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

КУШНІРУК Юлія – асистентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

ПАЩУК Тарас – старший викладач кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини, адвокат

ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ПАЩУК Тарас – старший викладач кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини, адвокат

ПАЩУК Олена – спеціалістка вищої категорії, учитель-методист ліцею «Оберіг» Ковельської міської ради

ЯРМОЛЮК Андрій – асистент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна», заступник начальника Територіального управління Служби судової охорони у Волинській області

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

ПЕНЬКО Віктор – кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права та порівняльного права ВНУ імені Лесі Українки

ЛОГІКА В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

ПІКАЛЮК Світлана – старша викладачка, завідувачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

ПІКАЛЮК Світлана – старша викладачка, завідувачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

КОГУТ Андрій – здобувач освіти 3 курсу спеціальності «Право» Луцького інституту розвитку людини

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ЩОДО РЕЛІГІЙНИХ СПОРУД АБО СВЯТИНЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

ПЛЕЦЬКА Руслана – викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

ПОПОВ Анатолій – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

ПОВШУК Віталій – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Право» Дубенської філії Університету «Україна»

Науковий керівник: Попов Анатолій – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ

САМЧУК-КОЛОДЯЖНА Зінаїда – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки

ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА МАЙНО ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

ШИРШИКОВА Руслана – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ

ФЕЛЬЦАН Іван – кандидат юридичних наук, докторант кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету, викладач Карпатського фахового коледжу Університету «Україна»

АКАДЕМІЧНО-НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ

АСТІВІТУ КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

ПЛЕЦЬКА Руслана, викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини, адвокат

КУШНІРУК Юлія, асистентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини, адвокат

СЕКЦІЯ 5

ТУРИЗМ ТА КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ: ВЗАЄМОДІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Модератор секції: Андрій Майстер** – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини*

АНТОНЮК Анна – здобувачка освіти 2КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

***Науковий керівник: Четверикова Тетяна** – старша викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради*

АНАЛІЗ МАРШРУТІВ ДОСТАВКИ ТОВАРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРАФОВИХ МОДЕЛЕЙ

БОЯРКЕВИЧ Руслан – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

***Науковий керівник: Помазун Олена** – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

ВЕЛИКИЙ Олександр – викладач спецдисциплін ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

МЕРЕЖІ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ВІД SDN ДО МЕРЕЖ ІЗ ПРОГРАМНИМ КЕРУВАННЯМ І АВТОМАТИЗАЦІЄЮ

ВОВК Петро – голова циклової комісії комп'ютерних систем та інформаційних технологій ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

КОНТЕЙНЕРИЗАЦІЯ ТА ОРКЕСТРАЦІЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ІТ- СТРУКТУРИ: РОЛЬ KUBERNETES У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

ГОЛОВАЦЬКИЙ Тарас – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

***Науковий керівник: Помазун Олена** – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини*

РОЛЬ CRM-СИСТЕМ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТАМИ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ДЕНИСЮК Тарас – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

***Науковий керівник: Каун Юрій** – викладач циклової комісії природничо-математичних наук КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради*

ТЕСТУВАННЯ ВПЛИВУ АПАРАТНОЇ АРХІТЕКТУРИ НА

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ КОМП'ЮТЕРІВ

ДРУКАЧУК Юрій – учитель-методист, учитель вищої категорії, учитель інформатики КЗ ЗЗСО «Луцький ліцей № 26 Луцької міської ради»

ВІД АЛГОРИТМІВ ДО ІНТЕРФЕЙСІВ: ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ТА UX/UI ДИЗАЙН У ШКІЛЬНІЙ ІНФОРМАТИЦІ

ДУДАШ Василь – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Майстер Андрій - кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В ШВЕЙЦАРІЇ

ДУДЯНОВ Павло – здобувач освіти 2КН Луцького педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Четверикова Тетяна – старша викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

МАТЕМАТИЧНІ ОСНОВИ QR-КОДІВ

ЖИЛКА Антон – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Каун Юрій – викладач циклової комісії природничо-математичних наук КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

МОДЕЛЮВАННЯ В МОДЕРНІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МАГАЗИНУ ПОБУТОВОЇ ХІМІЇ

ЗАВІША Валентина – викладачка спецдисциплін ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

СТЕМ-ОСВІТА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ОПЕРАТОРІВ ВЕРСТАТІВ З ЧПК

КОНСТАНКЕВИЧ Лариса – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

РАДКЕВИЧ Мар'яна – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПРОЄКТАМИ

КОРНЕЛЮК Віктор – викладач кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій, голова циклової комісії

природничо-математичних дисциплін, КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ GEOGEBRA У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК

КУНИЦЬКИЙ Михайло – доктор історичних наук, професор кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ДАНИЛЬЧУК Олександра – здобувачка вищої освіти 4 курсу спеціальності Туризм Луцького інституту розвитку людини

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОРТУГАЛІЇ

ЛИТВИНЧУК Володимир – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Каун Юрій – викладач циклової комісії природничо-математичних наук КВЗО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

МЕТОДИКА МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕРЕЖЕВИХ КОМПОНЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ КЛІНІКИ

ЛИС Аліна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Майстер Андрій – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІРЛАНДІЇ

ЛІНЧУК Микола – директор Волинської філії Комп'ютерної Академії ITSTEP, директор департаменту ІТ Волинської, Житомирської, Чернівецької, Закарпатської, Черкаської, Хмельницької філій Комп'ютерної Академії ITSTEP

ОСВІТА БЕЗ ІНТУЇЦІЇ: ЯК ДАНІ ШІ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ПІДВИЩУЮТЬ ЗДОБУВАЧА ІТ-ОСВІТИ

МАЙСТЕР Андрій – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ВУГЛЕЦЕВИЙ СЛІД У ГЛОБАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ

МИЛЬКО Інна – кандидатка економічних наук, доцентка, ВНУ імені Лесі Українки

МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ОЖЕМА Сергій – кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ВЕРНИГОР Андрій – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

РОЗВИТОК АГРАРНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)

ОСІПОВИЧ Ярослав – здобувач освіти 3 курсу КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Каун Юрій – викладач циклової комісії природничо-математичних наук КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

РОЗРОБКА САЙТУ МЕБЛЕВОГО МАГАЗИНУ OSFURNITURE: СТВОРЮЄМО ПРОСТІР ДЛЯ ЗАТИШКУ ОНЛАЙН

ОСТАПЮК Володимир – викладач спецдисциплін ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

РОЗРОБКА ТА ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ AGILE ТА DEVOPS: ВИКЛИКИ ДЛЯ ОСВІТИ

ПОМАЗУН Олена – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інститут розвитку людини

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ПОМАЗУН Олена – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ШЕВЧИК Володимир – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ПРИХОДЬКО Христина – здобувачка освіти 2КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Науковий керівник: Четверикова Тетяна – старша викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ГРАФОВІ МОДЕЛІ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

СОКОЛЮК Наталія – викладачка спецдисциплін ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

ЦИФРОВА ЕТИКА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІТ-ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

СОСИНЕЦЬ Максим – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

СОБЧУК Оксана – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної математики та методики навчання інформатики ВНУ імені Лесі Українки

АНАЛІЗ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МЕРЕЖІ ІoT РОЗУМНОГО БУДИНКУ

СТАРКО Василь – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп’ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Помазун Олена – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМВОРКУ SPRING BOOT ДЛЯ СТВОРЕННЯ НАДІЙНИХ ТА МАСШТАБОВАНИХ ВЕБДОДАТКІВ

ТИШКО Анна – здобувачка освіти 3-КН Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний інститут»

Науковий керівник: Неділько Ольга – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

РОБОТОТЕХНІКА СЕРЕД МОЛОДІ: АНАЛІЗ УЧАСТІ УЧНІВ У НАУКОВИХ ПРОЄКТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ МАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ

ФІЛІМОНЮК Олена – вчителька інформатики КЗ ЗЗСО «Луцький ліцей № 26 Луцької міської ради»

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ТА ПРОЕКТУВАННЯ В КУРС ІНФОРМАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

ЧЕТВЕРИКОВА Тетяна – старша викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З ДИСКРЕТНОЇ МАТЕМАТИКИ

ЧУМАК Вікторія – викладачка спецдисциплін ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ»

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПІДГОТОВЦІ ІТ-ФАХІВЦІВ: ВІД ІНСТРУМЕНТУ ДО СПІВУЧАСНИКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ШВОРАК Едуард – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Майстер Андрій – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ

ШИЛПУК Ігор – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп’ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Помазун Олена – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПРОГРАМНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ 3D-ОБ’ЄКТІВ

КОЛЛАЖІ

I Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ»**

Андрій Майстер – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

СЕКЦІЯ 6

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФІЗИЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ, ЗМІЦНЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я**

Модератор секції: Віктор Гордійчук – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

БОРЦЕВИЧ Святослав – кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО У ПРАКТИЦІ ПОДОЛАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

ВАЛЕЦЬКИЙ Юрій – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медсестринства та екстреної медицини, КЗВО «Волинський медичний інститут» Волинської обласної ради

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МЕДСЕСТРИНСТВА МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННІ ЗДОРОВ'Я

ВІТРИЧЕНКО Олена – кандидатка біологічних наук, доцентка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ НА ПАМ'ЯТЬ

ГАЛЮК Олександр – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Михайлюк Оксана – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КЛІНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

ГОРДІЙЧУК Віктор – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

АДАПТИВНА РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

ГРЕЙДА Наталія – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

КОНСЕРВАТИВНЕ ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ЛАТЕРАЛЬНОМУ ЕПІКОНДИЛІТІ

ДЕДЕЛЮК Ніна – кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ЗОМБИК Богдан – здобувач освіти 2 курсу ОС магістр спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Грейда Наталія – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

ПЕЙСИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ПОСТКОВІДНИМ СИНДРОМОМ

КРИВЕНЧУК Дарина – здобувачка освіти 2 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Борцевич Святослав – кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧ ОСВІТИАМИ ЗВО

МИХАЙЛЮК Оксана – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

СУЧАСНІ ФІТНЕС-ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

ПУТРОВ Сергій – доктор філософських наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології Українського державного університету імені М. Драгоманова, м. Київ

АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

ТЕРЕБЕЙЧИК Юлія – здобувачка освіти 2 курсу, ОС магістр спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Борцевич Святослав – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИХАЛЬНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ОСІБ ІЗ ХРОНІЧНОЮ ВТОМОЮ

ТОМАЩУК Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО СПОРТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

СЕКЦІЯ 7

БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Модератор секції: Надія Конон – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

КУЗЬО Анатолій – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК: ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ЛЮШУК Олеся – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ОЛЕКСЮК Оксана – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

БУНДАК Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ПАЧКОВСЬКА Діана – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

ДОКУМЕНТНИЙ СКЛАД ВЕБ-САЙТУ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ТА РЕПОЗИТАРІЇВ

КОНОН Надія – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ ГРАНТОВОГО ПРОЄКТУ БІБЛІОТЕКИ

КОНОН Надія – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ЛЕБІДЬ Юрій – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

СТРУКТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СКЛАДОВІ УПРАВЛІННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

КОНОН Надія – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

МОКИЧ Володимир – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини
ВИДАВНИЧІ ІНІЦІАТИВИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

ЛИС Софія – здобувачка освіти 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність «Бібліотечна, інформаційна та архівна» справа ВНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: Трофімук-Кирилова Тетяна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ПЕРВОУЧИТЕЛІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

ПЕТРОВИЧ Валентина – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри пам'яткознавства, музеєзнавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІВАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ

РОМАНЧУК Галина – завідувачка бібліотеки ВСП «Фаховий коледж технологій, бізнесу та права ВНУ імені Лесі Українки»

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПАСПОРТА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ: РОЛЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

ЯНЧУК Лілія – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Жалко Тетяна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії та методики викладання шкільних предметів Волинського ІППО

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

СЕКЦІЯ 8

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ В ОСВІТІ (ЗАГАЛЬНОЇ, ВІКОВОЇ, РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ)

Модератор секції: Інна Іванюк – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

SHARLOVYCH Zoia – doktor nauk pedagogicznych, prodziekan ds. współpracy międzynarodowej, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Łomża, Rzeczpospolita Polska

**PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE ASPEKTY ADAPTACJI
STUDENTÓW ZAGRANICZNYCH W ŚRODOWISKU WIELOKULTUROWYM
POLSKIEJ UCZELNI (NA PRZYKŁADZIE MANS)**

БАБІЙ Микола – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету

**ВПЛИВ РОДИННИХ СТОСУНКІВ НА ВЛАСНІ ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ
ДОШКІЛЬНИКА**

ВІННИК Валентина – директорка Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садочок) № 37 Луцької міської ради»

**КОМАНДНА РОБОТА ВИХОВАТЕЛЯ, ФАХІВЦІВ СУПРОВОДУ ТА
БАТЬКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ**

ВІТКОВЕЦЬ Надія – здобувачка освіти І магістерського рівня, Середня освіта (Інформатика) ВНУ імені Лесі Українки

СОБЧУК Оксана – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної математики та методики навчання інформатики ВНУ імені Лесі Українки

**ВПЛИВ ГЕЙМІФІКАЦІЇ НА МОТИВАЦІЮ ТА НАВЧАЛЬНІ
ДОСЯГНЕННЯ УЧНІВ**

ВИГУРА-ШАТАН Христина – аспірантка 3 курсу факультету спеціальної освіти та соціальної політики, кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

**ПОБУДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ: ВІД ЦІЛЕЙ ДО РЕЗУЛЬТАТІВ**

ГРИЦЕНКО Ірина – викладачка кафедри ІКТ Дубенської філії Університету «Україна»

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ «ЦИФРОВОГО ДЕТОКСУ»
НА ЛЮДИНУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА**

ДУЧИМІНСЬКА Тамара – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

КУШПЕТЮК Роман – здобувач третього рівня освіти спеціальності С-4 Психологія ВНУ імені Лесі Українки

ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ З ОСОБИСТІСНОЮ БЕЗПОРАДНОСТЮ

ДУМА Алла – здобувачка освіти ОС Магістр ННІНО ВНУ імені Лесі Українки

ФЕДОТОВА Тетяна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

**ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ДИСКУРСІ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ**

ЗАКУСИЛО Оксана – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ЗАМЕЛЮК Марія – кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти, комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ЗАМЕЛЮК Іванна – здобувачка освіти 2 курсу, ОС «бакалавр» ВНУ імені Лесі Українки

АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ

ІВНАШКО Оксана – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОПАНУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

ІВАНЮК Інна – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

ІВАНЮК Інна – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ТИМЧУК Сергій – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

КОМПЛЕКС ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ: ПІДБІР ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

КИХТЮК Оксана – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ РЕСУРСНОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

КОЦЬ Михайло – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ЛЕВЧУК Олена – здобувачка освіти ОС магістр ННІНО ВНУ імені Лесі Українки

БОРЕЙКО Юрій – доктор філософських наук, професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

ЛЕГНОВСЬКА Валентина – директорка Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 31 Луцької міської ради»

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК АДАПТОВАНИЙ ПРОСТІР РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

ЛІСОВ Василь – здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Закусило Оксана – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

МАЙСТРУК Вікторія – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

ПСИХОДІАГНОСТИКА ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

МАНДРУК Наталія – викладачка циклової комісії педагогіки, психології та методик навчання Фахового коледжу Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

МОГІЛЕВСЬКИЙ Володимир – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія ВНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: Журавльова Олена – докторка психологічних наук, професорка ВНУ імені Лесі Українки

ДО ПИТАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

МУДРИК Алла – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ФОРМА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ: ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ

НЕДОПАД Тетяна – учениця 11 класу Комунального закладу «Волинський науковий ліцей Волинської обласної ради»

Науковий керівник: Федотова Тетяна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ

ПРОЦЮК Надія – здобувачка освіти 1 курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія, ВНУ імені Лесі Українки

Науковий керівник: Мудрик Алла – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

СЕРГЕСВА Валентина – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

СЕРГЕСВА Валентина – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

КВОЧКА Олександр – здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

ІНСТИТУТ ТЮТОРСТВА В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

СИНЮЧКОВА Тетяна – здобувачка вищої освіти СПО-22 спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Майструк Вікторія – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА ДІТЕЙ З ОПП

СОЛОМОНЮК Олена – здобувачка освіти I курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія, ВНУ імені Лесі Українки

МУДРИК Алла – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

СТАСЮК Людмила – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

ФЕДОТОВА Тетяна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У ВИВЧЕННІ ТРИВАЛОГО ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

ФОКІНА Тетяна – здобувачка освіти 1 курсу, ОС магістр Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

ЗАБЛОЦЬКИЙ Андрій – Ph.D., доцент кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

МОНІТОРИНГ БУЛІНГУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

ШКАРЛАТЮК Катерина – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри соціогуманітарних ВНУ імені Лесі Українки

ЛОКАЧУК Тетяна – здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Луцького національного технічного університету

НЕВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ ЯК ОБ’ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ВОРКШОП

ПСИХОЕДУКАЦІЯ З ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Закусило Оксана, старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

**РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПРАКТИКУМ
ВИДИ І ФОРМИ СУЧАСНОГО МАСАЖУ**

Михайлюк Оксана, старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

МАЙСТЕРКА

**ПАУЗА ДЛЯ СЕБЕ: ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО
ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ**

Майструк Вікторія, кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

СЕКЦІЯ 9

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Модератор секції: Зінаїда Пахолок – докторка філологічних наук, професорка, професорка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ŠVEIKAUSKIENĖ Daiva – Ph.D., scientific researcher at the Institute of Lithuanian Language, Vilnius

ANALYSIS OF PERSONAL AND POSSESSIVE PRONOUNS IN THE LITHUANIAN LANGUAGE

БІЛОЗЕРСЬКИЙ Леонід – аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Науковий керівник: Земзюліна Наталія – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ КРИЗ І ВОЄН

ВАСЮРА Руслана – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ БУЛЬБАШОК І ПОШИРЕННІ ФЕЙКІВ

ВЕЛИЧКО Анастасія – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

ВАСЮРА Руслана – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ INSTAGRAM У РЕКЛАМІ ТА ПОВЕДІНКА ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ

DULGEROVA Olga – кандидатка історичних наук, доцентка, викладачка кафедри соціальних і гуманітарних наук Національного університету цивільного захисту України

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A MEANS OF FORMING SOCIAL UNITY

ЄРЖИКІВСЬКА Наталія – кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

ЖОРЖ ТАБУРІ – ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ, АВТОР СПОГАДІВ І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПЕРСОНАЖ

ЗЕМЗЮЛІН Єгор – аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Науковий керівник: Земзюліна Наталія – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ЗЕМЗЮЛІН Іван – аспірант кафедри філософії, соціальних та політичних наук Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Науковий керівник: Земзюліна Наталія – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ

КОРНЕЙКО Алла – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри менеджменту освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНІХ ОЦІНЮВАНЬ В СИСТЕМІ ЯКОСТІ ОСВІТИ

КОЦЮБА Наталія – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Кушпетюк Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК

МАРЧЕНКО Тетяна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури ВНУ імені Лесі Українки

УКРАЇНСЬКА СТОРІНКА В ТВОРЧОСТІ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА. МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

МАРКІВСЬКА Людмила – кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка відділу ліцензування та акредитації Луцького інституту розвитку людини

ЕВОЛЮЦІЯ ШРИФТІВ: ІСТОРІЯ, СТИЛІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

МИХАЙЛОВСЬКА Надія – асистентка кафедри романської філології факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки

ФІЛОСОФСЬКІ СЕНСИ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ІСПАНСЬКІЙ КАЗЦІ

МІРОНОВА Наталія – аспірантка Запорізького національного університету

ЕЛЕМЕНТИ СХІДНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАПРОШЕННЯ ДО ВЛАСНОГО СВІТУ (на прикладі героїв романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Замок на піску» («The Sandcastle»))

ОСТАПЧУК Андрій – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Кушпетюк Олена – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ІННОВАЦІЇ МУЗЕЮ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА КОРСАКІВ

ПАХОЛОК Зінаїда – докторка філологічних наук, професорка кафедри інформаційної діяльності, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

ПЕРЕКЛАДИ БИЛИН ПАВЛА ГРАБОВСЬКОГО ЯК ВАЖЛИВА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

ХАЇНСЬКИЙ Олег – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Васюра Руслана – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

КРОСПЛАТФОРМЕННІСТЬ У ВИДАВНИЧОМУ МАРКЕТИНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО ПРОСУВАННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

ХРУСЬ Богдан – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Науковий керівник: Жалко Тетяна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

«КНИЖКОВА ВІТРИНА»
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОСІБНИКА ОЛЕГА КОПОТІЛОВА
«ПІДГОТОВКА ДО ЄВІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ ТА
СПОСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»

Копотілов Олег, старший викладач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

СЕКЦІЯ 10
ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Модератор секції: Марія Дацюк-Томчук – кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ДАНИЛЮК Тетяна – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри маркетингу ВНУ імені Лесі Українки

МУРАФА Тарас – здобувач освіти III рівня спеціальності «Економіка» ВНУ імені Лесі Українки

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ
РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія – кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

КОНВЕРГЕНЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ УКРАЇНИ В
МЕЖАХ ВИКОНАННЯ ВИМОГ UKRAINE FACILITY

ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія – кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ШАВУЛА Марія – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

ІНСТРУМЕНТИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В
СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

КРОЛКОВСЬКА Наталія – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

ЖИГАР Наталія – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТНОСТІ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ ТА
ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

ЖИГАР Наталія – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ ВАЛЮТНИМИ
РИЗИКАМИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

ЖИГАР Наталія – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

ЛИТВИНЮК МАРІЯ – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ДОРОЖНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ

ЖИГАР Наталія – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

МЕЛЬНИЧУК ОЛЕКСАНДР – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НБУ

ПЕТРИНЯК Андрій – кандидат економічних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

ЖИГАР Наталія – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

МИХАЛИК Артем – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ПРОЯВУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ПУНДИК Катерина – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

ДАЦЮК-ТОМЧУК Марія – кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

СЕРГЄЄВА Юліанна – здобувачка вищої освіти кафедри менеджменту міжнародного бізнесу та логістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ФІНАНСОВИЙ РЕЙС

MONOPOLY CHALLENGE

Дацюк-Томчук Марія, кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

РОЗДІЛ І
ІСТОРИЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

УДК 351.778

Юрій Борейко

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Розвиток соціальної інфраструктури є одним з головних пріоритетів діяльності органів місцевого самоврядування. Інфраструктурні об'єкти, що відповідають потребам жителів і бізнесу, забезпечують можливості для успішного функціонуванні господарства та реалізації людського потенціалу територіальної громади. Спорудження, модернізація або відновлення інфраструктурних соціальних об'єктів вимагає від місцевого самоврядування зусиль та спроможності акумулювати й залучати публічні фінансові ресурси та використовувати механізм державно-приватного партнерства.

Мета дослідження – аналіз механізмів та інструментів розвитку соціальної інфраструктури територіальної громади з урахування європейських практик реалізації інфраструктурних проєктів у соціальній сфері.

Аналіз наукових праць з означеної проблеми дає змогу виокремити два основні підходи до розуміння поняття соціальної інфраструктури. В рамках макроекономічного підходу соціальна інфраструктура розглядається як сукупність певних галузей (освіта, культура, охорона здоров'я тощо), тоді як мікроекономічний підхід вбачає в соціальній інфраструктурі сукупність об'єктів чи компонентів в межах однієї галузі соціального спрямування (матеріально-технічне забезпечення тощо) [1]. На нашу думку, соціальна інфраструктура, крім матеріальних об'єктів, охоплює сферу надання послуг, зокрема цифрових, для задоволення потреб жителів територіальної громади.

Інфраструктурне забезпечення територіальної громади є матеріальною основою системи надання соціальних послуг. Розвиток соціальної інфраструктури має ґрунтуватися на чіткому баченні інфраструктурної місії територіальної громади. Рівень надання соціальних послуг залежить від взаємодії керівництва громад з представниками соціальних установ, які забезпечують механізми реалізації послуг, моніторингу та контролю за ефективним наданням послуг, адресного характеру послуг з урахуванням індивідуального підходу, встановлення вичерпного переліку системи соціальних послуг та чітких термінів їх надання, визначення прав та обов'язків споживачів і надавачів послуг [5].

Елементами інвестиційного потенціалу для розбудови соціальної інфраструктури територіальних громад є людські ресурси, природні ресурси, економічна база, тобто місцеві умови й інфраструктура, а також адміністративно-управлінський потенціал громади, що здійснює сприятливе для інвестиційних потоків управління. Для

результативного залучення інвестицій з метою розвитку соціальної інфраструктури важливе значення мають ефективні методи оптимізації наявних ресурсів, управління інвестиціями, зосередження уваги на стратегічній важливості компетентного управління для поступального розвитку територіальної громади [6].

Ефективним інструментом інфраструктурного розвитку територіальної громади є соціальне партнерство, що відкриває широкі можливості для місцевого самоврядування у співпраці з органами державної влади, місцевим бізнесом та громадським сектором у розв'язанні соціальних проблем. Провідною галуззю соціального партнерства на рівні територіальної громади є соціальна інфраструктура, зокрема, об'єкти галузей освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту [3]. Одним із суб'єктів соціального партнерства у питаннях інфраструктурного розвитку з метою надання якісних соціальних послуг у територіальній громаді є громадські організації. Формою партнерства у сфері надання соціальних послуг є соціальне замовлення, що передбачає залучення на договірній основі суб'єктів господарської діяльності.

Аналіз європейського досвіду інфраструктурного розвитку як пріоритету діяльності місцевого самоврядування демонструє переваги передачі управління громадою від держави на муніципальний рівень. Врахування зарубіжних практик активізує інвестиційні процеси через спрямування певної частини надходжень, податків і зборів на розвиток соціальної інфраструктури. Європейський досвід розвитку складових соціальної інфраструктури територіальних громад, з одного боку, спонукає до глибокого дослідження світових практик, з іншого – потребує розробки заходів щодо їхньої рецепції й адаптації до вітчизняних реалій сьогодення.

Європейська практика доводить необхідність застосування для розвитку соціальної інфраструктури територіальної громади державно-приватного партнерства, зокрема у формі концесії, що дає змогу подолати розрив між фінансовими можливостями і суспільними запитами. Концесійні проекти, поряд із спорудженням соціальної інфраструктури, застосовуються в наданні приватними партнерами соціальних послуг. Концесія дає можливість залучення інвестицій приватного капіталу, зниження витрат державного й місцевого бюджетів, розподілу ризиків між партнерами, задоволення потреб споживачів якісними послугами [4]. Для вітчизняних реалій є корисним досвід благоустрою території на основі концесійних проектів, спрямованих на задоволення потреб певних соціальних верств.

Соціальне підприємництво – один із сучасних інструментів розвитку суспільства, що виявляється в реалізації соціально-інноваційної підприємницької діяльності, значна частина прибутків від якої спрямовується на розв'язання соціальних проблем територіальної громади. Основні характеристики соціального підприємництва полягають у соціальній спрямованості діяльності, відкритості до новаторських ідей, фінансовій прибутковості, демократичності ухвалення рішень. Соціальне підприємство відрізняється від бізнес-підприємства і соціально відповідального бізнесу соціальною місією, інструментом забезпечення реалізації якої є демократична структура управління [2]. Формування національної стратегії розвитку соціального

підприємництва має враховувати європейські практики, проте орієнтуватися передусім на потреби українського суспільства.

Таким чином, соціальна інфраструктура є вагомою складовою життєдіяльності територіальної громади, що відображає її рівень розвитку, від якого залежать інвестиційна привабливість, конкурентні переваги в розвитку бізнесу, створення робочих місць, забезпечення благоустрою території, добробут місцевих жителів, внутрішня і зовнішня міграція, демографічні процеси. Важливими інструментами розвитку соціальної інфраструктури на рівні територіальної громади є інвестиційний потенціал, соціальне партнерство, концесійні проекти, соціальні підприємства.

Список використаних джерел та літератури

1. Бенівська Л. Соціальна інфраструктура територіальних громад: інтереси стейкхолдерів. *Галицький економічний вісник*, № 2 (69) 2021. С. 14–23.
2. Горішна Н. М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії *Науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2016. Вип. 2 (39). С. 58–61.
3. Камашев А. В. Соціальне партнерство як інструмент розвитку інфраструктурного забезпечення територіальних громад. *Таврійський науковий вісник Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 5. С. 30–38.
4. Про концесію: Закон України від 3 жовтня 2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20/ed20200201/stru2>.
5. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>.
6. Топольницький П. П. Сутність та аспекти управління інвестиційним потенціалом територіальної громади. *Агросвіт*. 2023. № 7–8. С. 84–94.

УДК 323.2:17.02-057.36

Лариса ПОНЕДІЛЬНИК, Анастасія ГОЙДА

ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОЛЕКСАНДРА МАШЛАЯ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ

Повномасштабна війна, яка вже кілька років визначає життя суспільства і кожної людини в Україні, змінила звичний ритм, змусила переосмислити цінності та показала, наскільки багато залежить від особистого вибору. В таких умовах проявляються люди, для яких відповідальність за Батьківщину виходить за межі слів, вони стають до захисту держави, беруть участь у громадському житті, діють там, де потрібно. Завдяки таким людям формується уявлення про сучасних героїв України, як про реальні постаті з власною історією, досвідом і рішеннями.

Однією з таких постатей є постать Олександра Машлая – громадського активіста і військовослужбовця, який власним життям засвідчив, що українці, не вагаючись, здатні гідно й самовіддано ставати на захист своєї Батьківщини. Його подвиг відображає життєвий світогляд, який формувався з дитячих років і послідовно переростав у зрілу громадянську позицію.

29 січня 2005 р. в Києві була створена Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національний Альянс». Дата заснування була обрана символічно, саме в День пам'яті Героїв Крут (87-ма річниця бою під Крутами, 1918 р.). Члени організації вважали за святий обов'язок створити таку Україну, за яку віддали життя крутянці. Нова структура об'єднала активістів Помаранчевої революції 2004 р. та національно свідому молодь з багатьох регіонів України.

Першим головою «Національного Альянсу» (2005–2013 рр.) став Ігор Гузь, випускник факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки, нині народний депутат України. До Всеукраїнського проводу увійшли ключові активісти, серед яких був і Олександр Машлай – голова Рівненського обласного осередку. Пізніше організацію очолювали Майя Москвич (2013–2015), Богдан Бальбуза (2015–2019) та Максим Каширець (з 2019 р. й дотепер). Офіційна реєстрація Міністерством юстиції України відбулася у 2007 р.[1].

Мета діяльності організації була чітко сформульована: розбудова Української держави шляхом виховання нового покоління національної еліти на основі ідей українського націоналізму. Основні напрями роботи охоплювали чотири ключові сфери. Громадсько-політичний напрямок включав проведення навчальних семінарів, тренінгів, лобіювання інтересів молоді в органах державної влади та інформування громадськості про актуальні суспільні питання. Військово-патріотичний напрямок передбачав широку систему заходів для військового вишколу, підготовки до служби в ЗСУ, виховання на засадах націоналізму та християнства, а також пропаганду здорового способу життя. Культурно-просвітницький напрямок був спрямований на пропаганду українських традицій, звичаїв, свят та української музики. Туристично-спортивний напрямок реалізовувався через туристичні змагання, мандрівки, активні спортивні ігри та фізичне виховання в таборах.

Учасники «Національного Альянсу» проводили численні всеукраїнські та регіональні заходи. Одним із найбільш відомих і найвизначніших став фестиваль «Бандерштат», який був започаткований на Волині, у Луцьку у 2007 р. У 2017 р. він зібрав понад 12 тисяч відвідувачів. Через пандемію covid-19 у 2020 р. вперше було проведено захід в онлайн-форматі. Завдяки активним учасникам, таким як Сашко Машлай, з'явилися й інші фестивалі: фестиваль Нескореної Нації «Холодний Яр» (з 2015 р.), фестиваль «Княжий» та змагання з крос-триатлону «Polissia Challenge Cup» тощо.

Олександр Машлай став одним із співзасновників і ключових членів «Національного Альянсу» з перших днів існування. Він очолював Рівненський обласний осередок, входив до Всеукраїнського проводу, організовував патріотичні молодіжні табори, теренові ігри та заходи на Рівненщині та Волині. Крім того, Машлай був головним редактором друкованого органу організації – громадсько-політичного видання «Правий поступ» (виходило орієнтовно з 2005 по 2010 рр., спочатку як газета, потім як журнал; налічувалося близько 10 номерів). Через це видання він формував ідеологічний вектор організації, публікуючи матеріали про український націоналізм, історію ОУН і УПА, мовне питання та культурний спротив.

Олександр також брав активну участь у Помаранчевій революції 2004 р. як співкоординатор кампанії «ПОРА» («чорна») на Рівненщині, а пізніше у Революції Гідності 2013–2014 рр. Його внесок у розвиток організації полягав не лише в організаційній роботі, а й у вихованні молоді [2], ідеологічній роботі та створенні потужних культурних проєктів, таких як «Бандерштат». Ігор Гузь пізніше згадував про нього: «Один з тих, хто творив та конструював Національний Альянс протягом перших десяти років його існування. Ідеолог, публіцист, виховник...» [3].

В середовищі українського націоналістичного руху протягом 2000-х рр., переважно в рамках Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Національний Альянс» функціонував «Штаб революціонерів». Формально такої окремої зареєстрованої організації чи установи ніколи не існувало. Назва «Штаб революціонерів» використовувалася самими активістами для позначення оперативного, гнучкого центру, де ключові члени Всеукраїнського проводу та обласних осередків збиралися для швидкого планування акцій протесту, вишколів, таборів, міжнародних солідарних заходів та загальної революційної діяльності в умовах політичної нестабільності постпомаранчевої України.

Ця структура виникла природним чином після Помаранчевої революції 2004 р., коли національно свідома молодь відчула потребу перейти від стихійних масових акцій до більш системної, дисциплінованої та конспіративної революційної роботи. Він продовжував традиції революційного проводу ОУН часів Степана Бандери, адаптовані до нових реалій – боротьби проти русифікації, корупції, пострадянських впливів та авторитарних режимів у сусідніх державах. «Штаб» не мав постійного фізичного офісу чи штаб-квартири. Робота велася через особисті зустрічі, телефонний і електронний зв'язок, а також під час таборів, теренових ігор та закритих зібрань. Основними завданнями були оперативне планування акцій, розподіл ролей між осередками, забезпечення логістики і безпеки учасників, ідеологічне супроводження заходів та підготовка матеріалів для преси [4].

До «Штабу» потрапляли лише найбільш перевірені та активні кадри, які вже пройшли школу Пласту. Кожен член штабу мав чітку відповідальність за свій напрямок роботи. Акцент робився на дисципліні, швидкості реакції та готовності до репресій. Саме така модель самоорганізації дозволяла ефективно діяти в умовах, коли відкрита політична діяльність часто зустрічала спротив влади чи проросійських сил.

О. Машлай, відомий під позивним «Гот», був одним із найактивніших учасників і фактичних координаторів «Штабу революціонерів» практично з перших днів його неформального існування. Як співзасновник «Національного Альянсу», він входив до вузького кола тих, хто безпосередньо формував оперативні плани і стратегії.

Найяскравішим і найбільш резонансним проявом роботи «Штабу революціонерів» за безпосередньої участі Машлая стала опозиційна акція «Чорнобильський шлях» у Мінську 26 квітня 2005 р. Ця акція проводилася на підтримку білоруських демократів у їхній боротьбі проти диктаторського режиму Олександра Лукашенка. Група з п'яти членів «Національного Альянсу» – А. Бокоч, А.

Грималюк, І. Гузь, О. Машлай та О. Панасюк була сформована саме «Штабом» як оперативна делегація. Олександр брав активну участь у плануванні логістики, підготовці агітаційних матеріалів та координації зв'язку з білоруською опозицією. Після прибуття до Мінська активістів затримала білоруська міліція. Їх били, принижували і тримали 9–10 діб у відомому спецприймальнику «Окрестіно». У камері Олександр разом із побратимами оголосив голодування і проводив ідеологічну роботу: читав праці Степана Бандери («Перспективи української революції») та Ярослава Стецька («Дві революції»). Лише завдяки масовим протестам в Україні та особистому втручання президента Віктора Ющенка групу звільнили 6 травня 2005 р. і депортували, заборонивши в'їзд до Білорусі на п'ять років. Ця подія стала справжнім символом ранньої революційної діяльності «Штабу революціонерів» і остаточно зміцнила переконання юнака про те, що боротьба за свободу не має кордонів [5].

Після мінської акції робота «Штабу революціонерів» продовжувалася з новою силою вже на території України. Під координацією О. Машлая (як відповідального за Рівненський напрям) планувалися і проводилися численні патріотичні молодіжні табори («Легіонер», «Повстанська ватра», «Холодний Яр»), всеукраїнські теренові ігри («Звитяга»), акції проти русифікації та комуністичної спадщини («Похорон комунізму» 2007 р., кампанія «Що таке хохлізм?»), протести проти антиукраїнської політики міністра освіти Дмитра Табачника у 2010 р. та багато інших заходів. Олександр відповідав за оперативне планування на Рівненщині та Волині: розподіл завдань між осередками, забезпечення безпеки учасників, підготовку інформаційних матеріалів і координацію зв'язку. Його публіцистична діяльність у газеті та журналі «Правий поступ» слугувала потужним ідеологічним забезпеченням роботи «Штабу» – кожна проведена акція детально аналізувалася в колонках редактора, формулювалися стратегічні висновки і заклики до ширшої молоді [5].

Навіть під час проходження строкової військової служби в ЗСУ у 2006–2007 рр. (де він служив начальником радіостанції), О. Машлай не припиняв підтримувати зв'язок зі «Штабом революціонерів» через листування та рідкісні зустрічі. Після демобілізації він одразу повернувся до активної роботи, організовуючи фестивалі, теренові ігри та вишколи, де готував нове покоління революціонерів.

У 2013–2014 рр. принципи роботи «Штабу революціонерів» були успішно використані під час Революції Гідності. Хоча Олександр на той момент уже більше уваги приділяв сімейному життю та журналістиці, його попередній досвід координування неформальних структур став у пригоді багатьом побратимам, які створювали подібні координаційні центри на Майдані [6, с. 25]. Таким чином, участь О. Машлая в «Штабі революціонерів» яскраво ілюструє його роль не просто як рядового активіста, а як стратега, координатора та ідеолога революційного націоналістичного руху 2000-х рр. Ця неформальна структура стала для нього справжньою практичною школою, де теорія українського націоналізму поєднувалася з реальною щоденною боротьбою. Досвід, набутий у «Штабі революціонерів», згодом допоміг йому ефективно діяти як на інформаційному фронті (як головний редактор

«Правого поступу»), так і на військовому – у лавах 47-ї окремої механізованої бригади ЗСУ під позивним «Гот» у 2023–2024 рр.

Як уже згадували, фестиваль українського духу «Бандерштат» є одним із наймасштабніших, найтриваліших і найвпливовіших патріотичних культурно-просвітницьких заходів в історії сучасної України. Він швидко перетворився на справжню артвізитівку Волині та потужний інструмент національно-патріотичного виховання молоді. За словами Сергія Мартинюка, який посів посаду артдиректора фестивалю, саме «Бандерштат» започаткував тренд безалкогольних фестивалів в Україні, який згодом підхопили «Холодний Яр» та інші схожі заходи.

Ідея створення фестивалю народилася в середовищі «Національного Альянсу» як відповідь на нагальну потребу формування альтернативного культурного простору для української молоді в умовах пострадянської русифікації, поширення шкідливих звичок та відсутності якісних патріотичних майданчиків. Організатори свідомо обрали формат безалкогольного фестивалю, щоб підкреслити пропаганду здорового способу життя, дисципліни та національних цінностей. Мета «Бандерштату» була чітко сформульована: піднесення української національної ідеї серед молоді та творчих колективів; пропагування життєвої активності та здорового способу життя; увіковічнення образу Степана Бандери як національного символу; допомога обдарованій молоді; утвердження бережливого ставлення до навколишнього середовища та екологічного виховання; пропаганда української мови, культури, цінностей та рідної музики.

Фестиваль триває три дні і включає виступи українських гуртів усіх стилів сучасної альтернативної музики (лише «живе» виконання, без фонограм, без антиукраїнської пропаганди, ненормативної лексики та популяризації шкідливих звичок). Крім концертної програми, на фестивалі проводяться майстер-класи з проукраїнського мислення, української мови, культури, життєвої активності, спортивні змагання, показові виступи (бойовий гопак, паркур, фрізбі, соксу), велопробіги, польоти на парашані та дельтаплані, ярмарки української етнічної продукції та ремесел, літературні сцени, гутірки з ветеранами, військово-історичні реконструкції та нічні кіносеанси.

Згодом програма розширилася: з'явилися мистецькі майстер-класи, спортивні змагання (футбол, волейбол, баскетбол), показові виступи (бойовий гопак, паркур, фрізбі, соксу) та велопробіг. Вперше до участі були запрошені члени волинського братства ОУН-УПА – колишні повстанці.

2009 р. став особливо знаковим. Фестиваль був присвячений 100-й річниці від дня народження Степана Бандери. Програма включала військово-історичну реконструкцію бою УПА з НКВС, польоти на парашані та масштабний концерт. Кількість учасників перевищила 5000 осіб. У 2011 р. відбулася зустріч з Юрієм Шухевичем, акустична сцена та наймасштабніший націоналістичний флешмоб – величезний напис «Бандера».

У 2012 р. фестиваль був присвячений 70-літтю створення Української Повстанської Армії. Відбулися гутірки з ветеранами ОУН і УПА. Особливим гостем

став Мирослав Симчич (сотенний УПА, політв'язень ГУЛАГу, командир бою під Космачем у 1945 р). Організували флешмоб – аббревіатуру «УПА» з аероплана та нічні кіносеанси («Золотий вересень», «Срібна Земля»). Цікавими були зустрічі з ветеранами Братства вояків ОУН-УПА Волинського краю імені Клима Савура.

Олександр Машлай був співорганізатором та постійним членом оргкомітету фестивалю «Бандерштат» у Луцьку з перших років його існування. Він активно долучався до підготовки майже всіх ранніх випусків фестивалю. Завдяки його зусиллям «Бандерштат» став не просто культурною подією, а справжньою школою національного духу, де тисячі молодих людей отримували практичні навички самоорганізації, дисципліни, патріотизму та здорового способу життя.

Олександр поєднував організаційну роботу з публіцистичною діяльністю. Матеріали про фестиваль регулярно публікувалися у «Правому поступі», що значно посилювало інформаційний вплив «Бандерштату». Його внесок у розвиток «Бандерштату» високо оцінювали побратими: він був тією людиною, яка робила фестиваль місцем народження нової генерації націоналістів. Таким чином, «Бандерштат» став одним із найяскравіших проявів громадської активності Олександра Машлая і демонстрацією того, як члени «Національного Альянсу» створювали потужні культурні альтернативи в умовах пострадянської дійсності. Віримо, що Фестиваль продовжить своє життя після війни, зберігаючи дух, закладений його співорганізаторами, серед яких був і Олександр Машлай.

Вивчаючи особистість Олександра, ми проаналізували, що його діяльність у «Національному Альянсі», «Штабі революціонерів» мала системний характер і охоплювала організацію молодіжних заходів, ідеологічну роботу, участь у протестних кампаніях та культурно-просвітницьких проєктах. Він виступав не лише як учасник, а як організатор і координатор, що допомагав формувати активну громадянську позицію серед молоді та розвитку національно-патріотичного середовища. Пройшовши нелегкий шлях становлення особистості, у майбутньому він гордо став на захист України й, не вагаючись ні хвилини, віддав за неї своє життя. Життєвий шлях Олександра Машлая назавжди залишиться прикладом мужності, відданості та джерелом натхнення для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел та літератури

1. Бандерштат: фестиваль українського руху. *Бандерштат*. URL: <https://bandershtat.org.ua/bandershtat-new-record/> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Біла книга антитерористичної операції на Сході України / за заг. ред. І. С. Руснака. Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2016. 120 с.
3. Війна на Донбасі. 2014 – 2018 рр. 3б. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 11 квітня 2019 р. / Нац. військово-історичний муз. України. Київ, 2019. 264 с.
4. Історія – Національний альянс. *Національний альянс*. URL: <https://nation.org.ua/istoriya/> (дата звернення: 03.05.2026).
5. Машлай Валентина. Спогади про чоловіка і друга. Записано 06 травня 2026 р.

6. Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали / За заг. ред. П. Полянського; Авт. кол.: Головка В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2015. 36 с.

УДК 355.48(477):316.77 “2014/...”

Олександр Дем'янюк

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Розмови на чутливі й травмуючі теми завжди були не прості й потребували певного емоційного стану учасників цих розмов. Ще складнішими вони стали під час російсько-української війни, яка з різною інтенсивністю триває з квітня 2014 року. Все залежить від конкретних осіб, їхнього емоційного стану, інформаційної грамотності, критичного мислення, емпатії. З-поміж іншого необхідно пам'ятати, що громадяни України вже понад десятиліття перебувають під негативним інформаційним впливом й частину з них можна сміливо віднести до категорії «інформаційно травованих».

Побічно ця людина може передавати свій негативний настрій, емоції, інтонації оточуючим. Як наслідок – зростання агресії, необґрунтований страх, емоційні зриви, зниження рівня критичного мислення тощо. Супутніми факторами виступають повітряні тривоги, відключення світла, поховання загиблих, інформаційні вкиди на дражливі теми.

Особливо за цих обставин страждають діти, адже через інформаційний вплив інформація ними сприймається як реальність, вони не використовують (не помічають, не знають) засобів захисту від шкідливої інформації, відсутня звичка перевіряти інформацію. У підлітковому віці цьому сприяють неконтрольоване й неперевірене вживання гаджетів, неусвідомлена готовність до поганих вчинків.

Час від часу постає питання чи доцільно, чи варто говорити про російсько-українську війну під час війни. Якщо так, то про що саме і як саме. Вочевидь, ми не можемо не говорити про війну. Адже ми живемо в період війни, вона навколо нас. Сьогодні в Україні немає жодної безпечної території, куди би не змогли дістатися рашистські ракети чи дрони. На жаль, така реальність наших днів.

Серед істориків, які займаються сучасною історією, побутує неписане правило, що про історичну подію можна аргументовано говорити років через п'ять-шість. Адже аналіз повинен базуватися на фактах, а не на емоціях. У багатьох країнах архівні матеріали про певні події відкриваються через десятки років. Але в наших обставинах зовсім інша ситуація. Ще раз згадаємо про те, що російсько-українська війна триває з 2014 року, тобто вже дванадцять років, з яких повномасштабне вторгнення росіян – понад чотири роки.

Тому про війну потрібно говорити. Але як саме говорити? Немає універсальних порад, методичок, тому що кожний окремий привід для розмови, аналізу, обговорення є унікальним за змістом, глибиною, предметом, соціальною чи віковою групою. Тому розмова про війну в Україні це складна, але необхідна комунікація для

збереження ментального здоров'я, формування психологічної стійкості, усвідомлення національної ідентичності.

Очевидним наслідком війни постало руйнування стандартів і норм спілкування. Звичним стало спілкування без вітання і прощання (наприклад: «Як ти?» / замість «Привіт. Як твої справи? Що в тебе нового?»). Мовлення співрозмовників набуло ознак ситуативності і максимальної лаконічності, закритості [3, с. 32]. Проте необхідно використовувати точну термінологію – «російсько-українська війна», «російська збройна агресія», «повномасштабне вторгнення» тощо.

Якщо в розмові чи дискусії використовуємо фото / відеоконтент, його необхідно відповідно маркувати: 12+, якщо там зустрічається ненормативна лексика, сцени насильства; 16+, якщо зображено насильство, жорстокість, кровопролиття тощо. Певні частини фото чи відео необхідно блюрити (ретушувати, закривати, зафарбовувати). Мова йде про тіла чи частини тіл загиблих, сцени насильства, надмірне кровопролиття тощо. Приймати рішення про те, чи розмивати травматичне фото або відео, завжди буде непросто. Однак необхідно збалансувати право на інформацію з етичними міркуваннями та потенційним травмуванням аудиторії [4].

Слід зважати на те, яка мова використовується при розмові про війну. Необхідно уникати мови ворожнечі, тобто не закликати до насильства, розпалювання ненависті, дискримінації.

При розмові про війну маємо зважати на інформаційну бульбашку, в якій перебувають учасники бесіди – вона в кожного може бути іншою. Ми самотійно або за порадою друзів / колег / родини обираємо який інформаційний контент споживати, які подкасти, ютуб, телеграм, інстаграм та інші канали дивитися чи слухати. Таким чином, формуємо власну інформаційну бульбашку.

В розмові слід проявляти емпатію, тобто демонструвати здатність розуміти та розділяти емоції інших, прислухатися до думок співрозмовника, виявляти співпереживання, зосереджуватися на інтонації, жестах, міміці співрозмовника для кращого розуміння його внутрішнього стану. Можна спробувати поставити себе на місце іншої людини в конкретній ситуації. Важливими є відносини в родині, які проявляються через емоційну підтримку один одного, створення атмосфери безпеки.

Водночас виявилось, що бажання спілкуватися тепер викликають далеко не всі зі звичного кола міжособистісного спілкування, через що число звичних активних соціальних контактів значно зменшилося. У такому колі залишилися переважно тільки ті, хто й далі сприймається як емоційно близький і близький щодо ціннісних орієнтацій [3, с. 30]. Інколи з такого кола спілкування випадають навіть родичі, які не поділяють поглядів на військові й політичні події в державі. Не всі друзі пройшли «перевірку» війною.

Треба чітко розрізняти правду і неправду. Для цього важливо розвивати критичне мислення, не лінуватися перевіряти джерела інформації, шукати першоджерела, не піддаватися на сенсаційні заголовки в соціальних мережах і на новинних каналах, аналізувати емоційне забарвлення новин. Водночас, маємо уникати споживання токсичного контенту, який травмує, і не поширювати фейків. Для перевірки

інформації необхідно використовувати спеціальні сервіси. Неправда часто базується на емоціях, перекручуванні фактів, відсутності чи сумнівності доказів. Серед ознак неправди: відсутність покликань на джерела, старі фотографії, наявність у тексті сенсацій, поширення занадто неймовірної чи ідеальної інформації.

У розмовах про війну необхідно висловлювати чи формувати повагу до Збройних Сил України. Це може реалізуватися через формування оборонної свідомості, громадянської відповідальності та вдячності військовим, які забезпечують стійкість держави, її свободу та незалежність. Слід займатися й говорити про волонтерську діяльність, залучати дітей та молодь до допомоги ЗСУ (малюнки, листи, маскувальні сітки, грошова допомога), акцентувати на взаємодопомозі. Це формує особистий зв'язок і вдячність. Все це закладає основи для глибокої поваги до тих, хто захищає державу.

Розмови можуть йти навколо проблем дегуманізації ворога: демонізація, створення стійких стереотипів, зниження морального бар'єра. Загалом дегуманізація ворога це явище, яке супроводжувало всі війни ХХ століття. Під час війни процес дегуманізації активізується не лише у групі військових, які безпосередньо стикаються з ворогом. Аналогічні процеси можна спостерігати й у свідомості мирного населення [5, с. 24]. Її можна описати фразою «ані любові, ані туги, ані жалю». Позаяк мова ненависті на ворожу адресу під час війни – дуже ефективна зброя на інформаційному полі бою [1].

Вона використовується для зниження жалю, виправдання насильства, деіндивідуалізації ворога, мобілізації суспільства; допомагає консолідувати власне суспільство навколо спільної ненависті та деморалізувати противника. В Україні дегуманізація ворога використовується, здебільшого, як відповідь на агресію та звірства росіян на окупованих українських територіях. Використовуються терміни: «рашисти», «орки», «нелюди», «покидьки», «оркособаки», «таргани» тощо. Спрощено дегуманізація це бінарне протистояння на рівні «свій – чужий», «герой – ворог».

Говорячи про російсько-українську війну, маємо пам'ятати, що українська нація постгеноцидна (травмована). Українців намагалися знищити репресіями, переселеннями, війнами, голодоморами в ХХ столітті й раніше. Тому важливо говорити про втрату колективної пам'яті, кризу національної ідентичності, постгеноцидний синдром.

Російсько-українська війна це війна за цінності, за цивілізацію, а не лише за території і точки на карті. За роки війни змінилося сприйняття війни: 2014–2022 – десть там далеко, з 2022 – повсюди. Ця тема стає гіпертравмуючою. Поняття, що йдуть поруч: інформаційна війна, громадянська стійкість.

Тому, говорячи про війну, маємо оперувати лише фактами, не поширювати чуток чи «експертних думок» псевдо експертів, запобігати (не)свідомому поширенню фейкової інформації, вказувати на неправдиву чи сумнівну інформацію, персоніфікувати війну, вшановувати пам'ять (цінність жертви, за що людина віддала

життя). Кожна дія повинна бути усвідомлена, а не формальна. Формалізм знецінює та створює уявлення штучності події.

Розглядаючи проблеми сучасної війни, необхідно акцентувати на героїзмі кожного свідомого українця: жити в Україні – воювати за Україну – волонтери ти задля України – допомагати Україні – працювати для України – навчатися та навчати для України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кокотюха А. Дегуманізація ворога під час війни – це лінія інформаційного фронту. URL. <https://detector.media/infospace/article/197350/2022-03-14-degumanizatsiya-voroga-pid-chas-viyny-tse-liniya-informatsiynogo-frontu/>
2. Конрад Тара Ефективна робота над матеріалами про травматичні події. Поради для журналістів. URL. <https://imi.org.ua/advices/efektyvna-robota-nad-materialamy-pro-travmatychni-podiyi-porady-dlya-zhurnalistiv-i57477>
3. Опанасенко Л. А. Міжособистісна комунікація: зміни, зумовлені війною. Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд. М-ли Всеукр. круглого столу (7 квітня 2022 року). Київ : Талком, 2022. С. 29–32.
4. Романюк О., Голуб О. Як відповідально публікувати травматичний контент. Рекомендації IMI. URL. <https://imi.org.ua/advices/yak-vidpovidalno-publikuvaty-travmatychnyj-kontent-rekomendatsiyi-imi-i62410>
5. Скороход К. Л. Особливості дегуманізації в умовах гібридної війни: на прикладі ставлення населення до російських солдатів – учасників російсько-української війни. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2021. Випуск 4. С. 23–32.

УДК 82-94(477.41)

Алла Дмитренко

ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС: ДО 40-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ (за польовими матеріалами, записаними від переселенців)

На основі спогадів переселенців із зони відчуження, постраждалої внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, висвітлюються гуманітарні наслідки Чорнобильської катастрофи, яка привела до масштабного опромінення населення й ліквідаторів, значних демографічних втрат. Показано, що в результаті аварії виселено десятки тисяч людей в результаті чого зруйнована унікальна господарсько-культурна ніша, сформована на основі пристосування до природного середовища: зруйнована система господарства, матеріальна культура (житла, господарські, виробничі й сакральні споруди), перервано тяглість поколінь, що привело до зникнення місцевих говірок і традиційної культури. Відзначено складність адаптації переселенців до нового середовища.

Ключові слова: Чорнобильська зона, Українське Полісся, традиційна культура, переселенці із зони відчуження.

Аварія на Чорнобильській АЕС – страшна техногенна катастрофа, що спричинила планетарну еколого-гуманітарну катастрофу. Але найбільшої шкоди аварія завдала Полісся, перервавши історичний та етнокультурний розвиток на цих землях. Мешканці цих територій, які упродовж багатьох тисячоліть, прилаштовуючись до умов навколишнього середовища, формували унікальну етнокультурну спадщину, в один момент втратили все. Аварія на АЕС розділила життя населення багатьох районів Полісся на дві частини – «До» і «Після». «До» – у них була рідна хата, церква, село чи містечко, де всі споконвіку знали один одного. «Після» – залишене рідне обійстя і все, що плекало не одне покоління, розірвані, а то й втрачені родинні і сусідські зв'язки.

Стаття підготовлена на основі польових етнографічних матеріалів, зібраних автором у ході історико-етнографічної експедиції Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (м. Київ, керівник – Ростислав Омеляшко) до переселенців із зони обов'язкового відселення, які мешкають у селах Лобачів, Зрайки та місті Володарка Володарського (тепер – Білоцерківського) району, та селах Велика Бугаївка й Погреби Васильківського (тепер – Обухівського) району Київської області у червні 2012 року. Опитані переселенці із сіл Іванівка, Рудня-Вересня, Черевач і Ямпіль Чорнобильського району; Вільча, Луб'янка і Фабриківка Поліського районів – тепер – Чорнобильська зона відчуження [2].

Евакуація населення із тридцятикілометрової зони та прилеглих територій привела до втрати середовища проживання, зруйнувавши традиційний уклад. Люди, які тисячі років будували життя, пристосовуючись до місцевого ландшафту (ліс, озера й річки), змушені були покинути сформовану господарсько-культурну нішу. На нових місцях потрібно було пристосовуватися до нових умов, нових людей, їхнього укладу життя.

Переселенці старшого віку залишились переконані, що ніде не буває краще, як на рідній землі:

- *«Природа така ... хороша такая. І гриби, ягоди – було все»* (с. Луб'янка);
- *«Там дуже добре було держать скотину! ... Лодирів у нас не було в селі. Всі люди трудящі були. Всі. Ну! Це не передасть!»* (с. Ямпіль);
- *«Але яке там усе добре. ... Там виросте картопля, так? Зварии і розсипалась... Клубніку, зайти, аромат такий, шо з ног валяє... Вишня! Пахне. А тут ничим не пахне. Слива! Все пахуче! Груша! Яблока! ... А тут онде бєлий налив, вон не пахне і кіслий»* (с. Рудня-Вересня).

Для людей, які назавжди втратили рідні села й обійстя, бідна піщана земля краща за місцеву більш родючу: *«В нас пєщаниє землі. Ну, я пєщану землю, гектар не поменяв би на десять гектаров цієї»* (с. Рудня-Вересня).

Переселенка із с. Ямпіль пригадувала, що кожної весни, як тільки розливалась річка, їхнє село затоплювало. В хатах вода підходила по вікна, по селу пересувались військовими амфібіями, худобу господарі піднімали на плотах, розбираючи вишки (горище у хліві), щоб корови самі могли брати собі сіно: *«Весною в нас наводненіє.*

Отрезание... Каждый год топило. Там прив'язана лодка, возле этого, порога... Весна, бойцы приежжають, амфібії по селу плавають – всьо! В школу нас возили в друге село амфібіями... Корова на плот – зробив батько в сараї. На плоту піднімалась корова. Вишки роз'єднував, солому їла, сіно». Незважаючи на доволі складні умови проживання на Поліссі, вдома, за твердженням респондентів, все-таки було добре : «Виживали і жили. А тепер що?».

Інформацію про те, що на рідній землі краще все, навіть вода, фіксували й інші дослідники, журналісти: *«У нашому селі були річки, сильна природа, тут цього нема в цьому селі. Там ми біля води. Там дерева були хороші. Вода м'яка считалась. Там менше ми боліли. Тут солі багато в воді. Чайник закип'яти — є накип, у нас такого не було» (с. Куповате) [1].*

Але вимушені переселенці покидали не тільки землю, ліси, річки й озера, вони залишали все, що створили, що було їхнім мікрокосмом: рідні домівки й господарські споруди; бортні дерева, до яких звикли ходити десятиліттями, часто успадкувавши їх від батьків і дідів; сакральні споруди (каплиці, церкви), що були важливим осередком громадського життя; кладовища, де поховане їхнє «коріння». А ще – корів, птицю, котів і собак, яких ростили, годувати, любили. Все це не просто залишилось у місці проживання, воно з року в рік нищилось пожежами, руйнувалось мародерами, заростало спочатку бур'янами, потім спліталось кущами й проростало деревами. Худоба й домашні улюбленці, пристосовуючись до нових умов життя, гинули, дичавіли.

Перш, ніж вивезти жителів прилеглих до АЕС територій, забрали в них усю худобу – свиней, корів: *«Пуд їжджає машина, бригадір виходить: “Давайте свіне!” – А в нас двоє отаких свиней. Позабирали тії свіне. На завтре прийшли сказали, шоб корову на ферму одвели ... А я провела трошки, да як стала плакать уже на всю голову... А собака й кури так і пошлі в світ. Бог є знає де» (с. Рудня-Вересня).*

У результаті переселення з місць традиційного проживання перервалась тяглість поколінь, розривалися міжособистісні зв'язки, втрачалась групова ідентичність. Людей, виселених із Чорнобильської зони, розселяли не компактно селами, як вони жили віками й тисячоліттями, а спорадично – хто куди попав: *«Всіх порозкидали.... Кого-куди, як» (с. Ямпіль).* Це дуже гнітило опитаних респондентів, які навіть через 26 років після того, як залишили рідні землі (експедиція 2012 року), з теплом згадують своє життя там.

Спочатку переселенці мешкали у різних районах на квартирах, а наприкінці серпня – на початку вересня 1986 року їх почали селити в новозбудовані оселі. Є села, основу яких складають переселенці із одного села. Наприклад, у селах Велика Бугаївка та Погреби Обухівського району багато вихідців із села Луб'янка. У місті Володарка проживає сім родин із села Вільча. Однак навіть у таких населених пунктах, де проживає певна група людей з одного населеного пункту, втрачені власне сусідські зв'язки, які формувались практично з першого року життя дитини. Відновити колишні сусідські й земляцькі стосунки у новому соціально-просторовому середовищі переселенцям було тяжко, що спричинювалось ще й перенесеним

стресом, викликаним відривом від рідної землі: *«Психологічний фактор, восприятіє, що людина не дома, її обзивають – це принизливо»* [1].

Адаптація до нових місць проходила дуже болісно. Будинки для нових мешканців стояли у відкритому полі, побудовані зазвичай не спеціалістами, часто студентами будівельних загонів, через що грубки не тягнули, у підлозі були щілини тощо: *«Груби, да такі сирі, да стоко того диму А запалю, дим через пол проходить. Пол посланий, щелі. Дак не тягне в трубу, та тягне по землі. З-під досок йде дим. А тут не спеціалісти, а студенти якісь лепили ціє груби»* (с. Рудня-Вересня).

Місцеві мешканці по-різному приймали переселених людей. В одних селах краще, в інших гірше:

- *«Нічого! Добре прийняли»* (с. Луб'янка);
- *«А тіє очі виймають, – вам даремно хати дали»* (с. Фабриківка);
- *«Ну, єсть же разніє люди. Єсть хорошиє – так як і всюди. Єсть, хто понімає це все, а є, хто завидує, шо чорнобильські получають, шо все. Всякі єсть люди. Так, як і всюди»* (с. Луб'янка);

«Кожні люди по-різному приймали — одні із співчуттям, а інші... Як голова сільради привів, так вони сказали, що приймуть. А як голова пішов, так викидали їх речі» (с. Куповате) [1].

Адаптація до нових місць була дуже болісною і залежала не тільки від того, як місцеві мешканці прийняли чорнобильців, а й від віку переселенців. Молодші й діти пристосувалися швидше: *«Ну, я на роботу пошла, а он [син – А. Д.] – у школу. Вже в п'ятий клас он пошов... Добре прийняли»* (с. Луб'янка).

У людей старшого віку туга за рідними місцями була настільки сильною, що окремі з них не хотіли облаштовуватися на нових місцях: *«Вона [свекруха – А. Д.] страшно тут не могла. ... у неї рік не було тюльов і шторов на вікнах. Вона казала, тільки додому! І всьо! І людини не стало. Через шість років людина й ушла. А даже через п'ять... А вона дуже там любила. Там у нас, в їх там гарне місце. Село гарне.... Біля річки!»* (с. Ямпіль).

Зважаючи на те, що при виселенні з рідних місць чорнобильці втратили все, що надбали впродовж життя, то у місцях переселення починали все спочатку: *«Осьо сюда приїхали – гол как сокол. Вересень місяць. Переселили – ні картоплини, ні бурячини, ні цибулини, нічого в светі. Ні курици, ні, ну, нічого! Ну, уявляєте, у людей було все і люде остались без нічого»* (с. Ямпіль); *«Правда, у хаті була буханка хліба, поклали»* (с. Луб'янка).

Чи все ж відбулась адаптація чорнобильців до нових місць? Практично ні! За винятком дітей, які не пам'ятали рідної землі. Навіть ті мешканці виселених сіл, які на час аварії на Чорнобильській АЕС вже не жили вдома, а розлетілися по світу, не можуть сприйняти факту розриву з рідною землею. Яку б тему не піднімали в інтерв'ю з однією з уродженок с. Ямпіль, яка на час аварії вже жила в Києві, вона була непохитною – вдома все було краще, хоч і значно тяжче.

Про складність адаптації до нових місць й потяг до рідної землі говорить і те, що люди старшого віку десятиліттями живуть спогадами про домівки, які змушені були покинути 1986 року. У перші роки після аварії багато переселенців роками їздили додому на поминальні дні.

– *«А тогди наймають автобуса, там голова сільсовету.. І це вже там записиваються. Ви записались, я, Галка – там багато хто вже. І того, і платілі»* (с. Луб'янка);

– *«А нам, як ми зразу сюди поприєжджали, нам давали автобус... Їздили!»* (с. Фабриківка).

З часом організованих поїздок ставало все менше, а добиратися до покинутих сіл самотужки людям старшого віку дуже тяжко, тому стали їздити все рідше, а немічні взагалі перестали бувати у рідних місцях:

– *«А тепер уже я не їжджу»* (с. Фабриківка);

– *«А тепер вже нема кому (везти – А. Д.), то вже не ездім. Ну, людей не так багато, мало, але вже старіє, куди вже їхати?... Куди мені їхат, як мені не мона... А я вже із дедом куди зараз?»* (с. Луб'янка).

Окремі переселенці після виселення були «вдома» лише по кілька разів, тому що ніяк не можуть змиритися із втратою малої батьківщини: *«Я два разочки тільки. Побула вдома, на гробках. Мене трусить, як доїду до Іванкова. Так із Іванкова як стане трусить, так я трусь і трусь, я не могла і говорить. Приеду додом, дак тиждень я одхожу. Премо тиждень. Тяжко»* (с. Рудня-Вересня). Такий болючий стан психологи називають синдромом втрати батьківщини. З початком Великої війни і вимушеним залишенням місць проживання такий стан тепер переживають сотні тисяч українців. Чорнобильці хоч і могли повертатись на малу батьківщину у певні дні, але поїздки додому вони сприймали не як приємну ностальгію, а як зустріч із втратою, що викликало потужний емоційний і фізичний шок. Місця, які асоціювалися із затишком, тепер перетворилися на болючі спогади, викликаючи відчуття безпорадності та горя.

Хтось і тепер щороку на поминальні дні вирушав на Чорнобильщину, щоб пом'янути рідних, прибрати могили, хоча подекуди вже й старі дерев'яні хрести погнили та попадали і «мітками» для поховань є старі сосни: *«Ми їздим тільки на кладбіще... А там – дід, і баба, і там прабаби, там уже. Ну в нас, ну в нас там як воно? Воно там одні сосни ростуть»* (с. Ямпіль). Щороку навідував рідні місця М. Глимбоцький із с. Рудня-Вересня, який ніяк не міг змиритися з тим, що змушений був покинути рідне село: *«Каждий рік. Мі їздим на Провода. У вувторок. После Паски. Як Паска пройшла, дак вже на другий вівторок... Це вже називається останні Провода»*.

Пригадується розповідь сільського голови із с. Осни Лугинського (тепер – Коростенського) району Житомирської області, до якого було «приписане» і вже виселене й практично знищене село Мощаниця. Перебуваючи на кладовищі у Мощаниці, сільський голова говорив, що коли в перші роки після аварії на ЧАЕС на поминальні дні приїздило багато людей, то тут стояв такий плач, що в Оснах було

чути. За чим тужили люди? За своїми покійними родичами? – Частково так! Але більше боліла душа за втраченою рідною землею, зруйнованим життям.

У перші роки усі переселені чорнобильці хотіли, щоб їх поховали саме в рідних селах, але в перші роки на це потрібні були «високі» дозволи. Перебуваючи на мощаницькому кладовищі з Ліною Костенко, відома письменниця, яка до 2005 року їздила в чорнобильські експедиції, розповіла, скільки зусиль їй доводилось докладати, щоб «вибити» такий дозвіл, особливо у державні вихідні дні, коли до неї звертались рідні чорнобильців.

У когось вже в місцях переселення з'явилося «своє кладовище» і на Проводи йдуть туди поминати рідних: *«Годов три езділі тудя, на... Проводи. Там же ж у мене син – в армії вбили да там похоронілі. І батько, й матка, й сестра. А вже й тутечка в мене два сини померло й старий»* (с. Луб'янка).

Сьогодні вже виросло нове покоління, для якого рідними стали ті села й містечка, де поселились їхні родини 40 років назад. Хтось уже практично нічого не знає про землю батьків і дідів, а когось «зов крові» з року в рік веде у ті краї, де залишилося їхнє коріння, так різко обірване у далекому для них 1986 році: *«Приєжають молоді багато. Да. Таких, шо тогди, як взорвалось, то вони вобше були молодіє. Їм було по семнадцять чи по шеснадцять год. А тепер вони тоже їздять. І їхніє діти їздять... Я оде, оце як їздив дев'ятого, так пошов до своєї хати туди, в край, оддалю. Ішов і наче никого не бачив. Коли озирнувсь, коли бачу молода така жєницина йде і таке дитя з єю. І вона... Там хати попадали, соломою були покритіє, та попадали хати. Дак вони фотографірує. І це дитя, з дитям вона пошла. Понімаєте? От приїхала, так, і ходить із дитям. Оце таке діло. Фотографує»* (с. Рудня-Вересня).

Однак багато батьків не дозволяють своїм дітям їхати у рідні села, все ще боячись впливу радіації на їх здоров'я: *«От у мене сама менша дочечка з шеєсят шостого году вона... Дак як оце ця зорвалася зараза, атомна, дак вона хотєла єхать у село, а я кажу: Надєжда! Не надо єхать. Ти не була там і не нада єхать. Кажуть, шо як поєдєш, до наберешся радіації тої. І так вона й не була. Не була там. А вона каже, мамочко, а так кортіть, шо побачить... Не нада, дочечка, от. Це вже ми, кажу, ми вже понабиралися цьої гадості, а тобі не положєно тудя їхати. Так вона й не була»* (с. Луб'янка).

Знелюднення величезної території практично у центрі Європи мало негативний вплив на етнокультурну спадщину – поліські пісні, казки, знання про технології ткацтва, бортництва та ін., з року в рік, зі століття в століття передавалася усним шляхом від батьків до дітей. У зв'язку з виселенням не тільки перервалася тяглість поколінь, а й зникло те традиційне середовище, яке акумулювало традиції. Тому зі смертю старшого покоління переселенців зникають звичаї та обряди, що побутували в рідних місцях і робили регіон унікальним. Ці наслідки залишаються актуальними і сьогодні, через 40 років після трагедії.

Щоб зберегти етнокультурні досягнення мешканців виселених регіонів упродовж 35 років працює «чорнобильська експедиція» (сьогодні – у складі

Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф), члени якої намагаються фіксувати різноманітні аспекти традиційного укладу мешканців територій, постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС. В експедиції 2012 року до переселенців вдалось зафіксувати, що багато мешканців старшого віку дотримувалися ряду календарних і родинних звичаїв та обрядів, перейнятих від батьків. Наприклад, мешканка Великої Бугаївки (переселенка із с. Луб'янка) розповідала, що вони й тепер святкують Трійцю так, як і вдома : *«Ну, це Трійця, у нас татарку становлять на окна, татарку і м'ята, і казали шовкова трава – це в хату. І клен, ліпа й клен, як портрет якийсь, на стінку, над окном устрикають. ... І у нас так робили, і тут ми так робимо. От. От. Може чи остальные, не знаю, вони роблять, чи не. Ото сусідка Володькевичка, до вона на окна й не ставить нічого. Така. Бачте».*

Вростаючи у нове середовище, переселенці старшого віку продовжують зберігати рідні звичаї і часто не сприймають традиції мешканців тих сіл, де вони тепер живуть. Наприклад, переселенці із с. Лобачів Володарського району не розуміють, для чого встановлювати на могилах два хрести (в голові і в ногах — щоб під час воскресіння покійники могли вставати обличчям до хреста і братись за нього руками) і чітко говорять, що в них такого немає, це у лобачівців: *«Ну, то це ... у лобачовцов. У нас нема так»* (с. Іванівка). Кладовище у цьому селі поділене на дві частини: на одній ховають уродженців села Лобачівка, на іншій – чорнобильських переселенців (із Рудні-Вересні, Черевача). Тут, як і в рідних селах, встановлені столи для поминання покійників у поминальні дні, на окремих хрестах, за традицією, пов'язані хустки.

Слід наголосити, що переселенці ще й тепер досить чітко протиставляють себе, називаючи «наши», і місцевих мешканців – «лобачівці», хоча тепер вони також лобачівці (с. Іванівка), це «нашиє», а то «не нашиє» (с. Вільча).

Щоб відчувати зв'язок з рідною домівкою, окремі переселенці привезли з собою знаряддя праці, предмети побуту, декоративні тканини. Наприклад, М. Глимбоцький забрав із рідного обійстя у Рудні-Вересні не тільки вишиті рушники, наволочки, але й коробки плетені з соснової дранки і лози, діжки, мальовану бодню для одягу, скриню, жаки для ловлення риби, весла до човна і навіть привіз з дому і посадив на садибі куц «шиляги» (верби), з якої на Чорнобильщині плели кошики. Хтось із переселенців привозив «з дому» «живці» яблунь, щоб тут «щепити» дерева. За твердженням респондента, яблука з цих щеплених дерев набагато смачніші, за місцеві: *«Тут Дмитро є Павлович, так привозив з дому живці, їздив, з Ямполя. І тут щепив, о. І мені ще набивав живца. Каже, це з дому. Бєлий налєв. Очєнь хароший. А я цього не зробив, канєшно, з дому не прищепив. А це тут прищепив, о. Вже в Зрайках. В Бридку там брав. А вона кислюча, а нияка».*

Отже, гуманітарні наслідки Чорнобильської катастрофи – це комплексний вплив на здоров'я, соціальне й економічне становище мільйонів людей, демографічні (ліквідатори і корінні чорнобильці) й незворотні культурні втрати, що привело до знищення укладу життя на забруднених територіях, майже повне зникнення місцевих

говірок, унікальних місцевих традицій у зв'язку з втратою етнокультурного середовища.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гавриленко Є. Чорнобиль у дзеркалі. URL: <https://commons.com.ua/uk/chornobil-u-dzerkali/>.

2. Музей-архів народної культури Українського Полісся при Державному науковому центрі захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. Матеріали експедиції Володарка–2012.

УДК 37.016:94]:[070.422:316.77

Галина ЄРКО

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ ІСТОРИЧНИМ ФЕЙКАМ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

В умовах гібридної агресії та інформаційних війн історія перетворюється на інструмент маніпуляцій, спрямованих на деструкцію національної ідентичності. Формування в студентів імунітету до історичних фейків є не просто освітнім завданням, а складником національної безпеки.

Метою роботи є обґрунтування та систематизація методів протидії історичним фейкам в освітньому процесі, що є критично важливим для збереження національної ідентичності та зміцнення національної безпеки в умовах гібридної агресії РФ проти України.

Які основні методи та підходи важливо використовувати для протидії фейкам при вивченні історії?

Метод деконструкції історичного наративу передбачає розбір маніпулятивного повідомлення на складові елементи: факти, інтерпретації та емоційне забарвлення. Його реалізація відбувається за таким алгоритмом: визначення першоджерела – аналіз контексту – виявлення логічних помилок або підміна понять.

Цікавим для студентів є робота з «першоджерелами-привидами» – матеріалами, на які часто посилаються пропагандистські ресурси без надання прямих лінків, архівних шифрів або можливості їх перевірки.

Особливо ефективно використовувати цей метод при вивченні й аналізі ідеологічних конструктів, зокрема концепції «руського мира», а також понять «рашизм» і «побєдобесіє», що дозволяє критично осмислювати механізми формування сучасних політичних міфів.

Латеральне читання – це творчий, непрямий підхід до розв'язання проблем, запропонований Едвардом де Боно у 1967 році. На відміну від традиційного вертикального читання (аналізу одного тексту), цей метод стимулює перевірку інформації через відкриття нових вкладок у браузері для верифікації ресурсу [3]. Важливо ставити такі запитання: *Хто стоїть за вказаним ресурсом? Яка його репутація в експертному середовищі? Чи підтверджують цю інформацію академічні установи?*

В епоху Deepfake та штучного інтелекту важливо навчати розрізняти автентичні фото / відео від ретушованих або таких, що використані поза контекстом. Для цього доцільно застосовувати інструменти зворотного пошуку зображень (Google Lens, RevEye), які дозволяють встановити першоджерело візуального контенту та простежити його поширення в мережі. Додатково важливим етапом перевірки є аналіз метаданих, що дає змогу виявити інформацію про дату створення, пристрій зйомки та можливі ознаки редагування.

Метод «Сендвіча істини» – це ефективна комунікаційна техніка спростування фейків, розроблена когнітивним лінгвістом Джорджем Лакоффом [7]. Вона не дозволяє маніпуляції закріпитися в пам'яті. Його структура:

1. Виклад перевіреного факту.
2. Коротке згадування фейку (без надмірного цитування).
3. Пояснення, чому фейк є хибним, і повторне підкріплення істини.

Протидія історичним маніпуляціям потребує відходу від репродуктивного навчання до дослідницького. Головним результатом має стати не лише знання дат, а й опанування інструментарію критичного мислення, що дозволяє молоді самостійно відсіювати інформаційний «шум» від історичної правди.

Сучасний освітній простір потерпає від «цифрових фальсифікацій», створених за допомогою ШІ. Роль викладачки / викладача трансформується від транслятора знань до модераторки / модератора критичного аналізу.

Під час розгляду методів перевірки візуального й текстового контенту особливу увагу доцільно приділити методу *«цифрового сліду»*. Він передбачає аналіз першоджерел за допомогою зворотного пошуку зображень, а також перевірку достовірності інформації через архівні посилання та інші цифрові сліди, що дозволяють встановити походження матеріалів [6]. У цьому контексті доцільним є використання онлайн-платформ (наприклад, StopFake або ресурси Українського інституту національної пам'яті) як допоміжних інструментів під час практичних занять. Це сприяє формуванню у здобувачів освіти навичок критичного аналізу інформації та медіаграмотності.

Формування навичок цифрового фактчекінгу дозволяє студентам розрізняти наукову реконструкцію минулого від пропагандистського deepfake-контенту.

Найкращий спосіб протидії маніпуляціям – залучення студентів до активного «конструювання» історичного знання через роботу з першоджерелами та документами. Ефективним у цьому контексті є використання методу *кейс-стаді*, що передбачає аналіз конкретних історичних фейків (наприклад, міфи про «спільну колиску» або «подаровані території»). Етапи роботи:

1. Експозиція фейку.
2. Пошук контраргументів у синхронних джерелах.
3. Порівняльний аналіз інтерпретацій. Акцент робиться на здатності перевіряти інформацію в альтернативних, незалежних джерелах.

Перетворення аудиторії на «історичну лабораторію» сприяє формуванню стійкої суб'єктної позиції студентів, яку важко похитнути емоційними маніпуляціями.

Історичні фейки часто апелюють до емоцій (гніву, гордості, страху), що послаблює критичне мислення та раціональний аналіз. Завдання викладачки / викладача – навчити студентів розпізнавати такі емоційні «тригери» та усвідомлювати їхній вплив на сприйняття інформації.

У цьому контексті ефективним є застосування методу «аналізу маркерів маніпуляції». До них належать: використання мови ворожнечі, відсутність конкретики («всі знають, що...»), надмірна героїзація або демонізація постатей і подій.

Також доцільно використовувати техніку «спростування через контекстуалізацію», яка передбачає не лише заперечення фейку фактами, а й пояснення історичного контексту його виникнення. Це дозволяє зрозуміти, чому подібні наративи з'являються саме в певний період і які інтереси стоять за їх поширенням.

Вивчення історії має супроводжуватися розвитком емоційного інтелекту та медіагігієни, що є основою громадянської стійкості. Протидія історичним фейкам і маніпуляціям у сучасному освітньому просторі передбачає перехід від репродуктивної моделі навчання (запам'ятовування дат) до дослідницької моделі «історичної лабораторії». Основним результатом такого навчання має стати формування у студентів інструментарію критичного мислення та медіагігієни. Це дозволяє молоді самостійно відрізняти інформаційний «шум» від достовірних історичних фактів, формуючи стійку, усвідомлену позицію, яку важко похитнути емоційними тригерами або цифровими фальсифікаціями.

Список використаних джерел та літератури

1. StopFake.org. Веб-ресурс з аналізу та спростування пропаганди. URL: <https://www.stopfake.org/uk/main/> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Вовк В. М. Фейки як загроза національній безпеці в умовах гібридної війни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2(24). С. 80–85. <https://doi.org/10.33270/02222402.80> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Гончаренко К. Латеральне мислення: що це за навичка та як її вдосконалити? *Budni Медіаплатформа про роботу та життя*. URL: <https://budni.robota.ua/career/lateralne-mislennya-shho-tse-za-navichka-ta-yak-yiyi-vdoskonaliti> (дата звернення: 29.04.2026).
4. Лук'янов Є. Феномен і проблема деконструкції колоніальних наративів: теорія та практичні перспективи. *Образ : науковий журнал*. Сумський державний університет. Суми. 2025. Вип. 3 (49). С. 18–26. Doi: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3\(49\)-18-26](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3(49)-18-26) (дата звернення: 29.04.2026).
5. Толмазов І. Що таке історичні фейки та як їх розпізнати? *Вгору*. URL: <https://vgoru.org/istoriyi/sho-take-istorichni-fejki-ta-yak-yih-rozpiznati> (дата звернення: 29.04.2026).
6. Bryan W. Digital Footprint Tracking: A Primer. URL: <https://workingpimag.com/2026/04/16/digital-footprint-tracking-a-primer/> (дата звернення: 29.04.2026).

7. Truth sandwich. *Wikipedia*. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/ Truth sandwich](https://en.wikipedia.org/wiki/Truth_sandwich) (дата звернення: 29.04.2026).
8. Wineburg Sam. *Why Learn History (When It's Already on Your Phone)*. Chicago / Londres : The University of Chicago Press, 2018. 240 p. DOI: 10.4000/rfp.7346 (дата звернення: 29.04.2026).

УДК УДК 37.014.6:339.92(4)

Людмила ЗАРЕМБА

ОКРЕМІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України в Європейський освітній простір, як пріоритетний напрямок розвитку вітчизняної вищої освіти, висуває конкретну вимогу – підвищення якості підготовки здобувачів освіти.

Якість вітчизняної освіти, з огляду на її інтеграцію у Європейський простір, розглядають у наукових колах як багатомірне поняття, що охоплює різні галузі і функції та визначається не тільки засвоєнням навчальних дисциплін, що вміщує в собі результат навчання, а й рівнем професійної компетентності, володінням практичними навичками та вміннями, мобільністю, що гарантує студентам отримання комплексного особистісного та суспільного розвитку для задоволення потреб і можливостей зробити свій внесок у модернізацію українського суспільства [4]. Як відомо, про якість в основному згадується на завершальному етапі роботи, проте вона пов'язана з більш ранніми стадіями, такими як планування, організація виконання, моніторинг, мотивація тощо.

Аналізуючи наукові джерела можна зазначити, що серед передумов забезпечення якості освіти необхідно визнати мотивацію навчання, що тісно пов'язана з питанням засвоєння системи знань, раціонального відбору та застосування оптимальних форм та варіантів навчальної діяльності здобувачів освіти. Важливим аспектом при цьому виступає творча діяльність в процесі навчання, коли фактичний матеріал засвоюється не сам по собі, а шляхом його конструювання і виявлення властивих йому закономірностей, дослідження цілісного об'єкта навчання. Дослідники проблеми мотивації розрізняють внутрішню (яка є наслідком бажання, стремління індивіда) і зовнішню (що виникає в результаті впливу чи дії оточуючих факторів, які безпосередньо не відносяться до самої діяльності) мотивацію, а також мотиви навчання (які активізуються в процесі заняття) [2].

Сучасна освіта, її якість пов'язані з впровадженням у навчальний процес нових технологій навчання, які забезпечують якісні зміни в підготовці майбутніх фахівців. Основою вдосконалення якості освітнього процесу є застосування інноваційних технологій навчання, серед яких важливе місце належить блочно-модульній технології, тестуванню, керованій самостійній роботі здобувачів освіти, інформаційно-комунікаційній технології, автоматизованій системі навчання тощо.

Саме тому серед передумов забезпечення якості освіти важливе місце належить розвитку інноваційних процесів в освіті. В основу сучасної системи освіти в нашій

країні за зразками зарубіжжя було покладено технологічні інновації (інформаційні комп'ютерні та телекомунікаційні технології). Як зазначають науковці, інноваційна діяльність в процесі навчання повинна орієнтуватися на розвиток особистості завдяки внесенню змін в мету, зміст, методи, форми і технології організації навчання, систему контролю та управління, у стилі педагогічної взаємодії.

Головною ознакою різноманітних варіантів інноваційних технологій можна назвати зміну ролі здобувача освіти, коли він стає активним учасником освітнього процесу, а відносини викладача і здобувача освіти будуються на основі партнерства та діалогу, самостійній роботі.

Зниження аудиторного навантаження підвищує роль самостійної роботи здобувача освіти, що викликає необхідність адекватного вдосконалення методів контролю та оцінки знань. Однією з успішних форм виступає бально - рейтингова система. Основними цілями цієї системи є: стимулювання навчальної активності, підвищення об'єктивності оцінки знань, вдосконалення і розвиток навичок самостійної роботи, реалізація індивідуальних здібностей і можливостей здобувача освіти. Як зазначають дослідники цієї педагогічної проблеми, використання рейтингової системи оцінювання супроводжується зростанням мотивації до засвоєння знань, стимулюванням регулярної самостійної навчальної діяльності, формуванням соціально-особистісних та професійних компетентностей.

Як показує практика, результативність інновацій, організаційна і педагогічна успішність забезпечуються діяльністю і особистою залученістю всіх учасників освітнього процесу до продуктивної взаємодії. Тому для успішного здійснення освітнього процесу виникає необхідність в організації моніторингу як фактору забезпечення інноваційних процесів [2].

Ще однією важливою передумовою забезпечення якості освіти виступає її моніторинг. Метою моніторингу є створення підстав для узагальнення та аналізу отримуваної інформації про стан сфери освіти і основних показників її функціонування, для здійснення оцінок і прогнозування тенденцій розвитку, ухвалення обґрунтованих управлінських рішень з досягнення якісної освіти. Моніторинг якості освіти, як інформаційна система збору та розповсюдження інформації про стан освіти, виконує певні завдання: прийняття учасниками освітнього процесу управлінських рішень, спрямованих на узгодження дій та відносин між ними для досягнення запланованих результатів, прогнозування подальшого розвитку об'єкта управління через інформаційно-аналітичне забезпечення. Такий педагогічний моніторинг треба розглядати як засіб продуктивної взаємодії учасників освітнього процесу.

На думку дослідників цієї проблеми, в ході педагогічного моніторингу одержувана інформація повинна сприяти підвищенню педагогічного рівня взаємодії між різними суб'єктами освітнього процесу, а також створювати умови для самовиховання та саморозвитку цих суб'єктів [5].

Отже, в сучасних соціально-економічних умовах забезпечення якості освіти, що відповідає не тільки національним, але й міжнародним освітнім стандартам, є однією з пріоритетних цілей системи освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти / за ред. В. М. Бебик. К.: МАУП, 2004. 200 с.
2. Козарь Т. П. Моніторинг якості освіти: поняття та реальність здійснення в період реформування національної системи освіти. *Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах Євроінтеграції*: матеріали міжнар. кругл. столу, м. Дніпропетровськ, 23 квітня 2009 р., Дніпропетровськ, 2009. С. 74–79.
3. Нечипорук О. В. Мотивація: творчий компонент опанування іноземною мовою студентами менеджерами. *Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах Євроінтеграції*. Матеріали міжнар. кругл. столу, м. Дніпропетровськ, 23 квітня 2009 р., Дніпропетровськ, 2009. С. 135.
4. Новікова Л. М. Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах Євроінтеграції. *Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах Євроінтеграції*. Матеріали міжнар. кругл. столу, м. Дніпропетровськ, 23 квітня 2009 р., Дніпропетровськ, 2009. С. 137–142.
5. Цехмісторва Г. С., Фоменко Н. А. Управління в освіті та педагогічна діагностика. Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 280 с.

УДК 001.891(091):37.011(477+498.4)"17/18"

Сергій ЛУЧКАНИН

ІСТОРИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РУМУНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА

Ідеологія епохи Просвітництва (франц. *Le siècle des Lumières*; італ. *Illuminismo*, рум. *Iluminism*) склалася під час визвольного руху буржуазії XVII–XVIII ст., тобто в період ранніх буржуазних революцій. Ця доба винайшла сама для себе найменування, термін *просвітництво* використовували Вольтер, Гердер, остаточно він закріпився після статті І. Канта «Що таке Просвітництво?» (1784). Просвітники не вважали, що необхідні насильницькі методи для ліквідації «нерозумних» суспільних порядків. Панівною ідеєю доби стає розум, його здатність пізнати сутність речей і явищ. Перетворення суспільства мало бути здійсненим шляхом поширення нових ідей, боротьби з неосвіченістю, обскурантизмом, крайнощами релігії, схоластичною псевдонаукою, антигуманною феодальною мораллю, з мистецтвом і естетикою, які найбільше відповідали запитам верхівки феодально-абсолютистської держави. Проблема виховання, осягнення природи людини, плекання «занедбаної» національної мови, укладання її граматик і словників для «просвіти народу» стає

наріжним каменем філософських, соціально-політичних, культурно-естетичних і філологічних поглядів просвітників, які «одноставно стверджували, що їх твори не тільки корисні, але й абсолютно правдиві» [3, с. 325–336]. Вони об'єктивно ідейно готували революцію, хоча для цього не завжди існували передумови.

Вітчизняні науковці зазначають, що «у філософській літературі ХХ ст. не вщухають дискусії щодо історичної ролі ідеї розуму, яку Просвітництво піднесло до рангу суспільного ідеалу. Сучасна філософія здійснила переоцінку ідеї розуму і показала її обмеженість практично у всіх вимірах. Наука і техніка не тільки не розв'язують проблеми соціального буття людини, а й породжують нові (мирний і немирний атом), які за драматизмом перевершують колишні» [4, с. 117]. І все-таки розум, навіть з усвідомленням його обмеженості, залишається однією з найважливіших цінностей сучасної цивілізації.

Історично склалося так, що від свого попередника ХVІІІ ст. отримало в якості панівної, найбільш розвинутої класицистичну художню систему, – відзначав свого часу Дмитро Наливайко. Але класицизму ХVІІ ст. з його орієнтацією на античність був властивий загалом придворно-аристократичний характер. Таким він залишився у певних відгалуженнях і у ХVІІІ ст., проте панівний розвиток на цьому етапі отримали його інші, просвітницькі напрямки і форми. Як унаслідок надзвичайної розвинутості й авторитетності класицистичної традиції у ХVІІ ст., так і завдяки її певним внутрішнім властивостям і можливостям класицизм пристосовується і до потреб епохи Просвітництва, перетворюється в активного художнього виразника її ідеології. Він стає одним з основних художніх напрямів Просвітництва – просвітницький класицизм, просвітницький реалізм, просвітницький романтизм, а напередодні і в роки Великої Французької буржуазної революції 1789–1794 рр. – напрямом, що панує в усіх сферах культурної діяльності. Причому процес розвитку «просвітницького класицизму» прийшов до заперечення «брехливого» класицизму «віку Людовіка ХІV» й до нового «повернення» до «справжньої (автентичної) античності», на основі якого мало б з'явитися справжнє мистецтво. У ХVІІІ ст. античність (а разом із нею й латинська мова) знову (як і в епоху Відродження та класицизму ХVІІ ст.) стала необхідною для формування естетико-художньої програми, цілком звернутої до сучасності. Вона давала новому варіанту класицизму зразки «справжнього мистецтва», що поєднувало велич і простоту, гармонію й оптимізм при загальному драматизмі дії, людяність і пафос громадянськості.

Говорячи про Просвітництво в українських і румунських землях, передусім хотілося б зупинитися на питанні про латинськомовні граматики національних мов, їхній вплив на становлення класичної філології й теоретичного мовознавства, а також історіографію в порівнянні з античною, з якої вона виводиться і т. п. Латинською мовою – міжнародною мовою Європи до ХІХ ст. – створено працю «*Grammatica slavo-ruthena seu vetero-slavicae, et actu in montibus carpathicis parvo-russicae, seu dialecti vigentis linguae*» edita per Michaelem Lutskey (1789–1843) («Грамматика слов'яно-руська» 1830, Михайла Лучкая). Автора у цілком просвітницькому дусі непокоїла думка, що Закарпаття в Західній Європі називалося «невідомою землею», а

це тому, що його народ не мав ані граматики, ані літератури. Таланти є, як відзначав Михайло Лучкай, але вони «завантажені єпархіальними справами і не могли принести користі народу». На противагу угорським історикам, які всупереч фактам намагалися доводити, що Закарпаття не слов'янська земля, і українці не мають жодного на неї права, бо начебто їх предки прийшли сюди вже після того, як край був включений до складу угорського королівства, М. Лучкай, на підставі вивчення архівних документів, приходить до висновку, що «руський народ знаходився в цих місцях вже до приходу угорців» [2, с. 19]. Закарпатський просвітник активно виступав проти шовіністичної політики угорського уряду, спрямованої на денаціоналізацію українського населення Закарпаття, відзначав кровну спорідненість закарпатських українців з українцями інших західноукраїнських земель та Наддніпрянщини. Він також написав латинською мовою шеститомну «*Historia Carpato-Ruthenorum sacra et civilis*» («Історія карпатських русинів церковна і світська»), було видано тільки два томи. Проте загалом західноукраїнські «ранні просвітники – єпископ І. Снігурський, професор Львівського університету І. Лаврівський, фольклорист і лінгвіст Й. Лозинський, історик-краєзнавець В. Компаневич, історик і мовознавець, професор і ректор Львівського університету М. Гринецький – у своїй громадській діяльності дотримувалися поміркованої позиції, обмежуючись справами просвіти, мовними питаннями, збиранням, систематизацією та популяризацією різноманітного історичного матеріалу» [1, с. 359].

Упродовж тривалого часу (V–XV ст. і навіть далі) латинська мова в усій Західній Європі вивчалася з дидактичною метою за найвідомішими давньоримськими граmaticами «*Ars minor*» і «*Ars maior*» Елія Доната (IV ст. н. е.) та «*Institutiones grammaticae*» Прісціана (VI ст.). Ренесанс регламентував і кодифікував граmaticну спадщину античності, яка вже в «ренесансному вбранні» поширилася і в країнах «греко-православного кола». Зокрема, це відбувалося в румунських землях – Țara Românească (Румунська країна, тобто Валахія), Țara Moldovei (Країна Молдова) та Principatul Transilvania (Принципат Трансільванія), що з кінця XVII ст. був окупований австрійськими Габсбургами, ставши складовою підневільною частиною Австрійської монархії. Так, особливо популярною в Румунії стала праця Грегоріуса Мольнара «*Elementa grammaticae Latinae*» («Елементи латинської граматики»), вперше опублікована 1556 р. у м. Клуж (нині Клуж-Напока) з подальшими численними перевиданнями XVII–початку XIX ст., що використовувались як підручники навчання латинської мови в трансільванських школах.

В угорському просвітництві боротьба за оновлення рідної мови, виступи проти латини й німецької мови (які мали статус державних мов) набували політичного забарвлення, ставали центральною проблемою радикального руху, спрямованого проти феодально-абсолютистської реакції й іноземного гніту. Разом з тим з'являються праці латинською мовою, в яких гаряче обстоювалася народно-національна ідея. Янош Шайнович у 1770 р опублікував у Копенгагені працю «*Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*», що доводила фінно-угорське походження угорської мови, а Міклош Реваї – професор угорської мови та

літератури Пештського університету – в «*Elaboratio Grammatica Hungarica*» (1803–1806) застосував для вивчення мовних явищ історичний метод. Згадаємо, що латинською мовою виступав проти латини як літературної мови в проторенесансній Італії і великий флорентієць Данте в трактаті «*De vulgari eloquentia*» («Про народне красномовство»).

З середини XVIII ст. культурні процеси в Придунайських князівствах і Трансільванії стали розвиватися під прапором загальноєвропейських ідей Просвітництва, що, безпосередньо впливали з Ренесансу в поєднанні з сильною класицистичною течією. Як наслідок естетико-філологічна доктрина епохи базувалася на двох основних положеннях – поверненні до очищеної від класицистичних нашарувань, але універсальної «автентичної античності» й водночас утвердженням народно-національної ідеї. В румунському варіанті Просвітництва вона стала домінантною і знайшла цілковите втілення в діяльності вчених «Трансільванської школи» (рум. *Școala Ardeleană*, остання чверть XVIII – перша третина XIX ст.) – Самуїла Міку (1745–1806), Георге Шінкая (1754–1816), Петру Майора (1761–1821), Іоана Мольнара-Піуаріу (1749–1815), Раду Темпя (1768–1824), Пауля Йорговича (1764–1808), Йона Будай-Деляну (1761–1820), Константина Дяконовича-Логи (1770–1850) та ін.

Філософська концепція книжників-«трансільванців» мала яскраво виражений національно-патріотичний характер з акцентуацією на старожитності румунського етносу. Від початку нашої ери цей етнос безперервно проживав на підкореній римським імператором Траяном у 101–106 рр. території сучасної Трансільванії («*румуні – нащадки римлян у провінції Дакія*») та на латинському характері їхньої мови («*румунська мова – попсована латина*»), яку необхідно «рероманізувати», звертаючись до класичної латинської («материнської») мови, символізуючої єдність румунів зі своїми «братами» – західними романцями. Цими ідеями просякнута перша друкована граматики румунської мови – «*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*» («*Основи дако-романської або валаської мови*», Відень, 1780) Самуїла Міку та Георге Шінкая, який зі своїми уточненнями перевидавав працю в Буді 1805 р.

Модерні дослідники іноді картають їх за надмірну апологетику старовини, однак згадаємо твердження Дмитра Наливайка про єднання в Просвітництві народно-національного з античним – ґрунтовніше вивчення Стародавньої Греції відкрило Трою і фольклор «догомерівської епохи», що й спричинило захоплення Гердером і романтиками народною творчістю. Саме заглиблення в античність, піднесення її сприяють і проникненню в глибинні прошарки народно-національної творчості власної країни, яка вже не протиставляється античності, але зближується з нею.

На XVIII ст. припадає пік появи пародій і травестій «Енеїди» Вергілія в різних національних літературах. Так, першою була німецька травестія «Енеїди» Й.-Г. Шмідта (помер 1730 р.), але не дочекалася видання і згоріла 1780 р. в Страсбурзі. Потім з'явилися «Вергілієва “Енеїда”», або Пригоди благочестивого героя Енея» австрійського поета А. Блюмауера (1784), «Енеїда» славетного Івана Котляревського, перші три частини якої побачили світ 1798 р. та білоруська «Енеїда навыварат» (між

1816 і 1826 pp.). У цьому контексті варто назвати, щоправда з певною умовністю, і «Циганіаду» Йона Будаї-Деляну, створеною за зразком «Іліади» та «Одіссеї», «Енеїди» Вергілія, епічної поеми «Звільнений Єрусалим» Торквато Тассо.

Слід також зазначити, що в першу чергу в епоху західноєвропейського Просвітництва високого злету досягла історіографія античної історії, оскільки основні теоретичні положення просвітників: Джамбатиста Віко в Італії, Шарля Монтеск'є, Вольтера та Дідро у Франції, Едуарда Гіббона (якого згадував і Тарас Шевченко) й Адама Діксона в Англії, Вінкельмана, Лессінга, Гердера у Німеччині значною мірою вироблялися на матеріалах античної історії.

Г. Шінкай – автор багатотомної праці «*Hronica românilor*» («Хроніка румунів») логічно обґрунтував дако-румунський континуїтет (*continuitate*) у Трансильванії. На цю працю угорська цензура наклала резолюцію «*Opus igne, autor patibulo dignus*» («Твір гідний вогню, а автор – шибениці»). Твір було опубліковано значно пізніше, 1853 р. в Яссах, уже після смерті румунського просвітника. Тут слід провести типологічні паралелі з вітчизняною «Історією русів» невідомого автора, що теж була створена в той самий історичний період – кінець XVIII – початок XIX ст., і становить визначну пам'ятку української історичної прози й публіцистики, є своєрідним історичним памфлетом із виразно означеними ідеями – антитиранізмом та утвердженням природного права всіх народів на власну державність.

Яскраві типологічні паралелі з «Історією русів» має також «*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*», Буда, 1812) Петра Майора. В ній найрадикальніший латиніст Трансильванської школи в кінця XVIII–початку XIX ст. стверджував, що оскільки румуни – безпосередні і єдині спадкоємці римлян, то й вони мають право на національно-культурну автономію. Петро Майор стимулював і часткову деуніверсалізацію румунської граматичної теорії, імпульсуючи її поступовий відхід від класично-ренесансного латинського канону, що можна простежити вже на прикладі граматичних праць (передусім – латиномовної «*Fundamenta grammatices linguae romanicae seu ita dictae valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata*» («Основи граматики романської мови або так званої валаської, приладженої для вжитку як автохтонів, так і чужинців»)) зачинателя нової румунської літератури Йона Будаї-Деляну (1760–1820), більша половина життя якого (33 роки з 60-ти) пов'язані зі Львовом. Саме латиномовним варіантом «Основ румунської граматики» Будаї-Деляну міг скористатися Іван Вагилевич, автор «*Дакійської граматики*» та «*Дакійського словника*» [5]. Діяльність Йона Будаї-Деляну та Михайла Лучкая теж має чимало подібностей: вони обидва написали граматики національних мов (румунської і слов'яно-руської) латинською мовою, румунський учений створив латиномовний трактат про походження слов'ян, а Михайло Лучкай, як зазначалося, – латиномовну працю «*Historia Carpato-Ruthenorum sacra et civilis*» («Історія карпатських русинів церковна і світська»), у якій говориться про етногенез народів, що проживають у Трансильванії, передусім – румунів.

Можна **підсумувати**, що в Україні, Румунії та в інших країнах Південно-Східної і частково Центральної Європи ідеї Просвітництва функціонували в умовах ідеологічної кризи феодального суспільства, яке ще зберігало міцні позиції, й національного гноблення. Через те Просвітництво не мало належного соціального ґрунту для свого розвитку й міцного зв'язку з найрадикальнішими проявами цього руху, а на перше місце вийшли науково-просвітницький та етико-гуманістичний напрями, тісно пов'язані з ідеєю національно-культурного відродження, особливою увагою до національної історії, акцентуацією її старожитності.

Список використаних джерел та літератури

1. *Історія української літератури XIX століття*. У 2-х кн., кн. 1 / за ред. М. Г. Жулинського. Кн. 1. Київ : Либідь, 2005. 656 с.
2. Лучкай М. Граматика слов'яно-руська / упоряд., передм., прим. та словник діалектних слів П. М. Лизанця ; пер. з латин. П. М. Лизанця та Ю. М. Сака. Київ : Наукова думка, 1989. 192 с.
3. Мегела І. У світі вічних образів. Київ : Видавець Вадим Карпенко, 2006. 392 с.
4. Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. Філософія. Київ : Академія, 2001. 576 с.
5. Semcinsky S. Un dicționar românesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea. *Actele celui de-al XII-lea congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, p. a 2-a.- București, 1971. P. 1397–1404.

УДК 94(47):316.77

Сергій ПАСІЧНИК

Науковий керівник: Земзюліна Наталія,

ПРОБЛЕМА ІМПЕРСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКІ СТРАТЕГІЇ В ПЕРІОД ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Початок ХХ ст. став періодом масштабних політичних і соціальних трансформацій, що суттєво змінили політичну карту Європи. Перша світова війна прискорила кризові процеси в багатонаціональних імперіях та створила умови для активізації національних рухів. Особливо виразно ці процеси проявилися в Російській імперії, де поєднання економічної дестабілізації, військових поразок, політичної кризи та міжнаціональних суперечностей призвело до масштабної дезінтеграції держави. Водночас боротьба за владу у 1917–1922 рр. супроводжувалася інтенсивним інформаційним протистоянням, у межах якого різні політичні сили прагнули сформувати власну модель політичної лояльності та колективної ідентичності.

Проблема імперської ідентичності в Російській імперії мала особливий характер. Імперська влада намагалася утримувати багатонаціональний простір через централізовану систему управління, бюрократичний апарат, армію та офіційну ідеологію «єдиної і неподільної Росії». Водночас національні рухи дедалі активніше формували альтернативні політичні проєкти. Бенедикт Андерсон визначав модерні

нації як «уявлені спільноти», які формуються через спільний інформаційний простір, друковану культуру та історичну пам'ять [11, с. 6]. Саме розвиток друкованої преси, освіти та політичної публіцистики створив передумови для поширення модерних національних ідентичностей у межах імперії.

На межі XIX–XX ст. російська влада дедалі більше розглядала український рух як загрозу імперській єдності. Олексій Міллер наголошував, що українське питання стало одним із найбільш проблемних для імперської адміністрації, оскільки ставило під сумнів концепцію «триєдиного російського народу» [7, с. 52]. У другій половині XIX ст. було запроваджено низку обмежень щодо української мови та культури. Валуєвський циркуляр 1863 р. фактично забороняв видання значної частини україномовної літератури, а Емський указ 1876 р. розширив заборони на друк книжок, театральні постановки та освітню діяльність українською мовою.

Попри обмеження, український рух поступово переходив від культурницької до політичної форми діяльності. Виникали українські громади, кооперативні організації, політичні партії та періодичні видання. Важливу роль у цьому процесі відігравала преса. Газети «Рада», «Громадська думка», «Літературно-науковий вісник» стали осередками формування українського політичного дискурсу. Саме через друковані видання поширювалися ідеї автономії, культурної окремішності та державного самовизначення.

Ярослав Грицак зазначає, що модернізаційні процеси, урбанізація та розвиток освіти створили соціальну базу для формування модерної української нації [1, с. 117]. Зростання рівня грамотності та поширення друкованої продукції сприяли формуванню нового типу політичної мобілізації. Водночас російська влада намагалася підтримувати імперську ідентичність через освітню систему, православну церкву та державну пропаганду.

Початок Першої світової війни супроводжувався різким посиленням інформаційної мобілізації населення. Війна вимагала підтримки суспільства, а тому державна влада активно використовувала патріотичну риторику, образ зовнішнього ворога та ідеї захисту імперії. У російській пресі активно поширювалися матеріали про «слов'янську місію» Росії та необхідність боротьби з Німеччиною й Австро-Угорщиною. Водночас український рух у Галичині трактувався як інструмент австрійського впливу.

Однак уже у 1915–1916 рр. військові поразки, економічні труднощі та криза постачання суттєво послабили довіру до імперської влади. У містах зростали черги, погіршувалося забезпечення продовольством, транспортна система працювала нестабільно. Це створювало сприятливий ґрунт для поширення антиурядових настроїв. Важливу роль у цьому процесі відігравала не лише опозиційна преса, але й чутки, листівки та усна агітація.

Лютнева революція 1917 р. кардинально змінила інформаційний простір колишньої імперії. Після падіння монархії цензурні обмеження були суттєво послаблені. Кількість друкованих видань стрімко зроста. Різні політичні сили — від

більшовиків до національних партій — отримали можливість відкрито вести політичну агітацію.

В Україні вже у березні 1917 р. була створена Центральна Рада. Її діяльність супроводжувалася активною інформаційною кампанією. Важливим інструментом мобілізації населення стали універсали Центральної Ради, які поширювалися у друкованому вигляді та зачитувалися на масових зібраннях. Перший Універсал у червні 1917 р. проголошував автономію України. Другий і Третій Універсали демонстрували поступовий перехід до ідеї державної самостійності. IV Універсал 22 січня 1918 р. остаточно проголосив незалежність Української Народної Республіки.

Володимир Верстюк наголошував, що Центральна Рада стала не лише політичним органом, але й символом формування модерної української політичної нації [5, с. 84]. Її пропагандистська діяльність поєднувала історичні символи, національну риторику та соціальні гасла. Активно використовувалися образи козацької державності, традиції Гетьманщини та ідеї історичної окремішності України.

Водночас більшовики створили одну з найефективніших систем політичної пропаганди свого часу. Їхня агітація спиралася на прості та емоційно зрозумілі гасла: «мир народам», «земля селянам», «фабрики робітникам». Орlando Файджес підкреслював, що більшовики змогли адаптувати свою риторику до очікувань широких соціальних груп, використовуючи втому населення від війни та економічної кризи [9, р. 412].

Особливу роль у більшовицькій пропаганді відігравали друковані видання. Газета «Правда» стала головним інструментом поширення більшовицьких ідей. Крім газет, активно використовувалися агітаційні плакати, мітинги, пересувні агітаційні потяги та усна агітація серед солдатів і робітників. Значна увага приділялася створенню образу «класового ворога». Буржуазія, офіцерство, поміщики та «контрреволюція» зображувалися як головна загроза для народу.

Жак Еллюль зазначав, що модерна пропаганда є не просто поширенням інформації, а системою психологічного впливу на суспільство [12, р. 9]. Більшовики активно використовували саме такі механізми. Їхня інформаційна стратегія базувалася не лише на раціональних аргументах, але й на емоційній мобілізації населення.

Важливим елементом інформаційної боротьби стали плакати та політична символіка. Під час громадянської війни активно поширювалися агітаційні плакати із закликами вступати до Червоної армії, боротися з «контрреволюцією» або підтримувати радянську владу. Візуальна пропаганда була особливо ефективною в умовах низького рівня грамотності частини населення.

Антибільшовицькі сили також намагалися створити власну систему політичної комунікації. Біла армія виступала під гаслом «єдиної і неподільної Росії», однак її інформаційна політика часто була менш гнучкою та значно поступалася більшовикам за рівнем організації. Значна частина білих генералів недооцінювала роль масової політичної пропаганди та спиралася переважно на традиційні уявлення про авторитет державної влади.

Український національний рух опинився між кількома інформаційними просторами. З одного боку, українські політичні сили прагнули сформувати власний державницький наратив. З іншого — більшовицька пропаганда активно дискредитувала український рух як «буржуазний націоналізм» або «контрреволюцію». Значна частина селянства підтримувала українські гасла лише частково, орієнтуючись передусім на соціально-економічні питання.

Важливу роль у формуванні політичної ідентичності відігравала армія. У 1917 р. в російській армії розпочався процес українізації військових частин. Створення українських полків та військових комітетів сприяло поширенню української політичної ідентичності серед солдатів. Водночас більшовицька агітація активно діяла у фронтових частинах, використовуючи антивоєнні настрої.

Національні рухи розвивалися і в інших регіонах колишньої імперії. У Фінляндії парламент проголосив незалежність у грудні 1917 р. Польща відновила державність після краху імперських систем Центрально-Східної Європи. У країнах Балтії та на Кавказі також виникли власні державотворчі проєкти. У кожному випадку важливу роль відігравали преса, політична публіцистика та історичні наративи.

Тімоті Снайдер звертає увагу на те, що в Центрально-Східній Європі саме історична пам'ять стала одним із ключових інструментів політичної мобілізації [16, р. 56]. Український рух активно використовував козацьку символіку, звернення до традицій Гетьманщини та образи боротьби за свободу. Більшовики ж, навпаки, наголошували на класовій солідарності та необхідності світової революції.

У роки громадянської війни інформаційний простір дедалі більше мілітаризувався. Преса, листівки та плакати використовувалися для мобілізації населення, виправдання репресій та дискредитації політичних противників. Чутки й дезінформація ставали важливим чинником політичної нестабільності. Поширювалися повідомлення про «зради», «німецьких агентів», «контрреволюційні змови» та інші загрози.

Особливого значення набула боротьба за контроль над містами та транспортними вузлами, оскільки саме вони були центрами інформаційного поширення. Київ, Харків, Одеса та Катеринослав ставали не лише військовими, але й інформаційними центрами боротьби між різними політичними силами.

Поступове утвердження радянської влади супроводжувалося створенням централізованої системи інформаційного контролю. Більшовики обмежували діяльність опозиційної преси, запроваджували цензуру та формували державну систему пропаганди. У 1920-х рр. ці процеси стали основою для формування радянської моделі інформаційної політики.

Сергій Плохій наголошує, що значна частина імперських практик збереглася і в радянський період [4, с. 214]. Попри офіційні декларації про право народів на самовизначення, радянська система залишалася централізованою та значною мірою спиралася на імперські механізми управління.

Таким чином, дезінтеграція Російської імперії супроводжувалася не лише військовою та політичною боротьбою, але й масштабним протистоянням у сфері

ідентичностей та інформаційного впливу. Національні рухи, більшовицька пропаганда та імперські політичні традиції формували складний простір політичної конкуренції. Події 1917–1922 рр. стали важливим етапом формування модерних національних ідентичностей і водночас заклали підґрунтя для подальших інформаційних практик ХХ ст.

Список використаних джерел та літератури

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
2. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
3. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : КСД, 2023. 512 с.
4. Плохій С. Загублене царство. Історія «руського мира» з 1470 року до сьогодні. Харків : КСД, 2020. 416 с.
5. Верстюк В. Українська Центральна Рада. Київ : Заповіт, 2019. 344 с.
6. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні. Київ : Темпора, 2013. 504 с.
7. Міллер О. Українське питання в політиці влади та російській суспільній думці. Київ : Laurus, 2013. 416 с.
8. Санборн Дж. Імперія націй: імперія, війна і націоналізм у Росії, 1914–1917. Київ : Критика, 2022. 480 с.
9. Figes O. A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891–1924. London : Pimlico, 1997. 923 p.
10. Hobsbawm E. Nations and Nationalism since 1780. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 218 p.
11. Anderson B. Imagined Communities. London : Verso, 2006. 240 p.
12. Ellul J. Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York : Vintage Books, 1973. 320 p.

УДК 351.862:378:061.1ЄС

Михайло ХАРЛАМОВ

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДСНС УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується масштабними трансформаційними процесами, пов'язаними з реалізацією європейського вектора зовнішньої та внутрішньої політики України. Умови повномасштабної війни, реформування сектору безпеки й оборони, необхідність адаптації державних інституцій до стандартів Європейського Союзу та НАТО актуалізують проблему модернізації системи вищої освіти України, зокрема у сфері цивільного захисту. Особливого значення у цьому контексті набуває реформування системи підготовки кадрів для Державної служби України з надзвичайних ситуацій, яка виконує критично важливі функції щодо забезпечення безпеки населення, реагування на надзвичайні

ситуації, ліквідації наслідків воєнних дій, гуманітарного розмінування та захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Трансформація вищої освіти в системі ДСНС України є складовою загального процесу реформування національної системи освіти відповідно до європейських стандартів. Упродовж останніх десятиліть Україна здійснює поступову інтеграцію до Європейського простору вищої освіти, реалізуючи принципи Болонського процесу, компетентнісного підходу, академічної мобільності, автономії закладів вищої освіти та забезпечення якості освіти. Водночас специфіка діяльності закладів вищої освіти ДСНС України зумовлює необхідність поєднання загальноєвропейських освітніх принципів із вимогами сектору безпеки та цивільного захисту. У сучасних умовах європейська інтеграція України виходить за межі формального наближення законодавства до *acquis* ЄС та передбачає глибоку інституційну трансформацію державного управління, системи професійної підготовки та кадрового забезпечення органів державної влади [1, с. 15]. Для системи ДСНС України це означає необхідність формування нового типу фахівця, здатного діяти в умовах комплексних криз, міжвідомчої взаємодії, міжнародного співробітництва та багатовекторних безпекових викликів. Традиційна модель підготовки кадрів, орієнтована переважно на виконання вузькопрофесійних функцій, поступово втрачає ефективність в умовах динамічних змін безпекового середовища.

Європейський досвід функціонування систем цивільного захисту демонструє важливість міждисциплінарної підготовки, інтеграції практикоорієнтованого навчання, розвитку лідерських компетентностей, кризового менеджменту, цифрових навичок та міжнародної кооперації. У країнах Європейського Союзу система професійної підготовки фахівців безпекового сектору ґрунтується на принципах безперервної освіти, адаптивності освітніх програм, тісної взаємодії науки, практики та управління [1, с. 17]. Для України адаптація таких підходів має не лише освітнє, а й стратегічне значення, оскільки ефективність функціонування ДСНС України безпосередньо впливає на рівень національної безпеки та стійкості держави.

Одним із ключових напрямів трансформації вищої освіти в системі ДСНС України є модернізація змісту освітніх програм. Сучасні виклики потребують включення до навчальних планів дисциплін, пов'язаних із кризовим управлінням, міжнародними стандартами цивільного захисту, інформаційною безпекою, кіберзахистом, психологічною стійкістю, гуманітарним правом, управлінням ризиками та цивільно-військовою взаємодією. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку аналітичного мислення, навичок прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та здатності працювати у багатонаціональному професійному середовищі.

Важливим аспектом трансформації є впровадження компетентнісного підходу, який передбачає орієнтацію освітнього процесу не лише на засвоєння теоретичних знань, а насамперед на формування професійних компетентностей, необхідних для практичної діяльності. Для системи ДСНС України це означає необхідність посилення практичної складової підготовки, розвитку тренінгових центрів,

симуляційних технологій, командно-штабних навчань та інтерактивних методів навчання. У сучасних умовах особливої актуальності набуває використання цифрових технологій, систем дистанційного навчання, віртуальної реальності та моделювання надзвичайних ситуацій [2, с. 40].

Не менш важливою складовою реформування є інтеграція закладів вищої освіти ДСНС України до міжнародного освітнього та наукового простору. Участь у міжнародних проєктах, програмах академічної мобільності, спільних дослідженнях та освітніх ініціативах сприяє підвищенню якості підготовки фахівців і забезпечує адаптацію національної системи освіти до європейських стандартів. У цьому контексті особливого значення набуває співпраця з європейськими структурами цивільного захисту, профільними університетами та міжнародними організаціями.

Європейська інтеграція також актуалізує питання забезпечення якості вищої освіти у закладах ДСНС України. Сучасна система внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості повинна ґрунтуватися на принципах прозорості, академічної доброчесності, студентоцентрованого навчання та незалежного оцінювання результатів освітньої діяльності. У цьому контексті важливо забезпечити гармонізацію освітніх стандартів із європейськими рекомендаціями та критеріями ESG, а також створити ефективні механізми моніторингу якості підготовки фахівців [2, с. 41].

Окремої уваги потребує проблема кадрового забезпечення трансформаційних процесів у системі освіти ДСНС України. Реалізація сучасних освітніх реформ неможлива без професійного розвитку науково-педагогічних працівників, підвищення їхньої кваліфікації, володіння іноземними мовами та цифровими компетентностями. Важливою умовою успішної інтеграції до європейського освітнього простору є формування академічного середовища, відкритого до інновацій, міждисциплінарності та міжнародної співпраці.

Разом із тим процес трансформації вищої освіти в системі ДСНС України супроводжується низкою проблем і суперечностей. Серед основних викликів слід виокремити обмеженість фінансових ресурсів, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення окремих закладів освіти, інерційність управлінських механізмів, кадровий дефіцит та складність поєднання військово-дисциплінарної моделі підготовки з принципами академічної автономії. Крім того, воєнний стан суттєво ускладнює реалізацію довгострокових реформ, водночас створюючи додатковий запит на їх прискорення. Суттєвий вплив на трансформацію системи освіти ДСНС України має цифровізація суспільства та розвиток технологій штучного інтелекту. У сучасних умовах ефективна діяльність фахівців цивільного захисту неможлива без використання інформаційно-аналітичних систем, геоінформаційних технологій, автоматизованих систем моніторингу та цифрових платформ управління надзвичайними ситуаціями. Це потребує переосмислення традиційних підходів до професійної підготовки та формування нової цифрової культури у сфері безпеки [3, с. 30].

Важливим напрямом реформування є також посилення наукової складової діяльності закладів вищої освіти ДСНС України. У сучасних умовах наука повинна виконувати не лише академічну, а й прикладну функцію, забезпечуючи розроблення інноваційних технологій у сфері цивільного захисту, прогнозування ризиків, управління кризовими ситуаціями та післявоєнного відновлення територій. Інтеграція освіти, науки та практики сприятиме формуванню ефективної системи підготовки фахівців нового покоління. У контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання формування ціннісних орієнтирів майбутніх фахівців ДСНС України. Європейська модель професійної освіти базується на принципах верховенства права, поваги до прав людини, демократичного врядування, соціальної відповідальності та етичних стандартів професійної діяльності. Відтак трансформація освітнього процесу повинна передбачати не лише оновлення змісту навчання, а й формування нової професійної культури, орієнтованої на служіння суспільству, дотримання міжнародних стандартів та розвиток громадянської відповідальності.

Таким чином, трансформація вищої освіти в системі ДСНС України в умовах європейської інтеграції є комплексним і багатовимірним процесом, що охоплює модернізацію змісту освіти, реформування управлінських механізмів, розвиток міжнародного співробітництва, цифровізацію освітнього середовища та підвищення якості професійної підготовки. Реалізація цих завдань є важливою передумовою формування ефективної системи цивільного захисту, здатної відповідати сучасним безпековим викликам та забезпечувати стійкість держави в умовах глобальної нестабільності. Перспективи подальшого розвитку системи вищої освіти ДСНС України безпосередньо пов'язані з поглибленням інтеграції до Європейського простору вищої освіти, імплементацією міжнародних стандартів підготовки фахівців у сфері цивільного захисту, розвитком інноваційних освітніх технологій та формуванням сучасної моделі професійної освіти, орієнтованої на потреби безпеки людини, суспільства і держави. Успішність цих процесів значною мірою визначатиме здатність України забезпечити ефективне функціонування системи цивільного захисту та адаптуватися до нових геополітичних і безпекових реалій.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрієнко М. В., Борис О. П. Реформування Державної служби з надзвичайних ситуацій України. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 1(3). С. 14–25.
2. Бойко О. В. Стратегія реформування державного управління у сфері цивільного захисту з урахуванням євроінтеграції України. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 9–10. С. 37–45.
3. Гаман П. І., Андрієнко М. В., Павлов С. С. Трансформація публічного управління цивільним захистом в умовах євроінтеграційних процесів: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 5. С. 27–35.

РОЗДІЛ II ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

УДК 378.016:811.111

Олег Конопілов

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ І V КУРСІВ ДО ЄВІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Важко не погодитись з тим фактом, що знання будь-якої іноземної мови не тільки покращує якість життя людини, а й відкриває для неї нову культуру, світ абсолютно не притаманного їй нового мислення та світосприйняття. Для сучасної людини знання іноземних мов є життєво необхідним [6].

Адже саме мовленнєва компетентність підвищує можливості успіху у суспільстві. Іноземні мови роблять людину освіченішою, викликають більше поваги та зацікавленості в оточуючих. Володіння іноземними мовами – це підвищення суспільної вихованості та навіть самооцінки, покращення кар'єрних можливостей, шансів самостійно подорожувати закордон, навчатися, вивчати культуру інших народів їхньою мовою, наявність практично необмеженого доступу до наукової та фахової інформації. На додачу, іноземні мови дають людині вищу конкурентоспроможність та шанс отримати кращу забезпеченість у житті.

Вивчення, зокрема, англійської мови є критично важливим у сучасному суспільстві, оскільки ця мова є основним засобом міжнародного спілкування у сфері бізнесу, науки та технологій. Крім того, знання англійської відкриває доступ до кращої освіти, високооплачуваної роботи, спрощує подорожі та значно розширює можливості особистісного розвитку. До того ж володіння англійською дозволяє легко спілкуватися з людьми з різних країн, розширює можливості для підприємництва та сприяє культурному обміну.

Однак, при вивченні англійської мови у здобувачів освіти виникають певні труднощі. До них належать:

- Різниця у вимові та орфографії. Англійські слова читаються не так, як пишуться. Крім того, існує велика кількість винятків з фонетичних та орфографічних правил.
- Граматичні труднощі. Особливу складність викликають вживання дієслова, зокрема його часових форм (tenses), артиклів, фразових дієслів та непрямої мови.
- Сприйняття мови на слух (аудіювання - listening). При спілкуванні з носіями мови часто виникають труднощі з розпізнаванням швидкої мови, діалектів або нечіткої вимови.
- Структура англійської мови. Структура речень англійської мови може суттєво відрізнятися від української, що спричиняє плутанину у їх побудові (наприклад, українське речення «Я живу на вулиці Шевченка» англійською мовою виглядатиме: «I live in the Shevchenko Street, дослівно: «Я живу у вулиці Шевченка»).

- Психологічні фактори. Страх зробити помилку, недостатня дисципліна та труднощі з самостійним структуруванням навчання [4].

Крім вищезгаданого, вступ до магістратури за результатами ЄВІ з іноземної мови також викликає чимало труднощів у здобувачів вищої освіти. Їм важко, а іноді практично неможливо, самостійно підготуватися до цього іспиту. Для того, щоб успішно подолати ці виклики, варто розглянути особливості структури тестів з англійської мови, їхню класифікацію та особливості роботи з кожною групою тестів, а також типові помилки, яких припускаються здобувачі освіти, складаючи зазначені тести.

Тести ЄВІ з англійської мови діляться на дві групи: тести на розуміння прочитаного (comprehensive reading) і тести на використання мови (the use of language). Як видно із назви, перша група тестів вимагає лише розуміння змісту тексту. Відповідно для виконання завдань цієї групи потрібно звертати увагу на те, про що йдеться у тексті, імена героїв, назви місць, де відбуваються події, послідовність самих подій і т. ін. Не варто особливо заглиблюватися у граматику та знання слів.

Друга група тестів - це тести на використання мови. При роботі із цими тестами слід бути уважним до граматики, зокрема до часів дієслова, вживання артиклів, прийменників та інших частин мови, порядку слів в англійською реченні і т. ін [10, 2]. Говорячи про лексичні особливості, здобувачам освіти варто зосередитись на знанні лексики. Особливі труднощі викликають багатозначні слова, фразові дієслова та синонімічні ряди [1, 4, 5].

Слід пам'ятати, що при виконанні тестів ЄВІ одним із найсерйозніших викликів є брак часу. Для того, щоб впоратися з ним, існують дві стратегії читання: ознайомлювальне читання (англійською мовою *skimming*) і поглиблене читання (англійською мовою *scanning*). Проаналізуємо кожен з цих видів читання окремо.

Ознайомлювальне читання (англійською мовою *skimming*) – це вид читання, метою якого є швидке отримання загального уявлення про зміст тексту, його основну ідею та ключову проблему [1].

Основні характеристики:

- **Мета:** зрозуміти, про що текст загалом, не заглиблюючись у деталі та не намагаючись запам'ятати цифри чи імена.
- **Рівень розуміння:** для цього виду достатньо зрозуміти близько 70–75% основної інформації.
- **Техніка:** читач швидко «пробігає» очима по заголовках, перших реченнях абзаців та ключових словах.
- **Сфера застосування:** часто використовується для перегляду газетних статей, наукових публікацій (щоб вирішити, чи варто читати їх детально) або при підготовці до іспитів.

Поглиблене читання (англійською мовою *scanning*) – це аналітичний та критичний вид читання, що передбачає повільне, зосереджене вивчення тексту з аналізом деталей, оцінкою основних положень та повним розумінням змісту. Воно

вимагає активного осмислення, конспектування, уявлення прочитаного та спрямоване на глибоке засвоєння інформації.

Основні характеристики поглибленого читання:

- **Аналітичність:** детальне вивчення кожного фрагмента тексту.
- **Критична оцінка:** аналіз аргументів автора, порівняння з власними знаннями, виявлення причинно-наслідкових зв'язків.
- **Рефлексія:** спостереження за власними думками та емоційними реакціями.
- **Активна робота:** створення тез, планів, виписок, конспектів.

Цей вид читання є найефективнішим для глибокого розуміння складних текстів, навчання або професійного аналізу [2].

Застосовувати ці техніки чи види читання потрібно виходячи з тієї комунікативної задачі, яка стоїть у тесті. Якщо перед нами текстове завдання на розуміння прочитаного, то тут найбільш підходящою буде перша стратегія, тобто ознайомче читання. Якщо ж ми маємо завдання на використання мови, то тоді більше підійде друга стратегія - поглиблене читання [3]. **Ознайомлювальне читання** (англійською мовою *skimming*) – це вид читання, метою якого є швидке отримання загального уявлення про зміст тексту, його основну ідею та ключову проблему [1].

Основні характеристики:

- **Мета:** зрозуміти, про що текст загалом, не заглиблюючись у деталі та не намагаючись запам'ятати цифри чи імена.
- **Рівень розуміння:** для цього виду достатньо зрозуміти близько 70–75% основної інформації.
- **Техніка:** читач швидко «пробігає» очима по заголовках, перших реченнях абзаців та ключових словах.
- **Сфера застосування:** часто використовується для перегляду газетних статей, наукових публікацій (щоб вирішити, чи варто читати їх детально) або при підготовці до іспитів.

Поглиблене читання (англійською мовою *scanning*) – це аналітичний та критичний вид читання, що передбачає повільне, зосереджене вивчення тексту з аналізом деталей, оцінкою основних положень та повним розумінням змісту. Воно вимагає активного осмислення, конспектування, уявлення прочитаного та спрямоване на глибоке засвоєння інформації.

Основні характеристики поглибленого читання:

- **Аналітичність:** детальне вивчення кожного фрагмента тексту.
- **Критична оцінка:** аналіз аргументів автора, порівняння з власними знаннями, виявлення причинно-наслідкових зв'язків.
- **Рефлексія:** спостереження за власними думками та емоційними реакціями.
- **Активна робота:** створення тез, планів, виписок, конспектів.

Цей вид читання є найефективнішим для глибокого розуміння складних текстів, навчання або професійного аналізу [11].

Застосовувати ці техніки чи види читання потрібно виходячи з тієї комунікативної задачі, яка стоїть у тесті. Якщо перед нами текстове завдання на

розуміння прочитаного, то тут найбільш підхожою буде перша стратегія, тобто ознайомче читання. Якщо ж ми маємо завдання на використання мови, то тоді більше підійде друга стратегія - поглиблене читання [9]. Правильне використання тієї чи іншої стратегії дозволить пропорційно розподілити час та зусилля.

Список використаних джерел та літератури

1. Marta Rosinska, Lynda Edwards, Malcolm Mann, Steven Taylore Knowles. Get 200! Macmillan Exam preparation course for Ukraine. Book 2. Macmillan, 2016.174 с.
2. Верба Г. В., Верба Л. Г. Довідник з граматики англійської мови. Київ : Логос, 1997. 352 с.
3. Корсун Г. О., Бондаренко К. І. Англо-українсько-російський словник термінів та визначень. Київ, 2014. 28 с.
4. Скуратовський А. К, Українсько-англійський словник-довідник термінів і визначень. Київ, 2011.168 с.
5. Скуратовський А. К Українсько-англійський словник ілюстрованих термінів та визначень.Київ, 2011. 106 с.
6. Черняк О., Петровська Н., Круглій О., Жулінська М., Печко Н., Вознюк Є. ЄВІ з англійської мови. Готуємося до вступу: навч.посіб. до вступу до магістратури. Луцьк: Вид-во Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2025. 229 с.
7. JennyDooley, VirginiaEvans, Grammarway 3, ExpressPublishing, 2000 1-4.
8. JohnEastwood, OxfordPracticeGrammar, OxfordUniversity Press, 2003 1-4.
9. Michael Swan, Catherine Walter. How English works. Oxford: University Press, 2006. 344 с.
10. Raymond Murphy, English Grammar in Use, A Self-study Reference and Practice Book for Intermediate Students, Cambridge University. Press, 1988
11. Raimus A. Techniques in teaching writing. Oxford: University press, 2013. 226 с.
12. Scott Blum. Summer's Path. Published and distributed in the United States by: Hay House / Blum S. Inc. 2014. 200 с.
13. Tribble Ch. Writing. Oxford: University press, 2013. 152 с.
14. Virginia Evans. Practise 2 Exam paper. Express Publishing, 2013 156 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. URL:<https://abcland.com.ua/posts/ielts-reading-skimming-scanning-ta-keywords-mini-praktikum> (дата звернення: 09.02.2026).
2. URL:<https://abc-center.com.ua/osnovni-trudnoshhi-pry-vyvchenni-anglijskoyi-movy/> (дата звернення: 12.02.2026).
3. URL:
<https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B5+%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%86%D0%B5&oq=%D0%BFsour> (дата звернення: 16.02.2026).

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ

Сучасний стан розвитку вищої освіти в Україні характеризується активним переходом до нових стандартів, зумовлених євроінтеграційними процесами. Реформування освітнього простору ставить нові вимоги до підготовки фахівців гуманітарного профілю, зокрема психологів, чия діяльність безпосередньо пов'язана з розвитком і підтримкою особистості. Водночас зміни в освітньому середовищі чинять суттєвий вплив на саме становлення студентів - майбутніх психологів - як особистостей і фахівців.

Проблема професійного становлення особистості залишається однією з центральних у сучасній психологічній науці. Особливого значення вона набуває в умовах адаптації до нових освітніх умов та зовнішніх змін соціального середовища. Відповідно, актуальним є вивчення психологічних механізмів і умов, що забезпечують ефективне становлення майбутнього психолога в контексті євроінтеграційних перетворень вищої школи.

У вітчизняній психологічній науці проблему професійного становлення досліджували Г. С. Костюк, В. А. Семиченко, Н. В. Чепелева, Т. М. Титаренко А.В. Кульчицька та інші вчені. Г. С. Костюк розглядав становлення особистості як процес, що здійснюється в єдності зовнішніх умов і внутрішніх активних зусиль самого суб'єкта [2]. А.В. Кульчицька акцентує увагу на тому, що студентський вік є сенситивним для формування базових структур психологічної зрілості особистості: ціннісно-смислової сфери, рефлексії, відповідальності та самосвідомості [3].

Ключовим для розуміння динаміки становлення є поняття «самодетермінація», яке активно розробляється в сучасній українській психології (Н. В. Чепелева, Т. М. Титаренко). Особистість розглядається як суб'єкт власного розвитку, здатний будувати свій професійний шлях на основі свідомого вибору та рефлексії [6; 8]. Особливу роль у цьому процесі відіграє формування професійної ідентичності - усвідомлення себе як фахівця, прийняття цінностей і норм обраної професії.

Входження України до Болонського процесу та поступове наближення до стандартів Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) спричинили суттєві трансформації в організації навчального процесу. Введення кредитно-трансферної системи, модульного навчання, компетентнісного підходу змінило не лише зміст, а й форму взаємодії між студентом і викладачем. А.В. Кульчицька зазначає, що зміна системи оцінювання й організації знань впливає на мотиваційні механізми особистості, стимулюючи або пригнічуючи внутрішню пізнавальну активність [3; 4].

В умовах євроінтеграційних змін зростає роль самостійної роботи студента, критичного мислення та здатності до самооцінки. Для майбутнього психолога це набуває особливого значення, адже саме рефлексивність і критичність є базовими професійними якостями фахівця. Водночас перехід до нових форм навчання може

супроводжуватися підвищенням рівня тривожності, невизначеністю щодо вимог і критеріїв, що негативно позначається на психологічному благополуччі студентів [1].

Дослідження В. А. Семиченко та А.В. Кульчицької дозволяють виокремити низку психологічних умов, що забезпечують успішне становлення майбутнього психолога в оновленому освітньому середовищі. По-перше, це сформованість ціннісних орієнтацій: студент має усвідомлювати цінність власної освіти, цінність людини як об'єкта й суб'єкта психологічної допомоги, гуманістичні підстави своєї майбутньої діяльності [4; 5]. По-друге, важливою умовою є розвиток професійної рефлексії - здатності аналізувати власні дії, емоції, установки й співвідносити їх з вимогами фахової ролі.

Третьою умовою, на думку Т. М. Титаренко, є психологічна стресостійкість та гнучкість, здатність адаптуватися до змін без втрати внутрішньої цілісності [6]. В умовах євроінтеграційних реформ, які передбачають швидкі зміни програм, змісту курсів, форм звітності, ця якість є вкрай необхідною. Четвертою умовою виступає наявність смислу навчання - усвідомлення майбутнім психологом особистісного сенсу своєї підготовки, зв'язку між тим, що вивчається, і тим, як це може бути застосовано в реальній практиці.

Реалізація особистісно орієнтованого підходу в умовах оновленої вищої школи вимагає побудови освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей студента, його особистісної готовності до засвоєння фахового досвіду. О. Я. Чебикін обґрунтовує, що особистісно орієнтована взаємодія між викладачем і студентом є необхідною передумовою формування суб'єктності майбутнього фахівця [7]. У підготовці психологів цей підхід передбачає не лише передачу знань, а й розвиток здатності до саморозкриття, емпатії, автентичності.

Компетентнісний підхід, запроваджений в межах Болонської реформи, спрямований на формування конкретних фахових компетентностей, що мають практичне значення. Для психологів ключовими є: психодіагностична, консультативна, психокорекційна, комунікативна та дослідницька компетентності. Як зазначає Н. В. Чепелева, ефективне формування компетентностей неможливе без особистісного осмислення студентом їхнього змісту, без інтеграції знань, умінь і цінностей у цілісній суб'єктивній картині [8].

Важливим механізмом забезпечення ефективного становлення є психологічний супровід, що розуміється як система заходів психологічної підтримки студентів у процесі навчання. У контексті євроінтеграційних змін психологічна служба вищого навчального закладу повинна бути підготовлена до нових викликів, пов'язаних з підвищеним рівнем стресу у студентів через академічні та соціальні трансформації.

Для підготовки майбутніх психологів, крім загального психологічного супроводу, важливою є організація практики рефлексії власного досвіду через фокус групи, супервізії, навчальний аналіз. Ці форми роботи дозволяють студентам не лише засвоювати теоретичні знання, а й інтегрувати їх у власну особистісну структуру, формуючи основи майбутньої фахової ідентичності.

Таким чином, професійне становлення майбутніх психологів в умовах євроінтеграційних трансформацій освіти є складним і багатовимірним процесом, що потребує врахування психологічних закономірностей розвитку особистості. Ефективність цього процесу зумовлена сформованістю ціннісних орієнтацій, розвиненою рефлексією, стресостійкістю та усвідомленням смислу фахової підготовки. Впровадження особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у поєднанні з якісним психологічним супроводом створює необхідне підґрунтя для формування зрілої особистості психолога, здатного до ефективної діяльності в оновленому освітньому та соціальному просторі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення конкретних психологічних механізмів адаптації студентів до умов реформованої вищої школи та розробка відповідних програм підтримки.

Список використаних джерел та літератури

1. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти. Київ : Ніка-Центр, 2000. 332 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
3. Кульчицька А.В. Механізми формування професійної зацікавленості майбутніх психологів на етапі ознайомлення з фахом. *Психогенеза особистості: норма і девіація : зб. наук. статей і тез*; [гол. ред. Я. Гошовський]. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2025. С.176-179
4. Кульчицька А.В. Психологія коучингу в мотиваційно-аксіологічних стратегіях особистості. Психологія ревіталізації: вікові та педагогічні виміри: *колективна монографія*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. С. 305-344.
5. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.
6. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
7. Чебикін О. Я. Становлення емоційної зрілості особистості. Одеса : СВД Черкасов М. П., 2009. 229 с.
8. Чепелева Н. В. Дискурсивні засоби самопроекування особистості. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Тематичний випуск «Актуальні проблеми когнітивної психології». Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 24. С. 7–11.

СТРУКТУРНО-СЕМАСІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ МУЗИЧНОГО ТВОРУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Упродовж останніх років у музичній педагогіці спостерігається відчутне зміщення векторів дослідницьких налаштувань. Мистецтвознавство все більше прагне відповісти на важливі питання філософського плану: про смисл та значення музики, про критерії цінності в музиці, про взаємовідношення між музикою та іншими формами людської діяльності. Елементи герменевтики, семіотики, постструктуралізму сприяли виникненню у теоретичному мистецтвознавстві семасіологічного підходу як найбільш відповідного у пошуках алгоритму розуміння смислу музичного твору, а в освітній галузі – як інноваційної технології підвищення якості підготовки вчителя музичного мистецтва. Таким чином, музична семасіологія стала важливою ланкою у системі музично-теоретичних і музично-історичних дисциплін, що засвідчує актуальність окресленої проблеми, її соціально-педагогічну значущість. У дослідженнях вітчизняних учених розкриваються умови розвитку системи семасіологічних умінь майбутнього фахівця, серед яких: створення освітнього середовища як афективно-смислової взаємодії; забезпечення психологічних механізмів (художньої апперцепції, художньої інтуїції, рефлексії) активізації музичного сприймання як енергетично-інформаційного процесу; використання інноваційних педагогічних технологій розвитку системи семасіологічних умінь як компоненти художньо-естетичної компетентності. Разом із тим можемо наголосити на недостатній розробленості цієї проблеми в педагогічній науці та нових перспективах удосконалення фахової підготовки учителів музичного мистецтва.

Метою нашої розвідки і є аналіз теоретичних засад музичної семасіології, уточнення поняття «семасіологічні вміння»; виокремлення системи семасіологічних умінь та умов їх розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва. Серед цих першовитоків можемо виокремити: теоретичні концепції філософської герменевтики (Ч. Бартнік, Г.-Г. Гадамер, М. Гайдеггер, П. Рікер,), структуралізму (Р. Барт, К. Леві-Стросс, Ю. Лотман, Ф. де Соссюр), феноменології (Е. Гуссерль, К. Ясперс, О. Лосєв); дослідження музичного семіозису, розробка лінгвосеміотичного підходу (С. Шип), вивчення проблеми тексту та інтерпретації, розуміння музичної форми як мовного і мовленнєвого феномену, тлумачення музичної символіки в процесі інтерпретації (Ю. Ніколаєвська) [6]; дослідження проблеми семантики жанру та стилю в музиці (О. Самойленко) [7], музичної поетики та наукової поетики музикознавства (О. Маркова) [5], концептуальні положення української музичної педагогіки щодо сучасних тенденцій у розвитку вищої педагогічної освіти (О. Козаренко [2], Л. Кондрацька [3], Л. Масол [4]).

Музична семасіологія черпає свої корені із філософської герменевтики. Свого часу західнонімецький мислитель Г.-Г. Гадамер неодноразово підкреслював, що

твори мистецтва є специфічними текстами, до яких можна застосувати герменевтичну методологію [1]. Вчений розглядав мистецтво як парадигматичну модель герменевтичного пізнання, в процесі якого здійснюється особливий тип комунікації через немовні форми спілкування та досягається специфічний вид істини – недоступний людині ніяким іншим шляхом. Таким чином, філософська герменевтика сприяла розвитку власне музичної герменевтики – науки про тлумачення музики. Її виникнення пов'язують з іменами Г. Кречмара та А. Шерінга. Саме Г. Кречмар, відомий німецький історик-музикознавець, на початку ХХ століття ввів термін «музична герменевтика» і тим самим визначив нову сферу залучення особистості до музики.

Так, до прикладу, Г. Кречмар розвинув герменевтичне вчення тлумаченням афектів у музиці Й. Баха, а А. Шерінг у книзі «Бетховен та поезія» передбачав, що Allegretto із 7 симфонії Л. Бетховена пов'язане із похоронами Міньйони із «Вільгельма Майстера» Гете; Соната As-dur op. 110. – із трагедією Шиллера «Марія Стюарт»; Вільдштейн-соната – з «Одіссеєю» Гомера, піснею 23.

Із часом змістовний аналіз музичного мистецтва окрім герменевтичного аспекту став базуватись на основних теоретичних положеннях семіотики (від грец. semeion – знак, ознака) – науки про знаки та знакові системи. Музиканти-семіотики, базуючись на усталених законах музичної мови, намагалися обґрунтувати методи розкриття змісту музичного твору через тлумачення структурних типових інваріантів – музичних знаків, символів, музично-риторичних фігур.

Окрім ознаки та особливості музичної семіотики вперше чітко простежуються у роботах бельгійського дослідника Н. Рюве. Науковець приходить до висновку, що значна частина категорій лінгвістики так чи по-іншому може використовуватись у музичних дослідженнях. До них відносяться такі поняття як мова і мовлення, код та повідомлення, синхронія і діахронія, варіант та інваріант, граматичність і аграматичність.

Про високий рівень розвитку семіотичного підходу у сучасному зарубіжному музикознавстві свідчить діяльність Міжнародного інституту семіотики, що в м. Іматра (Фінляндія), наукової спілки «Міжнародний конгрес із досліджень музичного означення», періодичні світові конференції з питань музичного семіозису. Наукові дослідження з цієї проблематики є досить багатоаспектними, серед них: Ж.-Ж. Натье – функція семантики в музиці, М. Імберті – значення та смисл в музиці, І. Волек – музична структура як знак і музика як знакова система, К. Агаву – гра зі знаками: семіотична інтерпретація класичної музики, Е. Тарасті – музика та знаки.

Традицію використання структурно-лінгвістичних принципів аналізу музичних явищ продовжив вітчизняний науковець С. Шип [8]. Він уперше в українській науці мовно-знакові аспекти осмислення музики охарактеризував як окремий напрям у музикознавстві, для позначення якого ввів термін – «лінгвосеміотичний підхід». Вчений визначив музику як мовлення, а її системну організацію – як мову, використавши терміни «базис», «норма» та «узус» музичної мови.

Загалом, вплив лінгвосеміотичних досліджень на розвиток музикознавства останньої чверті минулого сторіччя уявляється як дуже значний; у термінологію та методологію сучасного музикознавства вводяться поняття: текст, контекст, лінгвосеміотичний підхід, лексика, прагматика, синтагма, семіотичний аналіз, дистрибутивний аналіз, поняття музичного знаку, значення та ін. Таким чином, у музичній педагогіці відбувся стрімкий розвиток музичної семасіології як напрям вивчення смислових одиниць музичного тексту.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в українському музикознавстві сформувалися потужні дослідницькі напрями, Учені розробляли алгоритми розуміння метафор музичного змісту; вивчали особливості музичного семіозису (О. Козаренко) [2]; досліджували поняття діалогу як розуміння та розуміння як діалогу; семантику жанру та стилю в музиці (О. Самойленко) [7], музичну поетику та наукову поетику музикознавства (О. Маркова) [5], обґрунтовували методологічне значення проблеми тексту та інтерпретації, виокремлювали шляхи утворення музичної символіки і можливості її тлумачення в процесі інтерпретації (Ю. Ніколаєвська) [6].

Так, на думку О. Козаренка, впровадження семасіологічного підходу у сучасну українську музичну науку видається найадекватнішим способом досягнення нового розуміння як окремого твору-тексту, так і всього музично-історичного процесу [2]. Учений, опираючись на творчість вітчизняних композиторів, розкриває сутність та глибинні рушійні сили українського музичного семіозису. Ним доведено, що національна музична мова є семіотичним об'єктом, феноменом музично-історичного процесу, який має здатність об'єктивізуватися в реальних знакових текстах, викладених індивідуальними авторськими мовленнєвими кодами. Обраний у дослідженні семасіологічний підхід дав можливість під іншим кутом зору поглянути на творчість відомих українських композиторів та довести єдність національного музично-історичного процесу, що забезпечується безперервністю семіозису, спадкоємністю і послідовністю у зміні мовних канонів.

Такий діалог культурних епох як музично-естетичний феномен постав об'єктом дослідження О. Самойленко. Із семасіологічних позицій ученою розглянуто ноетичну типологію діалогу в музиці, нею представлено еволюцію музичної семантики у форматі основного діалогу жанру та стилю, де шуканим Третім, «ідеальним Над-адресатом» постає композиція. До текстологічного вивчення музики дослідниця впроваджує основоположні поняття «семантичного кодування», «семантичної інтерпретації» та «семантичної репрезентації».

Для дослідження музичних значень ученими застосовуються й інші назви смислових структур: «знаки», «мігруючі інтонаційні формули», «фігури», «кліше», «символи», «музичні лексеми», «мотиви». Межі таких структур можуть варіюватись від одного чи кількох звуків до цілої побудови твору. Так, функцію знаку може мати й одиничний звук, відділений від інших звуків паузами на початку фуги А-dur із І тому ДТК Й. Баха (можливий символ Віфлеємської зірки), і початковий акорд-мотив у «Патетичній» сонаті Л. Бетховена, і послідовність звуків, що утворюють фразу, період, головну чи побічну партії сонатного циклу. В той же час знаковою формою

може бути навіть цілий текст при умові його осмисленого обґрунтованого співвідношення з іншими текстами, і творча діяльність композиторів, і музично-історичні стилі.

Таким чином, семасіологічний підхід до вивчення феномену музики на сьогоднішній день можна вважати найбільш плідним, адже він дає змогу майбутнім учителям музичного мистецтва крізь призму музичної мови трактувати музично-історичний процес як гіпертекст, сенс якого можна збагнути тільки через розгортання окремих його складових – знаків та символів.

Список використаних джерел та літератури

1. Гадамер Х.-Г. Істина і метод. Київ : Юніверс, 2000. 464с.
2. Козаренко О.В. Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку : автореф. дис... докт. мист. : 17.00.03. Київ, 2001. 23 с.
3. Кондрацька Л.А. Теорія і технологія культурологічної підготовки майбутніх учителів художньо-естетичних спеціальностей : автореф. дис... докт. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2004. 40 с.
4. Масол Л.М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів (теоретичні підходи й експериментальний досвід). *Мистецтво та освіта*. 2009. № 2. С. 2–6.
5. Маркова О. Культурологічні аспекти музичної україністики і музикознавчі традиції Одеси. *Українське музикознавство*. В. 29. Київ, 2000. С. 47–51.
6. Ніколаєвська Ю.В. Homo interpretatus в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століть : монографія. Харків : Факт, 2020. 576 с.
7. Самойленко О.І. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 236 с.
8. С. Шип. Музична герменевтика : монографія. Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. 144 с.

УДК 336.275

Володимир РАДЗІЙ, Кирило ШЕПЕЛЮК

ПЕРЕХІД ВІД БАЛТІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИСОТ ДО EVRS ЯК ПРОЦЕС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

1. Балтійська система висот (БСВ-77) є системою нормальних висот, прийнятою в СРСР у 1977 р., яка використовувалася на території України до 1 січня 2026 р. Відлік висот у цій системі здійснюється від нуля Кронштадтського футштока, що відповідає багаторічному середньому рівню Балтійського моря. Від цієї позначки визначалися нормальні висоти реперів, які формували державну нівелірну мережу [1, с. 140]. Особливістю БСВ-77 є те, що вона фактично спирається на один вихідний пункт і не має зовнішнього контролю, оскільки при використанні водомірних постів передбачається збіг середнього рівня моря з поверхнею геоїда. У результаті така система зрівнюється як вільна, що обмежує її точність та узгодженість із сучасними геодезичними технологіями.

Разом із тим, перехід супроводжується низкою проблем. Зокрема, відсутній комплексний аналіз просторового розподілу різниць висот між БСВ-77 та EVRS з урахуванням геодинамічних і геоморфологічних чинників. Наявні дослідження мають локальний характер і не дають цілісної картини. Крім того, недостатньо опрацьовані питання інтеграції нової системи з GNSS-вимірюваннями та даними дистанційного зондування.

Метою дослідження є аналіз особливостей переходу від Балтійської системи висот до EVRS в Україні, виявлення основних проблем цього процесу та оцінка його значення для розвитку геопросторової інфраструктури.

У 1926 р. відбулася перша геодезична нарада, на якій нуль Кронштадтського футштока був визнаний основним, і вирішено, серед іншого, в найкоротший час встановити нівелірний зв'язок всіх водомірних постів європейської частини СРСР (Чорного, Білого і Балтійського морів) з Тихим океаном. До 1950 р. були завершені нівелірні роботи в Європейській частині і в східних регіонах СРСР. Східна нівелірна мережа складалася вже зі 140, а західна зі 100 полігонів протягом 108 тис. км і 30 тис. км відповідно. У 1977 р. було закінчено пере рівняння до системи нормальних висот (БСВ-77). Загальна довжина ліній I класу становила 70000 км, а ліній II класу - 360000 км, а також були підготовлені до видання п'ять томів каталогу нівелювання, а також каталог всіх рівномірних станцій країни.

2. На противагу Балтійській системі висот, в Європі паралельно розвивались свої системи висот. Однією з них була мережа Амстердамського ординара (NAP), яка використовувала гідрологічний пост у Амстердамі. Вона служить висотним датумом для більшої частини Західної Європи [1, с. 141].

Цю систему запровадили в Нідерландах в 1860 р., а з 1879 р. почали використовувати ще в Пруссії. З 1955 р. почав використовуватись в більшості Європейських країн, що привело до його використання в якості опорного рівня для вирівнювання Об'єднаної Європейської Нівелірної Мережі (UELN), яка стала прототипом Європейської Вертикальної Референтної Системи (EVRS).

EVRS продовжує активно розвиватись з 1999 р., по сьогоднішній день. Після її створення вона активно розширювалась, особливо завдяки включенню нівелюючих мереж країн Східної Європи. Тому в 1999 р. була видана нова версія EVRS - EVRF2000. З зростанням важливості гармонізації вертикальної прив'язки просторових координат, та з покращенням охоплення, щільності та актуальності доступних даних, що стало результатом виходу EVRF2000, половина країн-учасниць надала нові дані національного нівелювання до центру даних UELN. Це стало причиною перегляду і створенню нової версії EVRS - EVRF2007.

3. Через ще 11 років знову стало доступно багато нових даних нівелювання. Тому в Лейпцигу в 2015 р. було прийнято резолюцію EUREF № 4, в якій розглядалася необхідність нової реалізації та зазначалася роль квазігеоїда для реалізації майбутньої системи висот. Відповідно до цієї резолюції, у 2019 р. було розраховано нову реалізацію EVRS - EVRF2019 [1, с. 143].

В ході активних процесів євроінтеграції в суспільстві та науці України неодноразово підіймалось питання переходу від застарілої Балтійської системи, до загальноєвропейського стандарту EVRS. Результатом цього стала постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2023 р. № 590 «Деякі питання використання Європейської вертикальної референцної системи (EVRS)», яку розробив Держгеокадастр спільно з Мінагрополітикою. За нею починаючи з 1 січня 2026 року Україна перейде з Балтійської системи висот, на EVRS [2, с. 20].

Відповідно до вимог специфікацій Директиви європейського парламенту і Ради 2007/2/ЄС від 14 березня 2007 р. про створення Інфраструктури просторової інформації у Європейському Співтоваристві (INSPIRE), прийняття для використання в Україні EVRS є необхідним для забезпечення гармонізації національної інфраструктури геопросторових даних з європейською, підвищення точності визначення висот та їх використання на основі наукових підходів.

У 2024-2025 рр. Держгеокадастр виконував ряд заходів з впровадження Європейської вертикальної референцної системи (EVRS), а саме: сумісне строге вирівнювання нівелірної мережі I, II, III класів Державної геодезичної мережі з суцільною оцінкою точності всіх її елементів, каталогізацію пунктів нівелірної мережі, створення моделі квазігеоїда, яка забезпечує перехід від геодезичних висот, визначених із GNSS-спостережень, до нормальних висот у Європейській вертикальній референційній системі [1, с. 144].

Однією з невирішених проблем при переході на EVRS, є відсутність комплексного аналізу територіального розподілу різниць висот між БСВ-77 та EVRS з урахуванням геодинамічних, геоморфологічних і історичних особливостей формування нівелірної мережі. Наявні дослідження обмежуються окремими регіонами або зосереджуються на точкових оцінках, що не дозволяє сформуванню цілісного уявлення про масштаби висотних розбіжностей у межах усієї країни. Це ускладнює коректне використання архівних картографічних матеріалів і створення узгоджених цифрових моделей рельєфу [2, с. 22].

Крім того, недостатньо дослідженими залишаються питання інтеграції EVRS з сучасними GNSS-вимірюваннями та даними дистанційного зондування Землі в єдине геоінформаційне середовище. Відсутність уніфікованих підходів до перетворення еліпсоїдальних висот у нормальні висоти для різних типів геопросторових даних ускладнює їхнє спільне використання та знижує точність результатів просторового аналізу на різних рівнях.

4. Разом з цим, особливо важливою роль EVRS відіграє у підвищенні точності цифрових моделей рельєфу, які широко застосовуються у географічних та прикладних дослідженнях. Перехід на єдину та стабільну вертикальну систему висот дає змогу забезпечити їх узгодженість із GNSS-вимірюваннями і підвищити якість просторових алгоритмів аналізу рельєфу і поверхні [1, с. 146].

Також у Європейській вертикальній референційній системі (EVRS) повною мірою враховано припливні, гравітаційні та геодинамічні корекції, тоді як у Балтійській системі висот 1977 р. ці складові або були враховані частково, або не оновлювалися з

моменту її впровадження. Важливим показником є також рівень вертикальних похибок: розбіжності між системами в межах території України, які у БСВ-77 сягають до $\pm 0,30$ м, тоді як EVRS забезпечує стабільність висотних даних у межах кількох сантиметрів [2, с. 24]. Такі відмінності істотно впливають на точність геопросторової інформації, зокрема при побудові цифрових моделей рельєфу, аналізі морфометричних характеристик місцевості та виконанні інженерногеографічних розрахунків.

В заключенні можна сказати, що перехід з Балтійської системи координат на EVRS стала великим кроком для України. Крім переходу від застарілої БСВ-77 до загальноєвропейської системи ми отримали покращення якості даних, їх сумісність з новітніми GNSS системи та даними європейських партнерів, зменшення похибки та врахування всіх можливих сторонніх факторів. Це є великим кроком не тільки для Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, а й для всієї країни загалом.

Список використаних джерел та літератури

5. Кравець Т. Перехід України на європейську вертикальну референційну систему (EVRS): геодезичні передумови та просторові наслідки. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка*. Серія: географія, 61(1), С. 137-147.

6. Тревого І., Заблоцький Ф., Піскорек А., Джуман Б., Вовк А. Про модернізацію української висотної системи. *Геодезія, картографія і аерофотознімання*. Випуск 23 (93), 2001, С. 13-26.

УДК 378.147:004:316.61

Олександр СУШИК

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Професійна ідентичність майбутнього спеціаліста є складним інтегративним утворенням, що формується у процесі навчання, соціалізації та професійної діяльності. Вона охоплює систему уявлень особистості про себе як про суб'єкта професійної діяльності, включає усвідомлення власних компетентностей, цінностей, норм поведінки та професійних орієнтирів. В умовах глобалізації, що супроводжується стрімким розвитком цифрових технологій, трансформуються не лише вимоги до фахівців, а й механізми формування їхньої професійної ідентичності.

Науковці наголошують, що цифрове середовище не лише змінює форми та методи навчання, а й впливає на спосіб мислення, комунікацію та самоідентифікацію здобувачів освіти.

Цифровізація освітнього середовища створює нові можливості для організації навчального процесу, змінює характер взаємодії між його учасниками та сприяє формуванню нових моделей професійної поведінки. Сучасний здобувач освіти функціонує у багатовимірному інформаційному просторі, де поєднуються формальні,

неформальні та інформальні канали навчання [4,41]. У таких умовах цифрові технології виступають не лише інструментом передачі знань, але й важливим середовищем для самовираження, професійного самовизначення та формування особистісної ідентичності.

Важливою характеристикою цифрового освітнього середовища є його відкритість і доступність. Завдяки використанню електронних ресурсів, онлайн-курсів, освітніх платформ та хмарних сервісів студенти отримують можливість доступу до глобальних знань, кращих освітніх практик і міжнародного досвіду. Це сприяє розширенню світогляду, формуванню глобального мислення та усвідомленню себе як частини світової професійної спільноти. У результаті професійна ідентичність набуває не лише національного, але й міжнародного виміру.

Особливе значення має використання таких технологій, як [5,27]:

- системи управління навчанням (LMS);
- хмарні сервіси;
- інтерактивні платформи;
- цифрові симулятори та віртуальні лабораторії
- технології AI.

Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес забезпечує індивідуалізацію освітньої траєкторії здобувача освіти. Завдяки адаптивним системам навчання, електронним освітнім ресурсам та аналітичним інструментам стає можливим врахування індивідуальних особливостей, рівня підготовки, інтересів та професійних намірів студентів. Це створює передумови для усвідомленого формування професійної ідентичності, оскільки кожен здобувач має змогу обирати власний шлях розвитку, визначати пріоритети та формувати унікальний набір компетентностей.

Суттєву роль у формуванні професійної ідентичності відіграє цифрова комунікація. Використання соціальних мереж, професійних онлайн-спільнот, форумів та платформ для співпраці дозволяє студентам взаємодіяти з викладачами, практиками та однолітками з різних країн. Така взаємодія сприяє обміну досвідом, розвитку комунікативних навичок, формуванню професійних цінностей і норм поведінки. У процесі цифрової комунікації відбувається також конструювання професійного образу особистості, що є важливим елементом ідентичності.

Окремої уваги заслуговує використання цифрових технологій для моделювання професійної діяльності. Віртуальні лабораторії, симулятори, кейс-методи, проєктні платформи дозволяють створювати ситуації, максимально наближені до реальних умов професійної практики. Це сприяє формуванню професійного мислення, розвитку навичок прийняття рішень та відповідальності за результати діяльності. У таких умовах здобувач освіти не лише засвоює знання, але й поступово інтегрується у професійну спільноту, формуючи свою професійну ідентичність.

Важливим аспектом є розвиток рефлексії як складової професійної ідентичності. Цифрові технології надають широкі можливості для організації рефлексивної діяльності через електронні портфоліо, блоги, журнали навчання, системи самооцінювання. Завдяки цьому студенти можуть аналізувати власний досвід,

оцінювати досягнення, визначати сильні та слабкі сторони, планувати подальший розвиток. Рефлексія сприяє усвідомленню себе як професіонала та формуванню стійкої професійної позиції.

У контексті глобалізації важливим є також формування цифрової компетентності як невід'ємної складової професійної ідентичності. Сучасний фахівець повинен [1,17]:

- володіти навичками роботи з інформаційними ресурсами, цифровими інструментами;
- вміти критично оцінювати інформацію;
- забезпечувати інформаційну безпеку;
- ефективно використовувати цифрові технології у професійній діяльності.

Цифрова компетентність стає одним із ключових критеріїв конкурентоспроможності на ринку праці та визначає рівень готовності до професійної діяльності в умовах цифрової економіки.

Разом із тим інтеграція цифрових технологій у процес формування професійної ідентичності супроводжується низкою викликів. Одним із них є ризик формалізації навчання, коли використання технологій зводиться до технічного виконання завдань без глибокого осмислення змісту. Іншим викликом є інформаційне перевантаження, що може ускладнювати процес навчання та знижувати мотивацію студентів. Крім того, надмірна залежність від цифрового середовища може призводити до зниження рівня міжособистісної взаємодії та розвитку комунікативних навичок у реальному середовищі.

У зв'язку з цим важливого значення набуває педагогічно обґрунтоване використання цифрових технологій. Вони повинні інтегруватися у навчальний процес, не виштовхати традиційні форми навчання, а якісно доповнювати їх, забезпечивши активну участь студентів, стимулювати їхню пізнавальну діяльність та сприяти формуванню професійних якостей. Важливо враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти, рівень їхньої цифрової підготовки та забезпечувати відповідну педагогічну підтримку.

Особливу роль у цьому процесі відіграє викладач, який виступає не лише джерелом знань, але й фасилітатором навчання, наставником та організатором освітнього середовища. Він повинен володіти сучасними цифровими компетентностями, вміти ефективно використовувати цифрові інструменти, створювати умови для активної взаємодії та підтримувати розвиток професійної ідентичності студентів. Викладач має сприяти формуванню ціннісних орієнтацій, професійної етики та відповідальності, що є важливими складовими професійної ідентичності.

Таким чином, інтеграція цифрових технологій у процес професійної підготовки створює сприятливі умови для формування професійної ідентичності майбутніх спеціалістів. Вона забезпечує доступ до глобальних знань, сприяє розвитку ключових компетентностей, формує здатність до саморозвитку та професійної мобільності.

Водночас ефективність цього процесу залежить від системного підходу, педагогічного супроводу та врахування сучасних викликів цифрового суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Безрученков Ю.В., Щука Г.П. Інноваційні технології в професійній освіті: світові тренди. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. Вип. 19. С. 15-22.
2. Поліщук О.В., Поліщук О.С. Освіта в умовах діджиталізації та глобалізації. *Humanities Studies*. 2024. № 20. С. 45-52.
3. Гарбар Г.А., Жижко Т.А., Пунченко О.П., Андрюкайтене Р.Г. Концепція цифрової освіти 4.0 в умовах глобальної трансформації: інноваційні підходи. *Humanities Studies*. 2025. № 21. С. 10-18.
4. Сейко Н.А., Єршов М.О. Зарубіжний досвід розвитку ІТ-освіти. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 37-45.
5. Shelestova L. Individualization of learning as a priority direction of modern education modernization. *Innovative Pedagogy*. 2024. Vol. 1, No. 2. P. 25-30.
6. Alruthaya A., Nguyen T.-T., Lokuge S. The Application of Digital Technology and the Learning Characteristics of Generation Z in Higher Education. 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2111.05991>.

УДК 378.091.214:373.21:004.8

Оксана ТУР

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ

Стрімка цифровізація системи дошкільної освіти зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до професійної діяльності вихователя, де штучний інтелект (ШІ) поступово перетворюється з інноваційного концепту на дієвий інструмент педагогічної практики. У сучасних умовах підготовка фахівців до роботи з інтелектуальними технологіями стає критично важливою, адже саме ШІ відкриває безпрецедентні можливості для реальної індивідуалізації навчання. Здатність алгоритмів аналізувати динаміку розвитку кожної дитини в реальному часі дозволяє педагогу ефективно проєктувати персоналізовані освітні траєкторії, що максимально відповідають сенситивним періодам раннього дитинства. Окрім того, володіння ШІ-інструментами дозволяє суттєво оптимізувати рутинні аспекти професійної діяльності, звільняючи простір для безпосередньої емоційної взаємодії з вихованцями та творчого супроводу їхнього зростання. Водночас спеціальна підготовка фахівців є ключовою запорукою етичної безпеки та цифрової грамотності, що гарантує критичне та збалансоване впровадження технологій без ризиків для психоемоційного стану дитини. Тому формування нової технологічної компетентності педагогів стає невід'ємною умовою створення адаптивного освітнього середовища, здатного оперативно реагувати на унікальні запити, темпоритм та здібності кожного вихованця.

Мета наукової розвідки полягає в теоретичному обґрунтуванні та визначенні ключових напрямів підготовки педагогів раннього віку до ефективного використання інструментів ІІІ в процесі проектування та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій вихованців.

Теоретико-методологічне підґрунтя інтеграції ІІІ в освітній простір дошкільця вимагає переосмислення функціональної ролі технологій: від допоміжного технічного засобу до статусу «когнітивного партнера» педагога. У межах людино-центрованого підходу ІІІ розглядається як інтелектуальна надбудова, що розширює аналітичні можливості вихователя, дозволяючи оперувати великими масивами даних щодо психофізіологічного стану, когнітивного прогресу та соціальної адаптації дитини. Така партисипативна модель взаємодії «педагог – ІІІ» забезпечує перехід від інтуїтивного до предиктивного управління освітнім процесом, де технологія бере на себе функцію оперативного моніторингу та первинної інтерпретації показників розвитку [4, с.419].

Методологічний потенціал штучного інтелекту в роботі з дітьми раннього віку базується на здатності алгоритмів до патерн-аналізу – виявлення прихованих закономірностей у поведінкових та навчальних реакціях вихованців. Як когнітивний партнер, ІІІ не замінює суб'єкт-суб'єктну взаємодію, а навпаки, посилює її якість, делегуючи складні обчислювальні завдання автоматизованим системам. Це дозволяє здійснювати дескриптивний аналіз індивідуального поступу дитини у реальному часі, що є критично важливим для ідентифікації обдарованості або вчасного виявлення затримок у розвитку на етапах, коли нейропластичність мозку є максимальною [5, с.182].

У науковому дискурсі концепція ІІІ як когнітивного асистента також корелює з теорією розподіленого пізнання, згідно з якою інтелектуальні процеси не замикаються в межах однієї особистості, а розподіляються між суб'єктом та технологічним середовищем. У контексті дошкільньої освіти це означає створення гібридного інтелектуального середовища, де педагог фокусується на етичному, ціннісному та емоційному аспектах виховання, тоді як ІІІ забезпечує об'єктивну доказову базу для корекції освітньої траєкторії. Отож, методологічна вартість ІІІ полягає у трансформації освітнього процесу з уніфікованого масового формату в персоналізовану екосистему, де кожне педагогічне рішення підкріплене глибоким аналізом даних [5, с.184].

Перехід від розуміння штучного інтелекту як когнітивного партнера до його практичного застосування найбільш виразно проявляється у площині індивідуалізації освітнього процесу. Якщо традиційні методики часто зорієнтовані на «середньостатистичного» вихованця [1, с.190], то адаптивні технології на базі ІІІ дозволяють реалізувати принцип диференціації на рівні мікрореакцій дитини. Концепція індивідуалізації в цьому контексті розглядається як динамічний процес, де зміст, складність та темп подання матеріалу автоматично підлаштовуються під поточний когнітивний запит дитини раннього віку.

Механізм формування персоналізованого контенту за допомогою ШІ базується на безперервному циклі *«збір даних – аналіз – адаптація»*. Основними параметрами, що визначають логіку роботи таких систем, є: 1) моніторинг темпу засвоєння – алгоритми фіксують час, необхідний дитині для виконання певного завдання чи сприйняття інформації. Якщо система виявляє когнітивне перевантаження, вона автоматично спрощує подальші кроки або пропонує додаткові роз'яснювальні елементи, запобігаючи втраті інтересу та фрустрації; 2) врахування когнітивного профілю – на основі аналізу успішності виконання різних типів завдань (візуальних, слухових, логічних) ШІ ідентифікує домінантні канали сприйняття та зони найближчого розвитку. Це дозволяє генерувати контент, який максимально задіює сильні сторони дитини, одночасно м'яко стимулюючи менш розвинені аспекти; 3) динамічне управління інтересами – ШІ здатен інтегрувати об'єкти зацікавленості дитини (наприклад, улюблені кольори, персонажі чи теми) безпосередньо в навчальні вправи. Такий підхід значно підвищує рівень внутрішньої мотивації та емоційної залученості, що є критично важливим для продуктивної діяльності у ранньому віці [5, с. 170].

Отже, індивідуальна освітня траєкторія перестає бути статичним планом, складеним на початку року, і перетворюється на живу екосистему. Завдяки адаптивним алгоритмам педагог отримує можливість надавати кожній дитині саме той обсяг і складність підтримки, яких вона потребує в конкретний момент. Це забезпечує не лише глибше засвоєння навичок, а й формування позитивного досвіду пізнання, де кожна дитина рухається у власному, природному для неї темпоритмі.

Реалізація потенціалу адаптивних технологій та функціонування штучного інтелекту як когнітивного партнера вимагають від сучасного вихователя якісно нового рівня професіоналізму, що втілюється у структурі його цифрової компетентності. У контексті роботи з дітьми раннього віку ця компетентність виходить за межі базової комп'ютерної грамотності, трансформуючись у специфічну ШІ-грамотність. Вона передбачає не лише технічне володіння інструментами, а й глибоке розуміння принципів роботи алгоритмів, здатності критично оцінювати генерований контент та інтегрувати його в тендітне освітнє середовище дошкілля. Педагог має чітко усвідомлювати механізми збору та обробки даних, на основі яких система пропонує персоналізовані рішення, щоб зберігати роль провідного суб'єкта управління навчальною траєкторією [2, с.165].

Центральне місце в структурі цієї компетентності посідають навички промпт-інжинірингу (*мистецтво правильно ставити запитання машині, щоб вона зрозуміла контекст, роль та очікуваний формат відповіді*), адаптовані до освітніх цілей. Вміння формулювати точні, контекстуально багаті та педагогічно доцільні запити до інтелектуальних систем стає базовим інструментом створення дидактичного контенту. Для педагога раннього віку це означає здатність за допомогою текстових інструкцій генерувати адаптивні казки, візуальні стимульні матеріали чи сценарії ігрової діяльності, що враховують вікові обмеження, актуальний лексичний запас вихованців та їхні індивідуальні інтереси. Промпт-інжиніринг у цьому розрізі

виступає як місток між абстрактним інтелектом машини та конкретною методичною потребою реальної дитини.

Крім інженерії запитів, специфічні знання педагога мають охоплювати область інтерпретації аналітичних звітів, наданих штучним інтелектом. Вихователь повинен володіти вмінням дешифрувати дані про когнітивні патерни дитини, що були виявлені системою, та перекладати їх на мову практичної педагогіки [7]. Це вимагає поєднання знань із вікової психології з розумінням логіки машинного навчання, щоб відрізнити реальні освітні потреби дитини від випадкових статистичних похибок. Отже, цифрова компетентність фахівця є синтетичною дисципліною, де технологічна вправність невід'ємна від глибокої психолого-педагогічної експертизи.

Загалом, структура цифрової компетентності педагога раннього віку в епоху ШІ набуває рис стратегічного менеджменту знань. Вона включає здатність до безперервного самонавчання в умовах швидкого оновлення технологій та вміння підтримувати баланс між автоматизацією аналітики й автентичністю виховного процесу. Належний рівень ШІ-грамотності дозволяє педагогу не просто використовувати готові рішення, а виступати архітектором інтелектуального освітнього простору, де технологія слугує лише підсилювачем людської емпатії та професійної майстерності.

Високий рівень цифрової компетентності та володіння інструментами промпт-інжинірингу неминуче постають перед необхідністю дотримання суворих етико-деонтологічних рамок, що становлять фундамент педагогічної діяльності в ранньому віці. Впровадження штучного інтелекту в роботу з дітьми актуалізує гостре питання конфіденційності та безпеки персональних даних, адже формування індивідуальних траєкторій базується на зборі чутливої інформації про розвиток, поведінку та вподобання вихованців. Педагог має виступати не лише користувачем, а й гарантом того, що цифрові сліди дитини не будуть використані для комерційного профілювання або не потраплять до відкритих баз даних, що вимагає ретельного відбору сертифікованих та етично орієнтованих платформ.

Окрему увагу варто приділити проблемі алгоритмічної упередженості, яка може стати прихованою загрозою для об'єктивності освітнього процесу. Оскільки системи ШІ навчаються на наявних масивах даних, вони можуть мимоволі транслювати гендерні, соціокультурні чи етнічні стереотипи, пропонуючи дитині обмежений або викривлений контент. Для фахівця раннього віку деонтологічним обов'язком є критичне фільтрування пропозицій системи, аби не допустити формування у вихованців упереджених уявлень про світ і забезпечити рівні можливості для самореалізації кожної особистості незалежно від вихідних параметрів, закладених в алгоритм [6, с.44].

Найбільш вагомим етичним викликом залишається збереження антропоцентричності виховання, де жива взаємодія між дорослим і дитиною має абсолютний пріоритет над будь-яким технологічним втручанням. У ранньому дитинстві емоційний інтелект, емпатія та соціальні навички формуються виключно через досвід безпосереднього спілкування та спільної діяльності, які неможливо

повноцінно симулювати цифровими засобами. Педагог повинен чітко розмежовувати сфери застосування ІІІ, використовуючи його для аналітичної підтримки та розширення дидактичного інструментарію, але в жодному разі не замінюючи ним «людське» тепло та інтуїтивне розуміння потреб дитини.

Отже, етична стратегія впровадження ІІІ в дошкільлі полягає у дотриманні принципу «не зашкодь» через призму цифрової гуманістики. Вихователь має усвідомлювати, що технологія є лише засобом досягнення педагогічної мети, а не самоціллю, а її використання повинно підпорядковуватися інтересам гармонійного розвитку дитини. Формування деонтологічної стійкості педагога дозволяє мінімізувати ризики механізації виховного процесу, зберігаючи за освітянином роль морального орієнтира та емоційного провідника дитини у складному цифровому світі.

Усвідомлення етичних меж та деонтологічних засад використання штучного інтелекту логічно підводить до питання практичної реалізації отриманих знань через методичні стратегії підготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Сучасна система професійного розвитку має відійти від формального ознайомлення з технологіями на користь інтенсивних практико-орієнтованих моделей, таких як тренінги, воркшопи та симуляційні вправи [3, с.77]. Основною метою таких заходів є подолання психологічного бар'єру та «техностресу» перед інноваціями, що досягається шляхом безпосереднього занурення вихователів у кероване цифрове середовище. У процесі симуляцій педагоги вчаться взаємодіяти з адаптивними системами, відпрацьовують навички промпт-інжинірингу та моделюють різні сценарії реагування ІІІ на специфічні освітні потреби дітей, що дозволяє виробити впевненість у власній суб'єктній позиції стосовно технології.

Важливим складником методичної підготовки є створення професійних спільнот навчання, де вихователі можуть обмінюватися успішними кейсами інтеграції ІІІ в дизайн індивідуальних траєкторій. Такий мережевий підхід дозволяє колективно рефлексувати над помилками та спільно напрацьовувати базу перевірених запитів і дидактичних рішень, адаптованих саме для раннього віку. Крім того, освітні програми мають включати модулі з критичного аналізу ІІІ-контенту, навчаючи педагогів виступати в ролі експертних редакторів, які адаптують генеровані машиною ідеї до реальних психолого-педагогічних умов конкретної вікової групи. Це перетворює підготовку з суто технічного навчання на процес формування творчого, технологічно грамотного лідера дошкільної освіти.

Синергія професійних спільнот та експертної майстерності педагогів створює надійне підґрунтя для реалізації прогностичного вектора дослідження, спрямованого на оцінку результатів упровадження ІІІ-інструментарію та аналіз його стратегічного впливу на освітню екосистему дошкільля. Саме така якісна трансформація ролі вихователя робить можливою системну інтеграцію штучного інтелекту, що, за нашими прогнозами, забезпечить суттєве підвищення ефективності навчання. Визначальним чинником цього поступу є прецизійна точність у моделюванні навчального контенту, що дозволяє якісно адаптувати освітнє середовище до унікальних запитів, психофізіологічних особливостей та пізнавального темпоритму

кожної дитини. Водночас вагомим позитивним наслідком є запобігання професійному вигоранню педагогів: автоматизація рутинних аналітичних операцій та звітності вивільняє інтелектуальний ресурс вихователя для творчості й глибинної рефлексії. Це закладає умови для переходу професії на рівень високої гуманістичної майстерності, де технічна рутинна делегована алгоритмам, а за людиною залишається пріоритетна сфера емпатії та сенсоутворення.

Отже, інтеграція штучного інтелекту як «когнітивного партнера» педагога докорінно змінює парадигму дошкільної освіти, перетворюючи індивідуальні траєкторії вихованців на гнучкі адаптивні екосистеми. Ключовою умовою цього процесу є формування нової цифрової компетентності вихователів, що поєднує навички промпт-інжинірингу з глибокою психолого-педагогічною експертизою та суворим дотриманням етико-деонтологічних норм. Системна підготовка фахівців у межах професійних спільнот дозволяє автоматизувати рутинні операції та мінімізувати ризики алгоритмічної упередженості, звільняючи інтелектуальний ресурс педагога для творчого супроводу дитини. У підсумку синергія людського досвіду та аналітичної потужності ШІ закладає фундамент для створення антропоцентричного освітнього середовища, здатного ефективно масштабувати природний потенціал кожної особистості з раннього віку.

Список використаних джерел та літератури

1. Колеснікова І.В., Орлова О.А. Цифровізація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти // Інноваційна педагогіка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип.50. Том 2. С.188–191. DOI : https://doi.org/10.32782/2663_6085/2022/50.2.37
2. Мардарова І. К., Баранова В. М. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку мовлення дошкільників засобами ІКТ. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 1 (64). С. 161–166.
3. Танько Т. П. Цифровізація дошкільної освіти: реалії та перспективи // Цифрова трансформація освіти та науки : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.] ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2023. С. 74–77.
4. Artificial Intelligence (AI) in Early Childhood Education, Exploring Challenges, Opportunities and Future Directions: A Scoping Review / R. Durrani, A. Iqbal, H. Akram. *Qlantic Journal of Social Sciences*. 2024. Vol. 5, No. 2. P. 411–423. DOI : <https://doi.org/10.55737/qjss.135537445>.
5. Prentzas J. Artificial Intelligence Methods in Early Childhood Education. *Artificial Intelligence, Evolutionary Computation and Metaheuristics – In the Footsteps of Alan Turing* / ed. X.-S. Yang. Berlin ; Heidelberg : Springer-Verlag, 2013. P. 169–199. (Studies in Computational Intelligence ; vol. 427). DOI : https://doi.org/10.1007/978-3-642-29694-9_8.
6. UNESCO. AI and education: guidance for policy-makers. Paris : UNESCO Publishing, 2021. 52 p. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376709> (дата звернення: 02.05.2026).

7. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2019. Vol. 16, №. 39. DOI : <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>.

РОЗДІЛ III
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 004.9:39]:37.091.31(043.2)

Надія ГОРБАЧ

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРЕАТИВНОСТІ В
ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(на прикладі українознавчого проєкту «Мисливці за правдами»)

Сучасний світ – це світ емоційного перенасичення та технологій. Сьогодні кожен із нас носить у кишені цілу наукову бібліотеку Вернадського, Голлівудську кіностудію та персонального асистента у вигляді ШІ. Ми живемо в епоху, де штучний розум може написати есе швидше, ніж ви доп’єте каву. Але чи робить це нас розумнішими? Чи стаємо ми творцями, чи просто «репостимо» чужі думки? Як формувати інформаційну грамотність та генерувати креативні ідеї у цьому нестримному інформаційному потоці?..

Одним із напрямків, де можна тренувати згадані навички є проєктна діяльність, в основі якої лежить усвідомлення певної навчальної інформації, що потребує організації і моделювання, тому що складно помічати основні й поточні цілі та завдання, віднаходити шляхи їх вирішення, обирати оптимальні альтернативи за їх наявності [4, с. 208].

Однак сучасний світ, вдало охрещений інформаційним суспільством, це світ парадоксів: з одного боку нині маємо море можливостей для реалізації найсміливіших ідей, з іншого – важко бути оригінальним та креативним, адже все вже відкрито й зроблено до нас. Саме такі протилежні думки часто рояться в головах науковців, дослідників, творчих людей у процесі грантрайтингу. І саме між цими протилежностями й знаходяться можливості та ресурси для реалізації проєктів.

Немає універсального рецепту ідеальної проєктної діяльності, яка б могла отримати грантову підтримку, однак у межах нашої публікації пропонуємо ознайомитися з шляхом команди українознавчого проєкту «Мисливці за правдами» (авторка ідеї та керівниця проєкту – Надія Горбач, команда проєкту – Світлана Подолук і Таша Торба) [3]. Проєкт отримав грантову підтримку Goethe Institute Ukraine та незалежного медіа «Куншт» у 2024 році та був реалізований протягом 2024–2025 років.

«Як же створити те, що потрібне та актуальне, але ще не зроблене до вас?» – це ключове питання для будь-якого проєкту. Звісно, у кожного дослідника та творця тут свій шлях, однак є кілька пунктів, на які варто звернути увагу:

1) Ідея – це перше, що потрібно мати для успішного проєкту. Часто нові ідеї люди беруть із того, що роблять найкраще та люблять найбільше – це може бути улюблена робота, хобі, навіть звичні щоденні справи.

2) Натхнення – жодна ідея не зреалізується, якщо команда сама не надихається тим, що робить. І ще одна проста істина – якщо це надихає вас, то ви

працюєте ефективніше, адже маєте бажання, щоб із рівня ідеї ваш задум перетворився на проєкт.

3) Аудиторія – визначте, для кого ви це створюєте, чому саме цій категорії осіб це потрібно, скільки людей ви зможете охопити вашим проєктом, що зміниться в їхньому житті після участі у вашому проєкті тощо.

4) Актуальність – аргументуйте (спочатку для себе), чому ваша ідея актуальна саме зараз. Створіть із командою цілий список аргументів, навіть тих, які здаватимуться безглуздими на перший погляд.

5) Визначення проблеми – проєкт успішний тоді, коли пропонує вирішення конкретної проблеми. Для її виявлення використовуйте статистику: результати анкетувань, опитування, посилання на офіційні сайти. Це допоможе грантодавцям зрозуміти, що проблема реальна, а не вигадана.

6) Якісна робота – працюйте професійно, залучайте експертів до своєї діяльності, розвивайтеся й ростіть, щоб самому стати експертом у справі, яку робите.

7) Сталість – продумайте, що буде з проєктом, коли фінансування закінчиться, яке його майбутнє. Створіть такий собі план життєздатності вашої ідеї після фінального звіту.

8) Медійні партнери – «важливий ресурс для збільшеного охоплення аудиторії. Інтерес аудиторії до грантового проєкту потрібно підтримувати системністю публікацій. Створення різноманітного контенту, зокрема текстових дописів, фото або відео, здатне задовольняти різні інформаційні потреби аудиторії. Для оцінювання ефективності комунікації варто послуговуватися базовими аналітичними інструментами» [1, с. 345].

9) Реалістичний бюджет – це особливий пункт. Якщо він занадто великий – ви видастесь марнотратними, якщо замалий – непрофесійними. Не бійтеся закладати кошти на якісну роботу, але будьте готові пояснити ринкову вартість кожної послуги чи товару.

10) Віра в себе – ключовий момент грантрайтингу. Мало кому вдається досягти успіху з першого разу. Але вірити в свою ідею та рухатися вперед малими кроками – це те, що допоможе набути досвіду та впевненості у своїх силах.

У 2024 році нашої команді вдалося отримати грантову підтримку та реалізувати проєкт «Мисливці за правдами». Це карткова фактчекінгова гра на матеріалі українознавства, спрямована на розвиток інформаційної грамотності та патріотизму молодших школярів. Можна сказати, що це фактчекінг, адаптований для наймолодших. Саме тому формат гри, а не інший, більш серйозний. В умовах гібридної агресії та постійного інформаційного впливу на дітей через цифрові канали, критичне осмислення контенту стає життєво необхідним. Відтак проєкт пропонує дітям роль супергероїв-дослідників, які через гру вчаться розрізняти факти та маніпуляції.

Розвиток інформаційної пильності надзвичайно важливий сьогодні, адже діти молодшого шкільного віку вже споживають велику кількість інформаційного контенту щодня. Свідомо чи несвідомо відомості з Інтернету чинять вплив на

формування світогляду молодших школярів, формують розуміння особливостей національної культури, історії тощо. Інформаційна війна, яку веде росія проти України, торкається і наймолодшого покоління, тому важливо навчитися піддавати аналізу той контент, який вони споживають. Отож, формувати навички фактчекінгу треба починати якомога раніше. Найкраще це робити на нескладному та цікавому матеріалі про Україну, аналіз якого буде посиленням для дітей.

Гра «Мисливці за правдами» – нетиповий та веселий спосіб для знайомства з фактчекінгом, який дає усвідомлення, що кожен учасник – супергерой: справжній мисливець, який полює за правдою та розвінчує міфи, нав'язані росією. Метою проєкту є розвиток критичного мислення через увагу до деталей, формування національного світогляду молодших школярів через усвідомлення правдивої інформації про Україну та спростування російських фейків. Гра «Мисливці за правдами» складається з 70-ти карток, на кожній із яких написано речення про Україну – його потрібно спростувати або підтвердити. Учасники можуть скористатися підказками, бо саме в тому й задум гри – навчити сумніватися в тому, що читаєш або чуєш.

Дуже важливо, що такий інтегрований продукт можна використовувати під час вивчення різних освітніх галузей у початковій школі, а саме для:

- формування та вдосконалення комунікативних навичок усного мовлення учнів початкової школи (кожна картка є чудовою нагодою для усного обговорення, висловлення припущень, добору аргументів тощо);
- вдосконалення письмової комунікації (можна ставити запитання до інформації на картках, складати та записувати речення про той чи інший факт про Україну);
- збагачення словникового запасу, зокрема, лексичними зворотами для аргументації (на мою думку, я вважаю, як відомо з, насправді, за інформацією з та ін.);
- розширення уявлень та знань про Україну: її звичаї, традиції, культуру, історичні пам'ятки, художню словесність, відомих людей тощо;
- формування навички свідомого споживання інформаційного контенту та інформаційної гігієни [2, с. 169–170].

Досвід реалізації проєкту «Мисливці за правдами» наочно демонструє, що інформаційна грамотність найкраще засвоюється не через лекції, а через дію та цікавий процес – коли дитина сама стає дослідником, вчиться сумніватися та шукати докази; креативність у поєднанні з ігровими методиками знімає психологічні бар'єри перед складними темами, як-от інформаційна війна чи спростування фейків; грантова підтримка відкриває можливості для створення якісних інтелектуальних продуктів, які допомагають формувати національний світогляд наймолодшого покоління.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондаренко Т. Г., Пальшков К. Є. Роль соціальних мереж та месенджерів у поширенні інформації про реалізацію освітніх грантових проєктів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. № 6. С. 340–346. URL:

https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/6_2025/part_2/51.pdf (дата звернення: 27.04.26).

2. Горбач Н. В., Стрельбіцька О. О. Українознавство і медіаграмотність як важливі компоненти сучасної мовно-літературної освіти в початковій школі / *Педагогічна освіта в сучасній соціокультурній парадигмі : колективна монографія*. Луцьк, 2025. С.137 – 175. URL: <http://lpc-dspace.org.ua/handle/123456789/1105> (дата звернення: 28.04.26).

3. Мисливці за правдами: сторінка проєкту в соцмережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/580658164621967> (дата звернення: 28.04.26).

4. Молчанюк О. В., Пальчик О. О. Проектна діяльність – перспективна складова освітнього процесу. *Вісник післядипломної освіти. «Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 15(44). С. 206–219. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/15_44_2021/pedagog/Bulletin_15_44_Pedagogika_Molchaniuk_Pal%7Fchyk.pdf (дата звернення: 27.04.26).

УДК 316.77:329.1/.8:159.923

Артем КОСТИН, Тетяна ЖАЛКО

ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В МЕДІА

У сучасному інформаційному суспільстві медіа відіграють ключову роль у формуванні іміджу, виступаючи не лише каналом поширення інформації, а й потужним інструментом впливу на громадську думку. Образ політичного лідера сьогодні конструюється через поєднання вербальних, візуальних та поведінкових складників, які активно транслюються у традиційних і цифрових медіа. Саме тому аналіз елементів формування іміджу в медіапросторі набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє зрозуміти механізми впливу на сприйняття політиків та рівень довіри до них з боку суспільства.

Хоча імідж і має глобальний характер, він водночас вирізняється певними специфічними рисами: *абстрактністю*, тобто він не завжди точно відображає всі аспекти особистості чи діяльності політика; *плановірністю*, оскільки формується за певною стратегією; *спрощенням*, що дозволяє легше сприймати образ; та *динамічністю*, яка визначає його здатність швидко змінюватися під впливом нових політичних, соціальних, економічних або культурних обставин.

Динамізм іміджу проявляється у здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища: події, скандали, нові суспільні очікування чи зміна політичного курсу можуть миттєво впливати на його сприйняття. Тому ефективний імідж має створюватися з урахуванням можливості подальшого коригування, гнучкого оновлення й адаптації до змінних умов, що дозволяє політику підтримувати стабільну довіру аудиторії і залишатися впізнаваним у медійному полі [1, с. 29].

Ефективний політичний імідж має кілька рівнів впливу. По-перше, він забезпечує високий рівень впізнаваності та популярності політика серед населення, формує позитивне ставлення до нього та створює довіру з боку виборців. По-друге, він

виступає інструментом прямого й опосередкованого впливу на громадську думку, дозволяючи акцентувати важливі політичні меседжі та підсилювати стратегічні наративи. По-третє, медійний імідж сприяє ефективному плануванню та реалізації політичної діяльності, оскільки сформований позитивний образ полегшує комунікацію з партнерами, міжнародними інституціями та суспільством у цілому.

Особливу роль у сучасних умовах відіграють цифрові медіа, соціальні мережі та інтерактивні платформи, що дозволяють політику оперативно реагувати на зміни в політичній ситуації, адаптувати меседжі до різних аудиторій, формувати візуальні наративи та демонструвати динамізм і відкритість. Таким чином, медійний політичний імідж не лише відображає особистість і діяльність лідера, а й стає ключовим інструментом управління суспільною думкою та формування політичної культури [3, с. 47].

Методи й технології формування іміджу залежать від конкретних умов, стратегічних цілей і характеру політичного процесу. Для цього широко застосовуються інструменти політичної реклами, що дозволяють представити політика, його програму, цінності та ідеї у вигідному для аудиторії світлі. Політична реклама використовується переважно під час виборчих кампаній і реалізується через різні медіаканали: телебачення, радіо, друковані видання, а також цифрові платформи та соціальні мережі, такі як Facebook чи Instagram.

Особливу роль у сучасних умовах відіграє інтеграція текстового й візуального контенту, що дозволяє створювати цілісні наративи та емоційно впливати на аудиторію. Крім того, завдяки аналітичним інструментам цифрових медіа можна відстежувати реакції громадськості, коригувати повідомлення у режимі реального часу та підвищувати ефективність комунікаційної стратегії. Таким чином, управління іміджем політичного лідера стає системним процесом, що поєднує професійний аналіз, творчий підхід і технологічні рішення для формування бажаного сприйняття в суспільстві.

Дослідники В. Кривошеїн, О. Лагода та Г. Почепцов виділяють різні компоненти медійного іміджу, проте їх можна систематизувати, узагальнити та розподілити на кілька груп, що відображають основні напрями його конструювання. Всі ці складові є взаємозалежними і водночас обов'язковими для ефективного формування цілісного образу політичного лідера.

1. *Зовнішність і візуальні складники* іміджу політичного лідера відіграють важливу роль у його сприйнятті. Саме зовнішній вигляд, манери, поведінка та стиль комунікації формують перше враження, яке часто визначає подальше ставлення до особистості політика. Під час первинного зорового контакту увага аудиторії зосереджується на поставі, жестах, міміці, інтонації та загальному образі, і лише згодом – на змісті висловлювань чи темі обговорення. У цей момент формується базове уявлення про лідера, що впливає на рівень довіри до нього та готовність сприймати його позицію.

Важливим компонентом є жести та міміка, адже вони можуть як підсилювати, так і послаблювати зміст сказаного. Гармонійне поєднання вербальних і невербальних

засобів комунікації сприяє створенню образу впевненого, компетентного та переконливого політика, здатного ефективно взаємодіяти з різними аудиторіями. Крім того, в умовах сучасного медіапростору зовнішність і візуальні маркери політика активно транслиуються через фото- й відеоконтент у соціальних мережах. Це підсилює їх значення як важливого інструмента цілеспрямованого формування публічного образу та іміджу [5, с. 723].

2. Одним із визначальних чинників формування образу політика є його *мова*. Добре продумана й організована вона дає змогу не лише ясно й послідовно викладати власні позиції, а й створює враження компетентного, впевненого і переконливого лідера. Мова сприяє налагодженню взаємодії з різними аудиторіями, зміцнює довіру й авторитет серед виборців, а також допомагає ефективно реагувати на кризові ситуації чи аргументи опонентів. Окрім цього, мова політика має вагоме значення в медіапросторі, оскільки її виразність, темп, інтонація та стиль подачі безпосередньо впливають на сприйняття інформації під час прямих ефірів, у відеоконтенті та в публікаціях соціальних мереж [4, с. 33].

3. До внутрішнього складника іміджу політичного лідера належать такі характеристики, як *менталітет, інтелект, професіоналізм, спосіб мислення, цілі та прагнення, думки, ідеї, інтереси, ерудиція, цінності, віросповідання та хобі*. Проте серед усіх цих компонентів найбільш визначальними для політика є його *політичні ідеї*, адже саме вони становлять основу його діяльності та визначають його роль у політичному житті. Без сформованих та чітко виражених ідей політик не може ефективно функціонувати і впливати на суспільство.

Біографія може суттєво посилити впізнаваність і популярність політичного діяча, адже дає змогу виборцям глибше осягнути його характер і систему цінностей. Важливими складниками є не лише професійні досягнення, а й учинки, що свідчать про сміливість, уміння долати труднощі, витримку в кризових обставинах або навіть прояви героїзму. У процесі створення біографії слід особливо зважати на те, щоб не акцентувати на вразливих моментах, які можуть бути використані опонентами. Також доцільно завершити її чітким обґрунтуванням вибору політичного шляху кандидата та визначенням цілей, яких він прагне досягти у своїй діяльності [2, с. 433].

Програма політичного лідера, його позиція, думки, погляди та основні установки становлять одну з ключових складових іміджу політика. Політичні ідеї відображають цілі, до яких прагне лідер, і слугують засобом встановлення та підтримки зв'язку з виборцями. Електорат повинен розуміти мотивацію політика, його принципи і позицію, зокрема те, що він є незалежною політичною фігурою, здатною відстоювати власні рішення та боротися за реалізацію своєї програми.

Важливим аспектом є інформаційна присутність кандидата в інтернет-ЗМІ й соціальних мережах, які сьогодні мають величезний вплив на формування громадської думки. Сучасний електорат часто отримує готові оцінки й оцінює політиків через призму медіа, а не власного аналізу, що робить онлайн-комунікацію стратегічно важливою для побудови довіри і популярності.

Таким чином, позитивний і послідовно сформований медійний імідж політика стає гарантією його успіху на виборах, підвищує рівень довіри населення до самого лідера, а також до державних інституцій і органів влади загалом. Він допомагає встановлювати ефективний контакт із виборцями, підкреслює компетентність і відповідальність політика та зміцнює його авторитет у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури

1. Акайомова А. Політичний імідж та основні його характеристики. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 29–35.
2. Кікнадзе А. Профіль у соціальних мережах як засіб комунікації політичного діяча з виборцями в умовах пандемії. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Факультет міжнародних відносин. Національний авіаційний університет; за заг. ред. Ю. О. Волошина. Київ : Національний авіаційний університет, 2021. С. 431–435.
3. Кривошеїн В. Політичний імідж в аксеологічній структурі політичної ментальності українського народу. *Національна ідея у формуванні громадянського суспільства та правової держави в Україні*. Київ, 1999. С. 44–49.
4. Лаврентій А. Імідж як предмет наукового аналізу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. Київ : Вид-во «НАДУ», 2019. С. 30–38.
5. Мельничук Н. Б. Системність формування образу політичного лідера. *Держава і право*: збірник наук. пр. Юридичні і політичні науки. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. Вип. 42. С. 719–725.

УДК 659:352.07:35

Наталія Ляшук, Дмитро Гречковський

PR-КАМПАНІЙ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРОЄКТИ В ПРАКТИЦІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Визначення PR-технології та її застосування в окремій галузі стверджує про певну універсальність організації зв'язків з громадськістю, проте сфера державного управління має свої особливості й науковці фіксують відмінні моделі комунікації в роботі чиновників. Під моделлю, автори посібника «Комунікативна діяльність у державному управлінні» розуміють «сукупність елементів, що відтворюють визначені сторони, зв'язки, функції предмета дослідження. Отже, універсалізм такої комунікативної моделі важливий, оскільки досить чітко визначена мета PR-органів державної влади. Вона характеризується, як і в багатьох інших трактуваннях, з точки зору установа двостороннього спілкування для виявлення загальних інтересів і досягнення взаєморозуміння між громадянами і державною владою, що засновано на природі, знаннях і повноті інформації» [1, с. 115].

Проведення моніторингових досліджень перед урядовими PR-кампаніями є дуже важливим етапом в процесі управління комунікаціями. Моніторингові дослідження дозволяють отримати об'єктивну інформацію про громадську думку, усвідомленість, ставлення громадян до питань, які важливі для уряду, а також інші ключові аспекти.

Моніторингові дослідження можуть проводитися за допомогою опитувань, аналізу соціальних мереж, фокус-груп, а також інших методів збору даних. Ця інформація стає важливим інструментом для розробки ефективних стратегій комунікації та управління іміджем урядових організацій.

Важливим також постає вивчення суспільної думки, «суспільна думка змінюється, з нею потрібно працювати постійно; спрямованість поведінки суспільства зумовлена реаліями дійсності; вплив на суспільну думку необхідно зорієнтувати конкретно, враховуючи відмінності конкретних соціальних груп або сегментів суспільства; суспільна думка змінюється здебільше під впливом подій, ніж за допомогою слів; суспільна думка визначається її інтересами» [1, с. 121]. На основі вивчення громадської думки має формуватися мета та завдання PR-кампанії державних органів управління.

PR-кампанія органів публічної влади відрізняється від комерційної PR-кампанії організацій чи компаній у багатьох аспектах, оскільки мета і завдання громадських установ та владних структур відрізняються від підприємницьких цілей. Ми виокремили певні відмінності PR-кампанії органів публічної влади:

- ✓ Основна мета PR-кампаній в органах публічної влади – це забезпечення прозорості, взаємодії з громадськістю, пояснення прийнятих рішень та відповідь на потреби громадян. У владних структурах важливо створити позитивний імідж та підтримувати відкритий діалог.
- ✓ Органи публічної влади зазвичай спрямовані на підтримку громадських відносин та взаємодії з громадськістю. PR в органах влади включає в себе комунікацію з громадянами, громадськими організаціями, ЗМІ та іншими зацікавленими сторонами.
- ✓ Урядові структури витрачають гроші з бюджету, тобто з грошей громадян. Тому управління фінансами та відкритість щодо їх використання стають важливими елементами PR-кампаній в органах влади.
- ✓ Політичний контекст. Органи публічної влади здебільшого діють в політичному контексті, і їхні PR-кампанії часто пов'язані з політичними процесами, обговоренням громадських питань та вираженням політичних поглядів.
- ✓ Урядові структури повинні вести активну взаємодію з журналістами, забезпечуючи їх інформацією та відповідаючи на їх запитання. Зв'язки зі ЗМІ є важливою частиною PR в органах влади.
- ✓ Суспільна відповідальність. PR-кампанії в органах влади можуть підкреслювати соціальну відповідальність та важливість державної служби для громадського блага. Це може включати інформаційні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності щодо соціальних проблем і шляхів їх вирішення.

Дослідники стверджують, що «діяльність влади може бути ефективною у випадку, коли сприймається та відповідно реалізується громадськістю. Виконання або невиконання того чи іншого рішення залежить від його виконавців (влади) та участі громадськості у прийнятті рішення. Маємо наступні принципи демократичного врядування: участь громадськості; прозорість; доступ до інформації та відповідальність» [2, с. 21].

Одним з прикладів успішної PR-кампанії органів публічної влади може бути кампанія «I Amsterdam» у місті Амстердам, Нідерланди. Ця кампанія, запущена у 2004 році, була спрямована на підвищення привабливості міста для туристів, бізнесу та жителів. Ось деякі аспекти цієї вдалої PR-кампанії:

Ідея бренду «I Amsterdam». Кампанія вирішила використати лозунг «I Amsterdam» як символ міста, що вражає позитивні асоціації та підкреслює відкритість та різноманітність міста. Широкий залучений спектр громадськості: «I Amsterdam» став не тільки логотипом, але і символом, який використовувався на різних площадках, включаючи туристичні брошури, сувеніри, вебсайт та інші медіа.

Кампанія включала в себе велику кількість заходів, щоб взаємодіяти з місцевими жителями та туристами. Було створено різноманітні заходи, які відображали культурну та креативну сцену міста, що сприяло розвитку туризму, бізнесу, підкреслюючи важливість міста як центру для культури, технологій та інновацій.

Особливе значення в PR-кампанії органів публічної влади мають взаємозв'язки зі ЗМІ. «Головною особливістю сучасних мас-медіа є розповсюдження соціально вагомої інформації, котра відображає дійсність, життєдіяльність громади в цілому. Від характеру та способу подачі інформації в суспільстві формується певна система цінностей та пріоритетів, що в свою чергу формує ставлення громадськості відносно діяльності органів влади» [3, с. 349].

Зв'язки громадськості та органів публічного управління також можуть реалізовуватися через:

- співпрацю з громадськими організаціями;
- зустрічі з виборцями за відповідними округами;
- особисті зустрічі з верхівкою керівництва;
- кореспонденцію;
- виступи у засобах масової інформації [4].

До процесів управління та прийняття важливих рішень мають можливість залучити громадян комунікативні проекти. «Під комунікативним проектом розуміється спеціальна технологія побудови взаємовідносин влади з громадськістю, що передбачає вкладання певної кількості ресурсів (фінансових, матеріальних та людських) для досягнення мети і отримання запланованого результату у визначені терміни із залученням громадськості до процесів управління» [1, с. 47]

Комунікаційний проєкт – це ініціатива, спрямована на вдосконалення або оптимізацію комунікації в організації або проєкті. Такий проєкт може бути реалізований для різних цілей, таких як покращення внутрішньої комунікації між

співробітниками, підвищення ефективності зовнішньої комунікації з клієнтами чи зацікавленими сторонами, управління змінами, підвищення обізнаності про продукти чи послуги, вирішення конфліктів тощо.

Ключові етапи комунікаційного проекту можуть включати визначення цілей та завдань, аналіз аудиторії, розробку стратегії комунікації, вибір комунікаційних каналів, розробку контенту, впровадження та виконання плану, а також оцінку результатів.

Це може також включати розробку корпоративного стилю, створення інформаційних матеріалів, якісну підготовку співробітників для спілкування з громадськістю, вироблення стратегій кризового управління, аналіз ефективності та звітності. «Впровадження механізмів комунікації реалізуються через вивчення громадської думки шляхом соціологічних досліджень, аналізу матеріалів у ЗМІ та Інтернеті, узагальнення зауважень та пропозицій у зверненнях. Прямими формами механізмів виступають саме консультації з громадськістю, які реалізуються через проведення: громадських слухань, конференцій, семінарів, форумів, засідань круглих столів, зборів, зустрічей, дебатів, дискусій тощо. Таким чином, можна говорити про розвиток механізмів комунікації, яка з одностороннього впливу, тобто інформування – перетворюється на двосторонню комунікацію» [4, с. 349].

Дослідники стверджують, що «використання різних механізмів впровадження комунікативних проектів у культурній сфері зарубіжних країн, сприяє як залученню позабюджетних коштів у сферу культури та зменшенню бюджетних витрат, так і налагодженню взаємовідносин між владою, громадськістю та бізнесом; формуванню громадської думки на користь підтримки культури; адаптації організації культури до роботи в ринкових умовах; соціальній відповідальності бізнесу [5].

Державні комунікаційні проекти мають свої особливості у зв'язку з публічним характером діяльності державних установ та їхнього впливу на громадянське суспільство і життя громадян. «Розробка та впровадження нових комунікативних проектів, налагодження комунікації з громадськістю необхідні, у першу чергу, не населенню, а самій владі для її ефективного функціонування. Проте налагодження комунікацій залежить від різних чинників, а також умінь, навичок та здібностей самих управлінців. Вона являє собою не лише здатність до спілкування, а й володіння певними якостями, які є важливими для налагодження взаємовідносин» [5].

Саме тому «комунікативний проект можна характеризувати як особливу форму відображення потреб, інтересів, установок, прагнень, що виражені у визначеній знаковій формі. Відповідно прийом проектування – це конкретна форма теоретичного чи практичного підходу до створення соціальних проектів, одного чи декількох соціальних дій, логічних чи математичних операцій, що направлені на отримання кінцевого результату проектної діяльності. Процедура проектування – система прийомів, що забезпечує виконання соціальної технології проектування» [1, с. 52].

Отже запровадження та розвиток комунікаційних проектів у сфері державного управління, місцевими органами самоврядування вирішить багато проблем

публічного управління, що пов'язані з порозумінням між владою та громадськістю і подолає комунікаційний розрив між державними службовцями та громадянами.

Список використаних джерел та літератури

1. Драгомирецька Н.М., Кандагура К.С., Букач А.В. Комунікативна діяльність у державному управлінні : навчальний посібник. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 180 с.
2. Кандагура К.С. Інструменти взаємодії влади з інститутами громадянського суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2014. Вип.1. С. 20-30.
3. Орлик С. Стежко З. Зв'язки з громадськістю як сфера професійної діяльності в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки*. 2021. Вип. 11. С. 348-367. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/colscart_2021_11_17 (дата звернення: 20.04.2026).
4. Соляник К. М. Зв'язки з громадськістю в контексті реалізації державної політики України. *Державне будівництво*. 2018. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_15. (дата звернення: 11.04.2026).
5. Сопіна О.А. Зв'язки з громадськістю як чинник удосконалення комунікаційного механізму державного управління. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 172-177. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.26>(дата звернення: 21.10.2023).

УДК 34.004: 354.7 (477)

Дарина Матеюк

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У сучасному інформаційному суспільстві дезінформація стала однією з найсерйозніших загроз для формування об'єктивної громадської думки, стабільності соціальних процесів та інформаційної безпеки держави. Стрімкий розвиток цифрових технологій, соціальних мереж і онлайн-медіа значно спростив процес створення та поширення інформації, що, з одного боку, розширює доступ до знань, а з іншого – сприяє активному розповсюдженню недостовірних, маніпулятивних і свідомо викривлених повідомлень.

У таких умовах особливої актуальності набуває інформаційно-аналітична діяльність як професійна сфера, спрямована на системне опрацювання інформації, її критичне осмислення, перевірку достовірності та формування обґрунтованих висновків. Вона виступає важливим інструментом не лише для виявлення дезінформації, а й для її попередження та нейтралізації.

Інформаційно-аналітична діяльність у протидії дезінформації виконує насамперед діагностичну, оцінювальну, прогнозувальну та комунікаційну функції. ІАД охоплює методи збору аналітичної інформації, алгоритми діагностики інформаційних подій і процесів, інтерпретацію фактів та аналітичне прогнозування. Саме ці інструменти дозволяють не просто «побачити» недостовірне повідомлення, а й зрозуміти, як воно виникає, поширюється та які ризики створює для суспільства.

Умовою ефективної протидії дезінформації є системне збирання, перевірка й зіставлення даних. Аналітична робота потребує достатнього масиву достовірної

інформації та логічної обробки відомостей, а без цього прогнозування й висновки стають ненадійними. Для боротьби з дезінформацією це означає, що фахівець повинен порівнювати повідомлення з першоджерелами, перевіряти контекст, відокремлювати факти від інтерпретацій і уникати типових аналітичних помилок [2].

Важливим напрямом ІАД є моніторинг інформаційного простору. Він став додатковим полем бою, а головним засобом протидії дезінформації є правдива інформація, яку потрібно доносити й до внутрішньої, і до зовнішньої аудиторії. Отже, аналітична діяльність у цій сфері не обмежується збором фактів: вона допомагає виявляти ворожі наративи, відстежувати канали їх поширення та формувати аргументовану відповідь [4].

Окреме значення ІАД має для бібліотек як інформаційних інституцій. Бібліотеки є інформаційними інститутами, відповідальними за надання користувачам правдивої та надійної інформації; вони організовують заходи, спрямовані на розвиток умінь розпізнавати неправдиву інформацію, формують критичне мислення й навички навігації в інформаційному середовищі. Тобто інформаційно-аналітична діяльність у бібліотеці стає практичним механізмом захисту читачів від фейків, маніпуляцій і пропаганди [1].

Цей підхід підтримується і сучасними матеріалами про роль бібліотек у медіаграмотності. В умовах інформаційної війни бібліотеки є важливими осередками медіаосвіти: вони допомагають користувачам розвивати критичне мислення, аналізувати інформацію та розпізнавати фейки, а також працюють на посилення інформаційної безпеки суспільства. Це показує, що протидія дезінформації в бібліотеках спирається не лише на фонд і доступ до джерел, а й на просвітницьку та аналітичну роботу з аудиторією [8].

Не менш важливу роль ІАД відіграє у формуванні медіаграмотності, бо саме вона дає людині інструменти для самостійної перевірки повідомлень. Медіаграмотна людина має вміти критично оцінювати медіатексти й чинити спротив маніпуляціям. Медіаграмотність допомагає «читати» медіатексти, аргументовано оцінювати інформацію та критично мислити. Отже, інформаційно-аналітична діяльність забезпечує не лише перевірку чужих повідомлень, а й навчання користувачів правилам такої перевірки [6].

Для архівів роль ІАД полягає в збереженні й наданні доступу до первинних, перевірених документів, які можуть бути основою для спростування хибних повідомлень. У документах Державної архівної служби України зазначено, що архівні установи забезпечують інтелектуальний доступ користувачів до документів Національного архівного фонду через довідковий апарат, а також здійснюють документування подій. Це важливо для протидії дезінформації, бо саме архіви зберігають джерельну базу, на якій можна ґрунтувати перевірені висновки та історичну пам'ять [7].

Отже, інформаційно-аналітична діяльність у протидії дезінформації є комплексним механізмом захисту інформаційного простору. Вона поєднує моніторинг, фактологічну перевірку, аналіз контексту, прогнозування загроз,

формування аргументованих висновків і просвітницьку роботу з користувачами. Для бібліотек і архівів це означає перехід від пасивного зберігання та видачі інформації до активної участі в забезпеченні інформаційної безпеки суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Бучковська О. Ю. Протидія дезінформації як напрямок бібліотечної практики. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2023. №2 (35). С. 119–125.
2. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
3. Горбань Ю. І., Олійник О. М. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. *Український інформаційний простір*. 2024. № 1(13). С. 194–205.
4. Каращук О. О. Інформаційно-аналітична діяльність в умовах російської агресії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 230–243.
5. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив: навч. посіб. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 68 с.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам. Центральний державний науково-технічний архів України. URL: <https://cdnta.archives.gov.ua/порядок-користування-документами-на/> (дата звернення: 15.04.2026).
8. Роль бібліотек у формуванні медіаграмотного суспільства (ч. 1). Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=10882> (дата звернення: 15.04.2026).

УДК 811.161.2'367:659.1

Тетяна МЕЩЕРЯКОВА, Тетяна ЖАЛКО

СЛОВОФОРМНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗАСІБ ПРАГМАТИЧНОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ

Сучасний рекламний дискурс в Україні характеризується активним використанням мовних засобів, спрямованих на ефективний вплив на адресата. Особливе місце в цьому процесі займають словоформні одиниці, які завдяки своїй варіативності й експресивному потенціалу здатні посилювати прагматичний ефект повідомлення. Вони не лише передають інформацію про товар чи послугу, а й формують емоційне ставлення споживача, стимулюють його до дії та забезпечують запам'ятовуваність рекламного тексту.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі мови як інструмента впливу в умовах інтенсивного розвитку медіасередовища та конкурентного ринку рекламних послуг. У цьому контексті аналіз словоформних одиниць як засобу

прагматичного впливу дозволяє глибше зрозуміти механізми мовної маніпуляції та переконання в українській рекламі.

Комунікативний вплив рекламного тексту значною мірою забезпечується системою ключових слів, які виконують структурну та смислотвірну роль. Вони розміщуються у найважливіших позиціях (заголовках, початкових фразах) або супроводжують увесь текст, спрямовуючи увагу адресата, формуючи асоціації та цілісне сприйняття повідомлення.

Водночас вдало дібрані ключові слова підсилюють SEO-ефективність, покращують видимість продукту в цифровому просторі, розширюють аудиторію та впливають на швидкість ухвалення рішення про купівлю. Таким чином, вони поєднують мовну і маркетингову функції рекламної комунікації.

У межах функціонального підходу до аналізу рекламного тексту доцільно виокремити основні тематичні групи ключових слів, які забезпечують його прагматичну ефективність. Серед них – лексеми, що акцентують новизну й інноваційність («новий», «сучасний», «оновлений»), слова з позитивною оцінною семантикою («якісний», «вигідний», «надійний»), спонукальна лексика («спробуй», «обери», «замовляй»), а також одиниці, що підкреслюють унікальність і переваги продукту («ексклюзивний», «унікальний», «преміальний»). Така класифікація дозволяє систематизувати мовні засоби впливу залежно від їхньої функціональної спрямованості.

Особливу увагу в цьому контексті привертає **перша група** – ключові слова, що репрезентують вигоду для адресата рекламного повідомлення. До неї належать лексичні одиниці, які актуалізують матеріальну або практичну користь для споживача, формуючи у нього відчуття доцільності вибору, економії чи додаткових переваг. Завдяки апеляції до раціональних мотивів поведінки такі слова істотно підсилюють переконувальний потенціал реклами та стимулюють ухвалення рішення про купівлю.

Одним із найтиповіших ключових слів цієї групи є «акція», яке позначає спеціальну маркетингову пропозицію для стимулювання попиту. Воно асоціюється зі знижками, бонусами чи додатковими перевагами, привертає увагу та формує відчуття вигідної нагоди.

У ширшому значенні «акція» охоплює різні інструменти активізації продажів – розпродажі, сезонні пропозиції, подарунки за покупку. Це слово не лише інформує, а й створює ефект терміновості, підсилюючи прагматичний вплив реклами [1, с. 81–82]. Наприклад: «Сезонна акція – знижки до 50%»; «Акція: другий товар у подарунок»; «Акційна ціна тільки сьогодні».

Знижка – це маркетинговий інструмент зниження ціни товару чи послуги, спрямований на стимулювання попиту. У рекламі це слово виконує не лише інформаційну, а й впливову функцію: привертає увагу, створює відчуття вигоди та спонукає до швидкого рішення про покупку. Його ефективність базується на психології економії, коли товар сприймається як доступніший і привабливіший. Часто «знижка» поєднується з маркерами терміновості, що додатково підсилює

прагматичний вплив реклами. Наприклад: *«Знижка – 30% на весь асортимент»*; *«Знижки до -70% тільки цього тижня»*; *«Спеціальна знижка для нових клієнтів»*; *«Знижка при онлайн-замовленні»*.

Пропозиція є ключовою лексемою рекламного дискурсу, що позначає повідомлення про товар чи послугу, спрямоване на привернення уваги споживача. У комунікативному аспекті вона ініціює контакт з адресатом, формуючи інтерес і готовність до подальшого ознайомлення.

У рекламі це слово часто пов'язується з вигідними умовами, новизною або обмеженістю доступу, посилюючи переконувальний ефект. На відміну від «знижки» чи «акції», воно акцентує на привабливості й унікальності самої комерційної пропозиції, активізуючи як раціональне, так і емоційне сприйняття. Наприклад: *«Спеціальна пропозиція: новий тариф для абонентів»*; *«Вигідна пропозиція тільки цього місяця»*; *«Унікальна пропозиція для постійних клієнтів»*; *«Сезонна пропозиція на нову колекцію»*.

Розпродаж – поширена лексема рекламного дискурсу, що означає масовий продаж товарів зі зниженими цінами для швидкого оновлення асортименту або реалізації залишків. У комунікативно-прагматичному плані вона стимулює споживчу поведінку, поєднуючи ідеї вигоди, обмеженості й терміновості [1, с 81–82].

У рекламі це слово створює ефект дефіциту, спонукаючи до швидкого рішення про покупку. Воно сприймається як можливість суттєвої економії, часто посилюється епітетами на кшталт «великий», «ліквідаційний», «останній», що підсилює його вплив. Наприклад: *«Великий розпродаж зимового одягу»*; *«Літній розпродаж: знижки до -70%»*; *«Розпродаж останніх моделей»*; *«Ліквідаційний розпродаж»*.

Ціна є ключовою лексемою рекламного дискурсу, що позначає вартість товару чи послуги та суттєво впливає на споживчу поведінку. У комунікативному аспекті вона виступає основним орієнтиром для адресата, часто визначаючи його рішення про покупку.

У рекламі наголос на вигідній або низькій ціні формує відчуття економічності доцільності. Це слово часто поєднується з позитивно-оцінними характеристиками («доступна», «вигідна», «мінімальна»), що підсилює його вплив і забезпечує одночасне виконання інформативної, оцінної та спонукальної функцій. Наприклад: *«Найнижча ціна на ринку»*; *«Ціна від 199 грн»*; *«Доступна ціна для кожного»*; *«Спеціальна ціна тільки сьогодні»*; *«Вигідна ціна на нову колекцію»*.

Варто підкреслити, що ключові слова в рекламних текстах зазвичай не функціонують ізольовано. Вони поєднуються з емоційно-експресивними епітетами, числовими маркерами та іншими підсилювальними засобами, що істотно посилює їхній комунікативно-маніпуляційний ефект. Такі комбінації одночасно інформують адресата і формують відчуття переконливості, терміновості й винятковості пропозиції. Зокрема, використання числових показників («-20%», «3+1», «до -70%») конкретизує вигоду та підвищує довіру до повідомлення, апелюючи до раціонального сприйняття. Натомість експресивні лексеми («супер», «гарячий», «великий»,

«вигідний»)) активізують емоційну реакцію, створюючи ефект привабливості та стимулюючи швидке ухвалення рішення.

Додатково потрібно зауважити, що поєднання різних типів мовних засобів забезпечує багаторівневий вплив рекламного тексту: раціональний – через цифри й факти, та емоційний – через оцінну лексику. Саме така взаємодія робить рекламне повідомлення більш переконливим і значно підсилює його здатність впливати на поведінку споживача. Наприклад: *акція «3 + 1»*; *знижка «-20%»*; *суперпропозиція*; *великий розпродаж*; *гаряча ціна*.

До **другої групи** входять лексичні одиниці, що підкреслюють новизну й інноваційність рекламованого продукту, послуги або інформації. Вони виконують важливу комунікативну роль, адже привертають увагу споживача до нових пропозицій на ринку. Семантика таких слів ґрунтується на уявленнях про сучасність, унікальність і перевагу над уже відомими варіантами, що підсилює інтерес адресата та його готовність до ознайомлення з рекламним об'єктом.

Новинка – базова лексема рекламного дискурсу, що позначає новий товар або послугу, які щойно з'явилися на ринку чи в асортименті. Вона має позитивне емоційне забарвлення та асоціюється з інноваціями, сучасністю й покращеними властивостями продукту.

У комунікативному плані це слово привертає увагу споживача, формує інтерес і очікування вищої якості чи додаткових переваг, а також підкреслює актуальність і конкурентність пропозиції. Наприклад: *«Новинка сезону – смартфон із покращеною камерою»*; *«Новинка! Легка формула для щоденного догляду»*; *«Представляємо новинку у сфері IT»*; *«Новинка року – інноваційний смарт-годинник»*.

Інновація – ключова лексема рекламного дискурсу, близька до «новинка», але з акцентом на технологічних змінах і якісному вдосконаленні продукту. У рекламі вона означає використання сучасних технологій, методів виробництва чи матеріалів, що покращують характеристики товару або послуги.

У прагматичному аспекті це слово підвищує престижність рекламованого об'єкта, формує уявлення про його технологічну перевагу та надійність. Воно викликає не лише інтерес, а й довіру, підсилюючи переконувальний ефект і створюючи образ сучасного високотехнологічного продукту. Наприклад: *«Інноваційні технології очищення води»*; *«Інновація у світі смартфонів – новий рівень швидкодії»*; *«Інноваційні рішення для вашого бізнесу»*; *«Продукт, створений на основі інноваційних матеріалів»*.

Невербальні компоненти рекламного тексту істотно підсилюють його комунікативний вплив і сприяють ефективному сприйняттю інформації. Вони формують візуальну складову повідомлення, яка часто сприймається швидше й емоційніше, ніж вербальна.

До основних невербальних засобів належать: фон, шрифт і тематичні зображення. *Фон (кольорове або графічне оформлення)* створює загальний емоційний настрій реклами, підсилюючи відчуття довіри, динаміки, розкоші або доступності. *Шрифт* впливає на читабельність і акцентує важливі елементи, а також формує стилістику

бренду та відповідні асоціації. *Тематичні зображення* (фотографії, ілюстрації, логотипи, піктограми) візуально доповнюють зміст, підсилюють його переконливість і емоційну насиченість. У комплексі ці елементи забезпечують цілісне сприйняття рекламного тексту, підвищують його експресивність і сприяють кращому запам'ятовуванню інформації. Наприклад: *яскравий червоний фон у рекламі знижок, що створює відчуття терміновості; великий жирний шрифт у словах «АКЦІЯ» або «ЗНИЖКА», який акцентує увагу; зображення товару «до і після» у рекламі косметики чи побутової хімії; логотип бренду, розміщений у центрі рекламного банера для кращого запам'ятовування.*

Отже, словоформні одиниці в українській рекламі є важливим засобом впливу, оскільки вони не тільки передають інформацію, а й формують поведінку споживача. Лексеми, що виражають вигоду, новизну й інноваційність, допомагають зробити рекламне повідомлення більш змістовним, емоційно насиченим і спонукають до покупки.

Їхній вплив посилюється у поєднанні з цифрами, емоційно забарвленими словами та візуальними елементами (фон, шрифт, зображення), які разом створюють цілісне рекламне враження. Таким чином, мовні та невербальні засоби діють комплексно, забезпечуючи ефективність рекламної комунікації та вплив на споживача.

Список використаних джерел та літератури

1. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С.В., 2018. 176 с.
2. Мороз О., Куц А., Бунак А. Інформаційно-комунікаційні технології у цифровій рекламі. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 342(3(2)). С. 134–139. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(2\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(2)-21)
3. Янчук Т. В., Ольшевська В. А. Таргетована реклама у 2025 році: можливості та виклики. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14738314>

УДК 316.77:001

Любов ЮРЧЕНКО

НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

У ХХІ столітті наука стала одним із головних рушіїв розвитку суспільства. Відкриття у сфері медицини, інформаційних технологій, екології та космічних досліджень змінюють життя людей і формують майбутнє людства. Проте самі по собі наукові знання не мають цінності без ефективного поширення, обговорення та обміну інформацією між ученими, освітянами, державою й суспільством. Саме тому важливу роль відіграють наукові комунікації – система передачі, обміну та популяризації наукових знань у сучасному світі.

Наукові комунікації – це процес створення, поширення, обговорення та збереження наукової інформації. Вони охоплюють взаємодію між дослідниками, науковими установами, університетами, видавництвами, медіа та широкою громадськістю. Основною метою наукової комунікації є забезпечення доступу до

достовірних знань, розвиток науки та формування наукового світогляду суспільства [1, с. 14-20].

Традиційно наукова комунікація здійснювалася через книги, наукові журнали, конференції та академічне листування. Однак розвиток цифрових технологій суттєво змінив форми й швидкість обміну інформацією. Сьогодні результати досліджень можуть бути доступними миттєво завдяки інтернету, електронним базам даних і соціальним мережам.

Сучасні наукові комунікації поділяють на формальні та неформальні [2, с.78-95]. До формальних належать: наукові статті, монографії, дисертації, наукові конференції, офіційні звіти та рецензії. Наукові журнали залишаються основним способом представлення результатів досліджень. Публікація у фахових виданнях дозволяє перевірити достовірність результатів через процедуру рецензування. Це сприяє підвищенню якості наукової інформації. Важливе значення мають міжнародні наукометричні бази даних, такі як Scopus та Web of Science [3]. Вони допомагають оцінювати рівень наукових публікацій, індекс цитування та вплив досліджень на світову науку.

Неформальні комунікації включають: спілкування між ученими, професійні форуми, блоги, подкасти, соціальні мережі, відеолекції та вебінари.

Сьогодні багато дослідників використовують платформи ResearchGate, Google Scholar та ORCID для поширення власних праць і встановлення міжнародних наукових контактів. Соціальні мережі також стали важливим інструментом популяризації науки, оскільки дозволяють швидко донести інформацію до широкої аудиторії.

Цифрова революція суттєво трансформувала систему наукових комунікацій. Інтернет забезпечив відкритий доступ до великої кількості наукових ресурсів, а електронні бібліотеки зробили навчання й дослідження доступнішими. Одним із найважливіших явищ сучасності стала концепція відкритої науки (Open Science) [4, с.120-132]. Її метою є забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень для всіх користувачів. Відкритий доступ сприяє швидшому поширенню знань, міжнародній співпраці та розвитку інновацій. Популярності набувають електронні архіви наукових праць, зокрема arXiv та PubMed. Вони дозволяють ученим оперативно публікувати результати досліджень і отримувати зворотний зв'язок від колег з різних країн світу.

Крім того, цифрові технології сприяють проведенню міжнародних онлайн-конференцій та вебінарів. Після пандемії COVID-19 дистанційні форми наукового спілкування стали особливо поширеними, оскільки вони економлять час і кошти, а також розширюють можливості міжнародної співпраці.

Сучасна наукова комунікація спрямована не лише на обмін інформацією між ученими, але й на взаємодію науки із суспільством. У сучасному світі люди щодня стикаються з великою кількістю інформації, серед якої є як достовірні факти, так і фейки. Тому популяризація науки набуває особливого значення. Наукові журналісти, популяризатори науки та освітні платформи допомагають пояснювати складні наукові

явища доступною мовою. Важливу роль у цьому відіграють документальні фільми, науково-популярні книги, YouTube-канали та подкасти. Серед найвідоміших популяризаторів науки можна назвати Carl Sagan, Stephen Hawking та Neil deGrasse Tyson. Їхня діяльність сприяла зростанню інтересу суспільства до науки та освіти [5, с. 38-45].

Водночас сучасні комунікації створюють і певні проблеми. Швидке поширення інформації в соціальних мережах може сприяти дезінформації та псевдонауці. Саме тому важливо розвивати критичне мислення та медіаграмотність населення.

Наукові комунікації є основою міжнародного співробітництва. Сучасні глобальні проблеми — зміна клімату, пандемії, енергетична безпека, освоєння космосу — потребують спільних зусиль учених різних країн.

Міжнародні організації, такі як UNESCO, підтримують розвиток науки, освіти та міжнародного обміну знаннями. Завдяки сучасним комунікаційним технологіям дослідники можуть працювати над спільними проектами незалежно від географічного розташування.

Одним із прикладів успішної міжнародної співпраці є діяльність CERN, де вчені з багатьох країн світу спільно проводять дослідження у сфері фізики елементарних частинок.

Попри значний прогрес, сучасні наукові комунікації мають низку проблем. Однією з них є нерівний доступ до наукової інформації. Частина наукових журналів залишається платною, що ускладнює доступ до досліджень для студентів і науковців із менш розвинених країн.

Іншою проблемою є інформаційне перевантаження. Щодня публікуються тисячі нових наукових статей, тому дослідникам стає складніше відстежувати актуальні дані.

Перспективи розвитку наукових комунікацій пов'язані з використанням штучного інтелекту, автоматизованого аналізу даних і нових цифрових платформ. У майбутньому технології допоможуть швидше обробляти наукову інформацію, покращувати переклад досліджень різними мовами та забезпечувати ще ширший доступ до знань.

Отже, наукові комунікації є важливою складовою розвитку сучасного суспільства. Вони забезпечують обмін знаннями, підтримують міжнародну співпрацю та сприяють популяризації науки. Завдяки цифровим технологіям наукова інформація стала доступнішою, а взаємодія між ученими — швидшою та ефективнішою. Водночас сучасний світ потребує відповідального ставлення до інформації, розвитку критичного мислення та підтримки відкритої науки. Саме ефективні наукові комунікації допомагають перетворювати знання на інструмент суспільного прогресу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібліометрія і наукова комунікація / уклад. О. М. Василенко. Київ : Ліра-К, 2020. 212 с.
2. Наукова комунікація в цифрову епоху / за ред. Н. М. Кушнарєнко. Харків : ХДАК, 2021. 318 с.

3. Castells Manuel The Rise of the Network Society. Oxford : Blackwell Publishing, 2010. 597 p.
4. Tyson Neil deGrasse Astrophysics for People in a Hurry. New York : W. W. Norton & Company, 2017. 222 p.
5. Медіаграмотність та критичне мислення / за ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси, 2020. 352 с.

РОЗДІЛ IV
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

УДК 347.61/.64

Каріна АХМЕДОВА

Науковий керівник: Оксана СТАРЧУК

ФАКТИЧНИЙ СІМЕЙНИЙ СОЮЗ В УМОВАХ ДЕКОДИФІКАЦІЇ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах декодифікації цивільного законодавства, положення Сімейного кодексу України зазнають значних змін у законопроекті Цивільного кодексу України №14394 (книга «Право сімейне»). Значної уваги приділено правовому врегулюванню фактичних сімейних союзів, які містять як позитивні, так і спірні положення.

У сімейному законодавстві відсутнє визначення поняття фактичних відносин чоловіка та жінки, які проживають у незареєстрованому або будь-якому іншому шлюбі та не надається таким відносинам юридичного значення.

Поряд з тим, у правовій доктрині В. В. Лучковський під фактичними шлюбними відносинами розуміє правовідносин жінки та чоловіка, що спрямовані на виникнення сімейних прав та обов'язків, однак які не зареєстровані в органах державної реєстрації актів цивільного стану, а отже, не мають державного захисту в аспекті визнання за ними усіх правових наслідків шлюбу (крім окремих майнових прав та обов'язків щодо спільно набутого майна та аліментних зобов'язань) [1, с. 21].

У свою чергу Ю. О. Мельниченко розрізняє поняття «конкубінат» з «фактичними шлюбними відносинами». Він зазначає про ст. 74 СК України, у якій йдеться про сучасні відносини конкубінату, коли на осіб, які не перебувають у шлюбі між собою, частково поширюються права та обов'язки подружжя, зокрема в частині питання спільної сумісної власності подружжя. Проте автор акцентує увагу, що конкубінат як правовий інститут відумер разом із скасуванням рабовласницького ладу і соціальної нерівності, із точки зору сучасних демократичних цінностей не має права на існування [2, с. 25].

В умовах сьогодення СК України однією із підстав створення сім'ї називає інші підстави, не заборонені законом і такі, що не суперечать моральним засадам суспільства, що надає можливість захисту певних прав у фактичних сімейних відносинах без укладання шлюбу [5]. Тоді як у новому ЦК чітко зазначено в ч. 1 ст. 1473 [3], що «фактичним сімейним союзом визнають проживання двох осіб протилежної статі однією сім'єю без реєстрації шлюбу, якщо вони не перебувають в іншому шлюбі», а отже, для одностатевих пар навіть визнання фактичних шлюбних відносин буде неможливим.

У 2025 році суд зміг використати певну неврегульованість фактичних відносин осіб на свій розсуд, що викликало суперечливе ставлення у суспільстві: одні раділи новому кроку в сторону євроінтеграції і досягненню нового прецеденту для одностатевих пар, інші наголошували на перевищенні повноважень судом і втручанні

судової системи у законодавчу. Зокрема, рішення Деснянського районного суду Києва №754/12856/24 [4], стало результатом багаторічної еволюції судової практики та спробою застосувати європейські стандарти недискримінації у наданні юридичного значення фактичним відносинам осіб однієї статі.

Згідно проєкту ЦК одностатеві пари не зможуть бути визнані сім'єю в будь-якій формі. Якщо ці норми набудуть чинності, суд більше не зможе визнати одностатеву пару сім'єю, а це означає повну втрату навіть мінімального захисту для таких осіб.

Поряд з тим, проєкт наближає майнові наслідки доведених фактичних відносин до зареєстрованого шлюбу, оскільки на них поширюються норми про правовий режим майна подружжя, але законодавець не ототожнює правові стани, а лише спрямовує регулювання на захист сторін. Наприклад, право спадкування у фактичних відносинах за ст. 1264 чинного ЦК [6] визначено четвертою чергою спадкування, тоді як законопроєкт у ст. 1759 визначає для жінки або чоловіка, які проживали зі спадкодавцем у фактичному сімейному союзі, третю чергу спадкування [3].

Звідси, з одного боку, включення книги «Право сімейне» до Цивільного кодексу та спроба уніфікувати правовий режим майна фактичних чоловіка і жінки та подружжя є кроком до правової визначеності, проте проєкт все ще викликає дискусії в суспільстві та ігнорує практику Європейського суду.

Важливим у статусі фактичних сімейних союзів є доведення. У проєкті ЦК не передбачено внесення доповнень до законодавства про визначення доказів, необхідних і достатніх для доведення факту створення фактичних відносин, а отже, це вирішується з посиланням на судову практику, що фактично не змінює чинну процедуру.

В умовах декодифікації цивільного законодавства положення про правовий режим фактичних сімейних союзів є спірними. Досліджуваний інститут закріплює правовий режим спільності майна чоловіка і жінки, проте проживання у таких відносинах не породжує прав та обов'язків подружжя. Законопроєкт ЦК потребує суттєвого доопрацювання в частині правового визначення фактичних сімейних союзів, аби забезпечити баланс між приватними інтересами осіб та міжнародними стандартами захисту прав людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Лучковський В. В. Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві : дис. ... док. філософії в галузі права : 081. Хмельницьк, 2021. 225 с.
2. Мельниченко Ю. О. Матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2020. 257 с.
3. Проєкт Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного): проєкт Кодексу №14394 від 22 січня 2026 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528>.
4. Рішення Деснянського районного суду міста Києва від 10 червня 2025 р. у справі № 754/12856/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128012542>.

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III : станом на 10 березня 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV : станом на 01 лютого 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

УДК 342.721

Юлія БОГАЧУК

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ОСОБИ

Сьогодні, коли ми всі живемо в інтернеті, фейки стали реальною загрозою не тільки для країни, а й для кожного з нас. Дезінформація б'є по найціннішому - по людській гідності. В умовах війни брехня в мережі взагалі перетворилася на зброю, яку використовують, щоб принизити людей та посіяти хаос у суспільстві.

В Україні закон нібито захищає нас: якщо про вас написали щось погане і неправдиве, діє правило - ця інформація вважається брехнею, поки той, хто її поширив, не доведе протилежне через суд. Але тут є велика пастка. Маніпулятори часто видають відверту брехню за свою «особисту думку» або «критику». А за власну думку, згідно з законом, карати не можна. Це дозволяє багатьом уникати відповідальності, просто прикриваючись свободою слова.

Старі методи захисту вже не встигають за цифровим світом. Нам потрібні нові інструменти. Наприклад, так зване «право на забуття» - коли людина може змусити Google видалити посилання на застарілу або неправдиву інформацію про себе. У Європі це вже норма, а в Україні про це тільки починають серйозно говорити. Хоча ми й ухвалили новий закон про медіа, боротися з анонімними каналами та ботами в мережі все ще дуже важко.

Під час війни дезінформація - це не просто плітки, а реальна зброя. Коли через фейки намагаються очорнити військових, волонтерів чи держслужбовців, це вже не просто особиста образа, а удар по безпеці всієї країни. Тому захищатися треба комплексно: не лише через цивільні суди та вимоги виплатити гроші, а й через жорсткі адміністративні заходи та навіть кримінальні справи.

Головною проблемою сучасності є «цифрова дифамація», тобто наклеп у мережі, який працює за зовсім іншими принципами, ніж традиційні друковані видання. На відміну від старих газет, брехня в інтернеті розлітається миттєво, не залишаючи часу на реакцію, і водночас стає фактично вічною через «цифровий слід», який дозволяє знайти фейк у пошукових системах навіть через багато років. Ситуацію суттєво ускладнює анонімність авторів, адже інформацію часто розповсюджують через бот-мережі або закриті канали, через що потерпілій особі вкрай важко визначити, на кого саме слід подавати до суду для захисту своєї репутації.

Через це юристи зараз переглядають роль власників сайтів та соцмереж. Раніше вони вважалися просто «майданчиками», які ні за що не відповідають. Але сьогодні все частіше звучить думка, що вони мають активно видаляти відверту брехню. Поки

що людина в інтернеті залишається майже беззахисною, бо немає механізмів, які б дозволяли миттєво заблокувати контент, що принижує її гідність.

Захистити свою гідність у суді важко, бо докази в інтернеті «живуть» лічені хвилини - пост можна видалити або відредагувати ще до того, як юрист його побачить. Тому нам вкрай потрібні сучасні правила роботи з електронними доказами. Суди мають офіційно приймати скріншоти та дані з онлайн-архівів як повноцінне підтвердження брехні. Також важливо, щоб доступ до наклепу можна було заблокувати **одразу** після подання позову, не чекаючи місяцями на фінальне рішення суду, поки брехня продовжує нищити репутацію.

Проте лише судами та штрафами проблему не вирішити, адже дезінформація знецінює правду і руйнує моральний фундамент суспільства. Саме тому, поряд із законами, мають діяти етичні правила, що базуються на самоврядуванні медіа-спільноти, де журналісти та блогери самостійно контролюють якість контенту та дотримуються професійних кодексів. Водночас важливою є відповідальність техгігантів, оскільки держава повинна спонукати власників соцмереж налаштовувати алгоритми так, щоб вони не просували фейки та образи заради рейтингів. Зрештою, повага до особистості є не просто приватною справою, а основою демократії, адже без уміння захистити гідність кожного неможливо побудувати здорове й стійке суспільство.

Штучний інтелект вивів брехню на новий рівень через дипфейки - підроблені відео чи аудіо, які майже неможливо відрізнити від справжніх. Тепер будь-яку людину можна «змусити» сказати чи зробити те, чого не було насправді, і це виглядає максимально переконливо. Для захисту гідності це величезна проблема, бо закон поки що не зобов'язує позначати, що відео створив комп'ютер. Потрібно на рівні закону змусити платформи маркувати контент від ШІ, щоб суди могли швидко розпізнавати підробки.

Оскільки суди в Україні тривають дуже довго, а репутацію треба рятувати негайно, варто частіше використовувати медіацію (мирні переговори). Це набагато швидше, ніж чекати на вирок. Часто той, хто поширив фейк, зробив це випадково, і через медіацію можна швидко домовитися про публічне вибачення чи видалення посту. Якщо зробити такі «переговори про примирення» обов'язковими перед судом, це допоможе людям швидше очистити своє ім'я та зніме зайве навантаження з суддів.

Дезінформація часто перетворюється на кібербулінг або «мову ворожнечі», коли людину чи групу людей починають системно цькувати в мережі. Це вже не просто фейк, а психологічний терор, який найбільше б'є по вразливих людях. Тому боротьба з брехнею має йти пліч-о-пліч із захистом від дискримінації. Потрібно суворіше карати за сплановані кампанії з цькування, а кіберполіція повинна мати ресурси, щоб знаходити замовників таких атак, навіть якщо вони ховаються за кордоном.

Для реального захисту гідності людини в інтернет-просторі необхідна масштабна реформа, яка насамперед передбачає спрощення роботи з доказами, щоб скріншоти та інші цифрові записи визнавалися судами без зайвих бюрократичних

перешкод. Важливою складовою змін має стати прискорення судових процесів, оскільки справи про наклеп у мережі потребують миттєвого розгляду, доки поширена брехня не встигла завдати непоправної шкоди життю особи. Разом із цим слід запровадити сувору відповідальність за автоматизацію дезінформації, зокрема покарання за використання бот-мереж для масового розгону фейків. Усе це дозволить забезпечити такий стан правопорядку, за якого гідність людини в цифровому середовищі буде такою ж недоторканою, як і у фізичній реальності.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
4. Костицький В. В. Інформаційне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 368 с.
5. Арістова І. В. Правова природа дезінформації в умовах гібридних загроз. *Право та інновації*. 2022. № 3. С. 45–52.

УДК 342.7''363''(100)

Олена Бундак

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СТАНІВ: БАЛАНС БЕЗПЕКИ ТА ДЕМОКРАТІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ)

Сучасний конституціоналізм ґрунтується на ідеї, що права людини є засадничими й невідчужуваними. Проте історія та політична реальність доводять, що існує стан «екзистенційної загрози» для держави (війни, пандемії, масштабні теракти), коли звичайний правовий режим не здатний забезпечити виживання нації. У цей момент вступає в дію «право надзвичайної ситуації».

Проблема полягає в тому, що межа між необхідною безпекою та державним свавіллям є дуже тонкою. Як зазначають теоретики права, найбільша небезпека надзвичайного стану полягає не в самих обмеженнях, а в їхній схильності ставати «новою нормальністю» [1, с. 42]. Тому аналіз зарубіжного досвіду є критично важливим для формування запобіжників, які не дозволять безпековим заходам знищити демократичне ядро конституції.

У зарубіжній практиці (особливо в країнах ЄС, Канаді та ПАР) ключовим інструментом перевірки будь-якого обмеження є тест на пропорційність. Згідно з позицією Венеціанської комісії, будь-який відступ від зобов'язань має відповідати чотирьом критеріям:

1. Легітимна мета. Обмеження не може вводитися для політичної вигоди, а лише для захисту нації.
2. Придатність. Захід має реально допомагати у подоланні загрози.

3. Необхідність. Якщо існують менш обтяжливі способи досягти мети, слід обирати їх.

4. Пропорційність у вузькому сенсі. Шкода, завдана правам людини, не повинна перевищувати користь для безпеки [2, с. 18].

Наприклад, досвід Німеччини (ФРН) демонструє, що Федеральний конституційний суд може скасувати карантинні обмеження або заходи боротьби з тероризмом, якщо вони визнані «надмірними», навіть якщо мета їх введення була шляхетною.

Демократична стійкість держави в умовах кризи визначається тим, чи продовжують працювати суди та парламент.

Якщо звернутися до історії США, то попри широкі повноваження Президента як Головнокомандувача, Верховний суд США неодноразово вказував, що «стан війни не є чистим чеком для Президента, коли йдеться про права громадян» (справа *Hamdi v. Rumsfeld*). Суди зберігають право перевіряти законність затримання осіб навіть у зонах конфлікту [1, с. 85].

В Ізраїлі, через постійну загрозу безпеці країна перебуває в стані надзвичайної ситуації фактично з моменту заснування. Проте Верховний суд Ізраїлю (Багац) виробив доктрину, за якою навіть військові операції підлягають судовому нагляду. Це підтверджує тезу, що безпека не є виправданням для ігнорування верховенства права [1, с. 112].

У Франції, після серії терактів 2015 року країна змінила конституцію та законодавство, щоб інтегрувати певні надзвичайні заходи в постійне право. Це викликало критику, оскільки такий підхід розмиває межу між нормальним і надзвичайним станами, що є застереженням для інших країн.

Проаналізуємо декілька справ, які на нашу думку є фундаментальними для конституційного права зарубіжних країн. Зокрема справа «Хаді проти Рамсфелда», за дослідженнями науковців, встановлює межі президентської влади під час війни.

Особливе місце в системі стримувань і противаг посідає практика Верховного Суду США щодо затримання осіб, визнаних «ворожими комбатантами». Найбільш показовою є справа *Hamdi v. Rumsfeld* («Хаді проти Рамсфелда») (2004), яка стала переломною для розуміння балансу між національною безпекою та конституційними гарантіями [1, с. 185].

Суть справи. Ясер Хаді, громадянин США, був затриманий в Афганістані за підозрою у співпраці з Талібаном. Його утримували у військовій в'язниці без пред'явлення звинувачень та доступу до адвоката на підставі того, що виконавча влада має право затримувати ворогів під час збройного конфлікту.

Позиція виконавчої влади. Адміністрація Президента стверджувала, що під час війни суди не мають права втручатися в рішення Головнокомандувача щодо затримання осіб, оскільки це питання національної безпеки.

Рішення Верховного Суду США. Суддя Сандра Дей О'Коннор у рішенні суду сформулювала тезу, яка стала класичною для світового конституціоналізму: «Стан

війни не є чистим чеком для Президента, коли йдеться про права громадян Сполучених Штатів» [4, с. 92].

Виходячи з вище окресленого, ми констатуємо факт, що навіть в умовах війни громадянин, якого затримали як ворожого комбатанта, має право оскаржити своє затримання перед нейтральним арбітром (судом).

Суд застосував балансуєчий тест, де на одну шальку терезів було покладено приватний інтерес особи (свобода від фізичного утримання), а на іншу – державний інтерес (запобігання поверненню ворогів на поле бою). Результат показав, що ризик помилкового позбавлення волі переважає адміністративні труднощі проведення судових слухань.

Цей кейс доводить, що зарубіжна практика вбачає в судах «останній бастион» захисту прав людини. Навіть якщо виконавча влада діє в межах своїх військових повноважень, її дії мають бути прозорими та підконтрольними незалежній судовій гілці влади. Це запобігає перетворенню надзвичайного стану на легітимізоване беззаконня.

Якщо американська модель базується на «балансуванні» інтересів, то німецька конституційна доктрина встановлює жорсткі ієрархічні межі, які не можуть бути переступлені навіть у стані найвищої небезпеки. Найбільш резонансним у цьому контексті є рішення Федерального конституційного суду Німеччини від 15 лютого 2006 року [4, с. 234].

Суть справи. Після подій 11 вересня 2001 року парламент Німеччини прийняв «Закон про авіаційну безпеку» (Luftsicherheitsgesetz). Стаття 14 цього закону дозволяла збройним силам (Бундесверу) збивати пасажирські літаки, захоплені терористами, якщо існувала загроза, що літак буде використаний як зброя проти життя інших людей (наприклад, спрямований на хмарочос чи стадіон).

Перед судом постало питання: чи можна пожертвувати життям невеликої групи людей (пасажирів літака) заради порятунку значно більшої кількості людей на землі?

Рішення Федерального конституційного суду (BVerfG). Суд визнав це положення антиконституційним. Головний аргумент базувався на статті 1 Основного закону ФРН: «Людська гідність є недоторканною».

Розглянемо якими були ключові висновки Федерального конституційного суду.

1. Держава не має права перетворювати пасажирів літака на «об'єкти» рятувальної операції. Оскільки вони самі є жертвами, їхнє вбивство державою заради порятунку інших розглядається як позбавлення їх людської гідності та права на життя.

2. Життя людини не підлягає математичному розрахунку. Не можна стверджувати, що життя 100 пасажирів «менш цінне», ніж життя 10 000 людей на стадіоні.

3. Держава, яка сама вбиває своїх невинних громадян під приводом їхнього захисту від терористів, втрачає свою моральну та юридичну легітимність [4, с. 210].

Це рішення демонструє радикально інший підхід порівняно з англосаксонською правовою сім'єю. Воно підкреслює, що в континентальній Європі

існують абсолютні межі обмеження прав, які не можуть бути порушені навіть у режимі «надзвичайного стану».

Міжнародне право та конституції більшості демократичних країн (наприклад, Іспанії, Польщі, Литви) виділяють категорію прав, які не можуть бути обмежені за жодних умов. Відповідно до стандартів ООН, до них належать:

- право на життя (крім випадків легітимних військових дій);
- заборона катувань та нелюдського поводження;
- заборона рабства;
- принцип «немає злочину без закону» (заборона зворотної дії закону в часі).

У зарубіжній практиці цей список часто розширюється. Наприклад, у багатьох країнах Латинської Америки навіть під час надзвичайного стану не може бути призупинено право на судовий захист (*habeas corpus*) [5]. У Латинській Америці діє принцип «ядра прав», які не підлягають дерогації (скасуванню). У той час як у Європі або США деякі процесуальні права можуть бути обмежені під час кризи, Міжамериканська система захисту прав людини встановила найсуворіший стандарт: судовий контроль за законністю затримання має працювати завжди, щоб запобігти зникненню людей та катуванням. Серед країн, де це закріплено конституційно, можемо назвати Бразилію (Конституція 1988 р., ст. 5), Колумбію (Конституція 1991 р., ст. 214) та Мексику (Конституція, ст. 29 – після реформи 2011 року).

Сучасний виклик, який активно обговорюється в наукових колах США та Британії – це використання технологій (Big Data, стеження, геолокація) для контролю за громадянами під час криз. Пандемія COVID-19 показала, як легко цифрові інструменти обмеження свободи пересування можуть бути використані для масового збору персональних даних. Модернізація конституційного права сьогодні вимагає включення «цифрових прав» до списку тих, що потребують особливого захисту під час надзвичайних станів.

Підводячи підсумок аналізу конституційно-правових обмежень прав людини в умовах надзвичайних станів через призму зарубіжної практики, можна сформулювати наступні ключові положення.

1. Пріоритет принципу пропорційності. Зарубіжний досвід доводить, що надзвичайний стан не є «правовим вакуумом» чи легітимізацією свавілля виконавчої влади. Будь-яке обмеження прав людини має проходити суворий тест на пропорційність, де держава зобов'язана довести, що обраний захід є не лише необхідним для національної безпеки, але й найменш обтяжливим для свободи особи [2, с. 25].

2. Незмінність судового контролю. Аналіз справи *Hamdi v. Rumsfeld* (США) демонструє, що судова гілка влади залишається «останнім бастіоном» конституціоналізму навіть у стані війни. Визнання того, що стан війни не дає виконавчій владі «чистого чеку» на ігнорування належної правової процедури, є фундаментальним запобіжником проти ерозії демократії в кризові періоди [1].

3. Абсолютність людської гідності. Німецька модель (кейс про авіаційну безпеку) задає найвищий етичний та юридичний стандарт, встановлюючи, що існують «червоні лінії», які держава не має права переступати навіть заради порятунку більшості. Людська гідність є недоторканною і не може бути об'єктом математичних розрахунків чи утилітарного балансування [4].

4. Тимчасовість та прозорість. Спільним знаменником для всіх сталих демократій є вимога чіткої часової обмеженості надзвичайних заходів. Модернізація конституційного права в умовах нових цифрових загроз вимагає впровадження механізмів «автоматичного завершення» (sunset clauses) надзвичайних повноважень, щоб запобігти їх перетворенню на постійний інструмент державного управління.

5. Перспективи для України. Використання перевірених часом зарубіжних механізмів – від розширення переліку непорушних (non-derogable) прав до зміцнення ролі Конституційного Суду в умовах особливих режимів – є ключовою умовою збереження європейського вектора розвитку держави. Баланс безпеки та демократії можливий лише за умови, що захист нації не здійснюється ціною руйнування тих цінностей, заради яких ця нація існує.

Список використаних джерел та літератури

1. Гінзбург Т., Харт П. Як врятувати конституційну демократію. Чикаго : University of Chicago Press, 2018. 320 с. URL: <https://www.law.uchicago.edu/faculty/ginsburg>
2. Венеціанська комісія. Доповідь про верховенство права та надзвичайні стани (CDL-AD(2020)014-e). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)014-e)
3. Supreme Court of the United States. Hamdi v. Rumsfeld, 542 U.S. 507 (2004). URL: <https://www.supremecourt.gov/opinions/03pdf/03-6696.pdf>
4. Federal Constitutional Court of Germany. Judgment of the First Senate of 15 February 2006 - 1 BvR 357/05 (Aviation Security Act). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2006/02/rs2006_0215_1bvr035705en.html
5. Американська конвенція з прав людини (Pact of San José). Прийнята 22 листопада 1969 р. ст. 27(2). URL: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm

УДК 342.5-044.245

Олена Бундак, Ілля Бундак

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВІД ХАРТІЇ ВОЛЬНОСТЕЙ ДО СУЧАСНИХ СИСТЕМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

У період глобальних криз та викликів для демократичних інститутів питання меж державної влади набуває особливої гостроти. Пошук балансу між державною безпекою та індивідуальною свободою змушує юристів повертатися до витоків конституціоналізму. Велика хартія вольностей 1215 року не просто заклала

фундамент англійського права, а стала генетичним кодом для сучасної доктрини Rule of Law (верховенства права). Дослідження трансформації принципу «король підпорядковується закону» у складні механізми стримувань і противаг дозволяє глибше зрозуміти природу сучасної правової держави.

Мета дослідження – простежити історичну трансформацію концепції обмеження влади від середньовічного договору між монархом і баронами до універсального принципу верховенства права, проаналізувавши вплив Хартії Вольностей на конституційне будівництво США та Європи.

Початок XIII століття в Англії позначився глибокою кризою легітимності королівської влади. Правління Іоанна Безземельного характеризувалося фіскальним свавіллям, невдачами у зовнішній політиці та ігноруванням феодальних звичаїв. Результатом цього став збройний конфлікт, який завершився підписанням на лузі Раннімед документа, що назавжди змінив вектор розвитку західної цивілізації – Велика хартія вольностей.

Унікальність Хартії полягає в тому, що вона стала першим письмовим документом, який встановив чітку межу: воля монарха не є еквівалентом закону. До 1215 року панувала доктрина «Король є закон». Хартія фактично перевернула цю формулу на «Закон є король». Хоча за формою це була феодальна жалувана грамота, за змістом вона стала прообразом конституційного акта, оскільки вводила поняття правового обмеження суверена [1].

Розглянемо ключові положення документа.

Стаття 39 – Право на належну процедуру – це основа Хартії. Вона проголошувала: «Жодна вільна людина не буде заарештована, або ув'язнена, або позбавлена володіння... інакше як за законним вироком рівних їй (*judicium parium*) та за законом країни (*lex terrae*)». Саме тут закладено коріння принципу *habeas corpus* та право на суд присяжних. Термін «закон країни» з часом трансформувався у концепцію належної правової процедури, яка сьогодні є основою правосуддя в усіх демократичних державах.

Стаття 40 – Заборона корупції в юстиції – «Нікому не будемо продавати право і справедливість, нікому не будемо відмовляти в них і нікому не будемо їх затримувати». Ця норма вперше проголосила ідею безкорисливого, швидкого та доступного правосуддя як обов'язку держави перед громадянином.

Стаття 61 – Право на опір – «Стаття про безпеку». Це була найрадикальніша інновація. Вона передбачала створення Комітету з 25 баронів, які мали право «усіма засобами» примушувати короля до виконання Хартії, включаючи захоплення королівських замків та майна. Це був перший в історії легітимний механізм за виконавчою владою. Хоча цей пункт проіснував недовго, він створив прецедент: якщо влада порушує право, вона втрачає свою легітимність.

Важливо розуміти, що Хартія не була демократичною в сучасному розумінні – вона захищала переважно «вільних людей» (баронів, лицарів, вільних селян). Проте вона запровадила принцип універсальності правової норми. Оскільки закон був

записаний і скріплений печаткою, він став об'єктивною реальністю, на яку можна було посилалися в судах проти свавілля чиновників.

Таким чином, Хартія Вольностей здійснила прорив, вивівши право з-під диктату особистості правителя і перетворивши його на автономну силу. Вона заклала фундамент для того, що ми сьогодні називаємо «конституційним ладом», де стабільність держави гарантується не страхом перед монархом, а дотриманням встановлених правил гри.

Процес перетворення середньовічного принципу підпорядкування монарха закону на цілісну концепцію верховенства права не був миттєвим. Він тривав століттями, проходячи через горнило політичних конфліктів та судових прецедентів, де ключову роль відіграла англійська судова система XVII століття.

Вирішальним моментом у цій трансформації стала діяльність сера Едварда Кока, видатного англійського юриста та судді. У 1607 році у справі *Prohibitions del Roy* виник конфлікт між судовою владою та королем Яковом I, який вважав, що як джерело справедливості він може особисто розглядати судові справи. Відповідь Кока стала класикою правової думки: він зазначив, що хоча король наділений високими якостями, він не володіє «штучним розумом права», який здобувається роками навчання та практики.

Кок процитував середньовічного правника Генрі де Брактона: «Король не повинен бути підпорядкований жодній людині, але він підпорядкований Богу та Закону» [2]. Це твердження перевело дискусію з політичної площини у суто правову: закон – це не просто воля монарха, це автономна система знань і правил, якій підкоряються всі без винятку.

Трансформація також полягала у розширенні суб'єктного складу Хартії. Якщо у 1215 році йшлося про права «вільних людей» (вузького стану), то в епоху Просвітництва ідеї обмеження влади набули універсального характеру.

Так, замість ефемерної «ради 25 баронів» з'явилися постійні інституції – Парламент та незалежні суди. Обмеження влади стало реалізовуватися через конкретні процедури, такі як *Habeas Corpus Act* 1679 року, який практично втілював у життя ідеї статті 39 Хартії, унеможлививши безпідставне тримання під вартою.

Остаточне оформлення концепції Rule of Law у тому вигляді, в якому ми знаємо її сьогодні, відбулося у XIX столітті завдяки працям Альберта Венна Дайсі. Він виокремив три основні елементи верховенства права:

1. Абсолютна вищість закону – жодна людина не може бути покарана інакше як за чітке порушення закону, встановлене у звичайному судовому порядку. Це виключало будь-яке свавілля або широкі дискреційні повноваження уряду.
2. Рівність перед законом – усі громадяни, незалежно від їхнього статусу чи посади, однаково підпорядковуються загальному праву країни та підсудні звичайним судам.
3. Конституція як результат прав індивіда – на відміну від багатьох європейських країн, де права впливали з конституції, в англосаксонській традиції сама конституція розглядалася як результат судових рішень, що захищали права конкретних осіб [8].

Цей етап трансформації довів, що обмеження влади не може триматися лише на «добрій волі» правителя. Воно потребує інституційної незалежності суду та стабільності правової норми. Саме в цей період ідея про те, що закон є вищим за державні інтереси, стала базовою цінністю західної правової традиції.

Таким чином, трансформація відбулася від фрагментарних обмежень, тобто заборона королю забирати майно без згоди, до системного обмеження – держава може діяти лише так, як їй дозволяє закон. Цей фундамент дозволив у подальшому розробити складні механізми стримувань і противаг, які стали основою сучасного конституціоналізму.

Перенесення ідей Великої Хартії Вольностей на американський ґрунт стало вирішальним етапом у перетворенні «права на опір» у системний державний механізм. Для американських колоністів Хартія була не просто англійським документом, а «вищим законом», який вони привезли з собою як частину свого правового спадку.

Коли «батьки-засновники» США готували текст Конституції 1787 року, вони прагнули не просто обмежити монарха, а запобігти тиранії в будь-якій формі – навіть з боку демократично обраної більшості. Зокрема, прямим нащадком Хартії стала П'ята поправка до Конституції США, яка встановила: «нікого не можна позбавити життя, свободи або власності без належної правової процедури (due process of law)» [3]. Це формулювання майже дослівно повторює латинський текст 1215 року, але розповсюджує його на всі гілки влади, включаючи президента та Конгрес.

Якщо Хартія лише намагалася стримати короля, то Конституція США створила систему стримувань і противаг. Це була еволюція від реактивного обмеження (барони повстають після порушення) до превентивного (влада розділена так, що жодна гілка не може діяти без узгодження з іншою). Верховний Суд США став головним охоронцем «духу Хартії», отримавши право визнавати акти законодавця недійсними, якщо вони суперечать принципу верховенства права.

У континентальній Європі рецепція Хартії відбувалася через концепцію «правової держави». Особливо помітно це стало після 1945 року, коли європейські нації усвідомили, що самого лише закону недостатньо – він має бути «справедливим» і спиратися на невідчужувані права людини. Наприклад, Основний закон ФРН 1949 року втілює ідею «матеріальної правової держави». Рішення Федерального конституційного суду Німеччини у справі про авіаційну безпеку (2006 р.) є сучасним відлунням Хартії: суд підтвердив, що навіть в інтересах безпеки держава не має права перетворювати людину на «об'єкт», підкреслюючи абсолютність людської гідності [6].

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ), Стаття 5 («Право на свободу та особисту недоторканність») та Стаття 6 («Право на справедливий суд») Конвенції є прямою кодифікацією принципів, закладених у ст. 39 та ст. 40 Хартії Вольностей. Сьогодні кожна скарга в ЄСПЛ проти держави за незаконне затримання – це фактично апеляція до стандартів, встановлених ще у 1215 році [4].

Отже, рецепція Хартії пройшла шлях від захисту групових привілеїв середньовічної знаті до створення глобальних правових стандартів. В американській моделі вона трансформувалася в жорстку архітектуру поділу влади, а в європейській – у пріоритет прав людини над державним суверенітетом. Сьогодні ці дві традиції зливаються в єдиний стандарт верховенства права, де будь-яка дія держави підлягає судовому контролю на предмет її відповідності закону та справедливості.

Підсумовуючи дослідження еволюції принципу обмеження державної влади, можна зробити висновок, що шлях від Великої Хартії Вольностей до сучасних систем стримувань і противаг став історією поступового утвердження гідності особистості над волею суверена. Трансформація середньовічного права на опір у сучасну доктрину верховенства права довела, що стабільність правопорядку залежить не від концентрації влади, а від надійності механізмів її обмеження.

Для сучасної України, яка перебуває в умовах повномасштабної війни та одночасно здійснює кроки до європейської інтеграції, досвід Великої хартії вольностей має критичне значення з кількох причин.

По-перше, навіть у стані воєнного стану, коли певні права можуть бути обмежені з метою національної безпеки, принципи, закладені статтею 39 Хартії (заборона свавільного арешту, право на судовий захист та належну процедуру), мають залишатися недоторканими. Досвід країн Латинської Америки та доктрина ЄСПЛ підтверджують, що правосуддя не може бути «поставлене на паузу», оскільки саме воно є останньою перепорою на шляху до диктатури [4; 7].

По-друге, Хартія Вольностей вчить, що влада стає міцнішою, коли вона добровільно підпорядковується закону. Для України це означає посилення інституційної незалежності судової влади та розвиток системи стримувань, де жодна гілка влади не може діяти поза межами правового поля.

По-третє, верховенство права є базовою вимогою для вступу до Європейського Союзу. Спадщина Хартії – це спільна правова мова Європи. Дотримання принципів *due process* та захист людської гідності є не лише внутрішньою потребою України, а й ключовою передумовою її інтеграції в західний цивілізаційний простір.

Таким чином, Велика хартія вольностей 1215 року не залишилася просто пам'яткою юридичної думки минулого. Вона залишається живим інструментом, який нагадує, що будь-який надзвичайний стан чи державна потреба мають межу, де починається невідчужуване право людини. Для України шлях до перемоги та розбудови правової держави лежить саме через неухильне дотримання цих фундаментальних гарантій, перевірених віковим досвідом демократичних націй.

Список використаних джерел та літератури

1. Велика хартія вольностей (Magna Carta Libertatum) : прийн. 15 черв. 1215 р. *The British Library*. URL: <https://www.bl.uk/collection-items/magna-carta-1215> (дата звернення: 08.04.2026).
2. Constitution of the United States : enacted 1787. *National Archives*. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (дата звернення: 08.04.2026).

3. Bill of Rights (1791) : The first 10 Amendments to the Constitution. *National Archives*. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights-transcript> (дата звернення: 08.04.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. документ від 04 листоп. 1950 р. / Рада Європи. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.04.2026).
5. Американська конвенція з прав людини (Pact of San José) : прийн. 22 листоп. 1969 р. *Organization of American States*. URL: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.htm (дата звернення: 08.04.2026).
6. Judgment of the First Senate of 15 February 2006 — 1 BvR 357/05 (Luftsicherheitsgesetz). *Federal Constitutional Court*. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2006/02/rs2006_0215_1bvr035705en.html (дата звернення: 08.04.2026).
7. Habeas Corpus in Judicial Guarantees during States of Emergency (Arts. 27(2), 25(1) and 7(6) ACHR). Advisory Opinion OC-8/87 of January 30, 1987. *Inter-American Court of Human Rights*. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_08_ing.pdf (дата звернення: 08.04.2026).
8. Дайсі А. В. Вступ до вивчення конституційного права : пер. з англ. *Online Library of Liberty*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/dicey-introduction-to-the-study-of-the-law-of-the-constitution-lf-ed> (дата звернення: 08.04.2026).

УДК УДК 347.121.1:349.6

Юрій БУКОВСЬКИЙ

Науковий керівник: Юлія БОГАЧУК

ЗАХИСТ ФІНАНСОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСОБИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ЦИФРОВІЙ СФЕРІ

Для сучасного фахівця з фінансів репутація є ключовим нематеріальним активом. У світі, де рішення про надання кредиту або інвестицій приймаються алгоритмами за лічені секунди, будь-яка недостовірною інформація - це не лише «добре ім'я», а й цілком реальний економічний показник, який визначає доступ особи до капіталу та ринку праці.

Одним із найгостріших викликів сучасності є дезінформація у сфері кредитування. Сьогодні поширені випадки, коли через витік персональних даних на громадян оформлюються фіктивні мікрокредити. Інформація про ці «борги» потрапляє до Бюро кредитних історій (БКІ). Згідно із Законом України «Про організацію формування та обігу кредитних історій», така дезінформація автоматично знижує кредитний рейтинг особи, роблячи її «неблагонадійною» для всієї банківської системи. Правовим механізмом захисту тут виступає право на оскарження кредитної історії. Особа має право подати заяву про внесення змін до своєї історії, а у разі відмови - вимагати видалення недостовірних даних через суд, спираючись на статтю 277 Цивільного кодексу України.

Ще одним аспектом є робота системи фінансового моніторингу. Дезінформація про джерела походження коштів або помилкове внесення особи до списків «ризикових клієнтів» через маніпулятивні публікації в мережі може призвести до блокування банківських рахунків. Стаття 32 Конституції України захищає право на невтручання в особисте життя, а Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів...» зобов'язує банки перевіряти інформацію. Якщо банк керується недостовірними даними з сумнівних інтернет-джерел, клієнт має право на правовий захист своєї фінансової честі та негайне відновлення доступу до власних активів.

Важливо також згадати про соціальну інженерію та фішинг, які базуються на дезінформації. Шахраї створюють фейкові повідомлення від імені банків або державних органів про «виплати допомоги» чи «штрафи». Це порушує не лише майнові права, а й цифрову гідність особи. Правова протидія таким явищам полягає у посиленні кібербезпеки та чіткому дотриманні Закону України «Про захист персональних даних», який забороняє незаконне використання фінансової інформації про людину.

Сучасним викликом для фінансової репутації став розвиток технологій генеративного штучного інтелекту, зокрема створення дипфейків (deepfakes). Зловмисники використовують високореалістичні підробки голосу або зображення керівників фінансових установ чи приватних осіб для здійснення шахрайських транзакцій та маніпулювання ринком. Оскільки фінансова сфера тримається на довірі, поява фальсифікованого відео з «визнанням у банкрутстві» або «незаконних операціях» може призвести до миттєвого відтоку капіталу. Правова протидія таким загрозам в Україні базується на нормах про захист права на образ (ст. 308 ЦК України) та захист персональних даних. Проте складність ідентифікації джерела дезінформації в мережі вимагає від фінансистів впровадження високих стандартів цифрової гігієни та біометричної верифікації для захисту своєї ділової репутації.

Важливим аспектом захисту репутації є взаємодія з системою фінансового моніторингу. В умовах воєнного стану Держфінмоніторинг України активно впроваджує цифрові індикатори підозрілості для виявлення схем відмивання коштів. Дезінформація про джерела доходів або помилкове маркування особи як «ризикованої» може призвести до блокування рахунків та зупинення фінансових операцій. Відповідно до нового законодавства 2024 року, банки зобов'язані перевіряти клієнтів на основі достовірних даних, що створює для особи правову можливість оскаржити неправомірні обмеження, якщо вони базуються на медійних фейках або маніпулятивних публікаціях.

Поширення неправдивих відомостей про платоспроможність особи в інтернеті часто кваліфікується як дифамація, що завдає не лише моральної, а й значної майнової шкоди. Згідно з актуальною судовою практикою 2024-2025 років, фізичні особи мають право на повне відшкодування збитків, якщо дезінформація стала причиною відмови у наданні кредиту або розірвання інвестиційних контрактів. Правові механізми, такі як позови про спростування (ст. 277 ЦК) та вимоги про

видалення незаконного контенту, є ключовими інструментами відновлення фінансового статусу особи. Більше того, законодавчі зміни 2024 року посилюють відповідальність за маніпулювання інформацією на фінансових ринках, що є важливим кроком до очищення цифрового простору від шкідливого контенту.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що захист фінансової репутації в цифрову епоху потребує від студента-фінансиста знань не лише математичних моделей, а й правових норм. Право на спростування недостовірної інформ- це ті три стовпи, на яких тримається фінансова безпека особи в сучасному світі. Гідність людини у фінансовій сфері - це її право вважатися чесним учасником ринку, і це право має бути надійно захищене законом.

Список використаних джерел та літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07 груд. 2000 р. № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5–6. Ст. 30.
3. Про медіа: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. Голос України. 2022. № 267.
4. Костицький В. В. Інформаційне право і сучасні виклики перед Україною: дезінформація та кібербезпека. Право України. 2023. № 4. С. 15–32.
5. Протидія дезінформації: європейські стандарти та досвід для України інформ.-аналіт. довідка / Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2023. 36 с.

УДК 342.7

Ігор Василюк

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав і свобод громадян є одним із основних обов'язків держави. Проте існують випадки, коли їх обмеження є невідворотним і повинне здійснюватися виключно у законодавчо визначений спосіб.

Введений на території України воєнний стан зумовлює низку обмежень та заборон для громадян України.

Указом Президента України від 24.02.2022р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022р. року додатково визначено, що на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. ст. 30 -34, 38, 39, 41- 44, 53 Конституції України [3].

Згідно з ст. 64 II розділу про «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України, конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

У ч.2 ст. 64 Конституції України зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із

зазначенням строку дії цих обмежень, і одночасно наводить повний перелік тих прав і свобод, які не можуть обмежуватись навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Але не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені ст. ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України. Зокрема такі, як:

- громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24);

- громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство (ст.25);

- кожна людина має невід'ємне право на життя (ст.27);

- кожен має право на повагу до його гідності (ст.28);

- кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст.29);

- кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст.40);

- кожен має право на житло (ст.47);

- шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (ст.51);

- діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ст.52);

- права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст.55);

- кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст.56);

- кожному гарантується право знати свої права і обов'язки (ст.57);

- закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст.58);

- кожен має право на професійну правничу допомогу (ст.59);

- ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ст.60);

- ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст.61);

- особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст.62);

- особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст.63).

До прав фізичних осіб, які можуть обмежуватися в умовах воєнного стану належать:

- право на недоторканність житла (ст. 30);

- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31);

- право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32);
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34);
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38);
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39);
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41);
- право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43);
- право на страйк (ст. 44);
- право на освіту (ст. 53) [1].

Зазначені обмеження можуть відбуватися виключено в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану.

Основні питання правового режиму воєнного стану врегульовані спеціальним законом «Про правовий режим воєнного стану».

Цим Законом також визначено перелік заходів, які застосовуються в умовах воєнного стану. Серед заходів, що можуть запроваджуватись в умовах воєнного стану, і, які обмежують права та свободи людини і громадянина, можна виділити такі, як запровадження трудової повинності для працездатних осіб; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній власності, запровадження комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; перевірка документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян; заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; порушення питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань. встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; вилучення в окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших технічних засобів зв'язку; заборона громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку, змінювати місце проживання (місце перебування) без відповідного дозволу; обмеження проходження альтернативної (невійськової) служби; військово-квартирна повинність для фізичних осіб; евакуація населення в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони [2].

Згідно із ст. 15 Конвенції «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що

відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [3].

Лише у винятково кризових ситуаціях, які стосуються всього населення, можливе відхилення від Конвенції.

Отже, обмеження прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стару мають виключно тимчасовий характер. Права та свободи людини можуть бути обмежені в тому випадку, лише якщо це передбачено Конституцією України та не суперечить нормам міжнародного права. Обмеження прав і свобод людини і громадянина передбачає не порушення прав свобод людини і громадянина, а лише зменшення обсягу наданих прав і свобод.

УДК 343.98:004:378.14:341.171(4:477)

Андрій Гусак

АДАПТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах сучасних євроінтеграційних процесів особливого значення набуває реформування системи юридичної освіти та адаптація професійної підготовки здобувачів юридичної освіти до стандартів Європейського Союзу. Інтеграція України до європейського правового простору обумовлює необхідність гармонізації освітніх програм, оновлення змісту професійної підготовки та впровадження сучасних підходів до формування практичних компетентностей здобувачів юридичної освіти. Криміналістична підготовка є важливою складовою професійного становлення правників, оскільки вона забезпечує формування навичок роботи з доказовою інформацією, проведення процесуальних дій та використання криміналістичних технологій у професійній діяльності [1, Р. 12–18].

Розвиток транснаціональної злочинності, цифровізація суспільства та використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальній діяльності обумовлюють необхідність модернізації криміналістичної підготовки фахівців у сфері права. У міжнародній практиці активно використовуються цифрова криміналістика, електронні докази та інформаційно-аналітичні системи [2, Р. 7–15]. Це обумовлює необхідність формування у здобувачів освіти практичних навичок використання цифрових технологій та сучасних криміналістичних засобів.

Євроінтеграційні процеси обумовлюють модернізацію юридичної освіти, розвиток практикоорієнтованого навчання та інтеграцію цифрових технологій у професійну підготовку правників [5].

Метою тез є дослідження особливостей адаптації криміналістичної підготовки здобувачів юридичної освіти до стандартів Європейського Союзу, визначення основних напрямів модернізації криміналістичної освіти та обґрунтування необхідності формування адаптивної моделі професійної підготовки правників в умовах сучасних євроінтеграційних процесів.

Євроінтеграційні процеси суттєво впливають на реформування системи юридичної освіти в Україні та визначають необхідність адаптації криміналістичної підготовки правників до стандартів Європейського Союзу. Сучасна система професійної підготовки правників повинна забезпечувати формування практичних, аналітичних та цифрових компетентностей відповідно до міжнародних освітніх стандартів. У зв'язку із цим особливого значення набуває гармонізація освітніх програм із європейськими підходами до підготовки фахівців у сфері права та криміналістики [5].

Адаптація юридичної освіти до стандартів ЄС передбачає модернізацію змісту криміналістичних дисциплін, оновлення методів навчання та інтеграцію сучасних цифрових технологій у освітній процес. Європейські освітні підходи орієнтовані на формування практичних навичок, розвиток аналітичного мислення та здатності працювати із сучасними джерелами доказової інформації. Професійна підготовка у сфері криміналістики повинна забезпечувати не лише засвоєння теоретичних положень, а й формування практичних компетентностей щодо проведення процесуальних дій, фіксації доказів та використання криміналістичних технологій [4, Р. 121–140].

Визначальний вплив на реформування криміналістичної підготовки здійснюють міжнародні криміналістичні стандарти та рекомендації ENFSI. Міжнародні криміналістичні стандарти орієнтовані на уніфікацію процедур огляду місця події, документування доказової інформації та використання цифрових технологій [1, Р. 12–20].

Однією з ключових тенденцій реформування криміналістичної підготовки є посилення практикоорієнтованого характеру навчання. Сучасна юридична освіта поступово відходить від переважно теоретичної моделі підготовки та орієнтується на розвиток практичних професійних компетентностей. Практикоорієнтований підхід передбачає використання тренінгових методик, моделювання слідчих ситуацій, проведення практичних занять у криміналістичних лабораторіях, використання цифрових платформ та інтерактивних методів навчання [2, Р. 20–31]. Практична складова підготовки дозволяє правникам ефективно застосовувати криміналістичні знання у професійній діяльності та адаптуватися до сучасних вимог правоохоронної практики.

Цифровізація суспільства та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво впливають на зміст професійної підготовки здобувачів юридичної освіти. Криміналістична освіта повинна враховувати трансформацію злочинної діяльності, поширення кіберзлочинності та зростання ролі цифрової інформації у кримінальному провадженні. За таких умов цифровізація криміналістичної освіти стає одним із ключових напрямів модернізації професійної підготовки правників та адаптації юридичної освіти до сучасних міжнародних стандартів [4, Р. 121–140].

Цифрова криміналістика є одним із пріоритетних напрямів сучасної професійної підготовки правників та охоплює виявлення, фіксацію і дослідження цифрової інформації, що має доказове значення [2, Р. 20–31]. Це обумовлює необхідність

формування у здобувачів освіти навичок роботи з цифровими доказами та використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності.

Використання електронних доказів та цифрових платформ у навчальному процесі сприяє формуванню практичних навичок роботи з сучасними криміналістичними засобами [1, Р. 25–34].

Інформаційно-аналітичні системи забезпечують аналіз доказової інформації, моделювання слідчих ситуацій та розвиток аналітичного мислення здобувачів юридичної освіти [3, Р. 45–51].

Авторський підхід ґрунтується на розумінні цифровізації криміналістичної освіти як інтегрованої системи професійної підготовки, що поєднує цифрову криміналістику, сучасні інформаційно-аналітичні технології та міжнародні стандарти роботи з електронними доказами. Перспективним напрямом розвитку системи професійної підготовки правників є формування адаптивної цифрової моделі навчання, здатної оперативно реагувати на зміни криміногенного середовища, розвиток цифрових технологій та сучасні виклики правоохоронної практики.

Попри модернізацію юридичної освіти, адаптація криміналістичної підготовки до стандартів ЄС супроводжується низкою організаційних, технічних та методичних проблем.

Однією з найбільш актуальних проблем залишається недостатній рівень технічного забезпечення криміналістичної підготовки. У багатьох закладах вищої освіти криміналістичне навчання все ще ґрунтується переважно на традиційних методах викладання без належного використання сучасних цифрових технологій, інформаційно-аналітичних систем та спеціалізованого програмного забезпечення. Ефективна криміналістична підготовка потребує використання цифрових платформ, інтерактивних тренажерів та засобів роботи з електронними доказами [2, Р. 20–31]. Недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення суттєво обмежує можливості формування практичних навичок у здобувачів юридичної освіти та ускладнює адаптацію освітнього процесу до сучасних міжнародних стандартів.

Важливою проблемою залишається недостатній рівень практичної підготовки здобувачів юридичної освіти. У сучасних умовах професійна підготовка правників повинна бути орієнтована не лише на засвоєння теоретичних знань, а й на формування навичок практичного застосування криміналістичних методик. Водночас у багатьох випадках криміналістична підготовка має переважно теоретичний характер, що негативно впливає на рівень професійної готовності правників до роботи у сфері кримінальної юстиції. Європейські освітні стандарти передбачають активне використання практикоорієнтованих методів навчання, моделювання слідчих ситуацій, проведення тренінгових занять та інтеграцію криміналістичних лабораторій у освітній процес [1, Р. 25–34].

Окремої уваги потребує проблема оновлення навчально-методичного забезпечення криміналістичної підготовки. Стрімкий розвиток цифрових технологій, поява нових форм злочинної діяльності та зміни міжнародних криміналістичних стандартів обумовлюють необхідність постійного оновлення змісту криміналістичних

дисциплін. У сучасних умовах навчально-методичне забезпечення повинно включати питання цифрової криміналістики, роботи з електронними доказами, використання інформаційно-аналітичних систем та сучасних міжнародних криміналістичних рекомендацій [4, Р. 121–140]. Водночас навчальні програми не завжди встигають адаптуватися до сучасних криміногенних викликів, цифровізації правоохоронної діяльності та міжнародних стандартів професійної підготовки.

Авторський підхід ґрунтується на тому, що адаптація криміналістичної підготовки до європейських стандартів повинна здійснюватися на основі комплексної модернізації системи криміналістичної освіти. Така модернізація має передбачати оновлення матеріально-технічної бази, розвиток практикоорієнтованого навчання, інтеграцію цифрових технологій та постійне оновлення навчально-методичного забезпечення відповідно до сучасних міжнародних криміналістичних стандартів і цифрових викликів правоохоронної практики.

Сучасні процеси цифровізації суспільства, розвиток кіберзлочинності та інтеграція України до європейського правового простору обумовлюють необхідність формування нових підходів до криміналістичної підготовки правників. Традиційна модель криміналістичної освіти, орієнтована переважно на засвоєння теоретичних знань та класичних криміналістичних методик, поступово втрачає здатність ефективно реагувати на сучасні криміногенні виклики. У зв'язку із цим актуальним стає формування адаптивної моделі криміналістичної підготовки, здатної забезпечити поєднання теоретичних знань, практичних навичок та сучасних цифрових компетентностей.

Авторський підхід ґрунтується на концепції адаптивної криміналістичної освіти, під якою доцільно розуміти динамічну систему професійної підготовки фахівців у сфері права, здатну оперативно реагувати на зміни криміногенного середовища, розвиток цифрових технологій та міжнародних криміналістичних стандартів. На відміну від традиційної моделі навчання, адаптивна криміналістична освіта передбачає постійне оновлення змісту криміналістичних дисциплін, інтеграцію цифрових технологій та активне використання практикоорієнтованих методів підготовки. Такий підхід дозволяє забезпечити формування у здобувачів освіти не лише теоретичних знань, а й здатності оперативно застосовувати криміналістичні компетентності у сучасних умовах професійної діяльності.

Одним із ключових елементів адаптивної моделі криміналістичної підготовки є інтеграція цифрових технологій та міжнародних стандартів у освітній процес. У сучасних умовах професійна підготовка правників повинна охоплювати питання цифрової криміналістики, роботи з електронними доказами, використання інформаційно-аналітичних систем та сучасних методів цифрового документування доказової інформації [2, Р. 20–31]. Впровадження міжнародних криміналістичних рекомендацій ENFSI забезпечує уніфікацію підходів до професійної підготовки та використання криміналістичних технологій [1, Р. 25–34].

Перспективним напрямом розвитку адаптивної криміналістичної освіти є створення інтегрованого цифрового освітнього середовища, що поєднує

криміналістичні тренажери, інформаційно-аналітичні системи та моделювання слідчих ситуацій [4, Р. 121–140].

Важливою складовою адаптивної моделі криміналістичної освіти є система безперервного оновлення професійної підготовки відповідно до сучасних криміногенних викликів. Традиційні навчальні програми часто не встигають оперативно реагувати на розвиток нових форм злочинної діяльності та цифрових технологій. У зв'язку із цим доцільним є впровадження механізму постійного моніторингу сучасних криміногенних тенденцій, міжнародних освітніх стандартів та новітніх криміналістичних методик. Така система повинна функціонувати на основі безперервного оновлення навчально-методичного забезпечення, цифрових освітніх ресурсів та практичних форм професійної підготовки.

Авторський підхід дозволяє перейти від статичної моделі криміналістичної освіти до адаптивної системи професійної підготовки правників, орієнтованої на сучасні міжнародні стандарти, цифрові технології та актуальні потреби правоохоронної практики.

Євроінтеграційні процеси суттєво впливають на реформування системи юридичної освіти та трансформацію криміналістичної підготовки правників в Україні. Адаптація професійної підготовки до стандартів Європейського Союзу обумовлює необхідність модернізації змісту криміналістичних дисциплін, розвитку практикоорієнтованого навчання та інтеграції сучасних цифрових технологій у освітній процес. Визначальне значення у цьому процесі мають міжнародні криміналістичні стандарти, рекомендації ENFSI, розвиток цифрової криміналістики та використання електронних доказів у правоохоронній діяльності.

Встановлено, що сучасна криміналістична освіта потребує комплексного оновлення матеріально-технічного, навчально-методичного та практичного забезпечення. Важливими напрямками модернізації криміналістичної підготовки є впровадження цифрових платформ, інтерактивних криміналістичних тренажерів, інформаційно-аналітичних систем та сучасних методик моделювання слідчих ситуацій. Особливого значення набуває формування у здобувачів освіти практичних навичок роботи з цифровими доказами та сучасними криміналістичними технологіями.

Цифровізацію криміналістичної освіти доцільно розглядати як інтегровану систему професійної підготовки, здатну оперативно реагувати на цифровізацію правоохоронної діяльності, сучасні криміногенні виклики та зміни міжнародних стандартів. Стратегічним напрямом модернізації криміналістичної підготовки є створення системи безперервного оновлення навчально-методичного забезпечення, інтеграція цифрових технологій та формування інтегрованого цифрового освітнього середовища. Адаптивність криміналістичної освіти стає стратегічною умовою ефективної професійної підготовки правників та подальшої модернізації юридичної освіти в умовах сучасних євроінтеграційних і цифрових трансформацій.

Список використаних джерел та літератури

1. European Network of Forensic Science Institutes. Best Practice Manual for Scene of Crime Examination. Version 01. ENFSI, 2021. 166 p. URL: https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/12/BPM-SOC-01-v.20211115_final.pdf (Last accessed: 07.05.2026).
2. National Institute of Justice. Crime Scene Investigation: A Guide for Law Enforcement. 2nd ed. Washington, DC: U.S. Department of Justice, 2013. 144 p. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/178280.pdf> (Last accessed: 07.05.2026).
3. Shepitko M. Criminal Policy Of The European Union And Ukraine: Issues And Prospects Of Rapprochement. Archives of Criminology and Forensic Sciences. 2022. Vol. 5, № 1. P. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.5.2022.02>. (Last accessed: 07.05.2026).
4. Shevchuk V. Criminalistic didactics in modern conditions of war and digital technologies. Scientific Collection «InterConf+». 2023. № 29(139). P. 121–140. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2023.013>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 07.05.2026).

УДК 343.98:004:341.171(4:477)

Тарас Гусак

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах сучасних євроінтеграційних процесів особливого значення набуває реформування системи криміналістичного забезпечення досудового розслідування в Україні. Ефективність досудового розслідування значною мірою залежить від належної фіксації та дослідження доказової інформації, що обумовлює актуальність розвитку криміналістичного забезпечення відповідно до сучасних європейських підходів [6, Р. 12–18].

Розвиток транснаціональної та кіберзлочинності, а також зростання ролі електронних доказів обумовлюють необхідність цифровізації криміналістичної діяльності та модернізації системи досудового розслідування [7, Р. 7–15].

Ключовим елементом реформування криміналістичного забезпечення стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначила стратегічний напрям гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами. Впровадження міжнародних криміналістичних стандартів стає необхідною умовою ефективного досудового розслідування та належного рівня доказування [10].

Сучасні умови розвитку кримінальної юстиції обумовлюють необхідність формування адаптивного криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Авторський підхід ґрунтується на розумінні криміналістичного забезпечення як динамічної системи, здатної оперативно реагувати на нові форми злочинної діяльності, цифрові виклики та зміни міжнародних стандартів доказування. Такий підхід передбачає інтеграцію сучасних цифрових технологій, міжнародних

криміналістичних рекомендацій та механізмів постійного оновлення криміналістичних методик [8, Р. 45–51].

Метою тез є дослідження сучасних євроінтеграційних тенденцій розвитку криміналістичного забезпечення досудового розслідування в Україні, визначення основних напрямів гармонізації національної криміналістичної практики з європейськими стандартами та обґрунтування необхідності формування адаптивного криміналістичного забезпечення в умовах сучасних викликів.

Євроінтеграційні процеси стали одним із ключових факторів модернізації системи кримінальної юстиції України та розвитку криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Інтеграція до європейського правового простору обумовлює адаптацію національного законодавства та діяльності правоохоронних органів до міжнародних криміналістичних стандартів. Сучасна криміналістика трансформується у комплексну систему цифрового та аналітичного супроводу досудового розслідування.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС визначила стратегічний напрям гармонізації національного законодавства із європейськими правовими стандартами [10].

Євроінтеграційні процеси сприяли вдосконаленню нормативного регулювання судово-експертної діяльності та уніфікації криміналістичних процедур [9].

Міжнародне співробітництво у сфері криміналістики є одним із ключових напрямів розвитку криміналістичного забезпечення. Визначальне значення мають рекомендації European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), які визначають сучасні стандарти проведення огляду місця події, фіксації слідів та забезпечення достовірності доказової інформації [6, Р. 25–34].

У міжнародній практиці активно використовуються електронні докази, цифрова криміналістика та автоматизовані системи аналізу інформації. У зв'язку із цим криміналістичне забезпечення розглядається не лише як система технічних засобів, а як комплексна інформаційно-аналітична модель підтримки досудового розслідування [7, Р. 10–18].

На сучасному етапі розвитку необхідним є формування адаптивної моделі криміналістичного забезпечення досудового розслідування, яка б поєднувала європейські стандарти доказування, сучасні цифрові технології та механізми оперативного оновлення криміналістичних методик. Авторський підхід ґрунтується на тому, що ефективність криміналістичного забезпечення залежить не лише від нормативної гармонізації, а й від здатності системи досудового розслідування адаптуватися до нових форм злочинної діяльності та цифрових викликів.

Гармонізація криміналістичних методик із європейськими стандартами є одним із ключових напрямів розвитку системи досудового розслідування. Ефективність розслідування кримінальних правопорушень залежить від дотримання уніфікованих процедур роботи з доказовою інформацією, що забезпечують належний рівень достовірності, об'єктивності та допустимості доказів у кримінальному провадженні. Основою сучасних криміналістичних стандартів є рекомендації European Network of

Forensic Science Institutes (ENFSI), які спрямовані на уніфікацію підходів до проведення огляду місця події, фіксації слідової інформації та дослідження доказів [6, Р. 12–20].

Стандарти ENFSI передбачають комплексний підхід до проведення огляду місця події, фіксації слідів та забезпечення цілісності доказів [6, Р. 25–34].

Міжнародні криміналістичні стандарти передбачають використання цифрових технологій для документування місця події, автоматизованого аналізу інформації та цифрової криміналістики [7, Р. 20–31].

Гармонізація криміналістичних методик також охоплює уніфікацію процедур судово-експертної діяльності та використання стандартизованих методик [9]. Уніфікація криміналістичних процедур підвищує достовірність доказової інформації та ефективність міжнародного співробітництва.

Авторський підхід ґрунтується на тому, що гармонізація криміналістичних методик із європейськими стандартами повинна здійснюватися не шляхом механічного перенесення міжнародних рекомендацій у національну практику, а через формування адаптивної системи криміналістичного забезпечення. Така система повинна поєднувати міжнародні стандарти ENFSI, національні особливості кримінального процесу та сучасні цифрові технології. Адаптивність криміналістичних методик стає необхідною умовою ефективного реагування на сучасні криміногенні загрози.

Цифровізація криміналістичної діяльності є одним із ключових напрямів модернізації досудового розслідування та охоплює виявлення, фіксацію і дослідження цифрової інформації, що має доказове значення [7, Р. 20–31].

Електронні дані дедалі частіше набувають значення самостійного джерела доказової інформації. Це обумовлює необхідність забезпечення належної процедури фіксації, збереження та дослідження цифрових даних [6, Р. 40–47].

Важливим елементом цифрової трансформації є використання інформаційно-аналітичних технологій у досудовому розслідуванні [8, Р. 47–49].

Авторський підхід ґрунтується на розгляді цифровізації криміналістичної діяльності як інтегрованої цифрової моделі криміналістичного забезпечення, що поєднує цифрову криміналістику, міжнародні стандарти роботи з електронними доказами та механізми оперативного оновлення інформаційно-аналітичних систем.

Попри гармонізацію криміналістичного забезпечення із міжнародними стандартами, в Україні досі існує низка проблем, що ускладнюють повноцінне впровадження європейських криміналістичних практик.

Однією з основних проблем залишаються організаційні труднощі, пов'язані із недостатнім рівнем координації між окремими правоохоронними органами, експертними установами та іншими суб'єктами криміналістичного забезпечення. Ефективне досудове розслідування потребує належної координації між слідчими, експертами та спеціалістами у сфері цифрової криміналістики. Практика свідчить про недостатню стандартизацію криміналістичних процедур та фрагментарність використання криміналістичних можливостей [6, Р. 18–24].

Важливою проблемою залишається недостатній рівень технічного забезпечення підрозділів досудового розслідування, особливо у сфері цифрової криміналістики [7, Р. 20–31]. Ефективне криміналістичне забезпечення потребує використання сучасних цифрових систем фіксації, автоматизованих аналітичних комплексів та програмних засобів обробки електронної інформації.

Окремої уваги потребує проблема кадрового забезпечення криміналістичної діяльності. Актуальною залишається проблема професійної підготовки фахівців у сфері цифрової криміналістики та роботи з електронними доказами [9].

Модернізація криміналістичного забезпечення стає необхідною умовою ефективного функціонування системи досудового розслідування. Така модернізація повинна передбачати оновлення матеріально-технічної бази, впровадження сучасних цифрових технологій, створення уніфікованих інформаційно-аналітичних систем та гармонізацію національних криміналістичних методик із міжнародними стандартами. Пріоритетного значення набуває розвиток цифрової криміналістики, автоматизованих систем аналізу даних та міжвідомчих механізмів обміну доказовою інформацією.

Розвиток кіберзлочинності, цифровізація суспільства та транснаціональний характер сучасної злочинності обумовлюють необхідність формування адаптивної системи криміналістичного забезпечення.

Авторський підхід ґрунтується на формуванні адаптивного криміналістичного забезпечення як динамічної системи, здатної оперативно реагувати на нові криміногенні виклики та міжнародні стандарти.

Ключовим елементом адаптивного криміналістичного забезпечення є інтеграція цифрових технологій та міжнародних криміналістичних стандартів [8, Р. 20–31].

Водночас ефективність цифровізації криміналістичної діяльності залежить від рівня гармонізації національних методик із міжнародними стандартами. Рекомендації European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI) визначають сучасні підходи до проведення огляду місця події, фіксації слідів, забезпечення цілісності доказів та документування результатів криміналістичних досліджень [6, Р. 25–34]. У зв'язку із цим адаптивне криміналістичне забезпечення повинно передбачати постійне впровадження міжнародних рекомендацій у національну практику, а також створення механізмів швидкого оновлення криміналістичних алгоритмів відповідно до сучасних вимог.

Особливої актуальності набуває необхідність створення системи оперативного оновлення криміналістичних методик у відповідь на нові форми злочинної діяльності. Традиційні криміналістичні рекомендації часто формуються протягом тривалого часу, тоді як сучасні криміногенні процеси змінюються значно швидше. У зв'язку із цим доцільним є впровадження механізму постійного моніторингу нових способів вчинення кримінальних правопорушень, цифрових ризиків та міжнародних тенденцій у сфері криміналістики. Така система повинна функціонувати на основі безперервного криміналістичного моніторингу цифрових, транснаціональних та інформаційних загроз. Запропонований підхід дозволяє перейти від статичної моделі

криміналістичного забезпечення до системи безперервного криміналістичного реагування.

Перспективним напрямом розвитку адаптивної криміналістичної системи є використання інформаційно-аналітичних платформ для прогнозування криміналістичних ризиків та моделювання складних слідчих ситуацій.

Євроінтеграційні процеси стали визначальним фактором трансформації криміналістичного забезпечення досудового розслідування в Україні, сприяючи гармонізації національних криміналістичних методик із міжнародними стандартами та впровадженню сучасних цифрових технологій. Визначальними чинниками трансформації криміналістичного забезпечення досудового розслідування є рекомендації ENFSI, розвиток цифрової криміналістики, використання електронних доказів та інформаційно-аналітичних систем.

Водночас ефективне впровадження європейських криміналістичних практик потребує вирішення організаційних, технічних та кадрових проблем, а також модернізації криміналістичного забезпечення відповідно до сучасних викликів.

Авторський підхід полягає у необхідності формування адаптивного криміналістичного забезпечення досудового розслідування як динамічної системи, здатної оперативно реагувати на нові форми злочинної діяльності, цифрові загрози та міжнародні стандарти доказування. Стратегічним напрямом трансформації криміналістичного забезпечення досудового розслідування є створення системи безперервного оновлення криміналістичних методик на основі цифрового моніторингу криміногенних загроз та міжнародних стандартів доказування.

Список використаних джерел та літератури

6. European Network of Forensic Science Institutes. Best Practice Manual for Scene of Crime Examination. Version 01. ENFSI, 2021. 166 p. URL: https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/12/BPM-SOC-01-v.2021115_final.pdf (Last accessed: 07.05.2026).

7. National Institute of Justice. Crime Scene Investigation: A Guide for Law Enforcement. 2nd ed. Washington, DC: U.S. Department of Justice, 2013. 180 p. URL: <https://nij.ojp.gov/library/publications/crime-scene-investigation-guide-law-enforcement> (Last accessed: 07.05.2026).

8. Shepitko M. Criminal Policy Of The European Union And Ukraine: Issues And Prospects Of Rapprochement. Archives of Criminology and Forensic Sciences. 2022. № 1 (5). P. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.5.2022.02>. URL: <https://archive-criminology.com.ua/journal/article/download/210/158>

9. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). Офіційний вісник України. 2013. № 3. Ст. 91.

10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Актуальність проблеми забезпечення інформаційної стійкості підприємств оборонно-промислового комплексу України суттєво зростає в умовах сучасних гібридних загроз, що поєднують кібернетичні атаки, інформаційно-психологічний вплив, втручання в цифрову інфраструктуру та спроби дестабілізації функціонування стратегічно важливих об'єктів держави. Сучасний оборонно-промисловий комплекс України функціонує в умовах високого рівня цифровізації виробничих процесів, автоматизації управління та інтеграції інформаційних систем, що одночасно створює нові можливості для розвитку та формує додаткові ризики у сфері інформаційної безпеки [6, с. 18–21].

Повномасштабна війна проти України суттєво посилила вразливість підприємств ОПК до інформаційних та кібернетичних атак, оскільки саме оборонний сектор став одним із пріоритетних об'єктів деструктивного інформаційного впливу та спроб порушення стабільності виробничих процесів.

Інформація та цифрові ресурси перетворюються на один із ключових чинників стратегічної стійкості підприємств оборонного сектору. Порушення функціонування інформаційних систем, витік критичних даних або блокування виробничих процесів можуть безпосередньо впливати на обороноздатність держави та стабільність виконання оборонних замовлень. За таких умов забезпечення інформаційної стійкості виходить за межі технічного захисту інформації та набуває стратегічного управлінського значення [7, с. 47–49].

У межах дослідження інформаційну стійкість доцільно розглядати не лише як напрям захисту інформаційних ресурсів, а як складову стратегічної стійкості підприємства, що визначає здатність підтримувати безперервність управлінських і виробничих процесів в умовах гібридних загроз.

Формування адаптивної системи інформаційної стійкості має базуватися на використанні міжнародних стандартів управління інформаційною безпекою. Зокрема, стандарт ISO/IEC 27001:2022 визначає необхідність формування системного підходу до управління інформаційними ризиками, впровадження процедур внутрішнього контролю, моніторингу загроз та постійного вдосконалення механізмів захисту інформації [3]. Сучасні дослідження у сфері кібербезпеки акцентують увагу на необхідності інтеграції організаційних, кадрових та технологічних механізмів забезпечення стійкості підприємств до інформаційних загроз [1].

Функціонування підприємств ОПК в умовах гібридних загроз зумовлює необхідність розвитку організаційних механізмів управління інформаційною безпекою. Йдеться про формування ефективної системи розподілу повноважень, впровадження процедур реагування на кіберінциденти, підвищення рівня інформаційної культури персоналу, створення внутрішніх механізмів моніторингу та

аудиту безпеки. Українські дослідники також наголошують на необхідності комплексного підходу до організації систем інформаційної безпеки [6, с. 72–75].

Інформаційна стійкість підприємства формується як багаторівнева система управління, що охоплює не лише технічний захист інформаційних ресурсів, але й здатність організації забезпечувати стабільне функціонування в умовах гібридних загроз [6, с. 14–18].

В умовах цифрової трансформації економіки інформаційна стійкість стає одним із базових елементів стратегічної стійкості підприємства. Для підприємств ОПК це має стратегічне значення, оскільки їх діяльність безпосередньо пов'язана з обробкою критично важливої інформації та виконанням державних оборонних замовлень [7, с. 47–48].

Інформаційна стійкість підприємства охоплює інформаційну безпеку, кібербезпеку, організаційну стійкість, кадрову безпеку та систему управління інформаційними ризиками. Ключовим критерієм ефективності такої системи є здатність забезпечувати безперервність критичних процесів в умовах інформаційного впливу. Інформаційна безпека охоплює захист інформації від несанкціонованого доступу, тоді як кібербезпека зосереджується на захисті цифрових систем та мереж від кібернетичних атак [6, с. 22–24].

Практика сучасного управління безпекою свідчить, що ізольоване використання технічних механізмів захисту не забезпечує належного рівня інформаційної стійкості в умовах динамічних гібридних загроз.

Пітер Сінгер та Аллан Фрідман зазначають, що у сучасних умовах головна загроза полягає не лише у технічному проникненні до систем, але й у здатності атак впливати на управлінські процеси, логістику, кадрову систему та стратегічну стабільність організацій [5, р. 41–45]. Інформаційна стійкість виходить за межі класичного технічного захисту та передбачає здатність підприємства адаптуватися до кризових умов і забезпечувати швидке відновлення функціонування після інцидентів. У зв'язку з цим інформаційна стійкість повинна розглядатися як елемент стратегічного управління підприємством, а не як ізольований технічний напрям діяльності. Досвід функціонування підприємств оборонного сектору в умовах воєнного стану підтвердив, що інформаційна стійкість безпосередньо впливає на здатність забезпечувати безперервність виробництва, виконання оборонних замовлень та стабільність управлінських процесів.

Підходи NIST Cybersecurity Framework орієнтовані на ідентифікацію загроз, реагування на інциденти та відновлення систем після атак [4].

Специфіка діяльності підприємств ОПК зумовлена високим рівнем концентрації критичної інформації, використанням автоматизованих систем управління технологічними процесами, необхідністю взаємодії із державними структурами та підвищеним рівнем інформаційних загроз [7, с. 49–50].

Методичні рекомендації щодо кіберзахисту АСУ ТП передбачають використання ізольованих сегментів мережі, систем контролю доступу та багаторівневого

управління кіберризиками [9]. Для підприємств ОПК це визначає необхідність розвитку організаційних механізмів інформаційної стійкості.

Одним із ключових елементів забезпечення інформаційної стійкості є система внутрішнього управління інформаційною безпекою. Її основним завданням є формування єдиної моделі координації дій структурних підрозділів, управління ризиками та контролю за станом захищеності інформаційних ресурсів [3].

Практика функціонування підприємств ОПК України свідчить, що значна частина організаційних механізмів інформаційної безпеки продовжує орієнтуватися переважно на технічний захист інформаційних систем, тоді як управлінський та організаційний компоненти залишаються недостатньо розвиненими. У багатьох випадках система інформаційної безпеки не інтегрована в загальну систему стратегічного управління підприємством, що ускладнює оперативне реагування на нові загрози та координацію дій між структурними підрозділами [7, с. 48–50].

Важливим елементом забезпечення інформаційної стійкості є ефективний розподіл повноважень та відповідальності між структурними підрозділами [3]. Водночас на практиці підприємства ОПК часто стикаються з проблемою дублювання функцій або, навпаки, відсутності належного розмежування відповідальності між окремими структурними одиницями.

Недостатньо ефективна координація між підрозділами негативно впливає на швидкість реагування на кіберінциденти та ускладнює процес управління інформаційними ризиками.

У результаті система безпеки втрачає цілісність та адаптивність. Відсутність централізованих механізмів управління безпекою може призводити до фрагментарності системи захисту та формування окремих ізольованих підходів до забезпечення інформаційної стійкості [1].

Ключовим елементом забезпечення інформаційної стійкості є організаційні процедури контролю доступу до інформаційних ресурсів, реагування на інциденти та управління ризиками. Ефективність таких процедур визначається здатністю своєчасно виявляти та локалізувати як зовнішні, так і внутрішні інформаційні загрози. Інформаційні загрози пов'язані як із зовнішніми кібератаками, так і з внутрішніми ризиками, зокрема помилками персоналу та порушенням процедур доступу [5, р. 74–78].

Водночас аналіз сучасної практики свідчить, що значна частина підприємств ОПК все ще використовує застарілі організаційні моделі реагування на кіберінциденти, які не враховують сучасної динаміки гібридних загроз. Реагування на інциденти часто має ситуативний характер і не супроводжується системним аналізом ризиків або формуванням механізмів запобігання повторним атакам [2]. У результаті підприємства втрачають можливість своєчасного прогнозування кризових ситуацій та локалізації загроз на ранніх етапах.

Одним із найбільш вразливих елементів системи інформаційної стійкості є кадровий компонент. Людський фактор залишається однією з основних причин інформаційних інцидентів. Однак підприємства ОПК України часто стикаються з

дефіцитом кваліфікованих фахівців у сфері кібербезпеки та управління інформаційними ризиками [6, с. 88–91].

Ключовою проблемою існуючих моделей управління інформаційною стійкістю є фрагментарність взаємодії організаційних, кадрових та технічних механізмів захисту. У багатьох випадках інформаційна безпека продовжує розглядатися як окремий технічний напрям діяльності, а не як комплексний елемент стратегічного управління підприємством [7, с. 50–51].

Крім того, сучасні моделі управління часто не враховують необхідності постійної адаптації до нових типів інформаційних та кібернетичних загроз. В умовах повномасштабної війни та гібридних загроз підприємства ОПК потребують створення адаптивних організаційних систем управління інформаційною стійкістю, здатних забезпечувати швидке реагування на кризові ситуації, координацію дій між структурними підрозділами та динамічне оновлення механізмів захисту відповідно до характеру сучасних загроз.

Сучасні гібридні загрози зумовлюють необхідність переходу від локальних моделей інформаційного захисту до адаптивної системи інформаційної стійкості підприємства. Аналіз сучасних підходів до управління безпекою свідчить, що ефективність захисту підприємств ОПК визначається не лише рівнем технічного оснащення, але й здатністю системи управління швидко реагувати на кризові ситуації, координувати дії структурних підрозділів та забезпечувати безперервність функціонування виробничих процесів [3].

У зв'язку з цим доцільним є формування адаптивної системи інформаційної стійкості, яка повинна забезпечувати координацію організаційних, кадрових та цифрових механізмів захисту.

На відміну від традиційних моделей, адаптивна система орієнтована не лише на локалізацію кіберінцидентів, але й на забезпечення управлінської та виробничої адаптивності підприємства в умовах динамічного інформаційного впливу.

Адаптивність системи інформаційної стійкості повинна розглядатися як один із ключових елементів забезпечення безперервності функціонування підприємств ОПК в умовах гібридних загроз.

Основою адаптивної моделі є система управління інформаційною стійкістю. Адаптивна система передбачає постійний аналіз ризиків, прогнозування загроз та превентивне коригування механізмів захисту. В умовах гібридної війни саме здатність до швидкої адаптації визначає ефективність системи інформаційної безпеки підприємств ОПК.

Важливим елементом адаптивної системи є інтеграція організаційних, кадрових та цифрових механізмів захисту в єдине координаційне середовище. Система інформаційної стійкості повинна забезпечувати координацію діяльності керівництва, ІТ-підрозділів та служб безпеки [6, с. 84–88]. Такий підхід забезпечує цілісну координацію механізмів управління безпекою.

Багаторівнева модель управління ризиками повинна передбачати їх диференціацію залежно від рівня впливу на стратегічні, виробничі та інформаційні

процеси підприємства. На відміну від традиційних моделей, така система орієнтована на динамічне коригування ризиків відповідно до зміни характеру загроз та критичності процесів [5, р. 96–101].

Перехід від періодичного контролю до безперервного моніторингу інформаційної стійкості дозволяє підвищити ефективність системи управління безпекою підприємства. У більшості підприємств ОПК контроль за станом інформаційної безпеки має періодичний або формальний характер, що не забезпечує своєчасного виявлення нових загроз та оцінювання ефективності механізмів захисту. Саме безперервний моніторинг створює умови для трансформації системи інформаційної безпеки з реактивної у прогностичну модель управління ризиками.

Реалізація адаптивної системи повинна включати безперервний моніторинг інформаційних процесів та регулярний внутрішній аудит інформаційної стійкості [9].

Одним із ключових елементів адаптивної системи інформаційної стійкості має стати формування центрів координації інформаційної безпеки на підприємствах ОПК. Створення таких центрів дозволить забезпечити координацію діяльності структурних підрозділів, оперативний обмін інформацією про інциденти, централізований моніторинг ризиків та оперативне реагування на загрози [1]. Їх особливістю повинно стати поєднання функцій оперативного реагування, аналітики ризиків та внутрішнього аудиту інформаційної стійкості в межах єдиної системи координації безпеки.

Центри координації доцільно розглядати як ядро системи управління інформаційною стійкістю підприємства. Їх діяльність повинна передбачати координацію процедур реагування, підготовку персоналу та розвиток інформаційної культури працівників.

Система інформаційної стійкості підприємства ОПК повинна функціонувати як адаптивна модель управління, здатна постійно реагувати на нові виклики та зміни інформаційного середовища. Її ефективність визначатиметься здатністю забезпечувати безперервність критичних процесів навіть в умовах динамічних інформаційних та кібернетичних загроз, а також інтеграцією організаційних, кадрових та цифрових механізмів безпеки в межах цілісної системи управління безпекою.

Розвиток організаційних механізмів інформаційної стійкості підприємств ОПК повинен орієнтуватися на формування адаптивної системи управління, здатної забезпечувати безперервність критичних процесів, реагування на гібридні загрози та координацію механізмів безпеки.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що інформаційна стійкість підприємств оборонно-промислового комплексу в умовах гібридних загроз трансформується у стратегічний елемент забезпечення національної безпеки держави. Особливої актуальності проблема розвитку адаптивних систем інформаційної стійкості набуває в умовах воєнного стану та постійного зростання гібридних загроз для оборонного сектору України.

Встановлено недостатню інтеграцію організаційних, кадрових та технічних механізмів захисту, що зумовлює необхідність формування адаптивної системи управління інформаційною стійкістю.

Розвиток інформаційної стійкості повинен передбачати впровадження багаторівневої моделі управління інформаційними ризиками, системи безперервного моніторингу інформаційних процесів та центрів координації інформаційної безпеки на підприємствах ОПК. Організаційні механізми управління інформаційною безпекою повинні забезпечувати адаптивність систем захисту, координацію механізмів безпеки та безперервність функціонування підприємств ОПК в умовах сучасних гібридних загроз.

Список використаних джерел та літератури

1. Cybersecurity. Insights, case studies & services. EY – US. URL: https://www.ey.com/en_us/services/cybersecurity (дата звернення: 09.05.2026).
2. ENISA Threat Landscape 2024. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). 2024. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024> (дата звернення: 09.05.2026).
3. ISO/IEC 27001:2022 Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements. Geneva : International Organization for Standardization, 2022. 34 p.
4. NIST Cybersecurity Framework. National Institute of Standards and Technology. URL: <https://www.nist.gov/cyberframework> (дата звернення: 09.05.2026).
5. Singer P. W., Friedman A. Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know. 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2024. 384 p.
6. Гур'єв В. І., Мехед Д. Б., Ткач Ю. М., Фірсова І. В. Інформаційна безпека держави : навч. посіб. для студ. спец. 6.170103 «Управління інформаційною безпекою», 125 «Кібербезпека». Ніжин : ФОП Лук'яненко В. В. ТПК «Орхідея», 2018. 166 с.
7. Дубов Д. В. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни: сучасні виклики для України. Стратегічна панорама. 2020. № 1. С. 45–52.
8. Петрик В. М. «Інформаційна безпека держави» як новітня навчальна дисципліна: особливості викладання та навчально-методичного забезпечення. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2011. № 1–2. С. 52–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sitsbo_2011_1-2_12 (дата звернення: 09.05.2026).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення кіберзахисту автоматизованих систем управління технологічними процесами : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 29.05.2023 № 463. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0463519-23#Text> (дата звернення: 09.05.2026).

УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто сучасні виклики та запропоновано підходи до управління територіальними громадами в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: територіальний розвиток, післявоєнне відновлення, соціально-економічний розвиток, територіальна громада, стратегічне планування, просторове планування, інвестиційний потенціал.

Існуюча система управління територіальним розвитком територіальних громад в Україні формується відповідно до Конституції України, Земельного кодексу України, Законів « Про регулювання містобудівної діяльності», «Про місцеве самоврядування в Україні.», Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та інших нормативно-правових актів. Вона базується на принципах децентралізації влади, поєднанні представницьких і виконавчих функцій ,та орієнтована на забезпечення сталого розвитку території ,раціонального використання земельних ресурсів і підвищення якості життя населення. За останніми даними в Україні налічується 1470 громад ,ця цифра не є сталою ,оскільки процес об'єднання і створення територіальних громад продовжується.

Проте в період військового стану постали нові виклики в існуванні самої держави Україна. Різні умови існування територіальних громад в прикордонних та прифронтових територіях та центральних територій ,мільйони біженців та внутрішньо-переміщених осіб вимагають нових підходів до управління територіальними громадами в сучасних умовах.

Забезпечення територіального розвитку та просторового планування в умовах воєнного стану стало новим викликом в державному управлінні на сучасному етапі. Про це свідчить і прийняття ряду законів та нормативно-правових актів України щодо першочергових заходів формування сфери містобудівної діяльності [1],щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій [2],щодо інтегрованого розвитку території територіальної громади [3], щодо порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії [4] та інших документів.

Військова агресія з боку росії, яка триває вже не один рік на території України спричинила руйнування критично-важливої інфраструктури, житлових будівель та громадських установ. Мільйони громадян України втратили своє житло, що спричинило зміни демографічної ситуації в Україні через переміщення населення як за кордон, так і в межах країни.[5]

Сучасний етап розвитку територіальних громад в Україні відзначається насамперед трансформацією системи управління земельними ресурсами ,спричиненою процесами децентралізації, євроінтеграції та необхідністю післявоєнного відновлення територій.

Важливим аспектом сучасного розвитку територіальних громад є зростання ролі інвестицій як ключового чинника економічного зростання. І тут важливим є просторове планування, яке виступає механізмом узгодження інвестиційних потоків із функціональним використанням територій, формування інвестиційно-привабливих зон, а також мінімізацію конфліктів землекористування. В зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення підходів до оптимізації структури управління землекористуванням територіальних громад з метою забезпечення ефективного використання земельних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності територій та якості життя населення.

Система управління територіальним розвитком включає в себе планування, інформаційну, регуляторну, економічну, екологічну, організаційну складові. Важливим аспектом є те, що в умовах децентралізації територіальні громади виступають не лише об'єктами управління, а й активними суб'єктами власної стратегії розвитку. Тут важливу роль відіграє розробка та прийняття Комплексного плану просторового розвитку територій.

Ефективне управління територіальним розвитком неможливе без інтеграції містобудівного планування, земельного кадастру та геоінформаційних технологій. Концептуально новий підхід до управління територіями закладено в сучасній Європейській парадигмі просторового розвитку, де просторове планування виступає комплексним механізмом забезпечення збалансованого розвитку. Ключовим у цьому підході є розуміння території як інтегрованої системи, де поєднуються економічні, соціальні та екологічні процеси, що взаємно впливають один на одного та потребують узгодженого управління.

Удосконалення планувальних рішень повинно базуватись на принципах функціональної диференціації територій, концентрації інвестиційної активності у найбільш придатних зонах та мінімізації екологічних ризиків. Стратегічна ціль залучення інвестицій може бути успішно реалізована за умови комплексного підходу, який включає підготовку територій до освоєння, розвиток інженерної та транспортної інфраструктури, створення інформаційної бази інвестиційних ресурсів та активну маркетингову політику громади.

Наші дослідження підтверджують, що в сучасних умовах в Україні інвестиційна діяльність територій має бути орієнтована на поєднання завдань стійкості, модернізації та інтеграції до Європейського економічного простору. При цьому територіальне планування, яке є важливою складовою управління територіальним розвитком має виступати механізмом узгодження інвестиційних потоків із функціональним призначенням територій, що дозволяє забезпечити збалансований розвиток спрямований на досягнення довгострокових цілей соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Про внесення змін до законів України щодо першочергових заходів формування сфери містобудівної діяльності. Закон України від 12.05.2022 №2254.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій. Закон України від 29.07.2022 №2486.

3. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 22.09.2022 №172.

4. Про затвердження Порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Постанова КМУ від 10 лютого 2023 №1.

5. Горьовий В.П. Територіальний розвиток та просторове планування в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. IV Міжнародна науково-практична конференція Землепорядна галузь України : здобутки .виклики, перспективи, 06-07, 03.2025.

УДК 346.7

Юлія Кушнірук

БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ШЛЯХ ДО ФІНАНСОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Інститут неплатоспроможності фізичних осіб в Україні - це спеціальний механізм, що балансує на межі захисту прав людини на гідне життя та захисту прав кредиторів на повернення коштів.

21 жовтня 2019 року був введений в дію Кодекс України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), який набрав чинності 21 квітня 2019 року.

Головним нововведенням є процедура банкрутства і відновлення платоспроможності фізичної особи.

Проблеми платоспроможності та банкрутства стали темою дослідження для багатьох науковців та дослідників. Встановлено, що основними перевагами споживчого банкрутства є захист прав інтересів боржників, надання їм можливості здійснити погашення заборгованості та відновлення платоспроможності.

Зростання фінансових зобов'язань фізичних осіб в умовах сьогодення досить часто призводить до неспроможності виконання грошових зобов'язань. На сьогоднішній день дана проблема є дуже розповсюджена, тому з'явилася потреба створення відповідного законодавчого акту.

Сутність інституту банкрутства фізичної особи полягає у встановленій державою правовій процедурі, спрямованій на врегулювання відносин між неплатоспроможним боржником та його кредиторами.

Відповідно до ст. 115 Кодексу провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи або фізичної особи - підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника.

Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо:

1) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

2) у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України "Про виконавче провадження" заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними;

3) наявні ознаки загрози неплатоспроможності.

До складу грошових вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції [1].

Якщо в ході процедури банкрутства фізичної особи не вдалося реструктуризувати борг або погасити заборгованість, суд виносить в порядку ст. 134 Кодексу ухвалу про завершення процедури банкрутства і звільняє боржника-фізичну особу від боргів.

Проте, не всі борги підлягають прощенню, зокрема:

1) відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи;

2) сплати аліментів;

3) виконання інших вимог, які нерозривно пов'язані з особистістю фізичної особи [1].

Під час розгляду судом справи про банкрутство суд має право за вмотивованим клопотанням сторін у справі про неплатоспроможність чи за своєю ініціативою вжити заходів для забезпечення вимог кредиторів.

До заходів для забезпечення вимог кредиторів належать, зокрема:

- заборона боржнику укладати правочини (договори);

- зобов'язання боржника передати майно, інші цінності на зберігання третім особам;

- вчинення або утримання від вчинення певних дій;

- заборона боржнику розпоряджатися його нерухомим майном та цінними паперами;

- накладення арешту на конкретне майно боржника;

- інші заходи для збереження майна боржника;

- заборона виїзду боржника за кордон.

Застосування до боржника таких заходів повинно застосовуватися не автоматично у всіх справах, а тільки тоді, коли буде доведено факт умисного вчинення боржником дій, спрямованих на перешкоджання проведенню стосовно нього процедур, передбачених Кодексом.

Також, з метою усунення зловживань з боку боржника у майбутньому, Кодексом встановлено обмеження стосовно осіб, визнаних банкрутами (ст. 135).

Зокрема, передбачено п'ятирічний строк з моменту визнання фізичної особи банкрутом, протягом якого не може бути порушено провадження у справі про банкрутство за його ініціативою, крім випадку, якщо боржник погасив усі борги в

повному обсязі у порядку, передбаченому цим Кодексом. Також протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом така особа зобов'язана перед укладенням договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави письмово повідомляти про факт своєї неплатоспроможності інші сторони таких договорів. Крім того, фізична особа не може вважатися такою, яка має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання її банкрутом [2].

До переваг можна віднести: вирішення питання (реструктуризація, списання) боргів фізичної особи виключно в законній площині за допомогою суду та арбітражного керуючого; введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, борг перестає збільшуватися, штрафні санкції не застосовуються; заборгованість буде погашена або списана повністю, незважаючи на суму боргу; з боржника не може бути стягнуто більше майна, ніж він має; боржник не передає борги у спадок та отримує шанс «почати життя спочатку»; через 5 років з колишнього боржника знімаються всі обмеження; процедуру банкрутства можна забути «як страшний сон»; скасовуються всі арешти.

Неплатоспроможність фізичної особи – це фактичний та юридичний стан боржника, при якому він не може виконати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами у строк і в обсязі, встановлених договором або законом. Це поняття має соціально-економічну та правову природу: з одного боку, воно характеризує фактичну неможливість задовольнити вимоги кредиторів, з іншого, є правовою підставою для відкриття процедур відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

Таким чином, процес банкрутства фізичної особи дає змогу почати нове фінансове життя без тягаря непогашених боргів.

Список використаних джерел та літератури

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від № 2597-VIII: станом на 28.08.2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19/ed20250828#Text>.
2. Цвєткова К., Рудник І. Нововведення у процедурі банкрутства. URL: <https://eba.com.ua/novovvedennya-u-protseduri-bankrutstva-shho-zminylos-u-2023-rotsi>.

УДК 347.965:004.8:340.13

Тарас ПАЩУК

ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується масштабною цифровою трансформацією практично всіх сфер професійної діяльності. Особливого значення набуває впровадження систем штучного інтелекту, здатних аналізувати значні обсяги інформації, здійснювати автоматизоване прогнозування та оптимізувати професійні процеси. Технології штучного інтелекту активно

використовуються у медицині, юриспруденції, банківській сфері, аудиті, державному управлінні та інших галузях, де обробляється конфіденційна інформація [1, с. 18].

Водночас розвиток цифрових технологій створює нові виклики для забезпечення професійної таємниці як одного з ключових елементів захисту прав людини. У сучасних умовах конфіденційна інформація дедалі частіше обробляється автоматизованими системами, зберігається у хмарних сервісах та передається через глобальні інформаційні мережі. Така трансформація змінює традиційні підходи до захисту інформації та вимагає переосмислення механізмів правового регулювання [2, с. 61].

Актуальність дослідження обумовлена також тим, що чинне законодавство України поки не містить цілісної системи правового регулювання використання штучного інтелекту у сфері професійної діяльності. Наявні нормативні положення переважно орієнтовані на традиційні механізми захисту інформації та не враховують специфіку функціонування алгоритмічних систем [3].

Професійна таємниця є одним із базових правових інститутів, спрямованих на забезпечення недоторканності приватного життя особи та формування довіри між фахівцем і клієнтом. Її сутність полягає у встановленні обов'язку нерозголошення інформації, отриманої у зв'язку з виконанням професійних функцій [4, с. 47]. У сучасній правовій доктрині професійну таємницю розглядають не лише як різновид конфіденційної інформації, а і як складову професійної етики та гарантію реалізації конституційних прав людини. Саме дотримання режиму таємниці забезпечує ефективне функціонування адвокатської діяльності, медичної практики, нотаріату та банківської системи. Правове регулювання професійної таємниці в Україні здійснюється на основі положень Конституція України, Цивільного кодексу України та спеціальних нормативно-правових актів [5].

Наприклад, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає адвокатську таємницю як будь-які відомості про клієнта, зміст консультацій, документи та іншу інформацію, отриману адвокатом під час здійснення професійної діяльності [6]. Подібний режим конфіденційності встановлюється і для лікарської, банківської та нотаріальної таємниці.

Водночас цифровізація професійної діяльності суттєво змінює способи зберігання, передачі та обробки інформації, що впливає на традиційні механізми забезпечення конфіденційності.

Системи штучного інтелекту дедалі активніше інтегруються у професійну діяльність людини. Їх використання зумовлене здатністю швидко аналізувати великі масиви інформації, виявляти закономірності та автоматизувати складні процеси [7, с. 105].

У юридичній сфері ШІ застосовується для:

- аналізу судової практики;
- автоматизованого складання документів;
- оцінки ризиків;
- прогнозування результатів спорів.

У медичній практиці алгоритми машинного навчання використовуються для діагностики захворювань, аналізу медичних зображень та прогнозування перебігу лікування [8].

У банківській сфері системи ШІ застосовуються для фінансового моніторингу, виявлення шахрайських операцій та оцінювання кредитних ризиків.

Разом із позитивними аспектами автоматизації виникають нові ризики, оскільки функціонування систем ШІ безпосередньо залежить від доступу до значних обсягів персональних і конфіденційних даних.

Однією з найбільш небезпечних тенденцій є передача конфіденційної інформації до зовнішніх цифрових сервісів. У процесі використання генеративних моделей штучного інтелекту професіонали можуть ненавмисно передавати дані, що становлять професійну таємницю [9, с. 88].

Проблема посилюється тим, що інформація нерідко обробляється на віддалених серверах або використовується для подальшого навчання алгоритмів.

Традиційні підходи до юридичної відповідальності не враховують особливостей функціонування автономних алгоритмічних систем. У випадку порушення конфіденційності складно визначити суб'єкта відповідальності, оскільки у процесі обробки інформації можуть брати участь:

- користувач системи;
- розробник програмного забезпечення;
- оператор цифрової платформи;
- постачальник хмарних послуг [10, с. 73].

У зв'язку з цим виникає необхідність формування нової моделі розподілу юридичної відповідальності у сфері використання ШІ.

Суттєвою проблемою залишається непрозорість роботи багатьох систем штучного інтелекту. Значна частина алгоритмів функціонує за принципом «чорної скриньки», коли механізм формування результату неможливо повністю пояснити навіть розробникам [11].

Відсутність прозорості ускладнює:

- контроль законності обробки даних;
- перевірку дотримання професійної етики;
- захист прав особи у разі помилки алгоритму.

Автоматизовані системи здатні формувати рекомендації, які суттєво впливають на професійні рішення фахівця. Надмірна залежність від алгоритмів може призвести до зниження рівня професійної автономії та критичного мислення [12, с. 21].

Особливо небезпечним це є у сферах, де рішення безпосередньо впливають на права, здоров'я або свободи людини.

Міжнародна практика свідчить про активне формування спеціального правового регулювання у сфері штучного інтелекту. Найбільш системний підхід демонструє Європейський Союз.

Важливим етапом стало ухвалення AI Act, який запроваджує ризик-орієнтовану модель регулювання систем ШІ [13].

Документ передбачає:

- класифікацію систем ШІ залежно від рівня ризику;
- спеціальні вимоги до високоризикових алгоритмів;
- обов'язкову прозорість окремих систем;
- механізми державного контролю.

Крім того, ключове значення для захисту конфіденційної інформації має GDPR, який встановлює суворі правила обробки персональних даних та гарантує право особи на захист від виключно автоматизованих рішень [14].

Європейський підхід базується на принципі пріоритету прав людини над технологічною ефективністю, що є важливим орієнтиром для вдосконалення українського законодавства.

В умовах цифрової трансформації Україна потребує формування сучасної нормативної бази у сфері використання штучного інтелекту.

На нашу думку, перспективними напрямками вдосконалення правового регулювання є:

1. Розроблення спеціального законодавства про штучний інтелект.
2. Гармонізація українського законодавства з правом ЄС.
3. Встановлення спеціальних стандартів захисту професійної таємниці при використанні ШІ.
4. Запровадження обов'язкових аудитів алгоритмічних систем.
5. Закріплення принципу обов'язкового людського контролю.
6. Розроблення професійних етичних кодексів щодо використання цифрових технологій.

Важливим елементом також має стати підвищення рівня цифрової грамотності фахівців, які працюють із конфіденційною інформацією.

Штучний інтелект поступово стає невід'ємною складовою професійної діяльності, що відкриває значні можливості для оптимізації роботи та підвищення ефективності прийняття рішень. Водночас використання алгоритмічних систем створює комплекс нових ризиків для забезпечення професійної таємниці.

Основними викликами залишаються ризики витоку конфіденційної інформації, непрозорість алгоритмів, складність визначення юридичної відповідальності та недостатність чинного правового регулювання.

У сучасних умовах ефективний захист професійної таємниці можливий лише за умови поєднання правових, технічних та етичних механізмів контролю використання штучного інтелекту. Саме комплексний підхід дозволить забезпечити баланс між технологічним розвитком і дотриманням фундаментальних прав людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика. Київ : АртЕк, 2019. 420 с.

2. Кохановська О. В. Інформаційне право України. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 312 с.
3. Вінник О. М. Правове регулювання цифрової економіки. Київ : Юридична думка, 2022. 380 с.
4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві. Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. 626 с.
5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.
7. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021. 1136 p.
8. Topol E. Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again. New York : Basic Books, 2019. 400 p.
9. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. Oxford : Oxford University Press, 2023. 224 p.
10. Sartor G. Artificial Intelligence and Law. Cham : Springer, 2020. 367 p.
11. Pasquale F. The Black Box Society. Cambridge : Harvard University Press, 2015. 320 p.
12. Bryson J. Artificial Intelligence and Professional Responsibility. Ethics and Information Technology. 2020. Vol. 22. P. 15–28.
13. AI Act. European Union, 2024.
14. GDPR : Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016. Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1- 88.

УДК 342.72/.73:004.8:347.56

Тарас ПАЩУК, Олена ПАЩУК, Андрій ЯРМОЛЮК

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ**

У сучасній юридичній та філософській науці дедалі більше уваги приділяється концепції «інформаційного суспільства алгоритмів», у межах якої цифрові технології розглядаються як ключовий чинник трансформації соціальних і правових відносин [6].

Одним із найбільш відомих дослідників цієї проблематики є Лучано Флоріді, який сформулював концепцію інформаційної етики [6]. Згідно з його підходом, цифрове середовище створює нову етичну реальність, у якій дані стають центральним об'єктом правового та морального регулювання. У такій системі інформація розглядається не лише як ресурс, а як самостійна соціальна цінність, що потребує особливого правового захисту.

Сучасні наукові підходи також акцентують увагу на проблемі автоматизованого прийняття рішень та непрозорості алгоритмів штучного інтелекту

[13; 14]. Дослідники підкреслюють, що складність функціонування алгоритмічних систем ускладнює контроль за процесами обробки персональних і професійно конфіденційних даних. Унаслідок цього виникає потреба у формуванні нових механізмів правового регулювання, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності та безпеки цифрових технологій.

Конфіденційність професійної інформації традиційно визначається як правовий режим обмеженого доступу до відомостей, отриманих особою у процесі здійснення професійної діяльності [1; 2; 3]. До такої інформації належать, зокрема, адвокатська, медична, банківська та комерційна таємниця, розголошення яких може завдати шкоди правам, свободам та законним інтересам особи або організації.

Основою конфіденційності є принцип довіри між суб'єктом професійної діяльності та особою, яка надає інформацію. Саме тому обов'язок нерозголошення закріплюється не лише етичними нормами, а й законодавством більшості держав світу.

В умовах цифровізації зміст поняття конфіденційності суттєво розширюється. Інформація вже не лише зберігається у традиційних формах, але й постійно передається, аналізується та систематизується автоматизованими системами [11]. Використання алгоритмів штучного інтелекту змінює характер потенційних ризиків, оскільки обробка даних часто здійснюється без безпосереднього контролю людини. Це створює додаткові загрози несанкціонованого доступу, витоку інформації або використання даних поза межами первинної мети їх збирання.

У сучасній юридичній та філософській науці дедалі більше уваги приділяється концепції «інформаційного суспільства алгоритмів», у межах якої цифрові технології розглядаються як ключовий чинник трансформації соціальних і правових відносин.

Одним із найбільш відомих дослідників цієї проблематики є Лучано Флоріді, який сформулював концепцію інформаційної етики. Згідно з його підходом, цифрове середовище створює нову етичну реальність, у якій дані стають центральним об'єктом правового та морального регулювання. У такій системі інформація розглядається не лише як ресурс, а як самостійна соціальна цінність, що потребує особливого правового захисту.

Сучасні наукові підходи також акцентують увагу на проблемі автоматизованого прийняття рішень та непрозорості алгоритмів штучного інтелекту. Дослідники підкреслюють, що складність функціонування алгоритмічних систем ускладнює контроль за процесами обробки персональних і професійно конфіденційних даних. Унаслідок цього виникає потреба у формуванні нових механізмів правового регулювання, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності та безпеки цифрових технологій.

Системи штучного інтелекту функціонують на основі аналізу великих масивів даних, що забезпечує їхню здатність до автоматизованого навчання та вдосконалення результатів роботи [11]. Завдяки цьому такі системи можуть:

- формувати прогнозні моделі;
- генерувати текстові, аналітичні та рекомендаційні результати;

- адаптуватися до нових інформаційних масивів;
- здійснювати автоматизовану класифікацію та систематизацію даних.

Застосування штучного інтелекту значно підвищує ефективність професійної діяльності, зокрема у сфері аналізу документів, обробки запитів і прийняття рішень. Водночас особливості функціонування таких систем створюють низку правових ризиків, пов'язаних із використанням конфіденційної інформації.

Однією з головних проблем є можливість обробки персональних або професійно захищених даних без достатнього контролю з боку людини. Інформація, введена до системи штучного інтелекту, може використовуватися для подальшого навчання алгоритмів, зберігатися на віддалених серверах або передаватися третім особам. У результаті виникає загроза порушення режиму професійної таємниці, а також права особи на приватність і захист персональних даних.

Особливої актуальності ця проблема набуває у сферах, де обробляється чутлива інформація: адвокатській діяльності, медицині, банківському секторі та державному управлінні. У таких випадках навіть частковий витік інформації може спричинити суттєві правові та репутаційні наслідки.

Однією з ключових проблем використання систем штучного інтелекту є так звана алгоритмічна непрозорість. Під цим поняттям розуміють ситуацію, за якої користувач або навіть розробник не має можливості повністю зрозуміти внутрішню логіку функціонування алгоритму та процес прийняття ним рішень [14].

Складність сучасних моделей машинного навчання, особливо нейронних мереж, призводить до виникнення ефекту «чорної скриньки», коли система формує результат без можливості чіткого пояснення причин його появи. Це суттєво ускладнює правову оцінку дій штучного інтелекту та встановлення відповідальності у випадках порушення конфіденційності чи неправомірного використання даних.

Алгоритмічна непрозорість створює також проблему реалізації принципу підзвітності. Особи, чиї дані обробляються автоматизованими системами, часто не мають достатньої інформації про способи використання їхніх персональних відомостей, обсяг зібраних даних або критерії ухвалення рішень системою.

У зв'язку з цим у сучасній правовій науці дедалі більше уваги приділяється концепції «пояснюваного штучного інтелекту» (Explainable AI), яка передбачає створення алгоритмів із можливістю зрозумілого пояснення їхніх рішень і механізмів обробки інформації [9].

Використання систем штучного інтелекту у професійній діяльності супроводжується виникненням низки ризиків, пов'язаних із можливим порушенням режиму конфіденційності. Особливість таких загроз полягає в тому, що вони мають комплексний характер і охоплюють як технічні, так і правові та організаційні аспекти.

Серед основних ризиків можна виділити такі:

- **можливість витоку даних через навчальні моделі** - інформація, яка використовується для навчання алгоритмів, потенційно може бути відтворена або частково розкрита під час подальшої роботи системи;

- **повторне використання інформації без згоди суб'єкта** - персональні чи професійно конфіденційні дані можуть застосовуватися для інших цілей, не пов'язаних із первинною метою їх збирання;
- **кібератаки на алгоритмічні системи** - зловмисники можуть намагатися отримати доступ до даних шляхом атак на сервери, моделі машинного навчання або канали передачі інформації;
- **ризики відновлення даних** - навіть після видалення окремі фрагменти інформації можуть бути реконструйовані за допомогою спеціальних методів аналізу;
- **людський фактор** - працівники можуть ненавмисно передавати конфіденційну інформацію до відкритих ШІ-платформ без належного усвідомлення можливих наслідків.

Особливо небезпечним є використання відкритих систем штучного інтелекту у сферах, де обробляються персональні дані або професійна таємниця. У таких випадках відсутність чітких правил використання цифрових сервісів може призвести до порушення законодавства про захист інформації та персональних даних.

Важливо також враховувати, що зазначені ризики мають системний характер. Їх неможливо повністю усунути виключно технічними засобами, оскільки проблема пов'язана не лише з безпекою програмного забезпечення, але й із недосконалістю правового регулювання, недостатнім рівнем цифрової грамотності користувачів та відсутністю ефективних механізмів контролю за діяльністю алгоритмічних систем.

У зв'язку з цим забезпечення конфіденційності в умовах використання штучного інтелекту потребує комплексного підходу, який поєднує технічні, організаційні та правові механізми захисту інформації.

Одним із ключових міжнародно-правових актів у сфері захисту персональних даних є Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR), який встановлює основні принципи обробки інформації в межах Європейського Союзу [4].

До базових принципів GDPR належать:

- законність, добросовісність і прозорість обробки даних;
- обмеження мети використання інформації;
- мінімізація обсягу даних;
- точність та актуальність інформації;
- обмеження строків зберігання;
- забезпечення цілісності та конфіденційності даних;
- підзвітність суб'єктів, які здійснюють обробку інформації.

Регламент також гарантує особам низку важливих прав, серед яких право доступу до власних даних, право на виправлення або видалення інформації, право на обмеження обробки та право заперечувати проти автоматизованого прийняття рішень.

Водночас стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту створює нові виклики, які частково виходять за межі традиційного регулювання захисту персональних даних. Особливу складність становлять питання автоматизованого

аналізу інформації, непрозорості алгоритмів, використання даних для навчання моделей та визначення відповідальності за дії систем штучного інтелекту.

Європейський підхід до регулювання штучного інтелекту ґрунтується на ризик-орієнтованій моделі, відповідно до якої рівень правових обмежень залежить від потенційної небезпеки конкретної системи для прав і свобод людини [5].

Важливе значення у цій сфері має AI Act — перший комплексний нормативний акт Європейського Союзу, спрямований на встановлення єдиних правил використання систем штучного інтелекту. Документ передбачає класифікацію систем ШІ за рівнем ризику: неприйнятний, високий, обмежений та мінімальний ризик.

Для систем високого ризику встановлюються спеціальні вимоги, зокрема щодо:

- прозорості функціонування алгоритмів;
- контролю з боку людини;
- належної якості даних;
- кібербезпеки;
- документування процесів обробки інформації.

Попри значний прогрес у формуванні правових механізмів регулювання, питання професійної конфіденційності та захисту професійної таємниці залишаються недостатньо деталізованими. Чинні нормативні акти переважно зосереджуються на захисті персональних даних загалом, тоді як специфіка обробки адвокатської, медичної, банківської чи іншої професійно чутливої інформації потребує додаткового правового врегулювання.

У зв'язку з цим у сучасній міжнародній практиці дедалі активніше обговорюється необхідність розроблення спеціальних стандартів використання штучного інтелекту у професійних сферах, де конфіденційність є ключовою умовою захисту прав людини та забезпечення суспільної довіри.

В Україні правове регулювання захисту інформації та конфіденційності ґрунтується на положеннях Конституції України, а також на нормах спеціального законодавства у сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних.

Основу нормативного регулювання становлять Конституція України, Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних» та інші нормативно-правові акти, що визначають порядок збору, зберігання, використання та поширення інформації [1; 2; 3].

Українське законодавство передбачає право особи на невтручання в особисте і сімейне життя, гарантує захист конфіденційної інформації та встановлює відповідальність за незаконне розголошення персональних даних або професійної таємниці. Окремі положення щодо захисту конфіденційної інформації містяться також у законодавстві, яке регулює адвокатську діяльність, медичну сферу, банківську систему та комерційну діяльність.

Разом із тим стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту виявив низку прогалин у національному правовому регулюванні. Насамперед в Україні відсутній спеціальний закон, який би комплексно визначав правові засади створення, використання та контролю систем штучного інтелекту. Це створює правову

невизначеність щодо статусу даних, які обробляються алгоритмічними системами, а також щодо меж відповідальності суб'єктів, які використовують такі технології.

Проблемним залишається і питання використання відкритих цифрових платформ для обробки професійно конфіденційної інформації. Чинне законодавство не містить достатньо деталізованих норм щодо порядку передачі даних до систем штучного інтелекту, умов їхнього зберігання, можливості подальшого використання для навчання моделей та механізмів контролю за такими процесами.

У зв'язку з цим в українській правовій доктрині дедалі частіше наголошується на необхідності гармонізації національного законодавства із сучасними європейськими стандартами, зокрема з підходами Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR) та AI Act. Це має сприяти формуванню ефективної системи правового захисту конфіденційної інформації в умовах цифровізації та розвитку штучного інтелекту [4; 5].

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та зростання обсягів обробки конфіденційної інформації зумовлюють необхідність удосконалення чинного правового регулювання. Сучасні механізми захисту даних значною мірою орієнтовані на традиційні інформаційні відносини та не повною мірою враховують специфіку функціонування алгоритмічних систем.

Для підвищення ефективності захисту конфіденційності в умовах використання штучного інтелекту доцільно реалізувати такі напрями вдосконалення законодавства:

- **розроблення спеціального закону про штучний інтелект** - створення комплексного нормативно-правового акта, який визначатиме правовий статус систем ШІ, порядок їх використання, межі відповідальності суб'єктів та механізми державного контролю;
- **запровадження поняття цифрової професійної таємниці** - закріплення на законодавчому рівні особливого режиму захисту інформації, яка обробляється за допомогою цифрових та алгоритмічних систем у межах професійної діяльності;
- **встановлення обов'язкового аудиту алгоритмів** - перевірка систем штучного інтелекту на відповідність вимогам безпеки, недискримінації, захисту персональних даних та конфіденційності;
- **забезпечення прозорості обробки даних** - надання користувачам інформації про принципи функціонування алгоритмів, способи використання даних та можливі ризики автоматизованої обробки інформації;
- **гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами** - адаптація українського права до положень Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR) та AI Act з метою формування єдиних підходів до захисту інформації та регулювання штучного інтелекту.

Важливим напрямом удосконалення правового регулювання є також підвищення рівня цифрової грамотності осіб, які використовують системи штучного інтелекту у професійній діяльності. Належна обізнаність користувачів щодо ризиків обробки конфіденційної інформації сприятиме зменшенню випадків порушення професійної таємниці через людський фактор.

Таким чином, ефективний захист конфіденційності в умовах цифровізації потребує комплексного поєднання правових, технічних та організаційних механізмів, здатних забезпечити баланс між інноваційним розвитком і гарантіями захисту прав людини [7; 8].

Стрімке поширення технологій штучного інтелекту суттєво трансформує характер суспільних відносин у сфері обробки та захисту інформації. Використання алгоритмічних систем у професійній діяльності відкриває значні можливості для автоматизації, аналізу даних і підвищення ефективності роботи, однак одночасно створює нові ризики для забезпечення конфіденційності професійної інформації.

У ході дослідження встановлено, що традиційні правові механізми захисту конфіденційної інформації значною мірою були сформовані для умов, у яких основним суб'єктом обробки даних виступала людина. В умовах цифровізації та активного використання систем штучного інтелекту такі механізми вже не забезпечують належного рівня правового захисту, оскільки значна частина інформації обробляється автоматизовано, із використанням складних алгоритмів, принципи функціонування яких часто залишаються непрозорими.

Особливу небезпеку становлять ризики витоку даних, повторного використання інформації без згоди суб'єкта, алгоритмічна непрозорість та недостатній контроль за діяльністю цифрових платформ. Встановлено також, що чинне міжнародне та національне законодавство лише частково враховує специфіку функціонування систем штучного інтелекту, а окремі аспекти захисту професійної таємниці потребують додаткового нормативного врегулювання.

У зв'язку з цим необхідним є формування нового правового підходу до забезпечення конфіденційності, який враховуватиме алгоритмічну природу сучасних інформаційних систем. Такий підхід має поєднувати правові, технічні та організаційні механізми захисту інформації, забезпечувати прозорість функціонування алгоритмів, ефективний контроль за обробкою даних та належний рівень відповідальності суб'єктів, які використовують системи штучного інтелекту.

Отже, подальший розвиток цифрових технологій потребує створення збалансованої моделі правового регулювання, здатної забезпечити гармонійне поєднання інноваційного розвитку, інформаційної безпеки та гарантій захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: [Законодавство України](#).
2. Закон України «Про інформацію» від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: [Законодавство України](#).
3. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: [Законодавство України](#).
4. Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR) : Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016. URL: [EUR-Lex](#).

5. AI Act : Artificial Intelligence Act. European Union, 2024. URL: [EUR-Lex](#).
6. Лучано Флоріді. The Ethics of Information. Oxford : Oxford University Press, 2013. 374 p.
7. Інформаційне право : підручник / за ред. О. В. Кохановської. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 432 с.
8. Кібербезпека та захист інформації : навч. посіб. / за ред. В. М. Брижка. Київ : Ліра-К, 2021. 296 с.
9. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. European Commission. Brussels, 2019. URL: [European Commission](#).
10. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Council of Europe, 2024. URL: [Council of Europe](#).
11. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson Education, 2021. 1136 p.
12. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford : Oxford University Press, 2014. 352 p.
13. Taddeo M., Floridi L. Regulate Artificial Intelligence to Avert Cyber Arms Race // Nature. 2018. Vol. 556. P. 296–298.
14. Goodman B., Flaxman S. European Union Regulations on Algorithmic Decision-Making and a “Right to Explanation” // AI Magazine. 2017. Vol. 38, № 3. P. 50–57.

УДК 16:[378:34]

Віктор ПЕНЬКО

ЛОГІКА В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

Євроінтеграція України передбачає глибинну правову реформу, складовою якої є реформа юридичної освіти. Власне, через та завдяки реформі юридичної освіти уможливорюється створення й поширення в державі сучасного європейського типу правничої культури, правничої свідомості, головними носіями якої мають стати правники та урядовці України. Тема правничої культури, свідомості є актуальною серед вітчизняних науковців. Головним чином тема опрацьовується крізь призму категорії «правниче мислення» [1], [2], яке у більшості авторів осмислюється не лише в якості продукту правової дійсності, а й в якості її причини. Останнє, якщо вийти за межі вульгарного матеріалізму, потребує певної уваги.

Якщо виходити з того, що будь-яка правова норма, правова позиція чи рекомендація, зафіксовані в письмових носіях інформації, є лише можливими факторами їх реалізації, за вказаними в джерелах призначенням, то має бути інша сторона, яка переведе можливість у дійсність. Такою стороною може бути лише конкретна людина. Чи то правник, чи то правоохоронець, чиновник, чи пересічний громадянин/громадянка. Дані суб'єкти можуть бути як окремими, так й юридичними особами. Воно й очевидно, оскільки самі по собі нормативні акти не впливають на регулювання суспільних відносин. Ідея є продуктивною лише знайшовши свого реалізатора.

З іншого боку можна говорити про якість та своєчасність виконання чи реалізацію ідеї чи законної правової норми. Саме в цьому контексті актуальною є тема правничого мислення. На жаль автори, які присвятили свою увагу цій темі здебільшого не виходять за межі загальної констатації цього феномену суспільної свідомості, уникаючи питань генези, структури, функціональних можливостей структурних компонентів тощо. Дане є актуальним, оскільки носій авторитарної, загалом – недемократичної, культури, в силу недемократичного способу мислення, об'єктивно не може бути повноцінним реалізатором демократичних цінностей, поготів – верховенства права. Ситуація ускладнюється ще й тим, що через домінування в свідомості людини недемократичних цінностей, вона, ця людина не в змозі засвоїти цінності іншої, в даному випадку, демократичної культури.

Слід відзначити, що в українській суспільній, науковій думці незмінною залишається позиція примату політичної ідеології в структурі суспільного мислення. Така позиція безумовно заслуговує на увагу але за умови визнання впливовості й інших факторів, зокрема впливовості інших форм суспільної діяльності та мислення. Йдеться про співвідношення політичної та правової суспільної діяльності та свідомості, відповідно – мислення. Це підтверджується тим, що попри, здавалось, викоренення тоталітарної ідеології, ідеології авторитаризму в свідомості значної частини українського суспільства залишаються чільні елементи авторитаризму та тоталітаризму. Можна посилається на фактор часу, його недостатність для зречення від минулого світогляду, і з цим не можна не погодитись, але це недостатній аргумент, оскільки носіями недемократичної, або навіть антидемократичної свідомості є представники покоління, які народились в посткомуністичний період історії України. Ба більше, їхнє суспільне становлення відбувалось в умовах публічного засудження та викриття злочинності комуністичної ідеології та практики. Ця критика стосувалась усіх без винятку аспектів: економіка, мистецтво, право.

Серед антидемократичних недоліків простежується тяжіння до авторитарно-командних методів роботи, зокрема в правовій сфері, що часто густо зустрічається як в правоохоронній, так й в судовій сферах. Тяжіння до авторитарності наводить на думку щодо подібності авторитаризму політичному способу мислення, що в рамках суто політичної діяльності є природним.

Базовою категорією та цінністю політичної діяльності є «влада». «Історія свідчить: кожний, хто рвався до трону, шукав свого: один - багатства, другий – почестей, третій – права вершити долю людей, четвертий прагнув змінити світ... І майже всі вели боротьбу за владу» [3, 148]. Усвідомлена категорія влади є мотивом діяльності як окремих осіб, так й груп, які є частиною певної спільноти. Навіть партнерські стосунки між людьми вимагають певної владної позиції, принаймні в порядку стримування протилежної сторони. Таким чином «влада» асоціюється з примусом й навіть насиллям. Жодне суспільство, мале чи велике не може обійтись без влади. Вона може бути: політичною, державною, економічною, соціальною, духовно-інформаційною [3, 161-166]. Влада може бути диктаторською і народною, жорстокою і гуманною. Вона може бути регульованою правовими нормами й

абсолютною. З цього приводу існують мільйони опублікованих досліджень. Але загалом владне мислення – це пошук та реалізація методів придушення опору суб'єкту влади.

Діяльнісна сфера влади складається з двох сторін – суб'єкт та об'єкт влади, тривалий час, або в змінному порядку. Це не просто біполярна конструкція, це розподіл соціальних ролей, в якому владна сторона, суб'єкт влади прагне нав'язати свою волю протилежній стороні, завдяки чому зберігається суб'єктом влади, загалом – визнаною протилежною стороною. В наслідок цього, визнаний чи не визнаний, суб'єкт влади ладний, за найменшої нагоди порушувати узгоджені попередньо правила, або встановлені суспільством чи державою норми. Неконтрольований суб'єкт влади схильний з часткового порушника правил перетворитись на диктатора, якщо не на узурпатора.

Правнича сфера має дещо іншу структуру, а саме: норма закону - А; порушник/позивач – В; контролер/оцінювач – С. Йдеться про сторони відносин. Оскільки дані сторони через свій зміст й навіть спосіб функціонування є трьома варіантами протилежностей: А – С, С – В, В – А, які не можливо збалансувати, на відміну від політичного варіанту: А – В (S – O), то ця тріада, унеможливорює абсолютне домінування однієї сторони над іншими. «Оцінювач» (правоохоронець, чиновник, суддя), попри власний інтерес, якщо такий трапляється, обмежений законом чи бодай інструкцією. Якщо такий лишається в полі юрисдикції правового документу, який є самостійною стороною відносин, то змушений або повністю зректись особистих амбіцій, або реалізувати їх в рамках чинного закону. Коли ж закон ігнорується, то перейти до логіки політичної, владної діяльності. З політичної точки зору це буде правильним, натомість з правової – порушенням.

Отже все залежить від стану свідомості суб'єкту (сторони) правовідносин. І в цьому сенсі слід повернутись до теми «правничого мислення», але не з феноменальної точки зору, як окремого явища суспільної свідомості, а з точки зору способу реалізації. Найефективнішим в даному випадку є структурно-функціональний метод розв'язання проблеми. Як зазначено вище, більшість авторів теми «правниче мислення» уникають проблеми структури правової свідомості – основи правничого мислення. Виглядає так, наче окрім інформації про чинні норми права в ній нічого іншого немає. Таким чином, з логічної точки зору, порушується основний закон логіки, закон тотожності, оскільки зміст свідомості носія юридичних знань не є змістом юридичних норм. Суть нормативних актів є відображенням волі та інтересу законотворця, нормотворця та їх законодавця. Натомість свідомість споживача цієї інформації може суттєво відрізнитись від джерела інформації, просто перебуваючи в рамках іншої, за суттю, парадигми. Іншими словами, все залежить, носієм якої правової культури є творці та споживачі правової норми.

Окрім цього залишається питання, в яких історичних, політичних, морально-етичних умовах реалізується право та до якої політичної, етичної чи історичної культури належить споживач правового матеріалу. Будь-яка правова норма є сакральною лише в тлумачних правових текстах, на практиці людина керується не

умовно сакральним, а вигідним, тим, що на даний час домінує в її суспільстві. Тому чиновник, правоохоронець, суддя, пересічна особа можуть бути заангажованими або етично, або політично. Тема політичної кон'юнктури є актуальною у всі часи та у всіх народів.

Таким чином, плекаючи ідею чистоти правової культури в суспільстві, актуальним є питання, яким інформаційним елементом має бути забезпечена суспільна та індивідуальна свідомість, аби якщо не перекрити, то принаймні послабити впливовість політичних та інших небажаних факторів мислення.

«Професійне мислення правника базується на законах логіки та на розумінні психологічних процесів, які протікають у людській свідомості», вважають автори навчального посібника «Професійне мислення як фактор становлення сучасного правника» [4, 6] і додають: «Логічне мислення – це системна психічна функція, яка полягає в управлінні суб'єктом своєю увагою в процесі міркування таким чином, щоб прийти від істинних передумов до істинних висновків» [4, 99]. Іншими словами, логіка, логічне мислення дисциплінують мислення конкретної особи, фіксують її на предметі осмислення, заважають підміні тез. Фактично йдеться не лише про логіку взагалі, а й про культуру логічного мислення, чи то логічний спосіб міркування людини. Даний спосіб рятує останню від ірраціональних висновків, оскільки правники і не і не тільки припускаються професійних помилок саме через домінування емоційного фактору над раціональним.

В цьому оцінюванні логічного мислення логіка подається як інтелектуальна панацея. З цим можна погодитись, але не менш важливо встановити причину такої властивості логіки. Якщо попередні дві форми мислення розглядались в цій статті з позиції особливостей їхнього предмету чи то навіть мети функціонування, то це закономірно поширити і на логіку. «Логіка – це наука, яка вивчає форми (схеми, структури) міркувань людей. При цьому її не цікавлять міркування конкретних людей: міркування генія чи розумово відсталого людини, міркування дорослих чи дітей. Це прерогатива психології. Логіка лише встановлює загальні умови (закони, норми, правила), згідно з якими має будуватися будь-яке міркування. У зв'язку із цим її вважають нормативною наукою» [5, 9-10].

Якщо погодитись з тим, що базовою метою юридичної діяльності є співставлення події з нормою закону, завдяки чому дана подія з фізичного факту переходить в розряд правового факту, то бездоганність цієї дії має контролюватись «нормативним знанням», тобто таким, яке не має паралельних варіантів тлумачення дійсності. Дана теза посилюються й тим, що будь-яка правова норма, навіть й та, яка має імперативний характер діє в контексті з іншими правовими нормами, що впливає на зміст висновків.

Таким чином є очевидним, що правнича культура, культура правової загалом та юридичної зокрема діяльності, в силу своєї природи, значною мірою залежить від культури логічного мислення. Останнє є аргументом на користь важливості формування логічної культури в юридичній освіті, як на загальному, так й на фаховому рівнях.

Список використаних джерел та літератури

1. Попадинець Г. Правове мислення громадянського суспільства як чинник формування правової культури / Г. Попадинець // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”. – 2021. – № 3 (31). – С. 90–95.
2. Борщевський І. В. Правове мислення як явище правової дійсності та його взаємозв’язок із юридичним пізнанням / І. В. Борщевський, О. Д. Гринь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. – 2021. – Вип. 65. – С. 21–25.
3. Горлач М. І. Політологія: наука про політику : підручник для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
4. Професійне мислення як фактор становлення сучасного правника : навч. посібник / О. К. Черновський, О. В. Меленко, Л. М. Гриндей. – Чернівці : Технодрук, 2021. – 220 с.
5. Хоменко І. В. Логіка : підручник / І. В. Хоменко. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 335 с.

УДК 349.2+341(477+4)

Світлана ПІКАЛЮК

ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено проблеми та перспективи адаптації трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу в умовах воєнного стану та цифрової трансформації економіки. Проаналізовано ключові Директиви ЄС у сфері праці (зокрема щодо робочого часу та прозорих умов праці) та виявлено критичні прогалини у національному регулюванні. Обґрунтовано необхідність концептуальної відмови від Кодексу законів про працю 1971 року та прийняття нового Трудового кодексу. Запропоновано шляхи вдосконалення правового регулювання гнучких форм зайнятості, інституціоналізації «права на відключення» та встановлення чітких меж допустимого обмеження трудових прав у період збройних конфліктів. **Ключові слова:** трудове право, євроінтеграція, Директиви ЄС, дистанційна робота, право на відключення, воєнний стан, нетипові форми зайнятості.

Ключові слова: трудове право, євроінтеграція, юридична освіта, Директиви ЄС, дистанційна робота, право на відключення, воєнний стан, новітні форми зайнятості.

Постановка проблеми. Набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу зумовлює необхідність не лише політичної, а й глибокої правової інтеграції. Трудове право залишається однією з найбільш складних для реформування галузей національної правової системи. Чинний Кодекс законів про працю України (КЗпП), прийнятий у 1971 році, незважаючи на численні зміни та

доповнення, зберігає у своїй основі патерналістську філософію командно-адміністративної економіки. Сучасні виклики, серед яких стрімка цифровізація суспільних відносин, розвиток гіг-економіки та, найголовніше, функціонування держави в умовах воєнного стану, вимагають від законодавця переходу до європейської моделі правового регулювання праці. Ця модель базується на тонкому балансі між економічною гнучкістю для бізнесу та надійними соціальними гарантіями для працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адаптації трудового законодавства України до стандартів ЄС перебуває у фокусі уваги багатьох сучасних вітчизняних науковців. Зокрема, загальнотеоретичні аспекти євроінтеграції у сфері праці досліджували О. М. Ярошенко та В. В. Вапнічна. Проблематика правового регулювання гнучких та дистанційних форм зайнятості ґрунтовно розкрита у працях С. О. Сільченка та В. Л. Костюка. Особливості захисту трудових прав в умовах збройних конфліктів та співвідношення національних норм із міжнародними стандартами аналізувала К. Ю. Мельник. Водночас стрімка динаміка законодавчих змін та поява нових соціально-економічних викликів потребують подальшого комплексного дослідження цієї проблематики.

Мета статті полягає у проведенні порівняльно-правового аналізу окремих інститутів трудового права України та ЄС, виявленні існуючих суперечностей та розробці науково-практичних рекомендацій щодо векторів подальшої законотворчої роботи в контексті євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Процес гармонізації вітчизняного трудового законодавства з правом ЄС не може зводитися до механічної імплементації окремих норм чи Директив. Це має бути системна трансформація правових інститутів. Аналіз поточної ситуації дозволяє виокремити декілька ключових проблемних блоків.

Перший блок: організація робочого часу та інституціоналізація «права на відключення». Фундаментальним актом ЄС у цій сфері є Директива 2003/88/ЄС про певні аспекти організації робочого часу. Вона встановлює імперативні мінімальні стандарти: щоденний відпочинок не менше 11 годин поспіль та обмеження максимального робочого тижня 48 годинами (включно з понаднормовими).

В Україні, хоча формально й закріплено 40-годинний робочий тиждень, на практиці механізми контролю за перепрацюванням залишаються неефективними. Ця проблема набула критичних масштабів із легалізацією та масовим поширенням дистанційної роботи (Закон № 1213-IX). Українське законодавство надало сторонам трудового договору необхідну гнучкість, проте не створило запобіжників проти зловживань. У країнах Європейського Союзу сьогодні активно впроваджується «право на відключення» (right to disconnect) — легальна можливість працівника не реагувати на робочу комунікацію в позаробочий час без ризику дисциплінарних чи фінансових санкцій. Відсутність такого механізму в Україні призводить до розмиття меж між роботою та особистим життям, що провокує масове професійне вигорання та порушує базове конституційне право на відпочинок.

Другий блок: лібералізація нетипових форм зайнятості та соціальна безпека. Європейський підхід до гнучкої зайнятості концептуалізовано у Директиві (ЄС) 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці. Її головний постулат: гнучкість ринку не повинна генерувати прекарізацію (соціальну незахищеність) праці.

Вітчизняний законодавець останніми роками здійснив рішучі кроки у бік дерегуляції: запроваджено договори з нефіксованим робочим часом, встановлено спрощений режим регулювання для малого і середнього бізнесу. Проте правозастосовна практика демонструє, що надмірна диспозитивність у трудовому праві традиційно зміщує баланс на користь сильнішої сторони — роботодавця. Імплементация європейських норм вимагає від України створення жорстких антидемпінгових гарантій. Зокрема, гостро стоїть питання регламентації праці в гіг-економіці (платформна зайнятість). Особи, які працюють через цифрові платформи, в Україні фактично перебувають у «сірій зоні» цивільно-правових відносин, будучи позбавленими відпусток, лікарняних та гарантованого мінімального розміру оплати праці, що прямо суперечить соціальним стандартам ЄС.

Третій блок: трудове право в умовах воєнного стану. Окремим і найбільш складним викликом є функціонування трудових відносин в умовах повномасштабної війни. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX) запровадив суттєві обмеження прав: можливість збільшення робочого тижня до 60 годин, скасування святкових днів, призупинення дії трудового договору.

З позицій національної безпеки та необхідності збереження економіки такі дерогації (відступи від зобов'язань) є вимушеними. Водночас міжнародне право, зокрема Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) та Європейська соціальна хартія, безапеляційно вимагає, щоб будь-які обмеження прав людини у сфері праці були винятково тимчасовими та пропорційними існуючій загрозі. Наукова спільнота сьогодні фіксує небезпечну тенденцію до адаптації бізнесу до зручних умов воєнної дерегуляції. Головним завданням законодавця наразі є розробка надійних правових запобіжників, які гарантуватимуть автоматичне скасування всіх звужуючих норм одразу після припинення або скасування воєнного стану, не допустивши їхньої міграції у повоєнне законодавство.

Висновки. Процес євроінтеграції вітчизняного трудового законодавства засвідчив вичерпаність ресурсу точкового реформування КЗпП 1971 року. Для повноцінної гармонізації українського права із соціальними стандартами ЄС необхідно реалізувати наступні кроки:

1. Завершити розробку та ухвалити новий Трудовий кодекс України, який структурно та концептуально відповідатиме європейській системі соціального права, базуючись на принципах соціального діалогу.
2. Імплементувати в національне законодавство інститут «права на відключення» як обов'язкову гарантію для осіб, які працюють дистанційно, з метою захисту їхнього фізичного та ментального здоров'я.
3. Розробити правовий механізм захисту працівників платформної економіки, інтегрувавши їх у сферу дії трудового права з наданням базового соціального пакету.

4. Забезпечити неухильне дотримання принципу тимчасовості обмежень трудових прав, введених в умовах воєнного стану, шляхом встановлення чітких процедур їхнього автоматичного скасування у повоєнний період.

Подальші наукові розвідки у цьому напрямі доцільно зосередити на дослідженні механізмів імплементації антидискримінаційних Директив ЄС та вдосконаленні процесуальних аспектів вирішення трудових спорів.

Список використаних джерел та літератури

1. Ярошенко О. М., Вапнічна В. В. Адаптація трудового законодавства України до стандартів Європейського Союзу: порівняльно-правовий аспект. *Право та інновації*. 2025. № 1. С. 82–90. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2025/1/Yaroshenko_Vapnichna.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

2. Сільченко С. О. Правове регулювання дистанційної та надомної роботи: досвід країн ЄС та перспективи для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 315–319. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2024/75.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

3. Мельник К. Ю. Захист трудових прав працівників у період збройних конфліктів: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 112–120. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2025-2-12> (дата звернення: 04.05.2026).

4. Костюк В. Л. Гнучкі форми зайнятості в сучасному трудовому праві: порівняльний аналіз правового регулювання в Україні та державах Європи. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 4. С. 142–148. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasopys/2024_4/142.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 14. Ст. 81. Із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 04.05.2026).

УДК 343.422

Світлана ПІКАЛЮК, Андрій КОГУТ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ЩОДО РЕЛІГІЙНИХ СПОРУД АБО СВАТИНЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У тезах досліджено актуальні питання кримінально-правової охорони релігійних споруд та святинь в Україні. Проаналізовано склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 178 та 179 КК України. Акцентовано увагу на проблемах кваліфікації таких дій в умовах воєнного стану, а також на необхідності відмежування звичайного вандалізму від злочинів, вчинених на ґрунті релігійної нетерпимості. **Ключові слова:** кримінальна відповідальність, релігійна споруда, культовий будинок, релігійна святиня, мотив нетерпимості, кваліфікація злочинів.

Стаття 35 Конституції України гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання. Проте реалізація цього невід'ємного права є неможливою без належного захисту з боку держави матеріальних об'єктів релігії храмів, мечетей, синагог, культових будинків та святинь. Як для майбутнього правника, для мене очевидно, що в сучасних українських реаліях посягання на такі об'єкти виходять за межі звичайного хуліганства. Сьогодні це не лише питання захисту почуттів віруючих, а й маркер загального рівня правової культури та толерантності в суспільстві.

Поняття релігійних споруд і святинь є важливим елементом у системі правового регулювання відносин у сфері свободи світогляду і віросповідання, а також у контексті кримінально-правової охорони таких об'єктів. Їх правове визначення має суттєве значення для правильної кваліфікації протиправних діянь та забезпечення ефективного захисту.

Спеціальними нормами, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо релігійних об'єктів, є стаття 178 Кримінального кодексу України («Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків») та стаття 179 КК України («Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь»).

Об'єктом цих злочинів є закріплене Конституцією право громадян на свободу віросповідання. Предметом злочину за ст. 178 КК виступають релігійні споруди чи культові будинки (приміщення, спеціально призначені для проведення богослужінь і релігійних обрядів). Об'єктивна сторона полягає у їх пошкодженні або зруйнуванні.

Аналізуючи санкції цих статей, можна помітити певну м'якість законодавця. Наприклад, за знищення релігійних святинь (ст. 179 КК) передбачено покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, арешту до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. Позбавлення волі цією статтею не передбачене взагалі. На мою думку, як студента-дослідника, така позиція кримінального закону потребує перегляду. Осквернення святини часто завдає громаді набагато глибшої моральної шкоди, ніж звичайне пошкодження майна.

Практика застосування цих норм стикається з низкою труднощів. Найголовніша з них – це розмежування дій за статтями 178, 179 КК України від суміжних складів злочинів:

1. **Хуліганство (ст. 296 КК).** Якщо особа пошкоджує культову споруду з мотивів явної неповаги до суспільства, не маючи прямого наміру образити релігійні почуття, дії кваліфікуються як хуліганство.

2. **Злочини на ґрунті ненависті (ст. 161 КК).** Якщо знищення святини супроводжувалося розпалюванням релігійної ворожнечі, слідчі органи мають застосовувати сукупність злочинів або кваліфікувати діяння за статтею, що передбачає порушення рівноправності громадян.

3. **Воєнні злочини (ст. 438 КК).** В умовах повномасштабної війни сотні релігійних споруд в Україні були цілеспрямовано знищені збройними силами держави-агресора. У таких випадках стаття 178 КК не застосовується, адже ці дії є грубим порушенням законів та звичаїв війни згідно з нормами міжнародного

гуманітарного права (зокрема, Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту).

Дослідивши проблематику, можу стверджувати, що чинні норми Кримінального кодексу України у сфері захисту релігійних споруд та святинь (ст. 178, 179 КК) є дещо застарілими в частині санкцій. Вони не повною мірою відображають ступінь суспільної небезпечності таких діянь, особливо якщо вони вчиняються з мотивів релігійної нетерпимості або в умовах воєнного стану.

Як пропозицію *de lege ferenda*, доцільно доповнити статті 178 та 179 КК України кваліфікуючими ознаками: «ті самі дії, вчинені з мотивів релігійної нетерпимості» та «дії, вчинені в умовах воєнного чи надзвичайного стану», передбачивши за них більш суворе покарання, включно з позбавленням волі. Це дозволить правоохоронним органам більш точно кваліфікувати злочини, а суспільству – бути впевненим у надійному захисті свого права на свободу віросповідання.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 25. Ст. 283. Із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту : міжнародний документ від 14.05.1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text (дата звернення: 04.05.2026).
5. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.

УДК 347.9

Руслана Пілецька

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Цивільне судочинство України включає три основні форми: позовне, наказне та окреме провадження. Позовне провадження спрямоване на вирішення спорів про право, наказне — на швидке стягнення безспірних вимог, тоді як окреме провадження має встановлюючий характер і не передбачає наявності конфлікту між сторонами.

Окреме провадження є важливим інститутом цивільного процесуального права України, що забезпечує судовий захист прав та інтересів осіб у випадках, коли відсутній спір про право. Його правове регулювання здійснюється нормами

Цивільний процесуальний кодекс України, які визначають порядок розгляду відповідних категорій справ, суб'єктний склад та особливості доказування.

Актуальність дослідження окремого провадження зумовлена його значною роллю у забезпеченні правової визначеності та необхідністю адаптації процесуальних механізмів до сучасних умов, зокрема в період воєнного стану. Зростання кількості справ щодо встановлення юридичних фактів, особливо пов'язаних із тимчасово окупованими територіями, актуалізує питання ефективності цього інституту.

Правова природа окремого провадження полягає у його непозовному характері. Відсутність спору про право є ключовою ознакою, що визначає специфіку цього виду судочинства. Суд у таких справах не вирішує спір, а встановлює юридичні факти або підтверджує правовий статус особи. Це дозволяє віднести окреме провадження до категорії безспірної юрисдикції.

Науковці визначають окреме провадження як форму судочинства, спрямовану на охорону прав та інтересів шляхом встановлення юридичних фактів, що мають значення для виникнення, зміни або припинення правовідносин. Таким чином, його функціональне призначення полягає у забезпеченні правової визначеності.

До категорій справ окремого провадження належать: встановлення фактів, що мають юридичне значення; усиновлення; визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; обмеження цивільної дієздатності чи визнання особи недієздатною; надання психіатричної допомоги у примусовому порядку; встановлення фактів народження чи смерті на тимчасово окупованих територіях.

Кожна з цих категорій має свої особливості, проте їх об'єднує відсутність спору про право та необхідність судового підтвердження певних юридичних обставин. Це визначає специфіку процесуальної форми окремого провадження.

Особливістю окремого провадження є його суб'єктний склад. У таких справах відсутні традиційні сторони — позивач і відповідач. Натомість беруть участь заявник та заінтересовані особи. У визначених законом випадках до участі можуть залучатися органи державної влади, органи місцевого самоврядування та прокурор.

Активна роль суду є ще однією характерною ознакою окремого провадження. Суд не обмежується лише доказами, поданими учасниками справи, а має право самостійно витребувати необхідні докази. Це пов'язано з необхідністю встановлення об'єктивної істини, що є пріоритетом у таких справах.

Доказування в окремому провадженні має змішаний характер. З одного боку, зберігаються елементи змагальності, оскільки заінтересовані особи можуть подавати докази та пояснення. З іншого боку, суд виконує активну дослідницьку функцію, що відрізняє цей вид провадження від позовного.

Судове рішення в окремому провадженні має встановлюючий характер. Воно не вирішує спір, а підтверджує наявність або відсутність юридичних фактів. Таке рішення є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин, а також може мати преюдиціальне значення.

Незважаючи на чітке нормативне регулювання, практика застосування окремого провадження свідчить про наявність низки проблем. Однією з найбільш актуальних є складність розмежування окремого та позовного провадження. У деяких випадках заяви помилково подаються у порядку окремого провадження, хоча фактично містять спір про право.

Це призводить до затягування процесу, оскільки суд змушений залишати заяву без руху або відмовляти у відкритті провадження. Таким чином, виникає необхідність чіткого законодавчого визначення критеріїв розмежування.

Іншою проблемою є визначення кола заінтересованих осіб. Відсутність чітких критеріїв може призводити до того, що особи, права яких можуть бути зачеплені, не залучаються до участі у справі. Це, у свою чергу, може стати підставою для скасування судового рішення.

Суттєвою проблемою є також неоднорідність судової практики. Аналогічні справи можуть вирішуватися по-різному залежно від суду, що порушує принцип правової визначеності. У цьому контексті важливу роль відіграє практика Верховного Суду, яка має забезпечувати єдність застосування норм права.

Особливого значення набуває окреме провадження в умовах воєнного стану. Значна кількість справ пов'язана із встановленням фактів народження чи смерті на тимчасово окупованих територіях. У таких випадках суди повинні забезпечити оперативний та ефективний розгляд справ, що вимагає спрощення процедур та гнучкості процесуальних норм.

Крім того, актуальним є питання цифровізації судового процесу. Використання електронних доказів, електронного суду та дистанційної участі у засіданнях має бути більш активно впроваджене і в окремому провадженні.

З метою вдосконалення інституту окремого провадження доцільно запропонувати такі напрями:

- по-перше, уточнення критеріїв розмежування позовного та окремого провадження;

- по-друге, законодавче визначення кола заінтересованих осіб;

- по-третє, уніфікація судової практики шляхом узагальнення позицій Верховного Суду;

- по-четверте, розвиток електронного судочинства;

- по-п'яте, адаптація процесуальних норм до умов воєнного стану.

Отже, окреме провадження є важливим інструментом цивільного процесуального права, який забезпечує встановлення юридичних фактів та правову визначеність у безспірних правовідносинах. Його подальший розвиток має бути спрямований на підвищення ефективності судового захисту прав та інтересів осіб.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

3. Комаров В. В. Цивільне процесуальне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011.
4. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 2005.
5. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Цивільний процес України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2018.
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільне процесуальне право України. Одеса : Фенікс, 2019.
7. Постанова Верховного Суду від 10.04.2019 у справі № 761/40485/16-ц.
8. Постанова Верховного Суду від 22.01.2020 у справі № 643/7553/18.

УДК 338.2(477)

Анатолій ПОПОВ

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Процес отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС вимагає виконання вимог щодо *acquis communautaire*.

Враховуючи вище згадані обставини, Вільям Батлер наголошує, що Україна має відмовитися від спроб регулювати «господарську діяльність» як окрему ідеологічну категорію. Він пропонує модель, де держава регулює ринок через антимонопольне, податкове та екологічне законодавство, не втручаючись у приватну волю сторін договору [1, р.221].

Основним шляхом вирішення проблем, описаних вище, є декодифікація господарського права, що привело до втрати чинності Господарським кодексом України у серпні 2025 року. Це рішення було продиктоване необхідністю виконання вимог ЄС щодо прозорості правової системи та усунення колізій, які десятиліттями заважали інвесторам.

Відтепер основні засади майнових відносин регулюються виключно Цивільним кодексом України (ЦК), що відповідає європейській традиції [2].

Скасовано норми щодо «господарського відання» та «оперативного управління» (колишні ст. 136, 137 ГК) [3], що автоматично перевело державні підприємства у площину класичного права власності або оренди.

Як зазначає Н.С. Кузнецова, скасування ГК дозволило «очистити» правове поле від радянських атавізмів та створити єдиний стандарт відповідальності для всіх суб'єктів [4, с.145].

У 2026 році особливо актуально згадати про Ukraine Facility — програму підтримки від ЄС, яка прямо вимагає імплементації європейського досвіду в регулюванні бізнесу як умови для фінансування. Це робить тему не просто теоретичною, а практично необхідною.

Тим не менш, впровадження зарубіжного досвіду в Україні має відбуватися не шляхом «сліпого копіювання», а через адаптацію до реалій воєнного стану та євроінтеграції.

Пріоритетом є впровадження Директив ЄС щодо захисту конкуренції, корпоративного управління та цифрових ринків.

Варто запозичити досвід Естонії (e-Residency) для повної цифровізації взаємодії бізнесу з державою, що мінімізує корупційні ризики.

Для підвищення довіри іноземних інвесторів слід подумати про імплементацію елементів англійського права (наприклад, у питаннях акціонерних угод).

Для стимулювання індустриальних парків корисним буде використання успішного досвіду Туреччини та Польщі у створенні майданчиків з готовою інфраструктурою для релокованих підприємств.

Нарешті варто врахувати специфіку регулювання в умовах криз та повоєнного відновлення.

Досвід країн, що проходили через масштабні конфлікти або економічні колапси (Південна Корея після 1953 р., Німеччина після 1945 р.), демонструє ефективність таких кроків.

Таким чином, зарубіжний досвід пропонує Україні готові рецепти економічного стрибка: від гнучких моделей США до системного підходу ЄС. Ключовим для України у 2026 році є створення гібридної моделі, яка б поєднувала ліберальні умови для інвестицій (за прикладом Сінгапуру) із жорстким дотриманням європейських стандартів прозорості та соціальної відповідальності.

На думку експерта Фредеріка Стефенса «смерть» Господарського кодексу стане «народженням» справжньої правової визначеності в Україні, оскільки усуне можливість маніпулювання нормами з боку державних органів [5, р.106].

Реформування господарського законодавства України не повинно обмежуватися «косметичними» змінами. Єдиним ефективним шляхом є перехід до моністичної системи регулювання, де Цивільний кодекс є базою, а спеціальні закони регулюють вузькі сфери (енергетику, транспорт, держсектор). Це дозволить гармонізувати наше право із західними стандартами та підвищити інвестиційну привабливість держави.

Виникає резонне питання: чи потрібно тоді взагалі господарське право?

Це питання є однією з найгостріших дискусій в українській юридичній спільноті останніх років. Скасування Господарського кодексу (ГК) часто сприймається як «смерть» господарського права як галузі. Однак, системний аналіз свідчить про протилежне: господарське право не лише зберігає свою актуальність, а й набуває нової якості.

Воно забезпечує інструментарій для державного регулювання економіки. Втрата господарського права призведе до правового вакууму в управлінні державним майном.

Опоненти ГК часто посилаються на досвід ЄС, де немає подібних кодексів (крім Франції чи Німеччини з їхніми Торговими кодексами). Проте в ЄС активно розвивається Комерційне право (Commercial Law) та Економічне право (Economic Law).

Іншими словами, скасування ГК в Україні — це не ліквідація галузі, а перехід до сучасної європейської моделі комерційного права.

В умовах війни та повоєнного відновлення (2026 рік) роль господарського права зростає. Потрібні спеціальні режими для індустриальних парків, ВПК та критичної інфраструктури, що неможливо адекватно врегулювати нормами лише Цивільного кодексу.

Отже, господарське право не зникне — воно трансформується у більш гнучке, сучасне та інтегроване в європейський простір комерційне право, де акцент зміститься з «контролю» на «регулювання та стимулювання».

Список використаних джерел та літератури

1. Butler W. E. *Ukraine and the International Legal Order*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 412 p.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.03.2026).

3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. (Втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 29.03.2026).

4. Кузнєцова Н. С. Оновлення Цивільного кодексу України: концептуальні засади. Київ : Право, 2025. С. 142–148.

5. Stephane F. The Future of Commercial Law in Ukraine. *European Business Law Review*. 2025. № 2. Р. 104–110.

УДК 338.2(477)

Віталій ПОВШУК

Науковий керівник: Анатолій ПОПОВ

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інфраструктури та високої інтенсивності автомобільного руху в Україні питання забезпечення безпеки на автомобільних дорогах залишається одним із найважливіших напрямів державної політики. Оскільки життя та здоров'я громадян є найвищою соціальною цінністю, держава застосовує суворі правові механізми для стримування правопорушень та мінімізації аварійності. Станом на 2026 рік система притягнення до відповідальності за порушення Правил дорожнього руху (ПДР) зазнала суттєвих правових та технологічних трансформацій. Відбулася глибока цифровізація процесів державного контролю: масштабовано систему автоматичної фіксації, інтегровано електронні реєстри та запроваджено жорсткіші санкції за найбільш критичні проступки. З огляду на ці зміни, комплексне вивчення актуальних норм чинного законодавства є критично необхідним для розуміння сучасних правових реалій, що зумовлює високу актуальність обраної теми дослідження.

Адміністративна відповідальність за порушення ПДР виступає одним із ключових механізмів забезпечення безпеки на дорогах та є невід'ємною складовою

системи державного примусу. Її правова природа полягає в застосуванні визначених санкцій до осіб, які вчинили проступки, що посягають на безпеку дорожнього руху, життя і здоров'я громадян, а також на встановлений порядок управління. Основним нормативно-правовим актом, що кодифікує склади правопорушень та міри покарання, є КУпАП. Актуальний масив норм, що регулює цю сферу, зосереджений переважно у статтях 121–130, 133, 124 та 122-4. Водночас базові правила поведінки учасників дорожнього руху визначаються Законом України «Про дорожній рух» та безпосередньо Правилами дорожнього руху, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України.

Сучасний етап розвитку державного контролю у сфері ПДР характеризується безпрецедентним рівнем цифровізації, що докорінно змінило підходи до фіксації порушень та виконання постанов. Ключову роль у цій системі відіграє розгалужена мережа камер автоматичної фіксації правопорушень. Ці технічні засоби працюють на базі державних стандартів і фіксують не лише перевищення швидкості, а й проїзд на заборонний сигнал світлофора, рух смугою для громадського транспорту та порушення правил зупинки. Юридична відповідальність за такі порушення за загальним правилом покладається на особу, за якою зареєстровано транспортний засіб, або на офіційно призначеного «належного користувача». Інноваційні сервіси безшовно інтегровані з реєстрами МВС, що забезпечує миттєвий обмін даними. Патрульна поліція використовує виключно безпаперові технології: електронні постанови генеруються на планшетах, засвідчуються електронним підписом та негайно відображаються у державному застосунку «Дія», а також в Електронному кабінеті водія. Така прозорість нівелює корупційні ризики на місцях і гарантує принцип невідворотності покарання.

Аналізуючи класифікацію адміністративних правопорушень на транспорті, варто першочергово звернути увагу на статтю 122 КУпАП, яка охоплює блок правопорушень, пов'язаних із порушенням швидкісного режиму та маневруванням. Законодавець застосовує диференційований підхід, виходячи з того, що ступінь перевищення швидкості прямо пропорційний ризику настання тяжких наслідків у разі ДТП. Перевищення швидкості більш як на 20 км/год, а також порушення вимог дорожніх знаків, розмітки чи правил проїзду пішохідних переходів тягне за собою накладення штрафу в розмірі 340 грн. Натомість значне перевищення швидкості — понад 50 км/год — становить підвищену суспільну небезпеку і карається штрафом у розмірі 1 700 грн. Проїзд на заборонний сигнал світлофора або ігнорування жесту регулювальника передбачає штраф у розмірі 510 грн. Окремим, більш тяжким складом правопорушення є створення аварійної обстановки: якщо порушення змусило інших учасників руху різко гальмувати чи змінювати напрямок руху, до порушника застосовується штраф 1 445 грн або позбавлення права керування на строк від 6 місяців до 1 року (за рішенням суду).

Найтяжчим порушенням у сфері ПДР визнається керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння (ст. 130 КУпАП). Максимально допустимий рівень алкоголю в крові водія становить 0,2 проміле, при

цьому відмова від проходження огляду прирівнюється до визнання провини. Держава запровадила сувору градацію покарань, яка базується на принципі повторності протягом одного року. Перше порушення карається штрафом у розмірі 17 000 грн з обов'язковим позбавленням права керування на 1 рік. Повторне порушення протягом року призводить до збільшення штрафу до 34 000 грн та позбавлення прав на 3 роки, з можливістю оплатного вилучення авто або адміністративного арешту. Третє порушення передбачає безпрецедентний штраф у розмірі 51 000 грн, позбавлення права керування на 10 років з обов'язковою конфіскацією транспортного засобу.

Окремим важливим аспектом є юридичні наслідки дорожньо-транспортних пригод та процедура виконання адміністративних стягнень. Згідно зі статтею 124 КУпАП, порушення ПДР, що спричинило пошкодження транспортних засобів чи іншого майна (без завдання тілесних ушкоджень середньої тяжкості), тягне за собою накладення штрафу в розмірі 850 грн або позбавлення права керування на строк від 6 місяців до 1 року. Прогресивним юридичним інструментом, що стимулює водіїв до мирного врегулювання дрібних ДТП та розвантажує поліцію, є механізм Європротоколу. Якщо внаслідок ДТП немає травмованих, водії мають чинні поліси ОСЦПВ, згодні щодо обставин аварії та тверезі, вони можуть самостійно оформити пригоду, що звільняє винуватця від адміністративної відповідальності за ст. 124 КУпАП. З іншого боку, залишення місця ДТП (ст. 122-4 КУпАП) є обтяжувальним складом, оскільки втеча водія ускладнює розслідування та створює загрозу для потерпілих. За це діяння передбачено штраф 3 400 грн, позбавлення прав від 1 до 2 років або адміністративний арешт.

Ефективність інституту відповідальності неможлива без дієвих механізмів стягнення штрафів. Законодавство встановлює чіткі строки: порушник зобов'язаний добровільно сплатити штраф протягом 15 днів. Для правопорушень, зафіксованих в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки, передбачено пільговий період — сплата 50% від суми штрафу протягом 10 банківських днів вважається повним виконанням постанови. У разі ігнорування порушником своїх зобов'язань запускається механізм примусового стягнення через органи Державної виконавчої служби Міністерства юстиції. Відкриття виконавчого провадження тягне за собою подвоєння суми початкового штрафу, додавання виконавчих витрат та внесення даних до Єдиного реєстру боржників. Це миттєво призводить до блокування банківських рахунків, накладення арешту на майно та, у визначених випадках, обмеження права виїзду за кордон.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна обґрунтовано стверджувати, що інститут адміністративної відповідальності за порушення ПДР в Україні станом на 2026 рік остаточно трансформувався у високотехнологічну та збалансовану правову систему. Сучасне законодавство чітко диференціює покарання, застосовуючи політику нульової толерантності до найбільш небезпечних діянь, про що свідчать безпрецедентні санкції за керування у стані сп'яніння. Визначальною рисою контролю стала тотальна цифровізація: використання камер автофіксації та інтеграція державних електронних сервісів гарантують невідворотність покарання.

Водночас процедура виконання стягнень ефективно поєднує методи стимулювання із жорстким державним примусом. У комплексі чинний правовий механізм успішно виконує як каральну, так і превентивну функції, слугуючи своїй головній меті — забезпеченню безпеки та збереженню життів громадян на дорогах України.

Список використаних джерел та літератури

1. Інформаційний портал сервісу перевірки адміністративних правопорушень: URL-<https://bdr.mvs.gov.ua/faq>
2. https://biz.ligazakon.net/news/191564_z-1-schnya-za-vodnnya-v-netverezomu-viglyad-peredbachena-kriminalna-vdpovdalnst
3. <https://lihachov.com.ua/poslugy/stattya-130-kupap-oskarzhennya-i-zahyst/shtraf-za-vodinnya-u-netverezomu-stani-po-statti-130/>
4. Правові поради водію. Як діяти у випадках дорожньо-транспортних пригод-URL-<https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravovi-porady-vodiyu-yak-diyaty-u-vypadkah-dorozhno-transportnyh-prygod/>
5. Кодекс України про адміністративні Правопорушення : Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#n1005>
6. Закон України «Про Дорожній рух» Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII: URL -<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
7. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III Url-<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Інформаційний портал: URL-hsc.gov.ua
9. Gemini

УДК: 347.2:342.7(477)

Зінаїда САМЧУК-КОЛОДЯЖНА

ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА МАЙНО ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

у тезах досліджуються питання обмеження права власності та інших речових прав на майно юридичних і фізичних осіб, а також проблеми їх правового захисту в умовах воєнного стану в Україні у зв'язку із збройною агресією рф. Аналізуються особливості примусового вилучення майна для державних потреб, конституційні гарантії права власності фізичних та юридичних осіб, правовий статус суб'єктів, способи відчуження чи вилучення майна, особливості відчуження чи вилучення майна комунальної власності, достатність правових засобів відшкодування завданої шкоди, обґрунтовується необхідність удосконалення компенсаційних механізмів та забезпечення конституційних гарантій захисту прав на майно юридичних та фізичних осіб в умовах воєнного стану.

Ключові слова: право власності та інші речові права, правовий режим воєнного стану, примусове відчуження чи вилучення майна для потреб держави, виконання мобілізаційного обов'язку, тимчасові обмеження прав на майно, способи компенсації за вилучене або відчужене майно.

Збройна агресія РФ та правовий режим воєнного стану в Україні зумовили втручання держави у сферу речових прав особи шляхом, хоча й тимчасового, але обмеження базового, фундаментального права людини на майно, зокрема права власності, що визначається та гарантується Конституцією України, нормами національного цивільного законодавства та міжнародними актами. На сьогодні питання захисту майнових прав громадян та юридичних осіб всіх форм власності набуло особливої актуальності і держава змушена поєднувати потреби оборони та національної безпеки із необхідністю забезпечення та охорони прав на майно як фізичних так і юридичних осіб.

Основний закон встановлює, що кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, а примусове відчуження об'єктів права приватної власності допускається лише як виняток, з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановленому законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ч.1 ст.41 Конституції України) [1]. Цивільний Кодекс України, що є фактично Основним законом громадянського суспільства, визначає право власності як право особи на річ, яке здійснюється нею за своєю волею незалежно від волі інших осіб (п.1 ст. 316 ЦК України) [2].

Особливості правового регулювання права власності та інших майнових відносин у період воєнного стану визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян, зокрема речових прав у межах, необхідних для забезпечення оборони держави [3]. Основний нормативний акт, що врегульовує ці відносини це Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», що визначає підстави, порядок, умови примусового відчуження та гарантії компенсації за примусово відчужене майно [4].

В умовах правового режиму воєнного стану сформувалося кілька основних форм втручання держави у сферу права власності: мобілізація майна, примусове відчуження та вилучення майна. Мобілізація передбачає тимчасове залучення майна для потреб оборони з можливістю подальшого повернення або компенсації. В Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлено обов'язки юридичних та фізичних осіб щодо виконання майнових мобілізаційних обов'язків, а саме:

установи, підприємства та організації зобов'язані:

- забезпечувати в разі мобілізації доставку транспортних засобів та техніки на збірні пункти та у військові частини (ст. 21, частина 1, абзац 8)[5];
- надавати під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні та інші матеріально-технічні засоби Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, силам цивільного захисту згідно з мобілізаційними планами з

наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом (ст. 21, частина 1, абзац 10)[5] .

Майнові обов'язки громадян щодо мобілізації встановлені статтею 22 «Громадяни зобов'язані надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, силам цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом (ст. 22, частина 1, абзац 2)» [5] .

Обмеження права власності на майно, що перебуває у комунальній чи приватній власності встановлено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» [4].

Законодавець закріплює поняття (дефініції) термінів, а саме: «примусове відчуження» - позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та переходить у власність держави для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану (ст. 1, ч.1, п.1), що припиняє право власності, а також «вилучення майна» - позбавлення державних підприємств, державних некомерційних товариств, державних господарських об'єднань, інших суб'єктів господарювання державного сектору економіки права господарського відання, права оперативного управління індивідуально визначеним державним майном або права узурфрукта індивідуально визначеного державного майна з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану(ст. 1, ч.1, п.2), що припиняє інші речові права, а саме володіння та користування майном, що є у власності держави. Правовою основою таких дій є виключно Закони України [4].

Спроби примусового відчуження та вилучення майна визначені законом. Це компенсація – попередня чи наступна в разі неможливості першої (ст. 3, ч.1, 2) [4].

Безоплатне відчуження (без компенсації) встановлено для майна, що перебуває в державній власності (ст. 3, ч.3), вилучення майна здійснюється без компенсації.

Суб'єктами вказаних примусових дій виступають органи військового командування за погодженням з органами військового управління, місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

У місцевостях, де ведуться бойові дії примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування без погодження з органами (ст. 4) [4].

Суб'єктами у яких вилучається майно виступають установи, підприємства, організації державного сектору економіки, відчужується у приватних юридичних осіб та фізичних осіб.

Законодавчо встановлені особливості передачі та примусового відчуження комунального майна де ініціаторами виступає, як правило, військове командування. Рішення про передачу комунального майна у державну власність приймають місцеві ради, а в разі неможливості - голови місцевих рад, їх заступники чи секретар ради (ст.

б) [4]. Передача здійснюється за актом приймання – передачі, форма та зміст якого вказується в ст. 6, ч. 4. Право власності виникає з дати підписання акта.

Щодо вилучення чи відчуження майна для потреб держави, що знаходиться у приватній власності юридичних чи фізичних осіб, то законодавець передбачив відповідні умови. Перш за все це складання акта примусового відчуження чи вилучення, Бланк якого затверджено Кабінетом Міністрів України, вимоги до відомостей, що зазначаються в акті, та документів, що додаються до опису майна та випланих коштів в разі попередньої компенсації (ст.7) [4].

Право державної власності на майно виникає з дати підписання акта.

Встановлено порядок відшкодування вартості майна.

Перш за все, проводиться оцінка майна суб'єктами оціночної діяльності згідно порядку оцінки майна, встановленому законодавством. Висновок оцінки майна долучається до акта прийому-передачі, вручається власнику, його представникам чи спадкоємцям.

Компенсація попередня проводиться з державного бюджету, наступна-протягом 5-ти наступних бюджетних періодів. Для отримання наступної компенсації необхідне звернення до ТЦК за місцем відчуження із заявою, актом прийому-передачі та документом, що містить висновок про вартість майна після скасування правового режиму воєнного стану. Порядок розгляду заяв для наступної компенсації встановлений Постановою Кабінету Міністрів України.

Законодавчо встановлено, що в разі, якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене, береглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. [4].

Підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили.

У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно. Одночасно особа зобов'язується повернути грошову суму, яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Колишній власник майна, яке було примусово відчужене, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо [4].

Спори, пов'язані з відшкодуванням вартості примусово відчуженого майна, вирішуються в судовому порядку, якщо інше не встановлено законом. [4].

Таким чином відповідні державні інституції створили правовий механізм захисту права власності та інших майнових прав в умовах воєнного стану, за яких держава не звільняється від дотримання основоположних принципів верховенства права, справедливості та пропорційності втручання у приватну власність юридичних та фізичних осіб.

Майнові права юридичних та фізичних осіб, хоча і обмежуються в рамках суспільної необхідності перебувають під конституційним захистом, ефективність якого залежить від чіткості та узгодженості законодавчих норм та реальної дієвості

компенсаційних механізмів, що ґрунтуються на принципі справедливого балансу державних інтересів та прав громадян

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29. 04. 2026 р.)
2. Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29 .04. 2026 р.)
3. «Про правовий режим воєнного стану» Закон України від 12. 05. 2015 №398-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10. 04. 2026 р.)
4. «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»: Закон України від 17.05.2012, редакція від 28. 08. 2025, 4196-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 10. 04. 2026 р.)
5. «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» : Закон України від 21.10.1993, редакція від 12. 04. 2026, 4826-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 19. 04. 2026 р.)

УДК: 342.9:342.95(477)

Руслана ШИРШИКОВА

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ

В даному дослідженні здійснено аналіз трансформації адміністративного законодавства України в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації, що розпочалася у 2022 році. Війна суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зумовивши інтенсивні зміни у правовому регулюванні суспільних відносин, зокрема тих, що належать до предмета адміністративного права. Слід зазначити, що адміністративне законодавство в сучасних умовах зазнає активної адаптації до викликів воєнного часу, водночас зберігаючи свою базову спрямованість на забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також на обмеження надмірного втручання держави у сферу приватних інтересів, оскільки запровадження надзвичайних адміністративно-правових режимів спричиняє трансформацію повноважень органів державної влади, утворення тимчасових органів управління та зміну правового статусу фізичних осіб.

Наголошено на важливості ефективної взаємодії між органами цивільного та військового управління, а також на доцільності продовження реформування системи державної служби навіть в умовах воєнного стану.

Ключові слова: адміністративні реформи, воєнний стан, правова регуляція, кризове управління, політична стабільність.

Адміністративне право України наразі перебуває у стані постійного та

активного розвитку. Головною метою цього проекту є створення належних умов для реалізації фізичними особами всіх своїх прав, свобод та інтересів у сфері державного управління.

Конституція та закони України є єдиною основою, межею та способом, у якому повинні діяти державні органи та органи місцевого самоврядування, а також їхні посадові особи. Це означає, що особи, які обіймають державні посади, повинні діяти відповідно до повноважень. Ці повноваження значною мірою регулюються нормами адміністративного права. Таким чином, адміністративне право захищає громадян від надмірного втручання держави, яке є несумісним з умовами вільного розвитку, і є невід'ємним елементом відносин між приватними особами та державою. Однак повне впровадження сучасного адміністративного права залежить від оновлення відповідних теорій, оскільки в багатьох випадках саме теорія забезпечує необхідну основу для юридичної практики [4].

Розвиток українського адміністративного права в сучасних умовах є одним із найактуальніших і найважливіших процесів.

Крім того, введення воєнного стану в Україні мало значний вплив на функціонування та розвиток суспільних відносин у всіх сферах суспільного життя. У цьому контексті на державні та органи місцевого самоврядування покладено особливі обов'язки. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [10], державні органи та органи місцевого самоврядування продовжують здійснювати повноваження, надані їм Конституцією України, цим Законом та іншими законами України. Військове командування спільно з Міністерством внутрішніх справ України, а також іншими адміністративними органами та органами місцевого самоврядування відповідає за забезпечення виконання заходів та повноважень, передбачених для оборони України, захисту безпеки населення та забезпечення національних інтересів. У цій надзвичайній ситуації воєнний стан покладає особливу роль на державні органи, які покликані гарантувати в цій особливій ситуації реалізацію прав і свобод приватних суб'єктів.

Воєнний стан зумовлює трансформацію адміністративно-правового статусу не лише суб'єктів публічної влади, а й приватних учасників адміністративних правовідносин. Фізичні та юридичні особи приватного права, які виступають суб'єктами адміністративного права, функціонують в особливих умовах, спричинених збройною агресією та тимчасовою окупацією частини території України, що впливає на обсяг їхніх прав, обов'язків і механізми їх реалізації.

Введення воєнного стану в Україні призвело до того, що державні органи взяли на себе розширені повноваження щодо подолання наслідків війни. Громадяни отримують додатковий захист з боку держави у сфері реалізації своїх прав і свобод. Цей захист здійснюється у формі представництва. Суб'єкт адміністративного права є носієм прав і обов'язків у сфері державного управління, передбачених адміністративними законами та підзаконними актами, і має можливість здійснювати права й виконувати покладені на нього обов'язки [8].

Зміни торкнулися і судочинства, оскільки сучасні законодавчі ініціативи характеризуються тенденцією до оптимізації процесуальних механізмів судочинства, зокрема шляхом упровадження дистанційних форм здійснення правосуддя. Передумовою для таких змін стала пандемія коронавірусної інфекції (COVID-19), яка зумовила необхідність запровадження карантинних обмежень і водночас пошуку рішень, що забезпечують мінімальне втручання у права людини. У цьому контексті перехід до дистанційної моделі функціонування судової системи можна розглядати як приклад ефективної адаптації демократичних інститутів до глобальних викликів. [7].

Також, війна докорінно вплинула на роботу Центрів надання адміністративних послуг, які припинили діяльність із першого дня війни. Це було зумовлено тим, що більшість послуг, які надаються цими центрами, потребують виконання заходів, зазначених у відповідних національних реєстрах. Важливо, що навіть у такій кризовій ситуації ЦНАПи виконували потрібну для країни функцію – слугували центром надання гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб [3].

Найактуальнішими питаннями які потребує нагальних розв'язання адміністративно-правових питань під час дії режиму воєнного стану є переміщення населення в межах України. Масштабне внутрішнє переміщення поставило перед урядом важке завдання: регулювання цих процесів і одночасне забезпечення безпеки, прав та потреб переміщених осіб. Основні труднощі пов'язані з формуванням ефективної законодавчої бази, здатної забезпечити швидке реагування на зміни воєнної ситуації та належну координацію між різними рівнями влади. Недостатня узгодженість дій між державними органами, місцевим самоврядуванням і міжнародними партнерами ускладнює процеси евакуації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Вирішальне значення мають унормування чітких процедур, адаптація законодавства до умов воєнного часу, а також забезпечення прозорості та доступу до інформації. Недосконалість правового регулювання може спричинити правову невизначеність і підвищити вразливість постраждалого населення. Водночас важливо враховувати гуманітарний вимір і гарантії основоположних прав людини, оскільки відсутність ефективних механізмів правового реагування здатна уповільнити процеси надання допомоги та відновлення, негативно впливаючи на загальний соціально-економічний розвиток держави [5].

Уряд планує продовжити децентралізацію через створення нових управлінських моделей і реформу державних активів, однак для її успішності необхідно подолати корупцію, зменшити регіональні диспропорції та посилити спроможність місцевої влади [1].

Окрему увагу приділено модернізації кадрової політики, зокрема в секторі безпеки, з урахуванням міжнародного досвіду. Наголошується на важливості ефективного антикризового управління, стратегічного планування, належної комунікації та взаємодії між цивільними і військовими структурами [6].

Також існує необхідність подальшого реформування державної служби, розвитку кадрового потенціалу та впровадження сучасних підходів, включно з

дистанційними технологіями. Слід відмітити, що імплементація стандартів Ради Європи є більш доступною для України, ніж повна адаптація до норм Європейського Союзу, що потребує складніших інституційних механізмів[2; 9].

Слід відзначити, що у вітчизняній правничій науці відсутній єдиний підхід до темпів і механізмів імплементації принципів адміністративного права ЄС в українське законодавство. Частина науковців висловлює обґрунтовані застереження, пов'язуючи складність цього процесу з необхідністю функціонування розгалужених і багаторівневих інституційних механізмів, які забезпечують його ефективність та узгодженість. У зв'язку з цим наголошується, що впровадження принципів, закріплених у стандартах Ради Європи, є більш доступним для національної правової системи порівняно з комплексною імплементацією норм і підходів, характерних для права Європейського Союзу [2].

Висновок. Отже, запровадження надзвичайних правових режимів у період війни спричиняє комплексну перебудову адміністративної системи держави. Попри значні виклики, інститути публічного управління демонструють здатність до адаптації, поєднуючи трансформацію функцій із збереженням ключових соціальних сервісів. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на підвищення гнучкості управлінських механізмів, цифровізацію процедур і забезпечення безперервного доступу громадян до адміністративних та судових послуг навіть в умовах кризових ситуацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Адамовська В., Голобородько Т., Словський Д. Децентралізація в Україні: перспективи розвитку та нормативно-правове забезпечення. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 6 (20). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6\(20\)-157-164](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6(20)-157-164) (дата звернення: 20.03.2026).
2. Барвіненко В. Д. Принципи європейського адміністративного права та принципи місцевого самоврядування України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 64. С. 24–27. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.5> (дата звернення: 19.04.2026).
3. Динник І. Законодавче регулювання адміністративних послуг в умовах воєнного стану. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2024. Т. 134. № 3. С. 26–36. URL: [https://doi.org/10.31617/3.2024\(134\)03](https://doi.org/10.31617/3.2024(134)03) (дата звернення: 19.03.2026).
4. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.03.2026).
5. Лиськов І. Адміністративно-правове регулювання внутрішніх переміщень населення в умовах військового стану в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5 (23). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-598-606](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-598-606) (дата звернення: 29.04.2026).

6. Макаrchук В. В. Ефективність вітчизняного адміністративного законодавства у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-24> (дата звернення: 29.04.2026).

7. Міщук І. В., Киричук Б. С. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 200–205. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.35> (дата звернення: 19.04.2026).

8. Павлович-Сенета Я. П. Суб'єкти адміністративного права в умовах дії воєнного стану в Україні. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару* (м. Львів, 23 червня 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 143–147. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5858/1/23_06_2023.pdf#page=143 (дата звернення: 19.03.2026).

9. Пономаренко О. С., Морозюк Ю. В., Нинюк М. А. Вплив воєнних дій на ефективність державного управління в Україні. *Академічні візії*. 2024. № 32. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1198> (дата звернення: 29.04.2024).

10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 18 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.04.2026).

УДК 340.12:001.891:378.014(477)(4-67 ЄС)

Іван ФЕЛЬЦАН

АКАДЕМІЧНО-НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ

Анотація. У статті розкрито парадигмальні та науково-концептуальні аспекти розвитку міждисциплінарності в юридичній науці України в контексті відповідного парадигмального досвіду Румунії та Болгарії як держав – членів Європейського Союзу. Проаналізовано сучасні тенденції трансформації юридичного знання, що зумовлюють посилення міждисциплінарних підходів у правничих дослідженнях. Визначено контури наукової зрілості та методологічної відкритості юридичної науки, а також з'ясовано роль міждисциплінарності у формуванні нових дослідницьких підходів до права.

Ключові слова: наукове знання, парадигма юриспруденції, наукове співтовариство, юридична наука Болгарії, юридична наука Республіки Румунія, міждисциплінарність.

Abstract. The article examines the paradigmatic and scholarly-conceptual dimensions of interdisciplinarity in Ukrainian legal science, situated within the comparative paradigmatic experience of Romania and Bulgaria as member states of the European Union. The study analyses contemporary trends in the transformation of legal knowledge that

underpin the intensification of interdisciplinary approaches in legal research. The article delineates the contours of scholarly maturity and methodological openness inherent to legal science, and elucidates the role of interdisciplinarity in the formation of novel research approaches to law.

Keywords: scientific knowledge, jurisprudential paradigm, academic legal community, Bulgarian legal science, legal science of the Republic of Romania, interdisciplinarity.

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю врахування Україною досвіду держав – членів Європейського Союзу у процесі інтеграції до Європейського дослідницького простору. Особливо показовим є приклад Румунії та Болгарії, де після вступу до ЄС у 2007 році було запроваджено поствступний механізм контролю за правовладдям, що поєднував внутрішні та зовнішні інструменти впливу. Вивчення цього досвіду є важливим для України як країни-кандидата на вступ до ЄС, оскільки воно дозволяє сформуванню ефективну стратегію розвитку юридичної науки та її гармонізації з європейськими стандартами.

Однак на сучасному етапі розвитку України складається враження, що юридична наука незалежної України і юридична наука в інших європейських державах комунікують за допомогою різних юридичних мов та знаходяться в різних правничих реальностях.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття науково-концептуальних аспектів сучасної юридичної науки в контексті досвіду України та іноземних держав.

Результати дослідження. У жовтні 2022 р. Кабінет Міністрів України ухвалив розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» в Україні на період до 2030 р. Аналогічні плани реалізації засад відкритої науки ухвалено в інших країнах Європейського Союзу.

Після ухвалення зазначеного розпорядження, попри те, що Національний репозитарій академічних текстів уже функціонував і забезпечував відкритий доступ до дисертаційних робіт, було суттєво оновлено вимоги до оприлюднення результатів дисертаційних досліджень, насамперед у частині підвищення стандартів до наукових видань, у яких мають публікуватися результати. Зокрема, посилено критерії щодо статей у журналах, індексованих у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, уточнено вимоги до їхнього квартильного рівня та визначено кількісні показники обов'язкових публікацій.

Водночас формальне підвищення бібліометричних стандартів саме по собі не забезпечило реальної відкритості й помітності української науки в європейському дослідницькому просторі, оскільки інтеграція до наукових дискусій передбачає не лише дотримання процедурних критеріїв, а й формування оригінальних концептуальних підходів, здатних викликати зацікавлення європейської наукової спільноти, чого в галузі юриспруденції наразі бракує.

У Румунії та Болгарії також існують національні стратегічні документи, спрямовані на розвиток і впровадження принципів відкритої науки, подібно до ухваленого в Україні національного плану на період до 2030 р.

Так, у Румунії розроблено та затверджено **«Білу книгу трансформації до відкритої науки»** (*The White Book of the Transition to Open Science 2023–2030*), яка є частиною національної стратегії досліджень та інновацій і містить комплекс напрямів і дій для переходу до відкритої науки до 2030 р., узгоджених з європейськими рекомендаціями й глобальними стандартами Open Science. У **цьому документі** окремо підкреслюється значення міждисциплінарності як одного з ключових принципів розвитку сучасної науки [1].

У Болгарії діяв **«Національний план розвитку ініціатив відкритої науки» (2021–2025)**, затверджений Міністерством освіти і науки, який визначав стратегічні цілі, дорожню карту та засоби стимулювання застосування практик відкритої науки й інтеграції болгарських наукових ресурсів із Європейською системою відкритої науки (EOSC) на період 2021–2025 років. План включав створення та розвиток інфраструктури, розширення видимості болгарської науки через EOSC (European Open Science Cloud) та розвиток національного порталу відкритої науки.

На покращення ситуації з присутністю української науки в європейському дослідницькому просторі спрямований наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2026р. №56 «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», яким викладено в новій редакції Порядок, що затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 15 січня 2018 року № 32. Головна мета таких змін – це підвищення якості українських наукових фахових видань, які використовують для здобуття наукових ступенів, отримання вчених звань, ліцензування навчальних програм, інтеграції в європейський і світовий дослідницький простір. На даний час тривають заходи, спрямовані на практичну реалізацію згаданих змін.

Велика частина наукових публікацій українських дослідників перебувала у відкритому доступі ще до 2022 року. Так, за результатами дослідження за 2012–2021 рр., із 201 670 публікацій, афілійованих з українськими установами, 66,7 % були доступні у форматі open access. Якщо у 2012 році частка таких публікацій становила 33,8 %, то у 2021 році вона зросла майже до 79,9 %, що свідчить про стійку тенденцію до підвищення відкритості української науки [2, с.23].

Станом на 5 січня 2026 року в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science індексується 204 українські наукові видання. Водночас у галузі юридичних наук представництво залишається вкрай обмеженим: на початок 2026 року до цих баз включено чотири українські фахові юридичні журнали. Така кількість засвідчує наявність формальної інтеграції у міжнародний наукометричний простір і в той самий час вказує на низький рівень міжнародної видимості та конкурентоспроможності української юридичної періодики [3].

У 2026 році українським закладам вищої освіти та науковим установам продовжено безоплатний доступ до провідних міжнародних наукометричних баз

Scopus та Web of Science, що створює додаткові можливості для підвищення якості досліджень, розширення міжнародної співпраці та інтеграції української науки до європейського й світового дослідницького простору.

Водночас системні зміни посилено на рівні державної політики. Відповідно до постанови Кабінет Міністрів України від 26 серпня 2025 р. № 1032 «Деякі питання надання фінансової підтримки науковим виданням України» вперше запроваджено механізм державної фінансової підтримки провідних українських наукових журналів, індексованих у міжнародних базах даних. Метою таких заходів є підвищення якості наукових видань, їх міжнародної видимості та посилення присутності українських досліджень у глобальному інформаційному просторі.

Щодо діяльності провідних університетів, наукових шкіл та дослідницьких центрів в Україні, варто наголосити, що після відновлення незалежності у 1991 р. університети насамперед утверджувалися як осередки освіти, покликані забезпечити підготовку фахівців. У цей період ключову роль відігравали такі заклади, як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого та Львівський національний університет імені Івана Франка, які стали центрами формування сучасної української правничої доктрини. Водночас зосередженість переважно на освітній функції певною мірою стримувала розвиток університетів як потужних дослідницьких інституцій із системною міждисциплінарною науковою діяльністю.

Сучасні процеси укрупнення державних закладів вищої освіти спрямовані на подолання цієї диспропорції. Концентрація кадрового потенціалу, матеріально-технічних ресурсів та наукової інфраструктури створює передумови для формування університетів нового типу — не лише як центрів підготовки правників, а й як платформ для проведення фундаментальних і прикладних досліджень, участі у міжнародних грантових програмах, інтеграції в європейський науково-освітній простір.

Дослідники Чобану Родіка та Аворнік Георге зазначають, що виходячи з предмета дослідження або, радше, з ідентичності об'єкта вивчення гуманітарних наук, ми обґрунтовуємо необхідність подолання нинішнього формату юридичних знань (які розуміються як процес юридичної освіти та наукових досліджень)[4, с.129].

Щодо такої характеристики академічно-наукового рівня юридичної науки в Україні як участь у міжнародному науковому обігу (проєктах, конференціях), то тут і вже згадані питання низької кількості публікацій українських правників у провідних міжнародних рецензованих журналах; і обмежена участь в довгострокових міжнародних дослідницьких проєктах; і формальна, а не змістовна присутність на конференціях; і мовний бар'єр (недостатнє володіння академічною англійською); і орієнтація частини досліджень переважно на внутрішнє законодавство без порівняльного та міждисциплінарного виміру.

Все це трансформувалося в **парадигмальну проблему, яка проявляється в переважно нормативістсько-догматичній орієнтації юридичної науки, тоді як у світовому правознавстві домінують міждисциплінарні, емпіричні та порівняльні**

підходи. Українські дослідження часто зосереджені на тлумаченні національного законодавства й внутрішніх доктринальних дискусіях, тоді як міжнародна академічна спільнота очікує теоретичних моделей, критичного аналізу, використання соціологічних чи економічних методів і ширшого порівняльного контексту. Саме ця розбіжність наукових парадигм ускладнює повноцінну інтеграцію в глобальний науковий простір.

Вивчення права через розуміння, навчання та застосування потребує тривалих зусиль і передбачає повільне, але поступове професійне становлення. Водночас воно, безсумнівно, забезпечує набуття всіх необхідних якостей для професійної правничої діяльності, а особливе місце в усвідомленні та практичній реалізації понять «фахівець у галузі права» і «професіонал у галузі права» належить саме **методології права**[5, с.105].

В Україні триває реформування вищої освіти й науки в напрямі гармонізації з Європейським простором вищої освіти, що охоплює оновлення освітніх програм, підвищення стандартів досліджень, розвиток академічної мобільності та участь у міжнародних проєктах, зокрема Erasmus+. Важливим складником цих змін є впровадження принципів академічної доброчесності відповідно до європейських стандартів якості, що знайшло відображення у презентації Стратегії розвитку доброчесності в освіті на 2026–2030 роки, яка підготовлена *Офісом доброчесності Національного агентства з питань запобігання корупції* за підтримки Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI) — провідної антикорупційної програми Європейського Союзу, що фінансується ЄС, співфінансується та впроваджується МЗС Данії.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що сучасна українська юридична наука перебуває у стані активної трансформації, зумовленої імплементацією політики відкритої науки, посиленням вимог до якості наукових публікацій та поступовою інтеграцією до європейського й світового дослідницького простору. Водночас, попри зростання рівня відкритого доступу до результатів наукової діяльності, розширення використання міжнародних наукометричних баз та запровадження державних механізмів підтримки наукових видань, зберігається суттєвий розрив між формальною інтеграцією та реальним рівнем міжнародної наукової конкурентоспроможності, особливо у сфері юридичних наук. Обмежена представленість українських юридичних журналів у Scopus та Web of Science, а також недостатня участь у довгострокових міжнародних дослідницьких проєктах свідчать про незавершеність процесу повноцінної інтеграції.

Аналіз також дозволяє констатувати наявність глибинної парадигмальної проблеми, що полягає у домінуванні нормативістсько-догматичного підходу в українській юридичній науці, тоді як сучасний європейський науковий простір орієнтується на міждисциплінарність, емпіричні методи та порівняльні дослідження.

Подолання цього розриву потребує не лише інституційних реформ, але й зміни методологічної культури правничих досліджень, посилення міжнародної кооперації та розвитку нових наукових шкіл. У цьому контексті важливого значення набуває

формування університетів дослідницького типу та підвищення ролі міждисциплінарних підходів як базової умови якісного оновлення юридичної науки України.

Список використаних джерел та літератури

1. Cartea Albă a Tranziției către Știința Deschisă 2023–2030. URL: <https://www.openscience.ro/resurse/cartea-alba-a-tranzitiei-catre-stiinta-deschisa-2023-2030> (дата звернення: 22.02.2026).
2. Kaliuzhna N. Zooming in on Open Access in Ukraine: trends and patterns. PUBMET 2023: The 10th Conference on Scholarly Communication in the Context of Open Science. 2023. P. 23–24. DOI: 10.15291/pubmet.4255. URL: <https://morepress.unizd.hr/journals/index.php/pubmet/article/view/4255> (дата звернення: 22.02.2026).
3. Ukrainian scientific journals in Scopus and Web of Science. URL: <https://openscience.in.ua/ua-journals> (дата звернення: 22.02.2026).
4. Ciobanu R., Avornic G. Interdisciplinary contextualization of legal education and research. *Supremația Dreptului*. 2020. Nr. 2. P. 128–135.
5. Ciobanu R. The Interdisciplinary Approach of the Methodology of Law: Theoretical-Pragmatic Valences. *Studia Universitatis Moldaviae (Social Sciences Series)*. 2010. Nr. 3 (33). P. 100–105.

РОЗДІЛ V
ТУРИЗМ ТА КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ: ВЗАЄМОДІЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

УДК 005.552.3:519.17

Анна АНТОНЮК

Науковий керівник: Тетяна ЧЕТВЕРИКОВА

АНАЛІЗ МАРШРУТІВ ДОСТАВКИ ТОВАРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ
ГРАФОВИХ МОДЕЛЕЙ

У сучасних умовах розвитку електронної комерції, логістичних сервісів та глобальних ланцюгів постачання ефективно управління маршрутами доставки товарів стає критичним елементом конкурентоспроможності підприємств. Оптимізація перевезень дозволяє зменшити витрати на транспорт, скоротити час доставки та підвищити рівень обслуговування клієнтів. Одним із найпотужніших інструментів, що застосовується для розв'язання логістичних задач, є графові моделі, які дозволяють формалізувати транспортну мережу у вигляді абстрактної структури, зручної для математичного аналізу й алгоритмічної обробки.

Графовий підхід забезпечує універсальність та гнучкість, адже дозволяє описати найрізноманітніші транспортні інфраструктури: автомобільні шляхи, залізниці, авіасполучення й навіть мережі дронів. Використовуючи графи, можна знаходити найкоротші маршрути, мінімізувати затрати, планувати багатоточкові доставки й вирішувати складні оптимізаційні проблеми, такі як задача комівояжера чи проблема маршрутизації транспортних засобів.

Розглянемо основні теоретичні поняття графів. Граф – це математична структура, що складається з вершин (точок) та ребер (зв'язків між вершинами). Залежно від поставленої задачі, граф може бути:

- 1) орієнтованим, коли ребра мають напрямок (наприклад, односторонні дороги);
- 2) неорієнтованим, де рух можливий в обидві сторони;
- 3) зваженим, якщо ребра мають числові параметри (довжина, вартість, час). [3, с.9].

У логістиці вершинами графа можуть виступати склади, магазини, виробничі центри, пункти видачі замовлень, транспортні вузли.

В той же час ребрами графа можуть бути дороги, маршрути, транспортні сполучення. Завдяки такій абстракції транспортна мережа може бути представлена у вигляді математичної моделі, що дозволяє застосовувати алгоритми оптимізації. [1].

Розглянемо типові логістичні задачі, які можна розв'язати за допомогою графів.

Задача 1. Задача пошуку найкоротшого шляху. Це одна з найпоширеніших задач. Її мета – знайти маршрут між двома пунктами з мінімальними витратами. Для її розв'язання застосовують такі алгоритми як алгоритм Дейкстри (для графів без від'ємних ваг), алгоритм Беллмана - Форда (для графів з можливими від'ємними вагами) та A*-алгоритм (евристичний алгоритм, що пришвидшує пошук, використовуючи наближені функції оцінки). Практичним застосуванням задачі

пошуку найкоротшого шляху є побудова оптимальних маршрутів кур'єрів, визначення найкоротших доріг між складами, навігація транспортних засобів.

Задача 2. Задача комівояжера. Тут потрібно знайти найкоротший маршрут, який проходить через усі зазначені пункти та повертається до початкової точки. При цьому можливі такі методи розв'язання як повний перебір (для малих графів), жадібні алгоритми, генетичні алгоритми, методи динамічного програмування. Практичним застосуванням даної задачі є маршрутизація кур'єрів (доставка по місту), планування рейсів транспортних засобів, інспекційні маршрути.

Задача 3. Задача маршрутизації транспортних засобів. Це розширена версія задачі комівояжера де є кілька транспортних засобів, кожен має обмеження (вага, об'єм), є багато клієнтів, транспортні засоби стартують зі складів. Такі задачі застосовуються у службах доставки, транспортних компаніях, поштових сервісах. В цих задачах також можуть враховуватися наявність ємнісних обмежень на авто, можлива наявність часових вікон, розташування складів у різних локаціях. [2].

Зупинимося детальніше на задачі 1 про пошук найкоротшого шляху.

Ця задача формулюється так: потрібно знайти маршрут між двома вершинами графа так, щоб сума ваг ребер цього маршруту була мінімальною.

Вага ребра може означати відстань у кілометрах чи час у хвилинах або кількість витраченого пального чи вартість доставки. У логістиці це ключова задача, бо дозволяє мінімізувати витрати та час. Найпоширенішим методом розв'язання даної задачі є використання алгоритму Дейкстри, що застосовується для графів із невід'ємними вагами. Розглянемо як працює даний алгоритм.

- 1) Встановлюємо для початкової вершин відстань 0, іншим – ∞ .
- 2) Позначаємо всі вершини як неопрацьовані.
- 3) Вибираємо неопрацьовану вершину з найменшою відомою відстанню.
- 4) Оновлюємо відстані до сусідів через цю вершину.
- 5) Позначаємо вершину як опрацьовану.
- 6) Повторюємо, доки всі вершини не будуть опрацьовані [4].

Розглянемо конкретний приклад: кур'єр здійснює доставку у м.Луцьк з вул. Винниченка до Привокзального району. Тоді місто – це граф, де: вершини – перехрестя, ребра – вулиці, вага – час проїзду (з урахуванням світлофорів, заторів, стану дороги).

Наприклад:

Вулиці

Час (хв)

Винниченка → Богдана Хмельницького

3

Винниченка → Глушець

4

Хмельницького → Кривий Вал

2

Кривий Вал → Львівська

5

Глушець → Львівська

6

Львівська → Привокзальна

4

Завданням кур'єра є знайти маршрут із мінімальним часом проїзду. Найефективнішим тут буде алгоритм Дейкстри, який врахує різні варіанти, порівнює сумарний час, вибере найшвидший маршрут навіть тоді, коли прямий шлях здається коротшим, але містить затори або обмеження.

Прямий маршрут через Глушець може зайняти $4+6+4 = 14$ хв.

Непрямий через Хмельницького та Кривий Вал: $3+2+5+4 = 14$ хв.

Алгоритм може знайти інші проміжні вулиці з меншою сумою, якщо десь є об'їзди або, наприклад, відкриті нові ділянки.

Бачимо, що перевагами графових моделей у логістиці є універсальність і масштабованість, можливість моделювання складних мереж, підтримка різноманітних обмежень, висока швидкість розрахунків при застосуванні сучасних алгоритмів, візуалізація логістичних мереж для аналізу та планування.

Отже, графові моделі є фундаментальним інструментом у задачах оптимізації маршрутів доставки товарів. Вони дозволяють формалізувати транспортні мережі, знаходити найкращі маршрути, оптимізувати витрати, враховувати обмеження й будувати ефективні логістичні системи. Сучасні алгоритми дають змогу вирішувати дуже складні задачі, які раніше потребували значних обчислювальних ресурсів або не мали практичного розв'язання.

У міру розвитку цифрових технологій роль графових моделей у логістиці лише зростає. Інтеграція з машинним навчанням, геоінформаційними системами й великими даними відкриває нові можливості для оптимізації ланцюгів постачання. Для майбутніх фахівців логістики та інформаційних технологій знання графових методів є важливим компонентом професійної компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Ільченко Т. Логістичний менеджмент як інструмент оптимізації поточкових процесів. Економіка та суспільство. 2024. № 59. С. 45–52.
2. Ковальчук М., Бондаренко С. Моделювання функціонування логістичних процесів за допомогою математичних та комп'ютерних підходів. Вісник Хмельницького національного університету. 2024. № 4 (339). С. 165–168. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-339-4-27> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Козак С. М. Евристичні методи та алгоритми оптимізації графових структур. Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2022. 310 с.
4. Сіклічук А. С., Сенік І. О. Застосування алгоритму Дейкстри для пошуку оптимального маршруту // Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень. 2024. С. 181–184.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій концепція «розумного будинку» (Smart Home) трансформується з елітарної розробки у доступний інструмент підвищення якості життя. Україна, яка задекларувала курс на цифрову трансформацію та інтеграцію до Європейського інформаційного простору, стикається з необхідністю системного осмислення потенціалу та ризиків впровадження IoT-технологій у житловому секторі.

Глобальний ринок Smart Home демонструє стійке зростання: за прогнозами аналітиків, до 2027 року його обсяг може перевищити 150 млрд доларів США. Водночас в Україні рівень проникнення «розумних» рішень у побутову сферу залишається відносно низьким, що зумовлено рядом економічних, соціальних та регуляторних чинників. Це актуалізує необхідність наукового дослідження перспектив та умов масштабування Smart Home-технологій у вітчизняних реаліях.

Концептуальні засади Smart Home в інформаційному суспільстві. Система «розумного будинку» – це інтегрована інфраструктура, що поєднує пристрої, датчики, програмне забезпечення та мережеві протоколи з метою автоматизації та оптимізації функцій житлового середовища: освітлення, опалення, безпеки, розваг, енергозбереження тощо. Ключовою технологічною основою є Інтернет речей (IoT), хмарні обчислення, штучний інтелект та машинне навчання.

В концепції інформаційного суспільства (М. Кастельс, Е. Тоффлер) «розумний будинок» є мікрорівневим проявом мережевої логіки суспільної організації. Житловий простір перетворюється на вузол глобальних інформаційних потоків, де мешканець стає активним суб'єктом виробництва та споживання даних. Відтак Smart Home – не просто технологія комфорту, а елемент нової соціотехнічної реальності, що формує нові практики повсякденного життя та нові вимоги до цифрових компетентностей.

Незважаючи на повномасштабну агресію Росії, ринок смарт-технологій в Україні не зупинився. За даними Державної служби статистики та аналітичних компаній, частка домогосподарств, що використовують принаймні один Smart Home-пристрій, зросла з 8% у 2019 році до понад 18% у 2023 році. Найпопулярнішими є: смарт-телевізори, голосові помічники, розумні лічильники та системи відеоспостереження.

Водночас комплексне впровадження Smart Home-рішень, що охоплює автоматизацію кількох підсистем одночасно, характерне лише для 2–4% домогосподарств. Основними споживачами залишаються мешканці великих міст (Київ, Харків, Дніпро, Львів) та нових житлових комплексів преміум і бізнес-класу. Для сегмента масового ринку технологія залишається малодоступною через вартість обладнання та складність монтажу.

Серед ключових бар'єрів слід виділити: а) економічні – висока вартість компонентів IoT-систем та низька купівельна спроможність значної частини населення; б) інфраструктурні – нерівномірний розвиток широкосмугового інтернету та 4G/5G-покриття, особливо у сільській місцевості та малих містах; в) правові – відсутність єдиних стандартів та законодавчого регулювання IoT-ринку, невирішеність питань кіберзахисту та приватності даних; г) соціально-культурні – низький рівень цифрової грамотності частини населення та недовіра до нових технологій; д) воєнні – руйнування інфраструктури та міграція населення внаслідок збройного конфлікту.

Попри зазначені виклики, існує ряд структурних чинників, що формують позитивний потенціал розвитку Smart Home в Україні. По-перше, відновлення країни після воєнних руйнувань відкриває унікальне «вікно можливостей» для проектування і будівництва «розумних» будинків з нуля, без необхідності дороговартісного переобладнання застарілого фонду. Вже сьогодні ряд міжнародних донорів та фондів включає Smart Home-стандарти до вимог для відновлюваного житла.

Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні створюють нормативне підґрунтя та стимули для технологічних інновацій. Програми Дія.City та Smart City є природним середовищем для масштабування Smart Home-рішень.

Розвиток вітчизняного IT-сектору, який навіть в умовах воєнного часу демонструє стійкість, формує кадровий та технологічний потенціал для локалізації виробництва та підтримки Smart Home-систем. Це знижує залежність від імпорту та підвищує стійкість інфраструктури.

Зростаюча актуальність енергозбереження в умовах руйнування енергетичної інфраструктури стимулює попит на «розумні» системи управління споживанням. Smart Home тут виступає не лише як комфорт, а як інструмент виживання та адаптації до нестабільного енергопостачання.

З точки зору розвитку інформаційного суспільства, Smart Home містить не лише технологічний, але й соціальний і безпековий виміри. Збір великих масивів персональних даних у реальному часі породжує ризики несанкціонованого доступу, стеження та маніпулювання. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: технічних (шифрування, сегментація мереж), правових (GDPR-сумісне законодавство, відповідальність виробників) та освітніх (підвищення обізнаності користувачів) заходів.

Водночас Smart Home може стати потужним інструментом соціальної інклюзії: спрощуючи побут для літніх людей та осіб з обмеженими можливостями, система забезпечує їм більшу самостійність та якість життя. За умови державної підтримки це може суттєво знизити навантаження на систему соціального догляду та охорони здоров'я.

Система «розумного будинку» є органічним елементом інформаційного суспільства та важливим напрямом цифрової трансформації України. Перспективи її впровадження визначаються синергією технологічних можливостей, інституційного середовища, ринкових механізмів та суспільних потреб. Відновлення країни після

збройного конфлікту слід розглядати як стратегічну можливість для проектування «розумного» житлового простору, що відповідає сучасним стандартам сталого розвитку та цифрової інклюзії. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці державної стратегії розвитку Smart Home-ринку, адаптації регуляторного середовища та формуванні моделей публічно-приватного партнерства у цій сфері.

Список використаних джерел та літератури

1. Биков В. Ю. Освіта і навчання в інформаційному суспільстві: розвиток наукових досліджень і адаптація систем. *Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова*, 2009. 40 с.
2. Кравченко С. М., Березюк О. В. Перспективи розвитку технологій «Smart Home» в Україні. *Науковий вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. Вип. 4. С. 12–18.
3. Мельник А. О. Архітектура комп'ютера : підручник. *Львів : Магнолія 2006*, 2008. 470 с.
4. Перспективи Bluetooth Mesh для розумного будинку. *Охорона та безпека*. URL: <https://oxorona.com/bluetooth-mesh/>
5. Протоколи розумного дому. *HomeSmart*. URL: <https://homesmart.com.ua/protokoly-umnoho-doma/>
6. Розумний будинок – новий стандарт комфорту. *Центр енергоефективності ВНТУ*. 2021. URL: <https://cemsc.vntu.edu.ua/?p=501>
7. Технологія проекту «Розумний дім». Конструкція і види. *На Урок: освітній проект*. URL: <https://naurok.com.ua/tehnologiya-proektu-rozumniy-dim-konstrukciya-i-vidi-349600.html>
8. Топологія Z-Wave мережі, призначення та порядок побудови. *Академія практики Dardali*. URL: <https://dardali.com/uk/akademiya-praktiki/teoriya/157-topolohiya-z-wave-merezhi-pryznachennya-i-poryadok-pobudovy>

УДК 005.57(047)(085)

Тарас ГОЛОВАЦЬКИЙ

Науковий керівник: Олена ПОМАЗУН

РОЛЬ CRM-СИСТЕМ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТАМИ ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний ринок логістичних послуг характеризується зростаючою конкуренцією, вимогливістю клієнтів та прискоренням операційних циклів. В умовах, коли ціна та швидкість доставки все менше слугують єдиними конкурентними перевагами, якість комунікації з клієнтом стає вирішальним фактором утримання та розвитку клієнтської бази. Саме тому системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) набувають стратегічного значення для логістичних підприємств як технологічна основа клієнтоорієнтованої бізнес-моделі.

Проблема полягає в тому, що більшість вітчизняних логістичних компаній або взагалі не використовують CRM-рішення, або застосовують їх у «мінімальному» режимі – лише як базу контактів, не розкриваючи повного аналітичного та автоматизаційного потенціалу. Це призводить до фрагментарності клієнтських даних,

неузгодженості між підрозділами (продажі, операційний відділ, служба підтримки) та неефективного управління клієнтським досвідом загалом.

CRM-система – це програмно-технологічний комплекс, що забезпечує централізований збір, зберігання, обробку та аналіз даних про клієнтів з метою побудови довгострокових партнерських відносин. У класифікації Gartner виділяють три функціональні блоки CRM: операційний (автоматизація продажів, маркетингу та сервісу), аналітичний (сегментація, прогнозування, звітність) та колаборативний (управління взаємодією між підрозділами та з клієнтом через різні канали).

У логістичному контексті CRM виконує специфічні функції, що виходять за межі традиційного «продажного» розуміння: відстеження статусу замовлень та оповіщення клієнтів, управління претензіями та рекламаціями, персоналізація умов обслуговування (SLA), аналіз клієнтської прибутковості та лояльності. Таким чином, CRM у логістиці – це передусім інструмент управління інформаційними потоками між компанією та клієнтом.

Логістичне підприємство є посередником між вантажовідправником і вантажоодержувачем, тому якість інформаційної комунікації безпосередньо впливає на операційну надійність ланцюга поставок. Клієнт логістичної компанії потребує: своєчасного інформування про статус відправлення; оперативного реагування на запити та відхилення; проактивного повідомлення про затримки та ризики; доступу до аналітики та звітності за власними вантажопотоками.

Без єдиної інформаційної системи ці завдання вирішуються розрізнено: через електронну пошту, месенджери, телефонні дзвінки та окремі таблиці Excel. Це породжує «інформаційний хаос»: втрату запитів, дублювання комунікацій, відсутність єдиної «картки клієнта» та неможливість системного аналізу задоволеності й лояльності. CRM-система усуває ці проблеми шляхом уніфікації та структурування всієї клієнтської комунікації в єдиному середовищі.

Сучасні CRM-платформи (Salesforce, HubSpot, Microsoft Dynamics 365, Bitrix24, Creatio) пропонують широкий спектр інструментів, адаптованих для потреб логістичних компаній:

Управління контактами та угодами – повна історія взаємодій з кожним клієнтом, фіксація умов договорів, тарифів та SLA у єдиному профілі. Це забезпечує наступність при зміні менеджера та виключає «втрату» клієнтської інформації.

Автоматизація комунікацій – тригерні повідомлення про зміну статусу вантажу, нагадування про продовження договорів, автоматичні відповіді на типові запити. За даними Nucleus Research, автоматизація рутинних комунікацій у CRM дозволяє скоротити час обробки клієнтських запитів на 35–50%.

Аналітика та сегментація – побудова профілів клієнтів за обсягами, географією, регулярністю відправлень, дохідністю. Це дозволяє диференціювати рівень сервісу та формувати персоналізовані комерційні пропозиції для різних сегментів клієнтської бази.

Управління претензіями – структурований облік рекламацій із прив'язкою до конкретного замовлення, менеджера та причини виникнення. Аналіз претензій у

динаміці дозволяє виявляти системні операційні проблеми та вживати превентивних заходів.

Інтеграція з TMS/WMS – сучасні CRM здатні інтегруватися з системами управління транспортом (TMS) та складами (WMS), забезпечуючи автоматичну синхронізацію даних про замовлення та вантажі. Це усуває потребу в ручному перенесенні інформації між системами.

На міжнародному рівні впровадження CRM у логістиці демонструє позитивні результати. DHL використовує власну CRM-платформу на базі Salesforce для управління відносинами з корпоративними клієнтами в понад 220 країнах, що дозволяє забезпечувати єдиний стандарт сервісу та знижувати відтік клієнтів. FedEx інтегрує CRM із системами відстеження вантажів у реальному часі, формуючи проактивну модель клієнтського сервісу.

Серед українських компаній впровадження CRM найбільш поширене у великих операторах: Нова пошта, Meest Express, CAT. Нова пошта реалізувала власну CRM-подібну екосистему, інтегровану з мобільним додатком та особистим кабінетом, що забезпечує клієнту повний контроль над відправленнями. Для середнього та малого бізнесу рівень CRM-зрілості значно нижчий: за оцінками ринкових аналітиків, лише близько 20% логістичних компаній сегменту SMB систематично використовують спеціалізовані CRM-рішення.

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження CRM у вітчизняних логістичних підприємствах нашоухується на ряд перешкод. Організаційні бар'єри пов'язані з опором персоналу змінам, відсутністю культури документування клієнтських взаємодій та браком CRM-компетентних кадрів. Технічні виклики зумовлені складністю інтеграції з наявними ІТ-системами (1С, Excel-бази, власні облікові програми) та необхідністю первинного «очищення» та міграції накопичених даних.

Фінансові ризики пов'язані з вартістю ліцензій та впровадження: для корпоративних рішень класу Salesforce Enterprise вона може сягати десятків тисяч доларів на рік, що є суттєвим тягарем для малих і середніх операторів. Хмарні рішення (Bitrix24, HubSpot Free) значно знижують поріг входу, проте потребують адаптації під специфіку логістики. Нарешті, ризики безпеки даних – зберігання масивів клієнтської інформації у хмарних CRM – актуалізують питання кіберзахисту та відповідності вимогам законодавства про персональні дані.

Подальший розвиток CRM-технологій у логістиці визначається кількома стратегічними трендами.

Інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє переходити від реактивної до предиктивної моделі клієнтського сервісу: прогнозування потреб клієнта, автоматичне виявлення ризику відтоку, персоналізація пропозицій на основі аналізу поведінкових даних.

Розвиток омніканальних комунікацій (чат-боти, месенджери, мобільні додатки, голосові асистенти) інтегрованих у єдину CRM-платформу, забезпечує клієнту «безшовний» досвід взаємодії незалежно від каналу звернення. По-третє, зростання ролі клієнтської аналітики та метрик задоволеності (NPS, CSAT, CES) як ключових

показників ефективності логістичного оператора стимулює інвестиції у CRM як систему управління клієнтським досвідом (СХМ).

Для України, в контексті відновлення економіки та реінтеграції у глобальні ланцюги поставок, підвищення клієнтського сервісу вітчизняних логістичних операторів через CRM-технології є важливою умовою конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

CRM-системи відіграють ключову роль у побудові ефективної інформаційної взаємодії між логістичними підприємствами та їхніми клієнтами, забезпечуючи централізацію клієнтських даних, автоматизацію комунікацій та аналітичну підтримку управлінських рішень. В умовах зростаючої конкуренції на ринку логістичних послуг впровадження CRM переходить з категорії «перевага» до категорії «необхідність». Перспективи розвитку пов'язані з інтеграцією AI-технологій, омніканальністю та зміщенням фокусу від управління транзакціями до управління клієнтським досвідом. Для вітчизняних логістичних підприємств пріоритетним є формування CRM-культури всередині організації та поетапне впровадження систем із урахуванням масштабу і специфіки бізнесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Василевський М., Кібіч І. Використання CRM-систем у логістичній діяльності підприємств. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/253>
2. Григорак М. Ю. Інтелектуалізація логістичного сервісу : монографія. Київ : Логос, 2017. 512 с.
3. Ільченко Н. В., Капелюшна Т. В. CRM-технології як інструмент підвищення конкурентоспроможності логістичного підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8345>
4. Крикавський Є. В. Логістичне управління : підручник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 684 с.
5. Ларіна Р. Р. Формування та розвиток регіональних логістичних систем : монографія. Донецьк : ВІК, 2017. 430 с.
6. Окландер М. А. Цифровий маркетинг - модель маркетингу XXI сторіччя : монографія. Одеса : Астропринт, 2016. 292 с.
7. Смерічевська С. В. Маркетингова логістика: концепції, стратегії, моделі : монографія. Донецьк : Ноулідж, 2014. 315 с.
8. Чорнописька Н. В., Стасюк К. М. Впровадження CRM-систем у діяльність логістичних операторів. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2022. № 1. С. 145–152.

ТЕСТУВАННЯ ВПЛИВУ АПАРАТНОЇ АРХІТЕКТУРИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ КОМП'ЮТЕРІВ

У сучасних умовах комп'ютерна техніка стала невід'ємною частиною майже всіх сфер діяльності людини. Комп'ютери використовуються в освіті, науці, офісній роботі, програмуванні, проєктуванні, фінансовій сфері, мультимедійній обробці даних та в багатьох інших напрямках. З кожним роком вимоги до комп'ютерних систем зростають, оскільки користувачі очікують від них не лише стабільної роботи, а й високої швидкодії, можливості працювати в багатозадачному режимі, швидко обробляти великі обсяги інформації та ефективно виконувати спеціалізовані завдання. Саме тому питання продуктивності комп'ютерів сьогодні є особливо актуальним.

На перший погляд може здаватися, що ефективність роботи комп'ютера визначається лише потужністю окремих його компонентів, наприклад процесора чи обсягом оперативної пам'яті. Проте на практиці цього недостатньо. Комп'ютер являє собою цілісну систему, у якій усі елементи тісно пов'язані між собою. Якщо хоча б один із компонентів не відповідає рівню інших, це може суттєво вплинути на загальну швидкість системи. Тому реальна ефективність комп'ютера залежить не просто від наявності окремих потужних комплектуючих, а від того, наскільки вдало побудована вся апаратна архітектура.

Актуальність цієї теми полягає ще й у тому, що сьогодні ринок комп'ютерної техніки дуже швидко змінюється. Постійно з'являються нові покоління процесорів, удосконалюються модулі оперативної пам'яті, зростає швидкість накопичувачів, змінюються стандарти передавання даних. У зв'язку з цим користувачам часто буває складно об'єктивно оцінити, які саме компоненти дійсно мають найбільший вплив на продуктивність комп'ютера, а які характеристики залишаються другорядними для конкретних умов використання. Саме тестування дозволяє перейти від формального аналізу технічних параметрів до реальної оцінки ефективності роботи комп'ютерної системи.

Метою дослідження є аналіз впливу апаратної архітектури на ефективність роботи комп'ютерів та визначення основних компонентів, які найбільше впливають на загальну продуктивність системи.

Для досягнення поставленої мети було визначено кілька завдань. Насамперед необхідно проаналізувати сутність апаратної архітектури комп'ютера та її основні складові. Далі важливо визначити основні показники, за якими можна оцінювати ефективність роботи системи. Окрему увагу потрібно приділити вивченню впливу процесора, оперативної пам'яті та накопичувача на загальну продуктивність комп'ютера. Також необхідно розглянути сучасні підходи до тестування комп'ютерних систем і на основі отриманих результатів сформулювати практичні рекомендації щодо вибору оптимальної конфігурації.

У межах цього дослідження особлива увага зосереджена на тих компонентах, які найчастіше визначають швидкодію комп'ютера в повсякденній та професійній роботі. Передусім це центральний процесор, оперативна пам'ять і накопичувач даних. Саме ці елементи безпосередньо впливають на швидкість обробки інформації, запуск програм, виконання обчислень та загальну реакцію системи на дії користувача.

Центральний процесор є основним обчислювальним елементом комп'ютера. Саме він виконує більшість операцій, пов'язаних з обробкою даних. Його ефективність залежить не лише від тактової частоти, як іноді вважають користувачі, а й від кількості ядер, потоків, обсягу кеш-пам'яті та архітектурних особливостей. У сучасних умовах цей компонент має велике значення не тільки для ресурсомістких обчислень, а й для звичайної багатозадачної роботи. Наприклад, сучасні програми часто використовують багатопотокову обробку, тому кількість ядер і потоків безпосередньо впливає на швидкодію системи. Водночас для низки програм і завдань важливою залишається також висока продуктивність одного ядра.

Оперативна пам'ять є ще одним надзвичайно важливим компонентом. Вона забезпечує тимчасове зберігання даних, які в конкретний момент використовує процесор. Якщо обсяг оперативної пам'яті є недостатнім, система змушена звертатися до накопичувача, що значно сповільнює роботу комп'ютера. Особливо це помітно при одночасному відкритті кількох програм, роботі з великими файлами або використанні спеціалізованого програмного забезпечення. Крім обсягу пам'яті, на ефективність системи впливають і такі показники, як частота, тип пам'яті та затримки. Тому для об'єктивної оцінки важливо враховувати не один параметр, а їх сукупність.

Важливу роль у сучасних комп'ютерних системах відіграє і накопичувач даних. Саме від нього значною мірою залежить швидкість запуску операційної системи, відкриття програм, копіювання файлів і загальна швидкість реакції комп'ютера. Особливо суттєво це відчутно при порівнянні традиційних жорстких дисків із сучасними SSD-накопичувачами. На практиці навіть без заміни процесора чи оперативної пам'яті перехід від HDD до SSD часто помітно покращує загальне враження від роботи комп'ютера. Це свідчить про те, що ефективність системи не можна оцінювати лише за одним найочевиднішим компонентом.

Крім основних елементів, на продуктивність комп'ютера впливають також материнська плата, система охолодження, блок живлення та загальна сумісність компонентів. Наприклад, недостатньо ефективне охолодження може стати причиною зниження продуктивності через перегрів процесора. Аналогічно, невдала конфігурація пам'яті або обмеження материнської плати можуть не дозволити системі працювати на повну потужність. Саме тому апаратну архітектуру доцільно розглядати як єдиний комплекс взаємопов'язаних компонентів.

Для того щоб об'єктивно визначити вплив апаратної архітектури на ефективність роботи комп'ютерів, доцільно використовувати тестування. Воно дає можливість не лише порівняти технічні характеристики, а й побачити, як система поводить себе в реальних умовах. У цьому контексті доцільно поєднувати синтетичні та

прикладні тести. Синтетичні тести дозволяють виміряти конкретні показники, наприклад швидкість роботи процесора, оперативної пам'яті або накопичувача. Прикладні тести, у свою чергу, демонструють, як комп'ютер поводить себе під час виконання реальних задач, зокрема при роботі з програмами, архівуванні даних, багатозадачності чи запуску ресурсоємних застосунків.

Варто зазначити, що саме поєднання цих двох підходів дає найбільш повну картину. Якщо орієнтуватися лише на синтетичні показники, можна отримати точні числа, але не завжди зрозуміти, як вони проявляються у повсякденному використанні. Якщо ж брати до уваги тільки прикладні результати, тоді важче визначити вплив конкретного компонента. Тому комплексне тестування є найбільш обґрунтованим способом оцінювання ефективності комп'ютерної системи.

У результаті аналізу можна дійти висновку, що найбільш ефективною є не просто найдорожча чи найпотужніша конфігурація, а саме збалансована система, у якій усі компоненти відповідають один одному за рівнем продуктивності та призначенням. Наприклад, встановлення потужного процесора не дасть максимального результату, якщо обсяг оперативної пам'яті буде недостатнім або якщо система працюватиме з повільним накопичувачем. Водночас навіть комп'ютер середнього рівня може демонструвати досить високі показники ефективності, якщо його компоненти вдало підібрані під конкретний тип навантаження.

Окремо слід підкреслити, що ефективність апаратної архітектури значною мірою залежить від призначення комп'ютера. Для навчання, офісної роботи та роботи в мережі Інтернет важливими є одні характеристики. Для програмування, відеомонтажу, інженерного моделювання чи обробки великих масивів даних важливість окремих компонентів змінюється. Саме тому оптимальна конфігурація для одного користувача може бути не найкращою для іншого. Такий підхід дозволяє зробити висновок, що поняття ефективності потрібно розглядати не абстрактно, а в контексті конкретних практичних завдань.

Практичне значення цього дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані під час вибору нових комп'ютерних систем або модернізації вже існуючих. Це особливо важливо для навчальних закладів, офісів, лабораторій і домашніх користувачів, які прагнуть підвищити ефективність роботи техніки без зайвих витрат. У багатьох випадках правильно визначене «вузьке місце» системи дозволяє значно покращити її продуктивність шляхом заміни лише одного компонента, а не повного оновлення всієї конфігурації.

Таким чином, тестування впливу апаратної архітектури на ефективність роботи комп'ютерів є важливим напрямом дослідження, який дозволяє краще зрозуміти, як саме формується продуктивність сучасної комп'ютерної системи. Воно допомагає виявити роль кожного з основних компонентів, оцінити їхню взаємодію та сформулювати практичні рекомендації щодо підбору збалансованої конфігурації. Саме це робить обрану тему актуальною, змістовною та корисною як для теоретичного вивчення, так і для практичного застосування.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання : ДСТУ 8302:2015. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
2. Гук М. Аппаратные средства IBM PC. 6-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2018. 1072 с.
3. Крижанівський Є. І., Козак Л. О. Архітектура комп'ютерних систем. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2018. 312 с.
4. Організація обчислювальних систем і мереж : підручник / за ред. В. Г. Олійника. Київ : Каравела, 2019. 512 с.
5. Patterson D. A., Hennessy J. L. Computer Organization and Design MIPS Edition: The Hardware/Software Interface. 5th ed. Waltham : Morgan Kaufmann, 2013. 800 p.
6. Patterson D. A., Hennessy J. L. Computer Organization and Design RISC-V Edition: The Hardware Software Interface. 2nd ed. Cambridge : Morgan Kaufmann, 2020. 752 p.
7. Stallings W. Computer Organization and Architecture: Designing for Performance. 11th ed. New York : Pearson, 2019. 800 p.
8. Tanenbaum A. S., Austin T. Structured Computer Organization. 6th ed. Harlow : Pearson, 2021. 816 p.
9. AIDA64. System Stability Test [Електронний ресурс]. Режим доступу: aida64.com/user-manual/tools/system-stability-test (дата звернення: 05.05.2026).
10. CrystalDiskMark. Crystal Dew World [Електронний ресурс]. Режим доступу: crystalmark.info/en/software/crystaldiskmark/ (дата звернення: 05.05.2026).
11. Cinebench. Махон [Електронний ресурс]. Режим доступу: maxon.net/en/downloads/cinebench-downloads (дата звернення: 05.05.2026).
12. PCMark 10. UL Solutions [Електронний ресурс]. Режим доступу: benchmarks.ul.com/pcmark10 (дата звернення: 05.05.2026).
13. PerformanceTest. PassMark Software [Електронний ресурс]. Режим доступу: passmark.com/products/performancectest/ (дата звернення: 05.05.2026).
14. Benchmarks and Performance Tests. UL Solutions [Електронний ресурс]. Режим доступу: benchmarks.ul.com/ (дата звернення: 05.05.2026).
15. What is Computer Hardware? IBM [Електронний ресурс]. Режим доступу: ibm.com/think/topics/hardware (дата звернення: 05.05.2026). (ibm.com)

УДК 338.48:796.926(494)

Василь ДУДАШ,

Науковий керівник: Андрій МАЙСТЕР

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ У ШВЕЙЦАРІЇ

Гірськолижний туризм є одним із ключових секторів туристичної індустрії Швейцарії, визначальним чинником соціально-економічного розвитку альпійських регіонів та важливим елементом національної ідентичності. Його внесок становить

близько 1 % ВВП країни, тоді як у гірських регіонах цей показник перевищує 10 % [6]. Зимовий туристичний сезон щороку генерує близько 5 млрд швейцарських франків валового доходу.

Швейцарія посідає провідні позиції на світовому ринку гірськолижного туризму завдяки поєднанню сприятливих природних умов, розвиненої інфраструктури та високого рівня сервісу. Альпи охоплюють близько 60 % території країни, а загальна протяжність гірськолижних трас становить тисячі кілометрів у межах понад 200 курортних зон.

Найбільшим за протяжністю трас гірськолижним районом є Ле Порт дю Солей, який налічує близько 580 км маркованих трас. До ключових гірськолижних DESTINACIЙ належать: Церматт (кантон Вале) єдиний у країні курорт із цілорічним катанням на льодовику (1620–3883 м); Санкт-Моріц (кантон Граубюнден) – «колиска зимового туризму», що двічі приймав зимові Олімпійські ігри (з 1928 р.); Верб'є (кантон Вале) провідний центр фрірайду; Давос-Клостерс високогірний курорт, відомий також проведенням Всесвітнього економічного форуму; Гриндельвальд (кантон Берн) ворота до регіону Айгер-Менх-Юнгфрау та станції Юнгфрауйох (3454 м) [3].

Канатні дороги становлять технологічну основу гірськолижного туризму Швейцарії. Союз канатних доріг об'єднує понад 600 підприємств-операторів, що обслуговують більш ніж 120 курортних зон. Річне споживання електроенергії підйомниками та системами штучного засніження становить близько 210 ГВт·год, або 0,34 % від загального енергоспоживання країни [3].

Зимовий сезон 2024–2025 рр. характеризувався рекордною туристичною активністю. За даними Федерального статистичного бюро, у 2025 р. швейцарські готелі та гірські курорти зафіксували 18,5 млн ночівель, що є найвищим показником в історії зимового туризму країни [1].

Одним із ключових чинників цього зростання стали туристи зі США: протягом двох сезонів кількість їхніх ночівель зросла майже на 25 %. Загальна кількість міжнародних туристів у 2024 р. досягла 21,5 млн, що на 3,4 % більше порівняно з 2023 р. [4].

За даними Союзу канатних доріг, у сезоні 2024–2025 рр. відвідуваність зросла на 11 % порівняно з попереднім роком, що є найкращим результатом за останнє десятиліття та перевищує показники навіть постковідного сезону 2021–2022 рр. Порівняно із середнім значенням за попередні п'ять років приріст становив 21 % [2].

Найвищі темпи зростання зафіксовано у Східній Швейцарії (+17 %), а також у кантонах Вале, Граубюнден і Тічино. Примітно, що найбільший відносний приріст спостерігався на малих курортах. Заклади з річним доходом від підйомників до 2 млн франків продемонстрували зростання на 22 %, тоді як великі курорти (понад 10 млн франків) на 9 % [2].

Внутрішній туризм залишається стабільно високим. Громадяни Швейцарії здійснили 9,3 млн ночівель на гірських курортах. Частка вітчизняних туристів у

середньому становить близько 65 %, що свідчить про стійкий попит на гірськолижний відпочинок серед населення [3].

Загалом туризм формує близько 3 % ВВП країни, генеруючи приблизно 17 млрд швейцарських франків щорічно та забезпечуючи зайнятість понад 170 тис. осіб [5]. У цій структурі зимовий туризм відіграє провідну роль.

Мультиплікативний ефект туристичних витрат є особливо відчутним на рівні альпійських муніципалітетів. За оцінками, один франк, витрачений на підйомники, генерує до шести франків додаткових витрат у регіоні (проживання, харчування, транспорт, торгівля). Наявність гірськолижного курорту підвищує частку зайнятості у сфері послуг у середньому на 6,7 % та сприяє зростанню локального ВВП приблизно на 2,9 %. У кантонах Вале та Граубюнден частка зимового туризму у валовій доданій вартості може сягати 10–15 %.

Ринок гірськолижного туризму Швейцарії демонструє стійке зростання. За оцінками Future Market Insights, середньорічний темп зростання галузі становив 8,7 % у 2024 р., тоді як глобальний ринок у 2025 р. оцінюється у 27 млрд дол. США [3].

Клімат Швейцарських Альп змінюється швидше, ніж у середньому у світі. Зокрема, середня температура зросла на 2 °C з 1864 р., кількість сонячних днів на 20 % з 1980 р., інтенсивність злив на 30 % з 1901 р., тоді як кількість снігових днів на висотах до 800 м скоротилася вдвічі з 1970 р. Межа нульової ізотерми піднялася приблизно на 400 м і на сьогодні становить близько 1000 м. За прогнозами, до 2080 р. ця межа може досягти 1600 м н. р. м, що зробить нерентабельними більшість курортів, розміщених нижче 1500–2000 м. Очікується також скорочення тривалості снігового покриву приблизно на 42 %.

Вразливість курортів до кліматичних змін суттєво варіюється залежно від висоти. Найбільш уразливими є середньогірські курорти (до 1500 м н. р. м), де зростає ймовірність переходу від снігу до дощу, а ефективність штучного засніження знижується. Деякі курорти вже відмовилися від гірськолижної спеціалізації та перейшли до всесезонних моделей туризму (зокрема Штокхорн, Монте Тамаро, Ле-Пакко) [3].

Отже, гірськолижний туризм відіграє стратегічну роль в економіці Швейцарії, забезпечуючи значний внесок у ВВП і розвиток альпійських регіонів. Попри позитивну динаміку зростання та високий попит, галузь стикається з викликами, пов'язаними зі зміною клімату. Це зумовлює необхідність адаптації через диверсифікацію туристичних продуктів і підвищення кліматичної стійкості інфраструктури.

Список використаних джерел та літератури

1. SnowBrains. U. S. Tourists Lead Boom in Swiss Winter Tourism, Driving Highest Foreign Demand in 17 Years. 2025. URL: <https://snowbrains.com/u-s-tourists-lead-boom-in-swiss-winter-tourism-driving-highest-foreign-demand-in-17-years>.
2. Snowstash. Swiss Ski Resorts Report 11 % Growth in 2024/25 Season. 2025. URL: <https://snowstash.com/news/swiss-ski-resorts-report-11-growth-in-2024-25-season>.
3. Swissinfo (SWI). URL: <https://www.swissinfo.ch>.

4. Switzerland Tourism. *Road Genius*. URL: <https://www.myswitzerland.com>.
5. Travel and Tour World. Switzerland Tourism Surge. 2025. URL: <https://www.travelandtourtworld.com/news/article/switzerland-tourism-surge-u-s-visitors-drive-record-winter-growth>.
6. Vanat L. International Report on Snow & Mountain Tourism 2024. Geneva: Vanat Consulting, 2024. 240 p.

УДК 004.9

Павло ДУДЯНОВ

Науковий керівник: Тетяна ЧЕТВЕРИКОВА

МАТЕМАТИЧНІ ОСНОВИ QR-КОДІВ

QR-коди є одним із поширених способів швидкого передавання інформації у сучасних цифрових технологіях. Вони є зручними для швидкого зчитування інформації за допомогою камери смартфона і не потребують додаткового використання програмного забезпечення та інших пристроїв. Таким чином користувач може миттєво зчитати закодовані дані та отримати доступ до веб-сайту, текстової інформації, платіжних систем або інших цифрових ресурсів. Робота QR-коду забезпечується використанням певних математичних операцій, які забезпечують кодування, збереження та правильне відновлення інформації.

Математичною основою роботи QR-кодів є двійкова система числення, яка використовується для кодування інформації у цифрових пристроях. У цій системі дані подаються за допомогою двох значень - нуля та одиниці. У QR-коді ця ідея реалізується через маленькі квадратні елементи чорного або білого кольору, які називаються модулями. Чорний модуль зазвичай відповідає значенню «1», а білий - «0». Таким чином будь-які дані можуть бути представлені у вигляді послідовності бітів, яка потім відображається у вигляді двовимірної матриці.

Розглянемо процес створення QR-коду, який розпочинається з перетворення інформації у цифровий формат. Кожен символ перетворюється у числовий код відповідно до стандартів кодування символів, після чого отримані числа переводяться у двійкову систему числення, яка забезпечує формування бітової послідовності, що представляє всю інформацію. Ця послідовність розміщується у квадратній сітці QR-коду за певним алгоритмом. У трьох кутах зображення розташовані великі квадратні області, які використовуються для визначення положення коду. Вони допомагають сканеру знайти межі QR-коду та визначити його орієнтацію. Завдяки цьому код можна правильно зчитувати навіть тоді, коли він повернутий під різними кутами або трохи деформований. Крім позиційних маркерів, у QR-коді є лінії синхронізації, призначення яких полягає у визначенні координатної сітки коду. Вони утворюють чергування чорних і білих модулів між основними маркерами, завдяки чому пристрій може точно визначити розташування кожного модуля і правильно відновити структуру всієї матриці.

Наведемо приклад формування QR-коду для кодування короткого повідомлення «НІ». На початковому етапі кожен символ тексту подається у вигляді

числового коду з використанням таблиці кодування ASCII, наприклад, літера Н має код 72, а літера І - 73. Після цього ці числові дані переводяться в двійкову систему числення, згідно якої вони кодуються у такому вигляді:

$$72_{10} = 01001000_2$$

$$73_{10} = 01001001_2$$

У результаті кодування отримаємо таку послідовність бітів: 01001000 01001001, до якої додається службова інформація у вигляді спеціальних бітів, які вказують спосіб кодування даних та довжину повідомлення. Завдяки цьому пристрій, який зчитує QR-код, може правильно розпізнавати закодовану інформацію. Для підвищення надійності зчитування додаються контрольні біти, які дають змогу знаходити та виправляти можливі помилки.

Після формування повної бінарної послідовності її розміщують у клітинках квадратної матриці QR-коду, кожній клітинці якої відповідає 1 біт, одиниця зображається чорним квадратом, нуль - білим.

Ще однією важливою характеристикою QR-кодів є система версій, яка визначає розмір матриці та кількість модулів у ній. Найменша версія має розмір 21×21 модуль, а з кожною наступною версією розмір коду збільшується і зростає кількість інформації, яку можна у ньому зберігати.

Одним із найважливіших механізмів роботи QR-кодів є система виправлення помилок, адже у реальних умовах код може бути частково пошкоджений, закритий або забруднений. Для того, щоб інформація могла бути прочитана, у QR-код додаються спеціальні контрольні дані, які обчислюються за допомогою математичних алгоритмів і дозволяють відновлювати відсутні або пошкоджені фрагменти інформації. Зокрема, у QR-кодах використовується метод корекції помилок, заснований на кодах Ріда-Соломона, який широко застосовується у системах цифрової передачі даних і дозволяє підвищити надійність зчитування інформації.

QR-коди підтримують кілька рівнів корекції помилок, причому кожен рівень визначає, яку частину інформації можна відновити у разі пошкодження. Наприклад, базовий рівень дозволяє відновити невелику частину даних, тоді як найвищий рівень забезпечує відновлення значно більшої частини інформації. Однак підвищення рівня корекції означає, що частина простору коду використовується для збереження контрольних даних.

Ще одним математичним механізмом, який використовується в QR-кодах, є маскування. Під час створення QR-коду алгоритм аналізує розташування модулів і застосовує спеціальні правила для їх зміни, що робить розподіл чорних і білих модулів більш рівномірним і тим самим підвищує точність розпізнавання, дозволяє уникнути великих ділянок однакових елементів, які можуть ускладнювати зчитування коду.

Процес зчитування QR-коду під час сканування проходить в декілька етапів: спочатку система знаходить позиційні маркери та визначає геометричну структуру коду; після чого відбувається вирівнювання зображення та визначення координат модулів. Потім чорні та білі елементи перетворюються у бітову послідовність, яка

проходить зворотний процес декодування та застосовуються алгоритми виправлення помилок, що дозволяє відновити початкову інформацію.

Отже, QR-коди є прикладом застосування математичних методів у сучасних інформаційних технологіях. Їх робота базується на використанні двійкової системи числення, алгоритмів кодування інформації, методів корекції помилок та спеціальних правил організації структури даних. Завдяки цим механізмам QR-коди можуть швидко передавати інформацію та залишатися надійними навіть у випадку часткового пошкодження. Саме тому ця технологія активно використовується у різних сферах цифрового середовища.

Список використаних джерел та літератури

1. QR Code Essentials. Denso Wave Incorporated. URL: <https://www.qrcode.com/en/about/index.html> (дата звернення: 13.03.2026).
2. QR Code Tutorial. Thonky.com. URL: <https://www.thonky.com/qr-code-tutorial/> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Data Encoding in QR Codes. Thonky.com. URL: <https://www.thonky.com/qr-code-tutorial/data-encoding> (дата звернення: 13.03.2026).
4. ISO/IEC 18004:2015 Information technology — Automatic identification and data capture techniques — QR Code bar code symbology specification. URL: <https://www.iso.org/standard/62021.html> (дата звернення: 13.03.2026).

УДК 004.7:004.6

Антон ЖИЛКА

Науковий керівник: Юрій КАУН

МОДЕЛЮВАННЯ В МОДЕРНІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МАГАЗИНУ ПОБУТОВОЇ ХІМІЇ

Вступ. Модернізація комп'ютерно-мережевої інфраструктури є одним із ключових напрямів підвищення ефективності функціонування підприємств роздрібною торгівлі. Сучасні магазини, зокрема об'єкти торгівлі побутовою хімією, дедалі більше залежать від стабільної, масштабованої та безпечної ІТ-інфраструктури, яка забезпечує безперервність бізнес-процесів, оперативний облік товарів, інтеграцію з постачальниками та підтримку клієнтських сервісів. Зростання обсягів даних, інтенсивності транзакцій та кількості підключених пристроїв обумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до побудови мереж.

Особливості функціонування магазину побутової хімії визначають специфічні вимоги до комп'ютерно-мережевої інфраструктури. До таких вимог належать обробка великої номенклатури товарів, контроль термінів придатності, підтримка систем автоматизованого обліку, а також забезпечення взаємодії з зовнішніми інформаційними системами. У таких умовах навіть незначні збої чи затримки в роботі мережі можуть призводити до фінансових втрат, зниження якості обслуговування клієнтів та ускладнення управління підприємством.

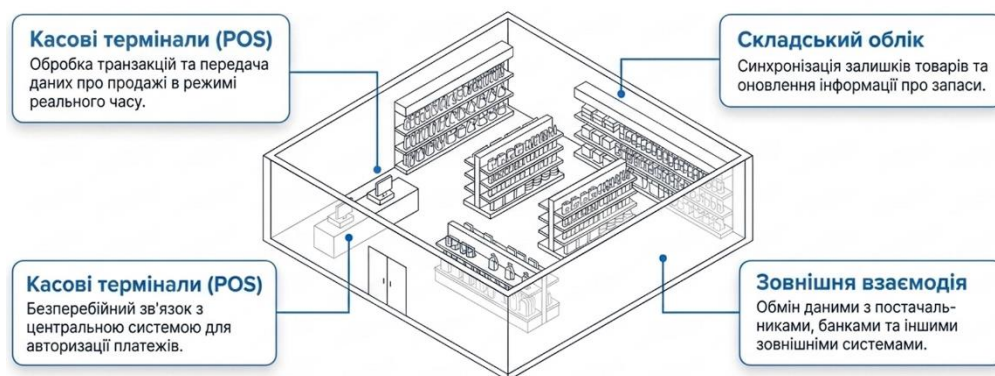

Рисунок 1. – Сучасний магазин хімії – безперервний потік даних

На практиці значна частина малих і середніх торговельних підприємств використовує застарілі чи недостатньо оптимізовані мережеві рішення, які не враховують сучасних вимог до продуктивності, відмовостійкості та інформаційної безпеки. Відсутність сегментації мережі, перевантаження каналів зв'язку, недостатній рівень захисту даних та обмежені можливості масштабування є типовими проблемами, що стримують розвиток ІТ-інфраструктури таких об'єктів. Це зумовлює необхідність комплексної модернізації мережі з урахуванням як технічних, так і організаційних аспектів.

Важливим інструментом у процесі проєктування та модернізації комп'ютерних мереж є використання методів моделювання із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення, зокрема Cisco Packet Tracer, GNS3 та OPNET Modeler (нині Riverbed Modeler). Моделювання дозволяє відтворити структуру мережі, оцінити її поведінку за різних сценаріїв навантаження, виявити потенційні вузькі місця та перевірити ефективність запропонованих рішень без втручання в реальну інфраструктуру. Це суттєво знижує ризики впровадження та забезпечує обґрунтованість прийнятих технічних рішень.

Таким чином, **актуальність теми дослідження** зумовлена необхідністю підвищення ефективності та надійності комп'ютерно-мережевої інфраструктури магазину побутової хімії шляхом її модернізації на основі попереднього моделювання. **Метою дослідження** є розробка обґрунтованого підходу до вдосконалення мережі із використанням сучасних програмних засобів моделювання та аналізу, що дозволить забезпечити оптимальне поєднання продуктивності, безпеки та масштабованості системи.

Основний зміст і результати роботи. Необхідність аналізу існуючої комп'ютерно-мережевої інфраструктури є базовою передумовою для обґрунтованої модернізації будь-якого торговельного об'єкта. Без системного дослідження поточного стану мережі неможливо коректно визначити її слабкі місця, оцінити відповідність сучасним вимогам та сформувати ефективні технічні рішення. Аналіз дозволяє встановити фактичні характеристики функціонування інфраструктури, включаючи структуру мережі, типи з'єднань, конфігурацію обладнання та принципи організації інформаційних потоків [1].

Ключовим аспектом такого аналізу є дослідження топології мережі та архітектурних рішень, що застосовуються на підприємстві. Визначення типу топології (наприклад, зірка, дерево або гібридна структура) дає змогу оцінити рівень централізації управління, надійність функціонування та потенційні точки відмови. Одночасно необхідно враховувати архітектурну модель (клієнт-серверну чи однорангову), яка визначає розподіл обчислювальних ресурсів і впливає на масштабованість системи.

Рисунок 2. – Деконструкція поточної інфраструктури

Важливим елементом є інвентаризація та оцінка наявного мережевого обладнання. Такий підхід дозволяє визначити відповідність технічних характеристик обладнання реальним навантаженням, виявити застарілі або неефективні компоненти, а також оцінити можливості їх подальшого використання в оновленій інфраструктурі. Особливу увагу доцільно приділяти параметрам продуктивності, пропускної здатності та підтримуваним мережевим протоколам.

Аналіз існуючої інфраструктури також передбачає дослідження характеру мережевого трафіку та навантаження, що генерується різними категоріями користувачів і сервісів. У контексті магазину побутової хімії це включає обробку транзакцій у касових системах, роботу з базами даних обліку товарів, використання бездротових мереж персоналом і клієнтами, а також взаємодію з зовнішніми інформаційними системами. Вивчення цих аспектів дозволяє ідентифікувати вузькі місця, перевантажені сегменти мережі та критичні ділянки, що потребують оптимізації.

Результати такого аналізу виступають вихідною базою для побудови адекватної моделі мережі у спеціалізованих програмних середовищах, зокрема Cisco Packet Tracer чи GNS3, що, у свою чергу, забезпечує підвищення обґрунтованості проєктних рішень і зниження ризиків їх впровадження.

Теоретичні основи моделювання комп'ютерних мереж становлять методологічну базу для проєктування, аналізу та оптимізації мережевої інфраструктури. Під моделюванням у даному контексті розуміють процес формалізованого відтворення структури та поведінки мережі з метою дослідження її характеристик без безпосереднього втручання в реальну систему. Застосування моделей дозволяє абстрагуватися від фізичних обмежень, зосередитися на ключових параметрах функціонування та отримати об'єктивні дані щодо ефективності різних архітектурних рішень.

У теорії комп'ютерних мереж виокремлюють кілька основних типів моделей, кожен з яких виконує специфічну функцію. Фізичні моделі відображають реальне розміщення обладнання, канали зв'язку та топологію мережі, що дозволяє оцінити апаратну складову інфраструктури. Логічні моделі, у свою чергу, описують структуру адресації, маршрутизацію, сегментацію та взаємодію мережевих вузлів на рівні протоколів. Найбільш гнучкими є імітаційні моделі, які відтворюють динаміку функціонування мережі в часі, включаючи генерацію трафіку, обробку пакетів та реакцію системи на зміну навантаження.

Важливою перевагою моделювання є можливість проведення експериментів із різними сценаріями функціонування мережі без ризику для реальної інфраструктури. Це дозволяє оцінити вплив змін у топології, конфігурації обладнання або параметрах трафіку на загальну продуктивність системи. Зокрема, моделювання дає змогу прогнозувати поведінку мережі при пікових навантаженнях, виявляти потенційні вузькі місця та визначати критичні компоненти, від яких залежить стабільність роботи всієї інфраструктури.

Ключовими параметрами, що аналізуються в процесі моделювання, є пропускну здатність каналів зв'язку, затримка передавання даних (latency), варіація затримки (jitter), рівень втрат пакетів та доступність мережевих ресурсів. Сукупність цих показників дозволяє комплексно оцінити якість функціонування мережі та визначити її відповідність встановленим вимогам. При цьому особливого значення набуває баланс між продуктивністю та витратами, оскільки надмірне резервування ресурсів може бути економічно недоцільним.

Реалізація теоретичних підходів до моделювання здійснюється за допомогою спеціалізованих програмних засобів, таких як Cisco Packet Tracer, GNS3 та ns-3. Ці інструменти забезпечують можливість створення різнорівневих моделей мереж, налаштування параметрів їх функціонування та проведення експериментальних досліджень. Сучасні програмні засоби дозволяють не лише відтворювати структуру мережі, але й імітувати її поведінку в умовах різного навантаження [2].

Одним із найбільш поширених інструментів базового рівня є Cisco Packet Tracer, який широко використовується як у навчальних, так і в прикладних цілях. Для більш глибокого аналізу та наближення до реальних умов функціонування мережі доцільно використовувати емулятори, зокрема GNS3. На відміну від симуляторів, даний інструмент дозволяє працювати з реальними образами операційних систем мережевого обладнання, що забезпечує високу точність відтворення поведінки

пристроїв. Професійний рівень моделювання представлений такими системами, як OPNET Modeler, які орієнтовані на детальний аналіз продуктивності мереж. Дані засоби дозволяють здійснювати імітаційне моделювання з урахуванням часових характеристик, параметрів трафіку та поведінки протоколів на різних рівнях моделі OSI. Вони забезпечують розширені можливості збору статистичних даних, побудови графіків та оцінки ефективності мережеских рішень, що є важливим для наукових досліджень і складних інженерних проєктів.

Окрему категорію становлять дослідницькі інструменти, такі як Ns-3, які використовуються для моделювання складних мережеских процесів на основі дискретно-подійного підходу. Ці системи характеризуються високою гнучкістю та можливістю налаштування параметрів на низькому рівні, що дозволяє проводити експерименти з новими протоколами, алгоритмами та архітектурними рішеннями.

Крім засобів безпосереднього моделювання, важливу роль відіграють інструменти візуалізації та документування мережеских рішень, зокрема Microsoft Visio. Вони дозволяють створювати структуровані схеми мереж, що відображають як фізичну, так і логічну організацію інфраструктури, забезпечуючи наочність та зрозумілість проєктної документації.

Таблиця 1 – Вибір оптимального середовища для моделювання

Інструмент	Цільове призначення	Рівень OSI / Фокус	Оптимально для
Cisco Packet Tracer	Базове та прикладне конструювання топологій	Повний стек (VLAN, DHCP, маршрутизація)	Проектування та візуалізації мереж підприємств (Вибір проєкту)
GNS3	Емуляція на базі реальних ОС обладнання	Глибокий аналіз реальних прошивок	Складних інтеграційних тестів
OPNET (Riverbed)	Професійне імітаційне моделювання	Часові характеристики, статистика	Наукових досліджень та корпорацій
Ns-3	Дискретно-подійний підхід	Низькорівневі алгоритми	Експериментів із новими протоколами

Використання Cisco Packet Tracer у процесі моделювання комп'ютерно-мережевої інфраструктури базується на його здатності забезпечувати цілісне середовище для проєктування, конфігурування та аналізу мереж різної складності. На етапі проєктування мережі використання Cisco Packet Tracer дозволяє формувати топологію відповідно до заданих вимог, визначати оптимальне розташування вузлів та налаштовувати параметри мережевої взаємодії. Особливу роль відіграє можливість конфігурування протоколів другого та третього рівнів моделі OSI, зокрема створення віртуальних локальних мереж (VLAN), налаштування маршрутизації, адресації IP та сервісів, таких як DHCP або DNS. Це забезпечує відтворення логіки функціонування мережі ще до її фізичної реалізації.

Важливою характеристикою застосування цього інструменту є підтримка режимів симуляції, які дозволяють аналізувати процес передавання даних на рівні окремих

пакетів. У такому режимі можна відстежувати маршрути проходження пакетів, ідентифікувати затримки, визначати причини втрат або некоректної маршрутизації.

Застосування Cisco Packet Tracer також доцільне на етапі експериментальної перевірки проєктних рішень. Це особливо актуально при модернізації інфраструктури, де необхідно забезпечити баланс між технічними характеристиками та економічною доцільністю.

Крім того, важливим аспектом є використання цього програмного середовища як засобу візуалізації та документування мережевих рішень.

Особливу увагу приділяють імітації мережевого навантаження, яке відображає реальні сценарії функціонування магазину. У середовищі Cisco Packet Tracer це реалізується шляхом генерації трафіку між вузлами, зокрема обміну даними між касовими системами, серверами обліку та клієнтськими пристроями. Такий підхід дозволяє оцінити поведінку мережі в умовах типової та пікової активності, а також визначити реакцію системи на збільшення кількості запитів.

Таким чином, побудова моделі існуючої мережі в Cisco Packet Tracer забезпечує комплексне відтворення її структури та функціонування, створюючи підґрунтя для об'єктивного аналізу та прийняття обґрунтованих технічних рішень. Отримані результати слугують вихідною базою для розробки модернізованої моделі та оцінки ефективності запропонованих змін.

На етапі проєктування модернізованої моделі здійснюється перегляд топології мережі з метою підвищення її ефективності та відмовостійкості. Зокрема, можуть впроваджуватися принципи ієрархічної побудови мережі, що передбачають розподіл функцій між рівнями доступу, розподілу та ядра. У середовищі Cisco Packet Tracer це реалізується шляхом додавання керованих комутаторів, оптимізації з'єднань між вузлами та впровадження резервних каналів зв'язку, що дозволяє мінімізувати вплив можливих відмов окремих елементів. Суттєвим компонентом модернізації є впровадження логічної сегментації мережі, зокрема за допомогою віртуальних локальних мереж (VLAN). Такий підхід дозволяє розділити мережевий трафік відповідно до функціональних груп (касові системи, адміністрація, склад, гостьовий доступ), що підвищує рівень безпеки та зменшує навантаження на окремі сегменти.

Окрему увагу приділяють удосконаленню мережевих сервісів і механізмів управління. Це включає централізацію служб адресації (DHCP), впровадження політик безпеки, налаштування списків контролю доступу (ACL), а також оптимізацію роботи бездротових мереж шляхом розподілу навантаження та створення окремих SSID для різних категорій користувачів.

Після реалізації модернізованої конфігурації проводиться її тестування в умовах змодельованого навантаження. Це дає змогу порівняти характеристики нової моделі з попередньою, зокрема за показниками затримки, пропускну здатності та стабільності роботи. Аналіз отриманих результатів дозволяє підтвердити доцільність внесених змін або, за необхідності, скоригувати параметри мережі для досягнення оптимального функціонування.

Таким чином, розробка модернізованої моделі мережі в середовищі Cisco Packet Tracer є ефективним інструментом інженерного проєктування, що забезпечує можливість комплексної перевірки технічних рішень до їх практичного впровадження.

Порівняльний аналіз результатів моделювання є завершальним аналітичним етапом дослідження, спрямованим на об'єктивну оцінку ефективності запропонованих заходів модернізації комп'ютерно-мережевої інфраструктури. Його сутність полягає у зіставленні характеристик функціонування існуючої та модернізованої моделей мережі, отриманих у процесі імітаційного моделювання в середовищі Cisco Packet Tracer. Такий підхід дозволяє перейти від теоретичних припущень до кількісно обґрунтованих висновків щодо доцільності впровадження змін.

Основу порівняльного аналізу становить дослідження ключових показників продуктивності мережі. До них належать пропускна здатність каналів зв'язку, затримка передавання даних (latency), рівень втрат пакетів, а також стабільність функціонування системи в умовах різного навантаження. Визначення цих параметрів у двох варіантах моделі дозволяє встановити, наскільки модернізація сприяє покращенню якості обслуговування мережевих запитів і зниженню ризиків перевантаження окремих сегментів.

Таблиця 2 – Кількісна оцінка ефективності (результати симуляції)

Ключовий Показник (KPI)	Існуюча Мережа («Як є»)	Модернізована Мережа («Як буде»)
Пропускна здатність	Вузькі місця на центральному комутаторі	Рівномірний розподіл навантаження
Втрата пакетів (Packet Loss)	Висока при пікових навантаженнях	Зведена до нуля завдяки QoS
Інформаційна безпека	Загальний доступ, єдиний домен колізій	Ізоляція трафіку (VLAN), списки контролю (ACL)
Відмовостійкість	Критична залежність від одного маршрутизатора	Впровадження резервних каналів зв'язку

У процесі аналізу особливу увагу приділяють оцінці поведінки мережі в пікових режимах роботи, характерних для торговельних об'єктів. Імітація інтенсивних транзакцій, одночасного доступу до баз даних і використання бездротових сервісів дозволяє виявити критичні відмінності між початковою та модернізованою моделями.

Результати порівняння доцільно представляти у формалізованому вигляді, зокрема у вигляді таблиць, діаграм або графіків, що відображають зміну ключових показників. Така візуалізація сприяє підвищенню наочності дослідження та полегшує інтерпретацію отриманих даних.

На основі проведеного порівняльного аналізу формулюються висновки щодо ефективності запропонованих технічних рішень. У випадку підтвердження покращення показників продуктивності та стабільності можна обґрунтувати доцільність впровадження модернізованої моделі в реальних умовах. Водночас, якщо

результати не відповідають очікуванням, аналіз дозволяє визначити напрями додаткової оптимізації та скоригувати параметри.

Економічне та практичне обґрунтування модернізації комп'ютерно-мережевої інфраструктури є необхідним етапом, що забезпечує узгодження технічних рішень із фінансовими можливостями підприємства та очікуваними результатами їх впровадження.

Одним із ключових аспектів є оцінка вартості впровадження модернізованої інфраструктури. Вона включає витрати на придбання мережевого обладнання, оновлення або розширення серверних ресурсів, а також можливі витрати на програмне забезпечення та налаштування системи. При цьому важливо враховувати не лише початкові інвестиції, але й експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням, енергоспоживанням та адмініструванням мережі.

Практична доцільність модернізації значною мірою визначається її впливом на зниження операційних ризиків, підвищення ефективності роботи персоналу та оптимізація внутрішніх бізнес-процесів.

Висновки. Модернізація комп'ютерно-мережевої інфраструктури на основі попереднього моделювання є ефективним і науково обґрунтованим підходом. Використання інструментів, таких як Cisco Packet Tracer, забезпечує підвищення якості проектних рішень, мінімізацію ризиків їх впровадження та створює передумови для подальшого розвитку інформаційної інфраструктури підприємства.

Список використаних джерел та літератури

1. Березький О.М., Теслюк В.М., Дубчак Л.О., Мельник Г.М., Батько Ю.М. Дослідження і проектування комп'ютерних систем та мереж: навч. посіб. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 252 с.

2. Дячук О.Ю., Колощук М.С., Окунькова О.О., Воротніков, В.В. (2024). Комплексний аналіз програмного забезпечення для моделювання та емуляції комп'ютерних мереж: інструменти, застосування та майбутні напрями. *Технічна інженерія*, (1(93), 153–169. [https://doi.org/10.26642/ten-2024-1\(93\)-153-169](https://doi.org/10.26642/ten-2024-1(93)-153-169)

УДК 378.01:004.77

Лариса КОНСТАНКЕВИЧ, Мар'яна РАДКЕВИЧ **ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ** **ОСВІТНИМИ ПРОЄКТАМИ**

Перехід на новий рівень у системі електронного навчання став можливим завдяки активному впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій та загальному цифровому розвитку суспільства. Сучасні навчальні заклади активно застосовують цифрові інструменти, які не лише покращують ефективність освітнього процесу, а й дозволяють студентам працювати самостійно, паралельно розвиваючи навички співпраці. Крім того, важливим елементом модернізації навчання стало впровадження методів проєктного підходу, спрямованих на розвиток умінь ефективного пошуку інформації, продуктивної комунікації та креативного мислення.

[1]

Проектна діяльність передбачає планування, розподіл завдань, координацію роботи учасників, контроль виконання етапів та визначення результатів. Таким чином, успішна організація освітніх проєктів вимагає впровадження сучасних цифрових інструментів, які гарантують зручне управління всіма етапами його реалізації. Саме з цієї причини цифрові платформи, що використовуються для адміністрування освітніх проєктів, набувають популярності. Метою дослідження є вивчення того, як цифрові платформи можуть бути використані для організації та управління освітніми проєктами в навчальних закладах, а також визначення їхнього освітнього потенціалу.

Проектна робота сьогодні вважається ефективним методом навчання, який також може допомогти здобувачам освіти набути таких навичок, як використання комп'ютерів та пошук інформації, ефективне спілкування та дослідницька діяльність. Застосування цифрових платформ в освітніх проєктах дозволяє викладачам ефективно координувати діяльність студентів, обмінюватися інформацією та підвищувати інтерес студентів до наукової роботи.

Цифрові платформи для управління проєктами – це онлайн-сервіси, що виконують функції планування, організації, координації та контролю за виконанням завдань у межах конкретного проєкту [6].

Серед основних функцій таких платформ – створення проєктів та завдань, встановлення термінів виконання, розподіл ролей між учасниками, відстеження прогресу, а також організація комунікації та зберігання матеріалів проєкту.

У сучасному освітньому середовищі значну популярність здобули цифрові платформи, такі як Trello, Notion, Google Workspace, Padlet і Miro, які забезпечують ефективну організацію навчальної діяльності.

Trello вирізняється своєю практичністю для проєктної роботи. Основою платформи є інтерактивні дошки, списки та картки, що дозволяють наочно відображати етапи виконання завдань. У навчальному процесі цей інструмент стає незамінним для планування проєктів, розподілу задач між учасниками, встановлення дедлайнів і моніторингу прогресу.

Notion є багатофункціональним рішенням, яке поєднує функціонал органайзера, систему управління проєктами і базу знань. Це дозволяє створювати структуровані робочі простори, зберігати матеріали, детально планувати етапи реалізації проєктів, вести спільні нотатки та організовувати командну співпрацю. Використання Notion сприяє формуванню навичок систематизації інформації та ефективної організації освітніх завдань.

Google Workspace, до складу якого входять такі інструменти, як Google Docs, Google Sheets, Google Slides, Google Drive і Google Meet, відіграє ключову роль у спільній роботі над освітніми ініціативами.

Завдяки цим сервісам користувачі можуть редагувати документи в режимі реального часу, обмінюватися файлами, проводити онлайн-зустрічі та узгоджувати виконання запланованих завдань.

Для колективного обговорення ідей чи візуалізації результатів досліджень ефективною платформою є Padlet. Віртуальні дошки дозволяють учасникам ділитися текстовими повідомленнями, зображеннями, посиланнями, відео та іншими ресурсами. У межах навчальної діяльності Padlet активно застосовується для організації мозкових штурмів, презентацій результатів проєктів або об'єднання зусиль команди під час роботи над ідеями.

Miro пропонує інтерактивні онлайн-дошки для візуалізації концепцій, структурування інформації та організації робочого процесу. В освіті цей інструмент використовується для створення ментальних карт, діаграм, схем та інших наочних моделей. Платформа допомагає ефективно планувати проєкти та стимулювати командне мислення під час розробки спільних рішень.

Застосування зазначених цифрових платформ сприяє оптимізації освітнього процесу, забезпечуючи його інтерактивність та продуктивність завдяки сучасним технологічним рішенням.

Таблиця 1

Цифрові платформи та їх дидактичні можливості у процесі управління освітніми проєктами

Цифрова платформа	Основні функції	Дидактичні можливості в освітніх проєктах
Trello	Створення дошок, карток завдань, визначення дедлайнів, відстеження виконання	Планування етапів проєкту, розподіл завдань між учасниками, формування навичок самоорганізації та командної роботи
Notion	Бази даних, нотатки, управління завданнями, спільні робочі простори	Структурування матеріалів проєкту, ведення спільної документації, організація дослідницької діяльності
Google Workspace	Спільне редагування документів, таблиць і презентацій, хмарне зберігання файлів, відеоконференції	Організація колективної роботи над навчальними матеріалами, комунікація учасників, координація виконання завдань
Padlet	Створення інтерактивних онлайн-дошок, розміщення мультимедійного контенту	Проведення мозкового штурму, візуалізація ідей, презентація результатів освітніх проєктів
Miro	Онлайн-дошка для схем, ментальних карт, діаграм	Візуалізація структури проєкту, розроблення концепцій, розвиток критичного та креативного мислення

Представлені цифрові платформи забезпечують ефективну організацію командної роботи здобувачів освіти, сприяють розвитку навичок планування, комунікації та співпраці. Їх використання у проєктній діяльності дозволяє інтегрувати сучасні цифрові інструменти у навчальний процес та формувати цифрову компетентність майбутніх фахівців. [2; 5]

Використання зазначених цифрових платформ сприяє реалізації принципів відкритості, гнучкості та мобільності в освітньому процесі. Студенти мають можливість працювати над проєктами не лише під час занять, а й у позаурочний час, застосовуючи різноманітні цифрові пристрої. Це допомагає вдосконалити навички самоорганізації, підвищує відповідальність за виконання завдань та розвиває ефективну командну взаємодію.

Рис. 1. Модель використання цифрових платформ в управлінні освітнім проєктом

Модель використання цифрових платформ в управлінні освітнім проєктом передбачає інтеграцію різних цифрових інструментів на кожному етапі проєктної діяльності. На етапі планування доцільно використовувати платформи управління завданнями, які дозволяють структурувати роботу та розподіляти обов'язки між учасниками. Під час реалізації проєкту ефективними є хмарні сервіси для спільного створення та редагування матеріалів. Етап представлення результатів передбачає використання інтерактивних платформ для візуалізації ідей та презентації результатів діяльності (Рис. 1). Такий підхід забезпечує ефективну командну взаємодію та сприяє формуванню цифрової компетентності здобувачів освіти. [3]

Інструменти для коментування, спільного редагування та обміну файлами надають можливість швидкого зворотного зв'язку і сприяють ефективній координації дій усіх учасників.

Таким чином, інтеграція цифрових платформ у процес управління освітніми проєктами відкриває нові можливості для ефективної організації командної роботи, розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти та оптимізації навчального процесу. Подібні платформи слугують ефективним інструментом для планування,

координації та моніторингу виконання проєктних завдань, що сприяє зростанню продуктивності та зміцненню командної взаємодії. Водночас вони сприяють всебічному розвитку основних навичок учасників освітнього процесу. Використання цифрових платформ у проєктній діяльності позитивно впливає на мотивацію здобувачів освіти, створюючи середовище для активної комунікації між усіма учасниками. Це, своєю чергою, сприяє побудові фундаментальних компетенцій, необхідних для успішної адаптації та діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методичних рекомендацій щодо використання цифрових платформ у різних видах освітніх проєктів та вивченні ефективності їх застосування у підготовці майбутніх фахівців.

Список використаних джерел та літератури

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 71, № 3. С. 1–18.
2. Морзе Н. В., Співак С. М., Кузьмінська О. Г. Хмарні технології в освіті: досвід та перспективи впровадження. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 67, № 5. С. 45–59.
3. Гуржій А. М., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Вінниця : ТОВ «Планер», 2019. 412 с.
4. Наливайко Н. В. Проєктні технології навчання як засіб формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2020. № 4. С. 78–84.
5. Спірін О. М. Цифрові технології та їх використання у сучасному освітньому середовищі. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 77, № 3. С. 1–15.
6. Биков В. Ю., Спірін О. М., Пінчук О. П. Проблеми та перспективи розвитку цифрової освіти. Науковий вісник Національної академії педагогічних наук України. 2021. № 3. С. 1–12.

УДК 378.147:51+004.9

Віктор КОРНЕЛЮК

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ GEOGEBRA У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується глибокою інтеграцією цифрових технологій у всі складові освітнього процесу. Особливо актуальним це питання постає при підготовці фахівців для ІТ-галузі, де фундаментальна математична підготовка є не просто академічною вимогою, а професійною необхідністю. Майбутні програмісти, системні аналітики та розробники штучного інтелекту мають не лише опанувати абстрактні математичні теорії, а й навчитися

застосовувати їх для моделювання реальних процесів, розробки алгоритмів та оптимізації програмного коду [5, с. 43].

Водночас, практика викладання вищої математики у закладах фахової передвищої освіти стикається з низкою суперечностей. З одного боку, навчальні програми з комп'ютерних наук вимагають ґрунтового знання математичного апарату (математичний аналіз, лінійна алгебра, диференціальні рівняння). З іншого боку, скорочення аудиторних годин та зростання самостійної роботи студентів ускладнюють формування цілісного розуміння математичних концепцій [8, с. 458]. Традиційний підхід, що базується на статичних зображеннях у підручниках та формулах на дошці, часто виявляється недостатнім для опанування динамічної природи математичних процесів.

Особливо гостро ця проблема проявляється при вивченні таких фундаментальних понять, як границя функції, похідна, визначений інтеграл, диференціальні рівняння, функції. Ці поняття мають не лише аналітичне, а й глибоке геометричне тлумачення, яке важко усвідомити без наочного динамічного супроводу. Саме тому виникає потреба у пошуку ефективних інструментів візуалізації, здатних подолати прірву між абстрактною теорією та інтуїтивним розумінням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання інформаційно-комунікаційних технологій у математичній освіті є предметом постійної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Вагомий внесок у розробку теоретико-методичних засад застосування систем динамічної математики зробили Бубновська І. А., Пилипенко О. С., Питьовка О. Ю., які обґрунтували доцільність інтеграції комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання в освітній процес.

Дослідження останніх років свідчать про зростання інтересу до використання саме GeoGebra як багатофункціонального середовища, що поєднує можливості динамічної геометрії, комп'ютерної алгебри та табличного процесора. Так, Горошко О. Л. [3, с. 73] доводить, що візуалізація математичних абстракцій сприяє формуванню стійких математичних компетентностей. Ярецька Н. О., Рамський А. О., Поплавська О. А [8, с. 461] акцентують увагу на ефективності використання GeoGebra у підготовці майбутніх інженерів-програмістів, відзначаючи позитивний вплив інтерактивних моделей на розвиток алгоритмічного мислення.

Зарубіжний досвід, представлений у роботах М. Hohenwarter (засновника проекту GeoGebra), Z. Lavicza, L. Tomaschko, демонструє широкі можливості платформи для організації дослідницького навчання та STEM-освіти [6, с. 103]. Аналіз публікацій показує, що актуальними напрямками досліджень є інтеграція GeoGebra з хмарними сервісами, використання мобільних додатків та технологій доповненої реальності для візуалізації математичних об'єктів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному дослідженні ефективності використання інструментів GeoGebra для візуалізації ключових понять вищої математики у процесі підготовки фахівців з комп'ютерних наук.

Виклад основного матеріалу дослідження. GeoGebra є інтерактивною платформою, яка поєднує в собі динамічну геометрію, алгебру, табличний процесор, засоби статистичного аналізу та обчислення. Її ключовою перевагою є можливість багатоаспектного представлення математичних об'єктів: кожен елемент (точка, функція, рівняння) може бути одночасно відображений у графічному, алгебраїчному та табличному вигляді, причому зміна будь-якої характеристики миттєво відображається в усіх вікнах [4, с. 26].

Для студентів спеціальності «Комп'ютерні науки» особливе значення мають наступні функціональні модулі GeoGebra:

1. *Модуль CAS (Computer Algebra System).* Цей інструмент дозволяє виконувати символічні обчислення, спрощувати вирази, розв'язувати рівняння та системи, знаходити похідні та інтеграли. На відміну від звичайних обчислювачів, CAS GeoGebra інтегрований з графічним модулем. Студент може не просто обчислити похідну складної функції, а й одразу побачити, як зміна параметрів функції впливає на поведінку її похідної. Наприклад, при дослідженні функції $f(x) = ax^3 + bx^2 + cx + d$ за допомогою повзунків для коефіцієнтів a, b, c, d , можна спостерігати динамічну зміну графіка функції та її похідної. Такий підхід дозволяє студентам емпіричним шляхом дійти висновку про зв'язок між знаком похідної та проміжками зростання (спадання) функції, що значно ефективніше за просте подання правил [2, с. 134].

2. *Інструменти динамічної геометрії.* Цей модуль є особливо корисним при вивченні геометричного змісту похідної та інтеграла. Традиційно поняття похідної вводиться через границю відношення приростів функції, що для багатьох здобувачів освіти залишається абстрактною формальністю. Використання GeoGebra дозволяє побудувати динамічну модель: задається функція, на її графіку фіксується точка, будується січна, яка проходить через цю точку та сусідню. Змінюючи положення другої точки (тобто зменшуючи приріст аргументу), студент на власні очі бачить, як січна наближається до дотичної, а її кутовий коефіцієнт – до значення похідної. Така візуалізація граничного переходу формує глибоке інтуїтивне розуміння похідної як миттєвої швидкості зміни функції.

Розглянемо детальніше конкретний приклад використання GeoGebra для вивчення визначеного інтеграла. Традиційна методика передбачає введення формули Ньютона-Лейбніца як основного інструменту обчислення. Однак при цьому часто втрачається суть інтеграла як границі інтегральних сум. За допомогою GeoGebra можна створити інтерактивний робочий аркуш, який демонструє процес інтегрування:

1. Задається функція, наприклад, $f(x) = x^2$ на проміжку $[0, 2]$. 2. Будується криволінійна трапеція. 3. Вводиться повзунок для кількості прямокутників розбиття (n). 4. Програма автоматично будує верхні та нижні інтегральні суми Дарбу. 5. Поряд виводяться числові значення сум.

Студент, збільшуючи значення n від 1 до 100, спостерігає, як сумарна площа прямокутників наближається до точного значення інтеграла ($8/3$). Така візуалізація

дозволяє зрозуміти глибинний зміст інтегрування як суми нескінченно малих величин. Це розуміння є критичним для подальшого вивчення чисельних методів інтегрування, які використовуються у програмуванні при розробці алгоритмів для інженерних та наукових розрахунків.

Ще один важливий аспект – можливість дослідження функцій, заданих параметрично. Для майбутніх фахівців з комп'ютерних наук це має пряме відношення до комп'ютерної графіки та анімації. За допомогою GeoGebra можна легко побудувати криву, задану параметричними рівняннями, дослідити залежність її форми від параметрів, проаналізувати напрям руху точки при зміні параметра. Наприклад, параметричне задання кола $x = r\cos(t)$, $y = r\sin(t)$ та еліпса $x = a\cos(t)$, $y = b\sin(t)$ стає наочним та зрозумілим.

Для майбутнього програміста особливо цінним є досвід створення власних інтерактивних моделей у GeoGebra. Цей процес є аналогічним до процесу розробки програмного забезпечення: аналіз задачі, проектування структури, реалізація, тестування, налагодження. Робота з повзунками, прапорцями, полями введення дозволяє створювати повноцінні інтерактивні додатки, які можуть використовуватися для демонстрації, самостійного вивчення або контролю. Таким чином, GeoGebra стає не лише засобом навчання математики, а й першим середовищем для знайомства з принципами об'єктно-орієнтованого та візуального програмування [1, с. 301].

Крім того, робота з GeoGebra сприяє розвитку критичного мислення через необхідність аналізувати та інтерпретувати отримані візуальні результати. Наприклад, при дослідженні функції студент може отримати неочікуваний графік, що суперечить його попереднім аналітичним викладкам. Це змушує його повернутися до умови, перевірити правильність введених даних, проаналізувати можливі причини розбіжності. Така ситуація моделює реальні професійні виклики, з якими стикається розробник при налагодженні програмного коду або аналізі некоректної поведінки системи.

Висновки.

1. Використання GeoGebra у процесі навчання вищої математики майбутніх фахівців з комп'ютерних наук є педагогічно доцільним та ефективним. Інструменти програми (CAS, динамічна геометрія) дозволяють створювати інтерактивні моделі, що візуалізують абстрактні математичні поняття: границю, похідну, визначений інтеграл, параметричні криві.

2. Візуалізація математичних об'єктів сприяє подоланню формалізму знань, формуванню глибокого інтуїтивного розуміння фундаментальних концепцій, що є необхідною передумовою для їх успішного застосування у професійній діяльності.

3. Інтерактивне середовище GeoGebra створює умови для розвитку критичного, алгоритмічного та творчого мислення студентів. Процес навчання набуває дослідницького характеру, що відповідає методології STEAM-освіти та готує майбутніх ІТ-фахівців до вирішення комплексних професійних задач.

4. Інтеграція GeoGebra в освітній процес підвищує мотивацію студентів до вивчення математики, сприяє розвитку їхньої самостійності та відповідальності за результати навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці навчально-методичного забезпечення з використанням хмарних технологій GeoGebra для організації дистанційного навчання розділів вищої математики, що вивчаються за спеціальністю «Комп'ютерні науки».

Список використаних джерел та літератури

1. Бубновська І. А. Інтеграція інформаційних технологій у викладанні вищої математики. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка*. 2025. № 1 (47). С. 294–306.
2. Гавриленко О. Інформатично-цифрові інструменти та хмарні технології як інноваційні засоби навчальної діяльності вчителя математики. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том 11. № 10. С. 132–140.
3. Горошко О. Л. Моделі візуалізації у викладанні математики. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2025. № 2. С. 70–80.
4. Гусак Л. П., Радзіховська Л. М., Гринчук Т. П. Використання середовища GeoGebra в математичній підготовці студентів економічних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців*. 2023. № 70. С. 24–34.
5. Клеопа І. А. Застосування ІГС GeoGebra при вивченні вищої математики студентами спеціальності «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології». *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 42–48.
6. Пилипенко О. С. *Формування STEM-компетентностей студентів закладів фахової передвищої освіти у навчанні математики*: дис. д-ра філос.: 015 Професійна освіта (цифрові технології). Криворізький держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2023. 284 с.
7. Питьовка О. Ю. Цифрові технології у викладанні вищої математики: реалізація змішаного навчання засобами Moodle. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 13 (54). С. 1420–1434.
8. Ярецька Н. О., Рамський А. О., Поплавська О. А. Особливості викладання вищої математики студентам галузі знань «Інформаційні технології» в умовах цифровізації освіти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2025. Том 36 (75) № 3. Ч. 2. С. 457–463.

УДК 338.48(469)

Михайло КУНИЦЬКИЙ, Олександра ДАНИЛЬЧУК

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОРТУГАЛІЇ

У сучасних умовах глобалізації та високої мобільності населення туризм утвердився як одна з провідних галузей світової економіки, що істотно впливає на соціально-економічний розвиток держав, рівень зайнятості, інвестиційну привабливість і формування міжнародного іміджу країн. Португалія належить до

держав, де туристичний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні економічного зростання та просторового розвитку регіонів. Водночас галузь зазнала суттєвих трансформацій під впливом пандемії COVID-19, змін у структурі міжнародного попиту, посилення конкуренції між туристичними дестинаціями та поступового переходу до принципів сталого розвитку.

Незважаючи на швидке відновлення та досягнення рекордних показників в останні роки, актуальними залишаються питання високої залежності португальського туризму від іноземних ринків, вираженої сезонності туристичних потоків, навантаження на інфраструктуру та необхідності збалансованого розвитку регіонів. У цьому контексті виникає потреба в комплексному аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку туризму в Португалії.

На сьогодні туризм є однією з ключових галузей національної економіки та важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності Португалії. Після різкого спаду в період пандемії туристична галузь країни перейшла до фази швидкого відновлення. У 2020 р. туристичне споживання в Португалії становило 8 % ВВП, тоді як валова додана вартість (ВДВ), створена туризмом, – 4,6 % ВДВ країни [5].

Перший етап відновлення відбувся в 2021 р., коли заклади розміщення зафіксували 14,5 млн гостей і 37,5 млн ночівель. Це свідчило про позитивну динаміку порівняно з попереднім періодом, однак показники все ще залишалися значно нижчими за рівень 2019 р. Туристичні надходження у 2021 р. становили 10,06 млрд євро, що підтверджує поступове відновлення зовнішнього попиту [7].

У 2022 р. відновлення мало значно інтенсивніший характер. Кількість гостей у засобах розміщення досягла 26,5 млн, а кількість ночівель – 69,7 млн. Загальні доходи засобів розміщення становили 5,01 млрд євро, тоді як туристичні надходження країни зросли до 21,1 млрд євро. Особливо важливо, що за показником ночівель Португалія майже повернулася до рівня 2019 р., відставання становило лише 0,7 %, що фактично означало завершення постпандемічного відновлення [6].

Результати 2023 р. засвідчили перехід від відновлення до нового етапу зростання. Було зафіксовано 30 млн туристів, з яких 18,3 млн – іноземні відвідувачі. Загальна кількість ночівель становила 77,2 млн, у тому числі 53,8 млн забезпечили іноземні туристи. Туристичні надходження досягли 25,1 млрд євро, що на 18,9 % перевищує рівень попереднього періоду [1].

У 2024 р. країна закріпила рекордні результати розвитку туристичного сектору. Кількість гостей зросла до 31,6 млн, а кількість ночівель – до 80,3 млн. Загальні доходи сектору туристичного розміщення досягли 6,67 млрд євро, доходи від розміщення – 5,13 млрд євро, а туристичні надходження країни – 27,7 млрд євро. Важливо, що темпи зростання доходів випереджали динаміку фізичних обсягів туристичних потоків. Кількість ночівель зросла на 4 %, тоді як туристичні надходження – на 8,8 %, а доходи засобів розміщення – на 10,9 %.

Структура туристичного попиту в 2024 р. підтвердила міжнародну орієнтацію португальського туризму. Понад 70 % усіх ночівель забезпечували іноземні туристи. Серед основних ринків традиційно домінували Великобританія, Іспанія, США,

Німеччина та Франція. Водночас найбільші темпи зростання туристичних надходжень демонстрували США, Нідерланди та Швейцарія, що вказує на поступову диверсифікацію попиту та посилення ролі більш платоспроможних віддалених ринків [2].

Попередні оцінки 2025 р. свідчать про збереження позитивної динаміки, хоча темпи зростання дещо сповільнилися. Протягом року країна прийняла 32,5 млн гостей, зафіксувала 82,1 млн ночівель і 29,1 млрд євро туристичних надходжень [4].

Важливим аспектом є макроекономічна роль галузі. У 2024 р. туристичне споживання в Португалії становило 47,2 млрд євро, або 16,6 % ВВП, тоді як ВДВ від туризму – 20,1 млрд євро (8,1 % ВДВ країни) [8].

Отже, сучасний етап розвитку туризму в Португалії характеризується рекордними обсягами попиту, високою часткою іноземних відвідувачів, зростанням доходності туристичного сектору та значною макроекономічною вагою галузі. Якщо у 2021 р. сектор перебував на етапі відновлення після кризи, то у 2024–2025 рр. він демонструє стійке зростання в умовах зрілого ринку. У перспективі ключовими викликами залишатимуться підтримання конкурентоспроможності, забезпечення балансу між економічною ефективністю та сталим розвитком територій, а також зниження вразливості до зовнішніх шоків, з огляду на високу частку іноземного попиту.

Список використаних джерел та літератури

1. Desempenho Turístico 2023. Turismo de Portugal. URL: https://business.turismodeportugal.pt/en/Conhecer/Apresentacao/Desempenho_Turistico/Pages/default.aspx.
2. Invest in Tourism Portugal. Positive preliminary tourism results for 2024. URL: <https://invest.turismodeportugal.pt/en/insights/positive-preliminary-tourism-results-for-2024>.
3. Tourism Outlook 2024. TravelBI by Turismo de Portugal. URL: <https://travelbi.turismodeportugal.pt/en/tourism-in-portugal/tourism-outlook-2024/>.
4. Turismo de Portugal. Visão geral do turismo em Portugal. URL: https://www.turismodeportugal.pt/en/Turismo_Portugal/visao_geral/Pages/default.aspx.
5. Tourism Satellite Account 2020. TravelBI by Turismo de Portugal. URL: <https://travelbi.turismodeportugal.pt/en/tourism-in-portugal/tourism-satellite-account-2020-1/>.
6. Turismo em Números 2022. TravelBI by Turismo de Portugal. URL: <https://travelbi.turismodeportugal.pt>.
7. Turismo em Números 2021. TravelBI by Turismo de Portugal. URL: <https://travelbi.turismodeportugal.pt>.
8. Turismo mantém dinamismo em 2024 – Conta Satélite do Turismo. Turismo de Portugal. URL: <https://www.turismodeportugal.pt/en/Noticias/Pages/turismo-man-tem-dinamismo-2024-conta-satelite.aspx>.

МЕТОДИКА МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕРЕЖЕВИХ КОМПОНЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ КЛІНІКИ

Вступ. Сучасні стоматологічні клініки функціонують як складні інформаційно-технічні системи, у яких мережева інфраструктура відіграє критичну роль у забезпеченні безперервності медичних і адміністративних процесів. Використання цифрових рентгенологічних систем, електронних медичних карток, хмарних сервісів, IP-телефонії та спеціалізованого програмного забезпечення зумовлює підвищені вимоги до продуктивності, надійності та безпеки комп'ютерних мереж. У цих умовах традиційні підходи до побудови та експлуатації мереж часто виявляються недостатніми, що актуалізує потребу у їх системній модернізації.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням навантаження на мережеві ресурси, поширенням медичних IoT-пристроїв. Недостатній рівень сегментації мережі, наявність єдиних точок відмови (single point of failure), обмежена пропускна здатність і відсутність механізмів пріоритезації трафіку можуть призводити до деградації якості обслуговування та порушення критично важливих процесів.

Особливого значення набуває застосування методів імітаційного моделювання як інструменту підтримки прийняття рішень. Використання спеціалізованих середовищ, зокрема Cisco Packet Tracer або GNS3, дозволяє створювати формалізовані моделі існуючих і перспективних мереж, проводити експериментальні дослідження їх поведінки за різних умов навантаження та оцінювати ефективність запропонованих змін без втручання в реальну інфраструктуру. Такий підхід забезпечує зниження технічних ризиків, оптимізацію витрат і підвищення обґрунтованості проєктних рішень.

Метою даного дослідження є розробка методики модернізації мережевих компонентів стоматологічної клініки з акцентом на використання імітаційного моделювання. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань: аналіз існуючої мережевої інфраструктури, формалізація вимог до її модернізації, побудова адекватної моделі мережі, розробка та дослідження варіантів модернізації, а також формування практичних рекомендацій щодо їх впровадження.

Об'єктом дослідження є комп'ютерно-мережева інфраструктура стоматологічної клініки, тоді як предметом — методи та засоби її модернізації на основі імітаційного моделювання. Наукова новизна роботи полягає у поєднанні інженерних підходів до проєктування мереж із методами симуляційного аналізу, що дозволяє сформувати адаптивну та ефективну модель розвитку мережевої інфраструктури в умовах зростаючих вимог цифрової медицини.

Основний зміст і результати роботи. Постановка задачі модернізації мережевих компонентів стоматологічної клініки передбачає чітке визначення предметної області дослідження як інтегрованої інформаційно-комунікаційної системи, що забезпечує функціонування клінічних, діагностичних і адміністративних процесів. Мережева

інфраструктура розглядається не лише як сукупність апаратних і програмних засобів передачі даних, а як критичний елемент, від якого залежить доступність медичних сервісів, цілісність даних та ефективність взаємодії між підсистемами. Враховуючи специфіку стоматологічної практики, де активно використовуються цифрові зображення, спеціалізоване ПЗ та мережеві медичні пристрої, задача модернізації набуває комплексного характеру.

Таблиця 1 Поточний стан і вимоги цифрової медицини

Вимір	Поточний стан (As-Is)	Вимоги цифрової медицини (To-Be)
Топологія	Плоска мережа, єдині точки відмови	✓ Відмовостійка топологія, апаратне резервування
Трафік	Спільний канал, виникнення заторів	✓ Сегментація (VLAN), гарантована пропускна здатність
Доступність	Реактивне відновлення після збоїв	✓ Висока доступність (High Availability), швидка конвергенція
Безпека	Загальний доступ, базова маршрутизація	✓ Ізоляція медичних IoT, криптографія, IDS/IPS
Управління	Ручне налаштування, відсутність моніторингу	✓ Автоматизація, централізований моніторинг та аналітика

Формування цілей дослідження базується на необхідності підвищення експлуатаційних характеристик мережі відповідно до сучасних вимог цифрової медицини. До ключових цілей належать забезпечення високого рівня надійності та відмовостійкості, досягнення безперервності функціонування (*high availability*), оптимізація використання пропускної здатності мережі, а також мінімізація затримок передачі даних. Додатково враховується необхідність гарантування інформаційної безпеки, зокрема захисту персональних медичних даних, що обумовлено як етичними вимогами, так і нормативно-правовими регуляціями у сфері охорони здоров'я.

У рамках постановки задачі також визначаються обмеження та вихідні умови дослідження. До них належать існуюча архітектура мережі, доступний бюджет на модернізацію, вимоги до сумісності з наявним обладнанням і програмним забезпеченням, а також необхідність забезпечення безперервної роботи клініки під час впровадження змін. Важливим аспектом є врахування масштабованості рішень, що дозволяє адаптувати мережеву інфраструктуру до майбутнього зростання обсягів даних та кількості підключених пристроїв.

Ключовим елементом постановки задачі є визначення критеріїв ефективності (KPI), які слугуватимуть основою для оцінювання результатів модернізації. До таких критеріїв належать затримка передачі даних (*latency*), пропускна здатність (*throughput*), рівень втрат пакетів (*packet loss*), доступність системи (*availability*), а також показники надійності, зокрема середній час між відмовами (MTBF) і середній час відновлення (MTTR). Окрім цього, визначається необхідний рівень якості обслуговування (QoS) для критично важливих сервісів, включаючи цифрову рентгенографію, IP-телефонію та доступ до медичних інформаційних систем [1].

Необхідність аналізу існуючої мережевої інфраструктури стоматологічної клініки зумовлена потребою отримання об'єктивного уявлення про її поточний технічний стан, експлуатаційні характеристики та обмеження. Без детального аудиту неможливо коректно визначити причини деградації продуктивності, виникнення затримок або нестабільності роботи сервісів. Аналіз охоплює топологію мережі, конфігурацію активного обладнання, параметри каналів зв'язку, структуру трафіку та рівень завантаженості вузлів. Особливу увагу приділяють виявленню вузьких місць (bottlenecks), надлишкових або застарілих компонентів, а також наявності єдиних точок відмови (single point of failure), які критично впливають на надійність системи.

Крім технічних характеристик, аналіз включає оцінювання відповідності мережевої інфраструктури функціональним потребам клініки. Це передбачає дослідження того, наскільки існуюча мережа здатна забезпечити стабільну роботу ключових сервісів. У цьому контексті важливим є вимірювання фактичних показників якості обслуговування (QoS), включаючи затримки, пропускну здатність і рівень втрат пакетів, а також їх порівняння з нормативними або бажаними значеннями. Результати такого аналізу дозволяють сформувати формалізовану модель поточного стану мережі (as-is), яка є базовою для подальшого моделювання та оптимізації.

На основі результатів аналізу здійснюється формалізація вимог до модернізації, яка є необхідною для переходу від описового рівня до інженерно обґрунтованого проєктування. Формалізація передбачає перетворення виявлених проблем і потреб у чітко визначені технічні параметри та обмеження, які можуть бути використані в процесі моделювання. Зокрема, встановлюються граничні значення затримок, мінімально необхідна пропускну здатність, допустимий рівень втрат пакетів, а також вимоги до доступності системи та часу відновлення після відмов.

Окрім технічних параметрів, формалізація вимог охоплює функціональні та нефункціональні аспекти. До функціональних належать вимоги щодо підтримки конкретних сервісів і пристроїв, інтеграції з медичними інформаційними системами та забезпечення взаємодії між підсистемами. Нефункціональні вимоги включають масштабованість, відмовостійкість, безпеку, керованість і відповідність нормативним стандартам. Чітке визначення цих вимог дозволяє сформувати цільову модель мережі (to-be), яка слугуватиме орієнтиром для розробки альтернативних варіантів модернізації.

Побудова моделі існуючої мережевої інфраструктури є ключовим етапом дослідження, оскільки забезпечує формалізоване відтворення реальної системи в середовищі імітаційного моделювання. Метою цього етапу є створення адекватної (валидованої) моделі типу as-is, яка відображає топологію, конфігурацію обладнання, характеристики каналів зв'язку та поведінку мережевого трафіку стоматологічної клініки. Така модель дозволяє перейти від емпіричного опису до кількісного аналізу та забезпечує основу для подальших експериментів і порівняння варіантів модернізації. Реалізація моделі здійснюється із застосуванням спеціалізованих інструментів мережевого моделювання, зокрема Cisco Packet Tracer, GNS3 або OPNET Modeler. Вибір середовища визначається рівнем деталізації, необхідністю

емуляції реальних мережевих протоколів та доступністю бібліотек обладнання. На цьому етапі відтворюється фізична та логічна структура мережі, включаючи маршрутизатори, комутатори, точки бездротового доступу, сервери та кінцеві пристрої, що використовуються в клініці.

Рисунок 1. Етапи модернізації

Особлива увага приділяється параметризації моделі, яка повинна максимально відповідати реальним умовам експлуатації. До моделі вводяться характеристики пропускної здатності каналів, затримок передачі, буферизації, а також профілі трафіку, що відображають специфіку роботи стоматологічної клініки (наприклад, передача великих обсягів медичних зображень або обслуговування голосового трафіку). Конфігуруються мережеві протоколи та сервіси, механізми маршрутизації та комутації. Це забезпечує адекватне відтворення динаміки мережевих процесів.

Важливим підетапом є валідація моделі, яка передбачає перевірку її відповідності реальній мережі. Для цього результати симуляції (затримки, пропускна здатність, рівень втрат пакетів) порівнюються з емпіричними даними, отриманими під час аудиту інфраструктури. У разі виявлення розбіжностей виконується калібрування параметрів моделі. Валідація є критичною, оскільки достовірність подальших експериментів безпосередньо залежить від точності відтворення реальних умов.

Розробка альтернативних сценаріїв модернізації мережевої інфраструктури стоматологічної клініки є логічним продовженням побудови базової моделі та спрямована на формування множини можливих варіантів її вдосконалення. На цьому етапі здійснюється синтез to-be моделей, які відображають різні підходи до підвищення ефективності функціонування мережі з урахуванням раніше сформульованих вимог і обмежень. Кожен сценарій передбачає внесення певних структурних і конфігураційних змін, зокрема впровадження сегментації мережі на основі VLAN, використання комутаторів третього рівня для оптимізації маршрутизації, модернізацію бездротової інфраструктури до сучасних стандартів, а

також інтеграцію механізмів резервування каналів зв'язку та балансування навантаження.

Важливим аспектом розробки альтернатив є їх варіативність та порівнюваність. Кожен сценарій має бути формалізований у вигляді окремої моделі з чітко визначеними параметрами, що дозволяє забезпечити коректність подальшого експериментального аналізу. При цьому враховуються не лише технічні характеристики, але й економічні та організаційні обмеження, такі як вартість впровадження, складність інтеграції з існуючою інфраструктурою та необхідність мінімізації простоїв. У результаті формується набір альтернативних рішень, які відрізняються за рівнем складності, ефективності та ресурсомісткості.

Наступним етапом є проведення імітаційного моделювання та експериментальних досліджень, спрямованих на оцінювання ефективності кожного з розроблених сценаріїв. У середовищах моделювання, таких як Cisco Packet Tracer або GNS3, відтворюються різні режими функціонування мережі, включаючи нормальні, пікові та стресові навантаження. Це дозволяє дослідити поведінку системи в умовах, максимально наближених до реальних, а також оцінити її стійкість до відмов і перевантажень.

У процесі експериментів здійснюється варіювання ключових параметрів, таких як інтенсивність трафіку, кількість одночасних користувачів, обсяг переданих даних та наявність аварійних ситуацій. Особлива увага приділяється аналізу роботи критичних сервісів, зокрема цифрової рентгенографії, IP-телефонії та доступу до медичних інформаційних систем, для яких визначаються показники якості обслуговування. Збір і обробка результатів моделювання дозволяють отримати кількісні оцінки ефективності кожного сценарію за заданими критеріями.

Порівняльний аналіз результатів моделювання є завершальним аналітичним етапом дослідження, спрямованим на об'єктивне оцінювання ефективності розроблених сценаріїв модернізації мережевої інфраструктури стоматологічної клініки. На цьому етапі здійснюється агрегування результатів імітаційних експериментів у вигляді структурованих даних, що відображають значення ключових показників ефективності для кожної альтернативної моделі. Порівняння виконується за сукупністю критеріїв, включаючи затримку передачі даних, пропускну здатність, рівень втрат пакетів, доступність системи, а також показники надійності, такі як середній час між відмовами та час відновлення. Такий підхід забезпечує багатовимірний аналіз і дозволяє враховувати різні аспекти функціонування мережі.

Для підвищення обґрунтованості вибору оптимального рішення застосовуються методи багатокритеріального прийняття рішень (multi-criteria decision analysis), які дозволяють інтегрувати різноманітні показники в узагальнену оцінку. При цьому враховується вагомість окремих критеріїв залежно від їх критичності для функціонування клініки, наприклад, пріоритетність низьких затримок для сервісів реального часу або високої пропускну здатності для передачі медичних зображень. Результати аналізу можуть бути представлені у вигляді графіків, таблиць і рейтингів альтернатив, що забезпечує наочність та полегшує інтерпретацію отриманих даних.

Важливим елементом є також аналіз компромісів між продуктивністю, надійністю та вартістю реалізації, що дозволяє обрати збалансований варіант модернізації.

На основі результатів порівняльного аналізу формується етап розробки рекомендацій щодо впровадження обраного варіанту модернізації. Цей етап має прикладний характер і передбачає трансформацію теоретичних результатів моделювання у конкретні інженерні рішення. Зокрема, визначається оптимальна топологія мережі, обґрунтовується вибір мережевого обладнання, формуються рекомендації щодо конфігурації протоколів, сегментації мережі та впровадження механізмів забезпечення якості обслуговування і безпеки. Рекомендації повинні враховувати специфіку стоматологічної клініки, включаючи характер трафіку, кількість користувачів і типи використовуваних сервісів.

Окрему увагу приділяють плануванню процесу впровадження модернізації, що передбачає розробку поетапної стратегії міграції від існуючої інфраструктури до цільової. Така стратегія включає визначення послідовності виконання робіт, заходи щодо мінімізації простоїв, тестування нових компонентів перед введенням в експлуатацію, а також підготовку персоналу до роботи з оновленою системою. Важливим є також передбачення механізмів відкату (rollback) у разі виникнення непередбачених проблем під час впровадження.

Оцінка ризиків модернізації мережевої інфраструктури стоматологічної клініки є необхідною складовою обґрунтування доцільності запропонованих рішень та забезпечення їх безпечного впровадження. На цьому етапі ідентифікуються потенційні загрози технічного, організаційного та інформаційного характеру, які можуть вплинути на стабільність функціонування системи. До технічних ризиків належать відмови обладнання, помилки конфігурації, несумісність нових компонентів із наявною інфраструктурою, а також перевантаження мережі внаслідок некоректного планування ресурсів. Організаційні ризики пов'язані з недостатньою кваліфікацією персоналу, порушенням регламентів впровадження або відсутністю належного контролю змін. Окрему групу становлять ризики інформаційної безпеки, включаючи несанкціонований доступ до медичних даних, витоки інформації та кіберзагрози.

Для систематизації ризиків застосовуються методи їх класифікації та кількісного оцінювання, зокрема аналіз імовірності настання подій і ступеня їх впливу на функціонування системи. Формуються матриці ризиків, що дозволяють визначити пріоритетність заходів реагування. На основі цього розробляються стратегії мінімізації ризиків, які можуть включати резервування критичних компонентів, впровадження політик управління конфігураціями, регулярне тестування системи, а також посилення заходів кібербезпеки. Такий підхід забезпечує підвищення стійкості мережевої інфраструктури до внутрішніх і зовнішніх загроз.

Паралельно з аналізом ризиків проводиться оцінка економічної ефективності модернізації, яка дозволяє визначити доцільність інвестицій у розвиток мережевої інфраструктури. Основним інструментом є розрахунок сукупної вартості володіння (TCO — Total Cost of Ownership), що включає витрати на придбання обладнання, його впровадження, обслуговування, енергоспоживання та оновлення. Додатково

оцінюється показник рентабельності інвестицій (ROI — Return on Investment), який відображає співвідношення між витратами на модернізацію та очікуваними вигодами, такими як підвищення продуктивності, зниження простоїв і оптимізація експлуатаційних витрат.

Комплексне поєднання аналізу ризиків і економічної оцінки дозволяє сформувати збалансоване рішення, що враховує як технічні, так і фінансові аспекти модернізації. Це забезпечує обґрунтованість вибору оптимального варіанту розвитку мережевої інфраструктури та створює передумови для його ефективної реалізації в умовах обмежених ресурсів.

Узагальнення результатів дослідження та формування висновків є завершальним етапом, який підсумовує отримані наукові та практичні результати. У висновках відображаються основні досягнення дослідження, визначаються напрями подальших досліджень, які можуть бути пов'язані з поглибленням використання сучасних технологій у сфері мережевої інженерії. Зокрема, перспективним є застосування концепції цифрових двійників (digital twins) для динамічного відтворення стану мережі в реальному часі, інтеграція з платформами Інтернету речей для управління медичними пристроями, а також використання методів штучного інтелекту для автоматизованої оптимізації мережевих параметрів.

Висновки. Розроблені рекомендації щодо впровадження підтверджують практичну значущість отриманих результатів і можуть бути використані для підвищення ефективності функціонування стоматологічних клінік та інших медичних установ. Подальший розвиток дослідження доцільно спрямувати на інтеграцію інтелектуальних методів управління мережею та використання концепції цифрових двійників, що дозволить підвищити адаптивність і автономність мережевих систем у динамічних умовах експлуатації.

Список використаних джерел та літератури

3. Березький О.М., Теслюк В.М., Дубчак Л.О., Мельник Г.М., Батько Ю.М. Дослідження і проектування комп'ютерних систем та мереж: навч. посіб. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 252 с.

4. Дячук О.Ю., Колощук М.С., Окунькова О.О., Воротніков, В.В. (2024). Комплексний аналіз програмного забезпечення для моделювання та емуляції комп'ютерних мереж: інструменти, застосування та майбутні напрями. *Технічна інженерія*, (1(93), 153–169. [https://doi.org/10.26642/ten-2024-1\(93\)-153-169](https://doi.org/10.26642/ten-2024-1(93)-153-169)

УДК 338.48(417)

*Аліна ЛИС,
Науковий керівник: Андрій МАЙСТЕР*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІРЛАНДІЇ

Туризм в Ірландії пройшов за останні п'ять років надзвичайно турбулентний шлях – від рекордного 2019 р. через пандемічний колапс 2020–2021 рр., прискорене відновлення 2022–2024 рр. і падіння у 2025 р. Ірландія є одночасно найуспішнішою та

однією з найбільш проблемних туристичних економік ЄС. У 2024 р. країна продемонструвала зростання кількості ночівель у засобах розміщення на 27,9 % порівняно з 2019 р., що є найвищим показником серед усіх 27 країн ЄС поряд із Нідерландами та Люксембургом [2]. Однак у 2025 р. ситуація змінилася. За підсумками 2025 р. кількість іноземних туристів скоротилася на 3 % до 6,4 млн осіб, ночівель – на 3 % до 47,9 млн, а загальні витрати туристів – на 9 % до 5,5 млрд євро (порівняно з 6,0 млрд у 2024 р.) [9]. Причиною таких змін може бути те, що ірландський туристичний продукт виявився надто дорогим для масового сегмента, унаслідок чого ринок самостійно скоригувався.

Підтвердженням цьому є той факт, що в останньому кварталі 2025 р. Ірландія знову показала найвищий приріст ночівель у ЄС – 12,0 % до IV кварталу 2024 р. [7]. Тобто проблема не в привабливості Ірландії як дестинації, а в дисбалансі попиту і пропозиції на пікові періоди – насамперед літні.

Друга ключова тенденція виявляється при зіставленні динаміки фізичних і вартісних показників. У 2024 р. кількість в'їзних туристів зросла лише на 5 % порівняно з 2023 р., тоді як обсяг їхніх витрат – на 11 % [3]. Тобто кожен турист у середньому витратив суттєво більше, ніж рік тому, але не тому, що споживав більше послуг, а тому, що ціни на ці послуги зросли. Цей висновок підкріплюється і даними щодо середньої тривалості перебування. У серпні 2024 р. цей показник становив 8,7 ночей проти 9,9 у серпні 2023 р. [4; 5]. Тобто тривалість перебування зменшується (– 12 %), а витрати на одну поїздку – зростають [6].

Очікувано, що в 2025 р. цей дисонанс позначився скороченням попиту. За опитуванням Fáilte Ireland літа 2025 р., 43 % туристичних підприємств зафіксували падіння доходів порівняно з літом 2024 р., а лише 37 % – зростання. Енергетичні витрати назвали головним викликом 2025 р. переважна більшість із понад 1000 опитаних туристичних операторів [9]. Отже, цінове зростання 2024 р. створило негативну спіраль: туристичні підприємства закладали інфляційні витрати в тариф, що зменшувало привабливість і призвело до падіння попиту, що ще більше тиснуло на маржу.

Третя тенденція – збільшення регіональної нерівномірності туристичного розвитку в країні. Туристична географія Ірландії організована навколо чотирьох брендів: Дублін, Дикий Атлантичний шлях, Давній Схід Ірландії, Приховані серця Ірландії.

Маршрут «Дикий Атлантичний шлях» – головна історія успіху ірландського туризму. Запущений у 2014 р. як реакція на наслідки фінансової кризи, до 2024 р. маршрут досягнув показника 3 млрд євро доходу на рік, що на 59 % більше, ніж у 2013 р. Він підтримує 35 000 робочих місць безпосередньо та 121 000 – у регіоні загалом. Понад половина (51 %) усього внутрішнього туризму Ірландії припадає саме на цей маршрут [8]. Цей бренд виявився стійким до кризи 2025 р. через унікальність продукту (узбережжя протяжністю 2500 км неможливо відтворити в інших країнах) та диверсифікованість пропозиції за десятками малих громад.

Протилежна ситуація спостерігалася в Дубліні та в туристичному регіоні «Приховані серця Ірландії». У Дубліні падіння зафіксували 48 % туристичних підприємств. Парадоксально, але столиця – традиційний центр в'їзного туризму – постраждала найбільше. Причиною є такі чинники: готельний ринок Дубліна зазнав найпотужнішого цінового зростання у 2022–2024 рр. і втратив конкурентоспроможність порівняно з іншими європейськими столицями; обмежена пропускна спроможність атракцій у пік сезону створює відчуття перенасиченості. У регіоні «Приховані серця Ірландії» проблема протилежна – слабка туристична інфраструктура, недостатня впізнаваність бренду (запущений лише 2018 р.) і периферійне положення.

Четверта тенденція – це стрибкоподібне зростання внутрішнього туризму. У 2024 р. ірландці здійснили 16,6 млн внутрішніх поїздок із ночівлею, що на 8,2 % більше, ніж у 2023 р., і на 43 %, ніж у 2019 р. Кількість внутрішніх ночівель зросла з 29,5 млн у 2019 р. до 36,7 млн у 2024 р. [9]. Найпопулярніший напрямок внутрішнього туризму – Південний регіон країни.

П'ята тенденція – поступова диверсифікація ринків походження туристів. У 2025 р. географія іноземних туристичних потоків до Ірландії виглядала таким чином: Великобританія – 38 %, Континентальна Європа – 33 %, Північна Америка – 24 %, решта світу – 5 % [9]. У 2019 р. частка Великобританії становила близько 42 % [1]. Таким чином, залежність від британського ринку поступово зменшується, що зміцнює стійкість туристичної галузі до можливих політичних чи економічних шоків у Великобританії.

Отже, аналіз сучасного стану туризму в Ірландії дає змогу стверджувати, що галузь пройшла фазу швидкого посткризового відновлення (2022–2024 рр.) і у 2025 р. увійшла в період структурного перегляду. Ірландський кейс цікавий і для України, оскільки він демонструє, як країна, яка пережила фінансову кризу 2008 р. і пандемію 2020 р., змогла побудувати туристичну стратегію на принципі розподілених регіональних брендів. Цей досвід може бути корисним для повоєнного відновлення туризму в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Fáilte Ireland. Key Tourism Facts 2019. *Fáilte Ireland*. Dublin : Fáilte Ireland, 2021. 15 р. URL: https://www.failteireland.ie/FailteIreland/media/WebsiteStructure/Documents/3_Research_Insights/4_Visitor_Insights/KeyTourismFacts_2019.pdf
2. Eurostat. Tourism statistics – annual results for the accommodation sector. *Eurostat*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_-_annual_results_for_the_accommodation_sector.
3. Tourism Ireland. Tourism Ireland comment on overseas tourism figures for 2024. *Tourism Ireland*. Dublin : Tourism Ireland, 2025. URL: <https://www.tourismireland.com/news-and-press-releases/press-releases/article/tourism-ireland-comment-on-overseas-tourism-figures-for-2024>.

4. Central Statistics Office. Inbound Tourism August 2024. URL: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-ibt/inboundtourismaugust2024>.
5. Central Statistics Office. Inbound Tourism July 2024. URL: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-ibt/inboundtourismjuly2024>.
6. Central Statistics Office. Inbound Tourism November 2024. URL: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-ibt/inboundtourismnovember2024>.
7. Eurostat. Tourism statistics – nights spent at tourist accommodation establishments. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_-_nights_spent_at_tourist_accommodation_establishments.
8. Central Statistics Office. Inbound Tourism December 2025. URL: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-ibt/inboundtourismdecember2025>
9. Central Statistics Office. Household Travel Survey Quarter 4 and Year 2024. URL: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-hts/householdtravelsurveyquarter4andyear2024>.

УДК 338.48:504.03

Андрій Майстер

ВУГЛЕЦЕВИЙ СЛІД У ГЛОБАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ

Туристична індустрія є одним із найбільших драйверів світової економіки. У 2025 р. її внесок у глобальний ВВП становив 10,9 трлн дол. США, а кількість міжнародних туристичних прибуттів вперше після пандемії COVID-19 досягла показника 1,52 млрд осіб [13]. Водночас стрімке зростання обсягів подорожей супроводжується значним екологічним навантаженням, насамперед викидами парникових газів (ПГ), що формують так званий «вуглецевий слід» галузі. Проблема точного вимірювання вуглецевого сліду, його регіонального розподілу та шляхів зменшення набуває критичного значення для досягнення цілей Паризької угоди та глобальної декарбонізації [5].

Згідно з дослідженням Світової ради з подорожей та туризму (WTTC), у 2024 р. частка туризму у світових викидах парникових газів становила 7,3 %, порівняно з 8,3 % у 2019 р. Абсолютні викиди галузі знизилися на 9,3 % від доковідного піку, незважаючи на те, що внесок туризму у глобальний ВВП у 2024 р. перевищив рівень 2019 р. на 6 %. Інтенсивність викидів (CO₂ на одиницю економічного продукту) зменшилася на 15 % порівняно з 2019 р. [4; 6].

Дещо інші оцінки наводять незалежні наукові дослідження. У дослідженні Я-Єн Сунь та співавторів оцінено вуглецевий слід глобального туризму в 5,2 Гт CO₂-екв., або близько 8,8 % усіх глобальних викидів ПГ у 2019 р., при середньорічних темпах зростання 3,5 % у 2009–2019 рр. Розбіжність із показниками WTTC пояснюється методологічними відмінностями. WTTC використовує підхід британської консалтингової та дослідницької компанії «Oxford Economics» на основі національних інвентаризацій, а дослідження Я-Єн Сунь застосовують екологічно розширене

модельовання «витрати-випуск» у базі даних «GLORIA», що ширше охоплює непрямі викиди ланцюгів поставок [2].

За даними WTTC, у 2024 р. 40 % викидів туристичної галузі припадало на транспорт, 19 % – на закупівлю електроенергії, а 57,4 % усіх емісій формуються у ланцюгах поставок [4; 6; 9]. Спільна доповідь Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО) та Міжнародного транспортного форуму (ITF) вказує, що транспортні викиди туризму в 2016 р. становили 5 % усіх антропогенних емісій і за поточних темпів декарбонізації досягнуть 5,3 % до 2030 р., тобто зростуть на 25 % порівняно з 2016 р. [1; 12].

Розподіл вуглецевого сліду туризму у світі є дуже нерівномірний. За оцінками Я-Єн Сунь та ін., на двадцять країн-лідерів припадає близько 75 % глобальних викидів туризму. Найбільшими джерелами туристичних викидів залишаються США, Китай та Індія, які формують великі внутрішні ринки та масштабні в'їзні потоки [11].

Європа залишається найбільшим донором туристичних викидів через високу інтенсивність авіасполучення, круїзного судноплавства та значні обсяги внутрішньорегіональних подорожей. Близький Схід демонструє найшвидші темпи зростання, що формує значний приріст емісій від тривалих міжконтинентальних перельотів через хабові аеропорти Дубая та Дохи [8].

На рівні країн спостерігається значна диференціація у викидах CO₂ на душу населення від авіасполучення. У 2024 р. середній мешканець ОАЕ продукував близько 2300 кг CO₂ від польотів, тоді як житель Індії – лише 17 кг. Жителі США, Австралії, Норвегії та Канади залишаються лідерами за викидами від внутрішньої авіації [2]. На загальному рівні Китай у 2023 р. залишався найбільшим емітентом ПГ (близько 30 % світових викидів), за ним ідуть США (11 %), Індія (7,8 %) та Європейський Союз (6,1 %) [3; 14].

Авіація є найбільш вуглецеємною складовою туризму. За даними Міжнародного енергетичного агентства, світова цивільна авіація у 2023 р. викинула близько 950 Мт CO₂, що становить близько 2,5 % усіх енергетичних викидів CO₂ [2].

Круїзний туризм за вуглецевою інтенсивністю на пасажиро-кілометр перевищує навіть авіацію. За даними Міжнародної ради з чистого транспорту (ICCT), найбільш ефективні круїзні судна викидають близько 250 г CO₂ на пасажиро-кілометр, тоді як короткомагістральний літак – приблизно 110 г, а магістральний – від 10 до 130 г [12]. Тиждневий круїзний відпочинок генерує в середньому у 8 разів більший вуглецевий слід, ніж аналогічна сухопутна відпустка, а судноплавство в полярних регіонах належить до найбільш енергоємних сегментів туристичної діяльності [10].

Ключовими інструментами зменшення вуглецевого сліду туризму на міжнародному рівні є:

1. Глазгівська декларація про кліматичні дії у туризмі (2021 р.), яка зобов'язує підписантів удвічі зменшити викиди до 2030 р. та досягти нетто-нуля до 2050 р. [5].

2. Дорожня карта до нульових викидів для сектору подорожей та туризму – деталізована «дорожня карта» декарбонізації за субсекторами: готелі, авіація, круїзні лінії, туроператори [9].

3. CORSIA – схема компенсації викидів від міжнародної авіації під егідою ІКАО з базовим рівнем 85 % від показника 2019 р. на період до 2035 року [1].

4. EU ETS та ReFuelEU Aviation – поширення системи торгівлі викидами на морський та авіаційний транспорт у ЄС з 2024 р. [7; 10].

5. Статистична база для вимірювання сталого туризму – прийнятий ООН у 2024 р. перший міжнародно узгоджений стандарт оцінки сталості туризму, що охоплює енергоспоживання та емісії ПГ [6].

Отже, вуглецевий слід глобального туризму в 2024–2025 рр. становить 7,3–8,8 % усіх викидів парникових газів (залежно від методології) і, попри тимчасове зниження після пандемії COVID-19, повернувся до доковідних обсягів. Транспорт (особливо авіація) залишається домінуючим джерелом викидів, формуючи понад 40 % сліду галузі, тоді як круїзний сектор має найвищу вуглецеву інтенсивність на пасажиро-кілометр. Для України, з її значним рекреаційним потенціалом та необхідністю повоєнного відновлення туристичної інфраструктури, ключовим є включення принципів низьковуглецевого розвитку у стратегію відбудови країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Climate Action: Transforming Tourism for Climate Action. *UN Tourism*. URL: <https://www.untourism.int/sustainable-development/climate-action>.

2. CO₂ Emissions – Global Energy Review 2025. *International Energy Agency*. Paris : IEA, 2025. URL: <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/co2-emissions>.

3. EDGAR – Emissions Database for Global Atmospheric Research : GHG emissions of all world countries. Report 2024. *European Commission, Joint Research Centre*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2024.

4. Environmental & Social Research (ESR). *World Travel & Tourism Council*. URL: <https://wttc.org/research/environmental-social>.

5. Glasgow Declaration on Climate Action in Tourism. *UN Tourism*. URL: <https://www.untourism.int/the-glasgow-declaration-on-climate-action-in-tourism>.

6. Global Travel & Tourism Sector Cuts Emissions Intensity as Economic Prosperity Grows : press release. *World Travel & Tourism Council*. URL: <https://wttc.org/news/global-travel-tourism-sector-cuts-emissions-intensity-economic-prosperity-grows>.

7. IATA – SAF Production Growth Rate is Slowing Down, Essential to Correct Course Ahead of e-SAF Mandates : press release. *International Air Transport Association*. URL: <https://www.iata.org/en/pressroom/2025-releases/2025-12-09-04/>.

8. International Tourism Highlights, 2024 Edition. Madrid : UN Tourism, 2024. 32 p. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284425808>

9. A Net Zero Roadmap for Travel & Tourism : 2nd Edition. *World Travel & Tourism Council*. London : WTTC, 2024. URL: <https://researchhub.wttc.org/product/net-zero-roadmap-for-travel-tourism-2nd-edition>.

10. Rutherford D. Cruise the seas or cruise down the road? A fresh look at vacation emissions. *International Council on Clean Transportation*. 2025. URL: <https://theicct.org/cruise-the-seas-or-cruise-down-the-road-a-fresh-look-at-vacation-emissions-jun-25/>.

11. Sun Y.-Y., Faturay F., Lenzen M. et al. Drivers of global tourism carbon emissions. *Nature Communications*. 2024. Vol. 15. Article 10384. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41467-024-54582-7>.

12. Transport-related CO₂ Emissions of the Tourism Sector – Modelling Results. *UN World Tourism Organization, International Transport Forum*. Madrid : UNWTO ; Paris : ITF, 2019. 80 p. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284416660>.

13. UN Tourism World Tourism Barometer. *UN Tourism*. URL: <https://www.untourism.org/>.

УДК 004.8''71''

Інна МИЛЬКО

ЕВОЛЮЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасний світ динамічно розвивається і, в першу чергу, за рахунок активного впровадження штучного інтелекту. Як відомо термін інтелект (intelligence) походить від латинського intellectus, що означає розум, розумові здібності людини, натомість штучний інтелект (artificial intelligence – AI) є властивістю автоматичних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, зокрема, вибирати й ухвалювати оптимальні рішення на основі раніше освоєного досвіду й раціонального аналізу зовнішніх дій [2].

Історична траєкторія штучного інтелекту (ШІ) демонструє шлях з 1950-х років, коли людина будувала логічні системи на основі чітких правил, а у 2011 році відбувся прорив у машинному навчанні (ML). Сучасна ера характеризується домінуванням глибокого навчання (DL) та статистичних підходів, які дозволяють машинам робити точні передбачення на основі історичних даних.

Концептуальне розуміння штучного інтелекту еволюціонувало та зазнало фундаментальних змін, перейшовши від сприйняття технології як набору статичних алгоритмів до динамічної, адаптивної системи з елементами автономної агентності. На сьогодні у світі провідні світові організації дали визначення ШІ (див. табл. 1), оскільки нагальним постає питання розроблення правового поля його використання.

Таблиця 1

Визначення сутності «штучного інтелекту»

Орган ізація	Трактування
Європ ейська комісія	« ... належить до систем, які демонструють інтелектуальну поведінку, аналізуючи своє оточення та вживаючи дій з певним ступенем самостійності для досягнення конкретних цілей»
ОЕСР	« ... це система на основі машин, яка може для певного набору цілей, визначених людиною, робити прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на реальне чи віртуальне середовище»
Рада Європи	« ... набір наук, теорій і методів, метою яких є машинне відтворення когнітивних здібностей людини, можливість довірити машині виконання складних завдань, які раніше виконувала виключно людина»

ЮНІС ЕФ	« ... машинні системи, які можуть, враховуючи набір визначених людиною цілей, робити прогнози, рекомендації або приймати рішення, що впливають на реальне чи віртуальне середовище»
ЮНЕ СКО	« ... технології опрацювання інформації, котрі об'єднують моделі та алгоритми, які забезпечують здатність навчатися та виконувати когнітивні завдання – прогнозування, прийняття рішень у матеріальному та віртуальному середовищах»

Примітка: джерело [3].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2023 році затвердила оновлене визначення системи ІІІ, що стало базовим стандартом для міжнародного співробітництва та регулювання. Ця актуалізація була продиктована стрімким розвитком генеративних моделей та необхідністю уніфікації термінології. Система ІІІ визначається як машино-орієнтована система, яка для набору визначених людиною явних або неявних цілей робить висновки на основі отриманих вхідних даних про те, як генерувати вихідні результати, такі як передбачення, контент, рекомендації або рішення, що можуть впливати на фізичне чи віртуальне середовище. Ключова зміна у понятті полягає у переході від простого «програмування» до «процесу логічного виведення» (inference), що підкреслює здатність сучасних систем обробляти Big Data для створення нового контенту, що раніше вважалося виключною прерогативою людського інтелекту. Напрацювання ОЕСР у сфері ІІІ дозволили вплинути на політику та управління, зокрема, встановлено необхідність моніторингу етичних ризиків та вуглецевого сліду дата-центрів, виділено диференційоване регулювання залежно від ризиковості галузі, наголошено на розробленні стандартів управління даними та інтелектуальної власності, вимог до прозорості та пояснюваності алгоритмів, контролю за наслідками автоматизованих рішень для кінцевих користувачів [1].

У 2024–2025 роках активно досліджується питання «агентності» ІІІ. Деякі дослідники стверджують, що просунуті моделі, такі як Grok-4 або ChatGPT-5, наближаються до порогу загального штучного інтелекту (AGI) через здатність вирішувати складні математичні задачі та демонструвати елементи творчого мислення. Агентний ІІІ вже інтегрується в B2B та B2C маркетинг. Фахівці виділяють три основні напрями використання ІІІ-агентів у сучасному маркетингу: постійного моніторингу дзвінків, чатів та активності на сайті, виявляючи «болючі точки» та наміри клієнтів у реальному часі; використанні зібраних інсайтів для автоматичної генерації ідей для кампаній, контент-планів та стратегій протидії конкурентам; виконання завдань зі створення маркетингових активів (текстів, зображень, відео), які відповідають голосу бренду та актуальним потребам аудиторії.

Агентний ІІІ визначив появу агентної комерції (Agentic Commerce), що проявляється через створення ІІІ-агентів, які автономно знаходять, оцінюють і купують товари від імені користувачів, а потім передають обробку замовлення

системам для виконання й підтримки. Це, своєю чергою, означає, що бренди повинні будуть переконувати не лише людей, а й алгоритми в необхідності здійснення покупки.

Отже, розвиток штучного інтелекту демонструє перехід від простих правил і алгоритмів до складних адаптивних систем, здатних до навчання, логічного виведення та автономного прийняття рішень, що суттєво впливає на соціально-економічний розвиток. Сучасні підходи до розуміння ШІ підкреслюють його здатність генерувати нові знання і контент на основі Big Data, що зумовлює необхідність чіткого нормативно-правового регулювання, етичного контролю та прозорості алгоритмів. Водночас поява агентного ШІ та його інтеграція в бізнес-процеси, зокрема маркетинг і комерцію, свідчить про поступове наближення технологій до більш автономного рівня функціонування, де машини стають активними учасниками прийняття рішень поряд із людиною.

Список використаних джерел та літератури

1. OECD Artificial Intelligence Papers. URL: https://www.oecd.org/en/publications/serials/oecd-artificial-intelligence-papers_74018992.html.
2. Методи та системи штучного інтелекту: Навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.050101 «Комп'ютерні науки» / Уклад. : А.С. Савченко, О. О. Синельніков. К. : НАУ, 2017. 190 с.
3. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.202.

УДК 338.48-53:63(438)

Сергій ОЖЕМА, Андрій ВЕРНИГОР

РОЗВИТОК АГРАРНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)

Агротуризм у Польщі розглядається як стратегічний інструмент реструктуризації сільських територій, що дозволяє перевести частину аграрного бізнесу зі сфери виробництва у сферу послуг. Сільські поселення займають значну частину загальної площі країни, де основу господарства складає малий бізнес із середнім розміром наділу близько шести гектарів, що вимагає пошуку альтернативних джерел доходу. Розвиток агротуризму сприяє нівелюванню розриву в рівнях життя між містом та селом, допомагаючи процесу створення нових робочих місць. Цей сектор сьогодні забезпечує близько чотирьох відсотків валового внутрішнього продукту країни, демонструючи стабільний розвиток. В Польщі функціонує понад вісім тисяч агротуристичних господарств, які пропонують понад дев'яносто тисяч ліжок-місць [3].

Дослідження, проведені в польських Карпатах, демонструють, що доходи від туристичних та супутніх послуг мають найбільший позитивний вплив на загальну прибутковість малих господарств. У господарствах агротуризм може становити

суттєву частку сімейного бюджету, що значно підвищує якість життя сільського населення. Розвиток цього сектору стимулює попит на локальні екологічні товари, автентичні сувеніри та транспортні послуги, забезпечуючи синергійний ефект для всієї місцевої громади. Успішне функціонування таких господарств залежить від створення конкурентної переваги через оптимальне поєднання ціни та високої якості сервісу.

Успіх польської моделі значною мірою зумовлений продуманою державною політикою та системною законодавчою підтримкою. Одним із найсильніших стимулів є звільнення власників агротуристичних господарств від сплати прибуткового податку, якщо кількість кімнат для гостей не перевищує п'яти. Держава також запровадила спрощені умови реєстрації гостьових будинків та розробила чіткі стандарти ведення бізнесу. Міністерство сільського господарства і розвитку села активно реалізує маркетингові кампанії, такі як «Відпочивай у селі», що формують імідж польського села як привабливого туристичного ринку. Важливу роль відіграє також система сільськогосподарського дорадництва, фахівці якої навчають фермерів основ маркетингу та менеджменту [1].

Модернізація сільської інфраструктури в Польщі стала можливою завдяки активному використанню програм фінансової підтримки Європейського Союзу, зокрема SAPARD, PHARE та LEADER. Ці кошти дозволили громадам інвестувати в розбудову доріг, мереж водопостачання, каналізації та телекомунікацій, що значно підвищило привабливість регіонів для туристів. Програми допомоги були спрямовані на адаптацію малих господарств до стандартів ЄС, включаючи заміну обладнання та покращення санітарних умов. Окрім прямого фінансування, ці ініціативи сприяли зростанню соціального капіталу та активізації місцевих еліт у процесах територіального планування.

Сучасний етап розвитку галузі характеризується впровадженням інноваційних кластерних моделей управління. Створення туристичних кластерів дозволяє об'єднувати зусилля фермерів, місцевої влади та бізнес-структур для формування унікального регіонального продукту. Спеціалізація господарств на екопродуктах, освітніх заходах у межах так званих «освітніх загонів» та тематичних маршрутах підвищує їхню конкурентоспроможність. Кластерний підхід також допомагає знижувати транзакційні витрати та ефективніше залучати інвестиції у розвиток дестинацій. Запровадження добровільної системи категоризації житла допомагає споживачам орієнтуватися в якості послуг та обґрунтовувати цінову політику власників.

Соціальний та культурний вплив агротуризму виходить за межі суто фінансових показників, сприяючи відродженню ідентичності сільських громад. Туристичний попит стимулює відновлення забутих народних ремесел, таких як ковальство та гончарство, а також популяризацію традиційної кухні. В умовах зростаючого інтересу до концепцій «slow life» та «slow food» польське село пропонує контакт із природою та автентичність як головну цінність. Це сприяє розвитку екологічної свідомості селян та стимулює їх дбати про збереження природних ландшафтів і біорізноманіття.

Агротуризм стає інструментом сталого розвитку, де природні та культурні ресурси не виснажуються, а відновлюються [2].

Досвід Польщі є надзвичайно актуальним для України через спільну історію, подібну ментальність та схожість гастрономічних традицій. Спільні транскордонні туристичні маршрути та програми навчання українських фермерів у польських колег можуть стати потужним імпульсом для модернізації сільських територій обох країн. Для ефективної диверсифікації української сільської економіки необхідно запозичити польську організаційно-правову базу, зокрема впровадити податкові преференції та чітке законодавче регулювання галузі. Взаємодія органів влади та сільських громад за польським зразком дозволить Україні створити конкурентоспроможний туристичний продукт і забезпечити стабільний розвиток регіонів у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Табенська О. Розвиток сільського зеленого туризму. *Економіка та суспільство*, (52). 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2528>
2. Худик , Н. (2023). Специфіка та особливості агротуризму (сільського туризму) в Польщі. *Grail of Science*, (24). 2023. С. 57–61. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/836>
3. Sprawdź atrakcje polskiej wsi i dowiedz się, jak dołączyć do tysięcy gospodarstw agroturystycznych w całym kraju. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/kampania-odpoczywaj-na-wsi>.

УДК 004.774.6

Ярослав ОСІПОВИЧ

Науковий керівник: Юрій КАУН

РОЗРОБКА САЙТУ МЕБЛЕВОГО МАГАЗИНУ OSFURNITURE: СТВОРЮЄМО ПРОСТІР ДЛЯ ЗАТИШКУ ОНЛАЙН

Сьогодні важко уявити успішний бізнес без присутності в інтернеті. Особливо це стосується торгівлі, адже дедалі більше людей надають перевагу онлайн покупкам. За даними досліджень, понад 60% покупців шукають меблі онлайн перед тим, як придбати їх в офлайн-магазині [1]. Меблева ніша не виняток. Покупці хочуть мати змогу переглянути асортимент, порівняти моделі та обрати ідеальний диван чи ліжко, не виходячи з дому. Саме тому виникла ідея створити сайт для меблевого магазину OSFurniture – зручний, сучасний та орієнтований на потреби клієнтів.

Процес розробки почався не відразу з написання коду, а з роздумів, хто буде користуватися цим сайтом. Хто буде цільовою аудиторією? Що вони шукають? Що для них важливо? Відповіді на ці запитання визначили подальший шлях. Я дійшов висновку що цільова аудиторія OSFurniture – це зазвичай сім'ї, які облаштовують нове житло, молодь, що орендує квартири, власники офісів, а також усі, хто прагне оновити інтер'єр. Їх об'єднує бажання знайти якісні, стильні меблі, які зроблять простір затишним, і зробити це зручно. Як показує практика, розуміння потреб цільової аудиторії є фундаментом успішного інтернет-магазину [2].

Наступним кроком стало проектування структури. Важливо було створити логічну систему, в якій відвідувач не загубиться, а навпаки – швидко знайде потрібне. Так народилася карта сайту: головна сторінка, яка знайомить із магазином; каталог із чіткими категоріями (Вітальні, Спальні, Кухні, Офісні меблі); детальні картки товарів; сторінка з історією та перевагами компанії; контакти; а також розділи з умовами доставки, оплати та гарантії. Це базові, але надзвичайно важливі елементи, без яких неможливий повноцінний інтернет-магазин. Чітке розділення на блоки спрощує шлях клієнта від знайомства з магазином до покупки [3].

Коли структура була готова, настав час подумати про зовнішній вигляд та, що ще важливіше, про відчуття користувача. Дизайн OSFurniture вирішили зробити мінімалістичним та сучасним, щоб він не відволікав від головного – меблів. Чітка ієрархія, зручне меню, помітні кнопки заклику до дії – усе це працює на одну мету: спростити шлях клієнта від першого візиту до покупки. Особливу увагу приділив адаптивності: сайт має однаково добре виглядати та працювати на комп'ютері, планшеті чи смартфоні, бо сучасна людина користується різними пристроями. Візуальний стиль має полегшувати сприйняття для користувача, а не ускладнювати його [4].

Картка товару містить не просто назву та ціну, а детальний опис, характеристики та якісні фотографії. Важливо, щоб людина, яка не може побачити диван наживо, отримала про нього детальну інформацію. Ми приділили особливу увагу саме картці товару, оскільки від неї залежить, чи здійснить користувач покупку [5].

Наповнення контентом – це не просто розміщення текстів. Це розповідь про товар, яка допомагає покупцеві уявити його у своєму домі. Опис дивана чи ліжка – це не сухий перелік характеристик, а запрошення відчувати затишок. Сторінка "Про нас" покликана викликати довіру: тут розповідається про нас, доставку, гарантію, професійну збірку та допомогу у виборі. Це переваги, які OSFurniture, тобто ми, виділяємо серед конкурентів [6].

Яку ж користь приносить цей сайт? Передусім, він робить процес вибору та купівлі меблів зручним і приємним. Людина може в будь-який час зайти на сайт, переглянути новинки, вивчити характеристики, додати товари до кошика та оформити замовлення, не витрачаючи час на поїздки магазинами. Для нашого бізнесу це інструмент розширення клієнтської бази та збільшення продажів. Сайт працює цілодобово, презентуючи товари та приймаючи замовлення навіть тоді, коли фізичний магазин зачинений. Крім того, OSFurniture стане майданчиком для спілкування з клієнтами. Через форми зворотного зв'язку, підписку на новини, контактні телефони та електронну пошту магазин буде підтримувати зв'язок із покупцями, інформує про акції та новинки, допомагає з вибором. Це формує спільноту, лояльну до бренду.

Створення сайту OSFurniture – це більше, ніж технічне завдання. Це спроба поєднати зручність сучасних технологій із теплотою та затишком, які дарують якісні меблі. І хоча попереду ще багато роботи – додавання нових функцій, розширення

асортименту, впровадження системи відгуків та блогу з корисними порадами – вже зараз робимо важливий крок до створення простору, де кожен зможе знайти меблі для своєї мрії.

Список використаних джерел та літератури

1. Розробка сайту гіпермаркету меблів — кейс MARGO. Promodex. URL: <https://promodex.ua/margo/> (дата звернення: 09.03.2026).
2. Як створити інтернет-магазин меблів: експертні поради просування і зростання продажів. Shop-Express. 2025. URL: <http://shop-express.ua/ukr/blog/furniture-online-store-expert-advice/> (дата звернення: 09.03.2026).
3. Розробка адаптивного інтернет-магазину меблів. Sprava. 2021. URL: <https://sprava.ua/kejsy/site-catalog-of-furniture> (дата звернення: 09.03.2026).
4. Розробка інтернет-магазину меблів. Shop-Express. 2022. URL: <https://shop-express.ua/ukr/blog/how-to-create-furniture-online-store/> (дата звернення: 09.03.2026).
5. Кейс інтернет-маркетингу магазину меблів DYBOK. Elit-Web. URL: <https://elit-web.ua/ua/cases/dybok> (дата звернення: 09.03.2026).
6. Просування інтернет-магазину меблів. Elit-Web. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/prodvizhenie-internet-magazina-mebeli> (дата звернення: 09.03.2026).

УДК 004.67:316.77

Олена ПОМАЗУН

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій кардинально змінює характер людської взаємодії. Інтернет, соціальні мережі, месенджери та мобільні застосунки перетворилися на ключові інструменти обміну інформацією, формування громадської думки й організації колективних дій. Для сучасного суспільства цифрова комунікація – це вже не лише технічний феномен, а соціокультурна реальність, яка визначає умови публічного дискурсу, характер соціальних зв'язків і навіть ідентичність особистості.

Традиційна комунікаційна парадигма передбачала чіткий поділ на виробників і споживачів інформації: газети, телебачення і радіо формували порядок денний, а аудиторія здебільшого сприймала повідомлення пасивно. Поява Web 2.0 і соціальних мереж зруйнувала цю асиметрію. Сьогодні будь-який користувач – одночасно автор, редактор і розповсюджувач контенту.

Соціальні мережі Facebook, Instagram, TikTok, Telegram, а також стримінгові платформи сформували нову архітектуру публічного простору: децентралізовану, мультимодальну, швидкоплинну. Алгоритми рекомендацій оптимізують контент під індивідуальні вподобання і поведінкові патерни, що, з одного боку, підвищує

релевантність інформаційного середовища для кожного користувача, а з іншого – створює так звані «інформаційні бульбашки» (filter bubbles). Цей термін, запроваджений Елі Парайзером у 2011 році, описує ситуацію, коли особа отримує лише ту інформацію, яка підтверджує її вже наявні погляди, а альтернативні точки зору виявляються систематично недопредставленими.

Крім «бульбашок», дослідники фіксують ефект «луна-камер» (echo chambers) – замкнених спільнот, у яких однакові переконання постійно підсилюються й ретранслюються без критичного осмислення. Ці явища мають прямий вплив на якість демократичного дискурсу: поляризація суспільної думки, неспроможність до компромісу і зростання взаємної недовіри є задокументованими наслідками фрагментованого цифрового медіапростору.

З технічної точки зору, алгоритми платформ максимізують «залученість» (engagement), вимірювану кількістю переглядів, лайків, коментарів і репостів. Оскільки емоційно забарвлений, сенсаційний або конфліктний контент генерує більше взаємодій, алгоритми об'єктивно стимулюють поширення саме такого матеріалу. Це структурна проблема, що виникає не з умислу окремих розробників, а з логіки бізнес-моделей рекламно орієнтованих платформ.

Однією з найгостріших проблем цифрової доби є масштабне поширення дезінформації – навмисно неправдивих або оманливих повідомлень, які можуть маскуватися під достовірні джерела. Від класичної «жовтої преси» сучасна дезінформація відрізняється швидкістю поширення, точністю таргетування та технологічною витонченістю виготовлення. Технології глибинних підробок (deepfakes) дозволяють створювати переконливі відео- і аудіоматеріали, у яких реальні особи нібито вимовляють слова, яких ніколи не говорили.

Особливої гостроти ця проблема набуває в контексті збройних конфліктів та електоральних процесів. Координовані операції впливу через соціальні мережі стали невід'ємним елементом гібридної війни. Вони передбачають автоматизоване управління мережами фейкових акаунтів («ботів» і «тролів»), штучне підвищення видимості певних наративів і цілеспрямоване підривання довіри до державних інститутів, ЗМІ та громадянського суспільства.

Протидія цим загрозам потребує багаторівневого підходу. На технічному рівні – це розробка алгоритмів автоматичного виявлення фейків і координованої неавтентичної поведінки, цифрова верифікація джерел, криптографічний підпис контенту. На освітньому рівні – формування критичного мислення і медіаграмотності у громадян, починаючи зі шкільного віку. На регуляторному рівні – запровадження прозорих правил щодо відповідальності платформ за контент, який вони розміщують і просувають.

Інженери-програмісти відіграють ключову роль у першому з цих напрямів. Системи виявлення дезінформації на базі машинного навчання, інструменти моніторингу соціальних мереж, технології верифікації цифрових підписів – усе це є предметом прикладних досліджень у галузі комп'ютерної інженерії та інформаційної безпеки.

Питання рівного доступу до цифрових технологій залишається актуальним попри очевидний прогрес в охопленні Інтернетом. Навіть у розвинутих країнах існує суттєва «цифрова прірва» між різними соціально-демографічними групами: людьми похилого віку, жителями сільської місцевості, особами з обмеженими можливостями та представниками низькодохідних верств населення.

Цифрова нерівність має кілька вимірів. По-перше, це нерівність доступу – відсутність фізичної інфраструктури або можливості оплатити підключення. По-друге, нерівність навичок – брак цифрової компетентності для ефективного використання наявних ресурсів. По-третє, нерівність якості – відмінності у швидкості з'єднання, надійності пристроїв та доступності актуального контенту рідною мовою.

В українському контексті ці проблеми набувають додаткової гостроти через руйнування критичної інфраструктури внаслідок повномасштабного вторгнення. Відновлення телекомунікаційних мереж, розгортання резервних каналів зв'язку та забезпечення кіберстійкості стали невідкладними завданнями як для держави, так і для інженерної спільноти. Паралельно актуалізувалася потреба у розробці відказостійких децентралізованих систем комунікації, що зберігають функціональність за умов часткового руйнування інфраструктури.

Дослідники соціальних комунікацій дискутують щодо того, чи зміцнюють цифрові технології соціальний капітал, чи навпаки – розмивають його. Оптимісти вказують на безпрецедентні можливості підтримки зв'язків на відстані, мобілізації громадян навколо спільних цінностей і створення нових форм колективної ідентичності. Критики наголошують на поверховості онлайн-стосунків, заміщенні глибоких зв'язків численними слабкими контактами і зниженні якості «живого» спілкування.

Пандемія COVID-19 стала своєрідним «природним експериментом», що різко прискорив перехід до дистанційних форм роботи, навчання й дозвілля. Отримані дані свідчать про суперечливі наслідки: з одного боку, зростає гнучкість організації праці і доступність освітніх ресурсів; з іншого – були зафіксовані серйозні негативні ефекти для психічного здоров'я, рівня мотивації учнів і якості командної взаємодії.

Особливої уваги заслуговує вплив цифрового середовища на молодь. Підлітки, що виросли у світі смартфонів і соціальних мереж демонструють якісно відмінний стиль комунікації, навчання й споживання медіа порівняно з попередніми поколіннями. Для системи вищої освіти це означає необхідність переосмислення педагогічних підходів, форматів навчального контенту й методів оцінювання знань.

Наступне десятиліття обіцяє кілька технологічних зрушень, що принципово змінять ландшафт цифрових комунікацій. Генеративний штучний інтелект (ГШІ) вже зараз трансформує виробництво контенту: автоматизоване написання текстів, генерація зображень і відео, синтез мовлення стають масово доступними. Це відкриває нові творчі можливості, але водночас багатократно ускладнює розрізнення людського і машинного контенту та загрозу дезінформаційних операцій.

Технологія Інтернету речей (IoT) та поширення 5G-мереж розширюють поняття «комунікації» за межі людської взаємодії: пристрої, датчики та системи

автоматично обмінюються даними, формуючи «розумне» середовище міст, будинків, виробництв. Метавсесвіт (metaverse) пропонує нову парадигму занурення у цифровий простір через тривимірні аватари та просторові взаємодії. Квантові технології передачі і захисту даних обіцяють революцію у сфері криптографії та кібербезпеки.

Цифрові комунікаційні технології є потужним каталізатором соціальних змін, що одночасно несуть як безпрецедентні можливості, так і серйозні виклики. Трансформація публічного простору, поширення дезінформації, цифрова нерівність і зміна природи соціальних зв'язків – усі ці явища потребують міждисциплінарного осмислення, де технічне знання має поєднуватися з соціологічним, психологічним і правовим аналізом.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: розробка технічних засобів протидії дезінформації на базі машинного навчання; проєктування алгоритмів, що мінімізують ефект «інформаційних бульбашок» без обмеження свободи слова; дослідження психологічних і соціальних наслідків генеративного ШІ; формування освітніх програм із цифрової грамотності для різних вікових груп.

Список використаних джерел та літератури

1. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The spread of true and false news online. Science. 2018. Vol. 359, No. 6380. P. 1146–1151.
2. Sunstein C. R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton University Press, 2017. 328 p.
3. ITU. Measuring Digital Development: Facts and Figures 2024. Geneva: International Telecommunication Union, 2024. 52 p.

УДК 005.71:317.77(477)

Володимир ШЕВЧИК

Науковий керівник: Олена ПОМАЗУН

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Електронна комерція давно вийшла за межі суто технологічного або економічного явища: сьогодні вона є невід'ємним елементом інформаційного суспільства та потужним каналом соціальних комунікацій. За даними аналітичної агенції UAATEAM, обсяг ринку e-commerce в Україні у 2025 році перевищив 6 млрд доларів США із середньорічним приростом близько 20%, а частка онлайн у загальному роздрібному обороті сягнула 10% і продовжує зростати [1]. Водночас глобальний ринок соціальної комерції у 2025 році досяг приблизно 699,4 млрд доларів, що втричі більше порівняно з попередніми роками, і, за прогнозами, до 2030 року зростатиме на 31% щорічно [2].

На тлі цих тенденцій принципово змінюється природа самого процесу онлайн-торгівлі. Соціальні мережі – Instagram, Facebook, TikTok – перетворюються на повноцінні торговельні майданчики, де комунікація та транзакція відбуваються в

єдиному інформаційному просторі. Це суттєво впливає на характер інформаційної діяльності підприємств, модифікує традиційні моделі маркетингових комунікацій та формує нові виклики для дослідників у галузі соціальних комунікацій та інформаційного менеджменту. Відповідно, комплексний аналіз перспектив розвитку е-commerce саме крізь призму інформаційної діяльності та соціальних комунікацій є науково актуальним і практично необхідним.

Традиційно е-commerce розглядається як сукупність технологій та економічних процесів, пов'язаних із проведенням комерційних операцій в онлайн-середовищі. Однак таке визначення не охоплює комунікативної сутності сучасної онлайн-торгівлі. В умовах інформаційного суспільства кожна транзакція супроводжується складним ансамблем інформаційних обмінів: пошуком і порівнянням товарів, читанням відгуків, взаємодією з брендом у соціальних мережах, отриманням персоналізованих рекомендацій. Покупець більше не є пасивним споживачем – він активний учасник комунікативного простору, що формує репутацію товарів і брендів через UGC (User-Generated Content).

Ця трансформація кардинально змінює характер інформаційної діяльності торговельних підприємств. Якщо раніше маркетингові комунікації будувалися за моделлю «один до багатьох» (масова реклама), то сьогодні домінує модель «багато до багатьох» – розподілена мережева комунікація, в якій контент створюється, поширюється та оцінюється самою спільнотою споживачів. Управління цим середовищем потребує нових компетентностей у сфері інформаційного менеджменту: моніторингу соціальних медіа, управління репутацією, налагодження зворотного зв'язку в режимі реального часу.

Соціальна комерція (social commerce) – це підвид е-commerce, де акт купівлі-продажу інтегрований у соціально-комунікативне середовище платформ Facebook, Instagram, TikTok, Pinterest тощо. За даними Accenture, у 2024 році social commerce формував близько 19% загального обсягу онлайн-продажів. За прогнозами Gartner, до 2026 року понад 60% покупців поколінь Y та Z здійснюватимуть покупки безпосередньо в соціальних мережах [8].

Ключова відмінність соціальної комерції від традиційного е-commerce полягає у «вбудованості» торговельного акту в потік соціальної комунікації. Користувач не переходить на окремий магазин — він купує товар безпосередньо в процесі перегляду стрічки новин або перегляду відео. Це скорочує «шлях до купівлі» і нівелює психологічний бар'єр переходу між розважальним та торговельним контентом. В Україні Instagram, Facebook та TikTok визнані найрозвиненішими платформами для е-commerce, хоча повноцінний функціонал TikTok Shop та Instagram Shopping поки недоступний через відсутність України в переліку підтримуваних країн [2].

У 2025 році 46,1% інтернет-користувачів зазначали, що найчастіше шукають інформацію про бренди і продукти у соціальних мережах – більше, ніж через традиційні пошукові системи [10]. Це означає, що соціальні мережі де-факто стають первинним інформаційним середовищем, в якому формується споживчий попит. Для підприємств е-commerce це зумовлює необхідність переосмислення інформаційної

стратегії: від публікації продуктових описів до систематичного виробництва цінного контенту – освітнього, розважального, що не лише рекламує, але й інформує, надихає та залучає.

Особливого значення набувають відеоформати: короткі відео (Reels, TikTok) демонструють найвищий органічний охоплення на всіх провідних платформах. Для вітчизняного ринку косметики, моди та handmade-продукції це підтверджено досвідом успішних українських брендів, які здобули широку аудиторію саме завдяки автентичному відеоконтенту в соціальних мережах [7].

Повномасштабне вторгнення у 2022 році суттєво трансформувало ринок e-commerce. Руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, вимушена міграція населення та закриття фізичних торгових точок прискорили цифровізацію бізнесу. Як зазначають М. В. Дубель та О. О. Барвінченко, «військова агресія, знищення виробничої й логістичної інфраструктури, активні міграційні процеси та зростання невизначеності суттєво посилили вразливість традиційних офлайн-форм господарювання, що зумовило нагальну потребу в цифровій трансформації бізнес-процесів» [6]. Вже на початку 2023 року ринок стабілізувався, а доходи почали зростати.

Водночас виникли нові специфічні форми комунікативної взаємодії в e-commerce: Telegram-канали стали важливим каналом продажів і клієнтського сервісу; месенджери частково замінили традиційні call-центри; патріотична ідентичність перетворилася на маркетинговий актив – попит на товари українського виробника суттєво зріс. За даними Асоціації ритейлерів України, обсяг ринку e-commerce у 2025 році досяг близько 210 млрд гривень, а щорічне зростання з 2022 року становить 17–25% [10].

Аналіз глобальних і вітчизняних тенденцій дозволяє виокремити кілька стратегічних векторів розвитку e-commerce в контексті інформаційної діяльності та соціальних комунікацій.

Персоналізація комунікацій на основі штучного інтелекту. ШІ-алгоритми дозволяють аналізувати поведінкові дані користувачів і генерувати індивідуалізовані товарні рекомендації, листи та push-повідомлення. За даними EdgeLab, у 2025 році AI-персоналізація є одним із визначальних факторів конкурентоспроможності в e-commerce [10]. Це зміщує характер інформаційної взаємодії від масового до адресного: кожен користувач отримує унікальний інформаційний потік, сформований на основі його цифрового профілю.

Мобільна комерція (m-commerce). Понад 70% українців у 2024 році здійснювали покупки зі смартфона [10]. Смартфон стає не лише засобом здійснення транзакцій, а й основним пристроєм споживання контенту, комунікації та навігації у торговельному просторі. Це ставить вимоги до мобільної адаптивності не лише технологічних рішень, але й комунікаційних стратегій: контент має бути оптимізований для сенсорного екрану, короткого часу уваги та вертикального формату перегляду.

Сталий розвиток як комунікативна стратегія. Зростаюча екологічна свідомість споживачів трансформує вимоги до комунікаційної стратегії e-commerce: покупки

дедалі частіше обирають бренди, що демонструють соціальну відповідальність, екологічність пакування та прозорість ланцюгів поставок. За прогнозами аналітиків, до 2030 року есо-commerce стане самостійним стратегічним напрямом, де інформаційна підтримка сталих практик є не лише PR-інструментом, а й конкурентною перевагою [10].

Відновлення України як «вікно можливостей». Перехід до відбудови країни після завершення збройного конфлікту створить безпрецедентний попит на цифрові комерційні рішення. Враховуючи потенціал ІТ-сектору та кваліфіковані людські ресурси, Україна має реальні передумови для формування конкурентоспроможної цифрової торговельної екосистеми, орієнтованої на інтеграцію з ринком ЄС.

Електронна комерція еволюціонує від технологічного інструменту торгівлі до комплексного комунікативного середовища, в якому інформаційна діяльність і соціальна взаємодія є фундаментальними складовими комерційного процесу. Феномен social commerce унаочнює злиття торговельних і комунікаційних практик: покупка відбувається у просторі соціальних комунікацій, а не всупереч їм. Для вітчизняного ринку е-commerce перспективи визначаються синергією технологічних можливостей (ШІ, мобільні платформи), соціально-культурних чинників (патріотичний маркетинг, спільноти підтримки українського виробника) та інституційного середовища (цифрова трансформація, євроінтеграція). Подальші дослідження доцільно зосередити на вимірюванні ефективності комунікативних стратегій е-commerce, розробленні моделей управління репутацією в соціальних мережах та дослідженні специфіки інформаційної поведінки українських онлайн-споживачів у воєнний та повоєнний період.

Список використаних джерел та літератури

1. Дубель М. В., Барвінченко О. О. Особливості розвитку електронної комерції в Україні в умовах війни. Економіка та управління національним господарством. 2023. № 27. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.2>
2. Електронна комерція та Інтернет-торгівля : навч.-метод. посіб. / К. М. Краус, Н. М. Краус, О. В. Манжура. Київ : Аграр Медіа Груп, 2021. 454 с.
3. Іпполітова І. Я. Перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні в умовах цифровізації економіки. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-18>
4. Тренди та виклики українського ринку eCommerce у 2025 році : сайт. UAATEAM. URL: <https://uaateam.agency/blog/trendy-ta-vyklyky-ukrainskogo-rynku-ecommerce>
5. Шалева О. І. Електронна комерція : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 215 с.
6. Як українцям заробляти на магазинах у TikTok, Instagram і Facebook : сайт. Forbes Ukraine. 2025. URL: <https://forbes.ua/business/skrol-ta-kupuy-v-tiktok-instagram-ta-facebook-nayrozvinenishiy-funktsional-dlya-e-commerce-yak-nalashtuvati-prodazhi-z-ukraini-05072025-30901>

7. 13 трендів e-commerce у 2025 році : сайт. EdgeLab. URL: <https://edgelab.com.ua/blog/13-klyuchovyh-tendenczij-cyfrovoogo-marketyngu-dlya-e-commerce-na-2025-rik>

УДК 004.77

Христина ПРИХОДЬКО

Науковий керівник: Тетяна ЧЕТВЕРИКОВА

ГРАФОВІ МОДЕЛІ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному світі соціальні мережі стали одним із головних способів поширення інформації, адже обмін повідомленнями, новинами, фотографіями та відео – реалії сьогодення. Для того, щоб зрозуміти, як саме поширюється інформація між людьми, використовують методи дискретної математики. Одним із найзручніших інструментів для цього є теорія графів. Графи дозволяють представити соціальну мережу у вигляді математичної моделі та дослідити зв'язки між користувачами.

Ця тема є особливо актуальною для спеціальності «Комп'ютерні науки», оскільки багато алгоритмів сучасних сервісів, таких як соціальні мережі, пошукові системи або рекомендаційні системи, базуються саме на графових структурах даних. Завдяки цьому можна аналізувати взаємодію користувачів, знаходити популярні джерела інформації та прогнозувати поширення новин.

У даній роботі проаналізовано, як графи використовуються для моделювання соціальних мереж та аналізу поширення інформації між користувачами.

У дискретній математиці граф – це математична структура, яка складається з двох основних елементів: вершин і ребер. Вершини представляють об'єкти, а ребра – зв'язки між цими об'єктами [1, с. 23]. Наприклад, вершинами графа будуть користувачі, а ребрами – зв'язки між ними, наприклад дружба, підписка або взаємодія. Така модель дозволяє наочно показати структуру мережі та зрозуміти, як користувачі пов'язані між собою.

Класифікація графів включає в себе такі види: неорієнтовані графи (зв'язок між вершинами є взаємним); орієнтовані графи (зв'язок має напрямок); зважені графи (кожному зв'язку присвоюється певне значення або вага) [1, с.25].

У соціальних мережах найчастіше використовують орієнтовані графи. Наприклад, у деяких сервісах один користувач може підписатися на іншого, але підписка не обов'язково буде взаємною.

Розглянемо моделювання соціальних мереж за допомогою графів. У цьому аспекті соціальні мережі можна розглядати як великі графи, що містять мільйони або навіть мільярди вершин. Кожен користувач є окремою вершиною, а взаємодії між ними утворюють ребра. Наприклад, якщо один користувач надсилає повідомлення іншому або поширює його допис, між ними виникає зв'язок, у результаті якого формується складна мережа взаємодій.

Графова модель в організації соціальних мереж дозволяє виконувати різні види аналізу: знаходити найактивніших користувачів, визначати групи людей зі

спільними інтересами, досліджувати структуру спільнот, аналізувати швидкість поширення інформації. Для аналізу цих зв'язків використовують спеціальні алгоритми обробки графів, зокрема, алгоритми пошуку в ширину та в глибину допомагають досліджувати зв'язки між користувачами.

Також одним із найцікавіших аспектів дослідження соціальних мереж є аналіз того, як саме поширюється інформація. Коли один користувач публікує новину або повідомлення, її можуть побачити його друзі або підписники, які можуть поширити цю інформацію далі, поділитися цими відомостями зі своїми знайомими.

У графовій моделі це виглядає як поступове розширення ланцюга вершин. Спочатку інформація з'являється в одній вершині, потім переходить до сусідніх, а згодом може охопити значну частину мережі. Такий процес часто називають «каскадом поширення інформації», адже може відбуватися дуже швидко, особливо якщо повідомлення стає популярним або вірусним.

Для студентів спеціальності «Комп'ютерні науки» теорія графів має велике практичне значення, адже багато сучасних програм та інтернет-сервісів використовують саме графові алгоритми: рекомендаційні системи (соціальні мережі можуть пропонувати друзів або цікаві сторінки на основі спільних зв'язків у графі: аналіз популярності (алгоритми можуть визначати, які користувачі мають найбільший вплив у мережі); пошук інформації (графові алгоритми допомагають знаходити короткі шляхи між користувачами або визначати структуру спільнот); виявлення ботів або підозрілих акаунтів (аналіз структури графа дозволяє знайти аномальні зв'язки між користувачами).

Отже, для майбутніх фахівців з комп'ютерних наук знання теорії графів є надзвичайно важливим, оскільки воно використовується в багатьох сучасних технологіях: соціальних мережах, пошукових системах, рекомендаційних алгоритмах та системах аналізу даних. За допомогою графів можна моделювати структуру соціальних мереж, аналізувати взаємодію користувачів та досліджувати процес поширення інформації. Графові моделі дозволяють сформувати розуміння процесів формування спільнот, появи популярних тем та як інформація може швидко поширюватися серед великої кількості людей. Саме тому вивчення дискретної математики допомагає краще зрозуміти принципи роботи сучасних інформаційних систем і створювати нові ефективні програмні рішення.

Список використаних джерел та літератури

1. Петричко М. В., Штовба С. Д., Козачко О. М. Дискретна математика для програмістів : навчальний посібник [Електронний ресурс]. Вінниця : ВНТУ, 2026. URL:

https://www.researchgate.net/publication/399795509_Diskretna_matematika_dla_programistiv (дата звернення: 12.03.2026).

2. Висоцька В. А., Литвин В. В., Лозинська О. В. Дискретна математика : практикум (збірник задач з дискретної математики) : навчальний посібник. Львів : Новий світ – 2000, 2022. 575 с.

**АНАЛІЗ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
МЕРЕЖІ ІoT РОЗУМНОГО БУДИНКУ**

Стрімкий розвиток технологій Інтернету речей (Internet of Things, IoT) зумовлює їх активне впровадження у різні сфери життєдіяльності людини, зокрема у побутову сферу, де широкого поширення набули системи розумного будинку. Такі системи об'єднують різноманітні пристрої – датчики, камери відеоспостереження, розумні розетки, системи освітлення та клімат-контролю – у єдину мережу, що забезпечує автоматизацію та підвищення комфорту користувачів. Водночас зростання кількості підключених пристроїв та їх інтеграція в мережеву інфраструктуру спричиняє появу нових викликів у сфері кібербезпеки.

Мережі IoT розумного будинку характеризуються високою гетерогенністю, оскільки включають пристрої різних виробників, що працюють за різними протоколами (Wi-Fi, ZigBee, Bluetooth тощо). Крім того, для таких мереж типовими є обмежені обчислювальні ресурси пристроїв, що ускладнює реалізацію повноцінних механізмів захисту. У наукових дослідженнях зазначається, що IoT-системи мають унікальні ризики, пов'язані зі складністю, масштабованістю та відсутністю єдиних стандартів безпеки [1]. Це створює передумови для виникнення численних вразливостей, які можуть бути використані зловмисниками.

Серед основних загроз безпеці IoT-мереж розумного будинку виділяють несанкціонований доступ до пристроїв, перехоплення даних, атаки типу «людина посередині», використання пристроїв у ботнетах для здійснення DDoS-атак, а також впровадження шкідливого програмного забезпечення. Дослідження показують, що значна частина IoT-пристроїв використовує стандартні або слабкі паролі, а також застаріле програмне забезпечення, що значно підвищує ризик компрометації [1]. Крім того, уразливості можуть виникати на різних рівнях – від апаратного та мережевого до хмарного, що ускладнює їх виявлення та усунення [2].

Особливу небезпеку становить використання IoT-пристроїв як елементів ботнетів для організації масштабних кібератак. Відомо, що через вразливості прошивок та мережевих протоколів зловмисники можуть отримувати контроль над пристроями та використовувати їх для здійснення атак на інші системи, а також для несанкціонованого збору даних або спостереження [3]. Таким чином, проблема безпеки IoT-мереж виходить за межі окремого домогосподарства та набуває глобального характеру.

Забезпечення безпеки мережі розумного будинку потребує комплексного підходу, що охоплює всі рівні функціонування системи. Одним із базових заходів є підвищення рівня захисту доступу до пристроїв, що передбачає використання складних паролів, зміну стандартних облікових даних та впровадження

багатофакторної аутентифікації. Важливу роль відіграє також сегментація мережі, яка дозволяє ізолювати IoT-пристрої від інших елементів локальної мережі, зменшуючи ризик поширення атак [4].

Не менш важливим є забезпечення конфіденційності та цілісності даних шляхом використання сучасних криптографічних протоколів, таких як TLS/SSL. Дослідження свідчать, що впровадження шифрування значно знижує ризик перехоплення інформації під час її передачі [4]. Крім того, необхідним є регулярне оновлення програмного забезпечення пристроїв, оскільки значна частина атак базується на використанні відомих, але неусунених вразливостей.

Сучасні підходи до забезпечення безпеки IoT також передбачають використання систем виявлення вторгнень (IDS) та аналізу мережевого трафіку. Застосування таких засобів дозволяє своєчасно виявляти аномальну активність і реагувати на потенційні загрози. У новітніх дослідженнях розглядаються також інтелектуальні методи виявлення атак на основі машинного навчання, які здатні адаптуватися до нових типів загроз [3, 5].

Важливим етапом забезпечення безпеки IoT-мережі розумного будинку є моделювання потенційних атак та оцінка ефективності запропонованих заходів захисту. Для цього доцільно використовувати середовища моделювання мереж, зокрема Cisco Packet Tracer або інші спеціалізовані інструменти, що дозволяють відтворити структуру мережі розумного будинку та дослідити її поведінку в умовах кіберзагроз. У процесі моделювання типової IoT-мережі розумного будинку можна виділити такі компоненти: маршрутизатор, бездротова точка доступу, сервер або хмарний сервіс, а також набір IoT-пристроїв (датчики, камери, розумні лампи тощо). На таку мережу можуть бути змодельовані типові атаки, зокрема підбір паролів, перехоплення трафіку або спроби несанкціонованого підключення.

Проведення запропонованих заходів захисту дозволяє суттєво підвищити рівень безпеки системи. Так, сегментація мережі обмежує поширення атаки, а використання сучасних протоколів шифрування унеможливорює аналіз переданих даних. Додатково застосування систем моніторингу дозволяє виявляти аномальну активність у режимі реального часу.

Таким чином, забезпечення безпеки мережі IoT розумного будинку є складним багаторівневим завданням, що вимагає поєднання організаційних та технічних заходів. Основними напрямками підвищення рівня захисту є удосконалення механізмів аутентифікації, впровадження шифрування, сегментація мережі, регулярне оновлення програмного забезпечення та використання засобів моніторингу. Реалізація комплексного підходу дозволяє суттєво знизити ризики кіберзагроз та забезпечити надійне функціонування систем розумного будинку.

Список використаних джерел та літератури

1. Гнатюк С. О., Лазуренко О. В., Сіденко І. В. Кібербезпека інтернету речей: архітектурні рішення та методи захисту : навч. посіб. Київ : НАУ, 2024. 214 с.

2. Бойко О. В., Федорчук В. А. Аналіз вразливостей протоколів зв'язку в системах «Розумний будинок». *Захист інформації*. 2025. Т. 27, № 1. С. 15–23. doi:10.18372/2410-7840.27.18450.

3. Розробка інтелектуальної системи виявлення вторгнень (IDS) для локальних мереж IoT / А. П. Кулик та ін. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024. Вип. 2 (22). С. 88–101.

4. Мельник Р. А. Забезпечення конфіденційності даних у хмарних сервісах Smart Home на основі гомоморфного шифрування. *Автоматика, вимірювання та керування*. 2023. № 4. С. 45–52.

5. Matter Standard: Security and Privacy Challenges in Interoperable IoT Ecosystems / L. Garcia et al. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*. 2025. Vol. 27, No. 2. P. 845–863.

УДК 004.031.42

Василь СТАРКО

Науковий керівник: Олена ПОМАЗУН

ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМВОРКУ SPRING BOOT ДЛЯ СТВОРЕННЯ НАДІЙНИХ ТА МАСШТАБОВАНИХ ВЕБДОДАТКІВ

Сучасна розробка вебдодатків висуває одночасно суперечливі вимоги: з одного боку, необхідність швидкого виведення продукту на ринок (time-to-market), з іншого – забезпечення надійності, безпеки та здатності витримувати зростаюче навантаження без деградації продуктивності. Монолітна архітектура, що домінувала у веброзробці упродовж десятиліть, все частіше демонструє свою обмеженість при масштабуванні та незалежному розгортанні підсистем. Результати дослідження Сипягіна О. І. та ін. показали, що гібридні мікросервісні стратегії забезпечують найбільш збалансовані результати за продуктивністю, стабільністю та масштабованістю порівняно з монолітними рішеннями [1].

Spring Boot, запущений компанією Pivotal у 2014 році як надбудова над Spring Framework, суттєво знизив поріг входу у корпоративну Java-розробку, запровадивши принцип «convention over configuration» та вбудований веб-сервер Tomcat/Netty. Станом на 2025 рік Spring Boot залишається найпопулярнішим Java-фреймворком для розробки вебдодатків і мікросервісів: за даними Stack Overflow Developer Survey, понад 30% бекенд-розробників, що використовують Java/Kotlin, обирають саме Spring Boot. Водночас питання оптимального використання його можливостей для досягнення надійності та масштабованості потребує систематичного наукового аналізу.

Spring Boot базується на Spring Framework – потужній платформі IoC (Inversion of Control) та DI (Dependency Injection), що забезпечує слабку зв'язаність компонентів системи. Контейнер Spring управляє повним життєвим циклом об'єктів (beans) та автоматично вирішує залежності між ними, що принципово спрощує тестування та розширення функціональності.

Ключовим нововведенням Spring Boot є механізм автоконфігурації (Auto-configuration): на основі наявних залежностей у classpath фреймворк автоматично налаштовує необхідні компоненти без потреби у явному XML або Java-конфігуруванні. Так, наявність залежності spring-boot-starter-data-jpa автоматично конфігурує DataSource, EntityManagerFactory та TransactionManager. Вбудований сервер (Embedded Server) – Tomcat, Jetty або Undertow – дозволяє запускати застосунок як самодостатній .jar-файл, що суттєво спрощує Docker-контейнеризацію та CI/CD-пайплайни.

Стартери (Starters) – попередньо визначені набори залежностей для конкретних сфер застосування – є ще одним ключовим принципом Spring Boot. Наприклад, spring-boot-starter-web підключає Spring MVC, Tomcat та Jackson для розробки REST API; spring-boot-starter-security – Spring Security для захисту ендпойнтів; spring-boot-starter-actuator – метрики та моніторинг. Це реалізує принцип «opinionated defaults»: зменшує кількість рішень розробника для типових задач і водночас залишає повну гнучкість для кастомізації.

Spring MVC (Model-View-Controller) є основним механізмом побудови HTTP-ендпойнтів у Spring Boot. Контролери позначаються анотаціями @RestController та @RequestMapping, що забезпечує автоматичну серіалізацію/десеріалізацію JSON через Jackson. Реактивна альтернатива – Spring WebFlux на базі Project Reactor – дозволяє будувати неблокуючі API з підтримкою зворотного тиску (backpressure), що є критично важливим для сервісів із великою кількістю одночасних з'єднань.

Spring Data JPA з Hibernate як ORM-провайдером є стандартним рішенням для доступу до реляційних баз даних. Репозиторії оголошуються через інтерфейс, що розширює JpaRepository, і не потребують реалізації – Spring Data автоматично генерує SQL-запити на основі назв методів. Для кешування запитів Spring Boot підтримує інтеграцію з Redis, Hazelcast та Caffeine через уніфікований механізм анотацій @Cacheable, @CacheEvict. Валідація вхідних даних реалізується через Bean Validation (Hibernate Validator) з анотаціями @Valid, @NotNull, @Size тощо.

Spring Security є найповнішим рішенням для автентифікації та авторизації у Java-екосистемі. З випуском Spring Boot 3.x та Spring Security 6 API зазнало значних змін: конфігурація тепер здійснюється через Securityfilterchain bean замість успадкування від WebSecurityConfigurerAdapter, що підвищує читабельність та тестованість конфігурації.

JSON Web Token (JWT) є стандартом де-факто для stateless-автентифікації у REST API. Після успішного входу сервер генерує підписаний JWT, що містить claims про ідентичність та ролі користувача. Клієнт надсилає токен у заголовок Authorization: Bearer <token> з кожним наступним запитом; сервер верифікує підпис без звернення до бази даних, що знімає проблему масштабування сесій. Дослідники Chatterjee та Prinz [4] на прикладі системи електронного коучингу (eCoach) довели, що інтеграція Spring Security з Keycloak/OAuth2 ефективно захищає мікросервісні API від несанкціонованого доступу при збереженні необхідної гнучкості управління ідентичностями.

Для прод-середовищ доцільно доповнювати JWT-автентифікацію: rate limiting (захист від брутфорсу через spring-boot-starter-cache або Bucket4j), HTTPS-примусовим перенаправленням, CORS-конфігурацією для контролю дозволених доменів та CSRF-захистом для форм (якщо є нативні HTML-форми). Cîrstea та ін. [6] показали, що у 5G IoT-сценаріях архітектурне розміщення Spring Boot authentication-сервісів на рівні API Gateway суттєво знижує накладні витрати на безпеку порівняно з реалізацією у кожному мікросервісі окремо.

Spring Boot є де-факто стандартом для побудови мікросервісів у Java-екосистемі завдяки вбудованому веб-серверу, простоті конфігурування та зрілій підтримці патернів мікросервісної взаємодії через Spring Cloud. Кожен мікросервіс – це окремий Spring Boot-застосунок зі своєю базою даних, що відповідає за чітко визначену бізнес-область (Service per Domain).

Вбудований сервер та «fat jar» (один виконуваний JAR із усіма залежностями) роблять Spring Boot-застосунок ідеальним кандидатом для Docker-контейнеризації. Типовий Dockerfile для Spring Boot-застосунку базується на багатошаровій збірці (multi-stage build): на першому етапі виконується компіляція Maven/Gradle у чистому builder-образі, на другому – лише результуючий JAR копіюється у мінімальний JRE-образ (наприклад, eclipse-temurin:21-jre-alpine), що суттєво зменшує розмір фінального образу.

Kubernetes (K8s) є стандартом оркестрації контейнерних мікросервісів. Spring Boot тісно інтегрується з K8s через Spring Boot Actuator: ендпойнти /actuator/health/liveness та /actuator/health/readiness безпосередньо відповідають пробам Kubernetes livenessProbe та readinessProbe. Це дозволяє K8s автоматично перезапускати нездорові поди та зупиняти маршрутизацію трафіку до подів, що ще не готові. Сипягін О. І. та ін. [1] підтвердили, що Kubernetes забезпечує найбільш ефективне автоматичне масштабування мікросервісів у відповідь на піки навантаження у порівнянні з ручними підходами.

CI/CD-пайплайн для Spring Boot-проекту типово включає: автоматичний запуск unit-тестів (JUnit 5 + Mockito) та інтеграційних тестів (Testcontainers) на кожен push; збірку Docker-образу та його публікацію до Container Registry (GitHub Container Registry, AWS ECR); автоматичне розгортання у тестовому середовищі через kubectl або Helm; після успішного проходження smoke-тестів – просування образу до продукційного кластера через GitOps (ArgoCD, Flux).

Водночас Spring Boot має ряд переваг, що підтримують його лідерство: найбільша екосистема бібліотек і стартерів, найширша підтримка в хмарних провайдерів (AWS Elastic Beanstalk, Google Cloud Run, Azure Spring Apps), найбільша спільнота та комерційна підтримка (VMware/Broadcom). Для корпоративних Java-проектів, де перенесення наявної кодової бази є витратним, Spring Boot залишається стандартним вибором. Для нових cloud-native мікросервісів з жорсткими вимогами до cold start – Quarkus або Micronaut можуть бути обґрунтованою альтернативою. Початок Spring Boot 3 з підтримкою GraalVM Native Image суттєво скорочує цей розрив: native-

компіляція знижує час старту до десятків мілісекунд і пам'ять до рівня, порівнянного з Quarkus.

Spring Boot є апробованою платформою для розроблення надійних і масштабованих вебдодатків. Його автоконфігурація, вбудований сервер та розвинена екосистема стартерів суттєво прискорюють розробку без жертвування гнучкістю. Spring Security у поєднанні з JWT та OAuth2 забезпечує повноцінний захист REST API у мікросервісних сценаріях. Природна інтеграція з Docker та Kubernetes робить Spring Boot першочерговим вибором для cloud-native розгортань із підтримкою автоматичного горизонтального масштабування. Прийняття GraalVM Native Image у Spring Boot 3 усуває головне порівняльне обмеження фреймворку – час холодного старту, що відкриває нові перспективи його застосування у serverless-архітектурах. Подальші дослідження мають бути зосереджені на оптимізації Native Image-збірок, стратегіях міграції монолітів на Spring Boot мікросервіси та інтеграції LLM-агентів через Spring AI.

Список використаних джерел та літератури

1. Беліков М. Р., Бур А. О., Поперешняк С. В. Мікросервісна архітектура для побудови крипто-фріланс біржі. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2025. Т. 2, № 3(94). URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/1089
2. Завгородня Г. А., Завгородній В. В. Розробка масштабованої розподіленої архітектури для масових багатокористувацьких онлайн-систем. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2025. Т. 3, № 4(95). DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.4.3.11>.
3. Котенко М., Вакалюк Т. Впровадження мікросервісної архітектури: технічні виклики та рішення. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2024. № 4(91). URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/808
4. Пономарьова О. А., Гузь Г. М. Розробка системи реєстрації та авторизації користувачів у клієнт-серверному web-додатку. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2025. Т. 2, № 3(94). DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.3.2.50>.
5. Сипягін О. І., Южаков М. А., Ібрагімов Р. І. Архітектурні рішення для масштабованих вебзастосунків з урахуванням продуктивності та затримок. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2025. Т. 2, № 3(94). DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.3.2.53>.

УДК 37.102(477.82)

Анна ТИШКО

Науковий керівник: Ольга НЕДІЛЬКО

**РОБОТОТЕХНІКА СЕРЕД МОЛОДІ: АНАЛІЗ УЧАСТІ УЧНІВ У
НАУКОВИХ ПРОЄКТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ МАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ**

У ХХІ столітті розвиток науки і технологій значною мірою визначає темпи економічного зростання та інноваційного розвитку держав. Одним із важливих напрямів сучасного технологічного прогресу є робототехніка – галузь, що поєднує програмування, електроніку, механіку та елементи штучного інтелекту. Роботизовані системи активно застосовуються у промисловості, медицині, транспорті та інших сферах, що зумовлює потребу у підготовці фахівців із технічними знаннями та інженерним мисленням. Саме тому формування інтересу до робототехніки серед молоді є важливим завданням сучасної освіти.

Одним із ефективних підходів до підготовки майбутніх спеціалістів є розвиток STEM-освіти, яка інтегрує природничі науки, технології, інженерію та математику. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, творчості та навичок розв’язання практичних завдань. У процесі навчання учні не лише здобувають теоретичні знання, а й застосовують їх на практиці, створюючи технічні моделі, програмні розробки та роботизовані системи.

Важливу роль у розвитку інтересу учнів до технічних дисциплін відіграють позашкільні освітні та наукові ініціативи. Однією з провідних установ, що підтримує наукову творчість школярів в Україні, є Мала академія наук України. У межах її діяльності учні мають можливість виконувати дослідницькі роботи, створювати інноваційні проєкти та представляти їх на конкурсах і конференціях.

На регіональному рівні важливу роль у підтримці молодих дослідників відіграє Волинська обласна Мала академія наук. Установа організовує науково-дослідницьку діяльність учнів, проводить конкурси, наукові заходи та сприяє популяризації STEM-напрямів серед молоді. Останніми роками спостерігається зростання інтересу школярів до програмування, технічного моделювання та робототехніки, що відображається у збільшенні кількості дослідницьких проєктів у цих сферах.

Таким чином, аналіз участі учнів у робототехнічних проєктах є важливим для розуміння сучасних тенденцій розвитку STEM-освіти. Метою цієї роботи є дослідження участі учнів у наукових проєктах з робототехніки у межах діяльності Волинської обласної МАН, аналіз сучасного стану розвитку цього напрямку та визначення перспектив розвитку STEM-освіти серед молоді.

Аналіз діяльності Волинської обласної МАН у період 2021-2026 років свідчить про активний розвиток напрямку робототехніки та зростання інтересу учнів до технічної творчості. Протягом останніх років у регіоні спостерігається як кількісне збільшення учасників змагань, так і якісне підвищення рівня підготовки команд, що дозволило представникам Волині успішно виступати не лише на національних, а й на міжнародних конкурсах.

Динаміка участі в обласному етапі змагань з робототехніки у категорії «Сумо» демонструє поступове зростання кількості команд. Так, у 2021 році під час перших обласних змагань участь взяла 31 команда. Уже у 2022 році кількість учасників збільшилася до 33 команд, а у 2023 році – до 40. Найбільше зростання було зафіксовано у 2024 році, коли на змагання зареєструвалися 53 команди. Таким чином,

протягом чотирьох років кількість учасників збільшилася приблизно на 71%, що свідчить про системну популяризацію робототехніки серед школярів області.

Провівши аналіз вікового складу учасників спостерігається значне омолодження учасників. До участі у змаганнях дедалі частіше долучаються учні початкової школи, що свідчить про ранню профорієнтацію у сфері технологій. Так, у 2021 році призером став учень другого класу Юрій Лукавий, у 2023 році – першокласник Василь Здолбіцький, а у 2024 році високі результати продемонстрували другокласники Юрій Кирилюк та Владислав Данильчук.

Разом із зростанням кількості учасників поступово розширювався і спектр змагальних дисциплін. Якщо на початковому етапі основною категорією було «Сумо», то згодом до програми змагань було додано нові технічні напрямки, зокрема «Слалом швидкісний» та «Слалом швидкісний спеціальний». У 2023 році у цих дисциплінах взяли участь ще 22 команди. Це свідчить про поступове ускладнення технічних завдань і перехід від базових моделей роботів до більш складних інженерних рішень.

Географія учасників змагань також поступово розширюється. Якщо у 2021 році основними центрами розвитку робототехніки були Луцьк, Володимир і Нововолинськ, то у 2025-2026 роках до активної участі долучилися учні з Ковеля, Ківерців та Торчина. Серед навчальних закладів, які демонструють найвищі результати, особливо виділяється Луцький ліцей № 9, де під керівництвом Андрія Роговського готуються учні, що здобувають нагороди міжнародного рівня. Вагомий внесок у розвиток технічної освіти робить і Нововолинський науковий ліцей під керівництвом Лілії Шустік.

Високі результати волинських команд підтвердилися під час всеукраїнських змагань RoboTrack Challenge, що відбулися у 2025 році в Луцьку [3]. У змаганнях брали участь 77 команд з 11 областей України. Волинські учасники продемонстрували високий рівень підготовки: Денис Подоляк та Вадим Капітан здобули перше місце у категорії «Робофутбол», а Олександр Климчук переміг у дисципліні «Робослалом з перепадами висот» [1, 2, 9, 10].

Результатом системної підготовки учнів став вихід волинської робототехніки на міжнародний рівень. Важливою подією стало те, що у 2024 році учні Волинської МАН Юліан Головчук та Дмитро Назарук здобули золоту медаль на міжнародному конкурсі GENIUS Olympiad у США [6]. Їхній проєкт, присвячений створенню екологічного робота на основі конструктора LEGO, переміг понад сорок команд з різних країн світу. У 2025 році волинські школярі знову продемонстрували високий рівень підготовки на міжнародній арені. Учні Василь Капітан та Олег Павлик стали бронзовими призерами фіналу GENIUS Olympiad у місті Рочестер (США). Їхній проєкт був спрямований на розробку роботизованої системи, здатної допомагати у ліквідації наслідків стихійних лих [4, 5, 7].

Окремої уваги заслуговує розширення участі дівчат у технічних напрямках. У 2025 році Волинь стала першим регіоном України, який делегував на міжнародний фінал GENIUS Olympiad у категорії «Робототехніка» дівчину – Хотинську Іванну у

команді з Олександром Климчуком, під керівництвом Антона Євтушка. Цей крок став важливим етапом популяризації STEM-освіти серед учениць та подолання гендерних стереотипів у технічних галузях. У 2026 році цей напрям отримав подальший розвиток: на національному фіналі високі результати показала Юлія Борисюк разом з Олександром Климчуком.

Попри активний розвиток робототехніки в освітньому середовищі, цей напрям стикається з низкою проблем і викликів, які впливають на темпи його поширення та доступність для учнів. Водночас ці труднощі стимулюють пошук нових рішень і сприяють розвитку STEM-освіти в Україні.

Однією з основних проблем є обмежена матеріально-технічна база навчальних закладів. Робототехнічні конструктори, мікроконтролери, датчики та інші електронні компоненти мають досить високу вартість, тому не всі школи можуть забезпечити достатню кількість обладнання для проведення повноцінних занять. Через це робототехніка часто розвивається переважно на базі спеціалізованих гуртків або позашкільних установ, які мають відповідне обладнання та технічну підтримку.

Ще одним важливим викликом є нестача кваліфікованих педагогів, здатних викладати робототехніку та суміжні дисципліни. Освітня робототехніка поєднує знання з інформатики, фізики, електроніки та інженерії, тому викладачі повинні мати міждисциплінарні компетентності. Саме тому в Україні активно розвиваються програми підвищення кваліфікації для педагогів, присвячені впровадженню STEM- та STEAM-освіти та використанню інноваційних технологій у навчанні.

Також важливою проблемою є нерівномірний доступ до STEM-освіти в різних регіонах країни. У великих містах функціонує більше технічних лабораторій, гуртків та освітніх центрів, тоді як у невеликих громадах можливості для розвитку робототехнічних навичок можуть бути обмеженими. Це створює певний дисбаланс у доступі учнів до сучасної технічної освіти.

Водночас у державі реалізується низка ініціатив, спрямованих на розвиток STEM-освіти та підтримку талановитої молоді. Однією з таких програм є DA VINCI UKRAINE, метою якої є підготовка учнів до участі в національних і міжнародних STEM-олімпіадах, а також створення сучасних лабораторій і освітніх програм для молоді. У межах цієї програми організації можуть отримувати гранти на розвиток STEM-ініціатив, проведення навчальних таборів та створення інноваційних освітніх проєктів [8].

Крім того, важливу роль відіграє міжнародна співпраця у сфері освіти. Наприклад, програма UK-UA STEM PRO спрямована на розвиток партнерства між українськими та британськими науковими установами, що дозволяє педагогам і молодим дослідникам отримувати нові знання, брати участь у спільних наукових проєктах та налагоджувати співпрацю з бізнесом. Такі ініціативи сприяють інтеграції української освіти у світовий науковий простір [11].

Проведене дослідження засвідчує, що робототехніка є одним із перспективних напрямів розвитку STEM-освіти та важливим інструментом формування інженерного мислення серед молоді. Поєднання знань з програмування, електроніки, математики

та технічного моделювання сприяє практичному застосуванню теоретичних знань і розвитку дослідницьких навичок учнів.

Аналіз діяльності Волинської обласної МАН у 2021–2026 роках показав позитивну динаміку розвитку робототехніки: зростає кількість учасників змагань, розширюється географія гуртків, до технічної творчості залучаються учні молодшого віку. Високий рівень підготовки підтверджується успіхами на всеукраїнських і міжнародних змаганнях, зокрема GENIUS Olympiad та RoboTrack Challenge.

Водночас розвиток робототехніки супроводжується певними викликами, серед яких недостатня матеріально-технічна база, потреба у підготовці педагогів та нерівномірний доступ учнів до STEM-освіти. Подолання цих проблем потребує підтримки з боку держави, освітніх установ і громадських організацій.

Отже, розвиток робототехніки та STEM-освіти сприятиме підготовці нового покоління інженерів, програмістів і дослідників, здатних забезпечити інноваційний розвиток України.

Список використаних джерел та літератури

1. Бодялова З. У Луцьку відбулись Всеукраїнські змагання з робототехніки. *misto.media*. URL: <https://misto.media/news/756-u-lutsku-vidbulys-vseukrayinski-zmahannia-z-robototekhniky> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Бродська Ю. На Всеукраїнських змаганнях з робототехніки волинці вибороли два золоті. *Misto.media*. URL: <https://misto.media/news/osvita/3537-na-vseukrayinskykh-zmahanniakh-z-robototekhniky-volyniany-vyboroly-dva-zolota> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Визначили переможців Всеукраїнського змагання з робототехніки «RoboTrack Challenge». *МАН Платформа*. URL: <https://platform.man.gov.ua/media/fa962a9d-b28c-45b9-9b6c-26e56edcf451> (дата звернення: 13.03.2026).
4. Гонтар В. Волинські школярі здобули 28 нагород на олімпіаді Genius Olympiad. *misto.media*. URL: <https://misto.media/news/osvita/4353-volynski-shkoliari-zdobuly-28-nahorod-na-olimpiadi-genius-olympiad> (дата звернення: 13.03.2026).
5. Кравчук А. Школярі з Волині змагатимуться за поїздку в США на Олімпіаду геніїв. *Misto.media*. URL: <https://misto.media/news/1623-shkoliari-z-volyni-zmahatymutsia-za-poyizdku-v-ssha-na-olimpiadu-heniiv> (дата звернення: 13.03.2026).
6. Луцькі ліцеїсти здобули бронзу на олімпіаді геніїв в США. *Волинська Post*. URL: <https://www.volynpost.com/news/253270-lucki-liceisty-zdobuly-bronzu-na-olimpiadi-geniiv-v-ssha> (дата звернення: 13.03.2026).
7. Робот луцьких випускників переміг на всесвітній олімпіаді геніїв у США. *Волинські новини*. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/robot-lutskykh-vypusknykiv-peremih-na-vsesvitniy-olimpiadi-heniiv-u-ssh/> (дата звернення: 13.03.2026).
8. DA VINCI UKRAINE grant program launched to prepare students for STEM Olympiads. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/da>

[vinci-ukraine-grant-program-launched-to-prepare-students-for-stem-olympiads/?utm_source=chatgpt.com](#) (date of access: 13.03.2026).

9. «RoboTrack Challenge»: Волинь приймає перші всеукраїнські змагання з робототехніки. *Волинська обласна рада – Офіційний сайт*. URL: [https://new.volynrada.gov.ua/2024/robotrack-challenge-volyn-prijmaye-pershi-vseukrayinski-zmagannya-z-robototekhniky/?utm_source=chatgpt.com](#) (дата звернення: 13.03.2026).

10. «RoboTrack Challenge 2025»: як минули інженерні змагання у Луцьку. *JAS.Ukraine*. URL: [https://man.gov.ua/about/news/robotrack-challenge-2025-yak-minuli-inzhenerni-zmagannya-u-lucsku](#) (дата звернення: 13.03.2026).

11. UK-UA STEM PRO: professional development programme for STEM-teachers and young scientists – Програми – Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту. *Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту*. URL: [https://presidentfund.gov.ua/en/programs/ua-uk-stem-pro-programa-profesijnogo-rozvytku-stem-vykladachiv/?utm_source=chatgpt.com](#) (дата звернення: 13.03.2026).

УДК 377.2:004.8

Тетяна ЧЕТВЕРИКОВА

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З ДИСКРЕТНОЇ МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто можливості цифрових інструментів та технологій штучного інтелекту для підготовки навчальних матеріалів з дискретної математики у закладах фахової передвищої освіти. Окреслено основні напрями застосування технологій ШІ у діяльності викладача, наведено приклади завдань, які можуть бути використані при вивченні тем «Теорія графів», «Алгебра логіки» та «Теорія множин» та показано, як використання ШІ може сприяти підвищенню ефективності підготовки навчальних матеріалів.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним впровадженням цифрових технологій в освітній процес. Особливого значення це набуває у викладанні математичних дисциплін, зокрема дискретної математики, яка є важливою складовою підготовки студентів ІТ-спеціальностей, оскільки формує логічне, алгоритмічне мислення та вміння аналізувати.

До складу курсу дискретної математики входять такі модулі, як теорія множин, комбінаторика, теорія графів, алгебра логіки. Багато понять мають абстрактний характер, тому їх пояснення потребує використання різних засобів візуалізації: схем, діаграм, таблиць, рисунків. Саме тому дедалі більшої актуальності набуває застосування інструментів штучного інтелекту, які можуть бути використані викладачем на різних етапах підготовки матеріалів: під час відбору та узагальнення теоретичного матеріалу, підготовки засобів наочності, створення прикладів задач та тестових завдань.

Зокрема, інструменти штучного інтелекту можуть бути використані для структурування навчального матеріалу. За допомогою правильно сформульованих запитів (промптів) можна отримати короткий виклад теми, виділити ключові поняття або підготувати стислий конспект. Це дозволяє відібрати основні відомості з великого обсягу інформації та адаптувати її до конкретної цільової аудиторії.

Для підготовки навчальних матеріалів можуть бути використані різні сервіси штучного інтелекту, зокрема, інструмент Notebook LM [3] дозволяє працювати з навчальними джерелами, узагальнювати їх зміст, формувати короткі відеопояснення, створювати презентації та інфографіку, генерувати флеш-картки, тести з поясненням.

Важливим напрямом використання цифрових інструментів штучного інтелекту в роботі викладача є створення задач та тестових завдань, адже інструменти здатні генерувати приклади завдань різного рівня складності, запропонувати кілька варіантів того самого завдання. Це дає можливість розробляти різні варіанти завдань для практичних та контрольних робіт.

Наприклад, для теми «Теорія графів» можна сформувати базові задачі на побудову графів, завдання на визначення характеристик графа та більш складні задачі на пошук оптимальних маршрутів. Подібний підхід дозволяє враховувати різний рівень підготовки студентів та сприяє підвищенню їх навчальної мотивації.

Розглянемо приклади таких завдань, під час підготовки яких використовувались інструменти штучного інтелекту ChatGPT [4]:

Базовий рівень:

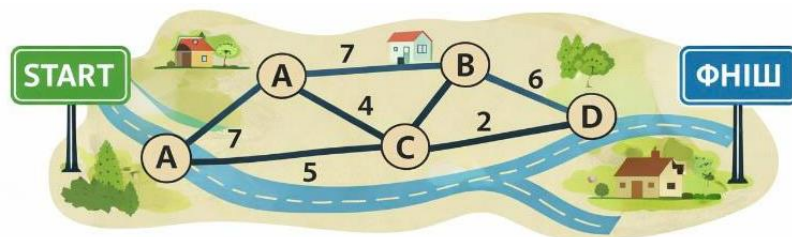
1. Задано граф з вершинами A, B, C, D, E. Ребра графа: AB, AC, BD, CD, DE. Побудувати граф та визначити степені його вершин.

Середній рівень:

2. Для заданого графа визначити кількість вершин графа, його зв'язність та циклічність.

Підвищений рівень:

3. Мережа доріг між населеними пунктами подана у вигляді графа. Використовуючи алгоритм пошуку найкоротшого шляху, визначити оптимальний маршрут між двома пунктами.

Знайти найкоротший шлях

Наведемо також декілька прикладів завдань з теми «Алгебра логіки», при створенні яких використовувались інструменти ChatGPT [4]:

1. Побудувати таблицю істинності для логічного виразу $F = (A \wedge B) \vee \neg C$ та визначити, при яких значеннях змінних формула набуває значення 1.

2. Спростити логічний вираз: $(A \wedge B) \vee (A \wedge \neg B)$ та пояснити одержаний результат.

Такі завдання дозволяють не лише закріпити теоретичні знання, а й продемонструвати практичне застосування логічних операцій, які є основою функціонування цифрових пристроїв.

Важливим напрямом застосування технологій III є також використання цифрових інструментів для візуалізації навчального матеріалу. Наприклад, під час вивчення теми «Теорія графів» або «Алгебра логіки» доцільно використовувати інфографіку, таблиці істинності, графічні моделі, логічні схеми та презентації. Під час пояснення теми «Теорія множин» зручно використовувати діаграми Ейлера-Венна, які допомагають візуально продемонструвати операції об'єднання, перетину та різниці множин.

Разом із тим використання технологій штучного інтелекту потребує критичного підходу. Результати, отримані за допомогою таких інструментів, необхідно перевіряти та адаптувати до конкретних умов навчального процесу. Як зазначається у дослідженнях з педагогіки цифрової освіти, ефективність використання технологій значною мірою залежить від педагогічної майстерності викладача та його здатності інтегрувати нові інструменти в освітній процес [1; 2].

Таким чином, використання цифрових інструментів та технологій штучного інтелекту у підготовці навчальних матеріалів з дискретної математики може стати ефективним доповненням до традиційних методів підготовки навчальних матеріалів з дискретної математики. Поєднання педагогічного досвіду викладача з можливостями сучасних технологій дозволяє створювати більш структуровані, наочні та різноманітні навчальні матеріали. Це сприяє підвищенню зацікавленості студентів у вивченні дисципліни та підвищує ефективність навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Жалдак М. І. Інформаційні технології у навчанні математики : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 304 с.
2. Семеріков С. О. Теорія та методика використання інформаційних технологій у навчанні : навчальний посібник. Кривий Ріг : Вид. центр КНУ, 2019. 352 с.
3. Google. NotebookLM: AI-powered research and learning assistant. URL: <https://notebooklm.google> (дата звернення: 12.03.2026).
4. OpenAI. ChatGPT : large language model. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення: 12.03.2026).

УДК 338.48:641.87(44)

Едуард ШВОРАК,

Науковий керівник: Андрій МАЙСТЕР

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ

Винний туризм у Франції є прикладом галузі, яка демонструє стійке зростання незважаючи на низку проблем національної економіки країни. У 2025 р. французький уряд оголосив про необхідність розкорчування 4 % виноградників у відповідь на

загальну кризу винного ринку, тоді як винний туризм одночасно фіксує рекордні показники – 12 млн відвідувачів у 2023 р., 5,4 млрд євро прямих доходів і 7,0 млрд євро з мультиплікативним ефектом [1; 10]. Очевидно, що винний туризм перетворюється з допоміжного сегмента туристичної галузі на стратегічний інструмент порятунку французького виноробства.

Винний туризм у Франції розвивається на тлі глибокої кризи самого виноробства. Споживання вина у країні скорочується протягом останніх 20 років. Проте винний туризм у Франції демонструє стійке зростання [1]. Причиною такого дисбалансу є зміна структури доходів виноробних господарств. За даними Французького агентства розвитку туризму, прийом відвідувачів становить близько 30 % обороту виноробних господарств, які приймають винних туристів. Для багатьох малих підприємств винний туризм став основним джерелом доходів [6]. Доходи виноробів від винного туризму зросли на 12 % у 2018–2019 рр. [4]. Іншими словами, у передкризовий період маржа на туристичному напрямі зростала вдвічі швидше, ніж загальний оборот галузі.

Винний туризм генерує 5,4 млрд євро прямих витрат відвідувачів, з яких 1,8 млрд – безпосередньо у виноробних господарствах і кооперативах, а 3,6 млрд – у ресторанах, готелях і місцевих сервісах [6]. Винний туризм забезпечує 31 тис. робочих місць, що для сільських територій є критично важливим показником [1]. За оцінками консалтингової компанії Businesscoot, у 2017–2024 рр. ринок винного туризму у Франції зріс з 5,4 до 7,0 млрд євро. У 2024 р. галузь генерувала 12 % від загального туристичного потоку у країні [4]. Враховуючи, що Франція приймає близько 100 млн іноземних туристів щорічно, винний турист став значним економічним сегментом, який витрачає у середньому 74,8 євро за один візит на виноградник (з яких 18,8 євро – квиток і 56 євро – купівля вина) [3]. Для порівняння: середні витрати «звичайного» іноземного туриста у Франції у 2025 р. становили 760 євро за поїздку [5]. Тобто витрати на день винного туризму становлять близько 10 % від загальних витрат на типову поїздку. Це підтверджує статус винного туризму як продукту з високою маржою.

У 2024 р. 10 млн осіб відвідали виноробні регіони Франції, з них 4,2 млн – іноземні туристи. Тобто винний туризм у Франції стає переважно експортно-орієнтованою галуззю, де основний приріст забезпечують іноземні відвідувачі. Кількість пошукових запитів «енотуризм» у Google зросла на 5 %, серед англомовних – на 7 %, а серед американських – на 33 %. Близько 70 % попиту припадає на США та Великобританію [2].

За даними Французького агентства розвитку туризму, з 100 млн іноземних туристів Франції 17 млн називають вино серед топ-3 причин відвідання країни [5]. Це в десять разів більше за кількість туристів, що приїхали на Олімпійські ігри 2024 р. у Парижі. Понад половина міжнародних туристів асоціює Францію з її винами і виноградниками [6].

Хоча Франція має понад десяток виноробних регіонів, реальна туристична активність концентрується у п'яти регіонах. За пошуковими запитами 2024 р. найпопулярнішими є: Шампань, Бордо, Бургундія, Прованс, Долина Луари [2].

Найбільш показовою характеристикою є діапазон цін від 17 євро в регіоні Лангедок до 79 євро в регіоні Коньяк, тобто майже п'ятикратний розрив у середній вартості однієї дегустації. Шампань і Бургундія формують преміальний сегмент із високим міжнародним попитом. Бордо утримує позицію класичного сегмента середнього рівня; Лангедок належить до масового доступного сегмента [9]. Така цінова диференціація відображає не лише собівартість виноробної продукції, а й позиціонування регіональних брендів.

Нова Аквітанія залишається безумовним лідером за кількістю відвідувачів – 2,5 млн у 2023 р. і близько 6 млн у ширшій мережі винних маршрутів у 2024 р. [1; 4]. Окрім самих виноградників, символом регіону став музей «Сіте дю Ван» у Бордо, який прийняв 415 тис. відвідувачів у 2024 р. [6].

У 2024 р. регіон Шампань прийняв 3,5 млн винних туристів, а кількість ночівель у Реймсі зросла на 60 % у 2016–2023 рр. – до 1,8 млн ночей. Зайнятість у туристичному секторі регіону зросла на 33 % і досягла 8240 робочих місць наприкінці 2023 р. [4]. Це найвищий темп зростання серед усіх виноробних регіонів Франції.

Бургундія-Франш-Конте прийняла близько 1 млн винних туристів у 2023 р. [8]. Хоча в кількісному вимірі регіон поступається Бордо і Шампані, його позиціонування серед ТОП-3 у глобальних пошукових запитах підтверджує потужність бренду [2].

19 лютого 2026 р. на підсумковій презентації туристичного року 2025 було оголошено чотири стратегічні пріоритети для досягнення мети 100 млрд євро туристичних надходжень до 2030 р.: розвиток ремісничого туризму, меморіального туризму, агротуризму та винного туризму [9]. Винний туризм відповідає стратегії «якість замість кількості», яку офіційно проголосили в 2025 р. як відповідь на проблему перенасиченості [5]. Винний туризм забезпечує найвищу маржу серед усіх масових туристичних сегментів. Винний туризм виконує функцію «м'якої сили» у міждержавних відносинах. Експорт французького вина в умовах напружених торгових відносин зі США (загроза митних тарифів) і скорочення китайського ринку стає все більш проблемним. Натомість винний туризм – це фактично експорт без перевезення: іноземець приїжджає, дегустує, купує і вивозить продукт безпосередньо. Так Франція утримує впізнаваність бренду навіть у разі обмежень міжнародних поставок [10].

Отже, винний туризм у Франції перебуває у фазі стійкого зростання попри глибоку кризу базової виноробної галузі. Цей феномен пояснюється трансформацією економічної функції винного туризму, який перетворився з допоміжної діяльності на основну. Близько 30 % обороту виноробів сьогодні формується через прийом туристів, що робить винний туризм необхідною складовою галузі.

Список використаних джерел та літератури

1. Atout France. L'œnotourisme en France en pleine croissance : 12 millions de visiteurs en 2023. URL: <https://www.atout-france.fr/fr/actualites/loenotourisme-en-france-en-pleine-croissance-12-millions-de-visiteurs-en-2023>
2. Atout France. Poids du tourisme dans l'économie française. URL: <https://www.atout-france.fr/fr/informations/poids-du-tourisme-dans-leconomie-francaise>.

3. Atout France. Premier baromètre de l'œnotourisme en France : un regard inédit sur une filière dynamique. URL: <https://www.atout-france.fr/fr/actualites/premier-barometre-de-loenotourisme-en-france-un-regard-inedit-sur-une-filiere-dynamique>.
4. Businesscoot. Le marché de l'œnotourisme – France. URL: <https://www.businesscoot.com/fr/etude/le-marche-de-l-oenotourisme-france>.
5. Connexion France. Longer stays and luxury experiences: could France's upgraded tourism strategy combat overtourism fears? URL: <https://www.connexionfrance.com/magazine/longer-stays-and-luxury-experiences-could-frances-upgraded-tourism-strategy-combat-overtourism-fears/737269>.
6. Echos de Bordeaux. Oenotourisme : un pilier de l'économie française. URL: <https://echos-bordeaux.com/oenotourisme-un-pilier-de-leconomie-francaise>.
7. French wine tourism breaks records: 10 million visitors in 2024. URL: <https://putovanjaiturizam.com/en/french-wine-tourism-breaks-records-10-million-visitors-in-2024>.
8. Selectus Wines. More than 415,000 visitors to the Cité du Vin in 2024. URL: <https://www.selectuswines.com/en/more-than-415000-visitors-to-the-cite-du-vin-in-2024/4168>.
9. Vinetur. Wine Tourism Drives Economic Growth in France as International Visitors Surge. URL: <https://www.vinetur.com/en/2025100992080/wine-tourism-drives-economic-growth-in-france-as-international-visitors-surge.html>.
10. Winalist. Les Chiffres de l'œnotourisme en France 2024. URL: <https://www.winalist.fr/blog/actus/chiffres-oenotourisme-france-2024>.

УДК 004.4/67

Ігор ШИЛПУК

Науковий керівник: Олена ПОМАЗУН

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПРОГРАМНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ 3D-ОБ'ЄКТІВ

Тривимірне моделювання є ключовою технологією сучасного проєктування, виробництва, освіти та медіаіндустрії. Кожен рік обчислювальні потужності зростають, а програмні середовища для роботи з 3D-об'єктами стають доступнішими, функціональнішими та тіснішими інтегрованими з технологіями штучного інтелекту. Широке поширення 3D-принтерів, розвиток комп'ютерних ігор і кінематографічної графіки, впровадження BIM-технологій у будівництво, активне використання цифрових прототипів у машинобудуванні – все це формує зростаючий попит на фахівців з 3D-моделювання у різних галузях.

Разом із тим різноманіття програмних платформ, їх принципово різна функціональна спрямованість та логіка роботи ускладнюють вибір оптимального інструменту для конкретних дослідницьких чи проєктних задач. Відсутність у вітчизняній науково-методичній літературі систематизованого порівняльного аналізу актуальних програмних засобів із урахуванням їх застосування у різних галузях та освітньому процесі підтверджує актуальність теми статті.

Сукупність програмного забезпечення для роботи з тривимірними об'єктами охоплює кілька функціонально відмінних класів, кожен з яких орієнтований на специфічний спектр задач:

Полігональне моделювання та анімація – створення деталізованих тривимірних моделей для кіно, ігрової індустрії, реклами та 3D-друку (Blender, Autodesk 3ds Max, Cinema 4D, Autodesk Maya).

Параметричне САПР-проектування (Computer-Aided Design) – точне інженерне проектування деталей та вузлів з автоматичною асоціативністю розмірів та обмежень (SolidWorks, Autodesk Fusion 360, CATIA, FreeCAD).

Архітектурне та будівельне BIM-моделювання (Building Information Modeling) – проектування будівель і споруд з управлінням інформацією впродовж усього життєвого циклу об'єкта (Autodesk Revit, SketchUp, ArchiCAD, Rhino 3D).

Цифровий скульптинг – органічне ліплення деталізованих персонажів і об'єктів з нерегулярною геометрією (ZBrush, Mudbox, Blender Sculpt Mode).

Ця класифікація не є абсолютною: сучасні платформи тяжіють до функціональної конвергенції. Зокрема, Blender охоплює полігональне моделювання, скульптинг, анімацію, рендеринг, відеомонтаж і навіть написання скриптів на Python. Fusion 360 інтегрує САПР, підготовку до виробництва (CAM) та інженерний аналіз (CAE). Така універсализація спрощує робочий процес, але підвищує початковий поріг освоєння.

Blender є вільним програмним забезпеченням з відкритим кодом (ліцензія GNU GPL), що забезпечує широку доступність для освітніх та дослідницьких цілей. Серед ключових переваг: потужний набір інструментів полігонального моделювання, режим скульптингу, процедурна система матеріалів і шейдерів Cycles/EEVEE, Python API для автоматизації та інтеграції з зовнішніми сервісами.

У наукових дослідженнях Blender застосовується не лише для тривимірної візуалізації, але й як середовище для аналізу об'ємних даних і реконструкції нейронних структур у нейробиології. Вбудований Python API дозволяє автоматизувати тисячі операцій і створювати повноцінні дослідницькі пайплайни. Blender є найбільш поширеним інструментом у підготовці фахівців мистецьких спеціальностей завдяки безкоштовності та активній спільноті [1].

Особливої уваги заслуговує інтеграція ШІ в робочі процеси Blender. Є. Бобришев [3] дослідив можливості нейромережових моделей для автоматизованої генерації геометрії, оптимізації топології та прискорення рутинних операцій моделювання. Системи на кшталт BlenderLLM реалізують підхід «text-to-3D»: модель отримує текстовий опис та генерує Python-скрипт (bpy), що автоматично будує тривимірну сцену. За матеріалами CVPR 2024, технологія DreamFusion та інші diffusion-based методи вже здатні продукувати якісні 3D-форми безпосередньо з текстових або зображувальних описів [6].

Параметричне моделювання є домінуючою парадигмою інженерного проектування: тривимірна форма задається як програма – послідовність операцій із числовими параметрами, що дозволяє автоматично оновлювати модель при зміні

будь-якого розміру або обмеження [4]. Це суттєво скорочує цикл редизайну та забезпечує «цифрового двійника» фізичного виробу.

SolidWorks (Dassault Systèmes) є промисловим стандартом у машинобудуванні та промисловому дизайні. Система підтримує повний цикл розробки: параметричне тверде тіло, збірки, технічні креслення, інженерний аналіз методом скінченних елементів (МКЕ) та аналіз рухомих механізмів. Завдяки ліцензійній програмі для освіти SolidWorks широко інтегровано у вітчизняні технічні ЗВО.

Fusion 360 (Autodesk) є хмарною платформою, що поєднує CAD, CAM та CAE в єдиному середовищі. Генеративний дизайн Fusion 360 дозволяє ставити задачу оптимізації (цільова функція, обмеження навантажень, мінімум матеріалу) і отримувати сімейство оптимальних форм, що виходять за межі людської інтуїції. Хмарна природа платформи забезпечує спільну роботу дизайнерів у реальному часі та знижує вимоги до локального обладнання [7].

FreeCAD є вільною альтернативою із відкритим кодом, яка підтримує параметричне моделювання, імпорт/експорт у форматах STEP, IGES, STL та інтеграцію з FEM-аналізом через OpenFOAM. Поширення FreeCAD у закладах освіти зростає завдяки відсутності ліцензійних обмежень.

Building Information Modeling (BIM) є концепцією, відповідно до якої тривимірна модель будівлі несе не лише геометричну, але й семантичну інформацію: матеріали, вартість, постачальників, графік будівництва. Провідними BIM-платформами є Autodesk Revit та ArchiCAD, в яких кожен елемент будівлі є параметричним об'єктом з набором властивостей.

SketchUp (Trimble) посідає окрему нішу завдяки інтуїтивному інтерфейсу та бібліотеці готових 3D-моделей 3D Warehouse. Платформа широко використовується у навчальному процесі архітекторів та дизайнерів інтер'єру для швидкого концептуального моделювання. Через розширення V-Ray та Enscape SketchUp інтегрується з системами фотореалістичного рендерингу. Іванов-Костецький С. та ін. [8] розглянули застосування технологій 3D-друку в архітектурному середовищі Львівської політехніки, зокрема у поєднанні з цифровим проектуванням у відповідних CAD-середовищах.

Розвиток доступних FDM-принтерів (Fused Deposition Modeling) радикально демократизував перехід від цифрової моделі до фізичного прототипу.

Ключовим є розуміння технологічних обмежень адитивного виробництва при проектуванні 3D-моделі: необхідність уникати нависаючих елементів без підтримок, врахування усадки матеріалу, вибір між FDM, SLA (стереолітографія) та SLS (лазерне спікання порошку) залежно від вимог до точності та матеріалу. Tinkercad визначено як найбільш доступну для початківців платформу: веббазована природа, інтуїтивний конструктор з примітивів та безпосередній експорт у STL роблять її ідеальним стартовим рішенням [1].

Перспективним напрямом є Text-to-CAD та Image-to-CAD: нейромережеві системи, здатні генерувати параметричні САПР-моделі на основі текстового або зображувального опису, що відкриває якісно новий спосіб введення проєктного

завдання [2]. Такі системи вже реалізовані в дослідницьких прототипах і поступово інтегруються у комерційні САПР-платформи.

Наявність 3D-друку і відповідного програмного забезпечення в навчальних лабораторіях формує практичні компетентності, що безпосередньо запитуються роботодавцями. Важливою є концепція платформи-нейтрального навчання: замість прив'язки до конкретного комерційного пакету доцільно формувати базові концептуальні навички (розуміння топології, параметричності, рендерингу), які переносяться між платформами.

Переведення частини навчальних процесів у цифровий формат відкрило нові можливості: онлайн-курси Blender Foundation, безкоштовні академічні ліцензії SolidWorks та Fusion 360, хмарний Tinkercad та відкриті відеоуроки на YouTube суттєво знижують поріг доступу до якісного навчання 3D-моделювання. Цей факт набуває особливої ваги для закладів освіти з обмеженим бюджетом на ліцензійне ПЗ.

Сучасний ландшафт програмних платформ для дослідження та проєктування 3D-об'єктів є функціонально різноманітним і динамічно розвивається. Кожен клас інструментів – від вільного Blender до промислового SolidWorks та хмарного Fusion 360 – посідає власну нішу, зумовлену специфікою задач, вимогами до точності та доступністю для цільової аудиторії. Визначальними трендами є: конвергенція функціональності між класами платформ, глибока інтеграція ШІ-алгоритмів у процеси генерації та оптимізації геометрії, розвиток хмарного та колаборативного проєктування, а також зростання ролі зв'язки «3D-моделювання – адитивне виробництво» як у промисловості, так і в освіті.

Список використаних джерел та літератури

1. Барановська І., Барановський Д. Впровадження технологій 3D-моделювання в освітній процес підготовки здобувачів технічних та мистецьких спеціальностей. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2024. № 17. С. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2024.171>.
2. Бобришев Є. Застосування штучного інтелекту в 3D-моделюванні на базі Blender. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. Т. 3, № 31. С. 741–751. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.31.1071>.
3. Найкраще програмне забезпечення для 3D-моделювання : сайт. Easy3Dprint. 2025. URL: <https://easy3dprint.com.ua/uk/programne-zabezpechennya-dlya-3d-modelyuvannya>
4. Параметричне моделювання: принципи, програми, сфери застосування : сайт. Easy3Dprint. 2025. URL: <https://easy3dprint.com.ua/uk/shho-take-parametrichne-modelyuvannya>
5. Струтинська О. Використання робототехніки та 3D технологій в умовах розвитку STEM освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2019. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.7.105114>.
6. Цирульник С. М., Марцева Л. А., Марцев О. М. 3D-друк: від ідеї до фізичної моделі. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2025. № 19. С. 241–254. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2025.1916>.

РОЗДІЛ VI
Актуальні проблеми сучасних технологій фізичної реабілітації, зміцнення та відновлення здоров'я

УДК 364-785.6

Святослав БОРЦЕВИЧ

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО У ПРАКТИЦІ ПОДОЛАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

В основі будь-якої стійкої шкідливої звички – вживання алкоголю, наркотиків або тютюнопаління – лежить не просто брак волі, а сформований складний фізіологічний механізм, який Олексій Ухтомський назвав *домінантою* [7, с. 112]. Домінанта – це тимчасове поєднання центрів збудження в центральній нервовій системі, що характеризується здатністю підпорядковувати собі роботу інших центрів та накопичувати в собі енергію сторонніх подразників [2, с. 89; 7, с. 115]. Розуміння цього принципу дозволяє поглянути на залежність не як на «гріх» чи «слабкість», а як на активне вогнище збудження в мозку, яке можна і потрібно перепрограмувати. Успіх подолання залежності залежить від здатності людини свідомо маніпулювати цими вогнищами, використовуючи природні закони роботи нейронів [3, с. 204; 8, с. 178].

Патологічна домінанта при адикції має три специфічні риси, які роблять її надзвичайно стійкою. Перша з них – *сумівність збуджень*, яка є найнебезпечнішою властивістю: будь-яка подія – стрес на роботі, сварка, фізична втома або навіть випадкова радість – не відволікає від думок про вживання, а навпаки, «підживлює» тягу [7, с. 118]. Мозок трансформує будь-яку енергію в імпульс для звичної дії, що робить спробу «просто не думати» про об'єкт залежності практично безуспішною.

Друга риса – *стійкість у часі*: домінанта не зникає сама по собі, а може перебувати в латентному (сплячому) стані роками, чекаючи на відповідний тригер [3, с. 97; 9, с. 54]. Третя риса полягає в *гальмуванні конкурентних центрів*: поки вогнище адикції активне, центри самозбереження, батьківського інстинкту та соціальної відповідальності перебувають під гнітом гальмування [2, с. 103]. Людина щиро «забуває» про важливість сім'ї чи здоров'я в момент спалаху домінанти, що пояснює ірраціональність поведінки залежних осіб з позицій нейрофізіології.

Першим кроком у системі Ухтомського є не боротьба із залежністю, а її ізоляція. Прямий опір – у формі настанови «я не буду пити» – часто призводить до зворотного ефекту, оскільки сама думка про заборону фокусує увагу на об'єкті залежності, посилюючи збудження [2, с. 115; 3, с. 211]. Науково обґрунтованою альтернативою є метод *автоматичного гальмування*, що передбачає створення умов, за яких патологічна домінанта не отримуватиме звичного підкріплення. Це досягається через повну зміну мікросоціального середовища та розрив асоціативних зв'язків [5, с. 78; 9, с. 61]. Якщо людина звикла палити під час кави, вона має на певний час відмовитися саме від кави, щоб розірвати ланцюг «подразник – реакція».

Ключовим аспектом ізоляції є *робота з передбаченням*: згідно з сучасними дослідженнями, домінанта активується задовго до самого акту вживання. Навчитись ідентифікувати «передвісники» – нав'язливі думки, специфічні запахи, зміну настрою – означає отримати шанс застосувати гальмування до того, як збудження стане некерованим [3, с. 219]. Таким чином, самоспостереження і когнітивна пильність є не допоміжними, а ключовими інструментами терапії залежності в рамках учення про домінанту.

Ухтомський стверджував: «Домінанта гаситься лише іншою домінантою». Людина не може жити у стані порожнечі; якщо забрати алкоголь чи наркотики, але не дати натомість іншого потужного джерела збудження, стара домінанта неминуче повернеться [5, с. 84; 7, с. 130]. Відтак центральним завданням реабілітації є *штучне вирошування нової мети*. Нова домінанта – наприклад, пов'язана зі спортом, волонтерством чи професійним навчанням – на початку завжди слабша за адиктивну, тому її потрібно підтримувати штучно: через жорсткий графік, систему винагород та публічні зобов'язання [2, с. 121].

З часом, за умови регулярного повторення, нова домінанта починає діяти за тим самим принципом сумівності – вона починає забирати собі енергію стресів [7, с. 134; 8, с. 192]. Замість того щоб «запивати» проблеми, людина починає «забігувати» їх у спортзалі або «запрацьовувати» їх у творчості. Суттєво, що *інтелектуальна складність* нової діяльності є додатковим захисним фактором: чим складніша й цікавіша нова діяльність, тим більше ресурсів мозку вона задіює, не залишаючи «вільного місця» для адиктивних імпульсів [2, с. 130].

Особливе місце у вченні О. О. Ухтомського посідає концепція «домінанти на обличчя іншого». Він вважав, що найпотужнішим біологічним та психологічним інструментом подолання будь-якої егоїстичної пристрасті є альтруїзм – безкорисливе служіння та допомога іншим людям [4, с. 167]. З погляду сучасної психології альтруїзм є складною системою просоціальної поведінки, що кардинально трансформує дофамінову та окситоцинову системи мозку [1, с. 215].

По-перше, будь-яка залежність являє собою крайню форму егоцентризму, де всі ресурси психіки спрямовані на отримання швидкого задоволення для себе. Альтруїстична активність перемикає фокус уваги на потреби інших, руйнуючи звичне коло самоізоляції та саможалю. По-друге, коли людина щиро допомагає іншому, її мозок виділяє окситоцин та ендорфіни, які природним чином знижують рівень кортизолу – гормону стресу [1, с. 218]. Оскільки саме хронічний стрес є основним пусковим гачком адиктивної домінанти, альтруїстичні вчинки створюють стабільний «здоровий» емоційний фон, нейтралізуючи потребу в штучних стимуляторах. По-третє, включення в альтруїстичну діяльність – наприклад, у волонтерський рух – забезпечує людину новим соціальним статусом і почуттям значущості. Позитивний зворотний зв'язок від суспільства формує надпотужну домінанту вищого (морального) порядку, що здатна блокувати будь-які імпульси старої адиктивної звички [4, с. 172; 5, с. 91].

Для переходу від теоретичних положень до практики рекомендується використовувати наступну послідовність дій. На першому етапі необхідне *визнання енергетичної природи тяги*: бажання слід сприймати як «чужорідний сигнал» або залишок старого вогнища збудження, а не як частину свого «Я» [2, с. 134; 5, с. 96]. Таке переосмислення знижує афективний заряд потягу та відкриває простір для вольового гальмування.

Другий етап – *створення «опорних точок»*: необхідно знайти 2–3 види діяльності (спорт, нове хобі, творчість), які викликають щирий інтерес, і приділяти їм увагу щоразу, коли виникає найменший натяк на тягу [2, с. 139; 3, с. 226]. Третій етап передбачає *фізичне зміцнення нервової системи*: оскільки домінанта виснажує організм, подолання залежності потребує відновлення загального ресурсу через нормалізацію сну, харчування та практику медитації, щоб мозок мав сили на гальмування старих центрів [1, с. 224; 8, с. 199]. Четвертий, завершальний етап полягає в *практиці щоденного альтруїзму*: свідомому інтегруванні в життя щотижневої допомоги іншим – волонтерства, підтримки новачків у групах тверезості. Це гарантує формування смислової домінанти вищого рівня, що є найнадійнішим захистом від рецидиву [1, с. 231; 4, с. 178].

Принцип домінанти О. О. Ухтомського пропонує оптимістичний та науково обґрунтований погляд на проблему залежності. Мозок є динамічною системою, і будь-яке патологічне вогнище можна згасити, якщо свідомо і наполегливо вирощувати на його місці нове, творче, просоціальне спрямування [7, с. 142]. Запропонований алгоритм – від ізоляції патологічної домінанти через формування замісної до культивування альтруїстичної домінанти вищого порядку – є логічно завершеною моделлю, що органічно поєднує нейрофізіологічне підґрунтя з практикою психологічної реабілітації та узгоджується з провідними тенденціями сучасної української науки про залежну поведінку [3, с. 234; 5, с. 102; 9, с. 74].

Список використаних джерел та літератури

1. Вітенко Н. В. Основи психосоматики. Київ, 2015. 340 с.
2. Кокур О. М. Психологія саморегуляції. Київ : Слово, 2017. 256 с.
3. Максименко С. Д. Психологія залежності. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 420 с.
4. Москалець В. П. Психологія релігії. Київ : Академвидав, 2014. 288 с.
5. Поклад І. М. Психологічна допомога при адиктивній поведінці. Київ, 2018. 192 с.
6. Проблеми нейропластичності та принципи домінанти в сучасній терапії : статті. Психологія і суспільство. Тернопіль, 2018–2023.
7. Тітов І. Г. Вступ до психофізіології. Київ : Академвидав, 2011. 304 с.
8. Трофімов Ю. Л. Психологія. Київ : Либідь, 2008. 560 с.
9. Чуприков А. П. Наркологія : актуальні питання. Київ : Здоров'я, 2019. 216 с.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МЕДСЕСТРИНСТВА МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННІ ЗДОРОВ'Я

Вступ. Сучасна система охорони здоров'я України перебуває у стані активної трансформації, що зумовлено як внутрішніми реформами, так і глобальними викликами, зокрема зростанням поширеності хронічних неінфекційних захворювань, старінням населення та наслідками воєнних дій. У цих умовах особливого значення набуває розвиток реабілітаційної допомоги як невід'ємної складової безперервного медичного супроводу пацієнта. Фізична реабілітація спрямована не лише на відновлення функціональних можливостей організму, але й на покращення якості життя, соціальну інтеграцію та повернення людини до активної діяльності [1].

Зростання потреби у реабілітаційних послугах обумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців, серед яких важливе місце займають медичні сестри магістерського рівня. Вони здатні забезпечувати комплексний догляд, брати участь у розробці індивідуальних програм реабілітації, здійснювати моніторинг стану пацієнта та координувати міждисциплінарну взаємодію. Однак сучасний стан медсестринства в Україні ще не повністю відповідає міжнародним стандартам, що зумовлює необхідність визначення перспективних напрямів його розвитку [2].

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування шляхів розвитку медсестринства магістерського рівня у фізичній реабілітації та відновленні здоров'я.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати сучасний стан медсестринської підготовки у сфері реабілітації;
- 2) визначити ключові професійні компетентності медсестри магістерського рівня;
- 3) обґрунтувати основні напрями розвитку медсестринства;
- 4) сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення підготовки фахівців.

Матеріали і методи. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, застосовано метод системного аналізу для оцінки сучасного стану медсестринства у сфері реабілітації; бібліографічний метод для вивчення наукових джерел, міжнародних рекомендацій і нормативно-правових документів; порівняльний аналіз для зіставлення національного та міжнародного досвіду підготовки медсестер; узагальнення та синтез для формулювання висновків і практичних рекомендацій.

Інформаційною базою дослідження стали документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, наукові праці з медсестринства, фізичної терапії, організації охорони здоров'я, а також законодавчі акти України. Аналіз здійснювався з

урахуванням сучасних підходів до доказової медицини та міждисциплінарної взаємодії [3].

Результати та їх обговорення. Сучасна модель реабілітаційної допомоги базується на принципах мультидисциплінарності, пацієнт-орієнтованості та безперервності надання послуг. У цій моделі медична сестра магістерського рівня виконує не лише традиційні функції догляду, але й бере активну участь у клінічному процесі.

Одним із ключових напрямів розвитку є розширення професійних компетентностей медсестер. Вони повинні володіти навичками клінічного оцінювання функціонального стану пацієнта, визначення реабілітаційного потенціалу, планування та реалізації індивідуальних програм відновлення. Важливим є формування клінічного мислення, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення у складних клінічних ситуаціях [4].

Не менш значущим є розвиток комунікативних компетентностей. Медична сестра виступає посередником між пацієнтом, його родиною та членами мультидисциплінарної команди. Вона забезпечує інформування, підтримку, мотивацію пацієнта до активної участі у процесі реабілітації. Ефективна комунікація сприяє підвищенню прихильності до лікування та покращенню результатів відновлення [5].

Важливою складовою професійної діяльності є впровадження доказової практики. Використання клінічних рекомендацій, протоколів і результатів наукових досліджень дозволяє підвищити ефективність реабілітаційних заходів, мінімізувати ризики та забезпечити високу якість медичної допомоги. Медсестра магістерського рівня повинна вміти критично оцінювати наукову інформацію та застосовувати її у практичній діяльності [6].

Окрему увагу слід приділити управлінським компетентностям. Магістр медсестринства може виконувати функції координатора реабілітаційного процесу, організовувати роботу середнього медичного персоналу, контролювати якість надання послуг та впроваджувати інноваційні підходи в практику [7].

Суттєвим напрямом розвитку є цифровізація медсестринської діяльності. Використання електронних медичних систем, телемедицини, мобільних додатків для моніторингу стану пацієнтів відкриває нові можливості для підвищення доступності та ефективності реабілітації. Телереабілітація дозволяє забезпечити безперервність догляду навіть у віддалених регіонах [8].

Порівняння з міжнародним досвідом свідчить, що у багатьох країнах медсестри магістерського рівня мають значно ширші повноваження, включаючи право самостійного ведення пацієнтів у межах компетенції, участь у прийнятті клінічних рішень та проведення наукових досліджень. В Україні цей напрям лише формується, що потребує нормативного врегулювання та підтримки з боку держави [9].

Висновки. Розвиток медсестринства магістерського рівня у фізичній реабілітації є важливим стратегічним напрямом модернізації системи охорони здоров'я. Основними шляхами розвитку є удосконалення освітніх програм,

розширення професійних компетентностей, впровадження доказової практики, розвиток міждисциплінарної взаємодії та цифровізація медичної допомоги.

Підвищення ролі медсестри у реабілітаційному процесі сприятиме покращенню якості медичних послуг, підвищенню ефективності відновлення здоров'я пацієнтів та інтеграції національної системи охорони здоров'я у світовий простір.

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство охорони здоров'я України. Реформа системи охорони здоров'я в Україні: стратегічні документи. Київ, 2020. 120 с.
2. World Health Organization. Rehabilitation 2030: A Call for Action. Geneva: WHO, 2017. 32 p.
3. World Health Organization. Global strategy on digital health 2020–2025. Geneva: WHO, 2021. 84 p.
4. Мартинюк В. С. Медсестринство у реабілітації: навчальний посібник. Київ: Медицина, 2019. 256 с.
5. Лехан В. М. Комунікація в медсестринстві. Дніпро: Акцент, 2018. 180 с.
6. Polit D. F., Beck C. T. Nursing research: generating and assessing evidence for nursing practice. 11th ed. Philadelphia: Wolters Kluwer, 2021. 784 p.
7. Marquis B. L., Huston C. J. Leadership roles and management functions in nursing. 10th ed. Philadelphia: Wolters Kluwer, 2020. 720 p.
8. Institute of Medicine. The future of nursing: leading change, advancing health. Washington: National Academies Press, 2011. 700 p.
9. Reeves S., Pelone F., Harrison R., Goldman J., Zwarenstein M. Interprofessional collaboration to improve professional practice and healthcare outcomes. Cochrane Database Syst Rev. 2017.

УДК : 159.944.4

Олена Вітриченко

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ НА ПАМ'ЯТЬ

Анотація. У тезах розглянуто вплив хронічного емоційного стресу на процеси пам'яті. Проведено аналіз сучасних досліджень щодо нейрофізіологічних механізмів впливу стресу на когнітивні функції. Встановлено, що тривалий стрес негативно впливає на гіпокамп, порушує процеси запам'ятовування та відтворення інформації, а також сприяє когнітивному виснаженню.

Ключові слова: хронічний стрес, пам'ять, когнітивні функції, гіпокамп, кортизол.

Актуальність теми. У сучасних умовах зростає кількість стресогенних факторів (соціальні, економічні, військові), що призводить до хронічного емоційного напруження. Доведено, що стрес впливає не лише на емоційний стан людини, а й на вищі інтегративні функції центральної нервової системи, зокрема пам'ять та здатність до пізнання та навчання. .

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах тривалого психоемоційного навантаження, коли порушення когнітивних процесів може мати стійкий характер.

Мета дослідження. Визначити особливості впливу хронічного емоційного стресу на пам'ять людини.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз сучасних наукових публікацій, присвячених дослідженню впливу стресу на когнітивні функції, зокрема пам'ять, увагу та навчання. Використано узагальнення результатів експериментальних та клінічних досліджень.

Результати дослідження. Хронічний стрес супроводжується тривалим підвищенням рівня глюкокортикоїдів (зокрема кортизолу), що негативно впливає на структури мозку, відповідальні за пам'ять. Найбільш вразливим є гіпокамп — ключова структура, що забезпечує процеси консолідації пам'яті.

Дослідження показують, що хронічний стрес призводить до зниження об'єму гіпокампа; порушуються процеси довготривалої пам'яті; погіршується здатність до навчання та відтворення інформації.

Крім того, встановлено, що під впливом тривалого стресу знижується ефективність когнітивних процесів, таких як увага, мислення та пам'ять. У студентської молоді хронічний емоційний стрес пов'язаний із погіршенням сприйняття та обробки інформації, що безпосередньо впливає на якість навчальної діяльності. Механізми впливу стресу включають: порушення нейрональної пластичності; зниження синаптичної активності; дисбаланс нейромедiatorів; виснаження адаптаційних ресурсів організму.

Варто зазначити, що короткочасний (гострий) стрес може мати мобілізуючий ефект і навіть покращувати пам'ять, однак тривалий вплив стресових факторів має протилежний результат.

Висновки. Хронічний емоційний стрес є суттєвим фактором порушення когнітивних функцій, зокрема пам'яті. Основним нейрофізіологічним механізмом є негативний вплив на гіпокамп та інші структури мозку. Тривалий стрес призводить до зниження здатності до навчання та ефективної обробки інформації. Профілактика хронічного стресу є важливою умовою збереження когнітивного здоров'я людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Ващенко В. В., Маслова Н. М. Вплив стресу на вищі інтегративні функції організму: пам'ять, пізнання, навчання // *Scientific research in the modern world*. – 2023. – С. 71–75.
2. Соловійова Є. Т., Максименко О. В., Літвін В. І. та ін. Вплив стресу на когнітивні функції // *Scientific Publishing Center*. – 2024.
3. Оліфіренко Д. Є., Білошапка А. В., Овчар А. В., Кузнецова М. О. Вплив хронічного емоційного стресу на сприйняття інформації здобувачами вищої освіти // *Матеріали міжнародної конференції*. – Ужгород, 2023. – С. 148–149.
4. Kryzhychkovska D. The Brain Under Pressure: How Stress Affects Neural Structures and Functions // *Scientific conference materials*. – 2025.
5. *Scientific research in the modern world*. Вплив стресу на вищі інтегративні функції організму: пам'ять, пізнання, навчання.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КЛІНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Клінічне обстеження (фізикальне) — це комплексний огляд пацієнта для виявлення ознак захворювань, що включає збір анамнезу (скарг), огляд, пальпацію (промацування), перкусію (простукування) та аускультацию (вислуховування). Воно є основою діагностики (забезпечує ~20% даних) та допомагає визначити необхідність подальших лабораторних або інструментальних заходів.

Особливості проведення : клінічне обстеження вимагає налагодження контакту, спеціалізованого обстеження (наприклад, клінічне неврологічне обстеження або оцінка людей з ампутаціями), що проводяться за спеціальними протоколами.

У ортопедичного хворого необхідно в'ясувати характер болю (під час ходьби, роботи, у стані спокою, вдень, вночі, при змінах погоди, при вставанні, при перших кроках, при активних чи пасивних рухах). Біль може бути гострим, тупим, ниючим, таким, що різко віддає у дистальні відділи кінцівок (стріляє). У потерпілих, які отримали травму, необхідно з'ясувати час отримання травми, механізм її, характер травмуючого фактора, в яких умовах виникла травма, якою була перша допомога, як потерпілого транспортували, чи він самостійно діставався до лікарні.

У ортопедичного хворого необхідно з'ясувати також час і початок захворювання. Якщо захворювання вроджене, слід зібрати інформацію про спадковість хворого, стан здоров'я батьків, особливості пологів, динаміку розвитку дитини (коли почала сидіти, ходити), які перенесла захворювання, оцінити рівень інтелектуального розвитку.

Зібравши анамнез хвороби, життя (з урахуванням загального стану хворого, особливо стосовно травматологічних хворих), переходять до огляду, який буває або ґрунтовним, повноцінним, або побіжним.

Оглядаючи хворих у положенні стоячи, звертають увагу на поставу, характер активних рухів (вільні, сковані, обережні), симетричність кінцівок, таза, голови; наявність щадної пози, вимушеного положення сегментів кінцівок, стан, колір шкіри, наявність крововиливів, рубців, висипань, ран, саден, виразок. У положенні хворого лежачи звертають увагу на активне чи пасивне положення в ліжку, наявність вимушеної пози.

При переломах кісток таза типовим є положення потерпілого на спині із зігнутими у кульшових і колінних суглобах та відведеними нижніми кінцівками (положення жаби); при переломах шийки стегна — вимушене положення на спині з ротованою назовні нижньою кінцівкою; при переломі шийного відділу хребта потерпілий нерухомо лежить на спині, верхні кінцівки відведені, зігнуті в ліктьових суглобах, передпліччя лежать на грудях, проновані, із зігнутими пальцями; при переломах плечової кістки у середній третині з ушкодженням променевого нерва потерпілий здоровою рукою підтримує травмовану руку за передпліччя і притискає плече до

грудної клітки, а кисть звисає, пальці розігнуті і вивести їх з долонного згинання потерпілий не може.

Необхідно звернути увагу на вісь верхніх і нижніх кінцівок. У нормі вісь верхньої кінцівки при повному розгинанні і супінації кисті проходить від головки плечової кістки через головку променевої до головки ліктьової кістки. Відхилення від осі верхньої кінцівки свідчить про наявність деформацій, які можуть бути на протязі сегмента кінцівки або на рівні суглоба.

Вісь нижньої кінцівки проходить від верхньої осі здухвинної кістки через середину наколінка до проміжку між I і II пальцями стопи. Відхилення від осі нижньої кінцівки у суглобі з кутом, відкритим назовні, є свідченням наявності вальгусної деформації, а відхилення досередини — варусної деформації.

Далі звертають увагу на наявність набряків, їхню локалізацію, дізнаються про час появи чи постійність їх, оглядають стан м'язів (гіпотрофія, атрофія), форму суглобів.

Починають огляд суглобів з верхніх кінцівок. Кожний суглоб має свої характеристичні контури, які утворені суглобовими кінцями і прилеглими м'якими тканинами, м'язами. Суглоби можуть бути дефігурованими, тобто такими, що втратили свою нормальну форму, контури (при гемартрозах, синовітах), або деформованими (при переломах, вивихах, деформівному остеоартрозі, подагрі, фіброзних дисплазіях та ін.).

Оглядають контури, наприклад, кульшових суглобів при розігнутих стегнах, симетричному положенні таза, що контролюється по біспінальній лінії (умовна лінія, що з'єднує обидві верхні передні ості здухвинних кісток, які в нормі розташовані на одному рівні). Звертають увагу на симетричність великих вертлюгів, їхню контурність, на стан сідничних м'язів (відсутність сплюснення на одному боці чи на обох), на симетричне розташування сідничних складок, наявність додаткових складок, симетричність їх, на відсутність випинань чи пульсації в стегновому трикутнику (трикутнику Скарпа).

Обмеження рухів у суглобах виникають унаслідок запалень, дегенеративно-дистрофічних процесів (артритів, артрозів, артропатій), уражень прилеглих тканин, м'язів, крововиливів (гемофілія). Обмеження рухів у суглобі в один бік називають контрактурою; обмеження амплітуди рухів у суглобі — тугорухомістю. Виділяють ще ригідність суглоба, коли в суглобі можливі лише хитальні рухи. Повна відсутність рухів у суглобі — це анкілоз.

Отже, методи вимірювання — цінний тест при реабілітації пацієнтів з переломами кінцівок, вивихами із затриманням росту, деструкцією суглобових кінців, деформаціями кінцівок, анкілозами, контрактурами. Методика вимірювання завжди передбачає порівняння з протилежним сегментом, протилежною кінцівкою.

Клінічне обстеження відрізняється від клінічного дослідження (наукового випробування нових ліків або методів лікування). Ретельно зібрані дані дозволяють поставити попередній діагноз і визначити лікувально-реабілітаційну тактику.

Список використаних джерел та літератури

1.Реторн, З.Д., Кук, К., і Ренекер, Дж. Соціальні детермінанти здоров'я: Якщо ви не вимірюєте їх, ви не бачите загальної картини. *Журнал ортопедичної та спортивної фізичної терапії*, 49 (12), 872—874. doi:10.2519/jospt.2019.0613.

2.[https://uk.wikipedia.org/wiki/ Фізикальне_обстеження](https://uk.wikipedia.org/wiki/Фізикальне_обстеження)

УДК 796.03:612.7

Віктор ГОРДІЙЧУК

АДАПТИВНА РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

У сучасних умовах розвитку системи охорони здоров'я та реабілітації адаптивна рухова активність (АРА) розглядається як ключовий інструмент відновлення функцій опорно-рухового апарату (ОРА). Перехід від медико-центричної до біопсихосоціальної моделі реабілітації зумовив переосмислення ролі рухової активності як не лише допоміжного, а фундаментального засобу відновлення, профілактики ускладнень та соціальної інтеграції пацієнтів [1]. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості осіб із травмами та захворюваннями ОРА, зокрема в умовах воєнного стану, що потребує ефективних, науково обґрунтованих та інноваційних підходів до відновлення функцій організму.

Адаптивна рухова активність є інтегративною системою, що поєднує фізичні вправи, психоемоційну підтримку та природні чинники з метою відновлення рухової автономії людини. Її ефективність базується на механізмах нейром'язової адаптації, пластичності центральної нервової системи та формуванні нових моторних навичок [3].

У структурі адаптивної фізичної культури виділяють кілька напрямів: адаптивне фізичне виховання, адаптивний спорт, рухову рекреацію та фізичну реабілітацію. Кожен із них виконує специфічні функції - від формування базових рухових навичок до повного відновлення функцій після травм чи оперативних втручань [4]. Особливе значення для відновлення ОРА має саме адаптивна фізична реабілітація, яка спрямована на регенерацію тканин, відновлення амплітуди рухів та нормалізацію м'язового тону.

Методологічною основою АРА є принципи гуманістичної спрямованості, адаптивності, системності та індивідуалізації. Вони забезпечують побудову ефективних програм реабілітації, що враховують функціональний стан, психоемоційні особливості та соціальні умови пацієнта [6].

Процес відновлення функцій ОРА має поетапний характер. На етапі стабілізації застосовуються ізометричні вправи та пасивні рухи для зменшення болю та набряку. Етап функціонального відновлення передбачає активне зміцнення м'язів і відновлення рухових патернів. Завершальний етап - рухова реадаптація - спрямований на повернення пацієнта до повсякденної діяльності та соціальної активності [3].

Суттєвого значення набувають інноваційні технології, зокрема роботизовані системи, біологічний зворотний зв'язок та віртуальна реальність, які підвищують

точність рухів, мотивацію пацієнтів і дозволяють об'єктивно оцінювати динаміку відновлення [7]. Телереабілітація забезпечує безперервність процесу відновлення та доступність послуг для пацієнтів у віддалених регіонах.

Важливим клінічним аспектом є рання мобілізація, яка запобігає розвитку ускладнень, пов'язаних з іммобілізацією, таких як м'язова атрофія, контрактури та когнітивні порушення [7]. Також значну роль відіграє індивідуалізація програм реабілітації при специфічних патологіях, зокрема при адгезивному капсуліті, післяопераційних станах та хронічних захворюваннях суглобів [2].

Європейські рекомендації підкреслюють, що фізична активність є обов'язковим компонентом лікування захворювань ОРА, а її регулярне застосування сприяє зменшенню болю, покращенню функціонального стану та якості життя пацієнтів.

Адаптивна рухова активність є фундаментальним засобом відновлення функцій опорно-рухового апарату, що поєднує науково обґрунтовані методи фізичної терапії з сучасними технологічними рішеннями. Її ефективність визначається раннім початком реабілітації, індивідуалізацією програм, активною участю пацієнта та професійною компетентністю фахівця. Інтеграція інноваційних технологій і телемедицини відкриває нові можливості для підвищення якості та доступності реабілітаційних послуг. Подальший розвиток АРА в Україні має бути спрямований на впровадження європейських стандартів, удосконалення підготовки фахівців та розширення міждисциплінарної взаємодії.

Список використаних джерел та літератури

1. Golyk V., Syvak O., Grabljevec K., Tederko P., Gutenbrunner C., Nugraha B. Five years after development of the National Disability, Health and Rehabilitation Plan for Ukraine: achievements and challenges. *Journal of Rehabilitation Medicine*. 2021. Vol. 53, no. 3. jrm00160. DOI: 10.2340/16501977-2792.
2. Rusanov A., Vitomskyi V., Roi I., Borzykh N., Klavina A., Vitomska M., Kobinskyi O. Dynamics of pain and movement amplitude under the influence of physical therapy programs for patients with adhesive capsulitis and myofascial pain syndrome. *Health, sport, rehabilitation*. 2024. Vol. 10, no. 4. P. 62–73. DOI: 10.58962/HSR.2024.10.4.62-73.
3. Адаптивна рухова активність як фундаментальний засіб відновлення функцій опорно-рухового апарату: міждисциплінарний аналіз. *Академічні візії*. 2026. Вип. 52. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/2839/2683>.
4. Васкан І., Циба Ю., Бражанюк А. Адаптивна фізична культура як засіб реабілітації осіб з інвалідністю. *Physical Culture and Sport*. 2021. № 2. URL: <https://pcs.khmnmu.edu.ua/index.php/pcs/article/download/371/338>.
5. Трояновська М. М. Адаптивна фізична культура : навч. посіб. Чернігів : НУ «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, 2021. 112 с.
6. Інтелектуальні технології для реабілітації суглобів. *Tetmed*. 2025. URL: <https://tetmed.net/intelektualni-tehnologiyi-dlya-reabilitacziyi-suglobiv/>.
7. Реабілітація за допомогою технологій: сучасні можливості та перспективи. *RehabUkraine*. 2023. URL: <https://rehabukraine.com/blog/reabilitatsiya-za-dopomogoyu-tehnologii-suchasni-mozhlyvosti-ta-perspektyvy/>.

КОНСЕРВАТИВНЕ ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ЛАТЕРАЛЬНОМУ ЕПІКОНДИЛІТІ

Вступ. Латеральний епікондиліт (або лікоть тенісиста) — це запально-дегенеративне захворювання сухожилля, які прикріплюються до зовнішньої частини ліктьового суглоба. Попри назву, воно часто виникає не лише у спортсменів, а й у людей, чия діяльність пов'язана з однотипними рухами руки (будівельники, перукарі, користувачі ПК). Латеральний епікондиліт – це тендинопатія, поширеність якої становить від 1 до 3% серед населення віком 35-60 років. Це патологія зі сприятливим перебігом, але з частими рецидивами (що передбачає додаткові економічні витрати) [4].

Типові симптоми включають біль у латеральному лікті, біль при розгинанні зап'ястя та ослаблення сили хвата. Посилення болю виникає при рукостисканні, підніманні неважких побутових предметів та самообслуговуванні. У пацієнтів виникають труднощі при спробі втримати предмет у руці. Біль може поширюватися вниз по передпліччю до зап'ястя. Латеральний епікондиліт – це стан, що проходить самостійно, і оперативне лікування рекомендується лише у важких, стійких до лікування випадках [1].

Вважається, що причиною є повторювані професійні або спортивні дії, що включають розгинання та супінацію зап'ястя. Діагноз ставиться клінічно на основі анамнезу та фізикального обстеження; однак, глибоке розуміння диференціальної діагностики є обов'язковим для запобігання непотрібним обстеженням та терапії [7].

Мета дослідження: обґрунтувати основні напрямки консервативного лікування та реабілітації при латеральному епікондиліті.

Результати дослідження. Стан більшості пацієнтів покращується за допомогою неоперативних заходів, таких як модифікація активності, фізіотерапія та ін'єкції. Невеликому відсотку пацієнтів знадобиться хірургічне звільнення сухожилля короткого променевого розгинача зап'ястя. Звичайні методи звільнення можуть виконуватися через шкіру, артроскопічним або відкритим доступом. Консервативне лікування латерального епікондиліту ґрунтується на зменшенні запалення та наданні спокою пошкодженим сухожиллям. Обмеження навантаження є першочерговим та найважливішим етапом. Необхідно виключити рухи, що викликають біль: обертання кисті, підняття важких предметів, повторювані хапальні рухи [7].

Автори підкреслюють ефективність ін'єкційної терапії, особливо аутологічної крові та плазми, збагаченої тромбоцитами, одночасно доводячи неефективність акупунктури та ударно-хвильової терапії як методів лікування латерального епікондиліту. Продемонстрована цінність інших відомих консервативних методів лікування, таких як фізіотерапія [2].

Пацієнти, які отримують електрофізіотерапію та фізичну терапію, повідомляють про статистично та клінічно покращені показники болю та функції порівняно з

плацебо. Ін'єкції можуть підвищувати ризик побічних ефектів у пацієнтів порівняно з іншими консервативними методами лікування. При консервативному лікуванні латерального епікондиліту електрофізіотерапія та фізична терапія повинні мати пріоритет перед іншими втручаннями [3].

Мануальна терапія та ексцентричне силове тренування – це два фізіотерапевтичні методи лікування, які мають найбільший корисний ефект, а їхнє співвідношення витрат і результатів є дуже сприятливим. Їх доповнення іншими методами, такими як ударні хвилі, бандажі або Kinesio-тейпування, яке серед інших, сприяє досягненню терапевтичних цілей, але тягне за собою додаткові витрати [1].

За правильного консервативного лікування та дотримання режиму спокою симптоми можуть зникнути за кілька тижнів, проте в хронічних випадках процес одужання може тривати 3–6 місяців.

Як метод першої лінії лікування рекомендуються ексцентричні вправи для розгиначів зап'ястка, як тип силового тренування, при якому м'яз подовжується під навантаженням (фаза «відпускання» або опускання ваги). Вони зміцнюють сухожилля, покращують стабільність, знижують ризик травм і прискорюють реабілітацію. Приклади: відтискання з акцентом на опускання обтяження, повільні підтягування. Основні характеристики та переваги ексцентричних вправ: основний акцент робиться на повільній фазі подовження м'яза (наприклад, повільно опускати обтяження, а не піднімати його). Концентричні та ізотонічні вправи також є рекомендованими при лікті тенісиста. Концентричні вправи – це тип силового тренування, при якому м'яз скорочується, долаючи зовнішній опір. Це класична «підйомна» фаза руху (наприклад, згинання рук із гантелями), яка ефективно підвищує силу, м'язову масу, споживає менше енергії, ніж ексцентричні рухи, та забезпечує швидше відновлення. Ізотонічні вправи – це динамічні фізичні навантаження, при яких м'язи скорочуються (змінюють довжину), а суглоби рухаються під сталим опором. Вони покращують силову витривалість, зміцнюють м'язи та суглоби. Приклади включають віджимання, підтягування, плавання та роботу з гантелями. Порівняно з групою концентричних або ізотонічних вправ, група ексцентричних вправ показала значне зменшення показників болю, однак, між двома групами не спостерігається жодної різниці в силі та функції м'язів. Ексцентричні вправи можуть зменшити біль та збільшити силу м'язів [6].

Функціональний масаж за Кальтенборном часто призводить до покращення стану вже після 1-2 процедур, а правильне дозування навантаження забезпечує баланс між мобілізацією та відновленням. Терапевтичні засоби часто використовують такі методи, як ультразвук, лазеротерапія та кріотерапія. Також можуть використовуватися додаткові терапевтичні засоби, такі як тейпування та фіксація [5].

Висновки. Численні фізіотерапевтичні методи лікування тенісного ліктя використовують мануальні методи лікування болю та покращення функції суглобів, включаючи мобілізацію суглобів, масаж м'яких тканин та міофасціальне розслаблення. Реабілітація за допомогою фізичних вправ включає індивідуально підібрані заняття для зміцнення слабких м'язів та покращення біомеханіки ліктьового

суглоба. Охоплюються численні режими тренувань, такі як ексцентричні тренування та прогресивні вправи з опором.

Список використаних джерел та літератури

1. Ahmed A.F., Rayyan R, Zikria B.A., Salameh M. Lateral epicondylitis of the elbow: an up-to-date review of management. *Eur J Orthop Surg Traumatol*. 2023. 33(2). P.201-206. doi:10.1007/s00590-021-03181-z
2. Bonczar M., Ostrowski P., Plutecki D., et al. Treatment Options for Tennis Elbow - An Umbrella Review. *Folia Med Cracov*. 2023. 63(3). P.31-58. doi:10.24425/fmc.2023.147213
3. Kim Y.J., Wood S.M., Yoon A.P., Howard J.C., Yang L.Y, Chung K.C. Efficacy of Nonoperative Treatments for Lateral Epicondylitis: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Plast Reconstr Surg*. 2021. 147(1). P.112-125. doi:10.1097/PRS.00000000000007440
4. Landesa-Piñeiro L., Leirós-Rodríguez R. Physiotherapy treatment of lateral epicondylitis: A systematic review. *J Back Musculoskelet Rehabil*. 2022. 35(3). P.463-477. doi:10.3233/BMR-210053
5. Pathan A.F., Sharath H.V. A Review of Physiotherapy Techniques Used in the Treatment of Tennis Elbow. *Cureus*. 2023. 15(10). e47706. doi:10.7759/cureus.47706
6. Yoon S.Y., Kim Y.W., Shin I.S., et al. The Beneficial Effects of Eccentric Exercise in the Management of Lateral Elbow Tendinopathy: A Systematic Review and Meta-Analysis. *J Clin Med*. 2021. 10(17). 3968. doi:10.3390/jcm10173968
7. Tosti R., Jennings J., Sowards J.M. Lateral epicondylitis of the elbow. *Am J Med*. 2013. 126(4). P357.e1-357.e3576. doi:10.1016/j.amjmed.2012.09.018m

УДК 615.825:616.711-007.54

Наталія ГРЕЙДА, Богдан МАКАРА

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ КІФОЗУ

Вступ. Термін «кіфоз» використовується для опису викривлення хребта, яке призводить до аномально заокругленої спини. Кіфоз може розвиватися внаслідок травми, аномалій розвитку, дегенеративного захворювання диска, запальних захворювань та інфекційних захворювань, а також ятрогенних причин [6].

Розвиток кіфотичної деформації шийного відділу хребта може бути пов'язаний з дегенеративним захворюванням, травмою, пухлиною, аномалією розвитку, а також хірургічним втручанням. Післяопераційний кіфоз може спостерігатися як після переднього, так і після заднього хірургічного доступу. Деформація також може бути наслідком системних захворювань, таких як анкілозуючий спондиліт або ревматоїдний артрит [4].

Грудний та грудино-поперековий кіфоз є поширеною деформацією у дітей та підлітків. Кіфотична деформація хребта визначається як вигин, що демонструє збільшення дорсального опуклого кута. Найпоширенішими причинами кіфозу у дітей та підлітків є хвороба Шейермана, постуральний та вроджений кіфоз.

Фундаментальні принципи лікування – це аналіз кіфотичної деформації та відновлення або підтримка сагітального балансу. Клінічно значущі сагітальні деформації можуть призвести до сильного болю, суттєвих косметичних змін, дисфункції спинного мозку, проблем з ковтанням, шлунково-кишкових та серцево-легеневих ускладнень [5].

Мета дослідження: обґрунтувати засоби фізичної терапії при кіфозі.

Результати дослідження.

Комплексний підхід у реабілітації при кіфозі допомагає зупинити прогресування деформації та покращити роботу внутрішніх органів. Дихальні вправи, дихальні техніки та вправи для збільшення об'єму легень є ефективними при стисненні грудної клітки при кіфотичній поставі. Плавання рекомендується для розвантаження хребта та зміцнення м'язів спини та живота.

Терапевтичні вправи показані для профілактики та лікування порушень постави, враховуючи ідею зміцнення слабкої та видовженої частини м'язів та розтягування короткої та сильної частини. Рекомендованими є спеціальні вправи для зміцнення м'язового корсета та реклінації (розгинання) грудного відділу хребта. Однак важливо знати тип та обсяг вправ, які виявилися ефективними для покращення постуральних дисфункцій. Різні типи вправ, що включають зміцнення та розтягування м'язів та їх антагоністів, здаються ефективними для покращення стану хребта при кіфозі. Необхідно враховувати інтенсивність, обсяг та тривалість вправ, а також практикувати спеціальні вправи для м'язів, задіяних у порушенні постави. Лікувально-відновний масаж допомагає розслабити м'язи, що знаходяться в напрузі, та покращити кровообіг [3].

Групові вправи для зміцнення хребта та тренувань постави зменшують як рентгенологічні, так і клінічні показники кіфозу. У пацієнтів з якими проводять втручання покращується самооцінка та задоволеність своєю зовнішністю. Вправи для зміцнення хребта та тренування постави можуть бути ефективним варіантом лікування для людей похилого віку з гіперкіфозом. Первинним результатом втручань є зміна золотого стандарту кута Кобба кіфозу, виміряного за допомогою бічних рентгенограм хребта у положенні стоячи. Вторинні результати включають зміну кіфозу, виміряного кіфометром, фізичної функції (модифікований тест фізичної працездатності, швидкість ходи, вставання та йди з часовим обмеженням, стояння з навантаженням з часовим обмеженням, 6-хвилинна ходьба) та якості життя, пов'язаної зі здоров'ям (HRQoL) [2].

Технологічні вправи та тренування постави з використанням перегляду відеокліпів та текстових повідомлень є доцільними та прийнятними для невеликої когорти осіб з гіперкіфозом. Втручання складається з двох частин: тренування вправ та постави за допомогою відеокліпів, які щодня надсилаються учасникам через текстові повідомлення, включаючи шість щотижневих посилок на відеокліпи для перегляду на смартфоні учасників; текстові повідомлення з підказками щодо практики правильної постави. Технологічні вправи та тренування постави потребують

подальшого вивчення як потенційна програма самостійного лікування вікового гіперкіфозу, яка може легше поширюватися, ніж очні тренування [1].

Доступні оперативні варіанти лікування різних типів грудопоперекового кіфозу у дітей та підлітків включають дорсальну інструментальну терапію та спондилодез у поєднанні з вентральним спондилодезом та виключно вентральну інструментальну терапію та спондилодез [5].

Кожного пацієнта з кіфозом слід лікувати, виходячи з поточного стану та потреб. Слід завжди пам'ятати, що пацієнти з негативним сагітальним балансом можуть компенсувати його згинанням стегна, але набагато складніше компенсувати позитивний сагітальний баланс. Головною метою хірургічного лікування пацієнтів з кіфозом є корекція сагітальної кривої, а також відновлення балансу хребта в прийнятному діапазоні над стегнами та колінами [6].

Висновки. Фізична терапія при кіфозі спрямована на зміцнення м'язів спини та преса, розтягнення грудних м'язів, корекцію постави та зменшення болю. Основу складають терапевтичні вправи, дихальні вправи, плавання та масаж. Коли кіфотична деформація перевищує певну точку і консервативні методи терапії більше не є достатніми, показано хірургічне втручання.

Список використаних джерел та літератури

1. Katzman W.B., Gladin A., Lane N.E., et al. Feasibility and Acceptability of Technology-Based Exercise and Posture Training in Older Adults With Age-Related Hyperkyphosis: Pre-Post Study. *JMIR Aging*. 2019. 2(1). e12199. doi:10.2196/12199
2. Katzman W.B., Vittinghoff E., Lin F., et al. Targeted spine strengthening exercise and posture training program to reduce hyperkyphosis in older adults: results from the study of hyperkyphosis, exercise, and function (SHEAF) randomized controlled trial. *Osteoporos Int*. 2017. 28(10). P.2831-2841. doi:10.1007/s00198-017-4109-x
3. Porto A.B., Nascimento Guimarães A., Alves Okazaki V.H. The effect of exercise on postural alignment: A systematic review. *J Bodyw Mov Ther*. 2024. 40. P.99-108. doi:10.1016/j.jbmt.2024.04.004
4. Stulík J., Nesnídal P., Sebesta P., Vyskočil T., Kryl J. Kyfotické deformity krční páteře [Kyphotic deformities of the cervical spin]. *Acta Chir Orthop Traumatol Cech*. 2011. 78(3). P.215-224.
5. Tsekoura M., Katsoulaki M., Kastrinis A., et al. The Effects of Exercise in Older Adults with Hyperkyphotic Posture. *Adv Exp Med Biol*. 2023. 1425. P.501-506. doi:10.1007/978-3-031-31986-0_49
6. Yaman O., Dalbayrak S. Kyphosis and review of the literature. *Turk Neurosurg*. 2014. 24(4). P.455-465. doi:10.5137/1019-5149.JTN.8940-13.0

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Вступ. Неочікувані зміни у функціонуванні цілої системи фізичної культури, через повномасштабну війну, поставили перед українським суспільством виклики, що призвели до труднощів у збереженні звичних умов навчання та дозвілля. Стресові умови, обмеження доступу до ресурсів, навчання в непередбачуваних обставинах психологічно послабило здатність молоді до зосередження та участі в освітньому процесі [1].

Аналіз літератури та практики функціонування закладів освіти різних рівнів підтверджує, що умови сьогодення вимагають нових підходів до фізичної культури, а також адаптації їх до потреб сучасного освітнього процесу.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні виклики у фізичній культурі в умовах воєнного стану.

Методи дослідження передбачали аналіз державних урядових документів, наукових праць, анкетування, аналіз стану функціонування системи фізичної культури в умовах викликів, пов'язаних із повномасштабною війною.

Результати досліджень. В Україні упродовж 2025/2026 навчального року активно продовжуються системні трансформації в освіті, щоб діти та молодь мали доступ до безпечного та якісного навчання, були адаптовані до сучасних викликів й мали можливість самореалізуватися у нашій державі.

Умови воєнного стану вимагають інших підходів до організації фізичного виховання в закладі освіти. Стан освіти, навчальні програми та навчальний план рекомендується виконувати, ущільнюючи навчальний матеріал, організовуючи самостійну навчальну діяльність учнів, додаткові консультації з використанням технологій дистанційного навчання [3], тому в теперішній час гостро постає питання якості освіти, особливо фізичного виховання.

За даними міністра освіти і науки України Оксена Лісового, цього року в Україні в школу йдуть 3,5 мільйона дітей. Усе більше школярів повертається до очного навчання: майже мільйона учнів навчатимуться очно, дистанційно — на 103 тисячі учнів менше, ніж торік. Понад 302889 дітей за кордоном і 35361 на ТОТ продовжують зберігати зв'язок з українською системою освіти, зокрема через програму українознавчого контенту.

На етапі п'ятого року повномасштабного вторгнення станом на вересень нинішнього навчального року в Україні було пошкоджено 3428 закладів освіти, з них 365 — повністю зруйновано. 3745 закладів пошкоджено 394 зруйновано повністю (Вінницька область- 6; Волинська область – 6, Дніпропетровська область – 452, Донецька область - 390 ; Житомирська – 25) У Києві році через російські обстріли було пошкоджено 63 заклади освіти, з них 10 — підпорядковані Департаменту освіти і науки КМДА. [3].

За час повномасштабної війни зруйновано 11 та 279 пошкоджено закладів вищої освіти. Через обстріли освітня інфраструктура зазнає значних втрат — наразі в

Україні повністю зруйновано 4 університети та 7 коледжів, ще 117 університетів та 162 коледжі отримали пошкодження.

Останні підрахунки Міністерства молоді та спорту вказують на 736 пошкоджених об'єктів, серед яких 18 баз для олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки. За час повномасштабного вторгнення Росії в Україну було зруйновано або пошкоджено понад 740 спортивних об'єктів, включаючи стадіони, спортзали, тренувальні бази для олімпійців та басейни, спортивні комплекси.

«Міністерство молоді та спорту України звертає увагу, що понад три тисячі українських спортсменів та тренерів припинили свою спортивну кар'єру, взяли зброю до рук та пішли захищати країну від російських окупантів». У війні загинуло понад 500 українських спортсменів та тренерів[4].

Неочікувані втрати та зміни в усій системі фізичної культури і освіти загалом, через виклики війни, вимагають серйозного осмислення і чіткого планування дій, спрямованих на збереження, відбудову та розвиток усіх ланок системи фізичної культури. Сьогодення потребує концептуально досконалішого методологічного підходу для розв'язання проблем становлення й розвитку національної системи фізичного виховання у освітній сфері. Спричинені виклики, зумовлені втратою традиційних контактів з вчителями, ровесниками, тренерами і обумовили необхідність швидкого засвоювання нових технологій, пристосовування до віддалених методів навчання і вплинуло на їхню систематичність, ефективність та результативність занять в онлайн-форматі.

Запровадження карантину у період воєнного стану, все ж, залишається ймовірним. Відтак, на нашу думку, перехід до дистанційної освіти породжують нові виклики для освітньої спільноти. Робота в цих нових умовах вимагає переосмислення усієї системи освіти в Україні. Це передбачає оновлення основних принципів професійної діяльності, перегляд методології взаємодії між викладачами та студентами, перерозподіл акцентів і пріоритетів на користь результативності при збереженні фізичного і психічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу.

Серед основних завдань, що стоять перед сучасною освітою, варто виділити наступні: розробка уніфікованих стратегій та підходів, які були б доступні для всіх учасників освітнього процесу, і інформування про них; вибір оптимальної платформи та програмних засобів для забезпечення дистанційного навчання; проведення необхідних тренінгів для підготовки викладачів; пояснення учасникам навчального процесу важливості дотримання академічної доброчесності під час дистанційного навчання.[2]

В літературі з питань науки та педагогіки неодноразово розглядалися аспекти еволюції та розвитку дистанційного навчання в Україні [1]. Перш за все, важливо розуміти, що дистанційна освіта є відкритою системою навчання, яка передбачає активний обмін інформацією між вчителем та студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Ця форма навчання надає можливість вибору для місця, часу та темпу навчання завдяки Інтернету, який охоплює широкі верстви суспільства і відіграє важливу роль у його розвитку. Важливо підкреслити, що дистанційне

навчання не є ворожим для традиційної форми навчання. Навпаки, воно природно інтегрується в цю систему, розширюючи та збагачуючи її, що сприяє формуванню гнучкого освітнього середовища

Однак, проблема полягає в тому, що діти в період дистанційного навчання постійно перебувають в одному приміщенні, ведуть малорухливий, сидячий спосіб життя. При цьому переважно зростає рівень розумового навантаження та психічного напруження, що призводить до значних порушень функцій організму.

На офіційному вебсайті Міністерства освіти та науки України представлений проєкт Положення про дистанційну форму навчання загальної середньої освіти. Важливо відзначити, що це положення охоплює не лише заклади загальної середньої освіти, а також професійно-технічну, вищу та післядипломну освіту.

За інформацією на вебсайт МОН України, проєкт передбачає регулювання дистанційного навчання у двох напрямках: 1) як окремої форми навчання; 2) використання технологій дистанційного навчання під час організації освіти в різних формах (денна, вечірня, заочна, мережева, екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж).

Висновки. Водночас, виклики воєнного стану підштовхують нас до пошуку швидкого засвоєння нових технологій та методів навчання, намагаючись досягти систематичності, ефективності та результативності в усіх напрямках діяльності. Адаптація у цих нових умовах вимагає переосмислення усієї системи освіти та фізичної культури в Україні. Це передбачає оновлення основних принципів професійної діяльності, перегляд методології взаємодії, перерозподіл акцентів і пріоритетів на користь результативності при збереженні фізичного і психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Інноваційні методики навчання фізичної культури школярів [Текст]: навч.-метод. посібник / Н. Белікова та ін. / за заг. ред. проф. Н. Белікової, доц. В. Яловики. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 340 с.

2. Дистанційна вища освіта в Європі: виші, ціни, процес навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/groshi_rodini/statti/distantiyna_vischa_osv

3. Освіта під загрозою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://saveschools.in.ua>

4. Географія зруйнованих закладів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sport-express.ua/inshi/25920-ministerstvo-molodi-ta-sportu-nazvalo-vrazhayuchi-cifri-skilki-sportsmeniv-voyuyut-i-skilki-zruinovano-ob-yektiv>

ПЕЙСИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ПОСТКОВІДНИМ СИНДРОМОМ

Вступ. Пандемія COVID-19 призвела до виникнення нової глобальної медико-соціальної проблеми — постковідного синдрому, який уражає значну частину осіб, що перенесли гостру фазу інфекції [1;3]. Провідним інвалідизуючим фактором у цієї категорії пацієнтів є патологічна втомлюваність, що часто супроводжується феноменом постнавантажувального нездужання (Post-Exertional Malaise — PEM) [4;5]. PEM характеризується непропорційним посиленням симптомів після фізичної, когнітивної або емоційної активності, що раніше була цілком толерантною.

Актуальність зумовлена тим, що класичні реабілітаційні протоколи, засновані на принципах поступового інтенсивного навантаження, часто виявляються контрпродуктивними для пацієнтів із PEM [5]. Замість очікуваного прогресу, вони можуть викликати зрив адаптаційних механізмів та тривалу регресію функціонального стану [4].

Методи дослідження. Методологічна база дослідження ґрунтувалася на комплексному обстеженні 24 пацієнтів із верифікованим постковідним синдромом та скаргами на патологічну втому, що дозволило обґрунтувати ефективність стратегії пейсингу. У процесі фізичної терапії було імplementовано низку інструментів об'єктивізації, зокрема шкалу Fatigue Severity Scale (FSS), яка слугувала для прецизійної оцінки тяжкості втоми та її безпосереднього впливу на щоденне функціонування пацієнтів [2]. Для забезпечення суб'єктивного контролю напруження безпосередньо під час виконання вправ застосовувалася модифікована шкала Борга, що дозволяло оперативно коригувати інтенсивність занять. Фізіологічними індикаторами перевантаження симпатичного відділу вегетативної нервової системи виступили пульсоксиметрія та моніторинг варіабельності серцевого ритму, які давали змогу вчасно розпізнати ознаки дизавтономії [2].

Результати дослідження. Первинне оцінювання виявило, що середній бал за шкалою FSS становив $5,4 \pm 0,8$, що свідчить про глибоке виснаження. Окрім того, значна частина пацієнтів демонструвала ознаки вегетативної дисфункції, включаючи неадекватну тахікардію навіть при низьких навантаженнях [2;3].

Запропонована програма фізичної терапії базувалася на чотирьох фундаментальних стовпах пейсингу [4;5], що забезпечували системне управління ресурсами організму. В основу лікувального процесу було покладено концепцію «енергетичного бюджету», згідно з якою пацієнти навчалися сприймати власну енергію як обмежений фінансовий ресурс, де кожна побутова дія, від приготування їжі до розмови по телефону, мала свою визначену «вартість», а головною метою було уникати витрат, що перевищують наявний добовий запас. Для запобігання критичному вичерпанню АТФ у м'язах та створення необхідної «буферної зони» для відновлення застосовувалося «правило 60-70%», яке вимагало припинення будь-якої фізичної

активності в момент, коли пацієнт відчував, що витратив лише дві третини своїх сил [4;5]. Важливим елементом програми стало дроблення навантаження, що передбачало заміну тривалих занять короткими сесіями по 5-7 хвилин, які обов'язково розділялися тривалими періодами повного горизонтального відпочинку для стабілізації стану. Доповнювала цей комплекс побутова ерготерапія, яка полягала у використанні допоміжних засобів, як-от стільця в душі або під час прасування, з метою мінімізації найбільш енерговитратних статичних навантажень, що є критично важливим для пацієнтів із постковідним синдромом.

Впровадження стратегії пейсингу дозволило стабілізувати стан пацієнтів уже на другому тижні терапії. На відміну від груп, де застосовувалася стандартна лікувальна гімнастика, у наших пацієнтів не спостерігалось епізодів «відкату» після занять. До кінця 6-тижневого курсу показник втоми знизився до $3,2 \pm 0,7$ бала ($p < 0,05$). Важливо, що пацієнти відзначали покращення когнітивних функцій («просвітлення» свідомості), оскільки мозок перестав перебувати у стані постійного метаболічного дефіциту.

Об'єктивізація за допомогою тесту ходьби показала приріст дистанції в середньому на 75 метрів. Це парадоксальний, на перший погляд, результат: менш інтенсивні, але правильно розподілені навантаження призвели до кращої тренованості, ніж інтенсивні заняття, які переривалися періодами виснаження.

Висновки. Пейсинг — це не пасивне очікування одужання, а високотехнологічна стратегія самоменеджменту, яка є фундаментом реабілітації при постковідному синдромі. Об'єктивне моніторування стану за допомогою валідизованих шкал дозволяє індивідуалізувати «енергетичний ліміт» кожного пацієнта, що робить процес реабілітації безпечним, передбачуваним та клінічно ефективним. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на створення цифрових платформ для автоматизованого пейсингу на основі даних смарт-годинників.

Список використаних джерел та літератури

1. Кіреєв І., Жаботинська Н., Рябова О., Карабут Л. Вплив заходів фізичної реабілітації на відновлення працездатності хворих з постковідним синдромом <https://dspace.vspu.edu.ua/items/bb76c5f9-9f4d-4115-aa30-182be10c3921>
2. Лях Ю. Є., Лях М. В., Мельничук В. О. Діагностична складова кардіореспіраторної реабілітації у постковідних пацієнтів <https://rehabrec.org/index.php/rehabilitation/article/view/340>
3. Тріцило Т. В. Особливості фізичної терапії хворих з постковідним синдромом <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36460>
4. Godfrey B., Witton S., et al. A personalised pacing and active rest rehabilitation programme for long COVID (PACELOC) // Journal of Clinical Medicine. 2025. Vol. 14, No. 1. URL: <https://www.mdpi.com/2077-0383/14/1/97>
5. Turner G. M., McMullan C., Aiyegbusi O. L., et al. Co-production of a feasibility trial of pacing interventions for long COVID // Research Involvement and Engagement. 2023. Vol. 9. URL:

УДК 378.016

Дарина КРИВЕНЧУК

Науковий керівник: Святослав БОРЦЕВИЧ

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ДОМІНАНТИ О. О. УХТОМСЬКОГО
ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАСВОЄННЯ
МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ВНЗ**

Сучасна вища освіта опинилася в ситуації гострої конкуренції за увагу студента. У світі, де панує «економіка уваги», соціальні мережі, короткі відео та миттєві повідомлення формують специфічне «кліпове мислення», що породжує множинні дрібні вогнища збудження в корі головного мозку та перешкоджає глибокому зануренню в навчальний процес. Як наслідок, студенти часто відчують розпорошеність, швидку втомлюваність і низьку ефективність запам'ятовування навіть при значних витратах часу. Виходом із цієї кризи є звернення до фундаментального вчення Олексія Ухтомського про домінанту. Згідно з цим принципом, мозок людини завжди функціонує навколо панівного центру збудження, а відтак свідоме формування «навчальної домінанти» дозволяє не просто ігнорувати відволікаючі чинники, а перетворювати їхню енергію на посилення інтелектуальної діяльності. Розуміння механізмів збудження та гальмування дає змогу перетворити навчання з виснажливої боротьби з собою на продуктивний процес, що базується на природних законах роботи нейронів.

Навчальна домінанта являє собою стійке вогнище збудження в центральній нервовій системі, яке визначає спрямованість пізнавальної діяльності студента [7, с. 114]. Унікальна властивість домінанти полягає в її здатності «притягувати» сторонні імпульси: якщо студент глибоко зацікавлений темою, навіть шум за вікном чи розмова колег не відволікають його, а парадоксальним чином підтримують загальний тонус робочого стану [5, с. 203]. Водночас потужна навчальна домінанта автоматично пригнічує центри, відповідальні за другорядні потреби – потяг до соціальних мереж, прагнення до легких розваг, – що забезпечує досягнення стану максимальної концентрації [10, с. 87].

Ефективне формування навчальної домінанти передбачає комплексне застосування кількох взаємопов'язаних стратегій. Провідною серед них є створення «пізнавального дефіциту»: навчання доцільно починати не з готової відповіді, а з проблемного питання, оскільки формування проблемної ситуації породжує «незакриту домінанту» (ефект Зейгарнік), яка утримує мозок у стані напруги аж до моменту отримання розв'язку [8, с. 176]. Невід'ємним складником домінантного стану є емоційний компонент: зацікавленість, азарт дослідження або відчуття важливості матеріалу виконують роль «палива» для нейронних ланцюгів, без якого стійке вогнище збудження неможливе [3, с. 98]. Суттєву роль відіграє також ритуалізація входу в навчання: певні сталі умови – робоче місце, фонові музика, визначений час

занять – поступово набувають значення умовних сигналів для запуску домінантного стану, що помітно скорочує час на початкове «розгальмовування» [4, с. 134].

Будь-яка домінанта після досягнення піку активності закономірно переходить у фазу гальмування. Спроби продовжувати навчання в цьому стані призводять до нульової ефективності та систематичних когнітивних помилок [7, с. 189]. Згідно з концепцією Ухтомського, найефективнішим відпочинком є не пасивне дозвілля, а зміна домінанти: перехід від читання до фізичних вправ або творчої діяльності дозволяє навчальному центру відновити свій ресурс, не порушуючи загального тону нервової системи [10, с. 142].

З огляду на викладені теоретичні засади, студентам рекомендується насамперед формувати «вхідний імпульс» перед початком занять: чітко сформульоване питання, на яке необхідно знайти відповідь, запускає домінанту пошуку і суттєво підвищує продуктивність роботи. Важливим є також уміння трансформувати стрес у дію: дедлайн і пов'язана з ним напруга здатні підживлювати домінанту за умови, що студент переходить до активної роботи, а не занурюється в тривогу [4, с. 157]. Не менш значущою є «гігієна уваги»: гаджети з постійними сповіщеннями формують «паразитарні домінанти», що руйнують нейронні зв'язки, тому на час глибокої роботи їх необхідно вимикати [10, с. 94]. Нарешті, для зміцнення домінанти варто практикувати сенсоутворення – свідоме пов'язування нового матеріалу з майбутньою професією або особистими цінностями, адже що більше смислових значень має інформація, то стійкішим є вогнище збудження [1, с. 78].

Викладач, що прагне свідомо керувати домінантою аудиторії, повинен передусім провокувати пізнавальний інтерес: лекція, розпочата з парадоксу або гострої практичної проблеми, миттєво створює спільне вогнище збудження в усієї аудиторії [6, с. 112]. Суттєве значення має ефект «зараження» власною домінантою: студенти підсвідомо відтворюють емоційний стан викладача, а тому шире захоплення темою через механізм дзеркальних нейронів здатне «налаштувати» мозок студентів на відповідну хвилю [3, с. 204]. Для запобігання охоронному гальмуванню рекомендується змінювати методи подачі інформації кожні 20–25 хвилин, що дозволяє підтримувати домінанту протягом усього заняття [2, с. 67]. Нарешті, надання швидкого зворотного зв'язку та формування ситуації успіху слугують найнадійнішим способом стабілізації навчальної домінанти: позитивне підкріплення від успішно виконаного завдання робить її стійкою до зовнішніх збурень [9, с. 143].

Принцип домінанти О. О. Ухтомського є не лише теоретичним конструктом нейрофізіології, а й потужним інструментом педагогічної практики. Свідоме формування навчальної домінанти – через проблематизацію, емоційне включення, ритуалізацію та гігієну уваги – дозволяє кардинально підвищити ефективність засвоєння матеріалу в умовах інформаційного перевантаження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці конкретних діагностичних методик визначення домінантного стану студентів та у вивченні індивідуальних відмінностей у здатності до формування стійкого навчального вогнища збудження.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Васютинський В. О. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Київ, 2019. 180 с.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : ІППО, 2010. 448 с.
4. Кокун О. М. Психологія саморегуляції студентів. Київ : Слово, 2017. 210 с.
5. Максименко С. Д. Генетична психологія. Київ : ЦУЛ, 2014. 592 с.
6. Побірченко Н. А. Інноваційні технології у вищій освіті. Київ, 2021. 204 с.
7. Тітов І. Г. Психофізіологія навчання : посібник для ВНЗ. Київ : Академвидав, 2015. 272 с.
8. Трофімов Ю. Л. Психологія мислення. Київ : Либідь, 2010. 432 с.
9. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 224 с.
10. Чайка Г. В. Самоменеджмент студента. Київ : Знання, 2016. 280 с.

УДК 612.76:796.012

Оксана МИХАЙЛЮК

СУЧАСНІ ФІТНЕС-ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку України, в умовах активного реформування освітньої, соціокультурної сфери, в тому числі галузі фізичної культури, спорту та реабілітації назріла необхідність пошуку нових ефективних шляхів та засобів удосконалення процесу оздоровлення молоді. Актуальною є проблема пошуку ефективних шляхів підвищення рухової активності студентів та поліпшення їхньої фізичної підготовленості за рахунок впровадження сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій, які б сприяли розвитку позитивної мотивації до занять фізичним вихованням, формували основи самостійної оздоровчої діяльності як у системі вищої освіти, так і у вільний від навчання час.

Даний період розвитку сфери оздоровчого фітнесу характеризується великою кількістю та різноманітністю форм рухової активності, модернізацією адаптованих оздоровчих програм з метою залучення до занять більшої кількості людей, завоювання визнання та створення реклами. Добре спланована фітнес-програма повинна включати аеробне тренування для розвитку кардіореспіраторної витривалості та поліпшення складу тіла, силове тренування для розвитку сили та силовій витривалості та стретчинг-вправи для розвитку гнучкості.

Фітнес-програми, засновані на одному виді рухової активності, можуть бути розділені на програми, в основу яких покладені: види рухової активності аеробної спрямованості; оздоровчі види гімнастики; види рухової активності силовій спрямованості; види рухової активності у воді (аквафітнес); рекреативні види рухової активності; засоби психоемоційної регуляції.

Крім того, виділяють інтеграційні, узагальнені фітнес-програми, орієнтовані на спеціальні групи населення: для дітей; літніх людей; жінок в до- і післяродовому

періоді; людей з високим ризиком захворювань; для людей з особливими потребами; програми корекції маси тіла.

Найбільшого розповсюдження отримали фітнес-програми з використанням рухової активності аеробної спрямованості. Змістом цих програм є циклічні види рухової активності: ходьба, біг, плавання, ходьба на лижах, їзда на велосипеді, розроблені К. Купером, аеробні танці, вправи на кардіотренажерах. Широка популярність науково обґрунтованих К. Купером програм аеробіки (ходьби і бігу) викликала інтерес і до інших видів оздоровчих занять – плавання, велоспорту, силових видів спорту, одноборств тощо. Це зумовило переорієнтацію спрямованості традиційних видів рухової активності зі спортивної на оздоровчу. Так, на базі велоспорту інтенсивно розвивається сайклінг (спінінг), на основі плавання – аквафітнес, на базі ушу, таеквондо, кікбоксингу – тай-бо (або кі-бо) тощо.

У сфері фітнес-індустрії існує більше ста програм, що засновані на видах оздоровчої гімнастики. Класифікація цих програм викликає певні труднощі через їх велику кількість, різну мету, засоби, характер музичного супроводу. Останніми роками інтенсивно розвиваються комп'ютерні фітнес-програми. Таке різноманіття фітнес-програм визначається прагненням задовольнити різні фізкультурно-спортивні та оздоровчі інтереси широких верств населення. Враховуючи, що в зміст поняття фітнес входять багато компонентів (планування життєвої кар'єри, гігієна тіла, фізична підготовленість, раціональне харчування, профілактика захворювань, соціальна активність, психоемоційна регуляція, в тому числі боротьба зі стресами та інші чинники здорового способу життя), кількість створюваних фітнес-програм практично не обмежена.

Ментальний фітнес (англ. Body & Mind) — загальна назва щодо методик оздоровчих тренувань, які базуються на ідеї нерозривної єдності тіла і свідомості під час виконання вправ. Термін «ментальний фітнес» з'явився та набув популярності у ХХІ ст. Прикладом програм «ментального фітнесу» є система Пілатес, стретчинг, гімнастика Хаду, фітнес-йога, цигун, тайцзицюань, система Александра.

Такі програми відносяться до «м'якого фітнесу» і є одними з найбезпечніших видів тренувань. Програми включають розтяжку, вправи на гнучкість, рівновагу, дихальні вправи та релаксацію. Цей вид фітнесу не потребує значних витрат енергії. Вправи виконуються у досить повільному темпі. Велика увага приділяється правильному диханню під час їх виконання. Принциповим є значення концентрації, уявлення та усвідомлення під час виконання вправ. Мета — вплинути на все тіло в цілому, а не на окремі його частини. Програми «ментального фітнесу» спрямовані на покращення гнучкості та рухливості хребта і суглобів, розвиток рівноваги і координації рухів, нормалізацію м'язового тону, корекцію постави, формування рельєфності тіла та усунення психоемоційного стресу.

Аквафітнес — загальна назва для різноманітних систем тренувань у водному середовищі, яке вже само по собі створює сприятливі умови для фітнесу (опір води в 12 разів перевершує опір повітря і вимагає троекратних зусиль).

Бодіфлекс - це комплекс фізичних вправ, що поєднує в собі дихальні техніки, статичні елементи йоги, фізичні вправи на прес. Розробила цей комплекс американська домогосподарка Грір Чайлдс, після того, як сама використовувала дихальні техніки для схуднення.

Різноманіття фітнес-програм не означає довільність їх побудови – використання різних видів рухової активності повинне відповідати основним принципам оздоровчого фітнесу. Будь-яка фітнес-програма повинна сприяти розвитку всіх компонентів оздоровчого фітнесу (кардіореспіраторної витривалості, сили та силовій витривалості, гнучкості та складу тіла). Структура фітнес-програми може піддаватися змінам залежно від цільової спрямованості заняття, рівня фізичного стану учасників програми та інших чинників. Проте якою б оригінальною не була б фітнес-програма, в її структурі повинні бути наступні частини: розминка (warm-up), тренування (workout) та заминка (cool-down). Важливим компонентом сучасних фітнес-програм є стретчинг. Стретчинг-вправи організовані після основної розминки, після закінчення аеробного або силового тренування, а також у вигляді самостійного заняття.

Цілеспрямоване впровадження фітнес-технологій у систему безперервної фізкультурної освіти, на заняттях з фізичного виховання ВНЗ для оздоровлення, розвитку і виховання молоді є сьогодні одним з актуальних завдань модернізації навчальних планів, програм вищих навчальних закладів. Система відновлення повинна сприяти утвердженню здорового способу життя і виховувати здорову молодь.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрющенко Т.К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціальнопедагогічна проблема / Т.К. Андрющенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Пед. Науки, 2012. № 7. С. 123–127.

2. Оздоровча рухова активність : анот. бібліогр. покажч. друкованих видань трьома мовами / уклад. Ірина Свістельник. – К. : Кондор , 2014. – 454 с. (Серія „Інформаційне забезпечення фізичної рекреації, реабілітації і здоров'я людини ”, вип. 3).

3. https://forbes.kz/articles/novaya_stranitsa_v_zdorove_1710939013

УДК 376:796

Сергій ПУТРОВ

АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасна парадигма спеціальної та інклюзивної освіти в Україні передбачає не лише забезпечення доступу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до якісного навчання, але й створення умов для їхньої повноцінної соціалізації та реабілітації. Одним із найбільш дієвих засобів досягнення цих цілей виступає адаптивна фізична культура (АФК) – комплексна дисципліна, що поєднує фізичне виховання, корекційну педагогіку, психологію та медицину.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з ООП в закладах загальної середньої освіти (за даними МОН України, за останні п'ять років їх кількість збільшилася майже на 40%), недостатньою розробленістю науково-методичних засад використання АФК як інструменту соціалізації, а також потребою в інтеграції реабілітаційних та освітніх впливів в умовах інклюзивного середовища. У навчально-методичному виданні за авторством М. Трояновської наводяться такі дані: «В Україні понад 2 мільйони 800 тисяч людей мають статус інваліда, з них 151 тисяча – діти. Це 6,1 відсотка до загальної кількості населення. І майже 80 відсотків інвалідів – це люди працездатного віку» [8, с. 4].

Метою статті є обґрунтування ролі адаптивної фізичної культури як чинника соціалізації та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, а також визначення ефективних напрямів впровадження АФК в освітній процес. Для досягнення мети було проаналізовано наукові підходи до розуміння соціалізаційного та реабілітаційного потенціалу АФК, визначено основні функції адаптивної фізичної культури у роботі з дітьми з ООП, охарактеризовано форми та методи АФК, що сприяють соціалізації та реабілітації, а також запропоновано рекомендації щодо впровадження АФК в інклюзивному освітньому середовищі.

У теоретичній частині дослідження зазначено, що адаптивна фізична культура – це вид загальної фізичної культури для осіб з порушеннями здоров'я, який використовує фізичні вправи як основний засіб корекції, компенсації, профілактики та реабілітації. На думку таких науковців, як Т. Круцевич, Г. Куртова, О. Архипов, М. Короп, Т. Осадченко, А. Семенов, О. Соколенко, В. Ткаченко та ін., АФК є комплексною наукою, що вивчає різноманітні аспекти рухової активності людей з порушенням розвитку. Зокрема, науковиця О. Соколенко зазначає: «Адаптивна фізична культура розглядається як частина загальної культури, підсистема фізичної культури, одна з сфер соціальної діяльності, що спрямована на задоволення потреби осіб з обмеженими можливостями в руховій активності, відновленні, зміцненні й підтримці здоров'я, особистісного розвитку, самореалізації фізичних і духовних сил з метою поліпшення якості життя, соціалізації та інтеграції в суспільство» [6, с. 5].

Ключовою відмінністю АФК від лікувальної фізичної культури є її спрямованість не лише на відновлення фізичних функцій, а й на формування особистості, соціальних навичок та цінностей. Таким чином, АФК виконує подвійну роль: реабілітаційну (корекція та компенсація порушень, покращення фізичного стану) та соціалізаційну (залучення до спільної діяльності, формування комунікативних навичок, подолання соціальної ізоляції).

Соціалізація дітей з ООП – це процес засвоєння соціальних норм, цінностей, ролей, набуття досвіду міжособистісної взаємодії та інтеграції в суспільство. Адаптивна фізична культура створює унікальні умови для цього процесу. «Адаптивна фізична культура – це соціальний феномен, мета якого полягає у налагодженні й закріпленні соціальних зв'язків людини, яка раніше мала обмежений доступ або зовсім не була включена у соціальний процес, залучення її до повноцінного життя, що

наповнене новим змістом, емоціями, почуттями», – йдеться у праці О. Соколенко [6, с. 15].

Колективні форми занять (естафети, рухливі ігри, командні види спорту) сприяють формуванню навичок співпраці, взаємодопомоги та комунікації. Ситуація успіху, яка виникає за правильно дібраного фізичного навантаження, дозволяє кожній дитині відчувати власну спроможність, підвищує самооцінку та самоцінність. Рухова активність знижує рівень тривожності, агресії, сприяє позитивному емоційному фону, що полегшує соціальну взаємодію. Крім того, у процесі занять долаються як фізичні обмеження (через розвиток рухових якостей), так і психологічні бар'єри (страх публічності, невпевненість). Дослідження І. Бобренко, Т. Круцевич, Р. Чудної, О. Тимошенко та ін. підтверджують, що діти з ООП, які систематично займаються адаптивною фізичною культурою, демонструють вищий рівень соціальної адаптованості, легше встановлюють контакти з однолітками та менше страждають від стигматизації [1; 3; 4; 7; 9].

Реабілітаційна складова АФК також є надзвичайно важливою. Реабілітація дітей з ООП – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених або втрачених функцій організму та повернення дитини до активного життя. Адаптивна фізична культура реалізує реабілітаційну функцію за такими напрямками: фізична реабілітація (розвиток сили, витривалості, координації, гнучкості; корекція постави, профілактика контрактур; покращення роботи серцево-судинної та дихальної систем), сенсорна корекція (за допомогою спеціальних вправ на рівновагу та просторове орієнтування стимулюється робота вестибулярного, тактильного, зорового аналізаторів) та психічна корекція (подолання депресивних станів, апатії, страхів; формування вольових якостей та саморегуляції). Ефективність реабілітаційного впливу АФК підтверджена численними клінічними спостереженнями. Зокрема, за даними Київського міського центру реабілітації дітей з інвалідністю, регулярні заняття АФК скорочують терміни реабілітації на 25-30% та покращують стійкість досягнутих результатів [2].

На практиці використовуються різні форми адаптивної фізичної культури. Адаптивне фізичне виховання, яке реалізується через уроки фізкультури в інклюзивних класах та корекційні заняття, сприяє формуванню базових рухових навичок та роботі в колективі. Адаптивний спорт (футбол на візках, голбол, бочча) забезпечує командну взаємодію, досягнення результатів і соціальний престиж. Адаптивна рухова рекреація у вигляді рухливих ігор, туризму та дозвіллевої активності дає емоційне розвантаження та сприяє неформальному спілкуванню. Креативні види АФК (танцювальна терапія, ритміка, йога) розвивають самовираження та творчість. Методичні прийоми АФК включають сувору індивідуалізацію навантаження (з урахуванням діагнозу, віку, рівня підготовленості), ігровий метод (підвищує мотивацію та полегшує соціальну взаємодію), змагальний метод (з обмеженнями за станом здоров'я), метод сенсорної стимуляції (використання м'ячів, тренажерів, балансірів) та метод психом'язевої релаксації (дихальні вправи, аутотренінг) [5; 10].

Для того, щоб адаптивна фізична культура дійсно виконувала роль чинника соціалізації та реабілітації, необхідно дотримуватися низки умов. По-перше, фахівець з АФК повинен мати знання в галузі спеціальної педагогіки, психології, медицини, володіти методиками корекційно-розвивального навчання. По-друге, потрібна наявність адаптивного обладнання (тренажери, м'ячі, мати, балансири, пристрої для захвату тощо) та безбар'єрного середовища. По-третє, необхідна міждисциплінарна співпраця педагога з АФК з лікарем, психологом, логопедом, соціальним педагогом та батьками. По-четверте, слід розробляти Індивідуальну програму розвитку (ІПР) з конкретними цілями в руховій сфері та проводити регулярний моніторинг результатів. По-п'яте, важливо формувати інклюзивну культуру, яка передбачає позитивне ставлення всіх учасників освітнього процесу до занять фізичною культурою дітей з ООП, а також недопущення будь-яких проявів агресії, дискримінації та стигматизації.

У висновках зазначимо, що адаптивна фізична культура є потужним та багатофункціональним чинником, який одночасно впливає на фізичне відновлення (реабілітація) та на включення дитини в соціальне середовище (соціалізація). Соціалізаційний ефект АФК досягається через колективні форми занять, ситуацію успіху, емоційне розвантаження та подолання психологічних бар'єрів, а реабілітаційний – через фізичну, сенсорну та психічну корекцію. Ефективність адаптивної фізичної культури залежить від компетентності педагога, матеріально-технічної бази, міждисциплінарної взаємодії та інклюзивної культури закладу. Перспективи подальших розвідок вбачаються у розробці конкретних методик АФК для різних нозологічних груп (розлади аутистичного спектру, синдром Дауна, ДЦП, сенсорні порушення), а також у вивченні довготривалого впливу занять АФК на якість життя дітей з ООП.

Список використаних джерел та літератури

1. Бобренко І. В. Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: фізична культура. Практич. посіб. Київ: Інститут спеціальної педагогіки імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 58 с.
2. Київський міський центр реабілітації дітей з інвалідністю. URL : <https://dytyna.org.ua/>
3. Круцевич Т. Ю., Андрєєва О. В., Благій О. Л. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література, 2012. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/2984>
4. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді. Київ : Олімпійська література, 2011. 224 с.
5. Сабіров, О., & Абрамов, С. (2025). Адаптивна фізична культура. Її види та особливості. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (5(192), 192–195. URL: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.05\(192\).43](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.05(192).43)
6. Соколенко О. І. Адаптивна фізична культура. Навч.-метод. посіб. Для магістрантів спеціальності «Фізичне виховання»; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені

Тараса Шевченка». Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 154 с.

7. Тимошенко Ю. О. Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури.* 2021. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8747/TYMOSHENKO.pdf>

8. Трояновська М. М. Адаптивна фізична культура. Навч.-метод. посіб. Для студентів факультетів фізичного виховання. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. 104 с.

9. Чудна Р. В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку. Навч.-метод. посіб. Київ-Донецьк : Норд-Прес, 2011. 308 с.

10. Шевців У. С. Адаптивна фізична культура в системі комплексної реабілітації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова.* 2024. Вип. 12. С. 112–119.

УДК 615.825:616.89-008.454

Юлія ТЕРЕБЕЙЧИК

Науковий керівник: Святослав БОРЦЕВИЧ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИХАЛЬНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ОСІБ ІЗ ХРОНІЧНОЮ ВТОМОЮ

Актуальність теми. Синдром хронічної втоми (Chronic Fatigue Syndrome, ME/CFS) є складним мультифакторним захворюванням, що характеризується тривалою виснажливістю, зниженням працездатності, когнітивними порушеннями та феноменом постнавантажувального погіршення (post-exertional malaise). Сучасні дослідження демонструють, що важливу роль у патогенезі цього стану відіграють порушення регуляції дихання та автономної нервової системи.

Зокрема, встановлено, що у значної частини пацієнтів із ME/CFS спостерігається дисфункціональне дихання та хронічна гіпервентиляція (до 42 % і 32 % відповідно), що супроводжується зниженням ефективності газообміну та підвищеним енергетичним навантаженням на організм [1, 2, 3, 4]. Це створює підґрунтя для застосування дихальних вправ як одного з ключових компонентів фізичної терапії. Водночас, у клінічній практиці дихальні методики часто використовуються емпірично, без достатнього обґрунтування їх ефективності саме у пацієнтів із хронічною втомою, що зумовлює необхідність подальших досліджень.

Мета дослідження – оцінити ефективність застосування комплексу дихальних вправ у програмі фізичної терапії осіб із синдромом хронічної втоми та визначити їх вплив на функціональний стан дихальної системи, рівень втоми та якість життя.

Матеріали та методи (власне дослідження). У дослідженні взяли участь 32 пацієнти віком 25–45 років із клінічно підтвердженим синдромом хронічної втоми. Пацієнтів було розподілено на дві групи: основна група (n=16) – отримувала стандартну програму фізичної терапії + дихальні вправи; контрольна група (n=16) – лише стандартна фізична терапія. Програма дихальних вправ включала:

діафрагмальне дихання, повільне контрольоване дихання (4–6 циклів/хв), вправи на синхронізацію дихання з рухами, техніки зниження гіпервентиляції. Тривалість програми – 8 тижнів, 5 разів на тиждень.

Методи оцінки: шкала втоми (Fatigue Severity Scale – FSS), показники зовнішнього дихання (ЧД, ЖЄЛ), тест 6-хвилинної ходьби, оцінка якості життя (SF-36).

Результати дослідження. Результати проведеного дослідження свідчать про виражений позитивний вплив включення дихальних вправ у програму фізичної терапії осіб із синдромом хронічної втоми. Після завершення 6-тижневого курсу реабілітації у пацієнтів основної групи, які поряд зі стандартними засобами фізичної терапії виконували спеціалізований комплекс дихальних вправ, відзначено достовірне покращення як суб'єктивних, так і об'єктивних показників функціонального стану організму порівняно з контрольною групою.

Зокрема, аналіз рівня втоми за шкалою Fatigue Severity Scale (FSS) продемонстрував статистично значуще зниження показників у основній групі з $5,8 \pm 0,6$ до $4,2 \pm 0,5$ бала ($p < 0,05$), що відповідає зменшенню вираженості втоми приблизно на 28 %. У контрольній групі також спостерігалася певна позитивна динаміка, однак вона була менш вираженою (з $5,7 \pm 0,5$ до $5,1 \pm 0,6$ бала) та не досягала рівня статистичної значущості ($p > 0,05$). Важливим клінічним аспектом є зменшення проявів постнавантажувального погіршення (post-exertional malaise) у більш ніж половини (62 %) пацієнтів основної групи, що свідчить про підвищення адаптаційних можливостей організму.

Оцінка функціонального стану дихальної системи показала, що застосування дихальних вправ сприяло нормалізації вентиляційного патерну. У пацієнтів основної групи відзначено зниження частоти дихання у стані спокою з $18,5 \pm 2,1$ до $14,2 \pm 1,8$ за хвилину, а також збільшення життєвої ємності легень у середньому на 12–15 %. Спостерігалася покращення координації дихальних рухів із зменшенням залучення допоміжної дихальної мускулатури, що свідчить про перехід до більш економічного типу дихання. У 68% обстежених зафіксовано формування переважно діафрагмального дихання замість поверхневого, характерного для дисфункціональних станів. Крім того, у значної частини пацієнтів зменшилися прояви гіпервентиляційного синдрому, такі як запаморочення, відчуття нестачі повітря та лабільність дихання, що опосередковано вказує на стабілізацію газового складу крові та ефективності альвеолярної вентиляції.

Дослідження толерантності до фізичного навантаження за допомогою 6-хвилинного тесту ходьби (6MWT) виявило достовірне підвищення функціональних можливостей у пацієнтів основної групи: дистанція, яку вони долали, збільшилася з 420 ± 35 м до 495 ± 40 м ($p < 0,05$), що становить приріст близько 18 %. У контрольній групі спостерігалася лише незначне покращення (приблизно на 6 %), яке не було статистично значущим. При цьому у пацієнтів, які виконували дихальні вправи, відзначалося більш швидке відновлення частоти серцевих скорочень після

навантаження та менша вираженість суб'єктивного відчуття виснаження, що свідчить про підвищення ефективності кардіореспіраторної адаптації.

Аналіз показників якості життя за опитувальником SF-36 продемонстрував суттєве покращення фізичного компоненту здоров'я у пацієнтів основної групи (на 22 %), а також позитивну динаміку у сферах життєвої активності, соціального функціонування та психоемоційного стану. У контрольній групі відповідні зміни були мінімальними та не мали статистичної значущості, що підкреслює додаткову ефективність саме дихальних втручань.

Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити наявність достовірних взаємозв'язків між окремими показниками. Зокрема, виявлено помірний обернений кореляційний зв'язок між частотою дихання та рівнем втоми ($r = -0,62$), що свідчить про зменшення вираженості симптомів при нормалізації дихального ритму. Також встановлено прямий кореляційний зв'язок між показниками життєвої ємності легень і результатами 6-хвилинного тесту ходьби ($r = +0,58$), що підтверджує вплив покращення функції зовнішнього дихання на фізичну працездатність.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що дихальні вправи чинять комплексний вплив на організм пацієнтів із синдромом хронічної втоми. Їх ефективність, імовірно, зумовлена нормалізацією вентиляційного патерну, зниженням проявів гіпервентиляції, оптимізацією співвідношення вентиляції та перфузії, а також активацією парасимпатичної ланки автономної нервової системи. Важливою перевагою даного підходу є його безпечність та низька інтенсивність, що дозволяє уникнути провокації постнавантажувального погіршення, характерного для цієї категорії пацієнтів.

Таким чином, включення дихальних вправ до програми фізичної терапії забезпечує достовірне покращення функціонального стану, зменшення втоми та підвищення якості життя осіб із синдромом хронічної втоми, що обґрунтовує доцільність їх широкого застосування у реабілітаційній практиці.

Позитивний ефект дихальних вправ можна пояснити такими механізмами: нормалізація вентиляційного патерну, зниження гіпервентиляції та стабілізація CO_2 , активація парасимпатичної нервової системи, зменшення енергетичних витрат на дихання. Важливо, що дихальні вправи є низькоінтенсивним втручанням, що особливо актуально для пацієнтів із ME/CFS, у яких навіть незначне перевантаження може спричиняти загострення симптомів [1, 2].

Висновки.

1. Дисфункціональне дихання є поширеним компонентом патогенезу синдрому хронічної втоми.
2. Включення дихальних вправ у програму фізичної терапії сприяє достовірному зниженню рівня втоми та покращенню функціонального стану пацієнтів.
3. Найбільш ефективними є методики, спрямовані на нормалізацію ритму дихання та зниження гіпервентиляції.
4. Дихальні вправи можуть розглядатися як безпечний і ефективний компонент реабілітації осіб із хронічною втомою.

5. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на стандартизацію протоколів дихальної терапії.

Список використаних джерел та літератури

1. Mancini D. M., Brunjes D. L., Lala A. et al. Dysfunctional breathing and hyperventilation in ME/CFS. *Journal of Clinical Medicine*. 2025. Vol. 14, No. 3. Article 1024.

2. Mancini D. M., Brunjes D. L., Lala A., Trivieri M. G. Abnormal breathing patterns in chronic fatigue syndrome. *Frontiers in Medicine*. 2025. Vol. 12. Article 1669036.

3. Майструк М. І. Застосування дихальних вправ у реабілітаційному процесі у хворих на хронічне обструктивне захворювання легень. *Health & Education*. 2023. № 3.

4. Горбата Р. Вплив персоналізованої програми фізичної терапії на функціональний стан пацієнтів із хронічним обструктивним захворюванням легень. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2024. Вип. 44. С. 92–95.

УДК 796.056.26:351.85

Олена ТОМАЩУК

ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО СПОРТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Вступ. У сучасних умовах трансформації українського суспільства та загострення соціально-демографічних викликів проблема забезпечення рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю набуває особливої наукової та практичної значущості. Зростання кількості осіб з інвалідністю, у тому числі внаслідок бойових дій, поранень і психотравм, актуалізує потребу в розвитку ефективних механізмів фізкультурно-спортивної реабілітації, соціальної адаптації та інтеграції цієї категорії населення в активне суспільне життя.

Фізична культура і спорт у цьому контексті розглядаються як багатофункціональний інструмент збереження та відновлення фізичного здоров'я, стабілізації психоемоційного стану, формування мотивації до активного способу життя та підвищення якості життя осіб з інвалідністю. Згідно з міжнародними підходами, участь у спортивній діяльності є невід'ємною складовою реалізації прав людини та важливим елементом інклюзивної державної політики.

Особливого значення набуває адаптивний спорт, який у 2025 році вперше був законодавчо визначений як самостійний напрям державної політики України. Це стало важливим кроком на шляху наближення національної системи фізичної культури і спорту до європейських і світових стандартів інклюзії та заклало підґрунтя для оновлення програмно-нормативних механізмів розвитку галузі.

Мета дослідження – проаналізувати програмно-нормативні засади розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю в Україні в умовах оновлення законодавства та визначити перспективні напрями вдосконалення державної політики у сфері адаптивного спорту.

Результати дослідження. Нормативно-правове регулювання розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю в Україні ґрунтується на положеннях Закону України «Про фізичну культуру і спорт», який визначає принципи державної політики, компетенцію органів управління та гарантує право осіб з інвалідністю на фізкультурно-оздоровчу діяльність і фізкультурно-спортивну реабілітацію [1]. Закон закріплює обов'язок держави створювати умови для доступності спортивних послуг, розвитку адаптивних видів спорту та участі осіб з інвалідністю у змаганнях різного рівня.

Стратегічні напрями розвитку галузі конкретизовано у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2028 року, де розвиток спорту для осіб з інвалідністю визначено як один із пріоритетів державної політики. Реалізація Стратегії передбачає комплекс заходів, спрямованих на підготовку фахівців, удосконалення матеріально-технічної бази, розвиток безбар'єрної інфраструктури та розширення участі осіб з інвалідністю у спортивному житті громад [2].

Вагому роль у практичній реалізації програмно-нормативних засад відіграє система спеціалізованих закладів фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, зокрема мережа центрів «Інваспорт». Їх діяльність забезпечує організацію фізкультурно-оздоровчих, спортивних і реабілітаційних заходів на державному та регіональному рівнях, а також підготовку спортсменів резерву і вищих досягнень.

У 2025 році ухвалення змін до законодавства та виокремлення адаптивного спорту як напрямку державної політики створило нові можливості для інтеграції фізичної культури і спорту у систему комплексної реабілітації осіб з інвалідністю. Законодавчі новації підкреслюють необхідність міжвідомчої взаємодії між сферами охорони здоров'я, соціального захисту, освіти і спорту, а також посилення ролі місцевого самоврядування у впровадженні інклюзивних програм [3].

Міжнародний досвід підтверджує, що ефективні моделі розвитку адаптивного спорту ґрунтуються на поєднанні чіткої нормативної бази, стабільного фінансування, розвитку інклюзивної інфраструктури та інноваційних підходів. Зокрема, Global Disability Inclusion Report 2025 наголошує, що держави повинні забезпечувати доступ до спорту як складової політики соціальної інтеграції та прав людини [4].

Важливу роль у глобальному розвитку адаптивного спорту відіграє Міжнародний паралімпійський комітет, який через програми Para Sport for Development сприяє поширенню інклюзивних практик, підготовці кадрів, розвитку національних параспортивних систем і впровадженню партнерських моделей взаємодії між державою та громадянським суспільством [5].

Важливим методологічним аспектом реалізації державної політики у сфері адаптивного спорту є програмно-цільовий підхід, який дозволяє забезпечити узгодженість стратегічних цілей, ресурсного забезпечення та очікуваних результатів. У контексті розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю програмно-цільові механізми виконують функцію інструменту концентрації фінансових, організаційних і кадрових ресурсів, а також створюють умови для моніторингу ефективності впроваджуваних заходів.

Застосування програмно-цільового підходу дає змогу відійти від фрагментарного фінансування окремих спортивних заходів і забезпечити системний розвиток адаптивного спорту на різних рівнях управління. Водночас у практиці реалізації державних і місцевих програм в Україні спостерігається нерівномірність їх упровадження, що зумовлено відмінностями соціально-економічного розвитку регіонів, обмеженістю ресурсів територіальних громад та недостатнім рівнем міжвідомчої координації.

Аналіз сучасного стану розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю дає підстави стверджувати, що ефективність програмно-нормативних механізмів значною мірою залежить від рівня міжвідомчої взаємодії. Адаптивний спорт перебуває на перетині кількох суспільно важливих сфер – охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, молодіжної політики та спорту, що об'єктивно вимагає узгоджених дій з боку відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Недостатня координація між суб'єктами управління призводить до дублювання функцій, розпорошення ресурсів і зниження ефективності впливу спортивно-реабілітаційних програм. Водночас міжнародний досвід переконливо демонструє, що інтегровані моделі управління, у яких адаптивний спорт є складовою загальної системи реабілітації та соціальної інтеграції, забезпечують більш стійкі результати та ширший соціальний ефект.

Особливого значення у розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю набуває регіональний рівень реалізації державної політики. Саме на рівні територіальних громад відбувається безпосередній контакт із цільовою аудиторією, формуються умови доступності спортивних послуг та забезпечується сталість фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Практика свідчить, що в регіонах із розвиненою мережею центрів «Інваспорт» та активною підтримкою з боку органів місцевого самоврядування рівень залученості осіб з інвалідністю до регулярних занять фізичною культурою значно вищий. Натомість у громадах із недостатнім ресурсним забезпеченням адаптивний спорт часто обмежується епізодичними заходами, що знижує його реабілітаційний і соціальний потенціал.

Сучасні тенденції розвитку адаптивного спорту дедалі більше пов'язані з упровадженням інноваційних технологій і цифрових рішень. Використання інформаційних платформ для моніторингу фізичної активності, дистанційних тренувальних програм, спеціалізованих мобільних застосунків та цифрових систем оцінювання функціонального стану дозволяє індивідуалізувати процес фізкультурно-спортивної реабілітації та підвищити його ефективність.

Для України цей напрям є особливо перспективним з огляду на обмежені можливості традиційної інфраструктури в умовах воєнного стану. Інтеграція цифрових рішень у державні та регіональні програми розвитку адаптивного спорту може сприяти розширенню доступу осіб з інвалідністю до фізичної активності незалежно від місця проживання.

Адаптивний спорт слід розглядати не лише як елемент системи фізичної реабілітації, а і як важливий соціально-гуманітарний інструмент. Регулярна участь осіб з інвалідністю у спортивній діяльності сприяє подоланню соціальної ізоляції, формуванню позитивної самооцінки, розвитку комунікативних навичок та зміцненню соціальних зв'язків у громаді.

Особливої ваги цей аспект набуває в умовах війни, коли значна частина осіб з інвалідністю – це ветерани бойових дій. Для них адаптивний спорт стає середовищем ресоціалізації, відновлення віри у власні можливості та повернення до активного громадянського життя.

Порівняльний аналіз зарубіжних і вітчизняних підходів дозволяє стверджувати, що Україна має значний нормативний і організаційний потенціал для розвитку адаптивного спорту, однак потребує подальшого вдосконалення механізмів реалізації політики на регіональному рівні, розширення інфраструктурної доступності та впровадження інноваційних технологій у фізкультурно-спортивну діяльність.

Висновки. Україна сформувала базову програмно-нормативну та інституційну основу розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю. Законодавчі зміни 2025 року, зокрема виокремлення адаптивного спорту як напряму державної політики, створили передумови для модернізації галузі відповідно до міжнародних стандартів. Подальший розвиток потребує системної міжвідомчої координації, удосконалення програмно-цілевих механізмів, розвитку інклюзивної спортивної інфраструктури та активного залучення осіб з інвалідністю до фізичної активності як важливої складової соціальної інтеграції.

Список використаних джерел та літератури

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
2. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: Постанова КМУ №1089. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-п>
3. В Україні створюється ефективна система розвитку адаптивного спорту. Верховна Рада України, 2025. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/261092.html>
4. Global Disability Inclusion Report 2025. Global Disability Summit. <https://www.globaldisabilitysummit.org/resource/global-disability-inclusion-report/>
5. International Paralympic Committee. Para Sport for Development, 2026. <https://www.paralympic.org/impact/para-sport-development>

РОЗДІЛ VII

БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 021:004

Олена БУНДАК, Анатолій КУЗЬО

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК: ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Цифрова трансформація бібліотек в Україні триває вже не перший рік і включає значні зміни в традиційному бібліотечному обслуговуванні. Бібліотеки активно займаються оцифровуванням матеріалів, розширюють свої колекції та збільшують обсяг книжкових фондів, надаючи користувачам онлайн-доступ до їх завантаження. Цифровізація дозволяє створювати електронні каталоги книжкових фондів, впроваджувати електронні читацькі квитки, що дають змогу знаходити та замовляти книги на своє ім'я, забезпечуючи конфіденційність замовлень. Вона також дозволяє автоматизувати обслуговування і ведення статистики користувачів, запроваджувати чат-ботів на платформі Telegram, створювати безкоштовні мобільні додатки на GooglePlay, а також модернізувати бібліотечні сайти.

Бібліотеки активно ведуть власні спільноти у соціальних мережах Facebook і Instagram, публікують тематичні блоги, а також створюють медіапродукти, такі як буктрейлери та відеопрезентації для соцмереж, відкривають канали на YouTube. Крім того, бібліотеки мають інтернет-центри, які безкоштовно надають доступ до Інтернету, Wi-Fi, проводять навчання комп'ютерної грамотності та надають різноманітні послуги, зокрема допомогу в оплаті житлово-комунальних послуг, спілкування в соціальних мережах, бронювання квитків, електронний запис до дитсадків, доступ до навчальних матеріалів і підготовку до ЗНО.

Цифровізація бібліотек спричиняє суттєві зміни в підходах до бібліотечної діяльності, перевизначаючи її модель та трансформуючи всі процеси. Це передбачає інтеграцію нових інструментів, таких як гаджети, і розширення спектру бібліотечних послуг та сервісів. Однією з ключових складових є забезпечення вільного доступу до бібліотечних фондів, що включає впровадження інноваційних технологій, наприклад, книжок із чіпами, захисних воріт, автоматів для самостійного повернення та видачі книг, а також аудіогідів і мобільних додатків доповненої реальності (AR). Все більше уваги бібліотеки приділяють використанню плазмових моніторів, анімованих постерів, а також активній роботі в соціальних мережах для спілкування з користувачами онлайн.

Інтерактивні інструменти відкривають нові можливості як для бібліотек (наприклад, ресурси онлайн-спільнот, бізнес-плани на платформі Kiva, онлайн-портал державних послуг Дія, Дія 2.0), так і для користувачів (сервіси з шерінгу та спільного використання).

Одним із значних кроків у розвитку цифрових бібліотечних послуг стало презентування в 2019 році на Форумі видавців у Львові проекту Українського

інституту книги (УІК) – «Українська цифрова бібліотека» (УЦБ) [1]. Цей електронний додаток дозволяє українцям читати сучасні книжки на смартфонах, надаючи зручний, легальний доступ до літератури будь-де. Видавці зберігають права власності на книжки, і УІК лише надає платформу для їх читання. Книги, як текстові, так і аудіо, захищені від копіювання та змін. Читання на платформі є платним, але наразі українські читачі отримують доступ за рахунок державного бюджету, а видавці отримують компенсацію. Цей цифровий продукт має на меті забезпечити рівний доступ до літератури для всіх громадян країни без будь-яких обмежень.

У зв'язку з пандемією, періодичними локдаунами, війною, робота у віртуальному просторі стала надзвичайно важливою та актуальною. Бібліотеки та інші установи активно використовують онлайн-формати, такі як онлайн-тренінги, діалоги, майстер-класи, відеоконференції, вебінари, блоги з різними рубриками, конкурси, акції, розіграші, проекти, курси (як безкоштовні, так і платні), вебогляди. Онлайн-сервіси та інструменти для бібліотекарів, що працюють у «хмарі» без необхідності встановлення на комп'ютери, стають невід'ємною частиною цифрової роботи.

Серед корисних ресурсів – підручники з практичної медіаграмотності, які містять розробки для медіауроків та занять медіаклубів чи гуртків, а також збірники практичних інструментів для дизайн-проектів, адаптованих до бібліотечних умов. Зокрема, є платформи на зразок «Порталу медіаосвіти та медіаграмотності» та Prometheus, яка пропонує безкоштовні онлайн-курси, включаючи теми як «Цифрові комунікації», «Медіаграмотність», «WORD та EXCEL: інструменти і лайфхаки» [2, с. 53].

Програми, такі як House of Europe («Дім Європи»), надають можливості для професійного обміну між Україною та країнами ЄС, підтримуючи культурні та креативні ініціативи, освіту та медіа. Ці програми допомагають під час пандемії, надаючи стипендії та можливості для розвитку [3].

Завдяки різноманітним сервісам, таким як Kahoot, Mentimeter та Cortana, бібліотеки можуть організовувати зручні онлайн-курси, тренінги, лекції, семінари та консультації. Це дозволяє навчати без обмежень, пов'язаних з карантинном, простором, часом або фінансами, і забезпечує доступ до навчальних матеріалів для усіх бажаючих.

Сервіс Kahoot дозволяє проводити контрольні роботи, зрізи знань та тести, а також пропонує готові тести, в тому числі англійською мовою. Завдяки цій платформі можна створювати опитування на різні теми, додаючи до них фото, відео, малюнки або графіки. Також можна включати різноманітні бонуси та використовувати ігрові елементи для оцінювання.

Microsoft Cortana – це віртуальний голосовий асистент з елементами штучного інтелекту, який може замінити стандартну пошукову систему. Вона дозволяє виконувати пошукові запити як вручну, так і голосом. Cortana може отримати доступ до особистих даних користувача, щоб передбачати його потреби, нагадувати про

важливі події, а також підтримувати бесіду, співати пісні або розповідати анекдоти [2, с. 55].

Запровадження нових технологій, зокрема цифрових, є тривалим процесом, що несе певні виклики і небезпеки для суспільства. Цифровізація бібліотек в Україні, зокрема, викликала низку проблем, що потребують вирішення. Ці проблеми можна поділити на три основні групи: соціально-економічні, техніко-організаційні та природні. Вони включають, зокрема, усунення недоліків у законодавстві щодо оцифрування, прийняття відповідних законів і стандартів, а також забезпечення адміністративного та громадського контролю за їх виконанням. Важливим питанням є також визначення, яка частина оцифрованого контенту має бути доступною безкоштовно, а яка – за плату, адже оцифрований контент є джерелом доходу для креативних індустрій. Потрібно також вирішити проблему кіберзлочинності та забезпечити економічне стимулювання бібліотечних працівників, включаючи систему пільг та компенсацій за несприятливі умови праці. Враховуючи специфіку закладів, необхідно розробити відповідні форми організації роботи, управління та підтримки інновацій.

Оцифрування та збереження інформації не можуть повністю залежати лише від державного фінансування, тому важливо залучати додаткові фінансові ресурси з недержавних джерел для забезпечення стабільної підтримки, особливо коли йдеться про некомерційні проекти. Розширення цифрових сервісів та індивідуалізація послуг підвищили ризики шахрайства як з боку користувачів, так і провайдерів, що вимагає постійної уваги з боку держави. Це включає необхідність посилення захисту електронних систем і баз даних, розвитку криптографії та технологій аутентифікації особи, захисту каналів передачі інформації, серверів і забезпечення безпеки електронних платформ. Також важливим є розробка та фінансування державних програм для дослідження і впровадження технології блокчейн, що допоможе захистити суб'єктів обміну інформацією від загрози витоку конфіденційних даних.

Оглядаючи основні цифрові технології, які трансформують бібліотеки в еру хай-тек, варто відзначити, що бібліотеки переосмислюють свою місію в суспільстві. Вони перетворюються на інтелектуальні центри та технологічні хаби, де йдеться вже не лише про вільний доступ до інформаційних ресурсів, а й про можливість отримувати новітні технологічні навички та брати участь у колективному новаторстві.

Ці трансформаційні процеси, разом зі змінами в державі та суспільстві, а також Стратегією розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року, ставлять на порядок денний важливі питання. Зокрема, акцентується увага на домінуванні інновацій у роботі бібліотек; створенні нових проєктів, орієнтованих на модернізацію фізичних просторів для комфортного середовища; розширенні меж трансформаційних змін, що включають використання нових інтерактивних сервісів і технологій. Бібліотека як заклад можливостей повинна забезпечити варіативність послуг для різних груп населення, ліквідувати фізичні та інші обмеження, підвищити актуальність бібліотек для громади та зробити практичний внесок у цивілізаційний прогрес.

Список використаних джерел та літератури

1. Трегуб Г. Мовою пікселів та байтів. *Тиждень*. № 37 (617). 12 вересня 2019 р. URL: <https://tyzhden.ua/Culture/235178>.
2. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 50-56.
3. Петелько Т.М. Час професійної освіти. Набуваємо знання, ділимося досвідом зростаємо разом: вебгляд. Одеська обласна бібліотека для юнацтва імені В. В. Маяковського. Одеса. 2020. 24 с.

УДК 021.1(100)

Олена БУНДАК, Олеся ЛЮШУК

БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

В Україні цифрова грамотність вперше стала пріоритетом для держави. Одна з основних цілей Міністерства цифрової трансформації – навчити 6 млн. українців цифрових навичок протягом трьох років [21].

Для досягнення цієї мети було визначено три основні кроки: – створення хабів цифрової освіти; – надання можливості пройти тест «Цифрограм»; – запуск національної платформи «Дія. Цифрова освіта».

Хаби цифрової освіти – це відкриті простори, куди можуть завітати всі охочі, щоб безкоштовно отримати доступ до платформи «Дія. Цифрова освіта», пройти навчання з цифрової грамотності, отримати консультації та сертифікати. Хаби особливо важливі для людей, які не мають власних гаджетів, оскільки надають їм можливість вивчити, як користуватися цифровими пристроями та освоїти навички для безпечного використання цифрових технологій у повсякденному житті.

Роль у реалізації цього проєкту відводиться не лише різним організаціям, а й бібліотекам, які можуть стати основними цифровими хабами. Міністр цифрової трансформації М. Федоров зазначив: «Моя мрія – трансформувати всі бібліотеки країни в диджитал-хаби, де люди зможуть отримувати цифрові навички».

«Бібліотеки та бібліотекарі відіграють вирішальну роль у цій трансформації. Вони можуть змінити життя людей, допомагаючи їм отримати навички, необхідні для сучасного онлайн-світу. А обмін досвідом щодо створення і роботи Хабів цифрової освіти допоможе бібліотекам ставати центрами знань та освіти, у тому числі щодо цифрової грамотності», – сказала заступниця Постійної представниці ПРООН в Україні Манал Фоуані [1].

У 2020 році українські бібліотеки активно залучалися до програми Міністерства цифрової трансформації України «Дія. Цифрова освіта». За допомогою спеціальної платформи (<https://osvita.diia.gov.ua>) вони популяризували освітні серіали, що розвивають цифрові навички, а також організовували для користувачів навчання основам комп'ютерної грамотності, використанню Інтернету, мобільних додатків та соціальних медіа.

Бібліотеки стали важливими елементами Мережі хабів цифрової освіти (<https://osvita.diia.gov.ua/hubs>), де кожен охочий може безкоштовно отримати доступ до платформи Дія.Цифрова освіта і пройти навчання.

На сьогодні Міністерство цифрової трансформації України разом з Українською бібліотечною асоціацією активно розвивають проєкт «Дія. Цифрова освіта», зокрема сприяють комп'ютеризації сільських бібліотек і перетворенню їх на цифрові хаби.

Щоб бібліотека стала хабом цифрової освіти, вона повинна мати хоча б один комп'ютер з підключенням до Інтернету та одного фасилітатора, готового допомогти користувачам. Бібліотека повинна пройти офіційну реєстрацію на платформі «Дія. Цифрова освіта» (osvita.diia.gov.ua). Для цього потрібно зайти на сайт, знайти розділ «Мережа хабів» і подати заявку. Детальну інструкцію можна знайти у відео, яке пояснює покрокову реєстрацію [Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KJPAzIoRK2s>].

Після подачі заявки на вказану електронну пошту надійде лист-підтвердження статусу хабу, а також матеріали для промоції проєкту. Бібліотеки, які стали частиною мережі, отримують наліпки для дверей, що підтверджують їхній статус офіційного хабу, а також логотип проєкту, макети постерів, соціальну відеорекламу та подарункові наліпки для відвідувачів.

У 2023 році з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України, за підтримки швейцарсько-української Програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа та фінансується Швейцарією було проведено статистичне дослідження щодо цифрової грамотності українців загалом. «Третя хвиля дослідження має на меті відстежити динаміку в розвитку діджиталнавичок населення України та проаналізувати вплив суспільно-економічної ситуації на рівень цифрової безпеки. Можливість порівняння результатів ґрунтується на структурних питаннях індикаторах, що були складовою частиною комплексного дослідження» [2]. Ми можемо відштовхуватися від окресленої статистики та констатувати наступні результати:

Станом на 2023 рік цифрові навички має:

- 93% дорослого населення 18-70 років (+ 8% з 2019 року);
- 95% підлітки віком 10-17 років;
- 99% людей з порушенням слуху 18-59 років (+ 15% за чотири роки) [2].

Загалом від 2019 року 38% дорослого населення опанували просунуті цифрові навички (+12,5 % від 2019 року) [2]. Слід зауважити, що лівова частка цифрової освіти дорослого населення старшого віку належить саме бібліотекам.

З 2019 до 2023 року частка інтернет-користувачів у загальній структурі населення збільшилась на 8% і становить 94%. Частота практик користування інтернетом має прямий зв'язок з віком респондентів. Серед найстаршої категорії (60–70 років) щодня інтернет використовує 71% опитаних, а серед наймолодшої категорії дорослих (18–29 років) цей показник сягає 96%.

Із тим, що доступ до інтернету є однією з базових потреб сучасної людини, на рівні доступу до харчування, безпеки тощо, погоджуються 91% дорослих українців, 84% людей з порушеннями слуху і 92% підлітків [2].

Одним із перспективних напрямів розширення діяльності бібліотек є діяльність бібліотеки як інформаційного хабу «розумного міста»

У концепції «розумного міста» (smart city) бібліотеки розглядаються не лише як місця зберігання інформації, а й як інноваційні простори для обміну знаннями, цифрової грамотності, комунікації між владою та громадянами. В умовах цифрової трансформації вони відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, сприяючи формуванню інклюзивного, освіченого та соціально активного суспільства (Таблиця 1.).

Таблиця 1.

Бібліотеки як інформаційні хаби в умовах smart city

Місто	Назва бібліотеки	Ознаки бібліотеки smart-хабу	Соціальні/цифрові ініціативи
Київ	Публічна бібліотека ім. Лесі Українки	Коворкінг, доступ до онлайн-курсів, співпраця з Дія.Цифрова освіта	Тренінги з цифрової грамотності, події громадських ініціатив
Львів	Львівська обласна бібліотека для юнацтва	Простір для інновацій, робототехніка, програмування, неформальна освіта	STEM-курси, медіаграмотність, клуби за інтересами
Вінниця	Міські бібліотеки в рамках проєкту «Відкрита бібліотека – відкрите суспільство»	Електронні сервіси, інтерактивна довідка, модернізовані простори	Курси для молоді й пенсіонерів, виставки, публічні читання
Харків	ХДНБ ім. В.Г. Короленка	Електронний каталог, онлайн-послуги, дистанційне обслуговування	Вебінари, медіаосвіта, цифрова підтримка
Івано-Франківськ	Центральна міська бібліотека ім. Франка	Сучасний креативний простір, доступ до інтернету та цифрових послуг	Майстер-класи, публічні заходи, smart-навчання
Тернопіль	ТОУНБ	Підтримка цифрової інклюзії,	Курси для літніх людей, цифрове

		навчання користуванню технологіями	консультування
Дніпро	Центральна міська бібліотека	Бібліохаб, мультимедійні зони, коворкінг	Платформа для smart-урбаністики, соціальні стартапи

В Україні вже є приклади реалізації цього підходу. Так, Публічна бібліотека імені Лесі Українки у Києві активно трансформується в сучасний відкритий простір. У її приміщенні функціонують коворкінги, проводяться тренінги з цифрової грамотності, зустрічі громадських ініціатив. У співпраці з проєктом Дія.Цифрова освіта, бібліотека надає доступ до онлайн-курсів та платформ для саморозвитку [3].

Ще один яскравий приклад, Львівська обласна бібліотека для юнацтва, яка стала майданчиком для реалізації соціальних та освітніх ініціатив (<https://lukl.kyiv.ua/>). Тут проводяться заходи з медіаграмотності, програмування для молоді, курси з робототехніки, що відповідає ідеї «розумного міста», де громада має вільний доступ до новітніх технологій та знань [4].

У місті Вінниця, яке активно розвивається як smart city, у рамках проєкту «Відкрита бібліотека – відкрите суспільство» бібліотеки не лише модернізували простори, але й запровадили системи електронного обслуговування читачів, електронний каталог, інтерактивні довідкові послуги. Це дозволяє мешканцям оперативно отримувати потрібну інформацію й користуватися сучасними цифровими сервісами.

Таким чином, українські бібліотеки поступово інтегруються у структуру розумного міста, виконуючи функції цифрових, освітніх і соціальних хабів. Вони сприяють не лише розвитку інформаційного суспільства, а й зменшенню цифрової нерівності, що є однією з цілей сталого розвитку ООН.

Наступним напрямом, на мою думку, який є перспективним для бібліотек, це – використання Big Data та аналітичних платформ.

Сучасні бібліотеки дедалі активніше інтегрують інструменти Big Data (великих даних) та аналітичні платформи у свою діяльність. У контексті розвитку інформаційного суспільства ці технології відкривають нові можливості для аналізу користувацької поведінки, оптимізації ресурсного забезпечення, прогнозування тенденцій у читанні та вдосконалення інформаційних послуг.

Big Data дозволяє збирати і систематизувати великі масиви даних: від статистики використання електронних ресурсів і відвідуваності бібліотеки до пошукових запитів та метаданих цифрових колекцій. Обробка таких даних за допомогою спеціалізованих аналітичних платформ (наприклад, Tableau, Power BI, Qlik) забезпечує бібліотекам можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення, адаптувати інформаційні продукти до потреб різних категорій користувачів та вдосконалювати стратегії розвитку.

Практичні приклади впровадження таких підходів спостерігаються в провідних бібліотеках світу:

- Бібліотека Гарвардського університету використовує аналітику даних для оцінки популярності фондів, планування цифрової конверсії матеріалів та визначення пріоритетних напрямів розвитку наукової інфраструктури;
- Національна бібліотека Франції (BnF) застосовує Big Data для вивчення користувацьких маршрутів на сайті, що дозволяє покращувати навігацію, структуру метаданих і пошукові інструменти;
- Бібліотека Університетського коледжу Лондона (UCL) використовує аналіз поведінкових даних для персоналізації послуг, розробки навчальних курсів та оптимізації просторового розміщення ресурсів.

В українському контексті також спостерігається зростаючий інтерес до впровадження інструментів Big Data. Зокрема, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [5] та Одеська національна наукова бібліотека [6] експериментують із цифровими платформами для статистичного аналізу відвідуваності, електронних запитів та використання електронних фондів. Такі підходи сприяють не лише модернізації бібліотечної справи, а й посиленню її ролі у науковому та освітньому середовищі.

Таким чином, застосування технологій Big Data та аналітичних інструментів у бібліотеках є важливим кроком до побудови інноваційного бібліотечного простору, здатного гнучко реагувати на виклики часу та ефективно задовольняти потреби користувачів інформації у XXI столітті.

Важливим, на нашу думку, є застосування автоматизованих систем обслуговування користувачів у бібліотеках. Адже у процесі цифрової трансформації бібліотек важливе місце посідає впровадження автоматизованих систем обслуговування користувачів (АСОК). Такі системи забезпечують ефективну організацію роботи бібліотеки, полегшують доступ до ресурсів та послуг, скорочують час обслуговування і підвищують загальну якість користувацького досвіду.

АСОК – це програмно-апаратні комплекси, які дозволяють здійснювати ключові бібліотечні процеси у цифровому форматі: реєстрацію читачів, ведення електронного каталогу, замовлення, бронювання та продовження користування документами, облік фондів, статистичну звітність тощо. Однією з ключових переваг є можливість надання послуг дистанційно через особистий кабінет користувача.

У бібліотеках Волинської області поступово впроваджуються сучасні автоматизовані системи. Так, Волинська обласна наукова бібліотека імені Олени Пчілки активно використовує електронну бібліотечно-інформаційну систему на базі програмного забезпечення ІРБІС64. Завдяки цьому забезпечено доступ до електронного каталогу бібліотеки, а також впроваджено послугу віртуальної довідки, яка дозволяє дистанційно отримувати відповіді на запити користувачів [7].

Крім того, бібліотека реалізує проекти з оцифрування красназавчих видань, створення повнотекстових електронних колекцій, що інтегруються до єдиної платформи з відкритим доступом.

У межах реалізації регіональних програм розвитку культури, публічні бібліотеки Волині також отримують комп'ютерне обладнання, доступ до інтернету та навчання з основ цифрової грамотності. Так, у Ковельській центральній бібліотеці функціонує сучасне автоматизоване робоче місце бібліотекаря, а читачі можуть скористатися електронною системою реєстрації та доступом до онлайн-каталогу [8].

Автоматизовані системи сприяють створенню «єдиного вікна» доступу до інформаційних ресурсів, що особливо актуально в умовах стрімкого зростання цифрових фондів. Також вони підтримують інтеграцію з національними базами даних, платформами відкритої науки та електронними бібліотеками, що значно розширює можливості інформаційного обслуговування.

Загалом, приклади бібліотек Волинської області демонструють успішну інтеграцію автоматизованих систем у бібліотечне середовище регіону. Це дозволяє підвищити якість обслуговування, адаптувати бібліотечні послуги до потреб сучасного користувача та забезпечити бібліотекам гідне місце в цифровому інформаційному просторі України.

Список використаних джерел та літератури

4. Мінцифри збирається навчити 6 млн. українців цифрових навичок за три роки. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-zbirayetsya-navchiti-6-miljoniv-ukrayinciv-cifrovih-navichok-za-3-roki>
5. Статистичне дослідження щодо цифрової грамотності українців. URL : https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf
6. Публічна бібліотека імені Лесі Українки у м. Київ. URL : <https://lukl.kyiv.ua/>
7. Львівська обласна бібліотека для юнацтва. URL : <http://bibliotekanarynku.com/>
8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
9. Одеська національна наукова бібліотека. URL : <http://odnb.odessa.ua/>
10. Волинська обласна бібліотека імені Олени Пчілки. URL: <https://vollibr.org.ua/> – Назва з екрана.
11. Ковельська публічна бібліотека URL : <https://kovel-library.blogspot.com> – Назва з екрана.

УДК 001.891+659:02

Олена БУНДАК, Оксана ОЛЕКСЮК

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У системі сучасних наукових досліджень соціальна реклама розглядається не лише як засіб масової комунікації, а й як важливий елемент бібліотечно-інформаційної діяльності. Бібліотекознавчий аспект вивчення соціальної реклами

фокусується на її здатності гуманізувати суспільство та сприяти розвитку інтелектуального потенціалу нації через популяризацію книги та знань.

В умовах цифрової трансформації та воєнного стану в Україні бібліотеки змінили роль пасивного спостерігача на роль активного суб'єкта соціального впливу. Бібліотекознавчий підхід до класифікації соціальної реклами дозволяє виділити такі специфічні напрями:

- Популяризація читання як соціальної цінності. Рекламні кампанії, спрямовані на підвищення культури читання, розглядаються науковцями як спосіб формування критичного мислення, що є критично важливим для протидії інформаційним маніпуляціям.
- Бібліотека як центр медіаграмотності. В умовах війни соціальна реклама в бібліотеках часто фокусується на медіагігієні та вмінні розрізняти фейки, що корелюється з дослідженнями О. Полтавця щодо важливості інформаційної безпеки.
- Соціалізація та інклюзія. Бібліотеки використовують соціальну рекламу для залучення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів до освітніх програм, що є частиною «конструювання нової соціальної реальності» через інклюзивні простори.

Дослідження соціологічних аспектів сприйняття реклами показують, що для бібліотек найефективнішими є поєднання традиційних та цифрових інструментів:

1. Виставкова діяльність. Плакати та інсталяції в приміщеннях бібліотек є формою внутрішньої соціальної реклами, яка має високий рівень довіри відвідувачів.
2. Digital-комунікації. Соціальні мережі бібліотек (Facebook, Instagram) стають майданчиками для просування патріотичних цінностей та психологічної підтримки через книжкові рекомендації.
3. Ембієнт-маркетинг. Створення тематичних муралів або арт-об'єктів у просторі бібліотеки, що привертають увагу до соціальних проблем (наприклад, екології чи збереження культурної спадщини).

Науковці Л. Хавкіна та І. Бурлакова наголошують, що бібліотечна соціальна реклама не повинна бути маніпулятивною. Проте в реаліях України існує проблема, коли близько 20% соціальних меседжів можуть нести приховані політичні підтексти, що суперечить професійній етиці бібліотекаря.

Бібліотекознавчий аналіз також враховує психологію сприйняття: в умовах війни бібліотечна реклама відходить від «шокової терапії», надаючи перевагу позитивним образам, що пропонують надію та конкретні рішення (наприклад, курси перекваліфікації або психологічні тренінги).

Таким чином, у бібліотекознавчому аспекті соціальна реклама вивчається як засіб ефективної комунікації між інституцією та громадою, що забезпечує вільний доступ до знань та сприяє консолідації суспільства навколо загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сміхнова В. В., Пантелєєва К. О. Соціальна реклама як інструмент суспільного впливу: сучасний стан та особливості сприйняття населенням (на прикладі м. Дніпро). *Грані*. 2024. Т. 27. № 5. С. 116–122.
2. Полтавець О., Коцур В. Соціальна реклама в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2018. Т. 1. С. 82–88.
3. Бурлакова І. П., Панченко В. Г. Соціальна реклама як інструмент формування ціннісних орієнтирів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 138–143.
4. Хавкіна Л. П. Соціальна реклама: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 152 с. .

УДК 021:004.91

Олена БУНДАК, Діана ПАЧКОВСЬКА

ДОКУМЕНТНИЙ СКЛАД ВЕБ-САЙТУ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ТА РЕПОЗИТАРІЇВ

У контексті розбудови сучасного глобального інформаційного суспільства та стрімкої цифровізації соціокультурної сфери суттєво трансформується сутність і функціональне призначення офіційного веб-сайту установи пам'яті (бібліотеки, архіву, музею). Сучасна теорія документознавства та інформаційних наук розглядає таку платформу не просто як репрезентативний чи комунікаційний вебресурс, а як повноцінну, багатокomпонентну документно-інформаційну систему (ДІС) [2, с. 44]. Головною відмінною рисою та критерієм ефективності ДІС є її документний склад – упорядкована сукупність інформаційних об'єктів, що зберігаються, опрацьовуються та поширюються з метою задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх та культурних потреб користувачів.

Протягом останніх десятиліть документний склад бібліотечних вебресурсів еволюціонував від статичних переліків послуг та текстових описів до складних диверсифікованих масивів, які поєднують вторинну інформацію (метадані) з первинними документами (цифровими об'єктами). Найважливішим вектором оптимізації внутрішньої структури ДІС вебресурсу на сучасному етапі є функціональна, технологічна та семантична інтеграція двох ключових, історично відокремлених підсистем: електронного каталогу та інституційного репозитарію (цифрового архіву відкритого доступу) [4, с. 25]. Без створення єдиного контуру взаємодії між цими сегментами документний склад сайту залишається фрагментованим, що змушує користувача здійснювати розпорошений, когнітивно складний пошук у різних інтерфейсах та базах даних.

Для глибокого розуміння сутності інтеграційних процесів необхідно експлікувати специфіку та функціональне навантаження кожного з цих компонентів у структурі вебсайту як документно-інформаційної системи.

Електронний каталог (ЕК) традиційно виступає базовим ядром автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС). З позицій системного підходу, ЕК виконує моделюючу, пошукову, облікову та комунікативну функції [5, с. 112]. Він моделює реальний фонд установи, фіксуючи відомості про фізичні та електронні документи у формі стандартизованих бібліографічних та авторитетних записів. Головною одиницею зберігання в ЕК є вторинний документ (метадані), який детально описує формальні ознаки первинного об'єкта (авторство, назва, вихідні дані, обсяг) та його змістовні характеристики (класифікаційні індекси, предметні рубрики, ключові слова). Проте, традиційні ЕК орієнтовані на розкриття локалізованого фонду і тривалий час не забезпечували безпосереднього доступу до тексту самого документа, виконуючи лише вказівну або відсылну роль.

З іншого боку, інституційний репозитарій (ІР) є продуктом розвитку концепції відкритої науки (Open Science) та відкритого доступу (Open Access). Інституційний репозитарій функціонує як мережевий архів для довготривалого зберігання, накопичення та забезпечення надійного безперешкодного доступу до результатів інтелектуальної діяльності певної установи (наукових публікацій, монографій, дисертацій, матеріалів конференцій, навчально-методичних комплексів, а також оцифрованих унікальних рукописів чи рідкісних видань) [8, с. 86]. На відміну від ЕК, репозитарій акцентує увагу на первинному документі – цифровому об'єкті (найчастіше у форматах PDF, EPUB, DJVU, TIFF), який супроводжується базовим, мінімально необхідним набором метаданих для ідентифікації у вебсередовищі. Репозитарій реалізує кумулятивну (накопичувальну) та архівну функції ДІС, виводячи локальний науковий продукт у глобальний простір цифрових комунікацій.

Ізольоване існування ЕК та репозитарію на одному вебсайті породжує низку системних суперечностей:

- дублювання інтелектуальної праці фахівців (один і той самий документ описується двічі – каталогізатором в АБІС та автором чи модератором під час самоархівування в репозитарії);
- розсинхронізація даних (зміни в бібліографічному описі в одній системі не відображаються в іншій);
- розпорошення користувацької уваги та зниження релевантності пошуку через необхідність використання кількох різних пошукових форм.

Зазначені чинники зумовлюють об'єктивну потребу в глибокій інтеграції, яка дозволяє розглядати документний склад сайту як цілісну екосистему, де шлях користувача від виникнення інформаційної потреби до отримання повного тексту документа є максимально коротким та інтуїтивно зрозумілим.

Аналіз сучасної практики проектування документно-інформаційних систем дозволяє виокремити три взаємопов'язані рівні інтеграції електронного каталогу та інституційного репозитарію в межах вебсайту: інтерфейсний, метаданий (семантичний) та системно-платформний.

1. Інтерфейсний рівень (рівень представлення даних) є найбільш очевидним для кінцевого користувача. Він базується на реалізації концепції «єдиного вікна пошуку»

(Single Search Window) на головній сторінці вебсайту [1, с. 18]. Замість пропонування користувачеві вибору між переходом до каталогу чи до репозитарію, система надає уніфікований пошуковий рядок. Пошуковий запит, сформований природною мовою або за допомогою булевих операторів, одночасно транслюється за допомогою спеціальних API-інтерфейсів до баз даних АБІС та платформи репозитарію.

Результати пошуку консолідуються, проходять процедуру дедуплікації (вилучення ідентичних записів) та ранжуються за релевантністю, після чого виводяться єдиним інтегрованим списком. При цьому користувач бачить маркування джерела походження документа та може за допомогою інтерактивних фасетів (фільтрів) звузити видачу за типом доступу (фізичний примірник у фонді, електронна копія в ЕК, повний текст у репозитарії).

2. Метаданий або семантичний рівень інтеграції спрямований на встановлення взаємних наскрізних посилань між записами в обох підсистемах. Технологічно це реалізується за рахунок модифікації структур бібліографічних записів. У традиційному електронному каталозі, що функціонує в машиночитаних форматах сімейства MARC (зокрема, всеукраїнському стандарті UKRMARC або міжнародному MARC 21), для цього використовується поле 856 «Електронне розташування та доступ» [7, с. 14]. У це поле інтегрується постійне уніфіковане посилання (URI), стійкий ідентифікатор handle або DOI, який безпосередньо веде на сторінку відповідного цифрового об'єкта в інституційному репозитарії.

Зворотний зв'язок реалізується шляхом експорту нормалізованих бібліографічних даних з ЕК у картку метаданих репозитарію. Таким чином, переглядаючи опис праці в репозитарії, користувач бачить точні класифікаційні індекси (наприклад, УДК), авторитетні форми імен авторів, прийняті в установі, та може в один клік перейти до каталогу для пошуку інших праць цього автора або документів за аналогічною тематикою. Наскрізне лінкування (hyperlinking) перетворює статичний документний масив на динамічний гіпертекстовий простір.

3. Системно-платформний рівень є найбільш складним у технологічному плані, оскільки передбачає взаємодію на рівні архітектури програмного забезпечення та протоколів передачі даних. Сучасні ДІС вебсайтів будуються на поєднанні промислових рішень автоматизації (наприклад, АБІС «Koha», «Aleph», «Symphony», «UniLib») та спеціалізованих платформ управління цифровими репозитаріями (переважно з відкритим вихідним кодом, таких як DSpace, EPrints, Islandora) [3, с. 64].

Головним інструментом забезпечення системної взаємодії на цьому рівні виступає міжнародний протокол ініціативи відкритих архівів для збору метаданих – OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting). Завдяки OAI-PMH електронний каталог може виступати в ролі «сервіс-провайдера» (Service Provider), який регулярно в автоматичному режимі «збирає» (харвестує) нові метадані, що з'являються в репозитарії, який діє як «провайдер даних» (Data Provider). Зібрані записи автоматично конвертуються, збагачуються та імпортуються в локальну базу даних ЕК. Це повністю ліквідує необхідність подвійного введення даних

співробітниками установи та гарантує 100% актуальність і повноту відображення цифрового контенту в каталозі.

Попри значні переваги, процес інтеграції ЕК та репозитаріїв у документній структурі вебсайту стикається із серйозною технологічною бар'єрністю, викликаною принциповою розбіжністю стандартів представлення інформації. У таблиці 1 наведено порівняльний аналіз ключових схем метаданих, що використовуються в зазначених підсистемах, який унаочнює складність проблеми семантичного маппінгу (зіставлення полів).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика схем метаданих ЕК та інституційного репозитарію

Критерій порівняння	Електронний каталог (Бази даних АБІС)	Інституційний репозитарій (DSpace / EPrints)
Базовий стандарт даних	Формати сімейства MARC (MARC 21, UKRMARC)	Схема Dublin Core (Дублінське ядро), MODS
Структурна складність	Висока (сотні специфічних полів, підполів та індикаторів)	Низька/Середня (15 базових елементів, можливість розширення)
Орієнтація системи	Професійна каталогізація, внутрішній облік фонду	Вебсередовище, індексація пошуковими роботами (Google Scholar)
Головний об'єкт опису	Фізичний або електронний документ як одиниця обліку	Цифровий файл (Bitstream) та супровідний контекст
Гнучкість та адаптивність	Жорстка регламентація міжнародними стандартами	Висока можливість кастомізації під потреби установи

Як видно з таблиці, формати сімейства MARC, що використовуються в ЕК, мають надзвичайно високий рівень деталізації, що дозволяє відобразити найменші нюанси видання (наприклад, характер ілюстрацій, специфіку палітурки, детальні відомості про відповідальність). Проте ці формати є занадто громіздкими, «важкими» для вебресурсів і практично не індексуються глобальними пошуковими системами. Натомість стандарт Dublin Core (Дублінське ядро), який є де-факто стандартом для репозитаріїв, орієнтований на максимально легку, гнучку та швидку ідентифікацію об'єктів у мережі Інтернет. Елементи Dublin Core (такі як dc.creator, dc.title, dc.subject, dc.description) легко сприймаються семантичними павуками пошукових гігантів, що забезпечує високу видимість документів репозитарію у глобальній мережі [6, с. 140].

Рішення цієї суперечності покладається на розробку та впровадження так званих таблиць крос-маппінгу (crosswalks) – алгоритмів автоматичного перекодування даних. Наприклад, під час імпорту запису з репозитарію в каталог поле dc.creator (автор у Dublin Core) трансформується у поле 100 або 700 формату

MARC 21 (головна або допоміжна точка доступу за іменем особи), а вміст поля dc.identifier.uri записується в згадане вище поле 856 MARC 21. Таке технологічне узгодження дозволяє зберегти глибину аналітико-синтетичного оброблення документів, притаманну каталогам, та водночас забезпечити мобільність і доступність даних, властиву репозитаріям.

Важливим аспектом інтегрованого документного складу вебсайту є також трансформація функцій ДІС у середовищі цифрової гуманітаристики (Digital Humanities) [3, с. 62]. Поєднання ЕК та репозитарію змінює саму парадигму взаємодії користувача з вебресурсом. У традиційній моделі користувач витрачав значний час на етап бібліографічного пошуку, після чого відбувався тривалий процес фізичного замовлення та отримання документа. Інтегрована система сайту реалізує модель «безшовного доступу»: інформаційний пошук об'єднується з миттєвим споживанням контенту.

Користувач отримує можливість не лише знайти відомості про книгу чи статтю, але й відразу завантажити її, здійснити повнотекстовий пошук всередині самого документа, скопіювати цитату, згенерувати автоматичне посилання за різними бібліографічними стандартами (APA, MLA, ДСТУ 8302:2015) або експортувати метадані в персональні інструменти управління бібліографією (Zotero, Mendeley, EndNote).

Таким чином, інтеграція електронного каталогу та інституційного репозитарію виводить вебсайт на рівень вискоєфективної документно-інформаційної системи. Вона перетворює ізольовані масиви метаданих та цифрових копій на єдиний, логічно структурований і технологічно керований інформаційний простір. Це дозволяє установі пам'яті кардинально підвищити якість обслуговування віддалених користувачів, оптимізувати внутрішні технологічні цикли оброблення документів, забезпечити максимальну видимість та індексованість власних інформаційних ресурсів у глобальному мережевому середовищі та гарантувати надійне довготривале збереження цифрової інтелектуальної спадщини.

Список використаних джерел та літератури

1. Гранчак Т. Ю. Бібліотека в доступному інформаційному полі: моделі та технології інтеграції. Бібліотечний вісник. 2014. № 4. С. 15–22.
2. Добровська С. М. Документно-інформаційні системи в сучасному суспільстві: теоретико-методологічний аспект. Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. 2019. Вип. 8. С. 44–51.
3. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової гуманітаристики (Digital Humanities). Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2021. Т. 4, № 1. С. 60–73.
4. Кулик Є. В. Інтеграція електронних ресурсів бібліотек ЗВО: проблеми та перспективи розвитку. Вісник Книжкової палати. 2020. № 5. С. 24–29.
5. Лобузін Ю. В. Технології організації знань у бібліотечно-інформаційних комплексах : монографія. Київ : НБУВ, 2012. 316 с.

6. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі: еволюція функцій та трансформація діяльності. *Культура України*. 2018. Вип. 60. С. 136–145.
7. Соловяненко Д. В. Проблеми інтеграції бібліографічних даних та повнотекстових репозитаріїв у сучасних інформаційних системах. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформаційні системи*. 2017. № 2. С. 12–19.
8. Хіміч Я. О. Інституційні репозитарії як інструмент наукової комунікації та інтегральна складова веб-ресурсів сучасного університету. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. Вип. 3. С. 85–97.

УДК 023(083.94)

Надія КОНОН

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ ГРАНТОВОГО ПРОЄКТУ БІБЛІОТЕКИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року завдало нищівного удару по всій інфраструктурі культури, зокрема по бібліотечній мережі. Зруйновані або пошкоджені приміщення, втрачені фонди, вимушене переміщення працівників і користувачів – усе це поставило бібліотеки перед безпрецедентними викликами. Водночас саме ця криза стала точкою переосмислення ролі бібліотек у суспільстві: із традиційних сховищ знань вони дедалі активніше трансформуються у відкриті громадські простори, центри підтримки населення, осередки цифрової та медіаграмотності.

У нових умовах бібліотеки не лише забезпечують доступ до інформації, а й виконують соціально важливі функції – підтримують внутрішньо переміщених осіб, організовують освітні ініціативи, сприяють психологічній стабілізації громад. Саме тому питання фінансової стійкості цих установ набуло особливої актуальності.

Системна нестача державного фінансування, посилена наслідками війни, змушує бібліотеки шукати альтернативні джерела ресурсів. Одним із ключових інструментів у цьому процесі стають гранти – як від міжнародних організацій, так і від українських донорів. Робота з грантовими програмами поступово перетворюється з епізодичної практики на стратегічний напрям діяльності.

Ситуація вимагає від бібліотечних фахівців розвитку нових компетенцій – від написання проєктних заявок і формування партнерств до стратегічного планування, фінансового менеджменту та прозорості звітності перед донорами. Таким чином, грантова культура стає невід'ємною складовою сучасного бібліотечного менеджменту, відкриваючи нові можливості для розвитку, інновацій та зміцнення ролі бібліотек у відновленні українського суспільства.

Питання грантової роботи розкриваються у публікаціях Мар'яни Кобелі-Звір – директорки Центру розвитку «Час змін», засновниці «Школи грантознавства», кандидатки економічних наук, членкині Української академії наук, інфлюенсерки (формує думку аудиторії) у сфері грантів, єдиної в Україні дослідниці грантів та міжнародної технічної допомоги, авторки понад 100 наукових статей в українських та міжнародних виданнях, таких як: «Основні підходи до визначення поняття гранту»,

«Як отримати грант. Методика та стратегія залучення грантових ресурсів», «Власна справа». «Гранти для початківців. 100 запитань і відповідей» популярні серед бібліотечних працівників і відвідувачів.

«У 2024 році Мар'яна Кобеля-Звір встановила всеукраїнський рекорд у номінації "Найбільша кількість написаних і опублікованих наукових досліджень на тему грантів та міжнародної технічної допомоги в Україні". Рекорд зафіксували експерти Національного реєстру рекордів України» [3].

Вона нагороджена премією «Знак якості» за перше місце в Національному рейтингу підприємств, що надають послуги грантового консалтингу в Україні [1].

У виданні «Як отримати грант. Методика та стратегія залучення грантових ресурсів» легко можна знайти відповіді на питання: «Де шукати релевантні та актуальні грантові конкурси, щоб своєчасно взяти в них участь? Як розробляти якісні концептуальні ноти та проєктні пропозиції, щоб вони були конкурентоспроможними на грантових конкурсах та донори підтримали їх безповоротними ресурсами. Матеріал посібника орієнтований не тільки на опанування читачами базових теоретичних знань, а й набуття практичних навичок і вмінь щодо використання грантових ресурсів представлених в Україні грантових можливостей від міжнародних, національних і регіональних фондів та програм» [2].

Грантова діяльність бібліотек розпочинається з формування ідеї, яка є основою майбутнього проєкту. Ідея повинна відповідати актуальним потребам бібліотеки та громади, а також враховувати сучасні тенденції розвитку бібліотечної сфери, зокрема цифровізацію, інтеграцію інформаційних технологій та розширення соціокультурних функцій бібліотек.

Формування ідеї передбачає комплексний аналіз проблем, які потребують вирішення. Це може бути:

- обмежений рівень доступу до інформаційних ресурсів;
- низька читацька активність;
- недостатня кількість книгозабезпечення;
- відсутність можливостей для неформальної освіти або соціальної інтеграції окремих груп населення.

На цьому етапі важливим є проведення дослідження потреб користувачів, зокрема шляхом анкетування, опитувань або аналізу статистичних даних діяльності бібліотеки.

Ключовим елементом є визначення цільової аудиторії проєкту. Нею можуть бути різні категорії населення: діти, молодь, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю тощо. Чітке розуміння потреб цільової групи дозволяє сформулювати релевантну та ефективну ідею проєкту.

Важливо, щоб ідея була інноваційною, соціально значущою та реалістичною щодо виконання. Інноваційність може проявлятися у впровадженні нових форматів роботи. Наприклад, цифрові лабораторії, коворкінги, медіацентри, використанні сучасних технологій або нових сучасних підходів до обслуговування користувачів.

Наступним етапом є розробка концепції грантового проєкту. Концепція є узагальненим баченням майбутнього проєкту та включає визначення його мети, завдань, основних напрямів діяльності, ресурсного забезпечення та очікуваних результатів. Мета проєкту повинна бути чіткою, конкретною та досяжною, а завдання – деталізувати шляхи її досягнення.

Особливу увагу слід приділяти плануванню заходів, які мають бути логічно пов'язаними між собою та спрямованими на досягнення поставленої мети. Важливим також є визначення необхідних ресурсів – кадрових, матеріально-технічних та фінансових.

Концепція проєкту повинна відповідати принципам проєктного менеджменту, зокрема таким як цілеспрямованість, системність, результативність та ефективність. Доцільно також передбачити механізми оцінки результатів проєкту, які дозволять визначити його вплив на розвиток бібліотечної установи та громади.

У бібліотечній практиці ідеї грантових проєктів часто пов'язані з розвитком цифрових послуг, популяризацією читання, організацією культурно-освітніх заходів, підтримкою соціально вразливих груп населення, а також створенням інклюзивного середовища. В умовах сучасних викликів особливо актуальними є проєкти, спрямовані на розвиток медіаграмотності, цифрової компетентності та соціальної згуртованості.

Таким чином, якісно сформована ідея та чітко розроблена концепція є запорукою успішної участі бібліотеки у грантових програмах. Вони визначають не лише зміст майбутнього проєкту, але й його конкурентоспроможність серед інших заявок, що подаються на фінансування.

Список використаних джерел та літератури

1. Авторка посібника Мар'яна Кобеля-Звір – експертка з грантів, грантознавиця. URL: <https://chaszmin.com.ua/vydannya/posibnyk/> (дата звернення: 09.03.2026).
2. Кобеля-Звір М. Я. Грантознавство. Методика та стратегія залучення грантових ресурсів: посібник. 2025. 268 с.
3. Мар'яна Кобеля-Звір: Центр розвитку «Час змін» <https://chaszminngo.org.ua/eksperty/mar-yana-kobelya/> (дата звернення: 02.04.2026).
4. Перший в Україні підручник «Грантознавство». URL: <https://chaszmin.com.ua/vydannya/pidruchnyk-grantoznavstvo/> (дата звернення: 09.04.2026).

УДК35.072:316.77(477.82)

Надія КОНОН, Юрій ЛЕБІДЬ

СТРУКТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СКЛАДОВІ УПРАВЛІННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Волинська обласна рада як представницький орган місцевого самоврядування здійснює управлінську діяльність, спрямовану на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, реалізацію інтересів територіальних громад та контроль за виконанням рішень органів виконавчої влади. Ефективність цієї

діяльності значною мірою залежить від належної організації роботи та використання сучасних інформаційних форм управління.

Організаційні та інформаційні форми управлінської діяльності є взаємопов'язаними складовими, що забезпечують планування, прийняття рішень, їх реалізацію та контроль. У сучасних умовах децентралізації та цифровізації їх роль постійно зростає.

На офіційному сайті Волинської обласної ради (<https://volynrada.gov.ua/>) можна знайти інформацію про діяльність ради, новини, рішення та протоколи, а також контактні дані для зв'язку [1].

Організаційні форми діяльності Волинської обласної ради включають сукупність способів і механізмів, за допомогою яких здійснюється управління.

Пленарні засідання є основною формою діяльності ради, на яких:

- приймаються нормативно-правові акти;
- затверджуються програми розвитку області;
- розглядаються бюджетні питання;
- заслуховуються звіти посадових осіб.

Засідання проводяться відповідно до регламенту та забезпечують колегіальність прийняття рішень.

Постійні комісії виконують підготовчу та контрольну функцію:

- аналізують проекти рішень;
- здійснюють попередній розгляд питань;
- контролюють виконання програм і бюджету;
- готують рекомендації для пленарних засідань.

Комісії спеціалізуються за напрямками (бюджет, освіта, медицина, екологія тощо).

Тимчасові контрольні комісії створюються для вирішення окремих проблем або проведення перевірок. Їх діяльність має тимчасовий характер і спрямована на:

- розслідування конкретних ситуацій;
- аналіз діяльності комунальних підприємств;
- підготовку висновків і пропозицій.

Президія (колегія) ради координує роботу між сесіями:

- формує порядок денний;
- узгоджує діяльність комісій;
- забезпечує організаційну підготовку засідань.

Робота апарату ради забезпечує:

- організаційний супровід діяльності депутатів;
- підготовку документів;
- юридичне забезпечення;
- діловодство та архів.

До організаційних форм також належать:

- громадські слухання;
- консультації з громадськістю;

- зустрічі депутатів з виборцями;
- робота з громадськими організаціями.

Це забезпечує відкритість і підзвітність влади.

Інформаційні форми управлінської діяльності пов'язані зі збором, обробкою, зберіганням і поширенням інформації [2].

Основою управління є система документообігу:

- підготовка рішень;
- розпорядження голови ради;
- протоколи засідань;
- службові записки.

Використання електронного документообігу підвищує ефективність і швидкість роботи.

Інформаційно-аналітична діяльність передбачає:

- збір статистичних даних;
- аналіз соціально-економічного стану області;
- підготовку аналітичних довідок;
- прогнозування розвитку регіону.

Інформаційно-аналітична діяльність дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Сучасний офіційний вебсайт та цифрові платформи відіграють важливу роль:

- оприлюднення рішень і проєктів;
- доступ до публічної інформації;
- онлайн-трансляції засідань;
- електронні петиції.

Це сприяє прозорості та залученню громадян.

Засоби масової інформації допомагають у комунікаційній роботі, включають:

- прес-конференції;
- офіційні повідомлення;
- інтерв'ю посадових осіб;
- інформаційні кампанії.

Засоби масової інформації формує громадську думку та інформують населення [3].

Внутрішні інформаційні системи використовуються для:

- координації роботи структурних підрозділів;
- обміну інформацією між комісіями;
- моніторингу виконання рішень.

Електронне врядування за допомогою впровадження елементів e-governance:

- електронні звернення громадян;
- цифрові сервіси;
- відкриті дані;
- автоматизовані системи управління.

Це підвищує ефективність і зменшує бюрократію.

Взаємозв'язок організаційних та інформаційних форм управління тісно взаємопов'язані:

- організаційні структури визначають рух інформації;
- інформаційні системи забезпечують функціонування організаційних механізмів;
- ефективність управління залежить від якості інформації та її доступності.

Наприклад, робота постійних комісій неможлива без аналітичної інформації, а пленарні засідання – без належно підготовлених документів.

Проте Волинській обласній раді необхідно для активізації діяльності звернути увагу на такі проблеми:

- недостатній рівень цифровізації;
- обмеженість ресурсів;
- складність координації між структурами;
- потреба у підвищенні прозорості;
- низька активність громадян у деяких процесах.

Шляхи вдосконалення та підвищення ефективності управлінської діяльності:

- розширювати використання електронного врядування;
- удосконалювати систему документообігу;
- підвищувати кваліфікацію працівників;
- розвивати відкриті дані;
- активніше залучати громадськість до прийняття рішень.

Отже, організаційні та інформаційні форми управлінської діяльності Волинської обласної ради є ключовими елементами ефективного функціонування місцевого самоврядування. Їх гармонійне поєднання забезпечує прозорість, оперативність і результативність управлінських процесів. У сучасних умовах важливим є подальший розвиток цифрових технологій, удосконалення організаційної структури та посилення взаємодії з громадськістю. Це дозволить забезпечити сталий розвиток регіону та підвищити рівень довіри населення до органів влади.

Список використаних джерел та літератури

1. Волинська обласна рада: офіційний сайт. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI, в ред. №4321-IX 08.08.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р., ред. №4510-IX 31.10.2025 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.03.2026).

ВИДАВНИЧІ ІНІЦІАТИВИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

Видавнича діяльність бібліотек є важливою складовою їхньої культурно-просвітницької місії, адже вона сприяє не лише збереженню, а й популяризації знань, історії та духовних цінностей суспільства. У цьому контексті особливу роль відіграють обласні бібліотеки для юнацтва, які орієнтуються на формування світогляду молодого покоління, розвиток читацької культури та підтримку творчого потенціалу молоді.

Волинська обласна бібліотека для юнацтва (ВОБЮ) посідає вагоме місце серед культурно-освітніх установ регіону, активно поєднуючи традиційні бібліотечні функції з інноваційними формами роботи. Одним із ключових напрямів її діяльності є видавнича справа, яка охоплює підготовку та випуск інформаційних, бібліографічних, краєзнавчих і методичних видань. Завдяки цьому, бібліотека не лише забезпечує користувачів актуальною інформацією, а й виступає як осередок поширення культурної спадщини Волині.

Актуальність дослідження видавничої діяльності у 2025 році цієї установи зумовлена зростанням ролі бібліотек у сучасному інформаційному просторі, а також необхідністю осмислення їхнього внеску у розвиток регіональної культури та освіти. Аналіз основних напрямів, форм і результатів видавничої роботи ВОБЮ дозволяє глибше зрозуміти її значення як важливого соціокультурного інституту.

Працівниками інформаційно-бібліографічного відділу підготовлений біобібліографічний покажчик «Конон Надія Гнатівна», яка свою трудову діяльність розпочинала у Волинській обласній бібліотеці для юнацтва, будучи першою завідувачкою науково-методичного відділу. Саме в цей період відбувався процес професійного становлення Надії Гнатівни, формувалися її професійні риси – компетентність, комунікабельність, відповідальність, доброзичливість. Спеціалістами інформаційно-бібліографічного відділу за активної участі доктора історичних наук, професора Олександра Йосиповича Дем'янюка підготовлено біобібліографічний покажчик про життєвий і творчий шлях старшої викладачки кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти «Відкритого Міжнародного університету розвитку людини «Україна» – Надії Гнатівни Конон. У покажчику репрезентовано бібліографію праць Н. Г. Конон, зокрема, представлено публікації в збірниках наукових праць і матеріалах наукових конференцій та статті в періодичних виданнях. Вміщені праці охоплюють період від 2012 до 2025 рр. Покажчик адресований науковим працівникам, викладачам, аспірантам, здобувачам освіти [4].

«Одне з основних завдань шкільної бібліотеки – забезпечення доступу читачів до інформації про активності установи та нові надходження через соціальні мережі. Огляд посилається на досвід бібліотек України, зосереджує увагу на основних правилах оформлення сторінки книгозбірні в Instagram, а також на заходах,

необхідних, аби вона була популярною, з постійно зростаючим охопленням. Зосереджується увага на рилс (reels) – новій функції Instagram, призначеній для створення та перегляду коротких захоплюючих відео» [1, с. 2].

Науково-методичний відділ зосередився на розробці практичних кейсів для бібліотечної спільноти, що розміщені у відкритому доступі на сайті установи:

- «Бібліотечні лайфхаки» виданий третій випуск, присвячений темі «Рилси? Рилси... Рилси!», що допомагає колегам опановувати сучасні SMM-інструменти;
- «Будьте (ментально) здорові» рекомендації з добіркою книг, ігор та курсів для психологічної самодопомоги, «Ментальне здоров'я: обирай себе» - методичний посібник із проведення обласного QR-квесту;
- «Знай наших...» - збірник сценаріїв в межах курсу «Проектна та волонтерська робота», підготовлений у співпраці зі здобувачами освіти Луцького педагогічного інституту [2].

«Постійно ведеться сторінка Волинської обласної бібліотеки для юнацтва в інстаграмі (<https://www.instagram.com/librarylutsk/>). Щомісячно розміщується по 2–3 дописи з фото та короткою анотацією на книги, по 5 рилсів та 25–30 розповідей (фото та відео про події, репости публікацій з посиланнями на сторінку бібліотеки в інстаграм). Їх тематика – висвітлення активностей та презентація нових надходжень. На сторінку підписано 993 читачі» [1, с. 10].

«Рилс в Instagram – це потужний інструмент для реклами профілю вашого бренду. Щоб досягти успіху, потрібно створювати цікавий та оригінальний контент, слідкувати за трендами, оптимізувати описи та хештеги, взаємодіяти з аудиторією, залучати інструменти для накрутки, а також аналізувати результати. Надійно використовуючи ці поради, можна збільшити охоплення в Instagram та досягти більшого успіху» [5].

Рекомендаційні бібліографічні списки: «Світлиця всотує сонце» – присвячена 75-річному ювілею української письменниці Надії Гуменюк; «Волинський ліс – наше багатство» – підготовлена до Міжнародного дня лісів для актуалізації екологічної спадщини регіону, які доповнили віртуальні виставки на офіційному сайті бібліотеки [3].

Інформаційно-бібліографічний відділ доповнив серії «Інформаційний простір освіти»:

- веббібліографічний poradnik «Тренди освіти: використання QR-кодів в освітньому процесі»;
- рекомендаційний бібліографічний покажчик «Інноваційні форми шкільної бібліотеки – вимоги часу»;
- бібліографічний дайджест «Булінг: боротьба триває». Вип. 2;
- «Академічна доброчесність: стоп плагіат». Вип.2;
- рекомендаційний список літератури «Профілактика лихослів'я серед сучасної молоді».

П'ять випусків рекомендаційних списків поновлено про культуру та історію країн Європи (Італія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Польща).

Список використаних джерел та літератури

1. Бібліотечні лайфхаки, або Рецепти нового іміджу : метод.-вебліогр. огляд. Вип. 3 : Рилси? Рилси... Рилси! / [уклад. З. Корчинська] ; Волин. обл. б-ка для юнацтва. Луцьк : [б. в.], 2024. 18 с. URL: <https://docs.google.com/document/d/1Xt015K7I1ZDJy9x1lWVOuV9zC4LpzU6u/edit> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Волинська обласна бібліотека для юнацтва : офіційний сайт. URL: <https://vollibr.org.ua/> (дата звернення: 20.04.2026).
3. Волинська обласна бібліотека для юнацтва: фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/Volyn.Youth.Library/> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Конон Надія Гнатівна: біобібліогр. покажч. / ВСП ЗВО ВМУрОЛ «Україна» Луцький ін-т розвитку людини; Волин. обл. б-ка для юнацтва; уклад. Р. П. Тимошук; упоряд. О. Й. Дем'янюк; відповід. за вип. С. С. Савич. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2025. 80 с.
5. Конон Н. Г., Мокич В. В. Видавнича діяльність інформаційно-бібліографічного відділу обласної бібліотеки для юнацтва. *Проблеми й перспективи розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи*: матеріали доп. учасн. XIII Міжвузівського наук.-практ. семінару (м. Луцьк, 04 груд. 2025 р.). Луцьк : Луцький ін-т розвитку людини Ун-ту «Україна», 2025. Вип. 13. С. 142-146.

УДК 021:355.01(477)

Софія ЛИС

Науковий керівник: Тетяна ТРОФІМУК-КИРИЛОВА

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ПЕРВОУЧИТЕЛІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Упродовж 2014–2026 рр. діяльність українських бібліотек зазнала суттєвих змін. Військові дії стали серйозним викликом для їх функціонування і стали причиною переосмислення традиційних підходів до роботи. Багато книгозбірень зіткнулися з проблемами, які безпосередньо вплинули на організацію їхньої діяльності, що, у свою чергу, спричинило впровадження нових форм роботи, оновлення стратегій розвитку та активніше використання інновацій. У такій ситуації особливо важливим є вивчення і узагальнення практичного досвіду, адже це дає змогу знаходити ефективні рішення для розвитку та відновлення бібліотечних установ у кризових умовах.

Показовим прикладом таких змін є Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія – найбільша наукова бібліотека м. Дніпра, яка має тривалу історію діяльності. Вона була заснована 22 травня 1834 р. як Катеринославська публічна бібліотека, а її перейменування на сучасну назву відбулося у 1993 р. Аналіз діяльності цієї книгозбірні, зокрема на

основі новин і публікацій за період з 2014 р. і до сьогодні, свідчить про трансформацію основних напрямів роботи. Бібліотека поступово розширює свої функції, поєднуючи культурну, освітню, соціальну та комунікаційну діяльність, а також активно впроваджує цифрові інструменти [1].

До 2014 р. бібліотека функціонувала як відкритий культурний простір, у межах якого реалізовувалися різні за тематикою заходи, що відображає загальні тенденції розвитку культурного середовища України того часу, зокрема, це різноманітні інформаційно-освітні заходи, діяли клуби за інтересами, організовувалися виставки, тематичні зустрічі та культурні події тощо. Діяльність книгозбірні була спрямована в основному на задоволення освітніх, культурних і духовних потреб користувачів, популяризацію читання як української, так і зарубіжної, зокрема й російської літератури, що було характерним явищем для культурної політики й інших бібліотечних установ України до початку російсько-української війни.

Згодом, під впливом змін у суспільно-політичному житті країни, окремі напрями роботи Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія поступово втратили свою актуальність. Натомість зросла кількість заходів, спрямованих на популяризацію української культури, історії та мистецтва, а також інтеграцію у світовий культурний простір. У результаті бібліотека сформувала більш виразний національно-орієнтований інформаційний простір для своїх користувачів.

В умовах російсько-української війни суттєвих змін зазнав і соціальний напрям роботи бібліотеки, яка активізувала волонтерську діяльність і спрямовувала свої ресурси на підтримку населення. Так, з початку проведення антитерористичної операції на сході України та з перших днів повномасштабного вторгнення росії, книгозбірнею було проведено низку акцій та заходів соціального спрямування, до прикладу з них це:

- благодійна акція «Не скупіться люди на добро!», спрямована на підтримку поранених учасників АТО, під час якої працівники бібліотеки відвідали лікарню №6 (вересень 2014 р., <https://www.lib.dp.ua/?do=chronicles&year=2014&idm=9>);
- художньо-документальна фотовиставка Олександра Букреєва «Strada», проведена в Центрі європейської інформації бібліотеки, яка відображала соціальні наслідки збройного конфлікту на сході України (травень 2016 р., <https://www.lib.dp.ua/?do=chronicles&year=2016>);
- спільний соціокультурний проєкт бібліотеки та громадських організацій «Пліч-о-пліч», спрямований на психологічну підтримку, соціальну адаптацію та професійну інтеграцію учасників АТО, зокрема через їх залучення до національно-патріотичного виховання (лютий 2017 р., <https://www.lib.dp.ua/?do=chronicles&year=2017&idm=2>);
- зустріч з військовослужбовцями ВЧ 3021, присвячена Дню Гідності та Свободи, у межах якої відбулося обговорення подій 2013–2014 рр. та перегляд документального фільму, спрямованого на їх осмислення (листопад 2018 р., <https://www.lib.dp.ua/?do=chronicles&year=2018&idm=11>);

- патріотична година «Забуттю не підлягає», спрямована на формування громадянських цінностей та історичної пам'яті серед учнівської молоді через осмислення подій Революції Гідності та їх значення для сучасного суспільства (листопад 2020 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2020&idm=11>);
- ілюстративно-документальна виставка «Добробати», присвячена добровольчому руху в Україні, що сприяла формуванню історичної пам'яті та національної свідомості шляхом висвітлення ролі добровольчих батальйонів у протидії збройній агресії (березень 2021 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2021&idm=3>);
- онлайн-тренінги з надання першої медичної допомоги, що проводилися на базі бібліотеки за участю медичних фахівців, а також тренінги та онлайн-лекції, які включали психологічну, освітню та юридичну допомогу для внутрішньо переміщених осіб (березень 2022 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2022&idm=3>);
- творчий майстер-клас «Натхнення незламної нації у воєнний час», організований з метою зниження рівня тривожності, розвитку творчих навичок та підтримки психоемоційного стану відвідувачів бібліотеки в умовах війни (травень 2023 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2023>);
- захід у форматі круглого столу «Прапор та гімн кримськотатарського народу – символи опору», спрямований на висвітлення історії та символіки кримськотатарського народу, а також актуалізацію теми Криму в умовах російсько-українського конфлікту (червень 2024 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2024&idm=6>);
- виставка-діалог «Повернення українців в Україну: проблеми та перспективи», присвячена проблемним і болючим питанням повернення українців, які залишили країну через вторгнення росії (лютий 2025 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2025&idm=2>);
- інформаційна година «Добровольці – герої сьогодення», під час якої було представлено матеріали періодичних видань, що відображають еволюцію добровольчого руху та роль добровольців у сучасних оборонних процесах України (березень 2026 р., <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2026&idm=3>) та багато інших соціальних заходів.

Важливим здобутком Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія у цьому напрямку роботи стала реалізація регіонального проекту «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни», головною метою якого є документування та систематизація фактів руйнування культурної спадщини регіону внаслідок воєнних дій. Зібрані книгозбірною матеріали використовуються у наукових дослідженнях, журналістиці та правозахисній діяльності. Зокрема, фото- та відеоархіви дають змогу відтворювати хронологію військових подій, здійснювати аналітичні узагальнення та популяризувати знання про культурні втрати [4, с. 64–66]. Розвиток таких напрямів діяльності свідчить про переорієнтацію бібліотеки на виконання не лише

інформаційної, а й соціальної, комунікаційної та документально-фіксаційної функцій у воєнний період.

Значних змін направи роботи Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія зазнали під впливом цифрової трансформації суспільства. Так, структура та дизайн сайту бібліотеки помітно оновилися, стали зручнішим, порівнюючи з попередньою версією, наповнився корисними розділами та онлайн ресурсами. Також розширилися і діджиталізувались послуги, які надає бібліотека у режимі онлайн, зокрема: онлайн-реєстрація користувачів; віртуальна довідка, яка виконує разові запити віддалених користувачів, пов'язані з пошуком інформації за різними темами; служба електронної доставки документів, яка пропонує доставку електронних копій джерел, що знаходяться у фондах книгозбірні; послуга автоматизованого замовлення літератури; віртуальні виставки, які дають можливість дистанційно ознайомитися з частиною книжкових фондів, тематичними колекціями або рідкісними виданнями книгозбірні; онлайн-сервіси «Цікаві надходження» та «Нові надходження», що інформують про нові поповнення фондів; послуга e-mail розсилки інформації, що дозволяє [оформити](#) розсилку на цікаві для читача теми, заповнивши необхідну форму реєстрації [1].

Ефективними цифровими інструментами для бібліотечних установ для швидкого поширення інформації та комунікації з читачами є соціальні мережі. У сучасну цифрову епоху правильне знання алгоритмів та активне їх використання здатне значною мірою впливати на імідж та роботу установи. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія намагається слідувати цим вимогам часу та активно веде свої соціальні сторінки у Facebook [2] та Instagram [3]. Загальна кількість читачів на цих офіційних сторінках складає більше 3 тис. (2,8 тис у мережі Facebook і 364 в Instagram). Бібліотека систематично оприлюднює інформаційні матеріали щодо основних напрямів своєї діяльності, забезпечуючи публічну репрезентацію власної діяльності як потужного українського культурно-інформаційного осередку та платформи суспільної згуртованості.

Отже, російська агресія проти України, виступила чинником переосмислення функціонального призначення та трансформації напрямків роботи багатьма українськими бібліотеками. Процес трансформації засвідчив здатність книгозбірень до адаптації в умовах кризових викликів, спричинених війною, а також до розширення змістових і організаційних форм своєї діяльності. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, функціонуючи в умовах воєнного часу, у місті Дніпро, яке вже тривалий час потерпає від ворожих атак, демонструє інституційну стійкість і послідовність у реалізації визначених багатьох напрямків діяльності – від волонтерських до освітніх.

Список використаних джерел та літератури

1. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=chronicles&year=2022&idm=3> (дата звернення: 26.04.2026).

2. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18mrHszaNm/> (дата звернення: 03.05.2026).

3. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. URL: <https://www.instagram.com/libr.dp.ua?igsh=MWptNHZuNHJyeXVrdQ> (дата звернення: 02.05.2026).

4. Шевченко О. В. Регіональний проєкт «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни»: збирати й зберігати свідчення подій у регіоні». *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні»*. Київ, 2025. С. 64–66. URL: https://fufkm.kubg.edu.ua/images/phocagallery/Events_24-25/26_02-01_03_25_Suchasna_bibliotechno-informatsiina_bezperervna_osvita_maibutnie_tvorytsia_sohodni/ULA_Conf_Edu_02_2025_Zbirnyk.pdf#page=64 (дата звернення: 28.04.2026).

УДК 025.4:930.26(477)(043.2)

Валентина ПЕТРОВИЧ

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІВАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ

Сучасна інформаційна епоха супроводжується радикальними змінами у способах зберігання, оброблення та використання документної інформації, які зумовлюють потребу у впровадженні інноваційних підходів оптимізації архівної справи. Водночас трансформація традиційних методів роботи з документами стає відповіддю на виклики глобалізації, диджиталізації та нормативно-правових змін.

Стрімка цифровізація в усіх сферах суспільного життя суттєво вплинула на те, як установи зберігають і опрацьовують інформацію. Особливо актуальним це питання є для архівної справи, де знаходяться матеріали історико-культурного та суспільного значення. Цифровізація архівної сфери сприяє всебічній оптимізації архівних процесів, формуванню цілісного цифрового простору з широкими можливостями віддаленого онлайн-доступу до інформаційних ресурсів, підвищенню якості обслуговування користувачів ретроспективної інформації та стимулює архівні установи України й надалі розглядати оцифрування документів як пріоритетний напрям професійної діяльності. Виконуючи свою основну функцію – посередництво між укладачами та споживачами ретроспективної документної інформації, архіви в умовах віртуалізації комунікацій зміщують акценти на представлення та поширення цифрової ретроспективної інформації для «задоволення інформаційних потреб суспільства й держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини» [2, с. 298].

Збереження культурної та національної спадщини сьогодні набуває особливої актуальності в умовах російсько-української війни. Перед державними органами та

керівництвом архівної служби стоїть нагальна проблема щодо вироблення правил та рекомендацій зі збереження архівного фонду.

Україна, відповідно до Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року, приділяє дедалі більше уваги удосконаленню процедур архівації та розбудові сучасних інформаційних систем зберігання аудіовізуального контенту [7]. Процес зберігання аудіовізуальних документів є надзвичайно складним, оскільки потребують специфічного обладнання, відповідних стандартів оцифрування та дотримання авторських прав. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (ЦДАЕА) координує низку проєктів і публікує методичні рекомендації щодо створення копій, резервного копіювання у хмарні сховища та організації доступу до матеріалів, що ілюструє потенціал цифрових технологій у збереженні та популяризації культурного надбання [4; 5].

Аудіовізуальні матеріали містять унікальні свідчення, що не лише фіксують хронологію подій, а й передають атмосферу, емоції та культурну специфіку певних історичних періодів. Через них майбутні покоління можуть детальніше дізнатися про побут, традиції та національну ідентичність українського суспільства. Тому питання їх якісної архівації набуло стратегічного характеру. Серед основних проблем у цій сфері вирізняють: зношення фізичних носіїв, застарілі формати зберігання, недосконалу нормативно-правову базу, а також обмеженість технічних ресурсів [1].

Оскільки більшість аудіовізуальних документів існує на плівкових і магнітних носіях, чутливих до перепадів температур, вологості та впливу світла, то серед технічних викликів у контексті їх оцифрування є потреба у відтворенні на спеціалізованому обладнанні, яке поступово виходить з ужитку. Оцифрування є єдиним виходом для збереження цих матеріалів, але процес ускладнюється недостатністю фінансування та браком єдиних технічних регламентів. Використання хмарних платформ (зокрема Amazon Web Services) розширює можливості довготривалого зберігання й одночасного доступу до великих обсягів даних. Згідно з Методичними рекомендаціями ЦДАЕА, передавання оцифрованих файлів у хмарні сховища проводиться за захищеними протоколами, зокрема через SFTP або CLI, що забезпечує безпеку даних і зручне масштабування [4]. Завдяки цьому архіви мають змогу не лише убезпечити документи у випадку фізичної втрати, а й організувати їх централізоване опрацювання та моніторинг.

Задля захисту від збоїв і несанкціонованого доступу архіви реалізують системи резервного копіювання в декількох географічно віддалених датацентрах. Такий підхід дає змогу мінімізувати ризик повної втрати архіву у випадку техногенних чи воєнних загроз, що є актуальним для українських установ в умовах російської агресії.

Важливим складником архівної справи є дотримання законодавства у сфері інтелектуальної власності. Аудіовізуальні документи часто містять об'єкти авторського права (музичні твори, телепередачі, кінофільми тощо), використання яких у дослідницьких чи комерційних проєктах вимагає офіційного дозволу правовласників [3]. За законом, архіви не мають права вільно поширювати або

модифікувати контент, якщо цей контент ще перебуває під охороною авторського права. Винятками є лише певні випадки, визначені нормативно-правовими актами (наприклад, для наукової чи освітньої діяльності) [6].

З іншого боку, архіву життєво необхідно оцифровувати матеріали, аби вберегти їх від руйнування. Це призводить до низки юридичних колізій, адже створення копій нерідко підпадає під норми про відтворення творів. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», архіви можуть створювати репрографічні копії з некомерційною метою. Однак виготовлення цифрових копій, у тому числі з аудіо- та відеокасет, формально потребує санкції правовласників [6].

Поступова розбудова національної інфраструктури хмарного зберігання аудіовізуальних документів зі зрозумілими регламентами доступу та взаємодії між архівами дасть змогу уніфікувати вимоги до оцифрування та зберігання. Наявність узгоджених описових полів (метаданих) і єдиної термінології дасть змогу інтегрувати бази даних різних архівних установ, а також сприятиме активнішій міжнародній співпраці (зокрема з європейськими порталами культурної спадщини).

Сучасні платформи та міжнародні проєкти (як-от Europeana) доводять, що відкритість даних (Open Data) може прискорити дослідження, популяризувати національну історичну спадщину та надати суспільству доступ до величезних інформаційних ресурсів. В Україні створення аналогічної системи буде логічним продовженням розпочатих ініціатив.

Розпізнавання мовлення в аудіозаписах, розпізнавання облич і сцен у відеоматеріалах, аналіз зображень – усе це допомагає більш детально каталогізувати та індексувати документи, перетворюючи їх на достовірні бази даних для науковців, викладачів і журналістів.

Актуальним є вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Директиви ЄС щодо авторського права в єдиному цифровому ринку. Скоординована робота між державними органами, архівами та експертами права інтелектуальної власності може створити нові умови для спрощеного доступу до «сирітських творів» і раніше недоступних документів.

Процес переведення аудіовізуальних документів в електронну форму має складатися з низки послідовних етапів. Кожен із них передбачає залучення кваліфікованих фахівців, застосування відповідного обладнання та врахування ризиків, пов'язаних із якістю, захистом даних і авторськими обмеженнями:

1 етап: Підготовка носіїв. Перевірка фізичного стану касет, плівок та інших носіїв; усунення пилу, механічних пошкоджень; каталогізація матеріалів, внесення до реєстру.

2 етап: Тестове оцифрування. Використання пробних ділянок для налаштування обладнання (сканерів, плеєрів, конвертерів). Перевірка кольоропередачі, частоти дискретизації звуку, кодеків і форматів збереження.

3 етап: Масове оцифрування. еспосереднє копіювання матеріалів згідно з обраними технічними параметрами (роздільна здатність, бітрейт аудіо, тип контейнера). Контроль якості та систематичне збереження метаданих.

4 етап: Первинна перевірка. Перегляд чи прослуховування отриманих файлів, перевірка збігу хронометражу та цілісності, виправлення можливих спотворень за допомогою спеціального програмного забезпечення.

5 етап: Створення резервних копій. Архівування одержаних матеріалів на різні носії (оптичні, магнітні, хмарні) для уникнення втрат. Надання доступу до захищеного хмарного сховища відповідно до методичних рекомендацій ЦДАЕА.

6 етап: Каталогізація та зберігання. Розширений опис (метадані, анотації, ключові слова), включення в електронний каталог, інтеграція з іншими архівними системами. Визначення політики доступу з урахуванням правових норм і умов використання [4].

Для ефективного планування оцифрування та моніторингу стану цифрових фондів варто також звертати увагу на типи і пріоритетність обробки аудіовізуальних документів. Відповідно до їх історичної цінності, фізичного стану та можливості втрати через застарілі формати носіїв архіви часто формують власні внутрішні рейтинги першочергових заходів.

Оскільки оцифрування завжди вимагає суттєвих фінансових витрат, реалізація комплексних програм збереження аудіовізуальних документів передбачає залучення державного фінансування, приватних інвесторів, міжнародних грантів чи партнерських проєктів.

Отже, цифрові технології відкривають нові можливості для тривалого зберігання і доступу до аудіовізуальної спадщини України. Завдяки впровадженню хмарних рішень, методичних рекомендацій і розробці національних стандартів опису даних архівна сфера може суттєво модернізуватися. У перспективі гармонійне поєднання технологічних можливостей та державної стратегії дасть змогу українським архівам утвердитися як сучасним центрам збереження й поширення документального надбання. Вдосконалення інфраструктури, розробка національних інструкцій з оцифрування, підтримка інноваційних платформ і налагодження міжнародного співробітництва можуть суттєво підвищити ефективність архівної сфери й допомогти зберегти унікальні аудіовізуальні скарби для теперішнього та прийдешніх поколінь.

Список використаних джерел та літератури

1. Ємельянова Т., Приходько Л., Січова О. Аудіовізуальні документи як складник Національного архівного фонду: поняття, теоретичні й прикладні аспекти організації, формування, збереження, доступу : монографія / відп. ред. : О. Січова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2024. 312 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004980.pdf (дата звернення 05.05.2026).

2. Марчук О. О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 296–299.

3. Методичний посібник з авторського права і суміжних прав для архівістів / Уклад. Л. Ф. Приходько ; наук. ред. Л. М. Яременко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Текст. і граф. дані. Київ, 2022. 181 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004436.pdf (дата звернення 04.05.2026).

4. Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища / Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів ; укл. : К. В. Євсєєв, В. В. Беденко ; за ред. О. В. Лашка. Київ, 2023. 15 с. URL: <http://surl.li/ubjib> (дата звернення 01.05.2026).

5. Оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду : метод. рек. / Держ. арх. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства; уклад. : Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2021. 82 с.

6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX (Редакція від 12.12.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 04.05.2026).

7. Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 04.05.2026).

УДК 316.77:004.056:343.9

Лілія ЯНЧУК

Науковий керівник: Тетяна ЖАЛКО

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Достатньо поглянути на сучасний український медіапростір, щоб зрозуміти: інформаційні правопорушення давно перестали бути лише предметом теоретичних дискусій. Дезінформація, маніпуляції, поширення фейкових повідомлень і навмисно викривлених наративів безпосередньо впливають на суспільну свідомість, формують громадську думку та визначають поведінкові моделі людей. Умови цифровізації та глобалізації значно розширили можливості для комунікації, однак водночас зробили суспільство більш уразливим до інформаційних загроз. У мирний час це призводить до втрати довіри до медіа та державних інституцій, а в умовах гібридної війни становить серйозну небезпеку для національної безпеки.

Соціальні комунікації є не просто процесом обміну інформацією. Вони становлять складну систему взаємодії між людьми, соціальними групами та інституціями, у межах якої формуються спільні цінності, норми та уявлення про реальність. Саме завдяки комунікації суспільство зберігає цілісність, здатність до координації дій і взаєморозуміння. Сучасний інформаційний простір уже не можна розглядати як нейтральне середовище передачі повідомлень – він перетворився на простір боротьби за вплив, смисли та контроль над суспільною свідомістю.

У науковому дискурсі соціальні комунікації трактують як процес створення, передачі та інтерпретації суспільно значущої інформації. Через цей процес відбувається формування колективної ідентичності та підтримання соціальної

стабільності. Комунікація виконує інтеграційну функцію, оскільки забезпечує взаємодію між членами суспільства, сприяє узгодженню дій та виробленню спільних соціальних орієнтирів.

Ніклас Луман розглядав комунікацію як основу існування соціальної системи. На його думку, суспільство існує саме через комунікативні процеси, а будь-які порушення у сфері комунікації автоматично впливають на функціонування соціального порядку [3]. У цьому контексті дезінформація та інформаційні маніпуляції набувають особливо небезпечного характеру, оскільки вони змінюють механізми сприйняття реальності та руйнують довіру між учасниками суспільної взаємодії.

Юрген Габермас у теорії комунікативної дії наголошував, що справжня комунікація має ґрунтуватися на взаєморозумінні, аргументованості та раціональному діалозі. Проте в умовах інформаційних правопорушень комунікація дедалі частіше використовується як інструмент маніпулятивного впливу. Замість конструктивного діалогу суспільство стикається з технологіями нав'язування потрібних інтерпретацій, емоційним тиском та інформаційними провокаціями [1, с. 106].

З правової точки зору інформаційні правопорушення охоплюють незаконні або суспільно небезпечні дії у сфері створення, поширення та використання інформації, що порушують встановлені норми та можуть завдавати шкоди державі, суспільству чи окремій особі [5, с. 86]. Водночас правове трактування не охоплює всіх аспектів проблеми. Соціологічний підхід дозволяє розглядати інформаційні правопорушення як форму девіантної поведінки, що руйнує довіру – ключову основу соціальних комунікацій.

Безпековий аспект соціальних комунікацій полягає у забезпеченні достовірності, надійності та доступності інформації, а також у підтриманні суспільної довіри до інформаційних джерел. Сьогодні безпека комунікацій уже не обмежується лише технічним захистом інформаційних систем. Не менш важливими є когнітивна стійкість аудиторії, розвиток критичного мислення та здатність людини розпізнавати маніпулятивний контент.

Інформаційні правопорушення становлять загрозу не лише для окремої особи, а й для функціонування демократичних інститутів. Вони спричиняють поляризацію суспільства, формування так званих «інформаційних бульбашок», у межах яких люди сприймають лише ті повідомлення, що підтверджують їхні попередні переконання. Унаслідок цього ускладнюється суспільний діалог, посилюється соціальна напруга та знижується рівень довіри до державних інституцій.

Мануель Кастельс зазначав, що в умовах мережевого суспільства влада дедалі більше залежить від контролю над інформаційними потоками [2]. Саме тому інформаційні правопорушення стають інструментом політичного, ідеологічного та психологічного впливу. Значний вплив на поширення дезінформації мають і цифрові платформи, алгоритми яких часто орієнтовані не на достовірність контенту, а на його популярність та емоційну залученість аудиторії. Це створює сприятливі умови для

поширення фейкових новин, маніпулятивних повідомлень і пропагандистських матеріалів.

Мішель Фуко розглядав дискурс як механізм формування влади та контролю над суспільством [Цит. за: 6, с. 97]. У такому контексті маніпулювання інформацією постає не лише як форма обману, а як інструмент соціального впливу та конструювання суспільної реальності. Особливо небезпечним це є в умовах гібридної війни, де інформаційний простір використовується як окремий фронт протистояння.

Дослідження засвідчують, що фейкові повідомлення поширюються швидше за достовірну інформацію, оскільки вони апелюють до емоцій, страху та сенсаційності. Постійне перебування людини в умовах інформаційного перевантаження призводить до психологічної втоми, тривожності та втрати здатності критично оцінювати інформацію. На суспільному рівні це проявляється у зростанні недовіри, соціальної поляризації та послабленні демократичних механізмів.

Для України проблема інформаційних правопорушень має особливе значення, оскільки інформаційні атаки є складовою гібридної агресії проти держави. Дезінформаційні кампанії використовуються для дестабілізації суспільства, підризу довіри до державних інституцій, деморалізації населення та впливу на міжнародну громадську думку. У таких умовах соціальні комунікації стають не лише об'єктом впливу, а й важливим інструментом протидії інформаційним загрозам [4].

Ефективна протидія інформаційним правопорушенням потребує комплексного підходу. Важливими складовими цього процесу є вдосконалення законодавства, розвиток технологій кіберзахисту, підвищення відповідальності цифрових платформ за поширення контенту, а також формування високого рівня медіаграмотності населення. Медіаграмотність сьогодні є не просто освітньою компетентністю, а необхідною умовою інформаційної безпеки суспільства.

Особливу роль у забезпеченні безпеки соціальних комунікацій відіграють освіта та громадянське суспільство. Формування навичок критичного мислення, вміння перевіряти джерела інформації та аналізувати медіаконтент сприяє зменшенню вразливості аудиторії до маніпулятивного впливу. Водночас лише поєднання правових, технологічних та освітніх механізмів може забезпечити ефективну протидію сучасним інформаційним загрозам.

Отже, соціальні комунікації в умовах інформаційних правопорушень стають одним із ключових чинників суспільної та національної безпеки. Дезінформація, маніпуляції та інші форми інформаційного впливу руйнують довіру, спотворюють суспільний дискурс і підривають здатність суспільства до консолідації. Безпековий вимір соціальних комунікацій охоплює технічний, змістовий та когнітивний рівні, які повинні розвиватися комплексно й взаємопов'язано. У сучасних умовах забезпечення безпеки інформаційного простору є не лише завданням держави чи спеціалізованих структур, а спільною відповідальністю медіа, освітніх інституцій, громадянського суспільства та кожного учасника комунікаційного процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії. Т. 1. Boston : Beacon Press, 1984. 465 р.

2. Кастельс М. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford : Blackwell Publishing, 2010. 597 p.
3. Луман Н. Social Systems. Stanford : Stanford University Press, 1995. 627 p.
4. Петров В. В. Інформаційна безпека держави : монографія. Харків : Право, 2019. 304 с.
5. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 663 с.
6. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підручник. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.

РОЗДІЛ VIII
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ В ОСВІТІ
(ЗАГАЛЬНОЇ, ВІКОВОЇ, РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ)

УДК 378.09-044.332(438)

Zoia SHARLOVYCH,

PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE ASPEKTY ADAPTACJI
STUDENTÓW ZAGRANICZNYCH W ŚRODOWISKU WIELOKULTUROWYM
POLSKIEJ UCZELNI (NA PRZYKŁADZIE MANS)

Procesy internacjonalizacji szkolnictwa wyższego w Europie, w szczególności w Polsce, powodują znaczący wzrost liczby studentów zagranicznych. Szczególne miejsce wśród nich zajmują studenci z Ukrainy, co jest związane zarówno z bliskością geograficzną, jak i czynnikami społeczno-politycznymi. W tym kontekście istotne jest badanie specyfiki adaptacji studentów do nowych warunków edukacyjnych, społeczno-kulturowych i psychologicznych.

Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (MANS) stanowi przykład nowoczesnego, wielokulturowego środowiska edukacyjnego, w którym łączą się różne tradycje kulturowe, podejścia dydaktyczne oraz praktyki komunikacyjne. Tworzy to zarówno nowe możliwości rozwoju studentów, jak i pewne trudności o charakterze adaptacyjnym.

Adaptacja studentów zagranicznych jest złożonym, wielopoziomowym procesem obejmującym komponent emocjonalny, poznawczy i behawioralny. Jednym z kluczowych wyzwań jest zjawisko „szoku kulturowego”, które przejawia się w postaci lęku, dezorientacji, spadku motywacji oraz poczucia izolacji.

Do głównych trudności psychologicznych należą:

- bariera językowa, utrudniająca proces uczenia się i komunikację interpersonalną;
- napięcie emocjonalne związane ze zmianą środowiska;
- transformacja roli i statusu społecznego;
- poczucie niepewności i niestabilności.

Istotnym czynnikiem skutecznej adaptacji jest kształtowanie u studenta poczucia bezpieczeństwa, wsparcia oraz przynależności do wspólnoty akademickiej. Czynniki te bezpośrednio wpływają na zdrowie psychiczne oraz osiągnięcia edukacyjne.

Środowisko edukacyjne MANS charakteryzuje się wdrażaniem efektywnych mechanizmów psychologiczno-pedagogicznego wsparcia studentów zagranicznych.

1. Wsparcie tutorskie

Indywidualne wsparcie studentów umożliwia szybszą adaptację do wymagań polskiego systemu edukacji. Tutor pełni rolę pośrednika między studentem a środowiskiem akademickim, pomagając w rozwiązywaniu problemów organizacyjnych i dydaktycznych.

2. Działania integracyjne

Organizacja wspólnych wydarzeń kulturalnych, edukacyjnych i społecznych (w tym w ramach programów mobilności akademickiej, takich jak Erasmus+) sprzyja nawiązywaniu relacji interpersonalnych oraz zmniejszeniu poziomu izolacji społecznej.

3. Kształcenie praktyczne (praktyko-ukierunkowane)

Włączanie studentów w działalność praktyczną (staże, projekty, współpraca z lokalnymi instytucjami) zapewnia nie tylko przygotowanie zawodowe, ale także integrację społeczną w nowym środowisku.

Studenci kierunków pielęgniarstwa odbywają praktyki w placówkach medycznych w Polsce, co sprzyja rozwijaniu kompetencji zawodowych oraz umiejętności komunikacyjnych w realnych warunkach. Podobnie studenci kierunków rolniczych angażują się we współpracę z lokalnymi przedsiębiorstwami, co pozwala im lepiej zrozumieć specyfikę polskiego rynku pracy.

Środowisko wielokulturowe MANS stanowi nie tylko przestrzeń edukacyjną, ale także platformę rozwoju kompetencji międzykulturowych. Skuteczna adaptacja studentów w dużej mierze zależy od poziomu tolerancji, otwartości i empatii zarówno ze strony kadry dydaktycznej, jak i społeczności studenckiej.

Nauczanie uwzględniające kontekst wielokulturowy obejmuje:

- stosowanie różnorodnych strategii komunikacyjnych;
- uwzględnianie odmienności kulturowych studentów;
- stymulowanie wymiany doświadczeń między przedstawicielami różnych krajów.

Przyczynia się to do kształtowania kompetencji międzykulturowych, które stanowią istotny element przygotowania zawodowego w warunkach globalizacji.

Istotnym czynnikiem adaptacji jest również środowisko społeczno-kulturowe miasta.

Łomża jako niewielkie miasto sprzyja integracji studentów zagranicznych poprzez:

- niższy poziom stresu w porównaniu z dużymi miastami;
- bardziej zwarte relacje społeczne;
- łatwiejszy dostęp do kadry dydaktycznej i administracji;
- poczucie wspólnoty sprzyjające szybszej socjalizacji.

W związku z tym lokalny kontekst stanowi ważny zasób w procesie adaptacji.

Adaptacja studentów zagranicznych w wielokulturowym środowisku polskiej uczelni wyższej jest procesem złożonym i wielowymiarowym, łączącym aspekty psychologiczne i pedagogiczne. Doświadczenie MANS wskazuje na skuteczność podejścia kompleksowego, obejmującego indywidualne wsparcie, działania integracyjne oraz kształcenie praktyczne.

Kluczowym czynnikiem sukcesu jest tworzenie otwartego, tolerancyjnego i bezpiecznego środowiska edukacyjnego, które sprzyja nie tylko osiągnięciom akademickim, ale także rozwojowi osobowości studenta.

Perspektywą dalszych badań jest analiza wpływu technologii cyfrowych oraz form kształcenia zdalnego na proces adaptacji studentów zagranicznych w środowisku wielokulturowym.

Literature:

1. Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży. (2024). Strona oficjalna uczelni i informacje o projektach edukacyjnych. <https://mans.edu.pl>
2. Contemporary International Relations: Topical Highlightss of Theory and Practice – 2024: the Monograph / Edited by Z. Sharlovych, Y. Voloshyn, N. Vasylyshyna. Łomża: MANS w Łomży, 2024. 338 p.
3. Język i kultura ukraińska we współczesnej humanistycznej przestrzeni czasowej: aspekty komunikacji międzyjęzykowej i kształtowanie kompetencji komunikacyjnych współczesnego specjalisty [wydanie elektroniczne] : zbiór materiałów Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji Internetowej, Łomża – Irpin, 21 lutego 2024 r. / Redakcja naukowa: Zoia Sharlovych, Tetiana Hyrina. Irpin : Państwowy Uniwersytet Podatkowy; Łomża: Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2024. 518 s
4. Emilia Wąsikiewicz-Firlej Anna Szczepaniak-Kozak Hadrian Lankiewicz Living in Poland in narrative accounts of international students. Warsaw: Publishing House FRSE, [2022].179 c.

УДК 159.922

Микола БАБІЙ

ВПЛИВ РОДИННИХ СТОСУНКІВ НА ВЛАСНІ ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКА

У дошкільному період активно розвивається здатність дитини до осмисленого оцінювання власних дій, особистісних якостей й наслідків діяльності, що створює передумови для подальшого розвитку адекватної самооцінки. Провідну роль у цьому процесі відіграють родинні стосунки, які визначають соціальну ситуацію розвитку дошкільника та опосередковують засвоєння ним соціальних норм, цінностей і критеріїв оцінювання. Через характер емоційної взаємодії з батьками, особливості стилю виховання та зміст батьківських оцінок дитина інтеріоризує зразки ставлення до себе, які згодом трансформуються у власні оціночні судження.

Позитивна емоційна підтримка, послідовність виховних вимог і адекватне оцінювання з боку дорослих сприяють формуванню у дошкільника реалістичних, стійких і диференційованих уявлень про себе. Натомість емоційна холодність, надмірна опіка або ж жорсткий авторитарний стиль взаємодії можуть викликати спотворення процесів самооцінювання, що проявляється у занижених або завищених оціночних судженнях.

Особливої значущості окреслена проблема набуває в умовах сучасних соціальних трансформацій, для яких характерні зміни сімейних ролей, зростання психоемоційного навантаження на батьків та обмеження часу повноцінного спілкування з дитиною. За таких обставин зростає ймовірність формування неадекватних оціночних суджень у дошкільників, що може ускладнювати процеси їх соціалізації, розвиток довірливої поведінки та подальшу адаптацію до навчальної діяльності.

Ми вже зазначали вище, роль сімейного виховання на різних етапах соціалізації індивіда різна. Особливої актуальності воно має для дітей дошкільного віку. «Початок всіх початків виховного процесу, а отже, початок людини як соціальної істоти лежить повністю в лоні сім'ї», - підкреслює професор Павелків Р.В. Сім'я готує контакти дитини з оточуючими, формує її духовний світ, забезпечує первинне пізнання світу[5].

Таку точку зору підтверджують експериментальні дослідження з розвитку дітей, які залишились без батьківського тепла та піклування і виховуються в державних закладах. Порівняльний аналіз розвитку дітей із сім'ї та дитбудинків майже завжди підтверджує нижчі показники інтелектуального, емоційного та особистісного розвитку. У проведених дослідженнях стверджується, що середовище закладів типу дитячого будинку особливо несприятливе для розвитку дітей раннього віку (до 3, або, можливо, до 5 років). Діти, які виховуються поза сім'єю з народження, відстають у своєму розвитку значно більше, ніж діти, які потрапили сюди вже у шкільному віці[4].

У психологічній літературі відзначається, що за певних умов і сім'я може не задовольняти провідних психічних потреб дитини, тобто може викликати депривацію. Ці умови можна поділити приблизно на дві групи. По-перше, це обставини, за яких у сім'ї не вистачає соціально-емоційних стимулів, що є дуже важливими для повноцінного розвитку дитини. Таке має місце, наприклад, у неповних сім'ях (відсутній батько чи мати), коли батьки переважну більшість часу перебувають поза сім'єю, в ситуаціях коли економічний та культурний стан сім'ї такі низькі, що у дитини відсутня стимуляція розвитку.

По-друге, зустрічаються випадки, коли ці стимули об'єктивно присутні в сім'ї, але для дитини вони недосяжні через певний внутрішній, психічний бар'єр, який склався у стосунках її членів. Саме цей бар'єр заважає задоволенню потреб, хоча джерело задоволення знаходиться поряд. Таке досить часто трапляється в повних сім'ях, члени яких емоційно байдужі, у них немає зв'язків з дитиною, вони не приділяють їй належної уваги, а коли доглядають за нею, то поведуться механічно. Досить часто обидві ситуації поєднуються[2].

Термін «прийняття» увійшов у практику виховання завдяки науковій творчості відомого психотерапевта ХХ ст., представника гуманістичної психології американського вченого Карла Роджерса. Він трактує прийняття як безумовно позитивне ставлення до дитини незалежно від того, чи радує вона дорослих у даний момент. З погляду Роджерса, у поведінці дитини немає нічого такого, що дало б батькам привід сказати: «Якщо ти чиниш так, то я більше не поважаю і не люблю тебе». Водночас важливо зрозуміти: безумовне прийняття не означає буквально, що інші значущі люди повинні пробачати або схвалювати усе, що дитина робить або говорить. Насправді йдеться про створення такого сімейного оточення, в якому малюка хвалять і визнають як повноцінного члена родини, котрий інколи може бути нестерпним, але якого все ж таки люблять. Іншими словами, оптимальною

батьківською стратегією буде сказати їй: «Ми тебе дуже любимо, але те, що ти робиш, засмучує нас, тому краще не роби так».

К.Роджерс був переконаний, що виховання дітей з безумовним прийняттям та позитивною увагою забезпечує надійну основу для їхнього становлення та повноцінного функціонування у дорослому житті[1].

Готовність батьків до повного прийняття дитини визначається такими кроками; дозволом їй бути такою, якою вона є; увагою до її почуттів і думок, умінням почути та зрозуміти їх; здатністю підтримати дитину, усвідомлюючи, що її цінності та системи поглядів можуть не збігатися з батьківськими; повагою до позиції дитини, вірою в її сили та можливості; готовністю ділитися власними цінностями і поглядами, створюючи тим самим можливість дитині розуміти інших; поблажливим і терплячим ставленням до своїх вихованців. За всім цим стоїть безкорислива, істинна любов батьків до дітей, яка допомагає дорослим відмовитися від фіксації на слабкостях, недоліках, недосконалостях, спрямовує виховні зусилля на підкріплення позитивних якостей особистості дитини, на підтримку її сильних сторін. Найважливіше, що ця стратегія виграшна для всіх учасників виховного процесу - батьків і дітей, а відтак для сім'ї в цілому. Адже саме в такій атмосфері, де безоцінно приймаються будь-які індивідуальні відмінності, де любов і прихильність виражаються відкрито, де помилки допомагають здобути новий досвід, де спілкування відкрите й довірче, де особиста відповідальність і чесність — обов'язкові складові взаємин, може сформуватися почуття самоцінності в кожного члена сім'ї[6].

Батьки впливають на поведінку дитини, заохочуючи або осуджуючи, застосовуючи ті чи інші види покарання, даючи їй певну свободу у виборі поведінки і діяльності. Власне, у них малюк вчиться уміти, що саме йому не слід робити. Під час такого навчання спрацьовує безліч різних механізмів: сприймання словесних вказівок батьків, копіювання зразків їхньої поведінки, зіставлення їх з поведінкою інших людей. Поступово дитина починає розпізнавати різні типи поведінки, навчається прогнозувати емоційну реакцію батьків на свої вчинки. У неї формується уявлення про те, що і як треба робити, щоб її похвалили, а за що можуть покарати. Батьки мають пам'ятати, що схвалення належної поведінки дитини важливіше для її особистісного розвитку, ніж осуд. Втім практикою виховання доведено, що невміла похвала може завдати дитині непоправної шкоди, тим часом як уміле покарання може бути надзвичайно корисним[3].

Найважливіше правило, яким мають керуватися батьки, заохочуючи чи осуджуючи, полягає у тому, що оцінювати треба тільки вчинки і справи дитини, а не її саму. Будь-яке схвалення складається з двох компонентів - висловлювання дорослих і висновків дитини. Сказане батьками має виражати чітку позитивну оцінку дитячих вчинків або намірів. Це судження має висловлюватися в такій формі, щоб дитина могла зробити безпомилковий реалістичний висновок про себе саму. Наприклад, почувши на свою адресу слова: «Дякую за те, що помив машину. Тепер вона виглядає, як новенька», — син може зробити висновок: «Я добре попрацював, і мою роботу оцінили». Ці моменти надзвичайно важливі у плані особистісного

розвитку дитини. Адже те, що скажуть хлопчик чи дівчинка про самих себе у відповідь на слова дорослого, вони пізніше відтворять подумки. Ці внутрішні позитивні оцінки великою мірою визначають гарну думку дитини про себе і про навколишній світ. Надалі це неодмінно сприятиме розвитку позитивного самоставлення, адекватної самооцінки, самоповаги.

Справжніх успіхів у вихованні досягають ті батьки, які вміють чітко визначити межі дозволеної і недозволеної поведінки дітей, ураховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості.

Більшість батьків приблизно однаково назвуть якості, які вони хотіли б бачити у своїх дітях: чесність, самоповага, ерудиція, сила, здоров'я, краса, ясний розум, уміння любити, почуття гумору, відповідальність, уміння налагоджувати взаємини з іншими. «Я хочу пишатися своєю дитиною», — скаже будь-який батько чи мати. Часто дорослі сподіваються на те, що, чим більше часу і зусиль вони віддаватимуть дітям, тим кращого результату досягнуть. І роблять неприпустиму помилку, розділяючи догляд за дитиною і її виховання, забуваючи, що це насправді одне й те саме. Адже ставлення до дитини одночасно справляє на неї вплив. Аж занадто захоплюючись різними методами та засобами виховання, батьки сприймають свою дитину як власність, як матеріал, з якого вони — розумні і досвідчені — можуть «виліпити» омріяний ними ідеал сина чи доньки. Такі батьки перетворюються з лідерів-наставників в авторитарних керівників. Вони автоматично позбавляють дитину права голосу і права вибору. Якщо дитина засвоїть таке ставлення до неї ще до того, як розвинеться її воля, це завдасть нищівного удару по її особистісному розвитку, і насамперед постраждають її самооцінка, самоставлення, самоповага.

Щоб запобігти таким небажаним тенденціям, психологи радять розглядати виховання не як односторонню спрямованість впливів, а як двосторонній процес, де дитина — не лише об'єкт цих впливів, а й активний учасник, суб'єкт виховання. Це можливо, коли стосунки між дорослими і дітьми в родині будуються на засадах особистісної рівності, довіри, взаєморозуміння, визнання права кожного на власну точку зору в різних життєвих ситуаціях. Навіть коли йдеться про 5-6 річного малюка, треба пам'ятати: перед вами не просто маленький хлопчик чи дівчинка, а особистість з унікальним внутрішнім світом, з тільки їй притаманними індивідуальними відмінностями. Знання та врахування цих відмінностей — неодмінна складова успішного виховання. Батьки мають бути пильними й дуже чутливими до реакцій, слів, вчинків своїх дітей. Дуже часто син чи донька в непрямій формі сигналізують дорослим про їхні ж помилки та упущення. Здатність почути, зрозуміти дитину — своєрідний місток між вихователями і вихованцями.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Гуріна З. Допоможемо малюкові рости самостійно. Дошкільне виховання. 2016. № 11. С. 7 – 9.
- 2.Кікінеджі О. Гендерне виховання змалку. Дошкільне виховання. 2016. № 2. С. 3 6.

3.Князев В. І. Уявлення особистості про себе. Психологічний журнал. 2018. №4. С.2-5.

4.Максименко С.Д. Генетична психологія особистості. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.

5.Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці. Рівне :Волинські обереги 2004, 248 с.

6.Пастушенко Л.М. Розвиток когнітивного компонента моральної свідомості у дошкільному віці. *Проблеми сучасної психології*. №15, 2012. С 463-472

УДК 376.1-053.4:373.2

Валентина ВІННИК

КОМАНДНА РОБОТА ВИХОВАТЕЛЯ, ФАХІВЦІВ СУПРОВОДУ ТА БАТЬКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти передбачає створення умов для рівного доступу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до якісного навчання та виховання. Ключовою умовою ефективності інклюзії є злагоджена командна робота вихователя, фахівців супроводу (асистента вихователя, логопеда, психолога, дефектолога, реабілітолога) та батьків. Взаємодія цих суб'єктів дозволяє реалізувати індивідуальний підхід, забезпечити соціалізацію дитини та її гармонійний розвиток. «Одним з важливих чинників впровадження інклюзивної моделі в ЗДО є організація співпраці різнопланових фахівців та вихователів, результатом якої має стати інклюзивне освітнє середовище, максимально сприятливе для різнобічного та гармонійного розвитку всіх дітей, у тому числі й дітей з особливими потребами» [3, с. 101].

Проблематику взаємодії між членами команди фахівців у закладі освіти з інклюзивним навчанням висвітлено у працях Г. Васильєвої, Е. Данілавичюте, В. Ковальчук, А. Колупаєвої, С. Литовченко, О. Мартинчук, В. Новосад, І. Садової, Т. Скрипник, Г. Супрун та ін. Значущість співпраці учасників команди супроводу задля формування інклюзивного освітнього середовища в ЗДО підкреслюється в роботах І. Білецької, Н. Квітки, О. Коган, А. Колупаєвої, Л. Ситник, Н. Софій, О. Стаєнної, О. Таранченко, Н. Ярмоли та інших. Дослідники тлумачать «взаємодію фахівців» в умовах освітньої інклюзії як «злагоджену роботу всіх учасників команди супроводу, де фахівці координують і узгоджують свої дії та інформують одне одного про результати діяльності» [2, с. 5].

Принципи, завдання та основні підходи до формування команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, а також порядок її функціонування в закладах дошкільної освіти визначає Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту [1].

Вихователь інклюзивної групи є центральною фігурою освітнього процесу. Він щоденно працює з дитиною, адаптує навчальні матеріали, застосовує методи

диференційованого навчання, спостерігає за поведінкою та емоційним станом. Як зазначається у навчально-методичному виданні науковців Н. Ярмоли, Н. Квітки, А. Лапіна та Л. Коваль-Бардаш, «Роль вихователя у закладі дошкільної освіти традиційно полягає у пропонуванні та донесенні (різними шляхами та методами) до здобувачів освіти навчально-виховної інформації з метою формування їх загальної компетентності. Водночас у інклюзивному закладі дошкільної освіти вихователь може виконувати значну кількість супутніх ролей (менеджер, координатор, спостерігач, наставник, психолог, здобувач освіти і т.д.) з метою втілення інклюзивних цінностей у практику роботи закладу» [3, с. 96].

Основні функції вихователя в команді – це реалізація індивідуальної програми розвитку (ІПР) в режимних моментах і заняттях, координація дій з іншими фахівцями (повідомлення про успіхи та труднощі дитини, спільне планування) та створення безпечного й дружнього середовища для всіх дітей групи. У Рекомендаціях щодо роботи команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти йдеться: «Запорукою створення якісної та дієвої ІПР є командна робота, спрямована на детальне вивчення всіма її учасниками індивідуальних особливостей дитини, висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку, та активна участь у розробленні документа. Саме такий підхід до складання ІПР сприяє наступності навчання, під час якого формуються базові компетентності – вміння, знання та навички, які необхідні для подальшого навчання та життя загалом» [2, с. 18].

Команда супроводу формується на основі висновку інклюзивно-ресурсного центру. Асистент вихователя допомагає в організації догляду, навчання та самообслуговування дитини з ООП. Учитель-логопед розвиває мовлення та комунікативні навички. Практичний психолог працює з емоційно-вольовою сферою, адаптацією до колективу. Корекційний педагог (дефектолог, реабілітолог) розвиває пізнавальну діяльність та рухові функції. Співпраця вихователя з цими фахівцями будується через щотижневі короткі наради для обговорення динаміки розвитку дитини, спільне ведення щоденника спостережень, проведення інтегрованих занять (наприклад, логопед разом із вихователем або психолог із музичним керівником), а також навчання вихователя специфічним технікам – альтернативній комунікації, сенсорній інтеграції, позитивній поведінковій підтримці.

Успішна інклюзія неможлива без активної участі батьків, адже вони володіють унікальною інформацією про потреби дитини, її звички, сильні сторони та попередній досвід. «Налагодження ефективних взаємин з батьками є основою продуктивної роботи команди супроводу» [2, с. 19]. Завдання команди – перетворити батьків з пасивних спостерігачів на активних партнерів. Ефективними формами роботи є спільне розроблення індивідуальної програми розвитку (батьки визначають пріоритетні цілі для дому), консультації фахівців для батьків, під час яких вони навчаються методів корекції вдома, налагодження зворотного зв'язку через щоденні бесіди, месенджери або щоденники спостережень, а також залучення батьків до участі в заняттях, святах, екскурсіях відповідно до можливостей дитини.

Для ефективної взаємодії варто дотримуватися таких принципів: взаємна повага та безоцінне прийняття (жоден учасник команди не критикується за пропозиції), розподілена відповідальність (кожен знає свої завдання, але всі мають право голосу), орієнтація на сильні сторони дитини та регулярність комунікації. Алгоритм організації командної роботи включає вступну зустріч (знайомство, обмін очікуваннями, підписання угоди про співпрацю), складання індивідуальної програми розвитку командою разом із батьками, виконання заходів (вихователь веде щоденний супровід, фахівці проводять корекційні заняття за графіком, батьки закріплюють матеріал вдома), щомісячний моніторинг з обговоренням змін і коригуванням цілей, а також підсумкову зустріч для оцінки досягнень і планування на наступний період.

Як засвідчує власний досвід роботи у закладі дошкільної освіти з інклюзивним навчанням, типовими труднощами командної роботи є надмірне навантаження на вихователя, низька активність батьків, конфлікти між фахівцями через різні методики та відсутність часу на спільні наради. На нашу думку, шляхами подолання цих труднощів є: залучення асистента вихователя та чіткий розподіл завдань із можливим звільненням від інших доручень; індивідуальний підхід до кожної сім'ї, позитивне підкріплення навіть дрібних кроків з боку батьків, створення груп підтримки батьків у закладі дошкільної освіти; проведення супервізій та розробка єдиного плану з чітким визначенням зон відповідальності; використання онлайн-щоденників і коротких 10-хвилинних зустрічей після денного сну дітей.

Отже, командна робота вихователя, фахівців супроводу та батьків є основою ефективної інклюзії в закладі дошкільної освіти. Лише за умови постійного обміну інформацією, взаємодопомоги та єдиного бачення розвитку дитини з особливими освітніми потребами можна досягти повноцінної соціалізації, навчальних успіхів і позитивного емоційного благополуччя. Керівництво закладу дошкільної освіти має забезпечити організаційну, методичну та часову підтримку для функціонування такої команди, а також сприяти підвищенню кваліфікації всіх її членів відповідно до сучасних інклюзивних підходів.

Список використаних джерел та літератури

1. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту. Наказ Міністерства освіти і науки України 09 грудня 2024 року № 1713; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 грудня 2024 року за № 1982/43327/ URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1982-24#Text>

2. Рекомендації щодо роботи команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти / авт. кол.: І. Білецька, О. Коган, О. Набоченко, В. Новосад, Л. Юрченко. Київ : ВГО «АПДО», 2024. 32 с.

3. Ярмола Н. А., Квітка Н. О., Лапін А. В., Коваль-Бардаш Л. В. Організація інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 156 с.

ВПЛИВ ГЕЙМІФІКАЦІЇ НА МОТИВАЦІЮ ТА НАВЧАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ УЧНІВ

У сучасних умовах розвитку освіти особливої уваги потребує проблема зниження навчальної мотивації учнів, зокрема в підлітковому віці. Традиційні підходи до організації навчального процесу не завжди забезпечують достатній рівень зацікавленості школярів, які звикли до динамічного та інтерактивного цифрового середовища. У відповідь на цю проблему педагоги та дослідники дедалі частіше звертаються до гейміфікації – використання ігрових елементів у неігрових контекстах. Дослідження потенціалу гейміфікації є важливим завданням для модернізації освітніх практик та підвищення ефективності навчання в закладах загальної середньої освіти.

Гейміфікація (від англ. *game* – гра) – це використання у навчальному процесі ігрових методик, аби зацікавити учнів.[1]. Важливо розрізняти гейміфікацію та повноцінне навчання через гру: якщо в другому випадку гра є основною формою діяльності, то гейміфікація лише додає ігрові елементи до традиційного навчального процесу, роблячи його більш привабливим для учнів.

Психологічною основою гейміфікації виступає теорія самодетермінації, яка виділяє три базові потреби особистості: в автономії, компетентності та соціальній взаємодії. Ігрові елементи дозволяють задовольнити ці потреби: вибір рівня складності чи завдання дає відчуття автономії, отримання балів та значки підтверджують зростання компетентності, а командні змагання чи рейтинги забезпечують соціальну взаємодію.

Основними перевагами впровадження гейміфікації в закладах загальної середньої освіти є:

- підвищення мотивації, ігрові елементи перетворюють рутинні завдання на захопливий процес. Учень прагне отримувати бали, досягати нових рівнів, що стимулює його до регулярної роботи.
- розвиток наполегливості, у грі поразка сприймається не як неуспішність, а як можливість спробувати ще раз. Це формує в учнів готовність долати труднощі та не боятися помилок.
- миттєвий зворотний зв'язок, гейміфіковані системи зазвичай надають негайну реакцію на дії учня, що дозволяє йому швидко коригувати свої помилки та бачити прогрес у реальному часі.
- індивідуалізація навчання, ігрові механіки дозволяють учням просуватися власним темпом, обирати завдання відповідно до свого рівня підготовки, що сприяє персоналізації освітньої траєкторії.

Найпростішим прикладом гейміфікації може бути візуалізація таблиці успішності учнів. У початкових класах багатьох шкіл використовують різні спеціальні наліпки і значки за успіхи в навчанні[2].

Серед ефективних інструментів гейміфікації, які можна використовувати в школі, варто відзначити платформи для створення інтерактивних вправ (Kahoot!, Quizizz, Quizlet), системи управління навчанням з ігровими елементами (ClassDojo, GradeCraft), а також освітні ігри-тренажери. Наприклад, для вчителя Kahoot! – це платформа-конструктор, де можна швидко створити навчальну гру за допомогою готових шаблонів та надіслати цю гру учням.[3].

Однак гейміфікація не є універсальним рішенням і має певні обмеження. По-перше, існує ризик зміщення фокусу уваги учнів із змісту навчання на зовнішні атрибути – отримання балів та нагород. Це може призвести до формального виконання завдань без глибинного розуміння матеріалу. По-друге, надмірне захоплення змагальними елементами може створювати надмірний стрес для менш успішних учнів та знижувати їхню самооцінку. По-третє, впровадження гейміфікації потребує від учителя додаткової підготовки та часу на розробку відповідних завдань.

Критично важливим є правильний підбір ігрових механік відповідно до вікових особливостей учнів. Для молодших школярів ефективними є прості системи нагород та віртуальні досягнення. У підлітковому віці краще працюють елементи сюжету, рольові ігри, можливість вибору та дослідження. Старшокласників більше мотивують механіки, пов'язані з професійним розвитком, складною кооперацією та вирішенням реальних проблем.

Дослідження ефективності гейміфікованого навчання демонструють позитивний вплив на успішність учнів. Зокрема, використання елементів гри сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу, підвищує відвідуваність занять та активність на уроках. Завдяки використанню гейміфікації загальна успішність учнів, які раніше показували низький рівень знань, суттєво підвищувалася [2].

Важливо також зазначити, що гейміфікація не повинна повністю замінювати традиційні методи навчання. Найбільшої ефективності можна досягти при гармонійному поєднанні класичних педагогічних підходів з ігровими елементами. Учитель залишається ключовою фігурою, яка не лише впроваджує ігрові механіки, але й допомагає учням осмислювати отриманий досвід та пов'язувати його з реальними знаннями.

Таким чином, гейміфікація є ефективним засобом підвищення якості навчання учнів у закладах загальної середньої освіти за умови її педагогічно доцільного застосування. Вона здатна значно підвищити мотивацію, залученість та наполегливість школярів, створити позитивне емоційне тло навчального процесу. Однак успішність гейміфікації залежить від врахування вікових особливостей учнів, балансу між зовнішніми стимулами та змістовим наповненням навчання, а також від професійної підготовки вчителя до використання ігрових технологій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку конкретних методик впровадження гейміфікації з різних навчальних предметів.

Список використаних джерел та літератури

1. Що таке гейміфікація в освіті та школі. *study.school*. URL: <https://school.study.ua/shho-take-gejmifikacziya-i-yak-vona-zminyuye-navchannya> (дата звернення: 17.03.2026).
2. Освіта.ua. Відмінності між гейміфікацією й ігровим навчанням. URL: <https://osvita.ua/school/method/80683/> (дата звернення: 17.03.2026).
3. Що таке Kahoot! і чому його варто спробувати для організації дистанційного навчання. URL: <https://buki.com.ua/news/shcho-take-kahoot-i-chomu-yoho-varto-sprobuvaty-dlya-orhanizatsiyi-dystantsiynoho-navchannya/> (дата звернення: 17.03.2026).

УДК: 376.1-056.263:616.89-008.43

Христина ВИГУРА-ШАТАН

ПОБУДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ВІД ЦІЛЕЙ ДО РЕЗУЛЬТАТІВ

У тезах висвітлено підходи до побудови індивідуальної програми логопедичної реабілітації дітей із різними мовленнєвими порушеннями. Розкрито значення індивідуалізації реабілітаційного впливу з урахуванням структури порушення, рівня мовленнєвого розвитку та психофізіологічних особливостей дитини. Детально описано етапи планування програми — від визначення цілей до оцінювання результатів. Окреслено практичні аспекти реалізації логопедичної роботи та критерії її ефективності.

У сучасній логопедії спостерігається тенденція до зростання кількості дітей із різними мовно-мовленнєвими труднощами, що зумовлює необхідність удосконалення підходів до їх подолання та підтримки мовленнєвого розвитку. Стандартизовані програми не завжди враховують індивідуальні особливості дитини, що може знижувати ефективність логопедичного впливу. У зв'язку з цим особливого значення набуває побудова індивідуальних програм реабілітації, орієнтованих на потреби конкретної дитини та спрямованих на досягнення практично значущих результатів.

Кожна дитина має унікальний профіль мовленнєвого розвитку, який формується під впливом біологічних, психологічних і соціальних чинників. Саме тому індивідуалізація логопедичної реабілітації стає ключовою умовою її ефективності. Побудова індивідуальної програми дозволяє не лише цілеспрямовано впливати на порушені компоненти мовлення, а й забезпечувати гармонійний розвиток комунікативної діяльності загалом.

Індивідуалізація логопедичного впливу передбачає глибоке розуміння структури мовленнєвого порушення та особливостей розвитку конкретної дитини. Вона базується на положенні про те, що мовлення є складною функціональною системою, у якій взаємодіють різні компоненти: фонетичний, лексичний, граматичний і комунікативний.

Індивідуалізація є базовим принципом сучасної логопедії та передбачає врахування:

- типу та структури мовно-мовленнєвого порушення;

- рівня сформованості мови і мовлення;
- когнітивних і психоемоційних особливостей;
- умов виховання та мовленнєвого середовища, рівень мотивації.

Побудова індивідуальної програми логопедичної реабілітації ґрунтується на системі принципів, які визначають логіку та зміст логопедичної роботи, забезпечують її послідовність, варіативність і спрямованість на практичне використання мовлення.

Принцип системності передбачає цілісний підхід до розвитку мовлення, коли всі його компоненти розглядаються у взаємозв'язку. Послідовність означає поступовий перехід від простих до складніших завдань із урахуванням досягнутого рівня.

Принцип доступності забезпечує відповідність завдань можливостям дитини, що дозволяє уникнути перевантаження і підтримувати мотивацію. Важливим є також принцип активності, який передбачає залучення дитини до активної мовленнєвої діяльності, а не пасивного виконання інструкцій.

Комунікативна спрямованість є одним із ключових принципів сучасної логопедії. Вона передбачає орієнтацію не лише на формування мовних навичок, а й на їх використання у реальному спілкуванні.

Не менш важливим є принцип варіативності методів, який дозволяє адаптувати заняття до індивідуальних особливостей дитини. Співпраця з батьками забезпечує перенесення сформованих навичок у повсякденне життя.

Водночас ефективна реалізація зазначених підходів є неможливою без проведення якісної та комплексної логопедичної діагностики. Саме первинне обстеження дає змогу визначити характер мовленнєвих труднощів, їх механізми та структуру, що, у свою чергу, виступає основою для побудови індивідуального маршруту логопедичного супроводу дитини. Отже, індивідуальна програма логопедичної реабілітації формується не узагальнено, а з урахуванням специфічних потреб конкретної дитини.

Комплексна діагностика, залежно від віку, передбачає обстеження таких компонентів:

- стан сформованості мови і мовлення (наслідування, складова структура слова, звуковимова, лексико-граматична складова, зв'язне мовлення);
- моторика та переключення (загальний, пальцевий, артикуляційний, оральний праксис);
- визначення рівня розвитку артикуляційного апарату (будова органів, тонус м'язів, дихання);
- гностико-праксийний рівень (рівень розвитку зорового сприймання (гнозису), просторової орієнтації, конструктивної діяльності, моторного планування та імітації)
- слухове/фонематичне сприймання (рецептивне мовлення, фонематичне сприймання на перцептивному, фонематичні уявлення, слухова увага пам'ять, рівні, навички слухового контролю, операції ймовірного прогнозування на фонологічному рівні);
- комунікація (який вид мови превалює).

На початковому етапі формуються цілі логопедичної роботи, які мають бути конкретними, реалістичними та орієнтованими на результат. Важливо, щоб вони відображали не лише мовленнєві, а й комунікативні потреби дитини. Наприклад, поряд із формуванням правильної звуковимови можуть визначатися завдання розвитку діалогічного мовлення, а на початковому етапі — нормалізація м'язового тону та формування навичок самоконтролю. Наступним кроком є визначення змісту логопедичної роботи відповідно до окреслених цілей. Він охоплює всі основні компоненти мовлення: фонетико-фонематичний розвиток, лексико-граматичні навички, зв'язне мовлення. Зміст має бути логічно структурованим і відповідати поставленим цілям.

Вибір методів залежить від віку дитини, типу порушення та рівня її розвитку. Ефективними є поєднання традиційних (артикуляційні вправи, дидактичні ігри) та сучасних (інтерактивні технології, сенсомоторні вправи) підходів. Важливо забезпечити різноманітність діяльності для підтримання інтересу дитини. Заняття повинні мати чітку структуру, що включає мотиваційний етап, основну частину та підсумок. Важливим є чергування видів діяльності, що сприяє збереженню уваги та активності. Регулярність і систематичність занять забезпечують накопичувальний ефект.

Логопедична програма не є статичною — вона постійно коригується відповідно до досягнень дитини. Регулярне оцінювання дозволяє визначити ефективність обраних методів і, за потреби, змінити стратегію роботи. Практична реалізація індивідуальної програми передбачає інтеграцію логопедичних завдань у різні види діяльності дитини. Найбільш ефективними є ігрові форми роботи, які забезпечують природність і мотивацію. Важливим є використання повсякденних ситуацій як можливостей для розвитку мовлення: спілкування під час гри, побутових дій, прогулянок. Це сприяє перенесенню сформованих навичок у реальне життя.

Особливу роль відіграє участь батьків. Вони можуть закріплювати результати логопедичної роботи, виконуючи рекомендації спеціаліста вдома. При цьому важливо забезпечити зрозумілість і доступність таких рекомендацій. Емоційний комфорт дитини є необхідною умовою ефективності реабілітації. Позитивна атмосфера сприяє підвищенню мотивації та активності, що, у свою чергу, впливає на результати навчання.

Оцінювання ефективності індивідуальної програми здійснюється комплексно. Враховується не лише правильність звуковимови, а й загальний рівень мовленнєвого розвитку. До основних критеріїв належать: розширення словникового запасу, формування граматичних структур, розвиток зв'язного мовлення. Важливим показником є також здатність дитини використовувати мовлення у спілкуванні. Крім того, оцінюється динаміка змін: швидкість засвоєння нових навичок, стабільність результатів, рівень самостійності дитини. Комплексний підхід до оцінювання дозволяє об'єктивно визначити ефективність програми та окреслити подальші напрями роботи.

Таким чином, розроблення індивідуальної програми логопедичної реабілітації є необхідною умовою ефективної організації логопедичного супроводу дітей із мовленнєвими труднощами та забезпечення позитивної динаміки їх мовленнєвого розвитку. Чітке визначення цілей, системність у плануванні, гнучкість у доборі методів та постійний моніторинг результатів забезпечують позитивну динаміку мовленнєвого розвитку. Індивідуалізація дозволяє максимально врахувати особливості розвитку дитини та створити умови для її повноцінної комунікативної діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. American Speech-Language-Hearing Association. Scope of Practice in Speech-Language Pathology. URL: <https://www.asha.org/policy/sp2016-00343/>
2. Paul R., Norbury C. *Language Disorders from Infancy through Adolescence*. 5th ed. St. Louis: Elsevier, 2018. 768 p.
3. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Київ. Видавничий Дім «Слово», 2015.

УДК 159.9:004.9

Ірина ГРИЦЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ «ЦИФРОВОГО ДЕТОКСУ» НА ЛЮДИНУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Надмірне використання цифрових технологій є одним із ключових чинників формування техностресу, емоційного виснаження та зниження продуктивності діяльності особистості [1; 2]. У сучасних умовах суспільство характеризується високим рівнем цифровізації, що охоплює всі сфери життя: освіту, професійну діяльність, комунікацію та дозвілля. Постійна взаємодія з цифровими пристроями призводить до інформаційного перевантаження, зниження концентрації уваги та підвищення рівня тривожності [3].

Дослідження підтверджують, що надмірне використання цифрових медіа пов'язане з погіршенням психоемоційного стану, особливо серед молоді та осіб із високим рівнем онлайн-активності [4]. У цьому контексті важливим є поняття техностресу, який визначається як психологічний стан напруги, що виникає внаслідок надмірного використання цифрових технологій та необхідності постійного реагування на інформаційні стимули [2].

Окрему увагу слід приділити феномену цифрової залежності, яка проявляється у нав'язливій потребі постійно перевіряти соціальні мережі, месенджери та новини, що негативно впливає на когнітивні функції та емоційний стан особистості [1]. Емоційний стан при цьому виступає ключовим фактором ефективності діяльності, оскільки негативні емоційні стани, зокрема тривожність і стрес, знижують рівень когнітивної продуктивності, погіршують пам'ять та концентрацію уваги [5].

Продуктивність діяльності визначається як здатність людини ефективно виконувати завдання з мінімальними витратами ресурсів, що безпосередньо залежить

від рівня психоемоційного навантаження [6]. У цьому контексті цифровий детокс розглядається як свідома тимчасова відмова або обмеження використання цифрових технологій з метою відновлення психологічного балансу та зниження рівня інформаційного перевантаження [1].

Наукові дослідження підтверджують, що навіть короткострокове обмеження цифрових пристроїв сприяє зниженню рівня стресу, покращенню якості сну та підвищенню емоційної стабільності [7]. З огляду на це було проведено емпіричне дослідження впливу цифрового детоксу на базі Дубенської філії Університету «Україна», у якому взяли участь 60 респондентів, поділених на дві рівні групи: 30 студентів і 30 працівників різних сфер діяльності.

Методика дослідження передбачала анкетування, яке проводилося до та після 5-денного періоду цифрового детоксу. Респондентам було запропоновано добровільно обмежити використання соціальних мереж, месенджерів та розважального контенту, за винятком навчальної та професійної необхідності. Подібні інтервенції розглядаються в сучасній психології як ефективний спосіб зниження когнітивного навантаження та відновлення психоемоційного стану [8; 12].

Результати дослідження серед працівників показали, що до початку експерименту спостерігався підвищений рівень емоційного напруження, пов'язаний із багатозадачністю та постійною цифровою комунікацією. Середній показник емоційного стану становив $M = 7,6$ бала, тоді як після цифрового детоксу він знизився до $M = 5,4$ бала. Це свідчить про зменшення техностресу та покращення емоційної стабільності. Статистичний аналіз підтвердив значущість змін ($t = 4,12$; $p \leq 0,05$) [5; 11].

У студентській групі до експерименту також спостерігався високий рівень цифрового навантаження, пов'язаний з активним використанням соціальних мереж та онлайн-навчанням. Середній показник становив $M = 7,8$ бала, а після впровадження цифрового детоксу знизився до $M = 5,2$ бала. Це свідчить про більш виражений позитивний ефект у студентів, які є більш чутливими до цифрового перевантаження. Статистичний аналіз також підтвердив значущість змін ($t = 4,35$; $p \leq 0,05$) [10; 13].

Порівняльний аналіз показав, що до експерименту не було статистично значущих відмінностей між групами ($t = 0,52$; $p \geq 0,05$), як і після його завершення ($t = 0,61$; $p \geq 0,05$). Це свідчить про універсальний характер впливу цифрового детоксу незалежно від соціальної ролі респондентів [6; 9].

Узагальнення результатів анкетування показало, що до впровадження цифрового детоксу понад 70% респондентів відзначали високий рівень втоми, труднощі концентрації та емоційні коливання, пов'язані з постійним використанням цифрових технологій. Після 5-денного періоду цифрового детоксу 68% студентів відзначили покращення концентрації, 74% працівників повідомили про зниження рівня стресу, а 81% респондентів загалом відзначили покращення емоційного стану. Найбільш виражений ефект спостерігався у зниженні інформаційної перевантаженості та покращенні якості сну.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що цифровізація є чинником зростання техностресу та емоційного виснаження, тоді як цифровий детокс виступає ефективним інструментом відновлення психоемоційного стану та підвищення продуктивності діяльності. Найбільш виражений ефект спостерігається у студентської молоді, що свідчить про їх вищу чутливість до цифрового середовища.

Список використаних джерел та літератури

1. Mirbabaie M., Stieglitz S. *Digital Detox and Technology Overuse*. 2020. – 12 p. – Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/2012.09535> (дата звернення: 16.04.2026).
2. Brod C. *Technostress: The Human Cost of the Computer Revolution*. New York : Addison-Wesley, 1984. – 180 p.
3. Twenge J. *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious*. New York : Atria Books, 2017. – 352 p.
4. Keles B., McCrae N., Grealish A. A systematic review: The influence of social media on depression, anxiety and psychological distress. 2020. – 25 p. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106252> (дата звернення: 16.04.2026).
5. Tarafdar M., Tu Q., Ragu-Nathan B. Impact of technostress on end-user satisfaction. 2015. – 18 p. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.im.2015.02.001> (дата звернення: 16.04.2026).
6. Zhang W. Digital behavior and productivity in modern workplaces. 2024. – 30 p. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 16.04.2026).
7. Syvertsen T. *Digital Detox: The Politics of Disconnecting*. Bingley : Emerald Publishing, 2020. – 240 p.
8. Когнітивна психологія цифрового перевантаження: сучасні дослідження. 2023. – 22 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали / навчальний посібник.
9. Психологія стресу та емоційної регуляції в умовах цифровізації. 2022. – 28 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали / навчальний посібник.
10. Соціально-психологічні аспекти цифрового середовища студентської молоді. 2023. – 35 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали / методичні рекомендації.
11. Емоційне вигорання в умовах інформаційного перевантаження. 2021. – 20 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали.
12. Психофізіологічні наслідки використання гаджетів. 2022. – 26 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали.
13. Навчальна мотивація та цифрові технології. 2024. – 24 с. – Режим доступу: внутрішні наукові матеріали.

ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ З ОСОБИСТІСНОЮ БЕЗПОРАДНІСТЮ

Сьогодні в Україні проблема особистісної безпорадності набуває особливої актуальності через вплив війни, вимушеного переселення, втрат, соціальної нестабільності та економічних труднощів. У багатьох людей формується відчуття неконтрольованості життя, що посилює безпорадність і сприяє емоційному вигоранню. Тому, особливої актуальності набуває питання пошуку кризових психотехнологій, які будуть ефективними у подоланні негативних проявів безпорадності.

Метою нашої роботи є теоретичний аналіз психотехнологій, як важливого інструменту психологічної допомоги у роботі з особистісною безпорадністю.

Психологічний феномен безпорадності розглядається як набутий стан, що формується під впливом повторюваних невдач, травматичних подій, авторитарного виховання, тривалого перебування в умовах обмеженої свободи тощо. Найбільш відомою є концепція набутої безпорадності (М. Селігман), згідно з якою людина, переживши ситуації, де її дії не впливали на результат, починає вважати будь-які спроби змін марними [2].

Важливо, що безпорадність може стати хронічною (тобто набути стійкої особистісної характеристики), якщо людина не отримує підтримки та не формує новий позитивний досвід подолання труднощів.

Особистісна безпорадність є складним психологічним явищем, що проявляється у стійкому переконанні людини у власній неспроможності впливати на події, змінювати ситуацію або досягати результатів. Такий стан часто супроводжується пасивністю, униканням відповідальності, зниженням самооцінки, емоційним виснаженням і втратою життєвих цілей [2].

Вивчаючи психологічний феномен безпорадності, особливостей її формування та проявів на когнітивному, мотиваційному й емоційному рівнях у симптомокомплексі стійких індивідуальних характеристик, науковці окреслюють шляхи корекції та профілактики цього утворення з урахуванням як внутрішнього потенціалу особистості, так і специфіки зовнішніх середовищних чинників [1; 2; 3].

Психотехнології у роботі з особистісною безпорадністю насамперед мають бути спрямовані на відновлення суб'єктивного відчуття контролю, формування активної життєвої позиції та розвиток навичок саморегуляції тощо.

На сьогодні у арсеналі практичної психології можна виділити низку напрямів, які будуть ефективними у подоланні особистісної безпорадності, а саме:

- когнітивно-поведінкова терапія, як одна із найбільш ефективних психотерапевтичних моделей у роботі з безпорадністю, метою якої є зміна дисфункціональних переконань та автоматичних негативних думок, які підтримують пасивність;

- технології розвитку локусу контролю. Одним із центральних механізмів особистісної безпорадності є зовнішній локус контролю – переконання, що все

залежить від випадку або інших людей. Психологічна робота має бути спрямована на розвиток внутрішнього локусу контролю (розвиток у людини усвідомлення, що її дії можуть змінювати ситуацію);

- позитивна психотерапія зосереджується не лише на подоланні проблем, а й на розвитку ресурсів особистості. Для клієнтів із безпорадністю важливо навчитися помічати власні сильні сторони, успіхи та потенціал;

- наративний підхід базується на ідеї, що людина формує свою ідентичність через історії, які розповідає про себе. Безпорадність часто підтримується внутрішнім сценарієм: «Я жертва», «Я невдаха», «Я не здатний на зміни». Цей підхід дозволяє концентруватися на історіях і досвіді, де людина була переможцем, мала позитивний сценарій розвитку подій;

- арт-терапевтичні психотехнології є особливо ефективними, коли людина не може вербалізувати власні переживання. Такий підхід допомагає виразити пригнічені емоції та знизити внутрішню напругу;

- техніки тілесно-орієнтованої терапії. Безпорадність часто закріплюється на тілесному рівні у вигляді напруги, скутості, втоми. Тілесно-орієнтовані психотехнології сприяють поверненню відчуття життєвої енергії та здатності діяти;

Таким чином, психотехнології у роботі з особистісною безпорадністю є важливим інструментом психологічної допомоги, що сприяє відновленню активності, віри у власні сили та здатності впливати на своє життя. На сьогодні дослідники пропонують низку ефективних напрямів практичної роботи: когнітивно-поведінкові методи, позитивна психотерапія, наративні практики, арт-терапія, тілесно-орієнтовані техніки тощо. Комплексне застосування психотехнологій дозволяє не лише зменшити симптоми безпорадності, а й сформувати у клієнта нову життєву позицію – позицію автора власного шляху. У сучасних умовах українського суспільства це набуває особливої значущості, адже психологічна стійкість і внутрішня активність стають необхідними умовами для адаптації, розвитку та збереження психічного здоров'я.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дучимінська Т. І., Малімон Л. Я. Подолання особистісної безпорадності студентів у навчальній діяльності: навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 164 с.
2. Малімон Л. Я., Дучимінська Т. І. Психологія особистісної безпорадності студентів: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 192 с
3. Попов В. М. Стиль управління як детермінанта формування набутої безпорадності у працівників ДСНС України. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 32. С. 430–443.

УДК 159.9

Алла ДУМА, Тетяна ФЕДОТОВА

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ДИСКУРСІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ

В умовах повномасштабного вторгнення як ніколи актуальним постає питання суб'єктивного благополуччя особистості. Адже тривожні думки та переживання за

життя членів родини, які боронять волю й незалежність українського народу, життя в умовах загрози ракетних обстрілів, складнощі, які переживають внутрішньо переміщені особи, погіршення соціально-економічних умов пересічних українців зумовлюють поглиблення відповідної проблеми та загалом відбиваються на рівні психічного здоров'я людей.

Поняття суб'єктивного благополуччя особистості почали досліджувати наприкінці ХХ століття, тривалий час його співвідносили з поняттями «щастя», «якість життя», «успішність», «задоволеність життям» та іншими [4]. Витоками ґрунтовного вивчення відповідної категорії в психології послужили вчення Е. Diener та N. Bradburn. Вони вивчали суб'єктивне благополуччя особистості крізь призму суб'єктивного відчуття її загальної задоволеності чи невдоволеності життям, в основі якого лежить взаємодія позитивно забарвлених афектів [2].

Е. Diener, пропонуючи поняття суб'єктивного благополуччя, розглядає його когнітивну (що визначається оцінкою задоволеності особистості різними сферами життя) та емоційну складові (що репрезентує загальний емоційний фон людини, її настрій). Загалом автор виділяє структуру суб'єктивного благополуччя (задоволення, приємні та неприємні емоції). Е. Diener наголошував саме на когнітивній складовій суб'єктивного благополуччя та вважав її відносно сталою і довгостроковою характеристикою особистості, визначав особистісні риси, які її зумовлюють: екстраверсія (сприяє позитивному сприйняттю подій) та нейротизм (переважно зумовлює негативну оцінку) [7].

N. Bradburn наголошує, що суб'єктивне благополуччя має багатокomпонентну структуру (задоволеність професійною діяльністю, шлюбом, власним «Я», побутом тощо), яке співставляє з поняттям «щастя» та визначає як певний баланс позитивних та негативних емоційних переживань, з домінуванням перших [6].

K. Ryff описує характеристики благополуччя: автономія, особистісне зростання, самоприйняття, мета у житті, позитивні взаємини з іншими, компетентність в управлінні оточуючим середовищем. Науковиця визначає поняття суб'єктивного благополуччя як інтегральний показник рівень спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також міру реалізованості відповідної спрямованості, котра суб'єктивно проявляється у переживанні щастя, задоволеності собою та життям [8].

А. Маслоу розглядає поняття суб'єктивного благополуччя у зв'язку з дефініцією самоактуалізації. Саме прагнення й розгортання та можливість досягнення самоактуалізації засвідчують рівень суб'єктивного благополуччя особистості [2].

Ж. Вірна, досліджуючи поняття якості життя та задоволеності ним, а також аспекти суб'єктивного благополуччя (психологічні, соціальні та інші), акцентує на системі цінностей особистості, котрі, на думку науковиці, є визначальними чинниками задоволення базових потреб людини, її ефективного функціонування в напрямку професійної та особистісної самореалізації, міжособистісних взаємин та наповненості життя позитивними емоціями [1].

Т. Титаренко, аналізуючи чинники суб'єктивного благополуччя, зазначає найвагоміші: позитивні взаємини з іншими, спутінь цілісності, самореалізованості, креативності та стресостійкості. Авторка зазначає, що щастя та благополуччя (та опосередковано психічне здоров'я) прямо не залежать від зовнішніх (економічних) чинників [3].

О. Штепа виокремлює ресурси психологічного благополуччя особистості (життєві опори, що має людина, й які допомагають їй забезпечувати основні потреби) [5].

Отже, суб'єктивне благополуччя особистості є маркером спрямованості особистості в контексті реалізації основних компонентів позитивного функціонування й реалізованості у відповідному векторі спрямованості, що репрезентований емоційним комфортом, задоволеністю собою та власним життям. Загалом проблематика суб'єктивного благополуччя потребує подальших напрацювань у напрямку емпіричних досліджень в різних сферах життєдіяльності особистості, з урахуванням вікових, статевих та професійних аспектів.

Список використаних джерел та літератури

1. Вірна Ж.П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. (2), 20-25.
2. Іваннікова Г.В. Теоретико-методологічні проблеми психологічного благополуччя особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, Київ, 2016. Т. IX. Вип. 12. С. 427-436.
3. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія ; Нац. академія пед. наук України, Ін-т соціал. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
4. Федотова Т.В. Особливості вияву суб'єктивного благополуччя як показника психічного здоров'я особистості (на прикладі працівників державної служби). *Психологічні перспективи*. Випуск 31. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2018. С.280–291. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-31-280-291>
5. Штепа О.С. Аналіз та інтерпретація емпіричної багатфакторної моделі психологічної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 670–682.
6. Bradburn N. The structure of psychological well-being. Chicago: Aldine. 1969.
7. Diener E. Guidelines for national indicators of subjective wellbeing and illbeing. *Journal of Happiness Studies*. 2006. Vol. 7 (4). 397–404.
8. Ryff C., & Singer B. The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*. 1998. 9, 1-28.

УДК 376:378.147:37.091.3

Оксана ЗАКУСИЛО

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна спеціальна педагогіка в Україні стикається з низкою викликів, що пов'язані з реформуванням системи освіти, соціальними змінами та потребою

забезпечення рівного доступу до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Одним із найважливіших завдань є підготовка педагогів, здатних ефективно працювати в умовах інклюзивної та спеціальної освіти.

У цьому напрямі вагомий внесок зробили українські дослідники, які окреслюють проблеми та пропонують шляхи їх вирішення. Так, Ірина Троян аналізує виклики спеціальної освіти та позицію вчителів щодо реформ; Оксана Набока та Ірина Татяничкова розглядають сучасні підходи до професійної підготовки педагогів для роботи з дітьми з ООП; а Вікторія Кузьменко акцентує увагу на готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Дефіцит кадрів у закладах освіти є першочерговою проблемою. Багато шкіл не мають достатньої кількості спеціальних педагогів, логопедів, дефектологів, що призводить до перевантаження існуючих фахівців та зниження якості освітнього процесу.

Другим викликом є застарілі навчальні програми у закладах вищої освіти. Вони часто не враховують сучасні потреби дітей з ООП та новітні методики роботи. Необхідним є оновлення програм підготовки педагогів із включенням модулів з інклюзивної освіти, спеціальної психології, соціальної педагогіки та практичних тренінгів [3].

Важливим аспектом є практична підготовка студентів. Теоретичні знання без практики не забезпечують готовності до роботи з дітьми з ООП. Тому необхідно створювати навчально-реабілітаційні центри при університетах, розширювати мережу баз практики, де студенти могли б здобувати досвід роботи з дітьми різних категорій.

Не менш значущим викликом є розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів. Робота з дітьми з ООП потребує високого рівня емпатії, стресостійкості та здатності до конструктивної комунікації. Дослідження показують, що розвиток емоційного інтелекту є ключовим чинником професійної успішності педагогів у сфері спеціальної освіти [5].

Сучасна спеціальна педагогіка також вимагає міждисциплінарної співпраці. Педагог має працювати у команді з психологами, логопедами, соціальними працівниками, лікарями. Це потребує формування відповідних компетентностей ще на етапі навчання у закладах вищої освіти.

Важливим завданням є також підвищення кваліфікації діючих педагогів. Система післядипломної освіти має бути спрямована на постійне оновлення знань, освоєння нових методик та технологій. Безперервний професійний розвиток є умовою ефективної роботи у сфері спеціальної педагогіки.

Таким чином, підготовка фахівців спеціальної педагогіки є стратегічним завданням сучасної освіти. Вона потребує системного оновлення програм, розвитку практичної складової, формування емоційного інтелекту та міждисциплінарних компетентностей. Лише за умови комплексного підходу можливо [1;2;4].

Виклики підготовки фахівців, які покликані забезпечити якісну освіту для дітей з ООП, можуть бути подолані лише за умови комплексної державної підтримки та безперервного професійного розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Троян І. З якими викликами зіштовхнулася спеціальна освіта в Україні: що кажуть вчителі та які плани змін є в МОН. *Нова українська школа*. 2024. URL: <https://nus.org.ua>[(<https://nus.org.ua> (дата звернення: 20.04.2026.))]
2. Пехарєва А., Ільченко О., Тарасова В. Професійна підготовка фахівців спеціальної та інклюзивної освіти: актуальні потреби та напрями розвитку. *Молодь і ринок*. 2024. №3. С. 45–52.
3. Кузьменко В. Підготовка майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти *Педагогічний дискурс*. 2020. №28. С. 89–95.
4. Галайко Ю.А. Теоретико-методологічні засади інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців зі спеціальної освіти. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2022. 210 с.
5. Литвиненко С. Міждисциплінарна співпраця у підготовці педагогів спеціальної освіти. *Освітній простір України*. 2023. №19. С. 33–40.

УДК 378:373.2:005.336.2

Марія ЗАМЕЛЮК

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ІНТЕГРАЦІЙНОМУ ОСВІТЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасні умови розвитку освіти вимагають підготовки фахівців нового типу, здатних до гнучкого реагування на зміни, творчої діяльності та професійного саморозвитку. Особливої актуальності набуває проблема професійного становлення майбутніх вихователів у контексті інтеграційних процесів в освіті. Інтеграція знань, підходів і технологій забезпечує формування цілісного професійного мислення та підвищує ефективність підготовки майбутніх педагогів.

Проблема професійного становлення педагогів розглядалася у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Дослідники () акцентують увагу на формуванні професійної компетентності, розвитку особистісних якостей та інтеграції знань. Значна увага приділяється інноваційним технологіям навчання, міждисциплінарному підходу та розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Професійне становлення майбутнього вихователя є складним процесом, що передбачає формування професійної компетентності, ціннісних орієнтацій, педагогічного мислення та практичних умінь. Воно включає розвиток мотиваційної, когнітивної, діяльнісної та особистісної складових.

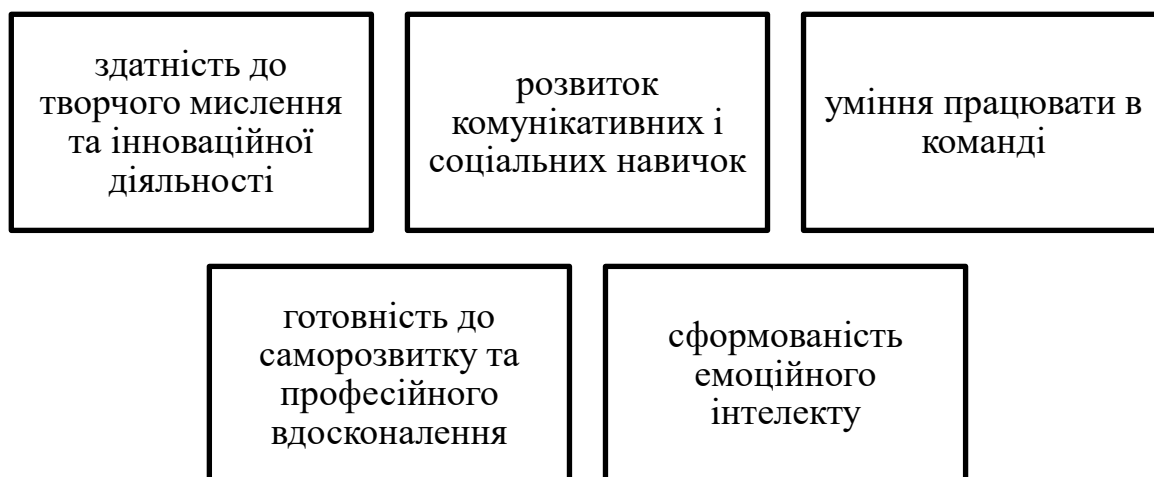

Рис. 1. Ключові якості у процесі професійного становлення майбутніх вихователів

Інтеграційне освітнє середовище виступає важливим чинником професійної підготовки, оскільки поєднує різні освітні компоненти та забезпечує цілісність освітнього процесу.

Основними характеристиками такого середовища є міждисциплінарність, практична спрямованість, інноваційність та орієнтація на особистісний розвиток.

Таблиця 1.

Основні характеристики інтеграційного освітнього середовища

№	Характеристика	Сутність	Приклади
1	Міждисциплінарність	Взаємопроникнення знань із різних галузей, що забезпечує цілісне бачення навчального матеріалу та глибше розуміння явищ і процесів	Вивчення теми «Розвиток мовлення дітей» з використанням знань педагогіки (методи навчання), психології (вікові особливості), музичного виховання (ритм, інтонація), літератури (робота з текстами)
2	Практична спрямованість	Орієнтація навчання на застосування знань у реальних умовах професійної діяльності через виконання практичних завдань та	Розробка та проведення занять у ЗДО; аналіз педагогічних ситуацій (кейс-метод); створення дидактичних ігор; організація вільної гри

		організацію діяльності дітей	дітей (самостійний вибір діяльності, розвиток ініціативності)
3	Інноваційність	Використання сучасних педагогічних підходів, інтерактивних методів і технологій навчання, спрямованих на гармонійний розвиток дитини	Інтерактивні вправи («мозковий штурм», рольові ігри); освітні проєкти; мультимедійні засоби; артпедагогіка; ігрові технології; ігротерапія (ігри для зниження тривожності, розвитку емоційної сфери)
4	Орієнтація на особистісний розвиток	Урахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб студентів і дітей, спрямованість на саморозвиток	Індивідуальні та творчі завдання; вибір форм діяльності; підтримка самостійності у вільній грі; розвиток рефлексії (самооцінка, аналіз діяльності)

Важливу роль у цьому процесі відіграють сучасні педагогічні технології: артпедагогіка, ігрові технології, проєктне навчання, інтерактивні методи, що сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів та формуванню практичних навичок.

Так, *артпедагогіка* передбачає використання мистецтва як засобу розвитку особистості дитини та педагога; сприяє емоційному розвитку, самовираженню та зниженню психоемоційного напруження: малювання емоцій («Намалюй свій настрій»); казкотерапія (створення власних історій); музикотерапія (прослуховування музики з подальшим обговоренням); ліплення як спосіб вираження переживань.

Для студентів: створення арт-заняття для дітей або проведення фрагменту заняття з використанням творчих методів.

Гра є провідною діяльністю дошкільника, тому майбутній вихователь повинен володіти різними видами ігрових технологій та вміти їх доцільно застосовувати у роботі з дітьми.

Ігрові технології сприяють розвитку мовлення, мислення, уяви, соціальних навичок та емоційної сфери.

Види ігор:

1. Сюжетно-рольові ігри сприяють розвитку уяви та соціального досвіду: «Лікарня», «Магазин», «Сім'я».
2. Дидактичні ігри спрямовані на розвиток пізнавальних процесів: «Знайди пару», «Що зайве?», «Впізнай за описом».
3. Рухливі ігри розвивають фізичну активність і координацію:

«Квач», «Знайди свій колір», «Хто швидше».

4. Ігри на розвиток мовлення сприяють формуванню зв'язного мовлення.

«Склади речення», «Закінчи думку», «Розкажи історію».

5. Вільна гра – діяльність, у якій дитина самостійно обирає зміст, ролі та правила гри без прямого втручання дорослого.

Значення: розвиток самостійності та ініціативності; формування креативності; емоційне розвантаження; розвиток соціальних навичок.

Приклади вільної гри: самостійне будівництво з конструктора; гра з ляльками або машинками за власним сюжетом; створення «свого світу» (магазин, будинок, подорож).

Для студентів: розробка та проведення гри з чіткою метою (наприклад, розвиток мовлення чи уваги), створення умов для вільної гри.

Проектне навчання передбачає активну самостійну діяльність студентів або дітей, спрямовану на розв'язання певної проблеми або створення продукту: міні-проект «Пори року» (створення колажів, спостереження); проект «Моя сім'я» (розповіді, малюнки, презентації); екологічні проекти («Допоможемо природі»).

Для студентів: розробка проекту для дітей ЗДО (мета, етапи, очікувані результати).

Інтерактивні методи забезпечують активну взаємодію учасників освітнього процесу, сприяють розвитку критичного мислення та комунікації: «Мозковий штурм» (генерація ідей); робота в групах; дискусії; метод «Мікрофон» (висловлення думки кожного).

Для студентів: обговорення педагогічних ситуацій, аналіз кейсів, рольові ігри.

Крім того, інтеграційне середовище забезпечує розвиток рефлексивних умінь, що дозволяє майбутнім вихователям оцінювати власну діяльність, визначати напрями самовдосконалення та ефективно адаптуватися до професійної діяльності.

Отже, професійне становлення майбутніх вихователів в інтеграційному освітньому середовищі є комплексним і багатовимірним процесом. Інтеграція знань, практики та інноваційних технологій сприяє формуванню компетентного, творчого та конкурентоспроможного фахівця. Застосування міждисциплінарного підходу, розвиток soft skills і використання сучасних педагогічних технологій підвищують якість професійної підготовки майбутніх педагогів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці ефективних моделей інтеграційного освітнього середовища та впровадженні інноваційних методик підготовки вихователів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Замелюк М. Підготовка майбутнього вихователя до інноваційної діяльності у сучасному закладі дошкільної освіти. Педагогічна освіта в сучасній соціокультурній парадигмі : колективна монографія. / За заг. ред. П. М. Бойчука. Луцьк: Видавництво «Вежа-Друк», 2025. С.306-347.
2. Практична підготовка здобувачів освіти спеціальності 012 дошкільна освіта: організація, досвід, рекомендації : посібник / Уклад.: С. І. Боярчук, А. О. Бубін,

- Є. А. Дурманенко, М. І. Замелюк, С. О. Міліщук, А. М. Циплюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 268 с.
3. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Міністерства № 755-21 від 19.10.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennyaprofesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osvit>
4. Формування професійної компетентності у майбутніх вихователів: теорія, досвід та інновації: *(колективна монографія)* / Іванова Н. В., Найда Р. Г., Бубін А. О., Бартків О. С., Борбич Н. В., Боремчук Л. І., Боярчук С. І., Дурманенко О. Л., Дурманенко Є. А., Замелюк М. І., Пуш О. А., Сакір Н. О., Оксенчук Т. В., Циплюк А. М., Ярощук Н. П. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. С.44-481.

УДК 159.9:37.013.77

Марія ЗАМЕЛЮК, Іванна ЗАМЕЛЮК

АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ

Сучасні виклики, пов'язані з бойовими діями, зумовлюють зростання кількості військовослужбовців, які потребують комплексної фізичної та психоемоційної реабілітації. Особливої уваги потребують особи з проявами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), у яких поряд із психологічними порушеннями спостерігаються соматичні та функціональні обмеження.

Тривалий вплив бойового стресу призводить до складних психосоматичних розладів та дезадаптації військовослужбовців. Традиційні методи реабілітації часто стикаються з проблемою «вербального опору» –небажанням або неможливістю ветеранів проговорити травматичний досвід. У цьому контексті арттерапія виступає як м'який, але ефективний інструмент невербальної комунікації та психофізичного відновлення.

Психофізичний механізм дії. Арттерапевтичні методи (малювання, ліплення, робота з глиною, мандалотерапія) впливають на декілька рівнів реабілітації:

- *нейрофізіологічний*: робота з дрібною моторикою та сенсорними матеріалами сприяє зниженню рівня кортизолу та стимуляції парасимпатичної нервової системи;
- *емоційний*: винесення внутрішніх образів страху та агресії на зовнішній носій (папір, полотно) дозволяє дистанціюватися від травми (ефект екстерналізації);
- *когнітивний*: процес творчості допомагає структурувати хаотичний травматичний досвід та відновлює відчуття контролю над власною діяльністю.

Специфіка реабілітації військових. Застосування арттерапії для військовослужбовців має свої особливості:

- *ресурсний підхід*: на початкових етапах фокус робиться не на опрацюванні травми, а на пошуку внутрішніх ресурсів і стабілізації стану.
- *групова динаміка*: колективні арт-сесії сприяють подоланню соціальної ізоляції та відновленню довіри до оточуючих через спільну творчу діяльність.

- *символізм*: використання метафор і символів дозволяє безпечно торкатися тем втрати та болю, оминаючи механізми психологічного захисту.

Ігротерапія як специфічний метод відновлення. Особливе місце в системі реабілітації посідає ігротерапія, яка дозволяє дорослій людині в безпечному просторі «програти» складні стани та моделі поведінки.

Для військовослужбовців цей метод реалізується через:

- *настільні та рольові ігри*: сприяють відновленню когнітивних функцій (планування, стратегічне мислення, концентрація уваги), які часто погіршуються внаслідок контузій та стресу. Рольовий аспект дозволяє безпечно приміряти на себе «цивільні» ролі;
- *пісочна ігротерапія (Sandplay)*: поєднує елементи образотворчого мистецтва та гри. Створення композицій у пісочниці дозволяє візуалізувати бойові ситуації або внутрішні конфлікти на символічному рівні, що зменшує емоційну напругу без необхідності вербалізації жаху;
- *тілесно-орієнтовані ігри*: спрямовані на розрядку м'язового панцира та відновлення контакту з власним тілом. Це допомагає подолати явища дисоціації, характерні для бойової психічної травми.

Функція «безпечного простору». Ігротерапія створює метафоричне «поле гри», де помилка не є фатальною, що критично важливо для ветеранів з високим рівнем відповідальності та гіперконтролю. У грі військовослужбовець отримує дозвіл на спонтанність, прояв емоцій та соціальну взаємодію в неієрархічній структурі.

Поєднання класичної арттерапії з ігровими методиками забезпечує комплексний вплив на емоційну, когнітивну та соціальну сфери особистості. Це не лише знижує рівень тривожності, а й реконструює навички комунікації, необхідні для успішної ресоціалізації.

Практичні методики. Арттерапія добре працює як м'який інструмент відновлення після бойового стресу, бо дозволяє безпечно «вивантажити» емоції, які складно висловити словами. Розглянемо вправи, які використовують у психофізичній реабілітації військовослужбовців.

1. Вправа «Лінії напруги» (графічне розвантаження)

Мета: зняти внутрішню напругу через рух і малюнок.

Як виконувати:

Взяти аркуш паперу та будь-який маркер/олівець.

Без образів і сюжету – малювати лінії, які відповідають стану тіла:

різкі – якщо є тривога,

хвилясті – якщо втома,

щільні штрихи – якщо злість.

5–10 хвилин без зупинки.

Рефлексія:

Подивитися на малюнок і коротко відповісти: «Що зараз у мені переважає?»

Можна доповнити кольором, якщо хочеться змінити стан (наприклад, синій – заспокоєння).

2. Вправа «Безпечне місце» (візуалізація + малюнок)

Мета: стабілізація після стресових спогадів.

Як виконувати:

Заплющити очі на 1–2 хвилини.

Уявити місце, де повністю безпечно (реальне або уявне).

Потім намалювати його: не художність важлива, а відчуття.

Питання для рефлексії:

Що там дає відчуття захисту?

Які кольори переважають?

Чи є там хтось, хто підтримує?

3. Вправа «Колаж ресурсів»

Мета: відновлення внутрішніх опор.

Матеріали: журнали, папір, клей, ножиці.

Як виконувати:

Вирізати образи, які асоціюються з:

силою,

спокоєм,

підтримкою,

відновленням.

Створити колаж «Що мене тримає».

Варіант для військових: додати символи побратимства, дому, цілей після служби.

4. Вправа «Глина або пластилін – емоція в руках»

Мета: зняття тілесного напруження.

Як виконувати:

Взяти глину або пластилін.

Не ліпити щось конкретне – просто «вимісити» стан:

стискати,

рвати,

розминати.

Потім можна змінити форму на більш спокійну (куля, камінь, фігура).

5. Вправа «Дві частини себе» (малюнок або текст)

Мета: інтеграція бойового досвіду.

Як виконувати:

Поділити аркуш на дві частини:

«Я під час бою / стресу»

«Я зараз / у безпеці»

Намалювати або описати обидві частини.

Фокус: не стирання досвіду, а його прийняття і розділення станів.

6. Рухово-арттерапевтична вправа «Скидання напруги»

Мета: поєднання тіла і емоцій.

Як виконувати:

1–2 хвилини інтенсивно рухати руками/плечима (струсити напругу).

Потім одразу взяти папір і швидко намалювати, що відчувається в тілі.

Повторити цикл 2–3 рази.

Зауважимо, що у цих вправах не оцінюється «гарно/некрасиво». Головна мета – зниження внутрішнього напруження, повернення контролю над станом. Якщо є сильні флешбеки, панічні реакції або порушення сну – арттерапію краще поєднувати з роботою психолога/психотерапевта.

У системі реабілітації ефективно зарекомендували себе техніка «Маска» (робота з ідентичністю), створення колажів «Майбутнє після служби» та ландшафтна арттерапія. Ці методи сприяють трансформації руйнівної енергії бойового стресу у творчу енергію відновлення.

Арттерапія є невід’ємним компонентом комплексної реабілітації, оскільки дозволяє працювати з психологічними наслідками бойових дій без ретравматизації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коширець В., Шкарлатюк К. Особливості організації особистісного простору військовослужбовців з ознаками ПТСР. Психологічні перспективи. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2020, вип. 36. С. 124-143.
2. Шевченко Р., Кеба Д. Арт-терапія як засіб реабілітації військовослужбовців в умовах російсько-української війни. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2024. № 3(2). С. 69-83. DOI: 10.33216/2219-2654-2024-65-3-2-69-83
3. Янковська О., Охріменко І. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців: погляд на проблему. Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: збірник тез Всеукраїнського міжвідомчого психологічного форуму (м. Київ, 30 червня 2022 р.). Київ: «Видво Людмила», 2022. С. 293-295.
4. Johnson D., & Lubin H. Art Therapy and Trauma-Focused Interventions for Veterans with PTSD: A Comprehensive Review. Journal of Military Psychology, 2020, 232-245.
5. Malchiodi C., & Perry B. Creative Interventions in the Treatment of Military Trauma: An Integrative Approach. Journal of Trauma and Creative Arts Therapy, 2021, 98-113.

УДК 159.923.2:159.942.5:378.147

Оксана ІВАНІШКО

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОПАНУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз самоефективності та опанувальної поведінки як взаємопов’язаних психологічних конструктів, що визначають успішність професійного становлення майбутніх психологів в інтеграційних умовах сучасної вищої освіти. Розкрито механізми взаємовпливу самоефективності та копінг-стратегій у контексті фахового розвитку особистості, а

також обґрунтовано роль цих конструктів у підтримці психологічного благополуччя та резильєнтності студентів в умовах освітньої та соціальної невизначеності. Визначено перспективні напрями психологічного супроводу майбутніх психологів, спрямованого на розвиток особистісних ресурсів, необхідних для ефективного фахового становлення.

Ключові слова: *самоефективність, опанувальна поведінка, копінг-стратегії, професійне становлення, майбутні психологи, інтеграційні умови, резильєнтність, психологічні ресурси.*

Підготовка психолога – це завжди більше, ніж засвоєння певного обсягу знань і оволодіння практичними навичками. Психолог як фахівець допоміжних професій працює насамперед власною особистістю, і тому питання про те, яким є цей фахівець як людина наскільки він вірить у власні можливості, як справляється з труднощами, як реагує на невизначеність і стрес є не менш важливим, ніж питання про рівень його теоретичної підготовки. Саме тому дослідження особистісних ресурсів майбутніх психологів, зокрема самоефективності та опанувальної поведінки, є актуальним і науково значущим завданням.

Контекст, у якому сьогодні здобувають фах майбутні психологи в Україні, є надзвичайно складним. Умови воєнного стану, вимушена цифровізація освіти, невизначеність майбутнього – все це створює потужне стресове навантаження, яке випробовує на міцність особистісні ресурси студентів. Водночас сучасна вища освіта все активніше рухається в напрямі інтеграційних підходів: інтеграції теорії і практики, очного і дистанційного навчання, академічного і прикладного компонентів підготовки. Такі умови ставлять перед студентами підвищені вимоги до здатності адаптуватися, зберігати внутрішню стабільність і продовжувати фаховий розвиток попри зовнішні труднощі.

Самоефективність – це переконаність особистості у власній здатності успішно виконувати певні дії та досягати бажаних результатів і опанувальна поведінка це репертуар стратегій подолання стресу і труднощів є двома конструктами, які у взаємодії значною мірою визначають, як людина справляється з викликами фахового становлення. Попри їхню концептуальну близькість і практичну взаємопов'язаність, у вітчизняних дослідженнях вони нечасто розглядаються у спільному контексті професійного становлення майбутніх психологів. Саме цій прогалині й присвячена дана стаття.

Самоефективність як психологічний конструкт бере початок від фундаментальних праць А. Бандури. У перекладеній українською роботі А. Бандури (2024) детально розкривається механізм самоефективності в людському функціонуванні: автор показує, що переконання людини у власній ефективності впливають на те, які цілі вона ставить, скільки зусиль докладає, наскільки наполегливою залишається перед обличчям труднощів і як відновлюється після невдач [3]. Це принципово важливо для розуміння фахового становлення: студент із високою самоефективністю сприймає складні навчальні завдання не як загрозу, а як виклик, гідний зусиль.

С. Р. Гупало (2022) у своєму огляді основних теорій і підходів до розуміння самоефективності систематизує уявлення про це поняття у вітчизняній та зарубіжній психології і наголошує на його ресурсному характері: самоефективність є не лише стійкою особистісною рисою, але й динамічним конструктом, що розвивається і змінюється під впливом досвіду, зворотного зв'язку і соціального оточення [12]. С. Б. Кас'янова (2019) досліджує роль емоційного інтелекту у розвитку самоефективності і показує, що здатність розпізнавати й регулювати власні емоційні стани тісно пов'язана із відчуттям власної компетентності та спроможності [13]. Це особливо актуально для майбутніх психологів, чия фахова діяльність передбачає постійну роботу в емоційно насиченому полі.

Питання опанувальної поведінки у контексті фахового становлення розглядається у ряді досліджень. І. Ф. Аршава та М. А. Салюк (2022) аналізують взаємозв'язок між імпліцитними теоріями інтелекту та особистості і копінг-стратегіями, демонструючи, що уявлення людини про власну природу, зокрема про те, чи є її якості змінними – суттєво визначають характер її поведінки в стресових ситуаціях [2]. Ті, хто схильний вважати особистість і здібності розвивальними (а не фіксованими), частіше обирають активні, проблемно-орієнтовані копінг-стратегії. А оскільки майбутній психолог у процесі навчання постійно отримує матеріал для рефлексії власних переконань про природу особистості, освітнє середовище потенційно може цілеспрямовано формувати більш адаптивні копінгові установки.

Ж. П. Вірна та О. Є. Іванашко (2021) у дослідженні адаптаційної активності особистості в умовах стресу показують, що здатність не просто реагувати на стресори, але й проактивно мобілізувати ресурси для їх подолання є ключовою характеристикою адаптивного копіngu [11]. Ця проактивна позиція тісно пов'язана з самоефективністю: людина, яка вірить у власну здатність впливати на ситуацію, з більшою ймовірністю обере активні стратегії подолання, а не пасивне уникання. Т. Книш, А. Козак та О. Іванашко (2022) у дослідженні психолого-педагогічних особливостей адаптації освітнього процесу в умовах воєнного стану підкреслюють, що інтеграційні умови сучасної вищої освіти вимагають від студентів не лише академічної, але й психологічної готовності до постійних змін [14].

Питання власне професійного становлення психологів та чинників, що його визначають, розглядається у кількох ключових роботах. В. Панок (2013) у дослідженні, присвяченому досвіду і перспективам професійного становлення практичних психологів, наголошує на тому, що становлення є не лінійним, а нерівномірним процесом, сповненим криз, відкриттів і переосмислень [16]. М. С. Барчій (2015) розглядає проблему фахового становлення майбутніх психологів і виділяє особистісну зрілість та здатність до рефлексії як ключові передумови успішного входження у фах [4].

Л. Л. Борисенко та Л. В. Корват (2022) досліджують розвиток професійно важливих якостей як умову становлення майбутніх психологів і показують, що фахово значущі особистісні риси не є вродженими, вони цілеспрямовано формуються у процесі навчання за умов відповідного психолого-педагогічного середовища [8]. О.

Брюховецька, А. Гусєв, Т. Чаусова та Л. Інжієвська (2022) доповнюють цю картину, аналізуючи психологічні особливості розвитку професійно важливих якостей майбутнього психолога у закладах вищої освіти і підкреслюючи роль рефлексії та зворотного зв'язку від викладачів [9].

Разом із тим питання про те, яким саме чином самоефективність і опанувальна поведінка взаємодіють між собою у процесі фахового становлення майбутніх психологів, і яку роль у цьому відіграє специфіка інтеграційних умов сучасної вищої освіти, залишається недостатньо теоретично опрацьованим. Цій проблемі і присвячена основна частина статті.

Щоб зрозуміти, як самоефективність і опанувальна поведінка взаємодіють у контексті фахового становлення, варто спочатку уточнити зміст кожного з цих понять і логіку їхнього зв'язку. Самоефективність, за А. Бандурою (2024), це не загальна самооцінка чи впевненість у собі «взагалі», а специфічна переконаність у власній здатності успішно впоратися з конкретними завданнями у конкретних умовах [3]. Студент-психолог може мати високу самоефективність щодо засвоєння теоретичного матеріалу і водночас відчувати низьку впевненість у власній здатності ефективно провести консультацію. Це важливо враховувати у плануванні психологічного супроводу: розвиток самоефективності має бути предметно-орієнтованим і пов'язаним із реальним фаховим досвідом.

Опанувальна поведінка, або копінг, це те, що людина робить, коли стикається з ситуацією, що перевищує її звичні ресурси. Н. В. Артюхіна (2019), досліджуючи базові складові життєтворчості особистості, наголошує, що здатність свідомо обирати адаптивні способи реагування на виклики є однією з ключових ознак зрілої особистості [1]. Копінг буває різним: він може бути спрямований на вирішення проблеми, на регуляцію власного емоційного стану або на уникнення стресору. Усі ці стратегії мають своє місце і своє призначення, однак їхня адаптивність залежить від того, наскільки вони відповідають реальній ситуації і ресурсам людини.

Зв'язок між самоефективністю і копінгом є двостороннім і взаємно підсилювальним. З одного боку, висока самоефективність підтримує вибір активних копінг-стратегій: людина, яка вірить у свою здатність вплинути на ситуацію, скоріше спробує вирішити проблему, а не уникнути її. С. Р. Гупало (2022) підкреслює, що самоефективність визначає не лише вибір стратегії, але й наполегливість у її реалізації, готовність не відмовлятися від зусиль при першій невдачі [12]. З іншого боку, досвід успішного подолання труднощів зміцнює самоефективність: кожна ситуація, з якою студент успішно впорався, стає основою для більш стійкого переконання у власних можливостях. Саме цей механізм робить розвиток самоефективності та адаптивного копінгу нерозривно пов'язаним процесом.

Для майбутніх психологів цей взаємозв'язок набуває додаткового виміру. О. Є. Іванашко (2025) у дослідженні формування професійної Я-концепції студентів психологічних спеціальностей показує, що образ себе як фахівця формується поступово, через накопичення досвіду і його рефлексивне осмислення [5]. Цей процес нерозривно пов'язаний із самоефективністю: чим більш виразною і позитивною є Я-

концепція майбутнього психолога, тим вищою є його впевненість у власних фахових можливостях. І навпаки, досвід успішного подолання навчальних і практичних труднощів збагачує Я-концепцію і робить її більш диференційованою та стійкою. Т. І. Білуха та О. В. Педченко (2026) у цьому контексті розглядають особистісну психокорекцію як один із чинників фахового становлення майбутнього психолога, наголошуючи на важливості усвідомленої роботи студента зі своїми внутрішніми бар'єрами [6].

Інтеграційні умови сучасної вищої освіти суттєво впливають на динаміку фахового становлення майбутніх психологів. Під інтеграційними умовами ми розуміємо поєднання кількох вимірів: інтеграцію очного і дистанційного навчання, теоретичної підготовки і практичного досвіду, академічного і особистісного компонентів розвитку. Кожен з цих вимірів ставить перед студентом специфічні вимоги до опанувальної поведінки. Дистанційний компонент потребує самоорганізації та самоконтролю. Практичний компонент – здатності справлятися з емоційним навантаженням від реального контакту з клієнтами, особистісний компонент вимагає готовності до рефлексивної роботи з власними переживаннями і переконаннями. Т. Книш, А. Козак та О. Іванашко (2022) показують, що за умов воєнного стану ця інтеграційна складність зростає ще більше, і студенти потребують додаткових ресурсів для успішної адаптації [14].

Важливим аспектом є роль резильєнтності та життєстійкості у забезпеченні успішного фахового становлення. О. А. Васильєва (2024) досліджує резильєнтність як чинник формування психологічної готовності майбутніх психологів до діяльності в умовах воєнного стану і показує, що здатність відновлюватися після стресових впливів є необхідною умовою як особистісного, так і фахового розвитку [10]. О. В. Бацилєва, І. В. Пузь та О. В. Єрмішев (2021) розглядають життєстійкість як внутрішній ресурс особистості, що підтримує її під час становлення у фаху [5]. О. М. Кокун (2020) обґрунтовує концепцію професійної життєстійкості як здатності особистості зберігати ефективність і розвиватися попри об'єктивні виклики фахового середовища [15].

В. Є. Борисенко (2025) розрізняє поняття психологічної витривалості, стійкості і життєстійкості, показуючи, що кожне з них відображає різний аспект здатності особистості справлятися з труднощами [7]. Ця диференціація є корисною і для розуміння копіngu: витривалість як здатність «витримати» стрес, стійкість як здатність не змінюватися під його впливом, а життєстійкість як здатність не лише вистояти, але й використати стрес як ресурс для зростання. Останнє найбільшою мірою відповідає ідеалу адаптивного копіngu, до якого варто прагнути у психологічному супроводі майбутніх фахівців.

Суттєву роль відіграє і ціннісно-мотиваційний вимір фахового становлення. Л. З. Сердюк зі співавторами (2021) у монографії, присвяченій самодетермінації психологічного благополуччя особистості, показують, що внутрішня мотивація – це прагнення до фахової діяльності з огляду на її особистісну значущість, а не під тиском зовнішніх вимог і є основою стійкого й продуктивного розвитку [17]. Коли

майбутній психолог обирає фах через щирий інтерес до людини і прагнення допомагати, а не через зовнішні обставини, його самоєфективність зазвичай є вищою, а копінг стає більш адаптивним. С. Б. Кас'янова (2019) підкреслює, що у цьому контексті особливого значення набуває емоційний інтелект, розвиток якого підтримує як самоєфективність, так і здатність до гнучкого копіngu [13].

Н. В. Шель (2024) аналізує формування професійної компетентності майбутніх психологів на етапі підготовки у ЗВО і наголошує на тому, що компетентність не зводиться до знань і навичок, вона включає особистісну готовність до фахової дії, яка значною мірою визначається самоєфективністю [18]. В. Панок (2013) зазначає, що становлення психолога як практика нерозривно пов'язане зі становленням його як особистості, і що ці два процеси взаємно обумовлюють один одного [16]. М. С. Барчій (2015) у цьому контексті підкреслює, що студентські кризи фахової ідентичності, якщо вони отримують належну підтримку, можуть стати потужними поштовхами для особистісного і фахового зростання [4].

Таким чином, здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що самоєфективність і опанувальна поведінка є взаємно підсилювальними конструктами, що спільно утворюють потужний ресурс фахового становлення майбутніх психологів. В інтеграційних умовах сучасної вищої освіти, де студент постійно стикається з новими форматами навчання, зростаючими вимогами до самостійності та підвищеним стресовим навантаженням, розвиток цих конструктів стає не просто бажаним, а необхідним. Психологічний супровід студентів має бути спрямований на формування досвіду успішного подолання труднощів як основи зростаючої самоєфективності, а також на розширення репертуару адаптивних копінг-стратегій через рефлексивну роботу.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати висновки про те, що самоєфективність і опанувальна поведінка є взаємно підсилювальними психологічними конструктами: висока самоєфективність підтримує вибір активних адаптивних копінг-стратегій, а досвід успішного подолання труднощів зміцнює переконаність особистості у власних можливостях. В інтеграційних умовах сучасної вищої освіти, що поєднують очне і дистанційне навчання, теоретичну підготовку і практику, ці особистісні ресурси набувають особливого значення, оскільки від студентів вимагається підвищена психологічна гнучкість і самостійність. Для майбутніх психологів розвиток самоєфективності і адаптивного копіngu нерозривно пов'язаний із формуванням професійної Я-концепції, емоційного інтелекту і резильєнтності, а тому психологічний супровід має охоплювати всі ці виміри в їхній взаємодії.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо емпіричне вивчення взаємозв'язку між рівнем самоєфективності та характером копіngu у майбутніх психологів на різних етапах фахового становлення, а також розробка і апробація програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток цих ресурсів в умовах сучасної вищої освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Артюхіна, Н. В. Базові складові життєтворчості особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2, т. 1. С. 10-16. URL : http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/4.pdf
2. Аршава І.Ф., Салюк М.А. Особливості взаємозв'язку імпліцитних теорій інтелекту та особистості з копінг-стратегіями. *[Електронний ресурс]. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 34-41. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.5>
3. Бандура, А. Механізм самоефективності в людському функціонуванні. *Психологія і суспільство*. 2024. № 2. С. 63-94. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.02.063>
4. Барчій М. С. До проблеми професійного становлення майбутніх психологів. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*, 2015. № 3 (46). С. 14– 19.
5. Бацилєва О.В., Пузь І.В., Єрмішев О.В. Життєстійкість як внутрішній ресурс особистості та шляхи її підвищення під час професійного становлення. *Габітус*. 2021. Вип. 22. С. 52-56. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.8>
6. Білуха Т.І., Педченко О.В. Особистісна психокорекція як чинник професійного становлення майбутнього психолога. *Психологічний журнал: Психодіагностика, психологічне консультування*. № 16. 2026. С. 119-125. DOI: [10.31499/2617-2100.16.2026.355950](https://doi.org/10.31499/2617-2100.16.2026.355950)
7. Борисенко В.Є. Психологічна витривалість vs. Психологічна стійкість та психологічна життєстійкість. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Психологічні науки*. Випуск 1. 2025. С. 5-11. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-1-1>
8. Борисенко Л. Л., Корват Л. В. Розвиток професійно важливих якостей особистості як умова професійного становлення майбутніх психологів. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*, 2022. № 6 (11) С. 366–378. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-376-388](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-376-388)
9. Брюховецька О., Гусєв А., Чаусова Т., Інжиєвська Л. Психологічні особливості розвитку професійно важливих якостей майбутнього психолога у закладах вищої освіти. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія: Соціальні та поведінкові науки*, 2022. Т. 22. № 51. URL: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22\(51\)-47-62](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22(51)-47-62)
10. Васильєва О.А. Резильєнтність як чинник формування психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану. *Габітус*. Вип. 64. 2024. С. 43-48. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208>
11. Вірна Ж.П., Іванашко О. Є. Адаптаційна активність особистості в умовах стресу. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Одеса, 10 вересня, 2021 р. Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 195-197. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/10.09.2021>

12. Гупало, С. Р. Самоефективність: основні теорії та підходи до розуміння поняття. *Габітус*. 2022. Вип. 42. С. 132-136. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208>
13. Кас'янова, С. Б. Роль емоційного інтелекту в розвитку самоефективності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 6, т. 1. С. 55-59. DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.6-1.12>
14. Книш Т., Козак А., Іванашко О. Психолого-педагогічні особливості адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 51, 2022. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. С. 534-541. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-81>
15. Кокун, О. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України*. Т. V. Вип. 20. 2020. С. 68–81. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721356>
16. Панок В. Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*, 2013. № 3 (53). С. 135–141.
17. Сердюк Л. З. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія / І. В. Данилюк, В. В. Турбан, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.] / за ред. Л. З. Сердюк. Київ–Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с. URL: <https://surli.cc/ujhebz>
18. Шель Н. В. Формування професійної компетентності майбутніх психологів на етапі їх підготовки у ВУЗі. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*, Вип. 1. 2024. С. 40–50. URL: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1\(4\).4](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1(4).4)

УДК 159.944.4:159.923

Інна ІВАНЮК

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

Сучасний стан професійної діяльності в умовах затяжної війни вимагає перегляду класичних концепцій працездатності та витривалості. Коли індивід опиняється в епіцентрі воєнних дій, його психіка піддається безпрецедентному тиску, що поєднує макросоціальні загрози та мікросоціальні деструктивні чинники. Психологічна допомога перестає бути факультативною послугою і стає критично необхідним елементом збереження людського капіталу [2, с. 192].

Аналіз ситуації в Україні станом на 2024–2026 роки демонструє тривожну динаміку: рівень стресу серед працюючого населення у віковій категорії 25–35 років досяг критичного показника у 91%, що призводить до масового емоційного виснаження. Межа витривалості індивіда перетворюється з метафори на вимірюваний показник, де перетин емоційного, когнітивного та фізичного виснаження зумовлює повну втрату професійної ефективності. Майже кожен другий працівник серйозно розглядає можливість звільнення через неможливість витримувати навантаження

далі. Серед опитаних виявлено: домінуючу емоцію втоми – у 52–55%, стан постійної напруги – у 43%, ознаки ймовірного депресивного розладу – у 44,2%, низький рівень задоволеності життям – у 75% респондентів.

Для розуміння механізмів подолання виснаження необхідно розмежувати ключові наукові конструкти. Психологічна стійкість розглядається як багатокомпонентний феномен, що включає когнітивні, емоційні, екзистенційні та поведінкові складові. Вона постає як основний захисний механізм цивільного населення, що сприяє особистісному зростанню навіть за умов травматичних подій. Водночас витривалість зосереджується на здатності особистості зберігати цілісність під тиском [2, с. 193–194].

Принципово важливою є диференціація між поняттями «стійкість» та «наполегливість». Наполегливість описує здатність підтримувати зусилля для досягнення довгострокових цілей, натомість стійкість фокусується на здатності відновлюватися та «перезаряджатися». В умовах війни нерідко відбувається небезпечна підміна цих понять: від працівників вимагають виключно наполегливості – продовження роботи попри все – ігноруючи потребу у відновлювальних функціях. Це призводить до того, що індивід працює на межі своїх можливостей, ігноруючи сигнали нервової системи про необхідність відпочинку, що неминуче завершується клінічним вигоранням [6].

Механізми стійкості особистості найповніше розкриває теорія збереження ресурсів (Conservation of Resources – COR) Стівена Гобфолла. Згідно з нею, стрес є результатом загрози втрати або фактичної втрати цінних для людини ресурсів. У воєнний час цей процес значно прискорюється: втрата ресурсів – об'єктів, умов, особистісних характеристик та енергій – має набагато сильніший вплив на психологічний стан, ніж їх набуття [4, с. 518].

COR-теорія виокремлює чотири категорії ресурсів та їх функції у підтримці витривалості. *Об'єктні ресурси* (житло, доступ до зв'язку, електропостачання) забезпечують базу для функціонування. *Умовні ресурси* (стабільна зайнятість, підтримка родини) формують відчуття психологічної безпеки. *Особистісні ресурси* (оптимізм, самоконтроль, навички копіngu) визначають швидкість відновлення. *Енергетичні ресурси* (час, знання, фінансові запаси) дають можливість отримувати нові ресурси. В умовах хронічного дистресу формуються «спіралі втрат»: кожна втрачена позиція – наприклад, погіршення сну через нічні обстріли – знижує здатність захищати інші ресурси, зокрема когнітивну концентрацію під час роботи, що тягне за собою подальшу деградацію стану [4, с. 520].

В умовах хронічного стресу та війни психологічні ресурси особистості формуються під дією кількох взаємопов'язаних чинників. До ключових факторів належать:

- **Зовнішнє середовище** – постійні загрози, обстріли, нестабільність умов життя, що руйнують базові об'єктні ресурси (житло, зв'язок, електропостачання).
- **Соціальні умови** – підтримка родини, відчуття приналежності до групи, волонтерство як спосіб відновлення контролю.

- **Особистісні характеристики** – оптимізм, самоконтроль, внутрішній локус контролю та самоефективність, які визначають швидкість відновлення.

- **Керівник та організаційна культура** – емоційна стабільність або нестабільність менеджера безпосередньо впливає на психологічні ресурси працівників. Деструктивне лідерство виснажує емоційні запаси, знижує відчуття безпеки та самоефективність, тоді як підтримка керівника може стати потужним буфером проти вигорання. Емоційно неврівноважений менеджер стає додатковим джерелом дистресу, який за механізмом емоційного зараження транслює свій негативний стан на всю команду. Дослідження підтверджують, що найбільш виснаженими почуваються ті працівники, у яких і вони самі, і їхні керівники мають низький рівень емоційної стабільності [3].

Емоційне вигорання в умовах війни проходить через послідовні етапи, кожен із яких характеризується глибшою деградацією ресурсів. Початкова стадія емоційного піднесення, характерна для перших тижнів повномасштабного конфлікту, швидко змінюється хронічною втомою від стресу. Далі настає фаза психічного й фізичного виснаження, яка з часом переходить у стан тотального виснаження з повною втратою відновлювальної здатності.

За результатами моніторингу 2025 року, 58% українців відчувають себе виснаженими: жінки частіше звітують про виснаження загалом, тоді як чоловіки – про стан повного виснаження. До провідних симптомів належать: втома після відпочинку – у 65,7% осіб; нав'язливі тривожні думки – у 62,5%; порушення сну – у 56,1%; проблеми з пам'яттю та увагою («когнітивний туман») – у 49,6%; роздратування та гнів – у 46,7%. Окремо виділяється проблема зниженої когнітивної гнучкості: тривалий стрес зменшує здатність мозку до швидкої адаптації та прийняття рішень, що в поєднанні з емоційно нестабільним керівництвом утворює умови для професійного колапсу [1].

В умовах, коли зовнішнє середовище є ворожим, внутрішні ресурси особистості стають єдиною опорою для збереження працездатності. Ключовими серед них є самоефективність, внутрішній локус контролю та психологічна стійкість. Самоефективність – впевненість у власній здатності долати виклики – виступає найсильнішим предиктором стійкості. Разом із внутрішнім локусом контролю ці якості дозволяють мінімізувати вплив деструктивного керівництва та попередити повну ерозію ресурсного стану [2, с. 195].

Для підтримки нервової системи у ресурсному стані необхідно задіяти різні канали відновлення за моделлю BASIC Ph. *Канал Віри* передбачає молитви, ритуали, пошук смислу в стражданнях. *Канал Афекту* – емоційну розрядку через мистецтво, музику та спілкування. *Канал Соціальності* – відчуття приналежності до групи та допомогу іншим, зокрема волонтерство як інструмент відновлення контролю. *Канал Уяви* – творчість і гумор як засоби психологічного дистанціювання. *Канал Когніції* – планування, структурування завдань і дотримання алгоритмів. *Канал Фізіології* – фізичну активність, правильне харчування та контакт із природою. Системне

використання цих каналів попереджає «ерозію душі», характерну для стану хронічного вигорання [5].

Якщо межу витривалості вже перейдено, повернення до повноцінної роботи вимагає поетапного процесу реінтеграції. Це не просто відпустка, а системна відбудова нервової системи та зміна усталених робочих патернів.

Перша фаза – негайного втручання – передбачає усвідомлення вигорання як «перелому нервової системи». Необхідним є мінімум три дні повного відпочинку, вимкнення всіх цифрових пристроїв та сенсорна депривація – зменшення зовнішнього шуму та надмірного світлового навантаження.

Друга фаза – біологічна реставрація – зосереджується на нормалізації сну та харчування. Рекомендовано вживання продуктів, багатих на магній та вітаміни групи В, які активно виснажуються під час тривалого стресу. Водночас слід уникати високоінтенсивних тренувань, що імітують реакцію «бий або біжи», надаючи перевагу прогулянкам та йозі.

Третя фаза – емоційна переробка – включає психотерапевтичну роботу зі зміни ставлення до роботи як до єдиного джерела ідентичності, освоєння методів конфлікт-менеджменту та встановлення психологічних кордонів.

Четверта фаза – поступова реінтеграція – є ключовою для стійкого відновлення. Систематичний огляд досліджень підтверджує ефективність кількох конкретних інструментів. Перший робочий тиждень має тривати лише три дні для запобігання миттєвому перевантаженню. Щоденне навантаження слід обмежувати трьома пріоритетними завданнями («правило пріоритет-3»), що дозволяє боротися з «втомою від рішень». Запровадження «цифрового заходу сонця» – вимкнення робочих чатів після 19:00 – забезпечує психологічний фініш робочого дня. Короткі 15-хвилинні паузи між нарадами надають час для регуляції дихання та скидання напруги. Успіх повернення до роботи на 89% залежить від попередньої «діалогової зустрічі» між працівником та керівником, на якій узгоджуються нові, реалістичні умови праці [7].

Можна стверджувати, що межа витривалості особистості в умовах війни не є сталою величиною, а формується як динамічний баланс між накопиченим стресом та наявними ресурсами відновлення. Психологічні ресурси – об'єктні, умовні, особистісні та енергетичні – визначають здатність людини зберігати працездатність, а їх втрата запускає спіралі виснаження, які поступово руйнують нервову систему.

Список використаних джерел та літератури

1. Дайджест досліджень ментального здоров'я українців. *Управління охорони здоров'я*. URL: <https://uoz.cn.ua/pub18032026.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Панкова Г. Ш. Психологічна стійкість як ключовий чинник адаптації до наслідків війни: дослідження серед дорослого цивільного населення. *Габітус. Психологія особистості*. 2024. Вип. 65. С. 192–196.
3. Emotions Running High: Examining the Effects of Supervisor and Subordinate Emotional Stability on Emotional Exhaustion. *ResearchGate*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/336668755> (дата звернення: 30.04.2026).

4. Hobfoll S. E. Conservation of resources: a new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44, No. 3. P. 513–524.
5. Lahad M. BASIC Ph: The Story of Coping Resources. *Community Stress Prevention*. 1992. Vol. 1. P. 117–143.
6. Prolonged Psychological Endurance and Its Relationship to Increased Resilience. *Military Review*. 2025. July-August. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2025/Psychological-Endurance-Resilience/> (дата звернення: 23.04.2026).
7. Return-to-Work Interventions for Sick-Listed Employees with Burnout: a Systematic Review. *PubMed Central*. 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10447379/> (дата звернення: 26.04.2026).

УДК 376.1:793.4

Інна ІВАНЮК, Сергій ТИМЧУК

КОМПЛЕКС ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ: ПІДБІР ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

Розвиток інклюзивної освіти в Україні є одним із пріоритетних напрямів реформування загальної середньої школи. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), кожна дитина, незалежно від стану здоров'я чи особливостей розвитку, має право на якісну освіту в умовах загальноосвітнього закладу [3, с. 12]. Водночас практична реалізація принципів інклюзії потребує відповідного методичного забезпечення, зокрема – ефективного інструментарію для організації навчально-виховного процесу.

Гра є природною формою пізнавальної активності дитини, яка забезпечує мотивацію до навчання, розвиток комунікативних умінь та формування соціальних навичок [5, с. 87]. В умовах інклюзивного класу, де одночасно навчаються діти з різними освітніми потребами, ігрові технології набувають особливого значення: вони створюють рівні умови для участі, сприяють взаємодії та взаємоприйняттю учнів. Однак відсутність систематизованого підходу до підбору ігор для інклюзивного середовища залишається суттєвою проблемою.

Актуальність дослідження зумовлена суперечністю між потребою педагогів у чіткому алгоритмі добору ігрових технологій та браком науково обґрунтованих критеріїв такого підбору для інклюзивного контексту.

Теоретичні засади інклюзивної освіти розроблялися у працях А. Колупаєвої, яка визначила принципи організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами [3, с. 34–36], та С. Миронової, яка обґрунтувала педагогічні умови їх успішної інтеграції [4, с. 47]. Питання впровадження індексу інклюзії у шкільну практику висвітлили Т. Booth та М. Ainscow, зосередившись на участі та залученні учнів як ключових показників інклюзивного середовища [6, с. 15].

Роль гри у психічному розвитку дитини ґрунтовно досліджена у роботах Л. Виготського, який стверджував, що гра є провідною діяльністю у дошкільному й молодшому шкільному віці та створює «зону найближчого розвитку» [8, с. 12]. Ж. Піаже розглядав гру як відображення стадій когнітивного розвитку і виокремив символічну та ігрову діяльність з правилами як ключові форми пізнання [5, с. 102].

Систематизацію дитячих ігор на основі класифікації ESAR здійснили G. Garon, С. Bédard та Н. Ziarko, розробивши інструмент для підбору й організації іграшок у реабілітаційних та освітніх закладах [7, с. 23–28]. Ігрові технології в освітньому процесі загалом аналізувала В. Загрева, акцентуючи на їхньому мотиваційному потенціалі [2, с. 46]. Практичні аспекти розвивального значення ігор для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку розкриті у роботі Д. Ейнон [1, с. 34–39].

Водночас питання систематизованого підбору ігрових технологій для інклюзивного класу з опорою на класифікацію ESAR залишається недостатньо дослідженим. Це й зумовлює мету даної статті – обґрунтувати комплекс ігрових технологій для інклюзивного класу на основі класифікації ESAR та визначити критерії їх підбору.

Класифікація ESAR (абревіатура від фр. *Exercice, Symbolique, Assemblage, Règle*) є науковим інструментом систематизації ігор і іграшок, розробленим у Канаді в 1980-х роках. Вона охоплює чотири типи ігор, що відповідають стадіям розвитку дитини та різним аспектам її пізнавальної й соціальної діяльності [7, с. 23]. Саме це робить ESAR особливо придатним підґрунтям для підбору ігрових технологій в інклюзивному класі, де учні мають різний рівень розвитку та різні потреби.

Exercice (фізичні ігри, ігри-вправи) спрямовані на розвиток сенсомоторних функцій, координації рухів та фізичної витривалості. Вони є першим і найбільш базовим типом у класифікації, оскільки не вимагають складного мислення чи соціальної взаємодії [7, с. 24]. В інклюзивному класі ці ігри мають особливе значення для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психомоторного розвитку та розладами аутистичного спектра.

З огляду на це, доцільно виокремити конкретні приклади ігрових практик, які можуть бути ефективними у роботі з такими учнями. Це ритмічні ігри-хороводи, руханки з простими повторюваними рухами (наприклад, «Голова, плечі, коліна і носки»), сенсорні ігри з піском, водою та різними текстурами, а також адаптована рухова активність із м'ячами різного розміру й ваги. Важливим принципом підбору є поступове ускладнення руху та можливість виконання у різних положеннях тіла (стоячи, сидячи, лежачи), що забезпечує участь учнів з різними фізичними можливостями [1, с. 38].

Symbolique (символічні ігри, сюжетно-рольові ігри) передбачають використання уявлення, фантазії та символічного мислення – дитина може «бути» кимось іншим або використовувати один предмет замість іншого [5, с. 105]. За Піаже, цей тип гри розвивається на доопераційній стадії когнітивного розвитку і відіграє ключову роль у формуванні мовлення та соціальних уявлень.

В умовах інклюзивного класу символічні ігри є потужним інструментом розвитку емпатії та толерантності: рольова гра «в лікаря», «у магазин», «у школу» допомагає дітям зрозуміти різні соціальні ролі, зокрема роль людини з особливими потребами. З практичної точки зору доцільно застосовувати різні форми такої діяльності: театралізована діяльність, ляльковий театр (у тому числі тіньовий та пальчиковий), ігри з костюмами та атрибутами, розігрування сюжетів за картками-підказками для дітей з порушеннями мовлення [2, с. 49]. Для учнів із синдромом Дауна чи затримкою мовленнєвого розвитку символічні ігри доцільно поєднувати з комунікативними картками (PECS) [4, с. 112].

Assemblage (конструктивні ігри) передбачають створення, конструювання, складання предметів чи споруд. Вони розвивають дрібну моторику, просторове мислення, здатність до планування та цілеспрямовану діяльність [7, с. 26]. Конструктивні ігри є особливо цінними для дітей з порушеннями емоційно-вольової сфери та дефіцитом уваги, оскільки структурують діяльність і дають відчутний результат.

У практиці інклюзивного навчання доцільно використовувати різні варіанти конструктивних занять: LEGO- та DUPLO-конструювання (DUPLO – для дітей із порушеннями дрібної моторики, завдяки більшому розміру деталей), пазли різного ступеня складності – від 4-6 фрагментів для дітей з інтелектуальними порушеннями до 50-100 для нормотипових учнів, мозаїки, будівельні набори з м'яких матеріалів, а також спільне конструювання за схемою-зразком. Останнє дозволяє диференціювати завдання: одні учні будують за готовою інструкцією, інші – вигадують власний проєкт [1, с. 112].

Règle (ігри з правилами) є найбільш соціально насиченим типом у класифікації ESAR. Вони формують навички прийняття норм, витримки, уміння програвати та співпрацювати [7, с. 27]. За Виготським, саме у таких іграх дитина вчиться підкоряти власні імпульси суспільно визначеним правилам, що є основою довільної поведінки [8, с. 14].

В інклюзивному класі ігри з правилами потребують ретельної адаптації: правила мають бути сформульовані чітко, лаконічно та продубльовані візуально (у вигляді піктограм або малюнків). У практичній роботі педагог може застосовувати адаптовані настільні ігри (лото, доміно, «Мемо», «Дженга» зі спрощеними правилами), командні ігри з чіткою структурою ходів, рухливі ігри з просто організованими правилами (наприклад, «Стоп», «Квач»). При цьому важливо забезпечити рівні можливості для перемоги учнів із різними можливостями, зокрема через командний формат, де сильніші учні «підтягують» слабших [6, с. 45]. Правила рекомендується вводити поступово та відпрацьовувати у малих групах перед залученням до гри всього класу [3, с. 89].

На основі аналізу класифікації ESAR та вимог інклюзивної педагогіки можна виокремити такі принципи підбору ігор для інклюзивного класу: 1) принцип доступності – гра має бути посилюючою для участі всіх учнів класу незалежно від рівня розвитку; 2) принцип варіативності – кожна гра повинна мати кілька рівнів

складності; 3) принцип поліфункціональності – ігрова технологія має одночасно розвивати когнітивну, емоційну та соціальну сфери; 4) принцип систематичності – ігрові технології чотирьох типів ESAR мають використовуватися в системі, а не ситуативно; 5) принцип партнерства – дитина з особливими потребами є не спостерігачем, а рівноправним учасником гри [2, с. 51; 8, с. 98].

Проведене дослідження підтверджує, що класифікація ESAR є ефективним науково обґрунтованим інструментом для систематизації ігрових технологій в інклюзивному класі, оскільки охоплює всі основні аспекти розвитку дитини – фізичний, символічний, конструктивний та соціальний. Кожен тип ігор ESAR виконує специфічні функції у навчальному процесі: ігри-вправи сприяють розвитку сенсомоторики та фізичної активності; символічні ігри формують емпатію та мовленнєві навички; конструктивні ігри розвивають просторове мислення й дрібну моторику; ігри з правилами виховують соціальну компетентність та довільну поведінку.

Ефективне впровадження комплексу ігрових технологій можливе за умови дотримання ключових принципів: доступності, варіативності, поліфункціональності, систематичності та партнерства. Комплексний підхід до підбору ігор на основі ESAR дозволяє педагогу цілеспрямовано проєктувати ігровий простір, у якому кожен учень – незалежно від особливостей розвитку – є рівноправним і активним учасником навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних методичних рекомендацій щодо використання кожного типу ігор ESAR для окремих нозологічних груп (діти з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектра) та проведенні апробації запропонованого комплексу в умовах реального інклюзивного класу.

Список використаних джерел та літератури

1. Ейнон Д. Розвивальні ігри для дітей / пер. з англ. Київ : Арій, 2015. 256 с.
2. Загрева В. Я. Ігрові технології в освітньому процесі. Педагогіка і психологія. 2018. № 3. С. 45–52.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
4. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : КПУ, 2010. 264 с.
5. Піаже Ж. Психологія інтелекту / пер. з фр. Київ : Знання, 2003. 192 с.
6. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol : CSIE, 2002. 102 p.
7. Garon G., Bédard C., Ziarko H. La classification ESAR : un outil pour choisir et organiser les jouets. Montréal : Éditions de l'Hôpital Sainte-Justine, 2012. 128 p.
8. Vygotsky L. S. Play and its role in the mental development of the child. Soviet Psychology. 1967. Vol. 5(3). P. 6–18.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ РЕСУРСНОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Осмислення наукових підходів до трактування особистісної ресурсності у зарубіжній та вітчизняній психології є необхідною умовою забезпечення суб'єктивного благополуччя людини. Аналіз психологічних джерел дає змогу виділити низку наукових підходів до розуміння цього поняття.

У межах гуманістичної парадигми, зокрема у працях К. Роджерса, особистісна ресурсність розглядається як фундаментальний внутрішній потенціал, що детермінує прагнення індивіда до самоактуалізації та повноцінного функціонування. Центральним конструктом тут виступає «Я-концепція», яка слугує внутрішнім фільтром та інтегратором досвіду, дозволяючи особистості мобілізувати власні ресурси для подолання розбіжностей між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» [10].

Екзистенційний підхід, представлений роботами В. Франкла та Р. Мея, зміщує акцент на смислову вертикаль ресурсності. У цьому контексті ресурси людини трактуються як здатність віднаходити та вибудовувати життєві смисли навіть у граничних ситуаціях, а також проявляти «мужність бути» (за Р. Меєм) перед обличчям онтологічної тривоги та неминучих життєвих криз [11; 8]. Особистісна ресурсність за В. Франклом — це передусім прояв «духовної сили», що дозволяє людині дистанціюватися від обставин і зберігати автономію через прийняття відповідальності за власне життя [11].

Важливе місце посідає ресурсна концепція стресу С. Хобфолла, згідно з якою ресурси становлять як внутрішні можливості (психологічні якості, компетенції), так і зовнішні (соціальна підтримка), що мобілізуються для збереження рівноваги [11; 8]. У психології праці (О. Вернік, А. Галян та ін.) ресурси виступають як резерви для забезпечення професійної стійкості та запобігання [2; 3].

Вітчизняні дослідники пропонують власні дефініції: О. Даценко визначає психологічний ресурс як інтегральну характеристику життєтворчості особистості [4]; В. Захарченко розглядає ресурси як системні характеристики адаптаційного потенціалу; С. Бойчук визначає їх як сукупність внутрішніх засобів з потенційно-активними характеристиками [1]. Т. Надвинична та інші розглядають ресурси у контексті особистісного потенціалу як інтегральну характеристику рівня особистісної зрілості людини [9]. С. Кондратюк акцентує на активізації ресурсів як запоруці збереження психологічного здоров'я [7]. У рамках психології праці та професійної діяльності особистісні ресурси досліджуються як динамічна система резервів, що актуалізуються для досягнення високої продуктивності та збереження психологічного здоров'я фахівця. Зокрема, О. Вернік розглядає ресурсність як основу психологічної готовності до діяльності в напружених умовах [2]. А. Галян акцентує увагу на ресурсності як чиннику професійного становлення, що забезпечує внутрішню стійкість особистості [3]. У дослідженнях В. Духневича ресурси аналізуються через

призму психологічного благополуччя суб'єкта праці та його здатності до самовідновлення [5].

Мобілізація цих резервів у професійній сфері дозволяє не лише підтримувати ефективність виконання завдань, а й виступає ключовим механізмом запобігання професійному вигоранню. До базового інструментарію особистісної ресурсності фахівця науковці відносять розвинену здатність до саморегуляції, високу емоційну стійкість та концентрацію уваги. Крім того, критично важливими є когнітивні та організаційні ресурси: уміння стратегічно планувати діяльність, оперативно приймати рішення та гнучко адаптуватися до мінливих умов професійного середовища.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що особистісна ресурсність — це інтегральна характеристика, яка об'єднує внутрішні та зовнішні можливості індивіда для ефективної адаптації та саморозвитку. Зарубіжні концепції акцентують увагу на внутрішніх механізмах (сенсоутворення, життестійкість), тоді як вітчизняні підходи підкреслюють роль соціально-опосередкованих можливостей та формування ресурсів у процесі діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричному вивченні взаємозв'язку між рівнем сформованості особистісних ресурсів та стратегіями подолання стресу у фахівців соціономічних професій в умовах воєнного стану, а також у розробці тренінгових програм для актуалізації прихованого ресурсного потенціалу особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойчук С. В. Психологічні ресурси самозбереження здоров'я особистості в період дорослості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2016. 235 с.
2. Вернік О. Л. Психологічні ресурси особистості: когнітивно-системний підхід. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2012. Т. 11, вип. 5. С. 138–146.
3. Галян А. І. Психологічні ресурси професійного становлення майбутніх фахівців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 2, т. 1. С. 141–146.
4. Даценко О. П. Психологічний ресурс як інтегральна характеристика життєтворчості особистості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33(72), № 1. С. 1–6.
5. Духневич В. М. Психологічне благополуччя особистості як ресурс її життєдіяльності. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2014. Т. 1, вип. 41. С. 18–22.
6. Захарченко В. Г. Особистісний адаптаційний потенціал як чинник ресурсного забезпечення діяльності. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3. С. 52–61.
7. Кондратюк С. М. Активізація ресурсів особистості – запорука збереження психологічного здоров'я. *Психологія: реалії і перспективи*. 2022. Вип. 13. С. 97–103.
8. Мей Р. Мужність творити / пер. з англ. Київ : Основи, 1995. 272 с.

9. Надвинична Т. Л., Шаюк О. Я. Особливості розвитку професійно-особистісного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33(72), № 2. С. 36–42.
10. Роджерс К. Р. Становлення особистості: погляд на психотерапію / пер. з англ. Київ : Основи, 1995. 459 с.
11. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.
12. Hobfoll S. E. Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44(3). P. 513–524.

УДК 373.3.011.378

Неля КІНАХ

РОЗВИТОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна система освіти перебуває в умовах глибоких трансформацій, спричинених глобалізаційними процесами, цифровізацією, соціально-політичними змінами та, особливо в українському контексті, наслідками війни. Освітній процес сьогодні характеризується високим рівнем невизначеності, психологічного навантаження та необхідністю швидкої адаптації до нових умов. У таких обставинах ключового значення набуває розвиток трансформаційних компетентностей, які дозволяють особистості не лише адаптуватися до змін, а й активно впливати на них.

Поняття трансформаційних компетентностей активно розвивається в контексті міжнародних освітніх досліджень, але набуває специфічного змісту в українському освітньому просторі. Вони включають: здатність до системного мислення; уміння вирішувати комплексні проблеми; соціальну відповідальність; емоційну стійкість; готовність до безперервного навчання. Сучасні освітні пріоритети зазнали значних змін, орієнтуючись на формування громадян, здатних до адаптації, творчості, інноваційності, відкритості, толерантності та самостійного навчання впродовж життя. Сьогодні багато країн прагнуть виховати особистостей, які можуть брати відповідальність за власні рішення й дії в різних ролях – як студенти, батьки, вчителі, керівники, працівники чи роботодавці [2]. У цьому контексті виникла потреба в осмисленні та визначенні поняття «трансформаційні компетентності». Відповідно до освітньої моделі ОЕСР «Навчальний компас 2030», такі компетентності поділяються на три взаємопов'язані категорії: створення нових цінностей; відповідальне ставлення до власних рішень та дій; здатність долати суперечності, напругу та знаходити компроміси. Як зазначають М. Тагума та А. Фрід [3], трансформаційні компетентності спрямовують здобувачів освіти на формування кращого майбутнього. Зокрема, створення нових цінностей як одна з ключових трансформаційних компетентностей передбачає застосування інноваційних підходів до покращення життя через критичне переосмислення статус-кво, співпрацю з іншими та нестандартне мислення [3, с.13]. Здатність долати напругу та дилеми стає можливою

завдяки розгляду взаємозв'язків між, на перший погляд, суперечливими або несумісними ідеями. Водночас взяття на себе відповідальності означає вміння аналізувати та оцінювати власні дії з урахуванням особистих, етичних і суспільних цілей [3, с.13].

У межах моделі «Навчальний компас 2030» концепція створення нових цінностей дістала назву «інноваційного компасу», а взяття на себе відповідальності визначається як «етичний компас». Такий підхід підкреслює важливість інноваційного мислення та етичної свідомості як ключових елементів трансформаційних компетентностей. Сучасне розуміння світу все частіше спирається на мнемонічну модель VUCA, яка описує його як: мінливий (*Volatility*); невизначений (*Uncertainty*); складний (*Complexity*); неоднозначний (*Ambiguity*). У зв'язку з цим ОЕСР визнала необхідність розширення компетентностей, зокрема через створення нових цінностей, які стали ключовими для успішної адаптації в такому нестабільному світі. Країни-члени ОЕСР наголосили, що для стійкого, інклюзивного та потужного розвитку потрібні нові джерела зростання. Це стало особливо актуальним після політичних і фінансових криз, а також на тлі загрози кліматичних змін. Інновації розглядаються як ключовий інструмент вирішення глобальних викликів, охоплюючи не лише економічну сферу, а й соціальні та культурні аспекти. При цьому освіта відіграє фундаментальну роль у розвитку інновацій, оскільки сприяє появі нових цінностей, професій, продуктів, послуг, інструментів, процесів, способів мислення та моделей життя. Саме тому створення нових цінностей у межах моделі «Навчальний компас 2030» отримало назву «інноваційного компасу», підкреслюючи його значущість у світі, що стрімко змінюється. З практичної точки зору, розвиток компетентності у створенні цінності залежить не стільки від відмови від існуючих освітніх структур і методів оцінювання, скільки від здатності сприймати нові та незнайомі ситуації як можливості для створення цінності. Це особливо важливо в освітньому процесі, адже здобувачі освіти постійно стикаються з новими викликами та досвідом. Ключовим аспектом розвитку цієї компетентності є вміння аналізувати, орієнтуватися в нових ситуаціях й оцінювати різні форми цінностей. Важливо не лише створювати щось нове, а й навчитися висловлювати свої думки щодо різних видів цінності та розуміти різні перспективи. Таким чином, розгляд ширшого контексту, у якому реалізуються конкретні дії та проєкти, – зокрема соціального, культурного, громадянського, етичного, економічного та екологічного, – є невід'ємною складовою формування цієї компетентності. Процеси створення нових цінностей мають базуватися на етичних принципах, що зумовлює необхідність так званого етичного компаса. Експерти наголошують, що не всі інновації є безумовно корисними, адже вони завжди несуть певні ризики. Наприклад, економічне зростання не повинно ставити під загрозу екологічну стійкість, а наукові відкриття мають сприяти кращому майбутньому, а не завдавати йому шкоди.

У світлі глобальних викликів та загроз відповідальність набуває ключового значення. Сучасні реалії – політична нестабільність, соціально-економічна нерівність, поширення воєнних конфліктів, нестабільність, зниження довіри до урядів та

громадянська пасивність – створюють ризики для суспільства. Крім того, дискримінація, екстремізм і насильство поширюються у світовому масштабі. Саме тому здатність брати на себе відповідальність за власний вибір, дії та вчинки визнана критично важливою компетентністю в межах освітніх цілей на 2030 рік.

Відповідно серед ключових викликів, які постають перед освітянами сьогодні, варто виокремити:

1. Психоемоційне виснаження учасників освітнього процесу. За дослідженнями українських психологів тривалий стрес негативно впливає на когнітивні процеси, мотивацію та здатність до навчання.

2. Зниження мотивації до навчання. В умовах дистанційного або змішаного навчання здобувачі освіти часто втрачають інтерес до освітнього процесу, що потребує нових підходів до залучення.

3. Нерівність доступу до якісної освіти. Цифровий розрив та соціально-економічні фактори створюють додаткові бар'єри.

4. Професійне вигорання педагогів. За даними досліджень Л. Карамушки, високий рівень стресу серед педагогів призводить до зниження ефективності їхньої діяльності [1].

5. Необхідність інтеграції психологічної підтримки в освітній процес. Освіта має враховувати не лише академічні, а й емоційні потреби здобувачів освіти.

Психолого-педагогічні виклики не лише створюють труднощі, але й виступають каталізатором розвитку трансформаційних компетентностей. Наприклад: стресові ситуації сприяють формуванню емоційної стійкості; необхідність дистанційної взаємодії розвиває цифрову грамотність та самостійність; соціальні виклики стимулюють розвиток громадянської відповідальності.

Розвиток трансформаційних компетентностей є ключовою умовою ефективного функціонування освіти в умовах сучасних психолого-педагогічних викликів. Вони дозволяють не лише адаптуватися до змін, а й активно формувати нову освітню реальність. Трансформаційні компетентності, розроблені ОЕСР, необхідні для формування у здобувачів освіти навичок, які допоможуть їм адаптуватися до світу, що швидко змінюється. Зокрема, трансформаційні компетентності допомагають: розвивати критичне мислення – вміння аналізувати інформацію, виявляти протиріччя та робити обґрунтовані висновки; вирішувати проблеми – знаходити креативні та ефективні рішення для складних ситуацій; співпрацювати – працювати в команді, поважати чужу думку та досягати спільних цілей; мислити креативно – вміти продукувати нові ідеї, виходити за межі стандартного мислення, знаходити нестандартні рішення; усвідомлювати свою відповідальність – розуміти свою роль у суспільстві, бути готовим брати на себе відповідальність за свої вчинки та брати активну участь у житті суспільства.

Українська освіта має значний потенціал для розвитку в цьому напрямі, спираючись на наукові напрацювання вітчизняних дослідників та враховуючи актуальні виклики. Важливим є комплексний підхід, що поєднує педагогічні, психологічні та соціальні аспекти. Перспективи подальших досліджень полягають у

розробці конкретних методик формування трансформаційних компетентностей, адаптованих до українського контексту, а також у вивченні ефективності їх впровадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Карамушка Л. М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу) : Навч. посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 144 с.
2. OECD Future of Education and Skills. 2030. URL: <https://www.oecd.org/en/about/projects/future-of-education-and-skills-2030>.
3. Taguma M., Frid A. Curriculum Frameworks and Visualisations Beyond National Frameworks: Alignment with the OECD Learning Compass 2030. Education Working Papers EDU/WKP. 2024. № 314. 67 p.

УДК 159.922.72:373.2.02

Михайло Коць

ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасних дослідженнях постає проблема розмежування середовища як розвивального простору та як формально організованої системи. У наукових публікаціях це питання часто залишається поза фокусом уваги, проте саме воно є принциповим для практики закладів дошкільної освіти.

На думку дослідників, розвивальне середовище відрізняється насамперед тим, що воно не обмежує активність дитини, а створює для неї можливості. Йдеться не про відсутність правил, а про їх психологічну доцільність і зрозумілість для дошкільника. Як зазначав Р. Павелків, середовище стає розвивальним тоді, коли правила не пригнічують ініціативу дитини, а допомагають їй орієнтуватися у взаємодії з іншими [6].

Водночас у практиці діяльності ЗДО досить часто спостерігається ситуація, коли зовнішньо добре організований простір не забезпечує очікуваного розвитку ефекту. Причини цього можуть бути різними. У одних випадках середовище є надмірно регламентованим: дитина має чітко визначені дії, обмежений вибір і мінімальні можливості для самостійності. В інших – простір перевантажений стимулювальними матеріалами, що ускладнює зосередження та сприяє поверхневій активності.

Як зазначає Т. Дуткевич, важливою ознакою розвивального середовища є можливість зосередженої діяльності, коли дитина має змогу тривалий час перебувати в одному виді активності, поглиблюючи власний досвід [3]. Якщо ж середовище постійно «перемикає» увагу дитини, розвиток набуває фрагментарного характеру. Цей аспект часто недооцінюється, особливо в умовах прагнення зробити простір якомога яскравішим і насиченішим.

На переконання О. Кононко, ще однією принциповою ознакою розвивального середовища є емоційна передбачуваність. Дитина має знати, що її почуття будуть почуті, а помилки не стануть приводом для осуду. У такому середовищі формується базова довіра до дорослого і до світу загалом, що є необхідною умовою для розвитку автономії та ініціативності [4]. За відсутності цієї передбачуваності навіть добре організований простір може сприйматися дитиною як небезпечний.

У сучасних дослідженнях дедалі більше уваги приділяється аналізу прихованих суперечностей освітнього середовища. З одного боку, від педагогів очікують підтримки самостійності дитини, з іншого – жорсткого дотримання програмних вимог і режимних моментів. Як зазначав І. Бех, саме ці суперечності часто призводять до формалізації педагогічної взаємодії, коли декларовані цінності не знаходять реального втілення в щоденній практиці [1].

У цьому контексті доцільно звернутися до поняття суб'єктної позиції дитини. На думку С. Максименка, розвиток особистості можливий лише за умови, що дитина виступає активним учасником власної діяльності, а не об'єктом впливу [5]. Розвивальне середовище, відповідно, має створювати ситуації, у яких дитина може приймати рішення, обирати способи дії та нести за них відповідальність у межах своїх вікових можливостей.

Варто також зазначити, що розвивальне середовище не є раз і назавжди заданою структурою. Воно потребує постійного аналізу та корекції. Як зазначає І. Габа, середовище змінюється разом із групою дітей, їхніми потребами, міжособистісними стосунками та загальною динамікою розвитку [2]. Ігнорування цих змін призводить до поступової втрати розвитку середовищем його психологічної ефективності.

Зарубіжні дослідження також підтверджують, що гнучкість середовища є однією з ключових умов його розвитку. Як зазначає Л. Берг, середовище має бути здатним адаптуватися до змін у розвитку дитини, не втрачаючи при цьому своєї структурованості [7]. Надмірна жорсткість або, навпаки, повна відсутність структури однаково негативно впливають на розвиток дошкільника.

У практиці ЗДО важливим показником розвивального середовища є те, як дитина поводить у вільний час. Якщо вона ініціює діяльність, залучає однолітків, проявляє інтерес і наполегливість, це може свідчити про наявність розвитку середовищних умов. Натомість пасивність, постійне очікування вказівок або уникання взаємодії часто сигналізують про психологічні труднощі середовища, навіть якщо вони неочевидні ззовні [6].

Отже, аналіз ознак розвивального середовища дозволяє зробити висновок, що його якість визначається не окремими елементами, а характером цілісного досвіду дитини. Саме цей досвід – емоційний, діяльнісний, соціальний – є ключовим критерієм розвитку. Усвідомлення цього положення створює підґрунтя для формування власної, авторської позиції щодо психологічних умов створення розвивального середовища, яка буде розгорнута в наступній частині.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки проблема розвивального середовища дедалі частіше розглядається в міждисциплінарному та міжкультурному

контексті. Це дозволяє не лише поглибити розуміння самого феномена, а й зіставити різні наукові традиції, виявивши спільні та відмінні акценти у трактуванні ролі середовища в розвитку дитини дошкільного віку.

У вітчизняній психологічній науці розвивальне середовище традиційно пов'язується з ідеєю активності дитини та її включеності в діяльність. Як зазначав С. Максименко, розвиток не може відбуватися поза діяльністю, а середовище набуває розвиткувального значення лише тоді, коли воно створює умови для самостійних дій і переживання власної ефективності [5]. Цей підхід чітко простежується і в працях інших вітчизняних дослідників, які наголошують на суб'єктній позиції дитини як центральному чиннику розвитку.

На думку І. Бежа, розвивальне середовище має будуватися на засадах гуманістичної педагогіки, де дитина сприймається як цінність, а не як об'єкт виховного впливу. У такому середовищі особлива увага приділяється формуванню внутрішньої мотивації, самоповаги та відповідальності за власні дії [1]. Важливо, що ці положення виходять за межі суто психологічного аналізу і безпосередньо пов'язані з етичним виміром освітнього процесу.

Суттєвий внесок у розуміння розвивального середовища зробили дослідження, присвячені віковим особливостям дошкільників. Як зазначає Т. Дуткевич, середовище має відповідати не лише загальним принципам розвитку, а й конкретним віковим потребам дітей дошкільного віку, зокрема потребі в грі, спілкуванні та емоційній підтримці [3]. Ігнорування цих потреб призводить до формального характеру розвитку, який не має глибокого особистісного змісту.

У зарубіжній психології питання розвивального середовища часто розглядається через призму екологічного підходу, відповідно до якого розвиток дитини відбувається в системі взаємопов'язаних середовищ. Як зазначає У. Бронфенбреннер, саме найближче оточення дитини – сім'я, група дитячого садка, взаємини з педагогами – має вирішальне значення для формування її досвіду [8]. У цьому контексті заклад дошкільної освіти розглядається як один із ключових мікросоціальних просторів розвитку.

Разом із тим у сучасних зарубіжних дослідженнях дедалі більше уваги приділяється процесуальним характеристикам середовища. Як зазначає Л. Берг, якість середовища визначається не стільки його структурою, скільки тим, як у ньому організовані взаємодії, як підтримується ініціатива дитини та наскільки стабільним є емоційний клімат [7]. Ці положення перегукуються з ідеями українських учених, які наголошують на психологічному наповненні освітнього простору.

У дослідженнях, присвячених якості дошкільної освіти, також простежується тенденція до відмови від суто формальних критеріїв оцінювання середовища. Як зазначають А. Машберн і Р. Піанта, навіть за однакових організаційних умов середовище може мати різний розвитковий потенціал залежно від якості взаємодії між дитиною та дорослим [9]. Це ще раз підтверджує думку про те, що розвивальне середовище формується насамперед у процесі щоденної практики.

Порівняльний аналіз українських і зарубіжних підходів дозволяє виокремити кілька спільних положень. По-перше, розвивальне середовище розглядається як динамічна система, що змінюється відповідно до розвитку дитини. По-друге, ключовим чинником розвитку визнається активність дитини та якість її взаємодії з оточенням. По-третє, підкреслюється значення емоційної безпеки та психологічного комфорту як базових умов розвитку.

Водночас існують і певні відмінності у трактуванні ролі середовища. Якщо в українській традиції значний акцент робиться на виховному потенціалі середовища та його ціннісному наповненні, то в зарубіжних дослідженнях частіше аналізуються механізми впливу конкретних середовищних чинників на розвиток окремих психологічних показників. Проте ці підходи не суперечать один одному, а радше взаємно доповнюються.

Таким чином, сучасне розуміння розвивального середовища формується на перетині різних наукових традицій і концепцій. Це дозволяє розглядати його як складне психологічне утворення, що поєднує діяльнісні, соціальні, емоційні та ціннісні аспекти розвитку дитини. Таке бачення створює підґрунтя для формування цілісного авторського підходу до аналізу психологічних умов створення розвивального середовища у закладі дошкільної освіти.

Завершуючи аналіз поняття та сутності розвивального середовища, доцільно зосередитися на інтеграції попередньо розглянутих підходів та їх узагальненні в контексті психології дошкільного віку. Проведений теоретичний огляд свідчить про те, що розвивальне середовище не може бути описане через один домінантний критерій або універсальну модель. Навпаки, воно формується на перетині кількох вимірів, кожен із яких має самостійне психологічне значення.

На думку вітчизняних дослідників, ключовою характеристикою розвивального середовища є його спрямованість на активність дитини. Йдеться не лише про зовнішню активність у вигляді руху чи гри, а про внутрішню залученість, інтерес і переживання власної значущості в тому, що відбувається. Саме така активність, як зазначає С. Максименко, створює умови для переходу зовнішніх впливів у внутрішній план розвитку особистості [5]. У цьому сенсі розвивальне середовище завжди пов'язане з особистісним смислом діяльності для дитини.

Разом із тим аналіз наукових підходів показує, що активність дитини не може розглядатися поза контекстом емоційної безпеки та психологічного комфорту. Як зазначає О. Кононко, саме відчуття прийняття, підтримки та передбачуваності взаємодій створює базу для формування довіри до світу і готовності дитини до самостійних дій [4]. За відсутності цієї бази середовище може стимулювати лише зовнішню активність, не сприяючи глибокому особистісному розвитку.

Важливим узагальнювальним положенням є також те, що розвивальне середовище не існує окремо від дорослого як суб'єкта взаємодії. У працях українських і зарубіжних учених неодноразово підкреслюється, що саме дорослий задає психологічний тон середовища, визначає характер правил, меж і можливостей

для дитини [1; 7]. Відтак навіть однаково організований простір може мати різний розвитковий потенціал залежно від стилю педагогічної взаємодії.

Аналіз зарубіжних концепцій, зокрема екологічного підходу, доповнює це бачення уявленням про контекстуальність розвитку. Як зазначає У. Бронфенбреннер, розвиток дитини визначається не окремими впливами, а їхньою взаємодією в межах конкретних середовищ, у яких дитина живе й діє [8]. У цьому сенсі заклад дошкільної освіти постає як важливий, але не ізольований простір розвитку, що взаємодіє з сімейним і ширшим соціальним контекстом.

Зіставлення різних наукових підходів дозволяє стверджувати, що розвивальне середовище в психології дошкільного віку доцільно розглядати як динамічну, відкриту систему, яка постійно змінюється разом із дитиною та групою. Воно не може бути раз і назавжди заданим, оскільки потреби, інтереси й можливості дошкільників змінюються в процесі розвитку. Як зазначає І. Габа, ігнорування цієї динаміки призводить до формалізації середовища і втрати ним психологічної ефективності [2].

Узагальнюючи наведені положення, у межах даного дослідження розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти розуміється як психологічно організований простір життєдіяльності дитини, що забезпечує умови для її активної діяльності, емоційного благополуччя, соціальної взаємодії та поступового формування суб'єктної позиції. Таке середовище формується на основі взаємодії предметно-просторових, соціальних і психологічних компонентів та опосередковується характером взаємодії дорослого з дитиною.

Важливо підкреслити, що запропоноване розуміння розвивального середовища не претендує на універсальність, а відображає логіку та завдання даного дослідження. Воно дозволяє перейти від загальних теоретичних міркувань до аналізу конкретних психологічних умов, за яких середовище набуває розвиткувального характеру в реальних умовах закладу дошкільної освіти.

Таким чином, розгляд поняття та сутності розвивального середовища створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу психологічних особливостей розвитку дитини дошкільного віку. Саме ці особливості визначають вимоги до організації середовища і слугують основою для його цілеспрямованого проєктування, що й становитиме зміст наступного підрозділу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наукове видання. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Габа І.М. Соціально-психологічні особливості розвивального середовища закладу дошкільної освіти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 40-45.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посібник для вузів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

5. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості : Київ : Видавництво ТОВ "КММ", 2006. 240 с.
6. Павелків Р. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2016. 576 с.
7. Berk L. E. Development Through the Lifespan. 7th ed. Boston : Pearson Education, 2018. 736 p.
8. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1994. 330 p.
9. Mashburn A. J., Justice L. M., Downer J. T., Pianta R. C. Peer effects and children's engagement in preschool classrooms. *Child Development*. 2020. Vol. 91, №. 3. P. 777–792.

УДК 159.9

Олена ЛЕВЧУК, Юрій БОРЕЙКО

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

В умовах сучасних інформаційних викликів та глобалізаційних процесів, перед людьми зростають вимоги та очікування з боку суспільства не залежно від віку, статі чи професійної діяльності. Проте, якщо одні люди активно відгукуються на ці виклики, прагнуть передбачати та вчасно їх опрацьовувати, то інші, навпаки, у вихорі щоденних справ, вимог та очікувань не просто губляться, а й часом займають або пасивну позицію «нічого не робити», або довго налаштовуються, розгойдуються й таким чином втрачають дорогоцінний час для успішного вирішення проблем. Тому постає питання чітких термінів виконання завдань, підвищення продуктивності праці та загалом самоефективності особистості, котра не можлива без чіткого дотримання нею часових рамок виконання відповідних завдань, високого рівня дисциплінованості та концентрації на задачах. А отже, актуалізується проблема прокрастинації особистості.

Загалом поняття прокрастинації активно почало досліджуватися в психологічній науці в кінці ХХ століття. Воно перекладається з латинської мови як «вперед» та «завтра», тобто означає дослівно «відкладання на завтра». Можна також визначити основні підходи до вивчення проблеми прокрастинації: психоаналітичний, біхевіоральний, когнітивно-поведінковий та теорії тимчасової мотивації [2].

Зокрема, З. Фройд визначав, що прокрастинація з'являється як результат пристосування індивіда до навколишнього світу, що пов'язаний з психологічним захистом, і в структурі особистості вона розглядається у зв'язку із частинкою «Его», яке прагне досягнути задоволення та уникнути незадоволення. І саме ймовірність неуспішного завершення справи, спонукає «Его» відкладати чи уникати її [9].

Погляди З. Фрейда знайшли своє продовження в працях С. Блатт, Дж. Бурки та інших. Так С. Блатт з колегами розглядали прокрастинацію у контексті сприйняття особистістю часу. Вони констатували, що люди, схильні до прокрастинації, мають складнощі у плануванні та орієнтуються переважно на теперішнє [5]. Дж. Бурки зазначає, що відповідні особи мають нестійку самооцінку й прокрастинація є механізмом психологічного захисту особистості [6].

Б. Скіннер, згідно власної теорії оперантного наочіння, зазначає, що прокрастинація закріплюється як поведінковий акт автоматично у зв'язку з успішним виконанням складних завдань, які, незважаючи на терміновість, відкладали (а потім успішно вирішували) або не отримували покарання за їх невиконання. В рамках біхевіоризму науковці найчастіше акцентували увагу на визначенні прокрастинації як можливості уникнення людиною неприємного стимулу [1]. У подальшому Л. Соломон експериментально довів відповідну тезу [10].

Когнітивно-поведінковий напрям пояснює прокрастинацію як навітність у її носія ірраціональних суджень, працюючи з якими її можна позбутися. А. Елліс наголошує, що відповідні судження стосуються поведінки особистості (у вигляді певних догм – мусиш, треба, повинен тощо) та за своєю сутністю є нереалістичними [8].

Р. Лазарус розглядає прокрастинацію як дисфункціональний стиль подолання негативних емоцій, що представлений певною стратегією поведінки [11]. А. Бек додає, що відповідний стиль подолання генерують саме негативні емоції, які, у подальшому, й зумовлюють дезадаптивні форми поведінки, результатом чого і є прокрастинація [4].

А. Бандура, з позиції власної соціально-когнітивної теорії, визначає, що прокрастинація є наслідком негативного уявлення особистості про власну самоєфективність [3].

А. Тверські, Д. Канеман зауважують, що люди часто відмовляються від хорошої перспективи, оскільки у випадку невдачі вони інтенсивніше і глибше будуть переживати негативні емоції та стани, зумовлені фіаско, ніж позитивні (у випадку успішного вирішення проблеми). Тобто ймовірність навіть незначних втрат демотивує особистість сильніше, ніж можливість мати вагомні результати. Це свідчить, що людина важче переживає втрату, ніж еквівалентний виграш, а отже, запускає її прокрастинувати [13].

У подальшому науковці зосереджують фокус своєї уваги та питанні класифікації прокрастинації. Так, Дж. Феррарі виокремлює: активізувальну прокрастинацію, прокрастинацію уникнення та прокрастинацію прийняття рішень особистістю [7]. Н. Мілгрем та інші визначають прокрастинацію: академічну, щоденну, невротичну, прийняття рішень та компульсивну [12].

Отже, поняття прокрастинації потребує подальшого ґрунтового вивчення, що у перспективі нашого дослідження буде фокусуватися на вивченні копінг-стратегій осіб, схильних до прокрастинації.

Список використаних джерел та літератури

1. Журавльова О.В. Конструювання афективно-мотиваційного виміру моделі особистості прокрастинатора. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія»*. 2020. 10, 22–26. 91.
2. Журавльова О.В. Методологічні засади дослідження феномену прокрастинації. *Проблеми сучасної психології*. 2020. 48, 88–111.
3. Bandura A. Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 1991. 50, 248–287.

4. Beck A.T. Cognitive therapy and the emotional disorders. International Universities Press. 1976.
5. Blatt S.J., Quinlan P. Punctual and procrastinating students: A study of temporal parameters. *Journal of Consulting Psychology*, 1967. 31(2), 169–174.
6. Blumberg, S.K., Izard, C.E. Affective and cognitive characteristics of depression in 10- and 11-year old children. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1985. .9(1), 194–202.
7. Effert B.R., Ferrari J.R. Decisional procrastination: Examining personality correlates. *Journal of Social Behavior and Personality*. 1989. 4(1), 151–156.
8. Ellis A. The revised ABC's of rational-emotive therapy (RET). *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*. 1991. 9, 139–172.
9. Freud S. Inhibitions, symptoms, and anxiety. *The Psychoanalytic Quarterly*. 1936. 5, 415–443.
10. Kachgal M.M., Hansen L.S., Nutter K.J. Academic procrastination prevention/intervention: Strategies and recommendations. *Journal of Developmental Education*. 2001. 25, 14–20.
11. Lazarus R.S., Folkman S. Transactional theory and research on emotions and coping. *European Journal of Personality*. 1987. 1(3, Spec Issue), 141–169.
12. Milgram N.N., Naaman N. Typology in procrastination. *Personality and Individual Differences*. 1996. 20(6), 679–683.
13. Tversky A., Kahneman D. Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*. 1992. 5(4), 297–323.

УДК 373.2:376.1

Валентина ЛЕГНОВСЬКА

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК АДАПТОВАНИЙ ПРОСТІР РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Сучасний розвиток системи освіти України характеризується активним впровадженням принципів інклюзії, гуманізації та дитиноцентризму. Одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від особливостей їх психофізичного розвитку, стану здоров'я чи соціального статусу. У цьому контексті особливого значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти (ЗДО) як адаптованого простору, що забезпечує умови для навчання, виховання, соціалізації та гармонійного розвитку кожної дитини. «Основою освітньо-виховного впливу ... є середовище ЗДО, адже воно має вирішальне значення у процесі розвитку дитини в усіх сферах – фізичній, когнітивній, соціально-емоційній, мовленнєвій та інших. Бо саме через створення фізично і психологічно безпечного стимулюючого середовища (забезпечення відповідними різноплановими ресурсами) педагогічний працівник здійснює вплив на розвиток, навчання та виховання дітей ... Сучасний заклад дошкільної освіти передбачає створення інклюзивного освітнього

середовища, яке б відповідало потребам кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку ...», – йдеться у науково-методичному виданні «Організація інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти», що підготували фахівці Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України [6, с. 50–51].

У Законі України «Про освіту» інклюзивне освітнє середовище трактується як система умов, засобів і механізмів, що забезпечують спільне навчання, виховання та розвиток здобувачів освіти відповідно до їхніх індивідуальних потреб і можливостей [5].

Теоретико-методологічні засади організації освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього простору висвітлено у працях В. Бондаря, Л. Будяк, В. Засенко, С. Єфімової, І. Калініченко, А. Колупаєвої, І. Малишевської, С. Миронової, О. Тараненко, О. Федоренко, А. Харківської, М. Шеремет та інших науковців. Питання створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема у закладі дошкільної освіти, піднімають такі дослідники, як Л. Балла, Н. Квітка, Л. Коваль-Бардаш, О. Ковшар, Т. Єжова, І. Малишевська, А. Поліхроніди, Л. Балла, О. Шестопалова, Н. Ярмола та ін.

Науковцями інклюзивне освітнє середовище розглядається як система психолого-педагогічних, організаційних, матеріально-технічних та соціальних умов, які сприяють активній участі дітей з особливими освітніми потребами у всіх видах освітньої діяльності.

Основною ідеєю інклюзії є не пристосування дитини до вимог освітнього закладу, а адаптація освітнього простору до індивідуальних можливостей та потреб кожного вихованця. Саме тому сучасний заклад дошкільної освіти має функціонувати як безпечне, комфортне та доступне середовище, у якому дитина відчуває підтримку, прийняття та можливість реалізувати власний потенціал. Відповідно до цього науковиця Л. Балла у своїх працях, зокрема у статті «Особливості організації інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти», характеризує інклюзивне освітнє середовище як важливу передумову забезпечення спільного навчання, виховання та гармонійного розвитку дітей з особливими освітніми потребами поряд із їхніми однолітками. Дослідниця зазначає, що ефективність створення інклюзивного освітнього середовища визначається низкою важливих чинників, зокрема: доцільним розподілом функцій і відповідальності між педагогами та батьками дітей з особливими освітніми потребами, дотриманням принципів варіативності й диференційованого підходу, урахуванням прав, потреб та інтересів вихованців, а також забезпеченням цілісності освітнього середовища на основі взаємодії всіх учасників освітнього процесу [1].

Важливою складовою інклюзивного середовища є архітектурна та предметно-просторова доступність. Йдеться про створення безбар'єрного простору: наявність пандусів, широких дверних проходів, адаптованих санітарно-гігієнічних кімнат, спеціального освітлення, сенсорних зон, дидактичних матеріалів та спеціального обладнання. Організація простору має враховувати особливості дітей з порушеннями

опорно-рухового апарату, зору, слуху, мовлення, інтелектуального розвитку та розладами аутистичного спектра. Адаптоване середовище забезпечує не лише фізичний комфорт, але й сприяє формуванню відчуття безпеки, емоційної стабільності та впевненості у власних можливостях. «Надзвичайно організувати у закладі дошкільної освіти безпечне середовище. Дітям потрібне відчуття захищеності та свободи в освітньому просторі. ... Ключове на сьогодні – це адаптувати дітей до реального життя, надавати послуги, які вони потребують», – зазначають науковці з Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України [6, с. 6–7].

Не менш важливою умовою ефективного функціонування інклюзивного середовища є професійна компетентність педагогічних працівників. Вихователь, дефектолог (фахівець з корекційної педагогіки), асистент вихователя, практичний психолог, учитель-логопед та інші фахівці мають володіти знаннями щодо особливостей психофізичного розвитку дітей, сучасних корекційно-розвиткових технологій, методів диференційованого та індивідуального навчання. На думку науковців, провідна роль у забезпеченні освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами належить вихователю та фахівцю з корекційної педагогіки. Високий професійний рівень, сформовані особистісні якості та ціннісні орієнтації вихователя і педагога-дефектолога, а також їхня здатність реалізовувати ці якості у взаємодії з дітьми в умовах інклюзивного середовища найбільше впливають на ефективність освітнього процесу. Педагоги повинні бути готовими до співпраці в міждисциплінарній команді, виявляти толерантність, емпатію, гнучкість мислення та здатність створювати позитивний психологічний клімат у дитячому колективі [3; 4].

Важливим аспектом інклюзивної практики є організація партнерської взаємодії між педагогами та батьками. Родина виступає активним учасником освітнього процесу, а ефективна комунікація між закладом дошкільної освіти та сім'єю сприяє узгодженості корекційно-розвиткової роботи, формуванню єдиної стратегії підтримки дитини та підвищенню результативності освітнього впливу. Батьки потребують не лише консультативної допомоги, але й психологічної підтримки, оскільки виховання дитини з особливими освітніми потребами часто супроводжується емоційними труднощами та соціальними викликами.

Інклюзивне середовище закладу дошкільної освіти має забезпечувати розвиток соціальної компетентності всіх дітей. Перебування дітей з різними освітніми потребами в одному колективі сприяє формуванню толерантності, взаємоповаги, доброзичливості та навичок соціальної взаємодії. Діти вчаться приймати відмінності інших, співпрацювати, допомагати та підтримувати одне одного. Такий досвід є важливим чинником формування гуманістичних цінностей сучасного суспільства.

Особливу роль у створенні інклюзивного освітнього середовища відіграє використання сучасних педагогічних та корекційно-розвиткових технологій. У практиці закладів дошкільної освіти застосовуються елементи арттерапії, сенсорної інтеграції, логоритміки, ігрових та інформаційно-комунікаційних технологій, альтернативної та додаткової комунікації. Такі методи сприяють активізації

пізнавальної діяльності дітей, розвитку мовлення, моторики, емоційно-вольової сфери та комунікативних навичок [2].

Отже, інклюзивне освітнє середовище закладу дошкільної освіти є важливим чинником забезпечення рівних можливостей для навчання, виховання та розвитку всіх дітей. Його ефективність залежить від комплексного підходу, професійної підготовки педагогів, адаптації простору, міждисциплінарної взаємодії та підтримки родини. Створення такого середовища сприяє не лише успішній соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, але й формуванню гуманного, відкритого та толерантного суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Балла Л. В. Особливості організації інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. № 3, 2021. С. 110–115.

2. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку. Навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О. В. Чеботарьової, О. І. Мякушко. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

3. Мартинчук О. В. Компетентнісний підхід до фахової підготовки вчителів-дефектологів для забезпечення освітньої інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 153–158. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_24_35

4. На замітку вихователям інклюзивних груп. Інклюзивна група в дитячому садку: що робить вихователь. URL : <https://5.zdo.zhitomir.ua/wp-content/uploads/2022/02/na-zamitku-vyhovatelyam-inklyuzyvnyh-grup.pdf>

5. Про освіту. Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2017, № 38–39, ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

6. Ярмола Н. А., Квітка Н. О., Лапін А. В., Коваль-Бардаш Л. В. Організація інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 156 с.

УДК 376:37.091.3+159.922.7

Василь ЛІСОВ

Науковий керівник: Оксана ЗАКУСИЛО

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Інклюзивна освіта в Україні сьогодні є одним із ключових напрямів реформування освітньої системи. Вона передбачає створення умов для рівного доступу до навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Проте лише формальне включення таких дітей у загальноосвітній простір не гарантує їхньої успішної

соціалізації та розвитку. Необхідним є застосування інноваційних методик виховання, які враховують індивідуальні особливості розвитку, психоемоційний стан, соціальні потреби та потенціал кожної дитини.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що традиційні педагогічні методи часто не відповідають сучасним викликам. Вони не забезпечують достатньої гнучкості та індивідуалізації, що особливо важливо у роботі з дітьми з ООП. Інноваційні технології виховання дозволяють поєднувати гуманістичний підхід із сучасними психолого-педагогічними практиками, створюючи умови для гармонійного розвитку особистості.

Серед найбільш поширених інноваційних методик варто виділити арт-терапевтичні технології, які включають музикотерапію, казкотерапію, пісочну терапію, малювання. Вони сприяють розвитку емоційної сфери, зниженню тривожності, формуванню позитивної самооцінки [1]. Методика Марії Монтессорі орієнтована на розвиток сенсорних навичок, самостійності та відповідальності, що є надзвичайно важливим для дітей з ООП [3]. Вальдорфська педагогіка забезпечує виховання через мистецтво, ритм життя та духовні цінності, формуючи цілісне бачення світу [4].

Інтерактивні методи, такі як групові дискусії, тренінги, рольові ігри, сприяють розвитку комунікативних здібностей та соціальних навичок. Вони дозволяють дітям з ООП відчувати себе повноцінними учасниками колективу, навчитися співпрацювати та взаємодіяти з іншими. Цифрові технології відкривають нові можливості для корекційної роботи: адаптивні програми, мобільні додатки, інтерактивні платформи забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу та підвищують його ефективність.

Окрему увагу заслуговують інноваційні корекційні практики, такі як су-джок терапія, мнемотехніки, сенсорні кімнати. Вони дозволяють працювати з різними аспектами розвитку дитини – від моторики до когнітивних процесів. Використання таких методик підвищує ефективність виховного процесу та сприяє інтеграції дітей у суспільство.

Важливим аспектом є психолого-педагогічні засади інноваційних методик. Виховання дітей з ООП потребує врахування їхнього емоційного інтелекту, формування позитивної самооцінки та створення умов для саморозвитку. Педагог у цьому процесі виступає не лише наставником, а й фасилітатором, який допомагає дитині розкрити свій потенціал.

Практичні приклади застосування інноваційних методик свідчать про їхню ефективність. Модульно-розвивальне навчання дозволяє поступово формувати навички через невеликі блоки, що особливо важливо для дітей з ООП. Проєктне навчання сприяє розвитку командної роботи, відповідальності та креативності. Ігрові технології забезпечують соціалізацію та розвиток комунікативних здібностей. Арт-терапія допомагає знизити рівень тривожності та розвинути емоційну сферу. Цифрові інструменти, такі як інтерактивні дошки та мобільні додатки, відкривають нові можливості для розвитку мовлення та мислення [1; 2].

Разом із тим існують певні виклики у впровадженні інноваційних методик. Це, зокрема, недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти, брак підготовки педагогів до використання новітніх технологій, а також потреба у створенні універсальних програм виховання, які враховують різні категорії дітей з ООП.

Перспективи розвитку інноваційних методик виховання дітей з ООП полягають у інтеграції міжнародного досвіду, розвитку цифрових технологій, створенні універсальних програм та підготовці педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Важливим є також поєднання українських традицій виховання з сучасними інноваційними практиками, що дозволяє створювати ефективні моделі виховання для різних категорій дітей [4].

Таким чином, інноваційні методики виховання дітей з ООП є ключовим чинником їхньої інтеграції у суспільство. Вони забезпечують розвиток особистості, формування життєвих компетентностей та сприяють соціальній адаптації. Подальший прогрес можливий за умови державної підтримки, підготовки педагогів та впровадження міжнародного досвіду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Манукян О., Мирошниченко О. Інноваційні технології в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. *Педагогічні науки*. 2021. №4. С. 45–52.
2. Михальська С.А. Особливості використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами *Педагогіка та психологія*. 2022. №48(1). С. 120–126.
3. Монтессорі М. Відкриття дитини. Київ: Школа, 2019. 320 с.
4. Вальдорфська педагогіка: сучасні підходи та практика. За ред. І. Гаврилюк. Львів: Світ, 2020. 280 с.

УДК 159.922.76-056.264

Вікторія МАЙСТРУК

ПСИХОДІАГНОСТИКА ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У сучасних умовах розвитку спеціальної освіти особливої актуальності набуває проблема психічного здоров'я дітей із порушеннями мовлення. Мовленнєві труднощі часто супроводжуються емоційними порушеннями, серед яких значне місце займає тривожність. Вона негативно впливає на комунікативну активність дитини, її соціальну адаптацію, навчальну діяльність та загальний психоемоційний стан.

Науковці зазначають, що діти з мовленнєвими порушеннями нерідко характеризуються невпевненістю у собі, емоційною напруженістю, страхом помилки та уникненням ситуацій мовленнєвої взаємодії [1]. Підвищений рівень тривожності може формуватися внаслідок труднощів спілкування, негативного досвіду взаємодії з однолітками або дорослими, а також через усвідомлення власного мовленнєвого дефекту.

Особливо вразливими є діти дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки саме у цей період активно формується самооцінка, комунікативна компетентність та система міжособистісних взаємин. Наявність мовленнєвих порушень може викликати у дитини почуття сором'язливості, соціальної ізоляції та страху публічного висловлювання. У деяких випадках це призводить до зниження пізнавальної активності та уникнення участі у спільній діяльності.

Дослідники підкреслюють, що тривожність у дітей із порушеннями мовлення проявляється не лише на емоційному, а й на поведінковому рівні. Це може виявлятися у скутості під час спілкування, труднощах встановлення контакту, підвищеній втомлюваності, порушеннях концентрації уваги та небажанні відповідати на заняттях [4]. У складних ситуаціях мовленнєвої взаємодії дитина часто очікує негативної оцінки з боку оточення, що посилює внутрішнє напруження.

Водночас емоційний стан дитини безпосередньо впливає на ефективність логопедичної роботи. Високий рівень тривожності може ускладнювати формування мовленнєвих навичок, знижувати мотивацію до занять та перешкоджати активній взаємодії з фахівцем. Саме тому важливим є своєчасне виявлення емоційних труднощів та створення психологічно безпечного середовища під час корекційної роботи.

У логопсихології тривожність розглядається як психоемоційний стан, який суттєво впливає на розвиток особистості дитини та ефективність корекційної роботи. Дослідники наголошують на необхідності комплексного підходу до вивчення дітей із мовленнєвими порушеннями, що передбачає поєднання логопедичної та психодіагностичної оцінки [4].

Психодіагностика тривожності у дітей із порушеннями мовлення має важливе значення для своєчасного виявлення емоційних труднощів та побудови індивідуальної корекційно-розвиткової програми. Для діагностики можуть використовуватись спостереження, бесіди, проєктивні методики, тестування рівня тривожності, а також аналіз особливостей поведінки дитини у процесі комунікації та навчальної діяльності.

Особливу увагу під час психодіагностичного обстеження необхідно звертати на емоційні реакції дитини у ситуаціях мовленнєвого навантаження. Діти можуть демонструвати уникнення відповідей, скутість, підвищену чутливість до зауважень, труднощі у встановленні контакту з однолітками та дорослими. Такі прояви нерідко свідчать про внутрішню напругу та страх негативного оцінювання.

Важливим компонентом психодіагностики є вивчення самооцінки дитини та особливостей її соціальної взаємодії. Наявність мовленнєвого дефекту часто впливає на формування уявлення про себе, що може проявлятися у невпевненості, пасивності або, навпаки, захисних поведінкових реакціях. У деяких дітей спостерігається підвищена залежність від думки оточення та труднощі адаптації у колективі [2].

Комплексна психодіагностика дозволяє не лише визначити рівень тривожності, але й виявити чинники, які сприяють її виникненню. До таких чинників можуть належати особливості сімейного виховання, труднощі комунікації, негативний досвід

навчання, недостатня підтримка з боку оточення або тривале переживання власної мовленнєвої неспроможності. Врахування цих аспектів дає змогу більш ефективно організувати психолого-педагогічний супровід дитини.

Крім того, результати психодіагностичного обстеження є важливими для визначення оптимальних методів корекційної роботи. Вони допомагають фахівцям адаптувати форми взаємодії, обирати індивідуальний темп роботи, створювати атмосферу психологічного комфорту та підтримки. Це сприяє зниженню емоційного напруження, підвищенню мотивації до занять і розвитку комунікативної активності дитини.

Психодіагностика тривожності у дітей із порушеннями мовлення є важливою складовою комплексного психолого-логопедичного супроводу. Її результати дозволяють своєчасно виявити емоційні труднощі, визначити індивідуальні особливості розвитку дитини та забезпечити більш ефективну корекційну допомогу.

За даними досліджень, емоційна сфера дітей із тяжкими порушеннями мовлення характеризується підвищеною вразливістю, нестійкістю самооцінки та труднощами соціальної взаємодії [3]. Це підтверджує необхідність урахування психологічних особливостей під час організації логопедичного супроводу.

У багатьох дітей із мовленнєвими порушеннями спостерігаються труднощі у вираженні власних емоцій та потреб, що може призводити до внутрішнього напруження, замкненості або конфліктності. Через обмежені можливості повноцінної комунікації дитина нерідко відчуває нерозуміння з боку оточення, що негативно позначається на формуванні міжособистісних стосунків. Унаслідок цього підвищується ризик виникнення емоційної дезадаптації та зниження рівня соціальної активності.

Особливо важливим є врахування психологічного стану дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища. Діти з порушеннями мовлення можуть переживати труднощі під час взаємодії з однолітками, боятися відповідати перед класом або уникати ситуацій, які потребують активного мовленнєвого контакту. Постійне емоційне напруження здатне посилювати мовленнєві труднощі та негативно впливати на результати навчання.

Важливим аспектом психодіагностики є не лише визначення рівня тривожності, але й виявлення чинників, які її зумовлюють. Це дозволяє підвищити ефективність корекційної роботи, створити сприятливе емоційне середовище та забезпечити гармонійний розвиток дитини.

Суттєве значення має також співпраця фахівців із батьками дитини. Психологічна підтримка сім'ї, інформування про особливості емоційного розвитку дітей із мовленнєвими порушеннями та формування адекватних способів взаємодії сприяють зниженню рівня тривожності та покращенню емоційного стану дитини. Позитивна атмосфера у сім'ї та підтримка з боку дорослих є важливими чинниками успішної соціалізації та розвитку комунікативної впевненості.

Не менш важливим є створення ситуації успіху під час логопедичних занять. Використання ігрових методів, підтримувальної комунікації, емоційного

підкріплення та індивідуального підходу допомагає зменшити страх помилки й активізувати мовленнєву діяльність дитини. У процесі корекційної роботи доцільно поєднувати логопедичний вплив із психологічними методами розвитку емоційної стійкості та впевненості у собі.

Отже, психодіагностика тривожності у дітей із порушеннями мовлення є важливим напрямом міждисциплінарної взаємодії психолога та логопеда. Своєчасне виявлення емоційних труднощів сприяє підвищенню ефективності корекційної роботи, покращенню комунікативних навичок та психологічного благополуччя дитини. Комплексний підхід до психодіагностики та корекційного супроводу дозволяє враховувати індивідуальні особливості розвитку дитини, забезпечувати її емоційний комфорт та створювати умови для успішної адаптації у соціальному середовищі.

Список використаних джерел та літератури

1. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. *Логопсихологія* : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 293 с.
2. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. *Психологічний словник-довідник* : навч. посіб. Київ : Каравела, 2020. 418 с.
3. Трофименко Л. І. Особливості емоційного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення // *Логопедія*. 2017. № 12. С. 74–81.
4. Шеремет М. К. *Логопедія* : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Слово, 2018. 856 с.

УДК 378.015.3:159.98:615.851.8

Наталія МАНДРУК

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Арт-терапевтичні засоби дозволяють спрощувати перешкоди, що стоять на заваді відновлення внутрішніх ресурсів особистості в умовах війни. Складність здоров'язберігаючого чинника в адаптації особистості до умов війни визначається в невизначеності очікуваних подій. Це провокує прояв тривоги, розчарування, страхів, підвищення збудження афектів, страхітливості, песимізм або надмірну веселість. Арт-терапевтичні засоби активізують визначення власного потенціалу, особистісних ресурсів, актуалізацію потреб, бажань, підвищують рівень внутрішньої ресурсності. Саме арт-терапія дає можливість вивільнення внутрішніх ресурсів особистості, їх актуалізацію. Підбір, адаптація і впровадження цих методів в практичні завдання освітнього процесу, сетінг проведення їх, особливості застосування є однією з найактуальніших завдань в умовах війни.

Вивчення внутрішніх ресурсів студентів набуває особливої актуальності, оскільки вони тісно пов'язані з процесами соціалізації, адаптації до освітнього середовища, академічною успішністю, міжособистісними взаєминами та психічним здоров'ям. Саме внутрішні ресурси забезпечують здатність особистості зберігати психологічну рівновагу, долати труднощі та конструктивно реагувати на стресові обставини.

Інтенсивне навчання, поєднане з необхідністю постійно бути на зв'язку, швидко реагувати на зміни та відповідати сучасним вимогам, може призводити до поступового виснаження ресурсного потенціалу студентів. Недосипання, постійна зайнятість, надмірне інформаційне навантаження та відсутність повноцінного відпочинку знижують рівень енергії, мотивації та емоційної стійкості. У результаті послаблюється здатність до саморегуляції, концентрації уваги та ефективного навчання [8].

Особливо гостро проблема збереження внутрішніх ресурсів постає в умовах війни. Постійна тривога, невизначеність майбутнього, вимушені зміни життєвих обставин і інформаційне перенасичення значно посилюють психологічне навантаження на студентську молодь. Воєнні події впливають на всі сфери життя, зокрема й на освітній процес, ускладнюючи адаптацію до навчання та підтримання стабільного психоемоційного стану.

Студенти як одна з найбільш чутливих соціальних груп особливо гостро реагують на кризові виклики. Період професійного становлення та особистісного розвитку збігається для них із необхідністю долати наслідки воєнного стресу. За таких умов внутрішні ресурси набувають значення ключового чинника життєстійкості, що допомагає зберігати мотивацію, навчальну активність і здатність планувати майбутнє.

Проблема відновлення внутрішніх ресурсів студентів у період війни потребує детального наукового аналізу. Розуміння чинників, які послаблюють або підтримують ресурсний стан особистості, є необхідною передумовою для створення ефективних психолого-педагогічних стратегій підтримки студентської молоді.

Воєнний стан суттєво змінює функціонування системи вищої освіти. Освітній процес відбувається в умовах нестабільності, інформаційного перевантаження та підвищеного рівня емоційної напруги. Це безпосередньо впливає на психологічний стан студентів.

У здобувачів освіти спостерігається зниження концентрації уваги, труднощі у довготривалій мотивації, підвищена тривожність та емоційна втома. Такі стани ускладнюють навчальну діяльність і знижують ефективність засвоєння знань.

Особливістю сучасної ситуації є те, що традиційні педагогічні інструменти не завжди забезпечують достатній рівень психологічної підтримки. Це актуалізує потребу у впровадженні методів, які поєднують навчальну та терапевтичну функції. Одним із таких підходів є арттерапія.

Проблема психологічного благополуччя особистості в кризових умовах розглядається у працях Т. М. Титаренко, яка підкреслює значення внутрішніх ресурсів як основи стійкості та адаптації [8].

О. Л. Вознесенська визначає арттерапію як ефективний метод роботи з емоційними станами, що дозволяє знижувати рівень психологічної напруги та сприяє відновленню внутрішньої рівноваги [1].

У дослідженнях НАПН України наголошується на необхідності психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану та створення безпечного освітнього середовища [4; 5].

Арттерапія постає як ефективний інструмент подолання стресових станів завдяки здатності активізувати внутрішні ресурси особистості, сприяти емоційному розвантаженню, самопізнанню та розвитку адаптивних стратегій. Описано основні техніки арттерації – ізотерапію, мандалотерапію, драматерапію, фототерапію, пісочну терапію тощо – та проаналізовано їхні терапевтичні можливості. Встановлено, що ці методики особливо ефективні у роботі із студентами, які перебувають під тривалим емоційним навантаженням [3].

Арттерапія як метод психологічної допомоги передбачає застосування широкого технік, які дозволяють людині безпечно виразити внутрішні переживання, знизити рівень тривожності, активізувати емоційні та когнітивні ресурси. Основна перевага цього методу полягає у використанні невербальних форм самовираження, що особливо цінується у випадках, коли комунікація ускладнена або небажана. В основі арттерації лежить принцип символічного представлення емоційного досвіду через візуальні, аудіальні, рухові та інші канали.

Драматерапія, яка поєднує елементи гри, театру та фантазії, є цінною для труднощі з вираженням емоцій або перебуває у стані емоційного шоку. Рольові ігри дозволяють у безпечному середовищі пережити травматичну подію з новою перспективи, відреагувати пригнічені емоції та знайти альтернативні способи реагування.

Фототерапія та пісочна терапія забезпечують доступ до глибин несвідомого. Робота з фотографіями активізує рефлексивні процеси, допомагає людині побачити себе і свій досвід у ширшому контексті. Пісочна терапія, у свою чергу, дозволяє зняти захисні бар'єри та символічно репрезентувати внутрішні конфлікти, що особливо важливо при роботі з дітьми та дорослими, які не готові до вербального діалогу [2].

Отже, техніки арттерації різноманітні як за засобами, так і за цільовими ефектами. Їхнє використання в освітньому середовищі, зокрема для підтримки психологічного здоров'я студентів, є перспективним напрямом сучасної психотерапії. Раціональне поєднання технік з урахуванням індивідуальних особливостей та запиту дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси особистості для відновлення емоційного балансу та профілактики професійного вигорання.

Арттерапія активно застосовується в Україні як ефективний метод подолання стресових станів у різних соціальних групах. Останнім часом наукові дослідження українських психологів дедалі частіше висвітлюють практичний досвід застосування арт терапевтичних методик у кризових умовах та під час війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Вознесенська О. Л. Арттерапія в подоланні психічної травми : навч. посіб. К. : Золоті ворота, 2022. 214 с.
2. Дорофей С. В. Арттерапія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2025. 194 с.
3. Зінченко С. В. Арт-терапія як засіб подолання стресових станів. Науковий часопис НПУ. 2020.

4. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Психологічне благополуччя та підтримка особистості в кризових умовах. Київ, 2023.
5. НАПН України. Освіта України в умовах воєнного стану: психологічні виклики та шляхи підтримки. Київ, 2024.
6. Помиткін Е. О., Горбунова В. В. Психологічний супровід освітнього процесу в умовах дистанційного навчання : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2023.
7. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020.
8. Hass-Cohen N., Findlay J. C. Art Therapy and the Neuroscience of Relationships, Creativity, and Resiliency. W. W. Norton & Company, 2015. 480 p.
9. Malchiodi C. A. Trauma and Expressive Arts Therapy: Brain, Body, and Imagination in the Healing Process. Guilford Publications, 2020. 322 p.

УДК 159.944:355.01

Володимир МОГІЛЕВСЬКИЙ

Науковий керівник: Олена ЖУРАВЛЬОВА

ДО ПИТАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сучасні умови повномасштабної війни в Україні зумовлюють тривалий і надінтенсивний вплив бойового стресу на психічне здоров'я військовослужбовців. Постійна загроза життю, втрати побратимів, фізичне виснаження, морально-етичні дилеми та тривала невизначеність створюють надзвичайно складні умови психологічного функціонування. У таких обставинах особливого значення набуває здатність військовослужбовців ефективно долати стресові ситуації, зберігати психічну рівновагу, боєздатність і внутрішні ресурси, що безпосередньо пов'язано з феноменом резильєнтності.

Резильєнтність розглядається як інтегративна психологічна характеристика особистості, що відображає здатність адаптуватися до екстремальних умов, відновлюватися після психотравмівних подій та зберігати відносно стабільний рівень функціонування. Водночас наукові дослідження засвідчують, що високий або низький рівень резильєнтності зумовлює відмінності у виборі та ефективності копінг-стратегій, які використовуються військовослужбовцями для подолання стресу. Саме копінг-стратегії виступають безпосереднім психологічним механізмом реагування на бойові та післябойові стресори, визначаючи ризик розвитку дезадаптивних станів, зокрема тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу та емоційного вигорання.

Актуальність дослідження особливостей копінг-стратегій у військовослужбовців з різним рівнем резильєнтності зумовлена необхідністю глибшого розуміння індивідуально-психологічних чинників психологічної стійкості в умовах війни. Недостатня ефективність або домінування дезадаптивних копінг-

стратегій у військових з низьким рівнем резильєнтності може призводити до накопичення психоемоційного напруження та ускладнювати процес психологічної реабілітації. Водночас вивчення конструктивних копінг-патернів, притаманних військовослужбовцям із високою резильєнтністю, відкриває можливості для розробки цілеспрямованих психопрофілактичних і корекційних програм.

Термін «копінг» уперше було використано Л. Мерфі у 1962 році в контексті дослідження подолання дітьми кризових ситуацій розвитку. У цьому підході копінг розглядається як активна діяльність особистості, спрямована на подолання складних життєвих обставин або проблемних ситуацій. Він поєднує як вроджені форми реагування (рефлекси, інстинкти), так і набуті, більш складні механізми, зокрема самоконтроль, стримування та цілеспрямовану поведінкову регуляцію [6; 10].

У науковій літературі поняття «копінг» використовується у широкому значенні та має низку синонімічних відповідників, серед яких: системи регуляції стресу, моделі вирішення проблемних ситуацій, життєві стратегії, типи переживання, а також копінг-стратегії, копінг-поведінка і копінг-навички.

За позицією українських дослідників С. Корсун і Т. Ткачук, цей термін займає проміжне місце між двома напрямками у психології особистості. Перший орієнтований на аналіз ситуаційного контексту, в якому перебуває індивід, тоді як другий акцентує увагу на індивідуальних, змінних характеристиках людини, що проявляються залежно від конкретних обставин. Відтак подолання труднощів постає як динамічний процес, у межах якого особистість застосовує різні стратегії, комбінуючи їх залежно від ситуації, адже жодна з них не є універсально ефективною [7].

У праці Р. Френкін «Мотивація поведінки: біологічні, когнітивні та соціальні аспекти» поняття копіngu розглядається у тісному зв'язку зі стресом. Стрес інтерпретується як процес адаптації до загрози або виклику і супроводжується широким спектром емоційних реакцій – від негативних (сором, фрустрація, гнів) до позитивних. Важливим є те, як саме людина інтерпретує подію: як загрозу чи як виклик. У першому випадку виникає дистрес, у другому – еустрес. Саме оцінка ситуації як виклику активізує копінг-реакції, що свідчить про можливість розвитку ефективних способів подолання труднощів через навчання і практику [13, с. 411–419].

Таким чином, копінг постає як складний, багаторівневий механізм взаємодії особистості зі стресом, що поєднує біологічні, когнітивні та поведінкові компоненти і відіграє ключову роль у забезпеченні адаптації до складних життєвих умов.

Згідно з підходом Е. Хайм, копінг-стратегії доцільно розглядати через призму трьох основних сфер психічної діяльності – емоційної, когнітивної та поведінкової. Відповідно до рівня їх адаптивності вони поділяються на адаптивні, частково адаптивні та неадаптивні, що відображає ступінь ефективності подолання складних життєвих ситуацій.

Д. Аміркан підкреслює відносну стабільність вибору копінг-стратегій упродовж життя особистості та виокремлює три базові напрями: орієнтацію на вирішення проблеми, звернення по соціальну підтримку та уникнення труднощів.

У свою чергу, Річардс пропонує більш диференційований підхід, виділяючи

копінг, спрямований на ситуацію (активний вплив, уникнення або пасивне переживання), на уявлення (аналіз та переосмислення інформації) та на оцінку (переоцінка подій і зміна життєвих орієнтирів) [15].

На сучасному етапі спостерігається суттєве розширення змісту поняття копінгу та інтенсивний розвиток досліджень у різних галузях психології. У професійній психології акцент робиться на вивченні реакцій особистості на стресові ситуації, що визначають рівень її стресостійкості та здатність до емоційної саморегуляції (В. Абабков, Ж. Вірна, Л. Дика, В. Зазикіна та ін.) [10, с. 17].

У межах психології особистості копінг розглядається як ситуативний прояв життєвого стилю, спрямований на досягнення психологічного благополуччя (І. Аршава, О. Брюханов, Є. Носенко та ін.) [4; 12].

Клінічна психологія зосереджується на виявленні дезадаптивних і саморуйнівних копінг-стратегій, що можуть сприяти формуванню девіантної поведінки (В. Лапчук, Я. Мацегора та ін.) [9; 11].

Водночас у крос-культурній та соціальній психології особлива увага приділяється вивченню копінгу в умовах адаптації до нових соціокультурних середовищ, зокрема серед внутрішньо переміщених осіб. У цих дослідженнях аналізуються чинники вибору копінг-стратегій та їхній вплив на ефективність адаптації (Н. Афанасьєва, І. Леонова, Л. Сердюк та ін.).

Слід зауважити, що на сьогодні не існує єдиної універсальної класифікації копінг-стратегій, так само як і узгодженої системи класифікації психологічних захисних механізмів. Водночас у межах різних теоретичних підходів виокремлено низку найбільш обґрунтованих і інформативних моделей, які дозволяють систематизувати копінг-поведінку.

Попри значний науковий інтерес до проблематики, як зазначають Н. Родіна та А. Коваленко у праці «Дослідження копінг-поведінки: тенденції та перспективи», в Україні дослідження копінгу все ще перебувають на етапі становлення, що зумовлює потребу в подальшому теоретичному та емпіричному опрацюванні цього феномена [5].

У сучасному суспільстві поширеним є уявлення про те, що резильєнтні особистості є природженими оптимістами, які майже не переживають негативних емоцій і мислять виключно в позитивному ключі. Проте таке трактування є спрощеним. Насправді високий рівень резильєнтності пов'язаний передусім із розвиненістю ефективних копінг-стратегій, що забезпечують здатність людини адекватно реагувати на труднощі та успішно їх долати. Йдеться не про уникнення негативних переживань, а про вміння підтримувати внутрішній баланс між позитивними й негативними емоціями з тенденцією до конструктивного, оптимістичного бачення ситуації.

Резильєнтність розглядається як здатність особистості відновлюватися після впливу стресових чинників і повертатися до попереднього рівня функціонування. Водночас у ширшому розумінні вона передбачає не лише відновлення, а й потенціал до подальшого розвитку в умовах несприятливих обставин.

Термін «resilience» був уперше використаний Еммі Вернер у межах досліджень дітей, які зростали в умовах підвищеного ризику, зокрема в сім'ях, де матері мали тяжкі психічні розлади. Попри несприятливі умови, значна частина цих дітей зберегла здатність до гармонійного розвитку, що проявилось у сформованості соціальної компетентності, впевненості в собі та психологічній стійкості [1].

У сучасній психології поняття резильєнтності інтерпретується по-різному, однак зберігає спільну сутність – здатність ефективно протистояти стресовим впливам. Відмінності у підходах стосуються розуміння резильєнтності як стабільної особистісної риси або як динамічного процесу, а також оцінки наслідків травматичного досвіду – як повернення до попереднього стану чи як руху вперед із новими особистісними ресурсами. У вітчизняній психологічній традиції додаткову складність у трактуванні цього феномена створює використання близьких за змістом понять, зокрема «життєстійкість» та «життєздатність».

У зарубіжній науковій традиції термін «resilience» використовується для позначення здатності особистості або системи ефективно адаптуватися до стресових впливів, відновлюватися після травматичних подій і успішно долати труднощі. Це поняття охоплює як психологічні, так і фізіологічні механізми, що забезпечують не лише витримку перед несприятливими обставинами, але й подальший розвиток у складних умовах.

Дослідники наголошують, що резильєнтність не є виключно вродженою характеристикою, а може формуватися і зміцнюватися впродовж життя завдяки навчанню, життєвому досвіду та цілеспрямованій практиці. У соціальному вимірі це поняття також застосовується до спільнот, підкреслюючи їх здатність адаптуватися до змін, долати кризи та відновлюватися після негативних подій. Таким чином, резильєнтність виступає багатовимірним феноменом, який проявляється як на індивідуальному, так і на груповому рівнях.

У вітчизняній психології відсутній єдиний підхід до трактування цього явища.

Зокрема, З. Кіреєва розглядає резильєнтність одночасно як процес і як властивість, що забезпечує успішну адаптацію до зовнішніх впливів [8, с. 5].

О. Чиханцова та К. Гуцол визначають її як здатність витримувати тиск негативних чинників і проявляти гнучкість у стресових ситуаціях [14, с. 33].

Е. Грішин підкреслює її роль як системоутворювального чинника життєстійкості особистості [3].

Водночас Л. І. Березовська акцентує на відмінності між життєстійкістю та резильєнтністю: якщо перша є відносно стабільною особистісною рисою, що формується протягом життя, то друга постає як процес реагування на конкретну проблемну ситуацію [2, с. 27].

У науковій літературі також спостерігається різноманітність підходів до інтерпретації змісту цього феномена: одні автори ототожнюють його з життєздатністю, інші розглядають у контексті адаптації та дезадаптації, а також у площині формування моральних цінностей і життєвих орієнтацій, особливо у підлітковому та юнацькому віці.

До основних характеристик резильєнтності належать: здатність швидко адаптуватися до змін і стресових умов; уміння регулювати емоційні стани та зберігати психологічну рівновагу; наявність соціальної підтримки; орієнтація на позитивний результат; когнітивна гнучкість; здатність до аналізу та прийняття ефективних рішень; розвинене саморозуміння; а також наявність чітких життєвих цілей і мотивації.

Сучасні дослідження також спрямовані на виокремлення структурних компонентів резильєнтності, серед яких найчастіше називають особистісні якості, внутрішні ресурси та систему соціальних взаємин.

Отже, психологічна резильєнтність є складним і багатовимірним феноменом, що забезпечує здатність особистості відновлюватися після стресових впливів із збереженням наявних ресурсів. Це, у свою чергу, виступає важливою передумовою підтримання психічного здоров'я та досягнення стабільного особистісного розвитку.

Отже, узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що резильєнтність є ключовим психологічним ресурсом особистості, який забезпечує ефективну адаптацію до складних життєвих обставин, подолання стресових впливів та відновлення після них. Вона не обмежується лише здатністю «витримувати» труднощі, а передбачає активне використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів, зокрема конструктивних копінг-стратегій, що визначають успішність подолання кризових ситуацій.

Водночас резильєнтність має багатовимірний характер і може розглядатися як процес, властивість і результат взаємодії особистості з навколишнім середовищем. Відсутність єдиного підходу до її трактування зумовлює різноманітність наукових інтерпретацій, однак спільним залишається розуміння її як здатності до психологічної стійкості, гнучкості та розвитку в умовах стресу.

Таким чином, формування та розвиток резильєнтності, а також ефективних копінг-стратегій виступають важливою умовою збереження психічного здоров'я, підвищення адаптивного потенціалу особистості та забезпечення її гармонійного функціонування в сучасних, зокрема кризових, умовах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андреева Я. Ф. Професійний розвиток особистості: пошук ресурсів Режим доступу: http://psytir.org.ua/upload/journals/2.20/authors/2018/Andreeva_Y_F_Litovchenko_N_F_Profesijnyj_rozvytok_osobystosti_poshuk.pdf
2. Березовська Л. І. Теоретичні аспекти дослідження життєздатності особистості. Вісник Національного університету оборони України. 2017. № 1 (48). С. 26–30.
3. Грішин Е. Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2021. Вип. 64. С. 62-81.
4. Когут О. Структурний аналіз психологічних складових стресостійкості патрульних поліцейських. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 2. С. 158– 164.

5. Коваленко А. Б., Родіна Н. В. Дослідження копінг-поведінки: Тенденції та перспективи. URL: <http://dspace.onu.edu.ua> (дата звернення 26.04.2026).
6. Корольчук В. М. Психологічна характеристика стресостійкості особистості. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : зб. наук. пр. за матеріалами всеукр. наук.-практ. Круглого столу. Київ, 2017. С. 65–77.
7. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Психологія діяльності працівників податкової міліції : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 194 с.
8. Кіреєва З. О. Предиктори резильєнтності та оптимізму та оптимізму у осіб різного віку під час проживання пандемії SARS-COV-2. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2022. № 1. С. 5–10.
9. Лапчук В. С. Морально-психологічний стан військовослужбовців під час перебування в полоні. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 138–140.
10. Максименко С. Д. Основи генетичної психології. : навч. посіб. Київ : НППЦ Перспектива, 1998. 220 с.
11. Мацегора Я. В. Акцентуації характеру та темпераменту, як фактори суїцидального ризику у військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 143–147
12. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : колективна монографія / за заг. ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 260 с.
13. Улько Н. М. Розвиток внутрішньої ресурсності особистості як умова подолання кризових станів у дорослому віці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2020. Вип. 11. С. 104–118.
14. Чиханцова О. А. Життєстійкість самодетермінованої особистості. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2019. Том 6. Вип. 15. С. 368–375. URL: http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/app_v6_i15.pdf#page=368
15. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : наук. моног. / за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 512 с.

УДК 159.923:004.738.5-053.6

Алла МУДРИК

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ФОРМА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ

Умови стрімкої цифровізації сучасного суспільства зумовлюють глибокі зміни у способах життєдіяльності людини, висуваючи підвищені вимоги до її адаптаційного потенціалу та психологічної стійкості. Одним із ключових викликів інформаційної епохи є зростання поширеності інтернет-залежності, яка дедалі більше набуває ознак складної соціально-психологічної проблеми глобального масштабу, зокрема й у вітчизняному контексті. За умов соціально-економічної нестабільності та

інформаційного перенасичення особистість все частіше звертається до віртуального середовища як простору самореалізації, що, своєю чергою, може призводити до трансформації міжособистісних взаємин і формування адиктивних моделей поведінки.

Значна кількість наукових досліджень підтверджує зростання інтересу до проблематики інтернет-залежності, у межах якої аналізується як конструктивний потенціал цифрових технологій, так і їх можливий деструктивний вплив на психічне функціонування (О. П. Белінська, В. М. Бондаровська, Т. Б. Волобуєва, О. В. Дорохов, О. Т. Марків). Зокрема, Л. П. Журавльова акцентує на тому, що процеси інформатизації можуть ускладнювати перебіг соціалізації особистості, тоді як В. В. Посохова звертає увагу на трансформацію комунікативних стратегій і життєвих орієнтацій. Інші дослідники (Л. І. Гавришак, С. О. Мащак, І. І. Соловійова) пов'язують надмірне використання Інтернету зі зростанням девіантних форм поведінки. Серед психологічних наслідків інтенсивної взаємодії з мережею виокремлюють підвищення рівня тривожності (О. Л. Гірченко), агресивності (О. С. Пюра), а також зниження соціального інтелекту (О. О. Сасько).

Окремий напрям досліджень стосується аналізу мотиваційних передумов переваги онлайн-комунікації над безпосередньою взаємодією (О. Є. Войскунський), особливостей конструювання ідентичності у віртуальному просторі (О. П. Белінська, Х. І. Турецька), специфіки самопрезентації в соціальних мережах (В. І. Алтухов, М. Ю. Говорухіна), а також можливостей психологічної допомоги при формуванні залежності (Н. А. Залигіна, Б. Д. Карвасарський, С. В. Котов).

Особливої актуальності проблема набуває у підлітковому віці, який є сенситивним періодом становлення особистості. Активне використання Інтернету підлітками з метою комунікації, пізнання та самовираження підвищує їхню вразливість до розвитку адиктивної поведінки. Питання інтернет-залежності у підлітковому середовищі досліджували К. В. Аймедов, Т. С. Асланян, В. В. Білоущенко, С. В. Олендаренко, Н. В. Сергєєва, Н. В. Терещук, Л. М. Федоренко, Г. О. Хомич, Р. Т. Чарнецька, А. Ф. Шайдуліна та ін. У їхніх працях підкреслюється, що Інтернет виступає не лише провідним джерелом інформації (В. М. Дическул), а й середовищем формування гендерної ідентичності (В. К. Оліярник), а також платформою для поширення негативних соціальних явищ, зокрема кібербулінгу (Л. А. Найдьонова).

У результаті здійсненого теоретико-емпіричного дослідження проблеми інтернет-залежності у підлітковому віці сформульовано такі узагальнення:

Інтернет-залежність розглядається як різновид поведінкової адикції, що проявляється у нав'язливому прагненні до перебування в онлайн-середовищі, втраті контролю над тривалістю використання мережі, емоційній залученості у віртуальну взаємодію та негативному впливі на навчальну, соціальну й емоційну сфери життєдіяльності підлітка. Її прояви супроводжуються зниженням якості реальної комунікації, ослабленням самоконтролю, посиленням почуття відчуження та емоційною нестабільністю [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Встановлено, що ключовими чинниками формування інтернет-залежності є недостатній рівень саморегуляції, емоційна лабільність, підвищена тривожність, схильність до фрустрації та імпульсивності, а також соціальна ізоляція та дефіцит безпосереднього міжособистісного спілкування.

Підлітковий вік визначено як критично важливий період щодо формування залежних форм поведінки. Саме в цей час відбувається інтенсивне становлення особистісної ідентичності, трансформація емоційної та мотиваційної сфер, що зумовлює підвищену чутливість до зовнішніх впливів. Прагнення до самостійності та самоствердження у поєднанні з недостатньо сформованим критичним мисленням створюють сприятливі умови для виникнення інтернет-залежності [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Емпірико-діагностичне дослідження передбачало використання таких методик: тест К. Янга (адаптація В. Лоскутової та І. Семенова) – для діагностики рівня інтернет-залежності та виявлення поведінкових ознак залученості до мережевої активності; скринінгова діагностика комп'ютерної залежності, розроблену Л. М. Юр'євою та Т. Ю. Больбот (2006) – для виявлення ризику формування залежної поведінки та визначення її інтенсивності; опитувальник Г. Айзенка (EPI) – для визначення типологічних особливостей особистості за шкалами екстраверсії-інтроверсії та нейротизму, що дає змогу оцінити емоційно-вольову сферу та темпераментні передумови схильності до залежної поведінки; шкала самотності Рассела-Пеплау (UCLA Loneliness Scale) – для вимірювання рівня суб'єктивного відчуття самотності, соціальної ізоляції та дефіциту міжособистісних контактів, які можуть бути чинниками формування інтернет-залежності. Емпіричне дослідження було проведене на вибірці з 58 підлітків віком 11–14 років.

У результаті проведеного емпіричного дослідження інтернет-залежності серед підлітків віком 11–14 років ($n = 58$) було виявлено низку закономірностей, що дозволяють глибше зрозуміти психологічні особливості формування даного виду адиктивної поведінки.

Рівень сформованості інтернет-залежності за методикою К. Янга свідчить, що більшість опитаних мають помірний або виражений рівень залученості у віртуальну діяльність. Понад 60 % респондентів демонструють стійкі ознаки психологічної залежності від мережі Інтернет. Найбільш поширеними проявами є емоційне піднесення під час перебування онлайн, втрата контролю над тривалістю користування, зниження інтересу до навчання та реального спілкування.

За методикою Л. Юр'євої та Т. Больбот встановлено, що 43,1 % підлітків перебувають на першій стадії формування комп'ютерної залежності, а ще 29,3 % – на стадії емоційного «захоплення». Це вказує на зростання ризику переходу від ситуативного використання мережі до стійкої адиктивної поведінки. Для підлітків із підвищеним ризиком характерні порушення режиму сну, емоційна збудливість, труднощі самоконтролю та заміщення реальних контактів онлайн-спілкуванням. Отже, виявлено тенденцію до емоційної залежності від цифрового середовища, що виконує компенсаторну функцію у разі дефіциту позитивних соціальних взаємин.

Результати методики Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів» показали, що емоційний стан підлітків характеризується середнім рівнем тривожності ($M = 5,4$), фрустрації ($M = 4,9$) та помірною агресивністю ($M = 4,1$), тоді як ригідність ($M = 5,7$) є найвищою. Це свідчить про певну емоційну напруженість, внутрішню нестійкість і труднощі адаптації до соціальних вимог. Підлітки з вищими показниками тривожності та ригідності частіше звертаються до віртуальної реальності як до способу емоційного розвантаження або уникнення стресових ситуацій.

Дані за шкалою самотності (Д. Рассел, Л. Пеплау) засвідчили, що 53,4% підлітків переживають середній рівень самотності, а майже третина (29,4%) – високий. Це вказує на поширене відчуття соціальної ізоляції, нестачу підтримки з боку однолітків і сім'ї. Самотність виступає не лише емоційним станом, але й важливим психологічним предиктором інтернет-залежності, оскільки спонукає підлітків шукати прийняття та спілкування у віртуальному середовищі.

Отже, отримані дані свідчать, що інтернет-залежність у підлітковому віці є багатовимірним феноменом, який формується під впливом емоційних (тривожність, фрустрація), особистісних (ригідність, агресивність) і соціально-психологічних чинників (самотність, брак підтримки, дефіцит реального спілкування).

Більшість досліджуваних перебувають на межі між нормативним і надмірним використанням Інтернету, що потребує своєчасної профілактики, спрямованої на розвиток емоційної компетентності, саморегуляції, а також підтримку здорових соціальних контактів.

Таким чином, результати емпіричного етапу підтверджують, що високі рівні самотності, емоційної напруженості та тривожності є чинниками ризику розвитку інтернет-залежної поведінки у підлітків, тоді як сформовані навички самоконтролю та соціальної адаптації знижують імовірність її виникнення.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність прямого зв'язку між рівнем інтернет-залежності та емоційною нестабільністю, а також оберненого зв'язку з показниками соціальної адаптованості.

Встановлено, що інтернет-залежність виконує компенсаторну функцію, забезпечуючи задоволення потреб у визнанні, спілкуванні, контролі та емоційній підтримці, які залишаються нереалізованими у реальному житті. Разом із тим така форма поведінки сприяє поглибленню емоційної ізоляції, підвищенню рівня тривожності та внутрішніх конфліктів, що призводить до закріплення дезадаптивних копінг-стратегій.

Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості їх застосування у професійній діяльності шкільних психологів, педагогів і соціальних працівників з метою раннього виявлення та профілактики інтернет-залежності. Отримані дані можуть слугувати основою для розроблення програм психологічної просвіти, формування навичок саморегуляції, розвитку критичного мислення та відповідального використання цифрових технологій.

Перспективи подальших наукових пошуків пов'язані з розширенням вибірки дослідження, аналізом гендерних особливостей прояву інтернет-залежності,

порівнянням різних вікових груп, а також створенням комплексних профілактичних програм, що інтегрують індивідуальні, групові та сімейні форми психологічної підтримки.

Список використаних джерел та літератури

1. Асєєва Ю. О. Кіберадикції молоді як проблема XXI століття: монографія / О. : ННБК «АТБ» м. Львів, 2020. – 414 с.
2. Блохіна І. О. Феномен інтернет-залежності в сучасному суспільстві. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. – Том XIV. – С. 45–53.
3. Більбот Т.Ю. Фактори ризику розвитку комп'ютерної залежності в осіб молодого віку. Укр. вісн. психоневрології. 2014. Т. 12, вип. 4. С. 75-80.
4. Жданова І. А. Вплив новітніх інформаційних технологій на поширення нехімічних залежностей серед підростаючого покоління. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2018. № 4. С. 114–129.
5. Журавльова Л. П., Камінська О. П. Чинники та механізми інтернетзалежності від онлайн-ігор. Наука і освіта. 2018. № 7. – С. 44–48.
6. Костю С. Й., Сіладі Н. Є. Інтернет-залежність як актуальна проблема сучасної молоді. Науковий вісник Мукачівського державного університету Гуманітарні і суспільні науки. 2017. № 23 (18). С. 96–101.
7. Макаренко О., Постова О. Соціалізація підлітків та комп'ютерна залежність. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 2017.Т. 71. С. 23–27.

УДК 159.9

Тетяна НЕДОПАД, Тетяна ФЕДОТОВА

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ

Виклики, перед якими опинилося сьогодні українське суспільство, спочатку через епідемію COVID-19, потім через широкомасштабну війну, змусили багато людей змінити усталений спосіб життя та адаптуватися до нових умов. Відповідно актуалізується потреба звернення фокусу уваги особистості на себе, власні переживання, необхідність зниження рівня тривожності та застосування ефективних копінг-стратегій подолання стресових ситуацій. Пропонуємо зосередити фокус уваги на особах підліткового віку, які в силу свої вікових особливостей є вразливішими в контексті переживання негативних емоційних станів як в умовах вирування пандемії COVID-19, так й в умовах війни [4, 5].

Поняття «копінг» (від англійського слова «соре» – «долати» або «справлятися»). Копінг – це дії людини, спрямовані на подолання стресу. Цей термін вперше був використаний у психологічній літературі в 1962 році Л. Мерфі, який досліджував способи, якими діти задовольняють свої потреби під час криз розвитку [1, 2].

Представники психодинамічного підходу вважають копінг механізмом психологічного захисту, які індивід використовує для зниження напруження. Проте,

П. Крамер, Б. Компас, А. Томсен і М. Водсворт зазначають, що копінг є усвідомленою та цілеспрямованою діяльністю людини, яка прагне вирішити проблемну ситуацію, що зазвичай виникає через зовнішні обставини. Науковці розмежовують поняття копінгу та захисних механізмів [3, 6].

З точки зору диспозиційного підходу копінг розглядається як відносно стабільна схильність людини реагувати на загрозові ситуації певним чином. На думку К. Шефера та Р. Горзуха, особа має тенденцію використовувати сталі методи подолання проблем протягом тривалого часу, оскільки її особистісні характеристики залишаються майже незмінними. Однак таке розуміння копінгу як стереотипної реакції у стресових ситуаціях ускладнює вивчення його варіативності [1, 2, 3].

Найпопулярнішим підходом до вивчення копінгу є транзакційний підхід Р. Лазаруса та С. Фолькмана. Вчені ввели концепцію копінг-стратегій – усвідомлених методів подолання стресу та адаптації до взаємодії з навколишнім середовищем. Копінг-стратегії – це актуальні емоційні, когнітивні та поведінкові реакції особистості на сприйняту загрозу, що використовуються для управління стресом. Науковці виділяють основні копінг-стратегії: планування вирішення проблеми; конфронтуючий копінг; прийняття відповідальності; самоконтроль; позитивна переоцінка; пошук соціальної підтримки; дистанціювання; уникнення і бігство від проблеми [7].

З метою визначення особливостей вияву копінг-стратегій в підлітків із різним рівнем тривожності на базі Комунального закладу Волинський науковий ліцей Волинської обласної ради проведено емпіричне дослідження. За методиками «Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна» та «Копінг-тест Лазаруса (Р. Лазарус, С. Фолкман)» було продіагностовано 58 учні 10-х класів (36 хлопців та 22 дівчини).

Респонденти були поділені на дві групи: група 1 – підлітки з високим та вище середнього рівня тривожності (32 осіб) та група 2 – респонденти з середнім та нижче середнього рівня тривожності (26 осіб). Вік усіх опитуваних коливався від 15 до 16 років. Середньогрупові результати діагностованих двох груп за методикою «Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна» подано на рис.1.

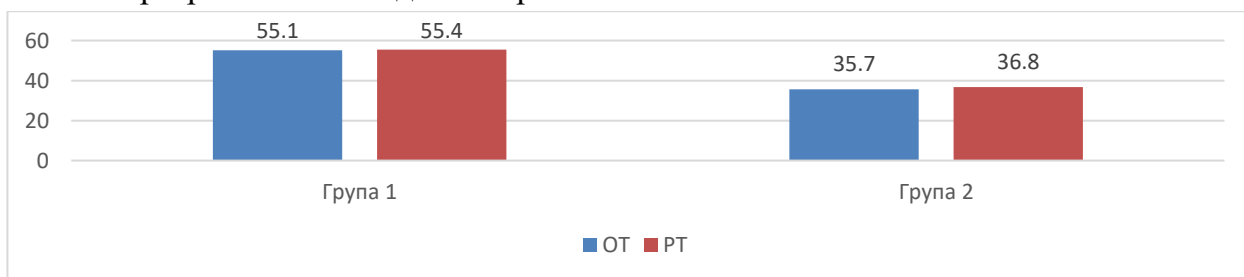

Рис.1 Середньогрупові результати діагностованих двох груп за методикою «Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна»

Як бачимо з рис.1. вищий рівень реактивної та особистісної тривожності було визначено у респондентів першої групи – $X_{сер}=55,1$ та $X_{сер}=55,4$, відповідно. В підлітків другої групи відповідні показники є нижчими: реактивної – $X_{сер}=36,8$ та особистісної тривожності $X_{сер}= 35,7$. Статистично значущі відмінності у результатах діагностованих двох груп було визначено за шкалами: особистісної тривожності

($F=39,1$, при $\alpha \leq 0,001$) та реактивної тривожності ($F=32,03$, при $\alpha \leq 0,001$).

Середньогрупові результати діагностованих двох груп за методикою «Копінг-Тест Лазаруса» зображено на рис.2.

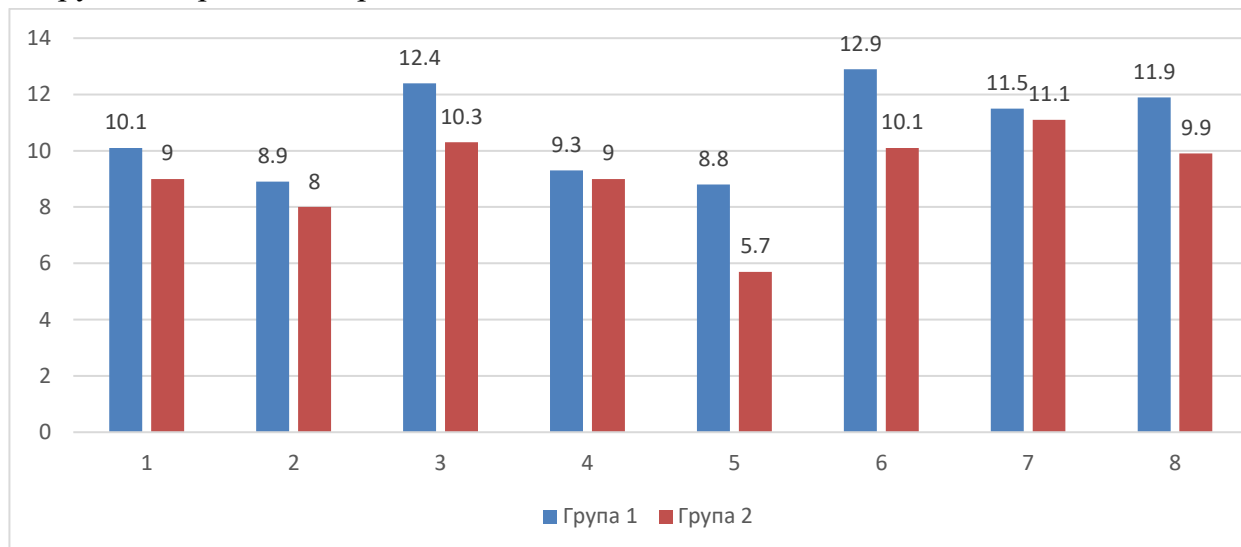

Рис.2. Порівняння середньогрупових результатів діагностованих двох груп за методикою «Копінг-Тест Лазаруса»

Примітка: 1 – конфронтаційний копінг, 2 – дистанціювання, 3 – самоконтроль, 4 – пошук соціальної підтримки, 5 – прийняття відповідальності, 6 – втеча-уникнення, 7 – планування рішення проблеми, 8 – позитивна переоцінка

Загалом усі результати за шкалами копінг-тесту Лазаруса в першій групі вищі, ніж у другій (рис.2.4). Найвищі середні результати діагностованих першої групи спостерігаємо за копінгам: втеча уникнення ($\bar{X}_{сер} = 12,9$), самоконтроль ($\bar{X}_{сер} = 12,4$), позитивна переоцінка ($\bar{X}_{сер} = 11,9$) та планування рішення проблеми ($\bar{X}_{сер} = 11,5$).

Статистично значущі відмінності в показниках діагностованих двох груп було визначено за шкалами: прийняття відповідальності ($F=7,2$, при $\alpha \leq 0,01$) та втеча-уникнення ($F=3,5$, при $\alpha \leq 0,05$). Тобто частина підлітків першої групи, які беруть на себе відповідальність, можуть швидше знаходити рішення і вчитися на своїх помилках; тоді як інші, які уникають проблем, можуть тимчасово зменшити стрес, застосовуючи копінг втечі-уникнення, але в довгостроковій перспективі це може призвести до накопичення невирішених проблем. Підлітки другої групи швидше вдаються до копіngu планування рішення проблеми, що дає їм в перспективі ефективно долати труднощі.

Список використаних джерел та літератури

1. ЗВолошок О., Прус С. Поведінкові прояви копінг-стратегій у осіб юнацького віку. *Молодий вчений*. 2021. Вип.1 №89, 146-151. Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-31>
2. 5 Горбенко В., Шайхлісламов З. Теоретичні підходи вивчення копінг-стратегій поведінки особистості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*.

3. 8 Корнієнко І. О. Особливості стратегій копінг-поведінки у підлітковому віці. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа. 2015. 18 (13).

4. Федотова Т.В., Малімон Л.Я. Особливості вияву емоційно-вольового компонента самоефективності в старшому шкільному віці. Психологічні перспективи. Випуск 35. Луцьк: СЛУ імені Лесі Українки, 2020. С.135-147. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-135-147>

5. Boreiko Y., & Fedotova T. Covid-19 Pandemic as an Extreme Event: Effects, Reactions, Consequences. *European Journal of Transformation Studies*, 2021. 9(2), 125-142. Retrieved from <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/view/7092>

6. [Ellis P. Copeland](#) Differences in Young Adolescents' Coping Strategies Based On Gender and Ethnicity [The Journal of Early Adolescence](#) <https://doi.org/10.1177/0272431695015002002>

7. Lazarus R.S., Folkman S. Transactional theory and research on emotions and coping. *European Journal of Personality*. 1987. (3, Spec Issue), 141-169.

УДК 159.9:004.738.5

Надія ПРОЦЮК

Науковий керівник: Алла МУДРИК

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Вважається, що індивід, який проводить у мережі Інтернет понад 6 годин на добу, може демонструвати ознаки залежної поведінки. За статистичними даними, понад 50% молоді віком від 13 до 23 років користуються Інтернетом щоденно приблизно по 3 години, тоді як близько 30% витрачають на це від 4 до 6 годин. Особи з вираженою інтернет-залежністю часто характеризуються втратою самоконтролю та життєвих орієнтирів, труднощами адаптації, схильністю до соціальної ізоляції та уникнення реальної міжособистісної взаємодії. До типових проявів також належать порушення сну, психічне виснаження, підвищена дратівливість, емоційна напруженість і ускладнення у спілкуванні поза віртуальним середовищем.

Проблематика інтернет-залежності стала предметом наукових досліджень таких учених, як Н. Бугайова, А. Войскунський, Д. Грінфілд, А. Єгорова, А. Жичкіна, Л. Короленко, М. Пілягіна, О. Сурратт, О. Чабан, Г. Юр'єва, К. Янг та інші.

Інтернет-залежність виявляється у поступовому витісненні реального життя віртуальною активністю, коли користувач може проводити онлайн до 18 годин на добу, що становить приблизно 100 годин на тиждень. У науковій літературі її визначають як нав'язливу потребу у використанні Інтернету, що супроводжується ризиком соціальної дезадаптації та наявністю виражених психологічних симптомів.

За даними К. Сурратт і Д. Грінфілда, близько 6-10% користувачів у західних країнах і приблизно 6% в Україні мають ознаки цієї залежності [3].

На думку Кімберлі Янг, формування інтернет-залежності відбувається значно швидше, ніж розвиток залежності від алкоголю чи психоактивних речовин. Зокрема, близько 25% осіб формують залежність від онлайн-комунікації протягом перших шести місяців, 58% – після півроку активного користування, а ще 17% – приблизно протягом року [2].

На думку К. Янг, інтернет-залежність проявляється через комплекс характерних ознак, серед яких – постійна потреба перебувати онлайн, нав'язливе прагнення перевіряти електронну пошту, соціальні мережі чи інші інформаційні ресурси, а також зауваження з боку оточення щодо надмірного часу, проведеного в Інтернеті. Додатковим індикатором може виступати збільшення фінансових витрат, пов'язаних із користуванням мережею.

І. Голдберг визначає інші важливі критерії інтернет-залежності [4]. Зокрема, зростає тривалість часу, необхідного для отримання задоволення від онлайн-активності, виникає потреба поступово збільшувати час перебування в Інтернеті. Водночас користувачі часто усвідомлюють проблему та намагаються обмежити свою активність у мережі, однак ці спроби не завжди є успішними. Зменшення часу онлайн-середовища нерідко супроводжується погіршенням емоційного стану.

Загалом інтернет-залежність має негативний вплив не лише на соціальне функціонування особистості, а й на її психофізичний стан. Вона може проявлятися у вигляді підвищеної напруженості, дратівливості, тривожності та інших емоційних порушень, що свідчить про комплексний характер її впливу на особистість.

До фізіологічних проявів інтернет-залежності, за даними М. Орзак [1], належать різноманітні соматичні симптоми. Серед них – ураження нервових закінчень кисті, що виникає внаслідок перенапруження м'язів і супроводжується онімінням пальців, больові відчуття в ділянці спини та шийного відділу, порушення сну і зміни його режиму. Також спостерігаються збої у харчовій поведінці, зокрема пропуск прийомів їжі, та часті головні болі.

Зниження рівня рухової активності (гіподинамія) негативно впливає на загальне самопочуття та фізичний стан людини, погіршуючи її функціонування в повсякденному житті.

Інтернет, своєю чергою, часто виступає привабливим засобом психологічної втечі від реальності, дозволяючи уникати або відкладати вирішення актуальних життєвих проблем, зокрема труднощів у сімейній, професійній чи навчальній сферах, а також ситуацій, що потребують прийняття відповідальних рішень.

Американська дослідниця К. Янг, аналізуючи феномен комп'ютерної залежності, запропонувала власну модель інтернет-залежності та виокремила п'ять її основних типів. До них належать: комп'ютерна залежність, що проявляється у нав'язливому прагненні працювати за комп'ютером; компульсивний пошук інформації (надмірна навігація в мережі); залежність, пов'язана з інформаційним перевантаженням і неконтрольованою участю в онлайн-покупках, розвагах чи азартних іграх;

кіберсексуальна залежність, яка включає відвідування порнографічних ресурсів і спілкування на інтимні теми; а також кіберкомунікативна залежність, що виявляється у постійній потребі взаємодіяти з іншими виключно в онлайн-середовищі – через соціальні мережі, чати чи ігрові платформи.

Узагальнення наукових підходів дає підстави виокремити кілька послідовних етапів формування інтернет-залежності:

1. Початковий етап характеризується незначними порушеннями, коли використання Інтернету починає відволікати від основної діяльності, а також поступово зменшується залученість до реального соціального оточення.

2. Другий етап відзначається посиленням симптоматики: знижується концентрація уваги, погіршується ефективність навчальної та професійної діяльності. З'являються психофізіологічні прояви, зокрема безсоння, тривожність, головний біль, загальна тілесна втома.

3. Третій етап супроводжується вираженою соціальною дезадаптацією та депривацією. Перебування в Інтернеті вже не приносить задоволення, однак залишається домінуючим видом активності. Спостерігається стан хронічного виснаження, втрата самоконтролю та нездатність ефективно регулювати власне життя і поведінку.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить, що інтернет-залежність є складним багатовимірним феноменом, який охоплює поведінкові, емоційні та фізіологічні аспекти функціонування особистості. Вона формується поступово – від незначного захоплення мережею до вираженої соціальної дезадаптації та втрати контролю над власним життям. Характерними ознаками є нав'язлива потреба перебування онлайн, зростання часу використання Інтернету, емоційний дискомфорт при його обмеженні, а також порушення у сфері спілкування, діяльності та здоров'я.

Крім того, інтернет-залежність супроводжується як психологічними (тривожність, дратівливість, виснаження), так і фізичними симптомами (порушення сну, головний біль, гіподинамія), що підкреслює її деструктивний вплив на особистість. Важливим є те, що Інтернет часто виступає засобом уникнення реальних проблем, що ще більше поглиблює залежну поведінку.

Таким чином, інтернет-залежність потребує комплексного вивчення та своєчасної профілактики, оскільки її наслідки можуть суттєво впливати на якість життя, соціальне функціонування та психічне благополуччя людини.

Список використаних джерел та літератури:

16. Галіч Т. Пріоритетність освітніх та комунікаційних практик використання студентами мережі Інтернет. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. 2010. №891. С. 188-191.

17. Гуменюк Л. Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. №1. 2013. С. 11-20.

18. Розлуцька, Г. М., Опачко М. В. Вивчення проблеми Інтернетзалежності: аналіз результатів експериментального дослідження. Науковий

вісник УжНУ. Серія : Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. Вип. 24. С. 133-137

19. Goldberg I. Internet addiction disorder. 1996. In Psychom.net, accessed 20 November 2004.

УДК 159.922.8

Юлія СЕРЕДЮК

Науковий керівник: Віктор КОШИРЕЦЬ

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ПІДВИЩЕНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Підвищена тривожність у підлітковому віці є важливим психологічним феноменом, який суттєво впливає на здатність молоді ефективно взаємодіяти в соціальному середовищі, зокрема під час конфліктів. Конфлікти, які супроводжуються тривогою, нерідко переростають у деструктивні стратегії поведінки, що знижує якість міжособистісних відносин та соціальну адаптацію. Саме тому актуальність формування конструктивних поведінкових моделей у підлітків із підвищеною тривожністю є надзвичайно високою.

Метою дослідження було визначення ефективних психолого-педагогічних підходів та практичних рекомендацій щодо формування конструктивних стратегій поведінки у підлітків із підвищеним рівнем тривожності у конфліктних ситуаціях, а також аналіз їх впливу на емоційну стійкість та соціальну адаптацію підлітків.

Конструктивні стратегії поведінки базуються на розвиткові навичок саморегуляції, емоційної стабільності та соціальної компетентності. Психологічна підтримка таких підлітків має ґрунтуватися на поєднанні когнітивно-поведінкової терапії та емоційно-фокусованих підходів, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості та рівень тривожності кожного.

Для досягнення поставленої мети у роботі застосовувався комплекс методів: психологічна діагностика рівня тривожності за допомогою стандартизованих опитувальників, самооцінка поведінкових моделей у конфліктних ситуаціях, спостереження за реакціями підлітків у модельних інтерактивних вправах, інтерв'ю з педагогами і батьками, а також експериментальна робота з впровадження індивідуальних і групових психологічних тренінгів, сформованих на основі когнітивно-поведінкової терапії і релаксаційних технік.

Результати дослідження свідчать, що підлітки з підвищеною тривожністю мають істотні труднощі у вираженні власних емоцій, активному слуханні та веденні діалогу в конфліктних ситуаціях, що часто призводить до агресивних або унікальних реакцій. Впровадження психотехнік розвитку саморегуляції, таких як діафрагмальне дихання, майндфулнес, а також моделювання

комунікативних ситуацій із відпрацюванням «Я-повідомлень» і асертивної поведінки значно покращують емоційний стан та навички підлітків. Після проходження тренінгів відмічається зниження рівня тривожності, підвищення впевненості у власних силах та покращення ефективності взаємодії у складних соціальних ситуаціях.

Значну роль відіграє участь батьків і педагогів у процесі підтримки підлітків. Рекомендовано формувати в сім'ї довірливі стосунки, уникати авторитарності, залучати дитину до аналізу складних ситуацій та спільного пошуку конструктивних рішень. Педагоги, у свою чергу, повинні враховувати індивідуальні особливості учнів із тривожністю, надавати можливість альтернативного виконання завдань та створювати підтримуюче середовище в класі. Активне використання групової терапії і тренінгів сприяє розвитку соціальної компетентності і зниженню відчуття ізоляції.

Узагальнені результати демонструють, що комплексний підхід, який поєднує когнітивно-поведінкові методи, релаксаційні практики і соціальну підтримку, є ефективним засобом формування конструктивної поведінки у підлітків із підвищеною тривожністю. Особливо важливо послідовне залучення підлітка, родини й педагогічного колективу для забезпечення сталого позитивного ефекту.

Висновки дослідження підкреслюють, що формування конструктивних стратегій поведінки у тривожних підлітків - це нелегкий, але необхідний процес, що потребує терпіння, системності та міждисциплінарної співпраці. Емоційно безпечне середовище, регулярне використання технік саморегуляції, розвиток комунікативних навичок і підтримка з боку дорослих суттєво підвищують ефективність подолання психологічної напруги та сприяють адаптації у соціумі.

Рекомендації можуть бути використані у практиці психологів, педагогів і батьків, а також лягти в основу розробки програм психологічного супроводу у навчальних закладах.

Список використаних джерел та літератури

1. Федоренко Р. П. Психологічні особливості тривожності у підлітковому віці та методи її корекції // Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Психологія. 2020. № 3(45). С. 78–85.
2. Федоренко Р. П., Ковальчук І. В. Формування конструктивних стратегій поведінки у підлітків з тривожними розладами в освітньому середовищі // Психологічний журнал. 2021. Т. 22, № 6. С. 53–62.
3. Федоренко Р. П. Реалізація когнітивно-поведінкових методик у роботі з підлітками, які мають підвищену тривожність // Практична психологія: наука і освіта. 2019. № 4(38). С. 24–31.
4. Федоренко Р. П., Мельник А. П. Емоційна регуляція у підлітків з підвищеною тривожністю: психолого-педагогічні аспекти // Психологічні дослідження. 2022. Т. 13, № 2. С. 90–99.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасна система освіти України перебуває на етапі глибоких трансформацій, з яких однією з найважливіших є впровадження інклюзивної освіти. Сьогодні в закладах загальної середньої освіти навчається дедалі більше дітей, які потребують особливих умов для реалізації свого права на якісну освіту. За статистикою Міністерства освіти і науки України, лише за останні п'ять років кількість дітей та підлітків з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивних класах зроста майже втричі. У аналітичному звіті Міністерства освіти і науки України (травень 2025 року) зазначається: «Загалом протягом двох навчальних років (2023–2024, 2024–2025) спостерігається збільшення як кількості організованих у ЗЗСО інклюзивних класів, так і кількості учнів з ООП в них... Показник «Кількість учнів з ООП в інклюзивних класах ЗЗСО» демонструє стабільну позитивну динаміку протягом останнього року» [4, С. 28–29, 36]. Станом на 01.05.2024 в інклюзивних класах навчалось 42022 дитини; на кінець 2025 року цей показник був таким: 49292 здобувача середньої освіти з ООП [4]. Це свідчить не лише про покращення виявлення таких школярів, а й про реальний попит на інклюзивне навчання з боку батьків.

Однак саме по собі зростання кількісних показників не гарантує якості. Без чіткої, системної та дієвої нормативно-правової бази інклюзія ризикує залишитися формальністю – дитина буде зарахована до закладу освіти, але не отримає належної підтримки. Саме тому аналіз правових засад та ключових принципів інклюзивної освіти є не академічною справою, а нагальною практичною потребою для кожного керівника закладу освіти, педагогів та батьків.

Піднімаючи питання про правове регулювання, необхідно констатувати, що відповідно до Закону України «Про освіту» (ст. 1), **особа з особливими освітніми потребами** – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [3].

Це визначення є принципово важливим з кількох причин. По-перше, воно уникає прив'язки до медичного діагнозу. Дитина може мати інвалідність, а може й не мати – наприклад, дитина з дислексією, з розладом аутистичного спектру без офіційної інвалідності; дитина, яка тимчасово опинилася в складних життєвих обставинах (внутрішньо переміщена, постраждала від насильства), також може мати ООП. По-друге, визначення наголошує на *потребі в підтримці*, а не на порушенні розвитку. Це переносить відповідальність з дитини на освітню систему: не «дитина не може вчитися», а «система повинна створити умови».

До категорії дітей з особливими освітніми потребами належать ті, хто має сенсорні, фізичні, інтелектуальні, мовленнєві, емоційно-вольові порушення або їх поєднання, однак цей перелік не є вичерпним. Головним критерієм є не діагноз сам по

собі, а встановлений фахівцями Інклюзивно-ресурсного центру факт, що дитина не може повноцінно засвоювати освітню програму без створення спеціальних умов.

Інклюзивна освіта в Україні не є суто внутрішнім винаходом чи політичним рішенням. Вона ґрунтується на потужній міжнародній правовій базі, яка зобов'язує нашу державу забезпечувати рівний доступ до освіти для всіх дітей.

Основним документом є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2009 році. Стаття 24 цієї Конвенції має назву «Освіта» і прямо передбачає, що держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях.

Окрім Конвенції, важливими є також Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994), яка вперше на міжнародному рівні проголосила принцип інклюзії, та Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993). Хоча ці документи мають переважно рекомендаційний характер, вони формують загальновизнані стандарти, на які посилаються суди, громадські організації та міжнародні інституції.

Ратифікація Конвенції означає, що всі закони та підзаконні акти України повинні їй відповідати, а в разі колізії – міжнародний договір має пріоритет (згідно зі ст. 9 Конституції України).

Розглянемо детальніше українські закони, що формують основу інклюзивної освіти.

Конституція України. Стаття 53 Конституції проголошує: «Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність середньої освіти» [1]. Хоча тут прямо не згадано дітей з ООП, принцип «кожен» автоматично включає всіх без винятку дітей. Конституційний Суд України неодноразово тлумачив цю норму як таку, що не допускає дискримінації за будь-якою ознакою, включно зі станом здоров'я.

Закон України «Про освіту» (2017 р.) став революційним у багатьох аспектах. Стаття 19 «Інклюзивне навчання» вперше на законодавчому рівні закріпила: «Заклади освіти створюють інклюзивне освітнє середовище, яке є сукупністю умов, способів і засобів їх діяльності, що забезпечує ефективну реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами» [3]. Крім того, Закон запровадив поняття «розумне пристосування» – внесення необхідних модифікацій у навчальний процес та середовище, які не становлять непропорційного та не виправданого тягаря. Це важливе застереження: заклад освіти зобов'язаний адаптуватися, але межі цього зобов'язання залежать від ресурсних можливостей.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) деталізує механізми впровадження інклюзії. Найважливіші положення щодо інклюзії:

- Стаття 20: визначено граничну кількість дітей з ООП в інклюзивному класі (до 3 дітей у початковій школі, до 2 – у базовій середній, до 1 – у профільній середній).

- Стаття 26: введено посаду асистента вчителя, який надає додаткову підтримку дитині з ООП безпосередньо під час уроків.
- Закон також закріплює право дитини з ООП навчатися за індивідуальним навчальним планом (ІНП) та отримувати корекційно-розвивальні послуги (логопедичні, психологічні, дефектологічні) в самому закладі освіти.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» (остання редакція 2022 р.) підтримує освітню складову реабілітації, визначаючи, що освітня реабілітація є невід’ємною частиною комплексної реабілітації. Заклади освіти, де навчаються особи з інвалідністю, повинні мати ресурсне забезпечення, зокрема асистентів, психологів, спеціальне обладнання.

Закони створюють загальні рамки, але конкретні механізми реалізації інклюзивного навчання описуються в підзаконних актах. Найважливішими є:

1. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (затверджений постановою КМУ № 957 від 15.09.2021, зі змінами). Цей документ детально регламентує, як саме створюється інклюзивний клас, які документи подаються, хто входить до команди супроводу, які обов’язки має асистент учителя [2].
2. Положення про інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ). ІРЦ – це ключовий орган, який проводить комплексну оцінку дитини, визначає наявність особливих освітніх потреб та дає рекомендації щодо створення індивідуальної програми розвитку (ІПР). Без висновку ІРЦ заклад освіти не може отримати додаткове фінансування (так званий «освітній кошик» для дитини з ООП).
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами – щорічно оновлюються МОН, містять практичні алгоритми для вчителів та асистентів.

Нормативно-правова база ґрунтується на кількох ключових засадах, які є своєрідним «кодексом» інклюзивної філософії, – це принципи, що визначають повагу до людської гідності, готовність до розумного пристосування та віру в потенціал кожної дитини. Серед них:

- *принцип недискримінації*: «червона лінія»: жодна дитина не може бути відрахована або не зарахована до закладу освіти через її особливості розвитку;
- *принцип індивідуалізації*: кожна дитина з ООП отримує Індивідуальну програму розвитку (ІПР). Це не просто формальний документ, а робочий інструмент, де прописані конкретні цілі на навчальний рік, адаптація змісту навчальних предметів, методи та прийоми роботи, графік корекційних занять, критерії оцінювання;
- *принцип розумного пристосування*: означає, що заклад освіти зобов’язаний внести необхідні зміни в навчальний процес та фізичне середовище;
- *принцип найменш обмежувального середовища*: дитина з ООП має навчатися там, де вона отримує максимальну академічну та соціальну користь;
- *принцип системності та командної роботи*: жоден фахівець одноосібно не може забезпечити весь супровід дитини. Інклюзія передбачає взаємодію

команди психолого-педагогічного супроводу, до якої входять: класовод або класний керівник, вчителі-предметники, асистент вчителя, практичний психолог, логопед, соціальний педагог, а за потреби – інші фахівці. Крім того, обов'язковою є співпраця з батьками як повноправними членами команди.

«Упровадження принципів інклюзивності в систему освіти України є не лише вимогою сучасності, але й обов'язковою умовою інтеграції в європейський освітній простір», – йдеться в у публікації таких авторів, як О. Стасюк, Н. Савчук, Є. Распопов [5].

Нормативна база була б неповною без згадки про фінансування. З 2017 року в Україні діє механізм *освітньої субвенції* з державного бюджету на дітей з ООП. На кожну дитину ЗЗСО отримує додатковий «кошик» – наразі це приблизно 10–12 тис. грн на рік (сума варіюється залежно від нозології та складності порушень). Ці кошти можуть бути витрачені виключно на: оплату праці асистента вчителя (якщо він є у штаті), придбання спеціальних засобів навчання (брайлівські прилади, звукопідсилювальна апаратура тощо), облаштування ресурсної кімнати, навчання педагогів.

Окремо слід зазначити, що заклад освіти не має права відмовляти дитині в прийомі через відсутність коштів або, наприклад, пандуса. Якщо заклад не має ресурсу, керівнику слід подати заявку на додаткове фінансування до місцевого бюджету або шукати спонсорів. Відмова на підставі «немає грошей» – це адміністративне порушення, яке фіксується Державною службою якості освіти.

Незважаючи на значний прогрес, чинне законодавство має кілька проблемних зон. По-перше, це архітектурна доступність: закони вимагають безбар'єрного середовища, але залишають довгі перехідні періоди – станом на 2026 рік, за оцінками громадських організацій, лише близько 40% ЗЗСО повністю доступні для маломобільних груп населення. По-друге, спостерігається недостатня кількість асистентів учителя: штатний розпис закладу освіти часто не передбачає додаткової ставки, тому одного асистента «розтягують» на кількох дітей, що знижує якість підтримки. По-третє, відсутні стандарти вищої освіти для асистентів учителя – багато з них не мають профільної освіти з спеціальності «Спеціальна освіта» і навчаються безпосередньо на робочому місці. По-четверте, існує проблема бюрократизації ПІР: складання індивідуальної програми розвитку іноді перетворюється на паперову тяганину, яка забирає час учителів замість реальної роботи з дитиною. Ці проблеми не заперечують прогресивності нормативної бази, але вказують на напрямки подальших змін.

Нормативно-правова база інклюзивної освіти в Україні пройшла довгий шлях: від поодиноких експериментів у 2000-х роках до комплексної системи законів та підзаконних актів, узгоджених із міжнародними стандартами. Сьогодні українське законодавство декларує всі необхідні принципи: недискримінацію, індивідуалізацію, розумне пристосування, найменш обмежувальне середовище та системність.

Разом з тим, правова досконалість не дорівнює практичній реалізації. Ключовим викликом залишається розрив між тим, що «написано в законах», і тим, що

відбувається в реальних закладах освіти. Подолання цього розриву потребує не стільки нових законів, скільки системної роботи з підвищення кваліфікації педагогів, цільового фінансування та формування інклюзивної культури в суспільстві. Лише тоді дитина з ООП почуватиметься не «особливою», а просто дитиною, якій заклад освіти допоміг розкрити власний потенціал.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2020, підстава – [27-IX](#). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова КМУ № 957 від 15.09.2021 року. URL https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/84315/
3. Про освіту. Закон України. Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2026, підстава – [4695-IX](#). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про стан виконання заходів із реалізації національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року за 2024 рік та період січень-травень 2025 року. Аналітичний звіт. Міністерство освіти і науки України. URL : file:///C:/Users/valen/OneDrive/downloads/az_strategiya-po-inklyuziyi-2025.pdf
5. Стасюк, О. Л., Савчук, Н. А., & Распопов, Є. І. (2025). Упровадження принципів інклюзивності в систему освіти України за стандартами Європейського Союзу. *Педагогічна Академія : наукові записки*, (21). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16760932>

УДК 376:37.013.42

Олександр КВОЧКА, Валентина СЕРГЕЄВА

ІНСТИТУТ ТЬЮТОРСТВА В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Тьюторство як явище має глибоке історичне коріння: термін походить від англ. *tutor* (наставник) і сформувався ще в XIV столітті в європейських університетах, де до кожного студента прикріплювали помічника, який навчав його вчитися та допомагав розкритися як особистість. У статті Г. Скиби читаємо: «Феномен тьюторства (наставництва) бере свій початок з Великобританії (XII ст.) і формується в англійських університетах – Оксфорді, а згодом і в Кембриджі впродовж XIV ст.». [10, с. 201]. Сучасне відродження тьюторства розпочалося наприкінці XX століття у приватних школах Європи та США, а в Україні цей інститут активно розвивається з 2011 року, коли було офіційно створено Тьюторську асоціацію України [5].

У контексті інклюзивної освіти тьютор виконує принципово нову функцію – він стає посередником між дитиною з особливими освітніми потребами (ООП) та освітнім середовищем, забезпечуючи її успішну інтеграцію. Сучасні дослідники, такі, як А. Бойко, Н. Лещій, Т. Литвиненко, Л. Настенко, Н. Меркулова, С. Микитюк, Г. Скиба, К. Осадча, С. Подпльота, О. Руденко, С. Чупахіна та ін. характеризують тьютора як «педагога супроводу» або «адаптора», який створює умови для ефективного залучення дитини з ООП у навчальний процес. Ключовим є розуміння

того, що тьютор не підміняє вчителя, а доповнює його діяльність, фокусуючись на індивідуальних потребах конкретного здобувача освіти. У працях науковців засвідчується, що сформована готовність майбутніх учителів до тьюторського супроводу, зокрема у сфері освіти дітей з особливими потребами, є і необхідною умовою якісної педагогічної роботи, і показником професійної конкурентоспроможності [1; 6; 10].

Таким чином, інститут тьюторства в інклюзивній освіті є синтезом класичних наставницьких традицій і сучасних корекційно-педагогічних підходів, спрямованих на максимальну індивідуалізацію освітнього процесу.

Законодавче закріплення інституту тьюторства в Україні відбулося через запровадження понять «асистент учителя» та «асистент дитини». Відповідно до статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту», соціальні потреби учнів з ООП забезпечує асистент дитини – соціальний робітник, волонтер, один із батьків або уповноважена ними особа. Важливо, що діти, яким за висновком ІРЦ встановлено другий та інші вищі рівні підтримки, мають право на отримання послуги асистента дитини державним коштом.

Правові умови допуску помічника дитини до освітнього процесу регулюються наказом МОН №1236 від 17.11.2021 року «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього» [9].

Крім того, відповідно до Закону України №8556 від 6 вересня 2018 року, забороняється перешкоджати присутності такого помічника в навчальному закладі після проходження всіх необхідних юридичних, освітніх та медичних етапів [7].

Водночас чинне законодавство має прогалину: професія «тьютор» досі не внесена до Національного класифікатора професій, що ускладнює офіційне працевлаштування фахівців. Важливо зазначити, що Тьюторська асоціація України неодноразово зверталася до МОН з пропозицією вирішити це питання [11].

Діяльність тьютора в інклюзивному закладі освіти є багатоаспектною та включає такі ключові функції:

- *організаційно-адаптаційна*: створення та адаптація життєвого простору дитини (робочого місця, місця відпочинку), організація харчування, рухової активності, моніторинг стану здоров'я;

- *навчально-корекційна*: адаптація навчального матеріалу та посібників до потреб дитини, допомога педагогам у створенні наочних матеріалів, дозування навантаження з урахуванням індивідуальних можливостей дитини;

- *соціально-комунікативна*: забезпечення ефективної комунікації дитини з однолітками та педагогами, підтримка у взаємодії під час уроків/занять та перерв, сприяння соціалізації;

- *діагностико-моніторингова*: спільно з психологом, логопедом та дефектологом виявлення проблем, що виникають у дитини в закладі освіти, відстеження динаміки розвитку, виконання рекомендацій фахівців;

- *партнерсько-консультативна*: робота з батьками дитини як з рівноправними членами команди супроводу, залучення їх до активної участі в освітньому процесі [3; 4].

Особистісними якостями ефективного тьютора є: віра в дитину, інтерес до її особистості, безумовне прийняття її особливостей, доброзичливість, терпіння, послідовність, готовність йти з дитиною в одному напрямку.

Інклюзивна освіта ґрунтується на принципі системності, що передбачає функціонування міждисциплінарної команди супроводу. Згідно з чинним Положенням про команду психолого-педагогічного супроводу (набрано чинності з 1 вересня 2025 року), до складу такої команди входять: директор закладу, вчителі, практичний психолог, соціальний педагог, корекційні педагоги, асистент дитини з ООП, батьки, медичний працівник [8].

У цій команді тьютор (асистент дитини) посідає особливе місце, оскільки саме він проводить з дитиною найбільше часу, безпосередньо супроводжуючи її на уроках, перервах та в позаурочній діяльності. Така близька та постійна присутність дозволяє тьютору своєчасно виявляти зміни в емоційному стані, рівні втоми та мотивації дитини, оперативно корегувати навантаження та методи роботи. Важливим аспектом є розмежування функцій: тьютор не підміняє вчителя у викладанні, а створює умови для ефективного сприйняття навчального матеріалу; він не замінює психолога, а допомагає впроваджувати його рекомендації в реальному шкільному житті. Такий розподіл ролей забезпечує цілісність та комплексність супроводу [3]. А. Бойко трактує тьюторський супровід як індивідуалізацію освіти через розкриття мотивів та інтересів здобувача освіти, підбір ресурсів для його освітньої програми, співпрацю з родиною та розвиток його рефлексії [1, с. 4].

На сьогодні інститут тьюторства в Україні потребує подальшого удосконалення за такими напрямками:

- *нормативно-правовий*: офіційне внесення професії «тьютор» до Національного класифікатора професій, розроблення професійного стандарту, чітке визначення кваліфікаційних вимог;

- *освітній*: створення системи професійної підготовки тьюторів у закладах вищої освіти, запровадження програм підвищення кваліфікації, розвиток тьюторської майстерності через дослідно-експериментальну роботу. Прикладами є реалізація трьох експериментів всеукраїнського рівня: «Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті» (на базі 12 закладів загальної середньої освіти, наказ МОН України від 15.07.2015 року № 764); «Організаційно-педагогічні умови впровадження тьюторських технологій у систему ранньої профілізації учнів ліцею» (наказ МОН України від 04.03.2016 року № 217), «Тьюторський супровід у системі змішаного навчання» (наказ МОН України від 30.06.2015 року № 692) [2];

- *фінансово-економічний*: забезпечення стабільного державного фінансування послуг асистента дитини, особливо для родин, які виховують дітей з найвищими рівнями підтримки. Відповідно до змін, що набирають чинності з 1 серпня 2026 року

(Постанова КМУ №129 від 05.02.2026), буде оновлено Порядок організації інклюзивного навчання, що може позитивно вплинути на розвиток тьюторства;

- *методичний*: розробка та поширення методичних рекомендацій щодо тьюторського супроводу дітей з різними нозологіями, створення банку кращих практик, проведення регулярних конференцій та навчальних заходів.

Отже, інститут тьюторства є невід'ємним компонентом ефективної інклюзивної освіти, оскільки забезпечує індивідуалізацію навчального процесу та створює умови для повноцінної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Тьютор виступає ключовою ланкою, що поєднує дитину, сім'ю, педагогічний колектив та інших фахівців в єдину систему підтримки.

Основними завданнями на найближчу перспективу є законодавче врегулювання статусу тьютора, створення системи його професійної підготовки та забезпечення стабільного фінансування відповідних послуг. Вирішення цих завдань дозволить розкрити потенціал кожної дитини з ООП та забезпечити реалізацію її права на якісну освіту в найменш обмежувальному середовищі.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойко А. М. Тьюторство як засіб задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства. *Педагогічні науки*. 2010. Вип. 1. С. 4–12.

2. Бойко С. М. [Впровадження тьюторської технології у систему роботи закладів освіти України через здійснення дослідно-експериментальної роботи](#). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Том 1. Випуск № 73. 2020. С. 23–29

3. Борохвіна Т. Г. Організація роботи та професійні обов'язки тьютора в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2018. Вип. 155. С. 93–98. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_155_23

4. Гнатюк І. М. Роль та завдання тьютора у взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами. URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=85>

5. Громадська організація Тьюторська асоціація України. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/38930860/

6. Меркулова Н. В. (2017) Генезис та сучасний стан професійної підготовки тьюторів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. (75 (2). С. 154–157.

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Закон України №8556 від 6 вересня 2018 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19/en/ed20180906#Text>

8. Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. НАКАЗ МОН України № 787 від 29.05.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0787729-25#Text>

9. Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього. Наказ МОН №1236 від 17.11.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text>

10. Скиба Г. Тьюторський супровід в умовах інклюзивної освіти як актуальна педагогічна проблема. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. № 1 (22). 2019. С. 201–205.

11. Шляхи й перспективи тьюторства в Україні : підбиваємо підсумки дослідно-експериментальної роботи. ІМЗО. 2020. URL : <https://imzo.gov.ua/2020/12/24/shliakhy-y-perspektyvy-t-iutorstva-v-ukraini-pidbyvaiemo-pidsumky-doslidno-eksperymental-noi-roboty/>

УДК 159.922.762

Тетяна СИНЮЧКОВА

Науковий керівник: Вікторія МАЙСТРУК

КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти особливої актуальності набуває проблема комплексного психолого-логопедичного супроводу дітей із особливими освітніми потребами. Одним із важливих напрямів такого супроводу є своєчасна та якісна діагностика, яка дозволяє виявити особливості психофізичного розвитку дитини, визначити її освітні потреби та побудувати ефективну корекційно-розвиткову програму.

Діти з особливими освітніми потребами часто мають комплексні труднощі розвитку, що можуть проявлятися у порушеннях мовлення, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікації та соціальної адаптації. Саме тому діагностичний процес повинен мати міждисциплінарний характер і поєднувати психологічне, педагогічне та логопедичне вивчення дитини [1].

Комплексний підхід до діагностики дітей із особливими освітніми потребами дає можливість більш повно оцінити рівень розвитку дитини, визначити не лише труднощі, але й потенційні можливості, сильні сторони та ресурси, які можуть бути використані у процесі корекційної роботи. Важливим завданням психолого-логопедичного обстеження є виявлення індивідуальних особливостей розвитку та визначення оптимальних умов для подальшого навчання і соціалізації дитини.

Особливого значення набуває рання діагностика порушень розвитку, оскільки своєчасне виявлення труднощів дозволяє попередити виникнення вторинних відхилень та забезпечити більш ефективну психолого-педагогічну допомогу. У ранньому та дошкільному віці корекційний вплив є найбільш результативним, адже саме у цей період активно формуються мовлення, пізнавальні процеси, емоційна сфера та навички соціальної взаємодії [2].

Комплексна психолого-логопедична діагностика передбачає оцінку рівня мовленнєвого розвитку, особливостей психічних процесів, емоційного стану, поведінкових реакцій та комунікативних можливостей дитини. Такий підхід дає змогу

отримати цілісне уявлення про індивідуальні особливості розвитку та визначити основні напрями корекційної допомоги.

У логопедичній практиці важливе значення має вивчення стану звуковимови, рівня розвитку фонематичних процесів, словникового запасу, граматичної будови мовлення та сформованості зв'язного мовлення. Водночас психологічна діагностика спрямована на дослідження уваги, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери та особливостей соціальної адаптації дитини [2].

Під час проведення психолого-логопедичного обстеження важливо враховувати взаємозв'язок між мовленнєвими порушеннями та загальним психічним розвитком дитини. Порушення мовлення можуть негативно впливати на формування пізнавальної діяльності, ускладнювати процес засвоєння навчального матеріалу та обмежувати можливості повноцінної комунікації з оточенням. Унаслідок цього у дітей можуть виникати труднощі адаптації до освітнього середовища, зниження навчальної мотивації, невпевненість у собі та підвищена тривожність.

Особливу увагу під час діагностики необхідно приділяти дослідженню комунікативної поведінки дитини у різних видах діяльності. Спостереження за взаємодією з дорослими та однолітками дозволяє оцінити рівень сформованості соціальних навичок, здатність підтримувати діалог, адекватно висловлювати власні потреби та емоції, а також виявити труднощі міжособистісної взаємодії. Такі дані є важливими для визначення подальших напрямів психолого-педагогічного супроводу.

У процесі діагностичного обстеження доцільно використовувати різноманітні методи та прийоми, що дозволяють отримати об'єктивну інформацію про розвиток дитини. До них належать спостереження, бесіди, аналіз продуктів діяльності, спеціально підібрані діагностичні завдання, ігрові методики та стандартизовані тести. Поєднання різних методів забезпечує більш точне визначення рівня розвитку та індивідуальних потреб дитини.

Важливо, щоб діагностичне обстеження проводилося у доброзичливій та психологічно безпечній атмосфері. Під час роботи необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості дитини, рівень її працездатності, мотивації, емоційний стан та готовність до взаємодії. Створення комфортних умов сприяє встановленню довірливого контакту між фахівцем і дитиною та дозволяє отримати більш достовірні результати.

Суттєве значення у процесі психолого-логопедичної діагностики має взаємодія фахівців мультидисциплінарної команди. Співпраця логопеда, психолога, корекційного педагога, вихователя, асистента вчителя та батьків дозволяє комплексно оцінити особливості розвитку дитини та забезпечити узгодженість корекційно-розвиткової роботи. Особливо важливою є участь батьків, оскільки вони можуть надати додаткову інформацію про поведінку дитини у повсякденному житті, особливості її спілкування, інтереси та труднощі адаптації.

Результати комплексної психолого-логопедичної діагностики є основою для розроблення індивідуальної програми розвитку, визначення методів корекційної допомоги та прогнозування подальшого розвитку дитини. На основі отриманих даних

фахівці мають можливість адаптувати освітній процес до можливостей дитини, визначити пріоритетні напрями корекційної роботи та створити умови для максимальної реалізації її потенційних можливостей.

Важливо, щоб результати діагностики використовувалися не лише для констатації труднощів розвитку, а й для формування позитивної динаміки у навчанні, спілкуванні та соціальній взаємодії. Своєчасно організований психолого-логопедичний супровід сприяє розвитку комунікативних навичок, підвищенню впевненості у собі, покращенню емоційного стану та формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу.

Таким чином, комплексна психолого-логопедична діагностика є важливою складовою системи психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами. Її використання дозволяє своєчасно виявляти порушення розвитку, визначати індивідуальні потреби дитини та забезпечувати ефективну корекційно-розвиткову допомогу. Комплексний підхід до діагностики та організації супроводу створює сприятливі умови для гармонійного розвитку, успішної соціалізації та інтеграції дитини в освітнє середовище.

Список використаних джерел та літератури

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. *Інклюзивна освіта: від основ до практики* : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
2. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. *Логопсихологія* : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 293 с.
3. Миронова С. П. *Основи корекційної педагогіки* : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 264 с.
4. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. *Психологічний словник-довідник* : навч. посіб. Київ : Каравела, 2020. 418 с.
5. Шеремет М. К. *Логопедія* : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Слово, 2018. 856 с.

УДК 159.9:613.2

Олена СОЛОМОНЮК, Алла МУДРИК

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У сучасній психології аналіз харчової поведінки потребує ґрунтового теоретико-методологічного обґрунтування, що дає змогу виявити як джерела її виникнення, так і механізми формування. Поведінка людини, зокрема у сфері харчування, розвивається в результаті взаємодії базових життєвих потреб і соціальних умов їх реалізації, що створює основу для її багатовимірного психологічного вивчення.

Формування харчової поведінки зумовлюється поєднанням впливом біологічних, психологічних і соціокультурних чинників, що визначає її як складну інтегровану систему. При цьому значущим є не лише кінцевий результат – відчуття насичення, а й

сам процес споживання їжі, який впливає на подальшу динаміку потреб і способи їх прояву.

У ширшому значенні харчова поведінка включає ціннісні орієнтації щодо їжі, сформовані звички та стереотипи харчування як у повсякденних, так і в стресових ситуаціях, а також поведінкові реакції, пов'язані зі сприйняттям власного тіла. Відтак вона постає як система індивідуально зумовлених установок, емоційних реакцій і поведінкових стратегій.

Харчова поведінка може проявлятися як у межах адаптивних, гармонійних форм, так і набувати ознак девіацій [1; 6]. Її специфіка визначається рядом чинників, серед яких важливу роль відіграє місце харчування в структурі особистісних цінностей, а також кількісні й якісні характеристики раціону. Окрім цього, істотний вплив на формування харчових звичок мають етнокультурні особливості, особливо в умовах підвищеного психоемоційного напруження [2].

Потреба в їжі є однією з фундаментальних біологічних потреб людини, спрямованих на підтримання гомеостатичної рівноваги організму. Споживання їжі забезпечує надходження енергетичних ресурсів, необхідних для життєдіяльності, сприяє регенерації клітин та утворенню складних біохімічних сполук, що підтримують нормальне функціонування організму. У межах ієрархічної концепції потреб А. Маслоу фізіологічні потреби, пов'язані з виживанням, мають бути задоволені перед тим, як актуалізуються потреби вищого рівня [2].

Водночас реальна харчова поведінка не обмежується лише фізіологічним аспектом. Повсякденна організація харчування включає широкий спектр індивідуальних характеристик, зокрема кількість споживаної їжі, режим її приймання, смакові уподобання, а також особливості поєднання продуктів. Ці параметри формують унікальний стиль харчування кожної людини.

Окрім біологічної функції, харчування має тісний зв'язок із емоційною сферою особистості та відображає її внутрішній психічний стан. У ранньому дитинстві процес годування відіграє ключову роль у формуванні емоційного досвіду. Для немовляти задоволення голоду асоціюється не тільки з фізичним насиченням, а й із відчуттям турботи, близькості та безпеки. Таким чином, переживання ситості нерідко поєднується з формуванням базового відчуття захищеності.

Суттєвим компонентом раннього розвитку є також становлення первинного відчуття володіння, яке на цьому етапі має тілесно-чуттєвий характер і пов'язане з процесами інкорпорації. У випадках, коли природна тенденція дитини до «присвоєння» об'єктів через споживання обмежується, можуть виникати початкові прояви агресії. Зокрема, кусання розглядається як один із ранніх проявів ворожості, що належить до феномену оральної агресії [2].

Недостатнє або нестабільне задоволення базових потреб у ранньому віці може мати віддалені наслідки для розвитку особистості. Систематичне переживання фрустрації, яке дитина ще не здатна усвідомити, може відобразитися у формуванні специфічних моделей харчової поведінки. Наприклад, спостерігається тенденція до швидкого споживання їжі без відчуття повноцінного насичення, що часто пов'язано з

емоційною нестабільністю взаємодії з матір'ю або недостатнім рівнем емоційного контакту.

Суттєвим виміром харчування є його соціальна роль. Від самого початку життя процес приймання їжі пов'язаний із взаємодією з іншими людьми, а з віком перетворюється на важливий компонент соціалізації. Їжа виконує комунікативну функцію: супроводжує урочисті події, сприяє встановленню та підтриманню міжособистісних контактів, розвитку як дружніх, так і професійних зв'язків. Разом із тим харчові звички та традиції відображають рівень культури суспільства, етнічні й релігійні особливості, а також специфіку сімейного виховання у сфері харчування [2; 3; 4].

Отже, харчова поведінка не обмежується лише задоволенням фізіологічної потреби, а виконує також психологічні та соціальні функції.

У сучасних наукових підходах проблематика споживання їжі виокремлюється в самостійний напрям досліджень, що виходить за межі суто фізіологічного аналізу процесів травлення. Базовим рівнем харчової поведінки є споживання їжі з метою забезпечення організму необхідними поживними речовинами, тобто підтримання енергетичного та пластичного балансу. Водночас у людини ця поведінка набуває значно складнішої структури й наповнюється додатковими смислами.

Зокрема, харчування може виконувати функції регуляції емоційного стану, забезпечення сенсорного задоволення як самостійної цінності, встановлення та підтримання соціальних взаємин, самопрезентації через демонстрацію статусу чи стилю життя, дотримання культурних, релігійних і сімейних норм. Крім того, воно може виступати засобом компенсації фрустрованих емоційних потреб (у підтримці, прийнятті, спілкуванні), а також використовуватися як форма заохочення чи винагороди або задоволення естетичних потреб.

Таким чином, харчова поведінка постає як складний багаторівневий феномен, у якому інтегруються біологічні, психологічні та соціальні компоненти. У межах даного дослідження її доцільно трактувати як специфічний вид поведінки, що відображає індивідуальне ставлення особистості до їжі, процесу її споживання та пов'язаних із цим емоційних переживань.

Список використаних джерел та літератури

1. Абсалямова Л. М. Харчова поведінка жінок: розлади та психокорекція. Монографія. Харків: Видавництво «Стильна типографія», 2019. 393 с.
2. Абсалямова Л. М. Психологія харчової поведінки людини. Навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво «Смугаста типографія», 2017. 181 с.
3. Абсалямова Л. М. Психологічне дослідження проблем харчової поведінки у жінок. Науковий вісник Херсонського державного університету: Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки». Вип. 5. Т. 1. Херсон, 2016. С. 7–12.
4. Абсалямова Л. М. Психологічний аналіз проблем харчової поведінки особистості. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. 55. Харків, 2017. С. 5–12.

5. Абсалямова Л. М. Психологічні механізми адиктивних порушень харчової поведінки. Науковий вісник Херсонського державного університету: Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки». Вип. 1. Т. 1. Херсон, 2017. С. 8–13.

УДК 376.091.12:37.091.3

Людмила СТАСЮК

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасна динамічна модернізація освітнього простору, пов'язана з активним розвитком інклюзивної освіти, зумовлює зростання вимог до професійної підготовки фахівців спеціальної освіти – вчителів-дефектологів. У цих умовах педагогічна майстерність виступає не лише як сукупність професійних умінь і навичок, а як інтегративна характеристика особистості педагога, що забезпечує ефективність корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Саме рівень педагогічної майстерності визначає здатність фахівця гнучко реагувати на індивідуальні особливості розвитку дитини, обирати оптимальні методи навчання та корекції, а також будувати продуктивну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу.

Питанням професійної майстерності фахівця дефектологічного профілю присвятили свої дослідження такі науковці, як Н. Басалюк, В. Бондар, О. Вознюк, О. Гаяш, Н. Засенко, М. Кононова, М. Кот, Т. Сак, Х. Сайко, Г. Коберник, О. Мамічева, С. Миронова, В. Синьов, С. Федоренко, Г. Хворова, М. Шеремет та багато інших знаних дослідників.

Педагогічна майстерність учителя-дефектолога базується на глибоких теоретичних знаннях у галузі спеціальної педагогіки, психології розвитку, логопедії, нейропсихології, а також на сформованих практичних уміннях діагностувати порушення розвитку, прогнозувати динаміку їх подолання та організовувати корекційно-розвиткову діяльність. Важливою складовою професійної компетентності є здатність до аналізу результатів власної діяльності, рефлексії та постійного самовдосконалення. Учитель-дефектолог має бути не лише виконавцем програм, а й активним суб'єктом освітнього процесу, який творчо підходить до розв'язання професійних завдань. У своїй науковій роботі дослідниця Н. Басалюк зазначає: «Високі вимоги на сучасному етапі висуваються і до педагога системи корекційної освіти. Корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають психофізичні вади і стійкі труднощі у навчанні, потребує особливих вимог до професійної компетентності педагога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку і навчання. Вирішення поставлених завдань значною мірою залежить від професіоналізму педагога, його культури, духовності, моральності» [1, с. 3].

Особливе значення у структурі педагогічної майстерності має комунікативна компетентність. Проблематику комунікації в інклюзивному освітньому просторі

висвітлено у дослідженнях В. Гринюк, І. Лапшиної, С. Лупінович, О. Омельчук, Л. Фамілярської та ін. Так, зокрема, Г. Тимошко та В. Гладуш акцентують увагу на розвитку комунікативної компетентності педагогів [6], Н. Стельмах і А. Бойчук досліджують віртуальну комунікацію як сучасний інструмент організації взаємодії учасників освітнього процесу [5]. «У контексті інклюзивної освіти комунікація – це не лише передача інформації, а й усвідомлене налагодження зв'язків між учасниками освітнього процесу з урахуванням особливих потреб окремих осіб. Вона передбачає відкритість, доступність та чутливість до емоційних, когнітивних і фізичних особливостей партнерів по взаємодії. Саме завдяки такому підходу комунікація стає інструментом забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу», – стверджують українські дослідники О. Піменова, О. Жук та О. Майборода [3, с. 2082–2083].

Науковці зазначають, що робота з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає від фахівця високого рівня емпатії, толерантності, здатності встановлювати довірливі взаємини з дитиною, її батьками та колегами. Ефективна комунікація сприяє створенню сприятливого психологічного клімату, що є необхідною умовою успішної корекційної роботи. Крім того, в умовах інклюзивного навчання вчитель-дефектолог виступає важливою ланкою між різними фахівцями (психологами, логопедами, асистентами вчителя), що зумовлює необхідність володіння навичками командної взаємодії. «Зміст корекційно-педагогічної роботи вчителя-дефектолога вибудовується на основі комплексного підходу, що, в першу чергу, передбачає забезпечення взаємодії учасників, які реалізують корекційну програму роботи з дитиною. Так, учитель-дефектолог засобами рекомендацій, консультацій включає у процес корекційного навчання батьків, учителів, і, за необхідності, адміністрацію. Обов'язковим є співпраця вчителя-дефектолога (олігофренопедагога) з іншими фахівцями, яка здійснюється у рамках команди психолого-педагогічного супроводу дитини з інтелектуальними порушеннями», – наголошує дослідниця О. Гаяш [2].

Не менш важливою складовою педагогічної майстерності є методична компетентність, яка передбачає володіння сучасними технологіями навчання та корекції, уміння адаптувати освітній матеріал відповідно до індивідуальних можливостей дитини, застосовувати диференційований та індивідуальний підхід. У сучасній практиці особливого значення набуває використання інноваційних методів і засобів навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методик, ігрових технологій, сенсорної інтеграції тощо. Водночас важливо не лише володіти цими технологіями, а й уміти доцільно інтегрувати їх у корекційно-розвитковий процес.

Педагогічна майстерність учителя-дефектолога тісно пов'язана з його особистісними якостями. До них належать гуманістична спрямованість, відповідальність, терпіння, наполегливість, креативність, здатність до самоконтролю та саморегуляції. Робота з дітьми, які мають складні порушення розвитку, часто супроводжується емоційними труднощами, тому важливою є стресостійкість педагога та його готовність до подолання професійних викликів. Саме особистісна зрілість і

внутрішня мотивація до професійної діяльності визначають ефективність педагогічного впливу.

У контексті інклюзивної освіти педагогічна майстерність набуває нових змістових характеристик. «В інклюзивному просторі сучасної освіти діяльність педагога-дефектолога залишається однією із найбільш затребуваних. Забезпечення повноцінного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, соціальна адаптація та інтеграція їх у середовище здорових дітей – ведучий напрямок роботи спеціалістів-дефектологів», – читаємо в публікації О. Гаяш [2]. Так, зокрема, учитель-дефектолог має вміти працювати в умовах різнорівневого класу, де навчаються діти з різними освітніми потребами, здійснювати адаптацію та модифікацію навчального матеріалу, брати участь у розробці індивідуальної програми розвитку дитини. Важливим є також уміння організовувати корекційно-розвиткову роботу в тісній співпраці з родиною, враховуючи її ресурси та запити. Таким чином, педагогічна майстерність виступає як ключовий ресурс забезпечення якості інклюзивного навчання.

Окремої уваги заслуговує питання формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів-дефектологів. Це складний і тривалий процес, який передбачає поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю, розвиток професійної рефлексії, формування ціннісних орієнтацій. Важливу роль у цьому відіграють сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, зокрема компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Необхідним є також залучення здобувачів освіти до практичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що сприяє формуванню професійних умінь і впевненості у власних силах. З цього приводу науковиця Х. Сайко зазначає, що основними умовами формування професійно-особистісної готовності педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є: розвиток ціннісно-сміслової сфери особистості; формування професійно значущих якостей; орієнтація на індивідуальність кожної дитини та застосування диференційованого підходу; посилення аксіологічного компоненту підготовки через залучення до діяльності, що сприяє моральній рефлексії [4, с. 64].

Отже, педагогічна майстерність учителя-дефектолога є визначальним чинником ефективності корекційно-розвиткової роботи в умовах інклюзивної освіти. Вона інтегрує в собі професійні знання, практичні вміння, особистісні якості та ціннісні орієнтації педагога. Її розвиток потребує системної роботи, спрямованої на підвищення професійної компетентності, удосконалення методичного інструментарію та формування готовності до інноваційної діяльності. Саме високий рівень педагогічної майстерності забезпечує успішну соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами та їх повноцінну участь у суспільному житті.

Список використаних джерел та літератури

1. Басалюк Н. М. Науково-методична робота спеціальної школи як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя-дефектолога. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з спеціальності 13.00.03 Корекційна педагогіка. Київ, 2012. 180 с. URL :

<https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c7bbd82-1045-4773-8856-219b3d41654e/content>

2. Гаяш О. В. Основні аспекти діяльності вчителя-олігоіренопедагога в сучасних умовах. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): Збірник наукових праць*. Вип. 12 / за ред. О. В. Гаврилова, В. М. Синьова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. 358 с.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22e147a0-67b4-4d5c-9bd7-184f140950cd/content>

3. Піменова О. О., Жук О. М., Майборода О. Л. Особливості комунікації в інклюзивному освітньому середовищі. *Наукові перспективи. Серія : Психологія*. 2025. № 5 (59). С. 2078–2079.

4. Сайко Х. Я. Особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом. Навчальний посібник. Львів : Тріада Плюс, 2017. 248 с.

5. Стельмах Н. В., Бойчук А. П., Омельчук О. В. Віртуальна комунікація в інклюзивному освітньому просторі : огляд літератури. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.13757262>

6. Тимошко Г. М., Гладуш В. А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Монографія. Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2023. 192 с. URL : <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/36396>

УДК 159.922

Тетяна ФЕДОТОВА

ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У ВИВЧЕННІ ТРИВАЛОГО ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Тривалий травматичний стрес (ТТС), переживання якого дослідники пов'язують з повномасштабною війною на теренах нашої країни, потребує розробки фахівцями, що працюють в сфері психічного здоров'я, низки ефективних психопрофілактичних та психокорекційних програм. Важливо, щоб при цьому було враховувано не лише специфіку переживання ТТС військовими та цивільними особами, а й проаналізовано статеві/гендерні, вікові та професійні аспекти його вияву.

Появу дефініції «тривалий травматичний стрес» пов'язують із прізвищем G. Straker [14]. У подальшому вплив ТТС на особистість вивчають: в ситуації збройних та соціальних конфліктів, сімейного насилля тощо [2, 3, 9, 11, 13]; переживання морального дистресу та травми під час пандемії COVID-19, техногенних та природніх катастроф [1, 5, 6, 10, 12]; розробки методик скрінінгу психічного здоров'я різних категорій населення [7, 8]; адаптації методичного матеріалу для вимірювання рівня переживання тривалого травматичного стресу [4, 15].

З метою аналізу представленості демографічних даних у переживанні ТТС ми провели емпіричне дослідження, в ході якого завдяки методиці «Шкала безперервного реагування на тривалий травматичний стрес (CSTR)» [15] було опитано 420 осіб віком 18-26 років. Після проведення діагностики усі опитувані були розподілені на дві групи (згідно рівня вираженості переживання ТТС): група 1 – з

високим рівнем ТТС (18,8% осіб) та група 2 – опитувані, що демонструють відсутність симптоматики ТТС (81,2% осіб). Середнє значення загального показника в дослідницьких групах за відповідною методикою становить: в групі 1 – 17,4 (SD=3,5) та 5,7 – в групі 2 (SD=3,3). Визначено статистично значущі відмінності у загальному показнику ТТС – $\varphi=761,1$ при $\alpha \leq 0,001$.

В ході вивчення демографічних даних осіб з різним рівнем ТТС нас цікавило наступне: вік, освіта, сімейний стан, наявність дітей, стать, гендерна приналежність, відомості про переїзд (пов'язаний з війною), сімейні історії травми, наявність/відсутність діагностованого психічного захворювання.

Демографічний розподіл у двох дослідницьких групах подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Демографічні характеристики респондентів двох дослідницьких груп (n=420)

Демографічні характеристики	Група 1 (18,8%)				Група 2 (81,2%)			
Стать: чоловіча/жіноча/відмова зазначати	10,12/87,35/2,53				87,98/12,02			
Гендерна приналежність: чоловіча/жіноча/інше/відм ова зазначати	21,52/73,42/2,53/ 2,53				28,74/66,86/0,88/3,52			
Переїхали, коли почалася війна?: так/ні	18,99/81,01				10,26/89,73			
Є у Сімейній історії травми: голодомор/голокост/інше/ні	20,25/0/27,85/51, 9				9,67/0,29/23,17/66,86			
Діагностоване психічне або неврологічне захворювання? так/ні	12,66/87,34				2,64/97,36			
Сімейний стан: одружені / неодружені	0/100				0/100			
Наявність дітей: є діти/немає	0/100				0/100			
Освіта: вища/неповна вища	8,86/91,14				9,97/90,03			
	in	ax.	D	D	in	ax.	D	SD
Вік	8	4	8,7	,22	8	6	8,81	2.24

Статистично значущі відмінності в респондентів двох груп було визначено у таких демографічних даних: переїзд на нове місце проживання у зв'язку із початком війни ($\varphi=4,89$ при $\alpha \leq 0,05$); наявність сімейної історії травми ($\varphi=9,31$ при $\alpha \leq 0,01$) та діагностоване психічне або неврологічне захворювання діагностованого ($\varphi=15,697$ при $\alpha \leq 0,001$). Тобто серед осіб, які демонструють високий рівень ТТС, частіше

зустрічаються респонденти, котрі змінили місце проживання, мають в сімейній історії травми, пов'язані з голодомором/голокоством чи інші трансгенераційні травми; також в них частіше констатовано наявність діагностованого психічного або неврологічного захворювання.

Реалізоване дослідження не претендує на вичерпність та має перспективу подальшого вивчення, зокрема у контексті визначення зв'язку тривалого травматичного стресу та моральної травми в юнацькому віці.

Список використаних джерел та літератури

1. Boreiko Y., & Fedotova T. Covid-19 Pandemic as an Extreme Event: Effects, Reactions, Consequences. *European Journal of Transformation Studies*, 2021. 9(2), 125-142. Retrieved from <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/view/7092>
2. Eagle G. & Kaminer D. Continuous traumatic stress: Expanding the lexicon of traumatic stress. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2013. 19 (2), 85-99. <https://doi.org/10.1037/a0032485>
3. Fedotova T., Kulchytska A., Boreiko Y., & Kykhtiuk O., Mudryk A. Psychology Of Moral Trauma, Aggression, And Coping Among Youth Experiencing Emotional Distress During War, *Youth Voice Journal*, 2025. 15(4), 7-20, ISBN (ONLINE): 978-1-80463-076-1 <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21106.98243>
4. Goral A., Feder-Bubis P., Lahad M., Galea S., O'Rourke N., Aharonson-Daniel L. Development and validation of the Continuous Traumatic Stress Response scale (CTSR) among adults exposed to ongoing security threats. *PLoS ONE*. 2021. 16(5): e0251724. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251724>
5. Kira I. A., Aljakoub J., Al Ibraheem B., Shuwiekh H. A. M., & Ashby J. S. The Etiology of Complex PTSD in the COVID-19 and Continuous Traumatic Stressors Era: A Test of Competing and Allied Models. *Journal of Loss and Trauma*. 2022. 27(7), 608-628. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2028094>.
6. Kira I. A., Al-Noor T. H., Al-bayaty Y. W., Shuwiekh H. A. M., Ashby J. S., & Jamil H. Intersected discrimination through the lens of COVID-19: The case example of Christian minority in Iraq. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2022. 92(3), 371-388. <https://doi.org/10.1037/ort0000619>
7. Kira, I. , Templin, T. , Lewandowski, L. , Ashby, J. , Oladele, A. and Odenat, L. (2012) Cumulative Trauma Disorder Scale (CTD): Two Studies. *Psychology*, 3, 643-656. doi: [10.4236/psych.2012.39099](https://doi.org/10.4236/psych.2012.39099)
8. Morasso G. Nuove prospettive in psico-oncologia. In *Formazione, psicologia, psicoterapia, psichiatria*. Rome, Italy: Grin SRL, 2002. 2. <https://surl.li/llgjoa>
9. Murphy M. When trauma goes on... *Child Care Pract.* 2004. Vol. 10 (2). P. 185-191. <https://doi.org/10.1080/13575270410001693394>
10. Nuttman-Shwartz O., Shoval-Zuckerman Y. Continuous Traumatic Situations in the Face of Ongoing Political Violence: The Relationship Between CTS and PTSD. *Trauma, Violence and Abuse*. 2015. P. 1-9. <https://doi.org/10.1177/1524838015585316>

11. Oberdorfer M. R., & Rosén L. A. The Impact of Maltreatment History and the Presence of Individual, Familial, and Communal Protective Factors on College Adjustment. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 2022. 31(8), 1090-1107. DOI: [10.1080/10926771.2022.2055510](https://doi.org/10.1080/10926771.2022.2055510)
12. Rosen C. S., Glassman L. H., Morland L. A. Telepsychotherapy during a pandemic: A traumatic stress perspective. *Journal of Psychotherapy Integration*, 2020. 30(2), 174–187. <https://doi.org/10.1037/int0000221>
13. Stevens G., Eagle G., Kaminer D., & Higson-Smith C. Continuous traumatic stress: Conceptual conversations in contexts of global conflict, violence and trauma. *Peace and Conflict*. 2013. 84. <https://doi.org/10.1037/a0032484>
14. Straker G. Continuous traumatic stress: Personal reflections 25 years on. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. 2013. Vol. 19. P. 209–217. <https://doi.org/10.1037/a0032532>
15. Zasiiekina L., Goral A., Fedotova T., Akimova A., & Martyniuk A. Cross-cultural adaptation and psychometric validation of The Continuous Traumatic Stress Response Scale: Ukrainian version. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2024. 11 (1), 156-171. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2024.11.1.zas>

УДК 364.623.1

Тетяна ФОКІНА, Андрій ЗАБЛОЦЬКИЙ

МОНІТОРИНГ БУЛІНГУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Сучасний освітній простір дедалі більше нагадує складну соціальну екосистему, де поряд із навчанням формуються міжособистісні взаємини. Проте не всі ці взаємини мають конструктивний характер. Однією з найбільш гострих проблем є булінг, який проявляється у формі систематичного психологічного, фізичного чи соціального тиску.

Незважаючи на активізацію профілактичної роботи, рівень поширення булінгу серед школярів залишається високим. Особливої актуальності набуває питання своєчасного виявлення цього явища, що можливе завдяки системному моніторингу та експериментальному дослідженню.

Проблему булінгу досліджували як зарубіжні, так і українські науковці, які його розглядають як соціально-психологічне явище, що має складну структуру та включає різні ролі учасників: агресора, жертви та спостерігачів. Зокрема, дослідник кібербулінгу Дж. Патчін [9] акцентував увагу на ролі інтернет-середовища та цифрової грамотності; А. Гура та В. Содолевська [2] досліджували механізми виникнення та наслідки впливу булінгу на психічне здоров'я підлітків; Літвінова О., Лубенець І., Лялюк Г., Плющ О., Полілуєва І., [3, 4, 5, 7] вивчали питання булінгу та його вплив на прояв агресивної поведінки підлітків та ін.; Ден Олвеус [8] вперше провів системні дослідження шкільного насильства та розробив програму його профілактики; О. Літвінова [3] досліджувала психологічні чинники булінгу та роль агресивності у структурі міжособистісних взаємин підлітків; В. Богдан [1] аналізувала причини виникнення булінгу та особливості взаємодії між його учасниками; в

роботах О. Плющ та І. Полілуєвої [7] підкреслюється роль дисбалансу самооцінки як чинника булінгу. У сучасних дослідженнях акцентується увага на необхідності комплексного підходу до вивчення булінгу, що включає не лише діагностику, а й системний моніторинг освітнього середовища.

Із метою здійснення моніторингу вияву булінгу серед учнів та визначення основних чинників його прояву нами було окреслено завдання: проаналізувати теоретичні підходи до проблеми булінгу; визначити рівень поширеності булінгу серед учнів; дослідити основні форми та соціально-психологічні чинники прояву булінгу; обґрунтувати роль моніторингу у профілактиці цього явища. Для досягнення мети було використано комплекс методів: теоретичні (аналіз, узагальнення наукових джерел); емпіричні (анкетування, спостереження, бесіди); психодіагностичні методики (зокрема проєктивна методика «Неіснуюча тварина»); методи математичної обробки результатів.

Дослідження проводилося серед учнів підліткового віку (10-12 років) Кременецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №4 (м. Кременець). Його результати засвідчили, що булінг є досить поширеним явищем у шкільному середовищі.

У ході дослідження було виявлено, що майже половина класу – «спостерігачі» (46%), більше чверті – «жертви» (28%), кожен шостий – «агресор» (17%) (Рис.1.). Найпоширенішою формою є психологічний булінг (образи, приниження, ігнорування), фізичний булінг зустрічається рідше, але має більш виражені наслідки, кібербулінг набуває поширення серед підлітків (Рис.2.).

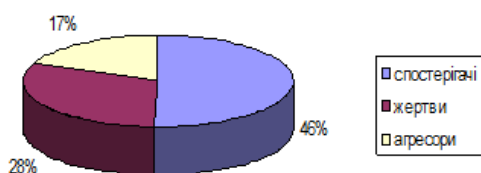

Рис. 1. Роль учнів у булінгу

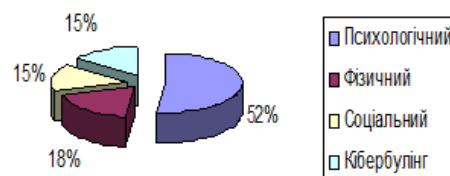

Рис. 2. Форми булінгу

Під час моніторингу рівнів прояву булінгу нами було відмічено, що більшість учнів перебуває у «зоні ризику», навіть якщо явище не є постійним, адже у частини учнів спостерігається систематична агресивна поведінка (високий рівень) – 21%; епізодичні прояви агресії (середній рівень) – 49%; відсутність або поодинокі випадки (низький рівень) – 30%. Аналіз проєктивних малюнків показав наявність прихованої агресії, тривожності та невпевненості у значної частини учнів.

Отримані результати свідчать про те, що булінг має багатофакторну природу. Його виникнення зумовлене: особистісними особливостями підлітків, несприятливим психологічним кліматом у колективі, недостатнім рівнем сформованості комунікативних навичок, впливом соціального середовища. У шкільному середовищі домінує психологічний булінг, який часто маскується під жарти або ігнорування. Водночас велика частка спостерігачів свідчить про потенціал для моніторингу та профілактики: саме ця група може або підсилити проблему, або стати її «гальмами».

Моніторинг у цьому контексті виступає як своєрідний «радар», що дозволяє вчасно виявити небезпечні тенденції та запобігти їх розвитку.

Отже, проведене дослідження підтвердило актуальність проблеми булінгу в сучасному освітньому середовищі. Встановлено, що булінг має різні форми прояву, серед яких домінує психологічний тиск. Доведено, що ефективна профілактика булінгу неможлива без системного моніторингу, який забезпечує: своєчасне виявлення ризиків, аналіз динаміки явища, розробку цілеспрямованих профілактичних заходів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці комплексних програм профілактики булінгу із залученням педагогів, психологів та соціальних працівників.

Список використаних джерел та літератури

1. Богдан В. М. Проблема булінгу в закладах освіти : соціально-психологічний аспект. *Науковий вісник*. 2019. № 3. С. 112–118.
2. Гура А., Содолевська В. Вплив булінгу на психічне здоров'я дітей та підлітків : механізми виникнення та наслідки. URL : https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/583?utm_source=chatgpt.com
3. Літвінова О. В. Булінг у підлітковому середовищі : психологічні чинники та наслідки. *Психологічний журнал*. 2020. № 6. С. 45–52.
4. Лубенець І. О. Психологічні особливості агресивної поведінки підлітків в умовах булінгу. *Психологія і особистість*. 2022. № 2. С. 85–92.
5. Лялюк Г. Соціально-психологічні чинники булінгу серед підлітків. *Вікова та педагогічна психологія*. Вип. 58. 2024. С. 83–87.
6. Олійник О. В. Профілактика булінгу в закладах освіти. Київ, 2021.
7. Плющ О., Полілуєва І. Булінг як соціально-психологічне явище підліткового середовища. *Актуальні проблеми психології*. 2022. № 1. С. 56–63.
8. Olweus D. *Bullying at School : What We Know and What We Can Do*. Oxford : Blackwell, 1993.
9. Sameer Hinduja, Justin W Patchin. [Connecting adolescent suicide to the severity of bullying and cyberbullying](#). *Journal of school violence*. Vol. 18. 2019. P. 333–346.

**НЕВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Однією з центральних проблем, що активно розглядаються сучасними вітчизняними та зарубіжними психологами, є проблема невпевненості, адже вона суттєво детермінує процеси само ідентифікації особистості, її рівень самооцінки та успішність соціальної інтеграції та життєвої реалізації.

Феноменологія невпевненості охоплює зниження соціальної ініціативності, активності, сензитивності до зовнішнього оцінювання, відповідальності у прийнятті рішень, а також когнітивні труднощі при виборі життєвих стратегій. Системний аналіз цієї проблеми в межах гуманістичного, когнітивного та психоаналітичного підходів дозволяє розкрити складні механізми функціонування Я-концепції. Теоретична систематизація поглядів на природу невпевненості є фундаментом для створення дієвих методів психологічного супроводу особистості, що є критично важливим для формування суб'єкта, здатного до автономного прийняття рішень та конструктивної активності в мінливих суспільних умовах. Тому, в умовах сьогодення у суспільства все гостріше виникає потреба в особистості, здатній сміливо розв'язувати складні соціальні та економічні проблеми, приймати самостійні рішення, бути впевненою у своїх силах, можливостях, здібностях.

Ефективна самоорганізація суб'єкта життєдіяльності неможлива без відчуття впевненості у собі. Даний конструкт передбачає не лише самостійність у визначенні цілей та послідовність у їх досягненні, а й наявність адекватної рефлексії щодо власних дій. Важливою складовою при цьому є антиципація (передбачення) наслідків активності ще до моменту її фактичного здійснення.

Метою дослідження є теоретичний аналіз психологічного феномену невпевненості у собі.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що поняття «невпевненість» трактується як синонім до таких понять: комплекс меншовартості, комплекс неповноцінності, боязкість, сором'язливість, закомплексованість тощо. Серед причин невпевненості науковці визначають такі, як соціальний страх, руйнація усталених у процесі мислення зв'язків і відносин між речами, дефіцит способів поведінки, невміння будувати відносини у бажаному напрямі тощо. Детальне вивчення та корекція означених причин дає можливість впоратися з небажаними наслідками невпевненості в собі як гальмівного чинника людського життя [1].

При вивченні детермінант невпевності, А. Лазарус вказує, що формування невпевненості у собі може провокувати недолік способів поведінки, які повинні забезпечувати повноцінне оволодіння соціальною реальністю, ригідністю, і неадаптивністю невеликої кількості поведінкових альтернатив. Недолік навичок поведінки А. Лазарус назвав «дефіцитом поведінки» і основою впевненості в собі запропонував вважати його відсутність [3, с. 27].

Як зазначає М. Савчин: «Незначна невпевненість свідчить про адекватне сприйняття труднощів майбутньої діяльності. Оптимальне співвідношення «впевненість–невпевненість» є індивідуальним для кожної людини» [2, с. 209].

Особистість, якій бракує впевненості, зазвичай демонструє пасивність у життєвих обставинах. Така людина схильна до пригнічення власних емоцій та внутрішньої самокритики через нерішучість у відстоюванні власної позиції. Потреба в постійній зовнішній підтримці та валідації навіть рутинних дій часто стає причиною міжособистісних конфліктів або іронічного ставлення з боку соціуму.

У студентському середовищі цей феномен корелює з низьким рівнем самоповаги та станом постійної напруги, що суттєво знижує адаптивні можливості молоді в умовах академічних викликів.

Впевнені у собі здобувачі активно комунікують у соціумі, зацікавлені в результативності спільної діяльності, здатні приймати гнучкі рішення, ініціювати зміни та реалізовувати нові ідеї. Вони не бояться труднощів, прагнуть до самореалізації без зовнішнього стимулювання. М. Савчин підкреслює: «У моральному плані ініціативність характеризується соціальною сміливістю, відсутністю страху взяти на себе відповідальність за запропоновану дію» [2, с. 300].

Важливим показником є також рівень соціальної сміливості у здобувачів. Цей показник свідчить про здатність студентів долати страх, невпевненість, обирати альтернативні моделі поведінки, оцінюючи власні навички та здібності. Прояв сміливості у встановленні контактів тісно пов'язаний з рівнем оптимізму та впевненості, які відображають загальну оцінку перспектив особистісного розвитку.

Часто страх заважає студенту зробити крок до змін, адже він боїться не впоратися із завданням. Важливо навчитися формувати себе, здобувати внутрішню свободу. Впевненість у собі виступає захисним механізмом у стресових ситуаціях, забезпечує активність особистості та здатність зберігати критичне ставлення до себе. Як зазначає М. Савчин: «Сміливість – це здатність людини долати страх, невпевненість у власному успіху, побоювання перед труднощами та можливими негативними наслідками» [2, с. 298].

Отже, невпевненість у собі є багатогранним психологічним явищем, яке охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти особистості. Аналіз теоретичних підходів засвідчує, що вона може виникати під впливом внутрішніх конфліктів, негативного досвіду, соціального порівняння або заниженої самооцінки. Незважаючи на відмінності у трактуванні, більшість дослідників сходяться на думці, що подолання невпевненості пов'язане з розвитком позитивного образу Я, формуванням адекватної самооцінки та підтримкою з боку соціального оточення. Теоретичне узагальнення цього феномену створює підґрунтя для розробки практичних методів психологічної допомоги та особистісного зростання.

Список використаних джерел та літератури

1. Маслов В. С., Шетеля Н. І. Невпевненість в собі: причини, форми та подолання. *Наукові записки*. 2023. Вип. 3. С. 37–41.

2. Савчин М. В. Загальна психологія. Ч. II : навчальний посібник. Дрогобич : Посвіт, 2009. 320 с.
3. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal and coping. New York : Springer, 1984. 444 p.

РОЗДІЛ IX ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811.172

Daiva ŠVEIKAUSKIENĖ

ANALYSIS OF PERSONAL AND POSSESSIVE PRONOUNS IN THE LITHUANIAN LANGUAGE

When computerizing the Lithuanian language, problems arise due to the dual genitive case forms presented in the latest grammars for some pronouns – *manęs/mano* (me/mine), *tavęs/tavo* (you/yours), *savęs/savo* (self/own), *ko/kieno* (what for / whose), *kažko/kažkieno* (something/someone's), *nieko/niekieno* (nothing/nobody's) (Ambrasas 1997, p. 261). This issue has already been analysed by comparing the corresponding pronouns with other languages: German (Jung 1967, p. 339) and English (Web Link 1), which belong to the Germanic language group, and Ukrainian (Kysilevskyi, K., 1955, pp. 31–32; Плющ, 2010. p. 235), which belongs to the Slavic language group. The results were discussed during the presentation "Double forms of pronoun in Lithuanian" at the conference «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу» held in Lutsk on 24/05/2024. On this topic, an article "On the double forms of the pronoun in the Lithuanian language" was published in the journal "ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2(36)/2024". A year later, on 20-03-2025, at the conference "The Language System, Morphemics and Derivational Morphology" held in Riga, the results of comparing the aforementioned pronouns with the corresponding pronouns of the Latvian language were presented in the report "Latest Technologies for Determining Part of Speech". The data on Latvian (Kabelka 1987, 130; Bergmane et al. 1959, 512) are particularly important because this language belongs to the same Baltic language group as Lithuanian).

Later, it was decided to conduct more detailed research on these six pronoun pairs, which are exceptions in the inflectional system of the Lithuanian language. The latest research methodologies were used, i.e. their distributional analysis (Harris 1954, 146) was performed. The environment of the analysed pronouns was studied from two aspects: 1) from the point of view of the syntactic function they perform, and 2) from the point of view of their participation in prepositional constructions. The report presents the results obtained: both cases examined showed that the dual forms of the genitive cannot be forms of the same word, because according to the substitution principle (Visuotinė... Web Link 2), in neither case could they be replaced by one another. Thus, the previously hypothesis was confirmed, which raised when an analysis of these pronouns was conducted in comparison with their equivalents in other Indo-European languages.

Web Link:

URL: The Super Easy Way to Learn Pronouns in English | Types of Pronouns | List of Pronouns with Examples – https://www.youtube.com/watch?v=h_GnSOIfWf4
(дата звернення: 26.04.2026)

References:

- Ambrazas, Vytautas. (1997). Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. [in Lithuanian] [Grammar of the modern Lithuanian language] (3-asis leid.) Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Bergmane, Anna et al. 1959. Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. [in Latvian] [Grammar of the modern Latvian literary language] Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- Harris Zellig 1954: Distributional Structure. – WORD, 10:2-3, 146–162.
- Jung, Walter. (1967). Grammatik der deutschen Sprache. [in German] [Grammar of German Language] VEB Bibliographisches Institut.
- Kabelka, Jonas 1987. Latvių kalba. [in Lithuanian] [Latvian Language] Vilnius: Mokslas
- Kysilevskyi, Кость. (1955). Grammar of the Ukrainian language. For school and self-study. Publication of the UKKA school board [in Ukrainian]. [Кисілевський, К. (1955). Граматика української мови. Для школи й самонавчання. Видання шкільної ради УККА].
- Pliushch, Marija Yakivna. (2010). Grammar of the Ukrainian language: Morphemics. Word formation. Morphology. Slovo Publishing House [in Ukrainian]. [Плющ Марія Яківна. (2010). Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Видавничий Дім "Слово"].
- Visuotinė lietuvių enciklopedija. [in Lithuanian] [Universal Lithuanian Encyclopedia]. URL: <https://www.vle.lt/straipsnis/substitucija-1/> (дата звернення: 26.04.2026)

УДК 316.77:316.72

Леонід БІЛОЗЕРСЬКИЙ
Науковий керівник: Наталія ЗЕМЗЮЛІНА

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ КРИЗ І ВОЄН

1. Еволюція міжкультурної комунікації в епоху «пермакризи». Протягом останніх десятиліть парадигма міжкультурної комунікації (МК) зазнала фундаментальних трансформацій. Якщо раніше ця галузь переважно фокусувалася на питаннях організаційної ефективності транснаціональних корпорацій, тонкощах дипломатичного протоколу чи академічних обмінах, то сучасне безпекове середовище диктує нові пріоритети. Ми живемо в епоху «пермакризи» – стану, що характеризується конвергенцією збройних конфліктів, глобальних гуманітарних катастроф та системних геополітичних зрушень. У таких умовах МК перетворюється з гуманітарної дисципліни на критичний стратегічний актив національної та міжнародної безпеки [1, 2].

Превентивна роль діалогу в умовах конфлікту підтверджується статистичними даними ЮНЕСКО, які вказують на пряму кореляцію між рівнем міжкультурного діалогу та стабільністю регіонів. Зафіксовано, що близько 89% усіх поточних збройних конфліктів у світі відбуваються в країнах з вкрай низьким показником

здатності до відкритого культурного діалогу. Отже, розбудова ефективних комунікаційних є питанням запобігання масовим звірствам та ескалації насильства. Для операціоналізації цих процесів на міжнародному рівні розроблено рамку вимірювання Intercultural Dialogue (ICD), яка дозволяє державам відстежувати свою спроможність до врегулювання конфліктів через трансформацію суспільних відносин та відновлення соціальної довіри [3, 4, 5].

2. Психологічна регресія та динаміка культурних вимірів під тиском війни.

Стан повномасштабної війни є екстремальним стресором, що радикально змінює культурні виміри суспільства. За концепцією Г. Хофстеде, ці виміри зазвичай вважаються стабільними «програмами розуму», проте під тиском екзистенційної загрози вони зазнають інтенсивної регресії або прискореної еволюції [6]. Зокрема, спостерігається різке зростання дистанції влади. У кризових умовах виживання громади починає прямо залежати від ієрархічного лідерства, централізації ресурсів та оперативності прийняття рішень, що автоматично підвищує суспільний запит на «сильну руку» та жорстку субординацію [6].

Паралельно посилюється вимір уникнення невизначеності. Для зниження колективної тривожності суспільство починає прагнути до максимально жорстких структур, детальних регламентів та «абсолютних істин». Мова комунікації стає більш формалізованою, складною та ритуалізованою, що слугує своєрідним психологічним захистом від непередбачуваності воєнного стану [7, 8]. Також відбувається зсув у бік «виживального колективізму», де інтереси «своїєї групи» (nation-state) безапеляційно домінують над індивідуальними потребами. Згідно з теорією Р. Інглгарта, якщо у мирний час суспільства рухаються до емансипативних цінностей самовираження (свобода, автономія), то війна запускає зворотний процес – регресію до цінностей виживання, де фізична безпека та соціальний порядок стають головними метриками успіху [9, 10].

3. Контекстуальна варіативність: «Interculturalist» vs «Fundamentalist».

У зонах конфлікту відмінності між висококонтекстними та низькоконтекстними культурами можуть призводити до катастрофічних комунікаційних збоїв. Наприклад, представники низькоконтекстних культур (країни Північної Європи, США) звикли до прямих, чітких інструкцій. У кризовій ситуації їхня різкість та лаконічність можуть бути сприйняті представниками висококонтекстних культур (Україна, Близький Схід) як відсутність емпатії або ворожість, що руйнує довіру до міжнародних місій допомоги [11, 12].

Важливим аспектом є стилі вирішення конфліктів, які М. Хаммер поділяє на чотири типи: дискусія (логіка/прямота), залучення (пристрасть/прямота), акомодация (гармонія/непрямість) та динамічний стиль (емоційність/непрямість). Успішні міжнародні медіатори повинні володіти навичками «когнітивного перемикавання» між цими стилями залежно від культурного профілю сторін конфлікту. Культурна акомодация в переговорах є особливо складною, коли «трансакційний» переговорник прагне викласти всі умови відразу, тоді як його «висококонтекстний» партнер

відкладає демонстрацію своєї реальної позиції до фінального етапу, що часто сприймається як маніпуляція, хоча насправді є культурною нормою [13, 14, 15].

4. Феномен «кризового мандрівника» (Crisis Sojourner). Окрему категорію суб'єктів комунікації становлять «кризові мандрівники» – професіонали (медики, волонтери, військові інструктори), які входять у чужий культурний ландшафт саме для реагування на надзвичайну ситуацію. Вони відчують подвійну напругу: з одного боку – «міжкультурну» (необхідність декодувати чужі символи), з іншого – «кризову» (тиск дефіциту часу та відповідальності за життя людей) [16, 17]. Під впливом такого навантаження рятувальники часто схильні до «передчасних когнітивних зобов'язань» – використання спрощених стереотипів або сухих протоколів, що ігнорують реальний контекст місцевого населення. Це породжує ризики професійної деформації: черствості (пріоритет місії над емпатією), мовної втоми та етноцентризму, коли місцеве населення сприймається лише як пасивний об'єкт допомоги, а не рівноправний суб'єкт взаємодії [18, 19].

5. Адаптація українських біженців: виклики суб'єктності та травми. Масове переміщення понад 6,8 млн громадян України створило унікальний за масштабом прецедент для вивчення адаптації в умовах гострої воєнної травми. Мовний бар'єр у цьому контексті виступає не лише технічною перешкодою, а й фактором «інфантилізації» дорослої людини: неможливість адекватно висловити складні почуття або професійні компетенції призводить до втрати відчуття автономії [20, 21].

Аналіз стратегій акультурації за Дж. Беррі показує, що найбільш успішною є стратегія інтеграції. Проте значна частина українців обирає стратегію сепарації (separation), що зумовлено очікуванням швидкого завершення війни та страхом «зрадити» свій культурний контекст через надмірне занурення в іноземне середовище. Виникає феномен «чекаючої дилеми» – психологічної пастки експліцитних, коли людина відмовляється інвестувати ресурси в інтеграцію (вивчення мови, підтвердження дипломів), перебуваючи в стані перманентної тимчасовості [22, 23, 24]. Подолання цих бар'єрів потребує розробки спеціалізованих програм міжкультурної фасилітації, які б враховували специфіку воєнної травми та потребу в збереженні національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. UNESCO & Institute for Economics and Peace (IEP). We need to talk: Measuring intercultural dialogue for peace and inclusion. 2022. 84 p.
2. Pyle A. S. Intercultural Crisis Communication: Examining the Experiences of Crisis Sojourners. Journal of Applied Communication Research. 2018. Vol. 46, No. 3. P. 344–363.
3. Eurofound. Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.
4. Walancik K. (ed.). Educational Strategies in Online Intercultural Education. Dabrowa

Gornicza: WSB University, 2023.

5. Sheposh R. High-context and low-context cultures. EBSCO Research Starters. 2025.
6. Hofstede G. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture. 2011. Vol. 2, Iss. 1.
7. Riapolov I. War-Displaced International Students: A Qualitative Study of Factors Influencing the Integration of Ukrainians. Andrews University, 2025.
8. Kolinko M. et al. Intercultural Communication: Practices of Sustainable Development and Overcoming Societal Crises. European Journal of Sustainable Development. 2026. Vol. 15, No. 2. P. 112–128.
9. Cultus: The Journal of Intercultural Mediation and Communication. Issues in Crisis Communication. University of Palermo, 2024.
10. European integration of Ukraine' higher education in the context of Bologna Process. Conference Proceedings. Kyiv, 2025.
11. World Health Organization (WHO). Charting a path to healthier societies. Geneva: IRIS, 2022.
12. Економічні санкції у сучасному світовому господарстві : монографія / за ред. О. І. Шниркова. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2019.
13. Дідух В. В. Економічна дипломатія у контексті сталого розвитку. Тернопіль : ЗУНУ, 2023.

УДК 004.8:316.77:659.4:32.019.5

Руслана ВАСЮРА

**МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У
ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ БУЛЬБАШОК І ПОШИРЕННІ ФЕЙКІВ**

Розвиток технологій штучного інтелекту змінив глобальне спілкування та створив нові виклики для інформаційної безпеки й мислення людини. У 2025 році інформаційне середовище остаточно перетворилося на складну екосистему, де алгоритми штучного інтелекту виступають не лише технічними посередниками, а й автономними суб'єктами формування соціальної реальності. Традиційні моделі комунікації, що ґрунтувалися на лінійній передачі сигналу, поступово замінюються новою парадигмою, у якій штучний інтелект виконує роль інтерпретатора змісту та визначає пріоритетність і емоційне забарвлення повідомлень. Сучасні наукові дослідження інформаційних впливів у соціальних мережах підкреслюють, що ці платформи стали основним інструментом для реалізації маніпулятивних стратегій, де автоматизоване формування інформаційної стрічки забезпечує високу ефективність цілеспрямованого впливу на аудиторію [2, с. 120].

Ключовим механізмом деформації інформаційного простору є формування «інформаційних бульбашок» та «ехо-камер», що виникають під впливом рекомендаційних систем. Алгоритми машинного навчання аналізують звички користувачів, прогнозують їхні вподобання й поступово обмежують доступ до різноманітного контенту. У результаті людина опиняється в ізольованому

середовищі, де постійно стикається лише з повідомленнями, що підтверджують її власні погляди. Це підсилює упередження, створює викривлене уявлення про реальність і формує ілюзію, ніби більшість поділяє ті самі переконання [2, с. 125].

Водночас аналіз мережових зв'язків інформаційних потоків, зокрема в месенджерах, відкриває можливості для виявлення кіберзагроз. Він дозволяє фіксувати незвичну активність, визначати групи з координованою неавтентичною поведінкою та простежувати поширення підозрілих повідомлень у закритих мережах. Це особливо важливо для своєчасного виявлення бот-мереж, кампаній дезінформації чи спроб несанкціонованого доступу, адже аналіз структури комунікацій допомагає зрозуміти, де виникає загроза і як вона поширюється [3, с. 368].

Формування інформаційних бульбашок є поступовим процесом: алгоритми збирають дані про пошукові запити, перегляди та інші дії користувача, після чого відсіюють контент, що не відповідає його інтересам, і натомість підсилюють подачу схожих матеріалів. З часом інформаційний потік стає дедалі більш однорідним, майже не залишаючи місця для альтернативних точок зору. Це призводить до розпаду суспільного дискурсу на ізольовані сегменти, де кожна група існує у власному інформаційному середовищі, що ускладнює діалог і взаєморозуміння між спільнотами [3, с. 372].

Генеративні технології штучного інтелекту суттєво знизили витрати на створення дезінформаційного контенту, відкривши можливості для його масового виробництва. Особливо небезпечними є мультимодальні дипфейки – синтетичні аудіо- та відеоматеріали, які з високою точністю імітують зовнішність та голос реальних людей. Їхня поява створює безпрецедентні загрози для суспільної довіри. Психологічні дослідження показують, що людський мозок має високу схильність довіряти візуальним доказам, що значно знижує здатність критично мислити у випадку маніпуляцій. Встановлено, що реалістичність штучно створених зображень підвищує ймовірність віри у фальшиві новини, особливо якщо вони супроводжуються емоційно насиченими заголовками. Крім того, маніпулятори активно застосовують методи соціальної інженерії – психологічного шахрайства у кіберпросторі, використовуючи емоційні вразливості людей для формування хибних уявлень про безпеку чи масштабність трагедій [1, с. 517].

Сьогодні, Україна перебуває в епіцентрі когнітивної війни, виконуючи роль полігону для апробації найбільш агресивних російських стратегій дезінформації. З початку 2025 року зафіксовано понад 190 комплексних інформаційних операцій із застосуванням штучного інтелекту, сукупне охоплення яких перевищило 84 мільйони переглядів [2, с. 122]. Серед найбільш поширених тактик інформаційних маніпуляцій виділяють кампанії типу «Doppelgänger». Вони полягають у створенні копій вебсайтів авторитетних медіа, що використовуються для надання правдоподібності рейковим повідомленням та поширення викривлених наративів. Інша стратегія – «LLM grooming» – передбачає навмисне внесення пропагандистських даних у навчальні набори великих мовних моделей, що дозволяє впливати на їхні відповіді та формувати потрібні маніпуляторам інтерпретації [2, с. 130]. Когнітивний підхід до

інформаційної та кібербезпеки наголошує, що метою таких операцій є не лише поширення неправдивих повідомлень. Їхня справжня небезпека полягає у руйнуванні здатності суспільства розрізняти об'єктивну істину. Це досягається шляхом створення надмірного інформаційного шуму, який ускладнює критичне мислення та формує атмосферу сумніву й недовіри.

Психологічний вплив алгоритмічного маніпулювання проявляється у явищі, яке називають когнітивною атрофією. Воно означає поступове зниження гнучкості мислення та здатності мозку адаптуватися до нової інформації. Найбільше це стосується тих нейронних мереж, які відповідають за пам'ять і аналітичну обробку даних, адже постійне споживання однорідного контенту зменшує їхню активність та обмежує розвиток критичного мислення. Основною причиною такого стану є надмірна залежність від автоматизованих систем підказок. Коли людина постійно покладається на алгоритми для прийняття рішень чи пошуку інформації, її власна здатність самостійно мислити, аналізувати дані та робити висновки поступово слабшає [4, с. 860].

Дослідження, проведені Лабораторією цифрової безпеки та іншими організаціями у сфері медіаграмотності, демонструють критичний розрив між суб'єктивною впевненістю громадян у власній здатності розпізнавати дезінформацію та об'єктивними показниками успішної перевірки контенту [2, с. 135]. Така невідповідність створює сприятливі умови для експлуатації ефекту ілюзорної правди, коли повторюваність синтетичних повідомлень підвищує їхню достовірність у сприйнятті аудиторії незалежно від фактичної точності. Українське суспільство стрімко освоює нові технології, що підкреслює необхідність інтеграції цифрової грамотності в архітектуру національної безпеки як ключового інструменту протидії когнітивним загрозам [1, с. 520].

Протидія інформаційним маніпуляціям ґрунтується на стратегії «когнітивного захисту», яка поєднує технологічні рішення, законодавчі механізми та освітні ініціативи. У технологічному вимірі це означає використання пояснювального штучного інтелекту (ХАІ), застосування криптографічних метаданих і цифрового водяного маркування для підтвердження автентичності контенту [4, с. 862]. В Україні формується унікальна модель «AI as shield and megaphone», де децентралізована мережа стартапів та неурядових організацій займається раннім виявленням координованих атак, а державні програми, зокрема «Фільтр», спрямовані на підвищення стійкості населення до деструктивних інформаційних впливів [2, с. 138]. Захист правди у цифрову епоху неможливий без узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами, такими як EU AI Act, адже саме вони встановлюють правила безпечного та етичного використання штучного інтелекту. Важливо також забезпечити прозорість алгоритмічних систем, щоб суспільство розуміло, як працюють технології та на яких даних ґрунтуються їхні рішення. Така відкритість підвищує довіру громадян і є ключовою умовою для збереження демократичних інститутів.

Список використаних джерел та літератури

1. Гарасимчук О., Оліярник Ю., Нестор А., Наконечний Т. Психологічні методи шахрайства в кіберпросторі та способи їм протидіяти. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. № 30. С. 511–529. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/990/822>
2. Ткаченко О., Ільєнко А., Улічев О., Мелешко Є., Галата Л. Сучасні дослідження інформаційних впливів у соціальних мережах. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. № 27. С. 120–140. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/716/592>
3. Чорний А., Стьопочкіна І. Графовий аналіз інформаційних потоків у Telegram для виявлення загроз в задачах кібербезпеки. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. № 27. С. 368–380. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/746>
4. Шевченко С., Жданова Ю., Гаркушенко А. Когнітивний підхід в інформаційній та кібербезпеці. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2025. № 29. С. 854–866. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/945/775>

УДК 659.1:004.738.5

Анастасія ВЕЛИЧКО, Руслана ВАСЮРА

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ INSTAGRAM У РЕКЛАМІ ТА ПОВЕДІНКА ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ

У сучасному цифровому середовищі соціальні мережі стали ключовим інструментом комунікації між брендами та споживачами. Серед них особливе місце займає Instagram – платформа, що поєднує візуальну привабливість із широкими можливостями для просування продукції та послуг. Вона не лише формує імідж компанії та підвищує впізнаваність бренду, а й слугує простором для налагодження діалогу з цільовою аудиторією, поширення контенту, здійснення продажів та підтримки клієнтів. Саме тому бізнес дедалі активніше інвестує у маркетингові кампанії в Instagram, залучаючи креаторів і використовуючи новітні інструменти для взаємодії зі споживачами. Це зумовлює потребу у дослідженні сучасних тенденцій використання платформи в рекламі та аналізі поведінки аудиторії, яка визначає ефективність комунікаційних стратегій.

Аналіз функціонування платформи Instagram у період 2023–2025 років засвідчив, що вона досягла пікового рівня інформаційного навантаження: швидкість створення контенту та його загальний обсяг суттєво зросли, що зумовило трансформацію поведінкових моделей користувачів. Реакцією аудиторії на надмірний інформаційний тиск стало формування так званої «селективної уваги» – ігнорування нерелевантного контенту й зосередження на матеріалах, що викликають емоційний відгук, відповідають особистим цінностям або несуть практичну користь [4].

Актуальними тенденціями брендової присутності у соціальних мережах є: утримання аудиторії через системний «tone of voice», активне використання короткоформатних відео (Reels) та кооперація з блогерами-інфлюенсерами для залучення нової потенційної аудиторії. Reels забезпечують можливість створення

UGC-контенту від імені компанії, демонстрації цінностей бренду, нативної взаємодії з аудиторією та презентації продукції. Використання візуальних ефектів, музики та динамічних елементів робить такий контент привабливим і спонукає користувачів до обговорення [2].

У цифровому середовищі аудиторія дедалі частіше надає перевагу автентичному контенту, який розкриває реальні процеси створення бренду, повсякденну діяльність компанії та внутрішню комунікацію. Використання такого контенту сприяє формуванню довіри до бренду, посиленню емоційного зв'язку з аудиторією та підвищенню рівня залученості користувачів [3].

Спостерігається тенденція до зростання популярності «handmade aesthetics» – стилю, що імітує ручну роботу, вирізняється текстурованими елементами, природними кольорами та рукописними шрифтами. Паралельно бренди активно інтегрують мему (ідея, образ, фраза з гумористичним відтінком) у свої маркетингові стратегії для привертання уваги та взаємодії з аудиторією. Такий формат є емоційно близьким до користувачів, сприяє швидкому поширенню контенту та слугує засобом трансляції культурних кодів і мовленнєвих особливостей у межах онлайн-спільнот [3].

Ефективними механізмами зворотного зв'язку є коментарі, опитування, тести та наживо-трансляції (Live), що стимулюють активне залучення аудиторії. Поєднання цих інструментів зі швидкозникаючими форматами – зокрема, Instagram Stories – сприяє виникненню ефекту FOMO (страху упустити можливість), який спонукає цільову аудиторію до негайного прийняття рішень [1].

Нативна реклама привертає увагу споживача завдяки контенту, що органічно вписується у медіасередовище й не має прямого продажного характеру. Її головне завдання – переконати аудиторію в тому, що бренд здатний задовольнити її потреби. Несподівані колаборації є сучасною тенденцією маркетингових комунікацій, що передбачає партнерство брендів поза межами їхньої ключової сфери задля створення соціально значущого чи креативного контенту [4].

Алгоритми Instagram суттєво підвищують значущість персоналізованого контенту, зорієнтованого на індивідуальні поведінкові патерни користувачів і їхні специфічні інтереси. Як наслідок, традиційна масова аудиторія поступово трансформується у невеликі, проте динамічні сегменти, для яких першорядну роль відіграють релевантність контенту та його відповідність комунікаційному контексту [4].

Якщо у 2020–2023 роках визначальним чинником популярності контенту була креативна подача, а у 2024–2025 роках – швидкість реагування на інформаційні приводи, то у 2026 році основна увага зміщується на інтерпретацію контенту та взаємодію аудиторії з ним. Прагнення користувачів брати участь в обговореннях, залишати коментарі та долучатися до співтворення цифрового продукту зумовлює поступове перетворення соціальних мереж на платформи «кооперативної культури» [1].

Ефективність комунікаційних стратегій брендів значною мірою визначається їхньою здатністю забезпечувати емоційно насичену й інтерактивну взаємодію з користувачами, а також оперативно адаптуватися до змін інформаційного поля. Зростання довіри до персоналізованих рекомендацій від реальних людей – друзів, інфлюенсерів та експертів – є закономірним наслідком перенасичення цифрового простору традиційною рекламою та трансформації економіки уваги.

Список використаних джерел та літератури

1. Тренди SMM : веб-сайт. Promodo. URL: <https://www.promodo.ua/blog/trendy-smm> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Особливості створення відеоконтенту в соціальних мережах: 14 ідей Reels для бізнесу : веб-сайт. Дія.Бізнес. URL: <https://pulse.admixeradvertising.com/ua/meta/how-to-implement-reels-in-your-advertising-strategy/> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Тренди у креації контенту: що привертає увагу аудиторії у 2024 році : веб-сайт. Cases Media. URL: <https://cases.media/article/trendi-u-kreaciyi-kontentu-sho-privertaye-uvagu-auditoriyi-u-2024> (дата звернення: 03.05.2026).
4. Бенчмарки SMM 2026: як змінилася поведінка споживачів : веб-сайт. Promodo. URL: <https://www.promodo.ua/blog/benchmarki-smm-2026-yak-zminilasya-povedinka-spozhyvachiv> (дата звернення: 04.05.2026).

УДК 316.772.4

Olga DULGEROVA

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A MEANS OF FORMING SOCIAL UNITY

The modern world is characterized by active processes of globalization, integration and intercultural interaction. In these conditions, intercultural communication becomes an important factor in the formation of social unity and harmonious development of society. It ensures mutual understanding between representatives of different cultures, contributes to overcoming prejudices and creates the basis for constructive social dialogue. Intercultural communication is aimed at expanding cultural contacts in the conditions of cultural globalization. As a social phenomenon, it is characterized by multi-quality and dynamism, and therefore culture is considered as a generic concept, and cultural contacts take different forms that find their expression in mutual influence, synthesis, complementarity and dialogue. Intercultural communication is an indicator of the development of culture in society: on the one hand, it reveals its ability to perceive foreign cultural elements and generate new forms for this socio-cultural organism on the basis of this; on the other hand, - the ability to translate one's values into other cultures.

In modern society, the formation of intercultural interaction skills is of particular importance, because they help to avoid conflicts and contribute to social consolidation.

Modern conditions of globalization give rise to many problems of intercultural communication in modern society in the conditions of cultural globalization, which are caused by contradictions between global and local, contradictions between universal and individual. The world is becoming increasingly closer based on the integration of economic,

political, technological, and informational. Strengthening integration leads to the growth of cultural self-awareness. In this process, a conglomerate of different cultural societies is formed according to their history, traditions, language, religion, which develop, interact and influence each other on the basis of intercultural communication and develop according to their own laws. They are relatively independent, but they collide in a single information space. Cultural characteristics are less susceptible to change than political and economic ones. It is becoming increasingly clear that intercultural communication is becoming an important factor in the regulation of both one's inner life and relations between peoples in need of dialogue.

Social unity is an important condition for the stable development of the state. It presupposes the presence of common values, mutual trust and responsibility between members of society. It is intercultural communication that creates opportunities for the dialogue of cultures and ensures the integration of different social groups into a single social space. Through communication, people learn to respect each other's cultural characteristics, which contributes to strengthening civil solidarity.

The problem of intercultural communication is especially relevant in the conditions of modern social challenges — wars, migration processes, and information transformations. In such conditions, society needs effective mechanisms of mutual understanding and maintenance of social stability. Intercultural dialogue contributes to the formation of an atmosphere of trust, mutual respect and cooperation between people of different ethnic, linguistic or cultural backgrounds.

Moving on to the analysis of global challenges arising in the process of intercultural communication, it is worth noting that globalization, as a phenomenon, covers a wide range of changes in the world that occur under the influence of the rapid development of information technologies, transport, international trade, political and social integrations. Within intercultural communication, globalization processes play a crucial role, conditioning not only new opportunities for international interaction, but also new challenges and problems [1]. Globalization contributes to increasing the intensity of contacts between different cultures, which allows people from different parts of the world to interact and exchange information. Such trends open up numerous opportunities for the development of intercultural communication [2]. In our opinion, the most promising opportunity opened up by global intercultural communication is cultural exchange, which allows people from different cultures to be mutually enriched with experience, ideas and innovations. Thanks to this, the world becomes more open to new concepts, and cultural stereotypes are gradually erased. The exchange of traditions, languages, art and science creates a space for deeper understanding and cooperation between different peoples. In addition to cultural exchange, globalization also contributes to the spread of cultural tolerance. Interaction between different cultures makes it possible to develop more openness to other people's traditions and customs, which contributes to the reduction of prejudices and stereotypes. Countries and individuals have adapted to living in conditions of diversity, which ensures stability and harmony in societies. Another positive aspect of global intercultural dialogue is the implementation of innovative solutions in the communication

process. Thanks to the development of information technologies and mobile communications, the distance between cultures is reduced, providing an instant exchange of ideas and opinions. Social networks, mobile applications, online platforms for learning and sharing experiences create new ways for communication and cooperation between cultures, contributing to the formation of a global community in which everyone has access to information and the opportunity to contribute to global processes[3]. However, globalization also poses a number of challenges to intercultural communication, as it can lead to cultural homogeneity or the dominance of some cultural forms over others. Cultural unification has been manifested to a large extent in recent decades. In a global context, it involves a significant influence of mass culture on other countries and cultures, which leads to cultural homogenization. Under such conditions, less dominant cultures disappear or lose their uniqueness, trying to adapt to imposed standards and norms. Dynamic trends of cultural homogeneity can deprive humanity of a valuable diversity of cultures, reducing the level of intellectual and artistic creativity provided by the multiplicity of cultural expressions.

While globalization promotes intercultural communication, it also deepens inequalities in access to technology, education and economic resources. Such trends limit the opportunities of some countries, regions or social groups to actively participate in global communications, creating additional barriers to the development of intercultural relations. In addition to cultural unification and inequality in access to resources, global challenges of intercultural communication include uncertainty and conflicts arising from the complexity of intercultural interaction. The growing number of intercultural contacts during globalization increases the likelihood of misunderstandings, especially due to different linguistic and cultural contexts. People belonging to different cultures can interpret the same gestures, words or situations differently, which often leads to conflicts. In addition, cultural stereotypes and prejudices can exacerbate these conflicts, creating barriers to effective communication.

Education, mass media and digital technologies play an important role in the development of intercultural communication. The educational space forms a culture of communication and tolerant attitude towards representatives of other cultures. Modern media and social networks significantly expand the possibilities of intercultural interaction, while demanding a responsible attitude to information and communicative ethics.

It is worth noting that in the context of overcoming global challenges of intercultural communication, the creation of international projects, conferences, forums and other platforms for the exchange of experience and the establishment of partnership relations between countries is important. Such measures are important to ensure cultural dialogue between societies. The launch of international platforms determines not only the exchange of experience, but also contributes to the solution of global problems and the search for joint solutions in such urgent issues as maintaining peace, economic development, combating climate change, etc. International cooperation is also becoming the basis for the development of social, cultural and scientific initiatives that have a positive impact on mutual understanding and stability between cultures [4].

Consequently, intercultural communication is an important means of forming social cohesion, as it ensures mutual understanding, the development of tolerance and the consolidation of society. In the conditions of modern global challenges, it becomes a necessary component of democratic development and maintenance of social stability.

References

1. Kravchenko S. Challenges of intercultural communication in today's global world. Volyn philological: text and context, 2024. Vol. 35, P. 8-23. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/1050>
2. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. (2023). Factors for choosing of investment models by asian companies in the implementation area of global business initiatives. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2(49), 149–162. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4000>.
3. Tsygankova T., Yatsenko O., Obolenska T., Gordieieva T., Osadchuk V. (2023). Influence of industry 4.0 on strategies of companies entering the global market of data integration services. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2023, (2): 141 – 148; <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/141>
4. Tananaiko, T.; Yatsenko, O.; Osypova, O.; Nitsenko, V.; Balezentis, T.; Streimikiene, D. Economic rationale for manifestations of asymmetry in the global trading system. Sustainability 2023, 15, 5316. <https://doi.org/10.3390/su15065316>

УДК 929(44)

Наталія ЄРЖИКІВСЬКА

ЖОРЖ ТАБУЇ – ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ: АВТОР СПОГАДІВ І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПЕРСОНАЖ

Життя і творчість неординарних постатей – це не лише ті чи інші сторінки історії минулих століть і народу до якого вони належали, а й сторінки історії того народу, з яким вони мали політичні, економічні, наукові, культурні й літературні зносини. Воднораз – це і окреслення індивідуального сприйняття визначних подій, у вирі яких вони опинилися.

Повалення царату і упадок російської імперської влади у березні 1917 р., прискорив пожвавлення українського національного руху. Свідченням чого стало утворення Української Центральної Рада (17 березня – 29 квітня 1918 р.), яку очолив видатний історик і громадсько-політичним діяч Михайло Грушевський. Восени 20 листопада цього ж року було проголошено створення Української Народної Республіки. Попри всі перепони 16 грудня її було визнано керманичами Советської Росії, а вже 20-го за їхнім розпорядженням розпочалася агресія проти України. Такий стрімкий розвиток подій привернув увагу світових лідерів Антанти¹, з-поміж них – французьких урядовців і звичайних громадян.

¹ АНТАНТА – (франц. Entente – згода) – союз держав-учасниць 1-ї світової війни (Англія, Франція, Росія, США, Італія, Японія, Бельгія, Сербія, Греція, південно-американські республіки – всього понад 20 держав), що протистояв «почвірному союзові» (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія).

26 вересня 1917 р. на шпальтах «Нової Ради» – української політичної, економічної й літературної газети, було опубліковано повідомлення про урочисте представлення в Києві автомобільного хірургічно-польового лазарету, який складається з 250 ліжок і найновішого обладнання. Наголошувалося на тому, що він «заснований» завдяки добровільним пожертвам, мешканців сіл і містечок Франції «(навіть в тільки що визволених з під німецького ярма)» [9, с. 3].

На показ і демонстрацію рухливого лазарету запросили представників громадських і урядових інституцій, преси та інших. Спеціально до столиці України мали прибути: «ген. Н'ессель, начальний французької військової місії, ген. Табуї і ген. Крессо, старші лікарі – Ерістіані і де Ламомбль, а також представник Франції для зносин з російською владою Віктор Мейер, кореспондент “Temps”» [9, с. 3].

Серед вище названих бачимо і прізвище генерала Жоржа-Антуана-Марі Табуї (Georges Tabouis, 1867–1958) – першого представника закордонної держави на території Української Республіки, автора спогадів «Comment je devins Commissaire de la République Française en Ukraine» («Як я став комісаром Французької Республіки в Україні»), де йдеться про події, які довелося йому пережити: бачити і брати в них участь протягом 1917–1918 рр.

5(18) грудня 1917 р. генерал Ж. Табуї, за дорученням французького уряду спеціальною нотою встановив офіційні відносини Франції з Україною, а наступного дня зробив візит письменнику, Голові Генерального Секретаріату Української Центральної Ради – «В. К. Винниченку і висловив своє спочуття Українській Народній Республіці» [2, с. 2].

22-го грудня в будинку генерального секретарства внутрішніх справ (вул. Інститутська 40), відбувся офіційний прийм Ж. Табуї, як призначеного представника французької республіки при Генеральнім Секретаріаті Української Народної Республіки, на який він прибув у «супроводі новопризначеного французького консула у Києві д. Арко та воєнних аташе – полковника Ваніо і полковника Декса» [7, с. 2].

Французьких делегатів вітав голова Генерального Секретаріату В. К. Винниченко та генеральний секретар справ міжнародних О. Я. Шульгін [4], зазначивши, що «Україна щиро прагне миру і при тім такого, який відповідав би як інтересам України, так і всієї демократії» [7, с. 2]. Визнання ж Української Республіки та її уряду французькою республікою, дає сподівання, що вона допоможе відстояти українські національні інтереси на мирних конференціях і матеріально.

Під час обміну привітаннями Ж. Табуї висловив і свої особисті спостереження і враження: «Ось уже скоро рік, як я перебуваю на території України; я за цей час мав змогу простудіювати сторінки старої України; я міг слідкувати за розвитком національного руху молоді України; я мав змогу констатувати всі ті зусилля які робила Українська Республіка, щоб утворити й організувати духовні та матеріальні сили, необхідні для розвитку держави...» [7, с. 2].

Опісля генерал Табуї неодноразово зустрічався В. Винниченком, О. Шульгіним і С. Петлюрою. Був присутній і при на засіданнях і обговорення, – і саме тому в спогадах його висвітлюються різні підходи українських лідерів до питання державотворення –

від ідеї федеративної автономії й до усталення *ідеї повної незалежності* України. За його словами, «велися розмови й про конфедерацію, слов'янських народів», коли більшість українських лідерів ще сподівалася домовитися з російськими демократами, вірила в «можливу реорганізацію імперії на федеративній основі» [6].

Подальші події, з одного боку, показали помилковість їхніх суджень, оголивши справжню сутність більшовицької демократії. А з другого – підтвердили тодішню щирі віру і надію С. Петлюри на партнерство з Антантою і надання нею допомоги Україні. Водночас виявили в її діяльності дволикість, нещирість намірів і вчинків, та зацікавленість лідерів у відновленні Російської імперії, нехай навіть на і більшовицьких засадах [5].

Автор спогадів, датованих «жовтнем 1931» року, зазначав: «Я перебув на Україні 440 днів. Із тих днів деякі хоч рідкі були гарні, багатохмарні, довгі та тяжкі, і занадто багато, на жаль – жахливі» [10, с. 9].

Завершуються нотатки французького очевидця розлогим фіналом, який представляю повністю: «Я був свідком одного з найбільших катаклізмів. Я бачив, як Україна відродилася по століттях летаргічного сну. Я нав'язав там дружні зв'язки, я мав нагоду зазнайомитись з її минулим, пізнати прикмети цього народу наскрізь слов'янського, а не азійського; я бачив шляхетні зусилля тих, що пробували піднести жовто-блакитний прапор. Без огляду на мої гострі осуди, які періодично я мусів висловлювати про вчинки українського уряду, я не міг не шанувати деяких людей, повних патріотизму і високих ідеалів. Події були сильніші, ніж енергія деяких одиниць. Чи запаси цієї енергії можуть пробудитись нині і чи найшли б вони засоби, для своєї діяльності? Чи справді, коли залишити на боці можливі їх форми та вияви “Ще не вмерла Україна?” – Я вірю в це» [10, с. 9].

У щойно наведеній цитаті, впадає в очі крилата фраза «Ще не вмерла Україна?», та вжитий автором знак питання, який виражає одночасно сумнів, сподівання і надію. Цей знак-символ виступає тут концентратом суттєвих гносеологічних питань про тодішній світ й події, які відбувалися в ньому, зокрема і в Україні. Основою чого послужили початкові слова з українського гімну, де стверджується, що «Ще не вмерла Україна, її слава і воля...». В Табуї ж бачимо скорочену форму цього ж речення, після якої стоїть знак питання, що надає йому термінального стану – між бути чи не бути, між ствердженням чи запереченням. Генерал-чужоземець, який став виразником минулих українських подій, переказавши їх у спогадах, поставивши фактично екзистенційне гамлетівське питання: «Chtche ne vmerla Ukraina?» – саме цим виявив своє небайдуже ставлення до майбутнього нашої країни, подій та людей, свідомих свого вибору, завдань і мети. Заключна фраза його тексту: «Je le crois» – сповнена віри в непереможність прагнення українського народу до свободи і незалежності.

До речі, 64-річний генерал не оминув зауважити, що його роздуми не є у всьому точним відтворенням сторінок історії. «Коли я був на Україні, – наголошував він, – то по правді я не знав того всього, що знаю тепер, крім цього ситуації були такі неясні і такі нероз'яснені, що важко було чужинцеві пробитись крізь той шар, що наче серпанком закривав дно криниці, де лежала правда» [10, с. 8].

Записки Жоржа Табуї «Як я став комісаром Французької Республіки в Україні», датовані жовтнем 1931 р. А вже наступного року, разом із матеріалами інших авторів, громадських і військових діячів, політиків і літераторів, вони були упорядковані і співробітниками варшавського Українського Наукового Інституту в серії «Спогади. Wspomnienia. Memoires, том VIII».

Тематично тут вміщені пригадки, ґрунтовані на *posce te ipsum*, себто ті, що пов'язані з пізнанням самого себе в стосунках зі своїм й іншим краєм, народом, духовними провідниками і надбаннями. Це погляд проникливого спостережливого ока на традиції, культуру, історію і літературу Поділля, Волині, Галичини та Наддніпрянщини. Тексти подані, як нотатки, що базуються на особистому досвіді, ділових і звичайних зустрічах, контактах і взаємостосунках з представниками різних поколінь, політичних поглядів й естетичних уподобань. Можна впевнено сказати, що це видання є раритетним, водночас своєрідним й універсальним за свою полісемією голосів, представників різних народів – азербайджанського, польського, українського і французького².

Рецензією на оприлюднення спогадів відгукнувся і поет-емігрант Євген Маланюк, надрукувавши її у варшавському щоквартальнику «*Wschód-Orient*» у 1932 р. Він зацентрував увагу на авторських найвиразніших фрагментах щодо характеристики Л. Василевським, С. Стемповським і Ж. Табуї національної української ідентичності, діяльності українських громадських, творчих і культурних діячів.

1937 р. у львівській газеті «Діло» [10] було репрезентовано переклад українською мовою чималенького фрагменту спогадів французького генерала-дипломата, очевидно здійснених Михайлом Рудницьким.

Зауважу, що живучи в Парижі Ж. Табуї постійно підтримував тісні зв'язки з представниками української еміграції у Франції, зокрема Олександром Шульгіним, Яном та Оксаною Токаржевськими-Карашевичами та іншими. На підтвердження сказаного, наведу уривок з невеликої замітки в газеті «Діло» (1932) під назвою «Вечер української пісні в Парижі». В ній розповідалося про захід, організований товариством «Гурток українознавства», що відбувся 4 березня 1932 р. До почесного комітету організації й проведення цього вечора увійшли, як зазначав автор замітки, «відомі прізвища щирих, не нинішніх приятелів української справи: генерала Табуї, першого французького консула, висланого до Українського Уряду 1918 р., адмірала Дегуї, поета Ф. Мазада» [1, с. 3].

Не забули також про Жоржа Табуї й радянська ідеологічні працівники. Його прізвище час від часу з'являлося на сторінках пролетарської преси у сув'язі з прізвищами «контреволюціонерів і буржуазних націоналістів» М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри, О. Шелухіна.

² Leon Wasilewski «*Moje wspomnienia ukraińskie*» (Леон Василевський «Мої українські спогади»), Мартирій Галин «Сторінки минулого», Станіслав Стемповський «Уривок з спогадів», Алімардан-бек Алибер огли Топчисбаши «Союз автономістів» (З споминів про першу Державну Думу в б. Росії), Georges Tabouis «*Comment je devins Commissaire de la République Française en Ukraine*» (Жорж Табуї «Як я став комісаром Французької Республіки в Україні»).

Так само, приділи йому увагу і українські письменники, драматурги та кінодраматурги, зокрібна і Андрій Головка в опублікованому 1940 р. в «Літературній газеті» уривку з роману «Павло Діденко». Головний персонаж отримав листа від дядька з Києва, де «йшла мова про останнє відвідування Винниченка та розмову з представником французької військової місії генералом Табуї, який запевнив його, що уряд Французької Республіки цілком схвалює політику Центральної Ради, і повідомив про намічуване ближчим часом офіційне визнання УНР...» [3, с. 3].

Показовою є і розлога стаття Єлизавети Старинкевич «Героїчна сторінка минулого». Науковиця детально аналізує п'єсу Володимира Суходольського «Арсенал» та її постановку театрі І. Франка. Що ж до ворогів радянської влади, зображених автором, і втілених акторами театру, рецензентка відмічає, що на жаль, сатиричне «загострення» цих персонажей режисером-постановником М. Крушельницьким, «перетворилося тут в окарикатурення, яке мало допомагає викриттю справжньої суті цих “історичних діячів”, що завдали стільки шкоди українському народові» [8, с. 4].

Водночас вона справедливо підкреслює: «Всі ці персонажі умовно театральні, в існування їх глядач не йме віри. Та не вірять в їхню реальність, очевидно, і актори виконавці, й гра їхня позбавлена життєвої правди. Зайвим штрихом у сатиричній характеристиці Винниченка і генерала Табуї є та більш ніж сумнівна французька мова, якою вони, з волі автора і постановника, висловлюються» [8, с. 4]. Зрозуміло, що постановка п'єси мала на меті укріпити віру радянського народу в «праведну» справу більшовиків і очорнити представників закордонного українського емігрантського уряду й українських громадських та наукових установ.

У часи незалежності постать Жоржа Табу, його дипломатична місії в Україні 1917–1918 рр., подальші взаємозв'язки з українськими емігрантами-парижанами, ретельно досліджується науковцями, як одного зі щирих прихильники Української Народної Республіки.

Список використаних джерел та літератури

1. Вечір української пісні в Парижі. *Діло* [Львів]. 1932. № 74.
2. Генерал Табуї. *Нова Рада*. 1917. № 204.
3. Головка А. Павло Діденко. Уривок з роману. *Літературна газета*. 1940. № 33.
4. Жуковський А. Політична й громадська діяльність Олександра Шульгіна. *Записки наукового товариства ім. Шевченка: Збірник на пошану Олександра Шульгіна (1889–1960)* / за ред. В. Яніва. Париж ; Мюнхен, 1969. Т. 186. С. 13–37.
5. Косик В. Франція і питання самостійності України 1917–1919. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1993. Т. 225. С. 278–290.
6. Лазарева А. Місія генерала Табуї. *Український тиждень*. 2018. № 38. URL: <https://tyzhden.ua/misiia-henerala-tabui/> (дата звернення 02.05.2026).
7. Прийом українським урядом французької делегації. *Нова рада*. 1917. № 217.
8. Старинкевич Є. Героїчна сторінка минулого. *Літературна газета*. 1956. № 12.
9. У Києві. *Нова рада*. 1917. № 146. С. 3.
10. Українська революція в очах французького дипломата. *Діло* [Львів]. 1937. № 67. С. 8–9.

11. Tabouis. Comment je devins Commissaire de la République Française en Ukraine. *Василівський Л., Галин М., Стемповський С., Топчибаши А., Табуї. Спогади* / ред. Р. Смаль-Стоцький. Варшава, 1932. С. 142–164.

УДК 001.891:061.1ЄС(477)

Єгор ЗЕМЗЮЛІН

Науковий керівник: Наталія ЗЕМЗЮЛІНА

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ ПРОГРАМ У ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Інтеграція України до Європейського дослідницького простору є не лише питанням участі у грантових конкурсах, а й ширшим процесом наближення національної системи науки та інновацій до європейських принципів відкритості, конкуренції, академічної доброчесності, мобільності та міжінституційної співпраці. У цьому контексті міжнародні наукові програми виконують роль практичного механізму входження українських університетів, наукових установ, дослідницьких груп та інноваційних компаній у спільний європейський простір знань.

Європейський дослідницький простір можна розуміти як систему, у межах якої дослідники, знання, технології, інфраструктури та інновації мають циркулювати більш вільно, ніж у межах ізольованих національних моделей. Для України така інтеграція має стратегічне значення, оскільки вона поєднує науковий розвиток, післявоєнне відновлення, модернізацію університетів, підвищення конкурентоспроможності економіки та поглиблення європейської інтеграції. [1]

Найбільш значущою програмою для української науки є Horizon Europe. Після набуття чинності угоди про асоціацію України до Horizon Europe та Програми досліджень і навчання Євратом українські дослідники отримали можливість брати участь у цих програмах на рівних умовах з учасниками з держав-членів Європейського Союзу. Це означає доступ до консорціумів, конкурсів, дослідницьких інфраструктур, мереж національних контактних пунктів, спільних проєктів і практик оцінювання наукової якості. [2]

Значення Horizon Europe полягає в тому, що ця програма орієнтує дослідників на міжнародну кооперацію, міждисциплінарність і прикладний вплив результатів. Для українських науковців участь у ній створює можливість переходу від локальної логіки дослідження до європейської логіки проєктного консорціуму, де важливими є не лише наукова ідея, а й управління проєктом, етика дослідження, відкриті дані, комунікація результатів, гендерна рівність, сталість впливу та відповідність пріоритетам європейської політики.

Окрему роль відіграють програми мобільності та розвитку людського капіталу, зокрема Erasmus+ і Marie Skłodowska-Curie Actions. Вони дають змогу українським студентам, аспірантам, викладачам і дослідникам долучатися до академічних обмінів, спільного навчання, стажувань, докторських мереж і міжнародних дослідницьких команд. Їхня цінність полягає не лише в індивідуальному професійному зростанні, а й

у перенесенні в українські інституції нових стандартів академічного середовища, управління дослідженнями та культури міжнародної співпраці.

Міжнародні наукові програми також сприяють інтеграції України через доступ до дослідницьких інфраструктур. Для багатьох галузей сучасної науки критично важливими є лабораторії, бази даних, обчислювальні ресурси, обладнання та експериментальні платформи, які часто неможливо повністю відтворити на національному рівні. Участь у європейських мережах підвищує якість результатів і робить їх порівнюваними з європейськими стандартами.

Водночас міжнародні програми виконують функцію інституційного навчання. Підготовка заявок, участь у консорціумах, звітування, управління бюджетом, дотримання етичних і правових вимог формують у наукових установах нові адміністративні компетентності. Це особливо важливо для українських університетів і дослідницьких організацій, де часто бракує спеціалізованих офісів підтримки міжнародних проєктів.

Серед можливостей, які відкривають міжнародні програми, варто виокремити фінансову підтримку досліджень, розширення партнерських мереж, підвищення видимості української науки, доступ до сучасних методологій і технологій, залучення молодих учених, розвиток відкритої науки та створення спільних публікацій. Участь у таких програмах також посилює репутацію українських інституцій, оскільки успішні проєкти проходять конкурентний європейський відбір і демонструють здатність працювати за міжнародними правилами.

Для України особливо важливо, що міжнародні наукові програми можуть підтримувати стійкість науки в умовах війни. російська агресія призвела до руйнування частини інфраструктури, переміщення дослідників, скорочення ресурсів і порушення нормальної роботи багатьох установ. У таких умовах європейські програми допомагають зберегти наукові команди, підтримати дослідників, забезпечити доступ до партнерств і не допустити ізоляції української науки від глобальних процесів. [3]

Разом із тим участь у міжнародних програмах супроводжується низкою викликів. Першим є нерівність стартових умов. Українські установи часто конкурують із європейськими партнерами, які мають більше досвіду, стабільніше фінансування, потужніші проєктні офіси та кращу інфраструктуру. Через це українські організації можуть залишатися другорядними учасниками консорціумів, якщо не розвиватимуть власну спроможність координувати проєкти та формувати сильні наукові пропозиції.

Другим викликом є адміністративна складність. Європейські програми вимагають високої якості планування, фінансової дисципліни, юридичної точності, прозорих процедур закупівель, правильної роботи з інтелектуальною власністю та відповідності етичним стандартам. Для окремих українських установ ці вимоги можуть бути складними не через відсутність наукового потенціалу, а через нестачу управлінської, правової та грантової експертизи.

Третім викликом є ризик відтоку людського капіталу. Мобільність є необхідною умовою інтеграції, але вона може перетворитися на односторонню міграцію, якщо українські дослідники не матимуть умов для повернення або довгострокової співпраці з українськими інституціями. Тому міжнародні програми мають поєднувати індивідуальні можливості для науковців із механізмами зміцнення українських університетів і наукових організацій.

Четвертий виклик пов'язаний із відповідністю національної наукової політики європейським пріоритетам. Європейський дослідницький простір розвивається навколо таких напрямів, як відкрита наука, дослідницька безпека, гендерна рівність, цифровізація, відповідальні інновації, якість оцінювання досліджень і зв'язок науки з суспільними потребами. Участь України в цих процесах потребує не формального копіювання норм, а реального оновлення інституційних практик. [4]

Важливим кроком у подоланні цих викликів є розвиток національної інфраструктури підтримки. До неї належать офіси Horizon Europe, національні контактні пункти, університетські грантові офіси, тренінги з підготовки заявок, консультації з фінансового менеджменту, підтримка англomовної наукової комунікації та створення бази успішних практик. Такі інструменти допомагають перетворити міжнародну участь з випадкового успіху окремих груп на системну політику інтеграції.

Отже, міжнародні наукові програми відіграють ключову роль у інтеграції України до Європейського дослідницького простору. Вони відкривають доступ до фінансування, партнерств, інфраструктур, мобільності та європейських стандартів наукової діяльності. Водночас їх ефективне використання залежить від здатності українських інституцій подолати адміністративні, кадрові, інфраструктурні та управлінські обмеження. Інтеграція не може бути зведена лише до кількості поданих заявок або отриманих грантів. Її реальний зміст полягає у поступовому формуванні такої наукової системи, яка здатна конкурувати, співпрацювати й створювати знання як повноцінна частина європейської дослідницької спільноти.

Список використаних джерел та літератури

1. European Research Area. ERA Policy Agenda 2025–2027. European Commission. 2025. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/era-policy-agenda-2025-2027>.
2. Ukraine's association agreement to Horizon Europe and Euratom Research and Training Programmes enters into force. European Commission. 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/ukraines-association-agreement-horizon-europe-and-euratom-research-and-training-programmes-enters-2022-06-09_en.
3. International cooperation with Ukraine in research and innovation. European Commission. 2025. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe/ukraine_en.
4. Про затвердження Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору на період до 2027 року: наказ Міністерства освіти і науки

УДК 316.77:008

Іван ЗЕМЗЮЛІН

Науковий керівник: Наталія ЗЕМЗЮЛІНА

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ

Культурні стереотипи є стійкими узагальненими уявленнями про представників певної культури, нації, етнічної, релігійної або соціальної групи. Вони формуються під впливом соціалізації, освіти, медіа, історичного досвіду, політичного дискурсу та повсякденних міжособистісних контактів. У комунікативному процесі стереотипи виконують амбівалентну функцію. З одного боку, вони можуть спрощувати первинне сприйняття соціальної реальності. З іншого боку, вони часто спотворюють розуміння співрозмовника, оскільки замінюють індивідуальне сприйняття людини попередньо сформованим груповим образом. [1,257]

Ефективність комунікації залежить не лише від точності передавання інформації, а й від здатності учасників взаємодії правильно інтерпретувати смисли, емоції, наміри та соціальний контекст. Культурні стереотипи ускладнюють цей процес, оскільки сприяють формуванню очікувань до початку реального діалогу. У такій ситуації адресат або адресант сприймає не конкретну особистість, а уявний образ представника певної культури. Це знижує точність комунікації та збільшує ймовірність непорозумінь.

Одним із ключових механізмів впливу стереотипів є селективне сприйняття. [1,260] Людина схильна помічати ті елементи поведінки співрозмовника, які підтверджують її попередні уявлення, і водночас ігнорувати інформацію, що їм суперечить. Внаслідок цього формується ефект підтвердження, за якого комунікативна поведінка іншої особи трактується через вже наявну інтерпретаційну схему. Наприклад, стриманість може помилково сприйматися як холодність, емоційність як агресивність, мовчання як байдужість, а прямолінійність як неповага.

Культурні стереотипи істотно впливають на міжособистісну довіру. Якщо учасник комунікації відчуває, що його оцінюють не як індивідуальність, а як носія певної групової ознаки, він може обмежувати відкритість, уникати активної участі в діалозі або займати захисну позицію. Це знижує якість зворотного зв'язку, послаблює взаєморозуміння та створює психологічну дистанцію між співрозмовниками. У професійному середовищі такі процеси можуть негативно позначатися на командній роботі, переговорах, управлінських рішеннях і загальній продуктивності взаємодії. [2,11]

Важливо зазначити, що деструктивний вплив мають не лише негативні, а й так звані позитивні стереотипи. Узагальнення на кшталт “представники цієї культури дуже працьовиті” або “ця група завжди комунікабельна” можуть здаватися нейтральними чи доброзичливими, однак вони також редукують особистість до групового шаблону. Такі уявлення формують невинуватені очікування, обмежують індивідуальну самопрезентацію та можуть створювати додатковий соціальний тиск.

Окрему роль у міжкультурній комунікації відіграє невербальна поведінка. [2,13] Жести, міміка, дистанція, зоровий контакт, темп мовлення, паузи та інтонація мають різне значення в різних культурних контекстах. Стереотипне тлумачення невербальних сигналів може призводити до помилкового приписування співрозмовнику неіснуючих намірів або рис характеру. Тому ефективна міжкультурна взаємодія потребує не механічного знання “типових” культурних характеристик, а здатності враховувати контекст, ставити уточнювальні запитання та уникати поспішних висновків.

Значний вплив на поширення культурних стереотипів мають мас-медіа та цифрові платформи. Через повторювані образи, спрощені наративи та однобічне висвітлення певних груп медіа можуть закріплювати стереотипні уявлення у масовій свідомості. Особливо це стосується груп, з якими аудиторія не має безпосереднього досвіду взаємодії. У таких випадках медійний образ фактично замінює реальне знання, що підвищує ризик упередженої комунікації. [3,46]

Водночас вивчення культурних відмінностей не слід ототожнювати зі стереотипізацією. Культурна обізнаність є необхідною умовою ефективної міжкультурної комунікації, якщо вона використовується як гнучкий аналітичний інструмент, а не як жорстка схема оцінювання. Проблема виникає тоді, коли знання про культуру перетворюється на припущення про кожного окремого її представника. Науково обґрунтований підхід передбачає врахування культурного контексту разом з індивідуальним досвідом, соціальним статусом, освітою, професійною роллю та особистісними особливостями людини.

Зменшення негативного впливу культурних стереотипів можливе через розвиток міжкультурної компетентності. Вона передбачає здатність усвідомлювати власні упередження, критично аналізувати джерела інформації про інші культури, розрізняти культурні закономірності та індивідуальні відмінності, а також будувати комунікацію на принципах поваги, емпатії та відкритості. Важливими інструментами є активне слухання, уточнення смислів, уникнення категоричних оцінок і готовність коригувати власні інтерпретації. [4,26]

Отже, культурні стереотипи є суттєвим чинником, що впливає на ефективність комунікації. Вони можуть спотворювати сприйняття співрозмовника, знижувати рівень довіри, ускладнювати інтерпретацію вербальних і невербальних сигналів, посилювати психологічну дистанцію та провокувати конфлікти. Ефективна комунікація в багатокультурному середовищі потребує переходу від стереотипного мислення до рефлексивного,

контекстуального та індивідуалізованого підходу. Саме така позиція дає змогу не заперечувати культурні відмінності, а враховувати їх без редукції особистості до узагальненого образу групи.

Список використаних джерел та літератури

1. Braslauskas, J. Intercultural stereotypes and the role of critical and creative thinking in overcoming them. *Creativity Studies*. 2023. 16(1). 255–273.
2. Casad B. J., Bryant W. J. Addressing Stereotype Threat is Critical to Diversity and Inclusion in Organizational Psychology. *Frontiers in Psychology*. 2016. Vol. 7
3. UNESCO. We Need to Talk: Measuring Intercultural Dialogue for Peace, Inclusion and Sustainable Development. 2022. 106 p.
4. Kidd M. A. Archetypes, Stereotypes and Media Representation in a Multi-cultural Society. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*. 2016. 236, p. 25-28

УДК 373.5.091.26-047.44:005.6

Алла КОРНЕЙКО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНІХ ОЦІНЮВАНЬ В СИСТЕМІ ЯКОСТІ ОСВІТИ

В сьогоденнішніх складних умовах воєнної агресії оновлення парадигми освіти детермінує зростаючі вимоги, що їх ставить сьогодення перед освітньою сферою. Зокрема першочерговим постає завдання не просто забезпечення доступності освіти, а й, що нині є найважливішим, - забезпечення її якості.

Отож серед пріоритетних напрямів трансформації вітчизняної освітньої галузі - створення ефективної системи забезпечення якості освіти. Реалізація цього напрямку покликана сприяти не лише удосконаленню освіти України відповідно до європейських стандартів і рекомендацій, а й забезпеченню прозорості та зрозумілості стандартів якості для всіх рівнів освіти управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [1, с. 359]. Серед шляхів розбудови системи забезпечення якості освіти - розробка та впровадження систем вимірів показників якості, що базуються на традиційних та інноваційних технологіях, відповідно контексту особливостей певного освітнього рівня чи системи в цілому.

Базовий для освітньої сфери Закон України «Про освіту» серед ключових засад державної політики у сфері освіти називає забезпечення якості освіти як на рівні загальнодержавному, так і на рівні закладів освіти. В рамках теоретико - методологічного забезпечення реалізації окресленого напрямку документ вводить в обіг наукової теорії та практики педагогічної діяльності поняття «система забезпечення якості освіти». Відповідно до статті 41 згаданого Закону система забезпечення якості освіти (СЗЯО) — це законодавчо закріплений механізм, який гарантує відповідність освітніх здобутків державним стандартам і формує довіру суспільства до рівня освіти. Складовими системи є: внутрішня СЗЯО; система зовнішнього забезпечення якості освіти та система забезпечення якості в діяльності

органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [4].

Метою розбудови СЗЯО вказано, серед іншого, гарантування та постійне й послідовне підвищення якості освіти. Тобто якість освіти визначено пріоритетом на шляху модернізації галузі.

Якість освіти - комплексне поняття, що включає щонайменше три групи характеристик освітнього процесу, а саме: якість результату освіти, якість факторів формування цього результату та якість процесу освітньої діяльності, що також має безпосередній вплив на досягнення бажаного результату. У запропонованій тріаді важко не звернути увагу на пріоритетне значення якості результатів. У такому ж контексті трактує якість освіти і Закон України «Про повну загальну середню освіту», зазначаючи, зокрема, що якість загальної середньої освіти – це «відповідність державним стандартам результатів навчання, здобутих на відповідних рівнях повної загальної середньої освіти» [5]. Отже, саме категорія якості освітніх результатів є визначальною для розуміння поступу освітньої реформи в суспільній свідомості і, навіть, у зв'язку з цим, корелює сприйняття модернізації освіти широким загалом.

У системі якості освіти розрізняють внутрішній та зовнішній виміри, кожен з яких акцентує увагу на функціонально - змістових аспектах окремих складових системи.

Структура СЗЯО у внутрішньому вимірі представлена функціональною взаємодією ряду компонентів, серед яких поряд із стратегією забезпечення якості освіти, діяльністю із забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу і т. п., важливе місце посідають критерії, правила і процедури (КПП) оцінювання здобувачів освіти, КПП оцінювання педагогічних працівників, а також КПП оцінювання діяльності керівних суб'єктів [4].

Щодо зовнішньої системи якості освіти, то зазначимо, що і в її структурі поряд із контрольно-оцінювальними заходами (інституційний аудит, ліцензування та акредитація, громадський нагляд), нормативний документ також виділяє процедури оцінювання та вимірювання якості освіти: моніторинг якості освіти та зовнішнє незалежне оцінювання.

Як бачимо, аналіз функціоналу структури СЗЯО і на внутрішньому, і на зовнішньому рівнях дає підстави виділити своєрідну інструментально-процедурну складову, що включає алгоритми і процедури оцінювання навчальних та професійних результатів суб'єктів освітнього процесу, які своєю чергою є інструментами оцінювання та вимірювання якості освіти в її найширшому розумінні.

Виходячи із зазначеного, очевидно, що питання вдосконалення технологій та інструментів вимірювання й оцінювання освітніх результатів, як складової системи оцінювання якості освіти загалом, постає сьогодні об'єктивною та актуальною потребою.

Для вимірювання якості освіти та освітніх результатів в Україні використовується спектр зовнішніх і внутрішніх оцінювальних процедур [2].

Оцінювання навчальних результатів здобувачів освіти в межах закладу проводиться завдяки функціонуванню внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Своєю чергою, зовнішні процедури реалізуються через низку заходів, що здійснюють сторонні до закладів освіти, уповноважені державою інституції. Саме розвиток системи зовнішніх освітніх оцінювань, як об'єктивного інструменту вимірювання якості освіти, є одним із напрямів розбудови зовнішнього виміру системи забезпечення якості освіти.

Серед зовнішніх освітніх оцінювань, які використовуються у вітчизняній освіті для оцінювання навчальних результатів, отриманих здобувачами освіти різних рівнів, - зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), а також освітні процедури на основі організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання, моніторингові дослідження тощо.

Згідно загальновизнаної дефініції, та відповідно до визначення, що розміщено на сайті регулятора - Міністерства освіти і науки України, ЗНО є формою оцінювання якості освіти в повній загальній середній освіті. Тому до організації, проведення та результативності зовнішнього оцінювання завжди прикута увага як освітянської громадськості, так і суспільства в цілому. Варто зазначити, що особливо виправданою ця увага була у 2015 -2020 роках, коли ЗНО слугувало формою проведення державної підсумкової атестації в системі повної загальної середньої освіти. Однак, навіть після того як через зовнішні та безпекові фактори (пандемія CoV-19 у 2020-2021 роках, широкомасштабна війна з РФ у 2022-2026 роках) для здобувачів повної загальної середньої освіти було скасовано ДПА, увага до ЗНО в усіх його формах та до його результатів не зменшується. Пояснення цьому міститься у двох аспектах функціонування вітчизняної освітньої системи, а саме:

- згідно нормативних документів зовнішнє оцінювання є складовою системи забезпечення якості освіти як один з інструментів та процедур забезпечення і підвищення якості освіти [4];

- сьогодні, коли, в силу ряду причин відсутні можливості проведення системних вимірювань якості освіти, ЗНО (зокрема [національний мультипредметний тест](#) (НМТ) як комп'ютерний формат проведення ЗНО) залишається єдиною масовою, стандартизованою за змістом та уніфікованою за формою процедурою оцінювання результатів повної загальної середньої освіти, яку можна вважати опосередкованим джерелом інформації про якість освіти на вказаному рівні.

Саме так зміст НМТ визначено [Порядком проведення національного мультипредметного тесту](#), у якому, зокрема, зазначено, що національний мультипредметний тест проводиться як «форма вступного випробування, з метою забезпечення права на рівний доступ до вищої освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду)», а також для оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти [6].

Отже, зовнішнє оцінювання є ключовим компонентом зовнішньої системи забезпечення якості освіти в Україні, спрямованим на отримання об'єктивних даних

про якість освітньої діяльності та результати навчання. Воно базується на засадах об'єктивності, доброчесності, неупередженості та рівності. Валідність результатів зовнішнього оцінювання забезпечується уніфікованістю його процедур, використанням технологій безособової перевірки та стандартизованим характером.

Варто зазначити, що саме стандартизованості зовнішнього оцінювання сучасна практика освітнього менеджменту приділяє значну увагу. Так, згідно твердження ряду дослідників, оскільки «стандартизованим називається тест, що має комплексну характеристику, яка визначається його властивостями, процедурою шкалювання, а також чіткою регламентацією процедури та логістики (організації) процесу тестування» то порушення будь-якого з перелічених елементів є підставою «до скасування наслідків за одержаними результатами». [3, с. 528].

У зв'язку із зміною парадигми та ролі оцінювання в умовах Нової української школи, на сучасному етапі розвитку системи освіти місія зовнішніх освітніх оцінювань в системі управління якістю зазнає серйозних трансформацій, еволюціонуючи від оцінювання як контролю, до оцінювання як участі у забезпеченні якості освіти [7, с.30].

Окрім того, до управлінських цілей, які були покладені на систему зовнішнього оцінювання від моменту його запровадження (забезпечення освітніх суб'єктів статистичною та аналітичною інформацією, підтримання відповідності рівня підготовки випускників державним стандартам), нині додалося амбітне завдання: через отримання об'єктивних даних про якість освітніх результатів, впливати на ефективність функціонування системи забезпечення якості освіти загалом.

Якість проведення процедур зовнішніх оцінювань залежить від ряду факторів. Серед них - якість інформаційно-технологічної бази, ефективність педагогічної співпраці, якість мотивації учасників та організаторів процедур тестування, якість організаційно-методичного забезпечення. Виходячи з концептуальних засад сучасного менеджменту освіти кожен із зазначених аспектів корелюється фактором управлінського супроводу на усіх рівнях - від регулятора до освітнього закладу.

У цьому контексті дослідники відзначають багатоаспектність впливу зовнішніх освітніх оцінювань на систему забезпечення якості освіти, яка полягає не лише у наданні достовірної та повної інформації про якість результатів освіти за підсумками проведення загальнонаціональних тестувань, а й сприяє формуванню культури використання отриманих даних «для зняття будь-яких ризиків необ'єктивності або помилковості прийняття ефективних рішень у галузі освітньої політики й оцінки їх дієвості», а також «забезпечує даними про якість національної системи освіти... з метою інтеграції національної системи освіти у єдиний освітній простір Європи і світу, сприяючи її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в умовах глобалізації» освіти [7, с.30].

Отже, зовнішні оцінювання є не лише обов'язковою інструментально-процесуальною компонентою системи якості освіти, а й, як джерело інформації про функціонування педагогічної системи, необхідної для забезпечення безперервного

відстеження і прогнозування її динаміки, перетворюються на невід’ємний елемент поточної регуляції освітнього процесу. Виважене та своєчасне використання потенціалу ЗОО в системі якості освіти є необхідним для вдосконалення якості освітньої діяльності, покращення якості результатів, і, як наслідок, для забезпечення якості освіти загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексеева С. Система забезпечення якості загальної середньої освіти на засадах сталого розвитку: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації. *Theoretical and applied aspects of sustainable development of Ukrainian regions: scientific monograph. Volume 1*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025 С. 359- 372. URL: <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/iposu/article/view/1202> .
2. Вакуленко Т., Терещенко В. Оцінювання якості освіти. Розширений коментар до документа: Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. *РЕ:освіта*, 2021. URL: <https://reosvita.org/ocziyuvannya-yakosti-osvity/> .
3. Дворецька Л. П. Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень учнів як метод в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в закладі загальної середньої освіти. *TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE. №1. 2021. С.524-528*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730203/1/TOPICAL-ISSUES-OF-MODERN-SCIENCE-1-3.11.21-524-528.pdf> .
4. Закон України № 2145-VIII “Про освіту” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru> .
5. Закон України від 16.01.2020 № 463-IX «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> .
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2023 № 1547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0015-24> .
7. Сидоренко О. Зовнішнє незалежне оцінювання як складова системи забезпечення якості освіти: ризики та шляхи їх подолання. *Новий колегіум. Освіта та суспільство*. 2018. №2. С. 26 – 31 URL: https://nure.ua/wp-content/uploads/2018/Scientific_editions/novkol_2018_2_8.pdf .

УДК 025:001.8

Наталія КОЦЮБА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК

У сучасному суспільстві політика розвитку соціально-інформаційної сфери зазнає глибоких трансформацій, дедалі більше орієнтуючись на інноваційні підходи та підвищення ефективності. Успішне майбутнє забезпечене лише тим бібліотекам, які обирають шлях активних змін і модернізації, де одним із ключових пріоритетів виступає науково-методична діяльність. Саме в її межах створюються новітні інформаційні продукти й сервіси, впроваджуються сучасні бібліотечні технології,

здійснюється системний моніторинг роботи установ, а також формується обґрунтоване бачення їх подальшого розвитку. Нині головним завданням науково-методичної діяльності в бібліотечній галузі є забезпечення узгодженості між існуючими підходами до роботи бібліотек і тими інструментами та методами, які необхідні для ефективного виконання їхніх функцій. Це вимагає безперервного вдосконалення діяльності установ, адже сучасні показники їх результативності часто не відповідають запитам суспільства, що зумовлює потребу в активному створенні та впровадженні інноваційних рішень. У цьому процесі ключова роль належить методистам, які повинні «своєчасно реагувати на зміни, гнучко адаптуючись до нових умов і широко застосовуючи сучасні підходи у професійній практиці» [2, с. 29].

З огляду на виклики сучасності науково-методичні служби бібліотек активно переосмислюють власні підходи та принципи діяльності, що зумовлює актуальність формування спеціалізованих методичних центрів. На нинішньому етапі можна виокремити ключові напрями їх роботи: «консультування з професійних питань, надання практичної підтримки бібліотечним установам, проведення науково-дослідної та аналітичної роботи, організація підвищення кваліфікації фахівців, а також вивчення й поширення кращих практик та інноваційного досвіду як вітчизняних, так і зарубіжних бібліотек. Водночас важливе місце посідає сприяння впровадженню цифрових інструментів і PR-технологій, розвиток рекламної діяльності бібліотек та їх активне просування в соціальних мережах» [2, с. 29]. У структурі бібліотечних підрозділів дедалі частіше формуються спеціалізовані сектори, що дає змогу чіткіше розподіляти функції, підвищувати ефективність роботи та оперативніше реагувати на професійні виклики й запиту користувачів.

Для реалізації поставленої мети методичні центри покликані виконувати «комплекс взаємопов'язаних завдань, спрямованих на підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування» [1]. Насамперед ідеться про забезпечення цілісного функціонування системи організаційно-методичного впливу, що охоплює всі рівні діяльності бібліотек. Важливим є також систематичне виявлення, ґрунтовний аналіз, узагальнення та поширення кращого досвіду роботи публічних бібліотек, а також активне вивчення інновацій із подальшим їх упровадженням у практику. Окрему увагу приділяють наданню консультацій і практичної допомоги з питань обслуговування користувачів, координації діяльності бібліотек різних систем і відомств, а також проведенню науково-дослідної роботи. Не менш значущими завданнями є підвищення професійного рівня бібліотечних фахівців і підготовка якісних методичних матеріалів, що сприяють розвитку галузі.

Пошук і впровадження нових підходів у бібліотечній діяльності сприяє розширенню спектра заходів, урізноманітненню їхньої тематики та підвищенню зацікавленості з боку користувачів. Водночас поряд із традиційними формами роботи, такими як презентації, зустрічі, інформаційні огляди чи тематичні дні, сучасні підходи до організації обслуговування відкривають ширші можливості для взаємодії з аудиторією. Вони не лише підтримують інтерес постійних відвідувачів, а й ефективно

залучають нову аудиторію, роблячи бібліотеку більш привабливою та актуальною в умовах сьогодення.

Отже, в умовах стрімких змін сучасного інформаційного суспільства ефективний розвиток бібліотечної галузі безпосередньо залежить від здатності до інновацій, гнучкості та постійного вдосконалення. Науково-методична діяльність виступає ключовим чинником модернізації бібліотек, забезпечуючи впровадження новітніх технологій, узгодження професійних підходів і підвищення якості обслуговування користувачів. Формування спеціалізованих методичних центрів, активне використання цифрових інструментів, поширення передового досвіду та підвищення кваліфікації фахівців сприяють зміцненню ролі бібліотек як сучасних інформаційних і культурних осередків. У підсумку саме системний, інноваційно орієнтований підхід до організації бібліотечної діяльності забезпечує її актуальність, конкурентоспроможність і затребуваність у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Малишко Є. Г. Інноваційна діяльність бібліотечних установ: Програми розвитку бібліотечних установ. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/innovatsiina-diialnist-biblioteknikh-ustanov-.html>.
2. Сафонова Т. Науково-методична діяльність у бібліотечній сфері: основні напрями та тенденції. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 6. С. 28–31.

УДК 811.161.2'243:316.77

Тетяна МАСИЦЬКА

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Українська мова є інструментом комунікації, що відкриває для іноземців можливість інтегруватися в освітній та професійний простір України. Її вивчення інокомунікантами спрямоване на формування здатності взаємодіяти в різних ситуаціях, де знання лексики та граматики поєднані з навичками міжкультурного діалогу. Саме комунікативний аспект робить процес опанування української мови значущим для інтеграції в сучасне суспільство.

До лютого 2022 року в Україні навчалася понад 84 тисячі студентів із 158 країн світу, а на 1 січня 2023 року в нашій країні навчалася понад 50 тисяч іноземних студентів [8]. За даними Українського державного центру міжнародної освіти (УДЦМО), станом на 1 січня 2026 року в закладах вищої освіти України навчається понад 21 тисяча іноземних громадян. У цей час зареєстровано 6 292 запрошень на навчання, переважно для абітурієнтів із Китаю, Азербайджану, Грузії, Туркменістану, Марокко, Нігерії, Туреччини, Індії, США та Польщі [1].

У Волинському національному університеті імені Лесі Українки іноземні студенти почали навчатися з 2009 року. Протягом 2009–2022 рр. на рівні довузівської мовно-фахової підготовки (підготовче відділення), за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр і магістр на різних факультетах, а також в аспірантурі навчалися громадяни Болгарії, Литви, Республіки Польща, Азербайджану, Узбекистану,

Республіки Конго, Республіки Сенегал, Федеративної Республіки Нігерія, Намібії, Зімбабве, Алжиру, Сирії, Держави Лівії, Гани, Пакистану, Того, Замбії, США, Китаю.

Ефективність навчання іноземців і розвиток відповідної методики перебуває в безпосередньому зв'язку з організацією професійної підготовки викладачів [9, с. 60]. Із 2023 року на факультеті філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки здобувачам вищої освіти 4 курсу запропоновано для вивчення вибіркового освітнього компоненту «Українська мова як іноземна: комунікація». У лекційному курсі представлено такі теми: чому іноземцям цікаво вчити українську мову; організація навчального процесу; мотивація вивчення української мови; труднощі під час вивчення української мови; становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної; особливості міжкультурної комунікації та ін. На практичних заняттях здобувачі освіти вивчають проблеми та специфіку міжкультурної комунікації; опановують норми мовного етикету, ознайомлюються з краєзнавчо-орієнтованою методикою, навчаються застосовувати інтерактивні форми навчання та інноваційні технології у викладанні української мови як іноземної. Значну увагу приділено моделюванню реальних життєвих ситуацій, рольовим іграм та творчим завданням [3, с. 251–253].

У підготовці до навчальних занять з іноземними студентами насамперед необхідно брати до уваги Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1 – С2» (затверджений Національною комісією зі стандартів державної мови від 29 серпня 2024 року № 279) [6], який не лише визначив нормативну базу для організації освітнього процесу, а й скеровує на вибір навчального матеріалу, рівні складності завдань і методи формування комунікативної компетентності.

Основною метою навчальних занять з іноземними здобувачами вищої освіти є формування достатнього рівня мовної компетентності у розмовно-побутовому та навчальному середовищі. Освітній процес потрібно спрямувати на розвиток і закріплення мовленнєвих умінь і навичок, засвоєння та систематизацію лексики, поповнення необхідного словникового запасу, а також на розвиток та вдосконалення діалогічного мовлення [2, с. 28]. У процесі вивчення української мови як іноземної пріоритетним завданням є формування комунікативної компетентності, що передбачає розвиток умінь і навичок практичного мовлення та здатність застосовувати їх у побутових і навчальних ситуаціях. Завдання викладача полягає в тому, щоб підготувати іноземних студентів до комунікативної взаємодії, сформувані в них готовність до сприйняття навчальної інформації та розвитку навичок спілкування у новому іншомовному середовищі [7, с. 256–257].

Авторські навчальні посібники «Комунікація: я розмовляю українською» [5] та «The Main Features of the Ukrainian Grammar: A Reference Textbook for Foreigners» [10] репрезентують фонетичну, лексичну, морфологічну й синтаксичну систему української мови, активують розвиток монологічного й діалогічного мовлення, удосконалюють навички всіх видів мовленнєвої діяльності та містять матеріал, спрямований на опанування особливостей комунікації у побутовій, навчальній та

соціокультурній сферах.

Зокрема, в навчальному посібнику «Комунікація: я розмовляю українською» розроблені діалоги до тем «Знайомство. Acquaintance», «Спілкування. Що ти робиш? Communication. What are you doing?», «Питальні слова. Question words», «Вислови ввічливості. Forms of politeness», «Дні тижня. The days of week», «Час. Time», «Родина. Family» тощо. [5, с. 32–35, 48–51, 56–60, 76–79, 106–116, 129, 131–133, 137–138, 140, 144–146]. Завдання, на кшталт: «Які слова пропущені в цих діалогах? Which words are missing from these dialogues?», «Поставте слова у правильному порядку. Put the words in the correct order», «Складіть діалог. Compose a dialogue», «Рольова гра “Знайомство”. Role-play “Introducing Yourself”» тощо. [5, с. 36, с. 61–62] спрямовані на розвиток мовленнєвої компетенції: іноземці навчаються добирати слова відповідно до контексту, що формує навички мовлення; на активізацію та закріплення вивченої лексики; на розуміння контексту, оскільки завдання змушує розуміти не лише окреме слово, а й загальний зміст репліки та діалогу.

Ефективна комунікація неможлива без належного рівня володіння граматичною системою мови, яка забезпечує структурну організацію мовлення та його відповідність нормам літературної мови. У навчальному посібнику «The Main Features of the Ukrainian Grammar: A Reference Textbook for Foreigners» («Основні риси граматики української мови») стисло викладено базові теоретичні положення з морфології сучасної української мови, а також запропоновано систему завдань і вправ, спрямованих на ефективне засвоєння матеріалу. Теоретичний матеріал подано англійською мовою, що забезпечує доступність і полегшує розуміння ключових граматичних термінів та понять. Розроблені таблиці узагальнюють та унаочнюють теоретичні відомості, систематизують ключові положення й забезпечують їхню доступність для сприйняття та практичного застосування [10, с. 15–16, 20–23, 26–30, 35–39 та ін.]. У всіх українських словах поставлений наголос, що забезпечує правильність вимови під час читання та виконання завдань та сприяє формуванню орфоепічної компетенції.

Ефективність викладання української мови як іноземної залежить від поєднання традиційних методів і сучасних комунікативних технологій. Перспективним вважаємо розробку інноваційних методик, спрямованих на вдосконалення процесу навчання української мови як іноземної.

Список використаних джерел та літератури

1. В українських ЗВО навчається понад 21 тисяча іноземних студентів. URL: <https://mon.gov.ua/news/v-ukrainskykh-zvo-navchaietsia-ponad-21-tysiacha-inozemnykh-studentiv> (дата звернення 02.05.2026).
2. Масицька Т. Є. Українська мова як іноземна: комунікація. *П'яті читання присвячені Анатолію Вадимовичу Свідзинському* : матеріали доповідей (Луцьк, 29 лютого – 01 березня 2024 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С. 28–30.
3. Масицька Т. Є. Особливості викладання вибіркового освітнього компонента «Українська мова як іноземна: комунікація» у ЗВО. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення* : зб. праць до 100-річчя від дня

- народження Г. Р. Передрій. Черкаси : Видавець Іванченко І. С., 2025. С.251–253.*
4. Масицька Т. Є. Українська мова як іноземна: комунікація: навчально-методичні рекомендації до вивчення вибіркового освітнього компонента. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 56 с.
 5. Масицька Т. Є., Сур'як М. В. Комунікація: я розмовляю українською : навчальний посібник. Луцьк, 2024. 380 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/items/d88af482-b365-4f5d-aacf-c7da2e05151e> (дата звернення 02.05.2026).
 6. Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1–С2». URL: https://mova.gov.ua/diyalnist-i-proyekti/_termini/standart-derzhavnoi-movy-ukrainska-mova-iak-inozemna-rivni-zahalnoho-volodinnia-a1-s2 (дата звернення 04.05.2026).
 7. Тимчук І. М., Погоріла С. Г. Особливості використання комунікативного підходу для формування навичок усної комунікації іноземних студентів на заняттях з української мови як іноземної. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 55, т. 3. С. 255–257.
 8. Шаповалова О. Іноземні студенти: хто і чому обрав для навчання Україну? URL: https://lb.ua/blog/olena_shapovalova/591819_inozemni_studentsi_ho_i_chomu_obrav.html (дата звернення 06.05.2026).
 9. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ : Фенікс, 2019. 529 с.
 10. Danyluk N., Masytska T., O'Brien D., Rohach O. The main features of the Ukrainian grammar: a reference textbook for foreigners. Lutsk : Nadstyrja, 2022. 128 p.

УДК 655.26(091)

Людмила МАРКІВСЬКА

ЕВОЛЮЦІЯ ШРИФТІВ: ІСТОРІЯ, СТИЛІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Типографіка — це не просто технічне оформлення тексту, а складне поєднання мистецтва та науки, що базується на певних правилах набору та верстки для досягнення максимально ефективної візуальної комунікації. Як зазначав відомий англійський типограф Стенлі Морісон, це мистецтво дозволяє не лише передавати інформацію, а й моделювати смислові акценти та впливати на емоції читача. Сьогодні шрифт перестав бути лише статичним символом. Він став динамічним інструментом медіадизайну, що формує рівень довіри до контенту в цифрову епоху.

Історичний фундамент сучасної типографіки заклали давні цивілізації, пройшовши шлях від піктограм та ієрогліфів до вищої форми письма — літер. Найдавніші зразки алфавіту, знайдені на території сучасної Сирії, датуються ще 1400 роком до н. е., а вже у 800 році до н. е. греки адаптували фінікійське письмо, вперше звернувши увагу на важливість кернінгу — відстані між окремими знаками. Проте справжня революція відбулася в середині XV століття завдяки Йоганну Гутенбергу, який винайшов спосіб друку за допомогою окремих металевих літер. Хоча Гутенберг

імітував естетику рукописних книг, його винахід дав поштовх розвитку масової освіти та культури в Європі. Цікаво, що за десятиліття до нього подібні технології металевих наборів вже розвивалися в Кореї, проте саме європейський досвід став основою для формування класичних стилів через меншу кількість знаків у латинському алфавіті.

Згодом венеціанські друкарі, такі як Ніколас Йенсен та Альд Мануцій, почали створювати шрифти за прикладом давньоримських написів, що отримали назву «старовинна антиква». У XVI столітті Клод Гарамон вдосконалив ці форми, створивши стиль, який досі вважається еталоном елегантності. Еволюція стилів продовжувалася через «перехідну антикву» Джона Баскервіля у XVIII столітті до геометрично строгої «нової антикви» Джамбаттісти Бодоні та Франсуа-Амбруаза Дідо. Промислова революція XIX століття, вимагаючи нових рекламних засобів, вивела на сцену єгипетські шрифти з потужними зарубками та гротески — рубані шрифти без зарубок. Спочатку гротески сприймалися як вульгарні, але згодом вони стали символом модернізму.

Для українського контексту розвиток типографіки нерозривно пов'язаний з історією кириличного письма — від глаголиці до статутного письма (уставу) та напівуставу. Важливою віхою став вихід у 1564 році книги «Апостол» Івана Федорова, надрукованої напівуставним шрифтом. Проте найбільших змін накреслення літер зазнало під час реформи «громадянського шрифту» 1708 року, коли складні форми літер були спрощені та наближені до латинської антикви. Сьогодні українські дизайнери активно працюють над відновленням національної шрифтової ідентичності, натхненні традиціями Георгія Нарбута та Василя Чебанника, поєднуючи історичну спадщину з вимогами цифрового середовища.

У XX столітті ключову роль відіграла швейцарська школа типографіки, яка популяризувала принципи ясності, об'єктивності та використання модульних сіток. Найвідоміший шрифт цієї епохи — Helvetica, створений у 1957 році Максом Мідінгером, став символом інноваційності та мінімалізму, утримуючи позиції лідера в корпоративному дизайні донині. Паралельно розвивався напрям кінетичної типографіки, який завдяки дизайнерам на кшталт Сола Басса перетворив текст у кіно та на телебаченні з статичного елемента на динамічний засіб емоційного впливу.

Цифрова трансформація кінця XX століття повністю змінила технологічну базу. Від фотонабору ми перейшли до векторних форматів PostScript та TrueType. Створення формату OpenType у 1996 році компаніями Microsoft та Adobe дозволило об'єднати різні технології в один файл, що підтримує до 64 тисяч знаків і забезпечує безпомилкову багатомовність. У вебсередовищі особливого значення набули формати WOFF та WOFF2, які завдяки стисненню забезпечують швидке завантаження сторінок.

Наступним великим кроком стала поява варіативних шрифтів (Variable Fonts) у 2016 році в межах специфікації OpenType 1.8. Ця технологія дозволяє в одному файлі гнучко змінювати товщину, ширину, нахил та оптичний розмір літер через параметри CSS. Це критично важливо для адаптивного дизайну, оскільки шрифти можуть

автоматично підлаштовуватися під роздільну здатність екрана, оптимізуючи читабельність без втрати продуктивності сайту.

Сучасні тенденції типографіки нерозривно пов'язані зі штучним інтелектом (ШІ) та автоматизацією. ШІ допомагає дизайнерам генерувати унікальні гарнітури, автоматизувати вибір гармонійних шрифтових пар та навіть створювати емоційно-чутливі шрифти, що адаптуються до змісту повідомлення. Окрім того, інтерактивна типографіка в інтерфейсах створює «живий діалог» з користувачем, де текст реагує на скролінг або рух курсора.

Таким чином, сучасний шрифт — це динамічна система, яка постійно адаптується до нових пристроїв, зберігаючи свою головну функцію: бути надійним провідником змісту в океані візуальної інформації.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Бережна О. Б., Андрющенко Т. Ю. Типографіка: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 125 с..
- 2.Нові горизонти для дизайнерів: Як штучний інтелект змінює створення шрифтів. *Фокус*. 2025. 3 лют. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/691644-novi-gorizonti-dlya-dizayneriv-yak-shtuchniy-intelekt-zminyuye-stvorenniya-shriftiv> (дата звернення: 03.05.2026).
- 3.Kostenko I. Typography as a means of shaping media communication discourse. *Chapter «History of art»*. 2025. P. 675–702. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-602-7-27> (дата звернення: 03.05.2026).
- 4.Swiss Style Typography History. *UKEssays.com*. 2018. URL: <https://www.ukessays.com> (дата звернення: 02.05.2026).
- 5.The Evolution Of Typography: Tracing Historical Influences On Modern Typeface Classification. *Young Researcher*. 2025. Vol. 14, no. 1. URL: <https://yra.ijaar.co.in/wp-content/uploads/2025/03/140105.pdf> (дата звернення: 02.05.2026).
- 6.Tomiša M., Vusić D., Milković M. The impact of the historical development of typography on modern classification of typefaces. *Technical Gazette*. 2013. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/161817> (дата звернення: 02.05.2026).
- 7.Variable Fonts та тренди 2025: майбутнє типографіки. *The Pulse*. 2025. 21 верес. URL: <https://thepulse.org.ua> (дата звернення: 03.05.2026).

УДК821.134.2:655.52

Надія МИХАЙЛОВСЬКА

ФІЛОСОФСЬКІ СЕНСИ

В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ІСПАНСЬКІЙ КАЗЦІ

У сучасному іспанському суспільстві завдяки принципам комунікативної та соціокультурної спрямованості спостерігається можливість відкрито висловлювати свою думку, а популярним літературним жанром виступає казка.

Відомий гранадський письменник Анхель Ольгосо (ісп. Ángel Olgoso) є одним із провідних авторів літературної казки, в основі якої лежать філософські роздуми,

містичні елементи, фантастичні сюжети, реальність соціального життя та побуту. Його перу належать такі книжки казок, як «Поглинання світла», «Чорний брев'ярий (Часослов)», «Астролябія», «Нігті світла», «Календар чудес», «Плоди місяця», «Бездні історії», «Коли я був ягуаром», «Лишайники сну», «Місцеві демони», «Політ птахаслона», «Історії з іншого світу», «Гранада в 2039 році та інші події», «Кам'яні хмари», «Пропелер між священниками», «Підземельні дні» та ін. Письменнику надрукував поетичну збірку «Пливуть хмари», «Ілюстровану книгу нічного неба» та зібрання нехудожніх текстів тощо. Автор своїми творами розвиває і підносить хвалу людському розуму, маючи чітку ідею зберегти прекрасний світ для нащадків.

Твори А. Ольгосо увійшли до понад сімдесяти антологій і перекладені італійською, англійською, німецькою, грецькою, португальською, румунською та польською мовами.

Цікавою та гідною для наслідування є іспанська традиція, коли в міському транспорті біля кабіни водія виставляються не тільки рекламні буклети, але й твори художньої літератури, виготовлені малим форматом, тому їх зручно носити з собою і скористатися у вільний час. Власне так потрапила до рук перекладачки книжка А. Ольгосо «П'ять казок» із серії «Книги на колесах» [1].

Українською мовою «П'ять казок» перекладені вперше. Головним героєм є розум людини, який дає імпульси господарю, діяти і творити в щоденному житті в залежності від індивідуальних особливостей. Відтак відбуваються події, робляться вчинки; відображається різне світобачення, передається національний колорит в культурі та побуті. Читач потрапляє в калейдоскоп казкових подій, стає співучасником описаних сюжетів, упізнає себе у деяких подіях, вчинках чи думках.

Перекладачка, усвідомлюючи італійське прислів'я щодо труднощів адаптації текстів «перекладач – зрадник» (італ. traduttore – traditore), намагалася щонайповніше передати сенси, відтінки і культурний контекст оригіналу, а також форму, з цією метою збережено авторське виділення абзаців. Для кращого сприйняття текстів А. Ольгосо, в яких відображено реалії рідного міста та його околиць, подано примітки.

КАРТОГРАФІЯ

Сара є картою, створеною так, що може згортатися до неможливості і розгортатися, доки не відкриє мені всі місця, що там знаходяться. Як легко загубитися на ній! Однак, я впізнаю її коливання в розтягненій між горами долині, її докори та звинувачення водосніговим штормам, її щирі поцілунки в язики водяних лав, її благання до повітряних зміїв, що ширяться над пляжем, її сонну посмішку в співі птахів у тінистому лісі, її непостійність та інші мінливості на випаленій землі по обидва боки дороги, її післяобідні насолоди від вигинань окунів під водами озера. Інколи, вона є позолоченою чи хроматичною картою, яка після прийняття душі, біганини дня демонструє розуміння і є інвентаризаційною в кінці кожного робочого дня. Іншого разу є частотною картою, коли вдає або втрачає самовладання, її оточення є нестерпним як одне психічно хворе, коли його дотепність тріщить. Часто, я чекаю протягом днів, щоб знайти її в той час, коли свищу і махаю руками в куточку в один квадратний міліметр. Іншими моментами, я оббігаю величезні дистанції з компасом бажань, перетинаю мости та долаю повороти на різних рівнях моря, об'їжджаю кола невідомих міст, перетинаю суцільні лінії

кордонів; зупиняюся, задихаючись, на межах провінцій, блукаючи безнадійно по червоних лініях автодоріг та чорних залізнодорожних; вивчаючи, доки погляду не з'явиться можливість відтворення в натуральній шкалі. Більше не можу бачити її, починаючи з проїзdnих знаків, дорожних конусів – маяків, плакатів, вивісок з назвами населених пунктів, вказівників на пряму вітру. В інших випадках, без ніяких зусиль, дуже швидко стає мені досяжним на відстані витягнутої руки та доступним для мого зору вся територія: пустелі та гірські хребти, болота та сухі русла річок, скелі та оазиси. Якщо вона розтрясає свій довгий хвіст, то вітерець ніжно прослизає в заховані нори, на покинуту фабрику, на горі́д, де росте сливка. Якщо я зустрічаюся з нею поглядом, то утримую на обличчя відблиск сонця. От тому я й боюся бути вигнаним звідти! Влада її є абсолютною: при її складанні – світ спить і залишається без географічних катастроф і цікавих місць; при її розкладанні – дозволяє бути новому дню. Вона містить усі мрії, які я мав, і всі болі, що мене переживуть. В її меридіанах вимальовується моя доля, в її паралелях гніздиться моя пам'ять. Коли наші тіла кохають одне одного на простирадлах, ритмічні дихання поширюються в хвилях калюж, вливаються у водосховища і морські заплави та підживлюють океанічні течії. Коли вона переживає радість і задоволення, то засвічує північні ранішні зорі. Але, коли приходять нудьга чи суперечки, тоді тьм'яніє колір рель'єфу, гримлять громи в північній напівсфері і на мене гавкають собаки біля входу в тунель. Тоді я марно намагаюся втекти незахищений через павутину ліній різної товщини, гублюся в адміністративних областях другого порядку, занурююся нижче рівня моря, зменшуючись до безповоротності, стаю просто точкою рівновіддаленою від полюсів; віддаляюся від горизонту, від картографічних координат Сари.

МУДРІ КОНІ З ЕЛЬБЕРФЕЛЬДА¹

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй історію про велетня Пана Гу, який створив світ, розділивши небо і землю одним ударом сокири і після постійно штовхаючи їх доверху і донизу, підтримуючи їх розділеними. Тієї ночі у неї зникла лихоманка.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй історію про дитину-ненажеру, яка після каші з'їла тарілку; після стола – своє житло; після міста – поля між горами, де виготовлявся коричневий цукор²; після пиття океанів проковтнула за один укус бутерброд із куска планети з величезним фужером морозива; після фруктового салату із Сонячної Системи проковтнула лаваш із Галактик і чашу молока з корицею із небесних хмар; зацукровані оболонки метеоритів запила палаючим сиропом із зірок; після чорної гіркої матерії відрізала скибку холодних залишків Всесвіту, але навіть усього цього славетного банкету не вистачило, щоб наситити її. Тієї ночі вона не хотіла пляшечку для годування.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй історію про старого чоловіка, який намагався позбутися своїх зношених капців, втомився від неможливості зробити це, тому що хтось їх завжди повертав; тоді він їх скидає з даху і влучає у представника провінції, який наказує негайно його обезголовити. Тієї ночі вона мені посміхалася як вірний пес, який розтягнувся біля її боку.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй дві історії. Одну, про англійського джентльмена, який страждав меланхолією і скаржився на умови та періоди життя, тоді його друг, щоб провчити, поклав його в труну, яку використовували для зберігання коньяків в столовій помешкання, звідки мовчазний джентльмен вийшов задоволений і відроджений. Та другу історію про поета, який повірив, що він зроблений з масла, і через це уникав будь-якого джерела тепла, боявся розтанути до того спекотного ранку, коли він переляканий кинувся головою у криницю і потонув. Тієї ночі я залишив їй включеним світло.

Вона мене попросила створити казку і я їй розповів історію про корчмаря з Атики³, якогось там Прокусто, який витягував або вкорочував кінцівки своїм постояльцям-сиротам, щоб вони відповідали довжині лежанок. Тієї ночі вона була добре вдягнена.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй історію про короля, який видав наказ, щоб були принесені в жертву всі особи старші тридцяти років для того, щоб бути оточеним лише гарними і молодими; але досягнув такого самого віку, і поміняв наказ та видав новий про те, що будуть принесені в жертву всі молодші від тридцяти років, щоб бути оточеним людьми розумними та із досвідом. Тієї ночі вона спала як королева.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй історію про індіанця Корубо⁴, який випустив стрілу і зумів збити літак, що кружляв над поселенням в басейні Амазонки. Тієї ночі вона плакала, сумуючи за матір'ю.

Вона мене попросила створити казку і я розповів їй про чотирьох розумних коней із Ельберфельда, які перед тим, як померти на Першій світовій війні, вміли читати, показувати на поверхні парти літери алфавіту, а для добування коренів квадратних та математичних завдань, рахували одним копитом десятки, а іншим – одиниці. Тієї ночі вона не мала страшних снів про школу.

Одного дня, коли час не йшов ані вперед, ані назад, і вона росла-росла і виросла, і нарешті з'ясувалася причина цих обставин: тепер вона є та, хто мене миє і вдягає, хто мене розчісує і накриває, хто мене цілує в щок; а я є той, хто заїкаючись, розмірковує над цим із благальним поглядом і палкою вдячністю; я її попросив створювати казки, і вона щонаочі робила це так майстерно, що мене це подивувало, а її потішило.

СЛІДИ ПТАХІВ У ПОВІТРІ

Пам'ятаю, коли знайшли ангела, то каркали ворони і висіло хмарище над горою. Дороги світу закривали оголений кінець висохлої річки з того боку, що виходить на нашу стару оселю. Ангел здавався покірною безшумною істотою, якій відрізали п'ятки. Окрім того, він мав подряпане біло-пісочне тіло, а його щок роздувалися в пошуках повітря і ще ворухив оперенням своїх довгих тяжких крил, які хрустіли, немов сніг під першим ранішнім сонцем. Красивий у своїй величності, хоча і занепалий, його обличчя було сповнене лагідності, але у його великих спокійних очах висвітлювалася іскринка самотності. Густе і заплутане волосся мало колір стиглого ячменю. Нам трьом братам наказала мати всунутися всередину цього пораненого і переляканого створіння. Ми ледь змогли це зробити, хоча й були такими малими. Від першого моменту піднявся із землі тонкий запах лущиння мигдального горіха аж до пори, доки не помістили ангела в куточку біля отвору печі.

Пам'ятаю безкінечні голодні дні. Вже не було молока зі спредом⁵, ані нігтя коров'ячого, ані навіть солодкуватих стручків ріжкового дерева⁶. З гарячковим ознобом, натщесерце, ми виходили на запах будь-якого звіра, який міг би стати для нас їжею. Харчова шафа була порожня, стайні – осиротілі. Пам'ятаю періоди мокрого снігу, дні, коли не зустрічали жодної живої душі, двері осель були наглухо закриті. Не проходили ані групи женців, ані погоничі на спинах мулів, які нам кинули б шматочок черствого хліба. Також не було чути галасу торгівців людьми. Мати вдягала завжди чорний одяг, знаходячись в муках, стражданнях, скорботі, маючи синяки під очима від постійних переживань за втрачений урожай для своїх трьох дітей.

Згадую, як мати розворушила обгорілі поліна, нагріла воду, перелила в мідну миску і там же помила ангела як немовля, якого традиційно натирали олією. Я, найменший з усіх, не міг відвести очей від крил, як і тоді, коли голод вже заважав і я ходив ранком в зарослий яр, і дивився й дивився на блискучі шкірки зміюк, які мордочками торкалися ромашок, майорану, соснових шишок. Мати не тремтячою рукою підтримала голову ангела і одним ударом без промаху й злості пробила йому шию добре нагостреним ножом для забою тварин. Мати не була багатослівною: за її жестом мій брат підставив глечик до рани, щоб зібрати кров. Вона сочилася чиста, прозора, як сік із перлів. Обережно, щоб кров не загуснула, ми її збовтували під час пиття, коли кожен з нас, нетерпляче пив по одній кружечці. Я знав – зараз можу скуштувати її як молоде вино. Той ковток, лиш трохи опустившись в наші шлунки, запалив іскорку вдячності. І м'ясо ангела, біле і свіже, як м'якуш фруктовий, розділене на рівні частини, втамувало голод протягом тижнів. Із нахиленою назад головою та ще у відкритих очах, жевріли маленькі іскорки тихої скорботи та відчаю, упадку сил. Мати не мала серця для його усипляння. Але після останнього неочікуваного сильного удару крила швидко затріпотіли, заглушаючи шелест листя.

Пам'ятаю, що з його волосся ми плели гнізда, щоб приманювати пташок; і наповнювали подушки тим блискучим пір'ям. Згадую, як нас благословляли із новозбираним урожаєм. Голод вже ніколи не затягував так сильно ремінь на животі. Навіть, якщо є речі, в які самі не можемо повірити, але будь-який продукт харчування є знахідкою для нужденного. Однак, тоді як ми паломниками чемно вступили під дах оселі, тоді як виживали на чужій землі, як вівці між вовками, відтоді я несу на собі рядно, повне сумнівів: чи той ангел, що нам дав їжу, приніс повідомлення людям, чи залишив дещо від себе в місцях, де пройшов, чи прикрасив невдячність своєю невинністю. Ще сьогодні, через стільки років, до мене доходить той тонко-ніжний запах шкарлупок мигдальних горіхів. Ще до сьогодні я зберігаю той простий пористий серафічний череп⁷ в старенькій оселі, в яку я повернувся померти. І мені не здається, лише та легка голова, розтягнеться в повітрі аурою; мені не здається, а лише вона знаходиться в моменті підйому і ось-ось найвище злетить та опуститься з грацією пташки-немовляти.

НАЯДА⁸ З ГОРИ СЬЄРРА-НЕВАДА⁹

Кози общіпують гілочки дерев у заплаві річки Геніль¹⁰. Унизу під одягом, що висить на фасадах помешкань, сусідні будинки показують зразки сміття: невикористана вчасно

вовна, пісуар, старе пожовкле сало, курячий послід, листя капусти. Заточувальник ножів зупиняється, стає твердо на ноги на Полі Принципа, чекає доки господині різних поколінь не вийдуть на балкони: бабусі, матері, подруги, вдови, наречені, панянки. Вони зберігають хурму до повного дозрівання під подушками або між лляними рушниками в комодах чи старомодних скринях. Ті, що бриють брови, грають в ігри: на шанс і майстерність – «таба»; на перескакування через когось – «підола»; в чілійський футбол – «матуте»; в сірникові коробочки; в забивання монеток, які називають «китайські собачки», у тростникові трубки; кидають слінками¹¹ камінчики на дерева в гаях замку Альгамбри¹². Інші роззуті чи з парасольками, в широких шароварах, що говорять голосно, проводять дні в коротких виставах, об'єднуючи аматорів гумору і організаторів змагань на чоловічу силу навпроти масиву Есколапіос за річечкою або в патрулюванні по вуличках району Реалехо¹³, у нічних екскурсіях в Будинок мучеників¹⁴. Один аматор пише посеред вулиці листи тим, хто не знає грамоти, за ціною однієї напівкоролівської монети античних монашок-ізабелінок. У холодку дороги Непорочної Діви міцні годувальниці з нахиленими головами годують грудьми немовлят, закутаних у білі ковдри. Голос бармена зливається із молодецькими голосами з таверни, з відгороджених на вулиці місць для спокійного харчування із дзенькотом ложок об олов'яні тарілки. На вітрині щойно привезених із узбережжя морепродуктів, на п'ятачку Страждання, біля оселедців знаходяться також рисова крупа, сода для боулінга, газована вода, скляні бутлі, обплетені сітками з ромбовим узором, з вином із узбережжя, яке рекламується проти тифу і анемії Климентом Гіпофосфітосом. На возах, навантажених городиною та сідловими сумками, погонщики мулів із приміських сіл Сенес та Гюехар соромляться випити коньяку в кав'ярні дядька Грахо. Молоді візники без постійного заняття грають в контрабанду в схованці торговця рибою, продають контрабандне м'ясо на мосту Приниження, озброюють бунтівників біля дверей казино або йдуть назустріч жіночому бажанню на вулицю Святого Матвія. Протягом робочого обходу пара вусатих поліцейських Національної гвардії найнижчого рангу, експертів з ляпасів, дрімають та мріють про вибраних породистих коней із задками швачок. Забезпечені молотками і замками, декілька циган ремонтують підставки, мідні каструлі і миски, ножиці та щипці на сходах церкви Святого Сесіліо¹⁵. Учень шорника, вже повертаючись у майстерню, з'їдає за три ковтки шість почищених інжирів, щойно куплених на вулиці Тобола. На бульварі Скрипки один із тих чоловіків, що носять довгі сорочки, ознайомлює публіку з піснями старців або «Алилуями»¹⁶ Бертольда, Бертольдїна і Какасена, розмістившись на сцені. Прибувають люди з усіх сторін, прагнуть стати свідками помилювання разом із зображенням жахливих злочинів, кровопролитних подій та огидних речей. Перед публікою з відкритими ротами цей чоловік у довгій сорочці у супроводі своєї доньки, яка тільки-що з'їла повну тарілку смакоти, оповідає сьогодні останній злочин наяди з гори Сьєрра-Невада, яка живе в озерах Вакарес. Із своєю довгою палицею в руці, він починає читати хроніку забитого млинаря із Адвокатського Яру, якому цікаво було знати, яким там був сніг; він заліз на молодого мула і піднявся довгою сосновою дорогою аж до гірського хребта Сьєрри-Невади. Після того, як залишилися позаду копиці сіна, городи, стежки через соснові

ліси, небезпечні через прірви та розломи, прибув туди, де гори зеленіли і озера синіли, прозорі та блакитні, і виглядали як діамантова жила. Людина, яка нічого не підозрювала та чула чутки про цілющі властивості тих сірчистих вод, залишалася зовсім голою і купалася в одному із озер, що знаходяться в Вакарес. Зі своїми природними талантами до оповідань, чоловік у довгій сорочці знає, як впоратися з емоціями аудиторії, як забійник зі своєю здобиччю. Він знає як підготувати гранадців, які зараз щільно змикають ряди перед грубими малюнками прапорів, банерів, декорацій, плакатів, щоб відчували тремтіння або жар кузні, згідно тону і перерв в оповіді. Справа в тому, що наяда така притягальна, як і жахлива, красива і потворна: очі в східному стилі і розпатлане волосся, приплила спокусливо до берега, приваблюючи бідного млинаря своєю чарівністю ледве прикритою пушком овечим. Отже, знаходимося в цьому пункті, коли конкуренція дозволяє перепочити тим часом, коли натовп перевтомлювався, спостерігаючи з болем на власні очі, як якась зла істота впивається зубами в нутрощі млинаря, йому відриває руки і ноги, їсть живцем, навіть не чекаючи, щоб перетягнути його в глибини озера. Трохи пізніше оповідач в довгій сорочці повідомляє про пошуки наяди вартовими в закритих гірських водах, які вдень і вночі шукають, бовтаючи залізними шлангами у воді, щоб блиск наяди її виявив. І коли люди вірять, що закінчилися страшні і сенсаційні події, аматор у довгій сорочці, з навмисно обманним фальцетом дуже повільно дозволяє впасти на ту благословенну і перелякану аудиторію ще одному страху, як мінометному пострілу: кожної весни на озерах Вакарес і лише в одну певну годину, появляються у формі людини анатомічні чоловічі кості, всіх тих, хто став жертвами: шахтарів, заготівельників льоду, монахів, пастухів, судових приставів, торговців та мандруючих, які із задоволенням ходили найбільш віддаленими шляхами.

ЗВУКОВИЙ ПАПІР

Листопад на пасовищі Камарате. Ліс ще видається палаючим вогнем морського флоту. Втихомирення, вологість, закономірність від скидання пампадурових охаків листя до підніжжя гір Ікони Хереса і Королівської Пральні. Дуби, дикі черешні, клени; мелодійні, жовті, сербські; промені світла виграють між гілками; зручні мілини для напою великої рогатої худоби, купи посліду дикої худоби, річка Алама¹⁷ замаскувалася в потік. В Оркахо¹⁸, на висоті Пагорба Глоду, перш ніж ліс перетворюється на рівнину і луг, є один турист, який створює тріск, шарудить ногами в океані опалого листя; зупиняється, нахилиється, вибирає один із тисяч дубових листочків, які застеляють та розцвічують галявини, той листочок почервонілий, без плям і наростів, трохи шершавий, з правильними заглибленнями та симетричним розміщенням відносно центральної лінії листочка, з непошкодженими гострими відростками, ніде не зігнутий. Блукаючий екскурсант його обережно ховає в рюкзак, надає листочку з цього самого моменту точної співвіднесення з пам'яттю, що надає цьому дійству спеціального значення, згідно моментів у повній хронології, які він пережив на пасовищі Камарате: відчуття інтимної слави, яку він пронесе назавжди в собі і що це того варте, що поступок порятунку листочка цього заслуговує, немов квітки, що проросла на сухому стовбурі. І, прийшовши додому, (де життя проходить без шуму, відлічується в глухоті),

перше, що робить герой історії – це ховає дубовий листочок, розміщує його між двома сторінками одного тому книжки так, щоб відросток листочка не виходив назовні аркушів тому: він з делікатністю прижимає його червоненьку поверхню, щоб вирівняти, щоб не було можливості змінити форму, виконуючи цю дію так само, якби це був запечатаний військовий наказ, ніби так в одному томі книги обгортається цілий осінній ліс.

Місяць вересень. Вуличний розпродаж. Центральна книгарня «Бабель» намочена неочікуваним циклічним дощем новинок. Осінній друк нових видань прокладає собі шлях, немов торгове судно, що курсує узбережжям, заходячи в порти і гавані, однаково замінюючи на полицях ті самі блискучі горіхи дивовижними та якимись соковитими та невідомими фруктами. У міжряддях книгарні сновигає, привертає до себе увагу небуденний читач, хмеліє перед повними полицями книг, їх переглядає уповільнено, вивчає що з моменту його відсутності появилось нового, вдивляється під різними кутами нахилу та з різних боків – він нагадує свіжу жертву, охоплену жадібністю; вибирає, наданою лише йому притаманною скрупульозністю і реально притягальною силою для всіх присутніх книгарні. Він гортає стоячи, напружується часто, ворухить губами, хмуриться, сміється очима. Читач сюди не зайшов випадково, на один момент. Пагони слави піднімають його вгору над випадковістю назв, зображень та кольорів книг, шансом авторів, заголовками. Наш читач пірнає в пошуки задніх обкладинок, значущих знаків, корекцій прізвищ авторів до тієї пори, доки його ясновидячі очі й тремтячі пальці нарешті не витягують омріяний том єдиний із тисячі, що тут знаходяться в ідеальному порядку, де зберігався цей скарб, який він рятує від пилу, німоти, формальності, одноманітності, зникнення. Читач вже заплатив на касі. Вже том його. Вже несе цей екземпляр із собою під рукою. Він авансом вселяє в свою свідомість певний зв'язок, який пізніше здаватиметься таким законним як дружба та любов, і таким красивим як танець маньчжурських плямистих журавлів, що практикують вони при паруванні на острові Хоккайдо¹⁹. Читач ще не є впевненим через попередню відсутність досвіду, але він прагне щоб ось та партитура слів могла б розчинити або сканувати час. Він відчуває, що відшукав вино найвищого неперевершеного гатунку ніким недоторкане та невипробуване і комфортне місце для смакування в самоті – один безцінний скарб, притриманий там для нього особисто, перебуваючи затаєним чи втраченим між густо заставленими стелажми лісів книг.

І, прийшовши додому, (де життя буде проходити без шуму, відлічуватиметься в глухоті), перше, що він зробить – це проштампує екс-книгу з максимальною ретельністю перед зберіганням у головній вітрині дому разом із нитками, зеленими і коричневими тканинами, етикетками та іншими речами та предметами. Книга будь-яка, однаковісінька як і листочок із пасовища Камарате, врятована від підлості світу, наразі виправдана у справі про відшкодування, звільнена від повернення, руйнування чи забуття, врятована від зникнення і є, можливо, неминучою позикою швидкоплинного подиху безсмертя, який також буде (так, як і для всіх нас) ледь теплим вогнем.

Список використаних джерел та літератури

1. Olgoso Á. Cinco cuentos. Granada : Editorial Siníndice, 2022. 19 p. (Colección «Libros sobre ruedas»).

Примітки

¹ Ельберфельд – район у місті Вупперталь, земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина. Назва місцевості походить з XII століття від назви замку баронів фон Ельберфельд.

² На півдні Іспанії, в провінції Гранада, біля порту Мотріль була стара фабрика, на якій з цукрової тростини виготовляли коричневий цукор.

³ Аттика ([ісп.](#) Ática) – історична область та периферія в Греції, розташована на південному сході Центральної Греції, що включає столицю країни – Афіни.

⁴ Корубо –плем'я людодів, які живуть в басейні річки Журуа на півдні Амазонки.

⁵ Спред (від англ. to spread – 'розподіляти', 'намазувати') – продукт харчування, що є сумішшю молочних (вершкових) та рослинних жирів, який намазується на хліб.

⁶ Ріжкове дерево (лат. Ceratonia siliqua L.) – [рослина родини бобові](#). Дерево висотою до десяти метрів із широкою кроною, вічнозеленим перистим щільним листям і дрібними квітками, зібраними в [суцвіття](#).

⁷ Серафічний череп – череп вищого чину ангелів.

⁸ Наяда (грец. ναϊάς) – водяна німфа в давньогрецькій міфології, божество джерел, річок, озер та потічків, яка вважалася покровителькою водних джерел, їхньою душею та втіленням.

⁹ Сьєрра-Невада (ісп. Sierra Nevada – 'сніжні гори') – гори в Андалусії, захищені національним парком Сьєрра-Невада.

¹⁰ Геніль (ісп. Genil) – річка на півдні Іспанії, в автономній спільноті Андалусія, яка бере початок у горах Сьєрра-Невада і протікає через міста, зокрема Гранаду, перед тим як впасти у Гвадалківір.

¹¹ Слінкі ([англ.](#) slinky – 'елегантний', 'витончений', 'плавний') – [іграшка](#) у формі [гвинтової пружини](#), яка може виконувати кілька трюків.

¹² Альгамбра ([ісп.](#) Alhambra – 'червоний') – архітектурний та парковий [ансамбль](#) та музей, пам'ятка [мавританської архітектури](#) та ісламського мистецтва [XIII–XIV століть](#), колишня резиденція [емірів](#) династії Насридів правителів [Гранадського емірату](#). Складається з [палацу](#), [мечеті](#) та [фортеці](#).

¹³ Реалехо ([ісп.](#) el Realejo) – історичний район у самому центрі Гранади, який раніше був відомий як Єврейський квартал ([ісп.](#) Realejo de los Judíos). Він розташований біля підніжжя палацового комплексу Альгамбра і є одним із найпопулярніших та найавтентичніших місць міста.

¹⁴ Будинок мучеників (ісп. Carmen de los Mártines) – історична пам'ятка в Гранаді, яка знаходиться на території середньовічного замку Альгамбри.

¹⁵ Церква Святого Сесіліо (ісп. San Cecilio) – церква на честь покровителя Гранади.

¹⁶ Алилуя (івр. הַלְלוּ יְהוָה – 'хвала Ягве') – молитовне слово, звернене до Бога.

¹⁷ Річка Алама ([ісп.](#) Río Alhama) – річка в Андалусії, басейн Гвадалківіра, протікає через провінцію Гранада.

¹⁸ Оркахо (ісп. Ногсајо) – муніципалітет в Іспанії, у складі автономної спільноти Арагон, у провінції Сарагоса.

¹⁹ Хоккайдо – найпівнічніший і другий за величиною острів Японії, відомий своєю дикою природою, вулканами та зимовими курортами.

УДК 82.09

Наталія МІРОНОВА

Науковий керівник: Ірина ПАВЛЕНКО

ЕЛЕМЕНТИ СХІДНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАПРОШЕННЯ ДО ВЛАСНОГО СВІТУ

(на прикладі героїв романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Замок на піску» («The Sandcastle»))

Метою роботи є докладний розгляд конкретних романних епізодів та характеристик персонажів задля виявлення впливу на них елементів культури Сходу, що зазвичай використовує авторка (більшою чи меншою мірою) у своїй художній творчості.

Британська письменниця й філософія Айріс Мердок (1919 – 1999) цікавилася Сходом і втілювала набуті знання у своїй белетристиці та рефлексіях. Її «букерівський» роман «Море, море» (1978) рясніє *objets d'art* (саме так називає мисткиня численні речі, якими герої прикрашають свій побут), привезеними зі Сходу, мудрими висловами, що допомагають оповідачеві впоратися з проблемами, медитативними практиками і справжніми чудесами – такими, як, наприклад, левітація.

Та виявляється, що вже в ранніх творах (1950-ті рр.) Айріс Мердок звертається до таких надбань культури Сходу, як килимарство, дзюдо та специфічні практики оздоровлення.

Особистий світ персонажів складається із емоцій, переживань, преференцій, цінностей і т. д. Останні, в свою чергу, формуються інформаційним впливом, вихованням, соціумом, а також набутими знаннями та досвідом.

Реципієнт активніше сприймає інтенції щодо такого світу за допомогою індивідуальних авторських прийомів та засобів, що являють собою таку систему, як психологізм, і спрямовані на розкриття творчого задуму, на допомогу читачеві у процесі інтерпретації, що призводить до породження нових смислів.

Внутрішня глибина є важливою рисою мистецтва, а за літературну образність взагалі «відповідає» слово, і вербалізація почуттів є тим, що, можливо, найбільш повно відображує психічні процеси. Важливою тут є також можливість зображення руху таких процесів (на відміну від видів мистецтв, що передають «застиглість»).

За сюжетом, герой дебютного роману Мердок захоплюється дзюдо, що, як відомо, є мистецтвом самовдосконалення і своєрідним «підрозділом» східної філософії. Джейк Донаг'ю намагається ефективно використовувати енергію, як вчить японська мудрість, що закладена в основу цієї системи – в його житті бувають періоди, коли

він просто сидить на місці, а не «літає навмання» («fly at random») [1; с. 35], розпорошуючись даремно.

У такі часи його сили витрачаються на переклади французьких художніх творів, що дається йому легко і продається добре, на відміну від письменницької діяльності, з якою пов'язані в нього численні вагання та ремствування.

Акцентовано, що Донаг'ю любить саме дзюдо, а от бокс, наприклад, ненавидить – він надає перевагу «гнучкому шляху». Наприклад, намагається не витратити кошти на оренду житла, мешкаючи у друзів або в спеціалізованих закладах (там, де тестують ліки, і т. д.).

Неодмінною частиною морального кодексу дзюдо є повага та ввічливість. Не дивлячись на те, що Джейк – солісист, можна припустити, що такі чесноти йому все ж притаманні. Варто хоча б згадати його візити до кінотеатру, де він переглядає фільми свого товариша – успішного бізнесмена – із гордістю за нього, не маючи й на думці заздрити його статкам та популярності.

У тих чи інших романних епізодах відчувається також його повага до Анни Квентін – така, що перемішана із ніжною турботою. І той факт, що авторка іронізує, порівнюючи свого оповідача з вікторіанським батьком, не заважає реципієнтові набувати приємного враження від такого плекання.

Саме з цими давніми друзями – Г'юго і Анною – Джейк Донаг'ю вітається після довгої розлуки за допомогою кидка. Отже, «потиснення рук давніх знайомих відбулося за допомогою прийому східного єдиноборства» [2; с. 25], і тут варто зважати, що у філософії дзюдо кидок несе в собі задум підлаштуватися, перехитрити. Хоча Г'юго й обурюється та прохає Донаг'ю не бути таким грубим – очевидно, що Джейк задіює розум, а не грубу силу. Він – інтелектуал, тож кидок містить у собі ідею адаптації.

Існує таке визначення кидка, як використання сили суперника проти нього самого. Проводячи паралель зі стосунками давніх друзів, пригадаємо їхнє розставання з вини Донаг'ю – він використав репліки Белфаундера для своєї книги, не зазначивши при цьому, що саме Г'юго став прототипом героя з унікальною філософією, і почав уникати кіномагната, спричиняючи страждання останнього, адже той приходив на місце їхніх зустрічей та до орендованого помешкання Джейка, надсилав йому полівітаміни та фрукти, хвилюючись, чи той не захворів.

Ще одним складником захоплення Донаг'ю Сходом є діафрагмальне дихання. Цій практиці оздоровлення навчив його «один японець, який сверджував, що воно змінило його життя» («a Japanese who claimed that it had transformed his life») [1; с. 176].

Іронія є одним із елементів системи художніх засобів Мердок, тож вона вчергове вкладає у вуста героя-оповідача, який, за загальним визнанням дослідників та критиків, є близьким до неї, недовіру до безкомпромісних заяв і скарги на сугестію.

Мисткиня завжди була в альтернативному пошуку в усьому, тож герой її дебютного роману не впевнений в подібних змінах і жаліється, що легко піддається

усіяким навіюванням, але констатує, що вправа не шкодить, а, можливо, навіть приносить користь здоров'ю.

Підлогове покриття для залів, у яких тренуються прихильники східних єдиноборств – татамі – вважається на Сході символом самого життя. Зважаючи на філософський погляд на килим як на буттєву мапу, варто розглянути також хобі героя третього роману А. Мердок, адже килими здатні розповідати про культуру того, хто їх створював, і того, хто придбав їх для себе.

Колишній директор школи Сент-Брайд, що знаходиться у лондонському передмісті, мешкає в елегантному георгіанському будинку, який усередині щільно завішаний та вистелений килимами. Цей дім був справжнім вмістилищем «скарбів» («treasure»), що може бути алюзією до «Тисячі й однієї ночі», де зустрічаємо печери зі скарбами, які створюють відчуття нечуваної розкоші.

Образ східної печери, на відміну від платонівської, до якої часто звертається Мердок у своїй прозі, несе в собі метафору просвітлення (докладніше про це – далі). За Платоном, знаходитись у печері – бачити лише тіні реальності, а модернізм, як відомо, відходить від реалізму, тож метафора входу до гроту зі скарбами є влучною.

Відомо, що захоплення східними виробами свідчить про прагнення до пишності та комфорту, і Демойт дійсно є людиною, що любить споглядати й насолоджуватися всім, що його оточує.

Цей естет є прибічником загального враження в усьому і не дозволяє своєму гостеві, шкільному вчителеві Мору, читати книжки зі своєї бібліотеки, адже Вільям любить загинати сторінки, робити позначки і т. д. – Демойтова книгозбірня відіграє, в першу чергу, антуражну роль.

Враження від школи, якою цей тиранічний суб'єкт керував, теж було колись питанням номер один, тож до всього, що могло прикрашати і мати ефект привабливості, прикладалися великі зусилля.

Теперішнього директора Демойт вважає справжнім бовдуром, який тягне плід його праці на дно, що не заважає йому «привласнювати» творчі здобутки Еверарда (наприклад, поетичну збірку). Сам Демойт пише статті про килимові вироби (як відомо, академічний інтерес до них виник ще у вікторіанську епоху).

Килим, із його орнаментом, що сповнений символів, є посередником між земним і піднесеним, реальністю та уявним світом. Із фольклору всім відомий килим, що може літати. Зі «шкурами казкових тварин» («the skins of fabulous animals») [1; с. 26] порівнює авторка тканину з ворсом, що вилискує.

«Казковість» килимових виробів може презентувати господаря у якості мага. Мотив чарівника є популярним як у Мердок, так і в інших її сучасників – пригадаємо хоча б Конхіса із відомого роману Дж. Фаулза. Демойт є втіленням подібних елементів – наприклад, він робить благородний і щедрий вчинок по відношенню до доньки Мора, обіцяючи сплатити за її навчання у виші, а також стає невидимим посередником у теплих стосунках, що складаються між Вільямом та маляркою із Франції.

К'еркегор вважав, що нелегко сприймати те, що зображено на картині, без «зовнішньої оболонки» («the exterior»), адже «внутрішня картина» («an interior picture») [3; с. 173] занадто тендітна; тож французька художниця Рейн Картер, яку школа запросила увічнити колишнього директора на полотні, планує починати з килима, який можна також вважати рамкою («frame») за Вольфом.

Вольф говорить про когнітивні та інтермедіальні виміри фреймінгу. Жоден знаковий акт (а також - рецепція, комунікація, пізнання і т. ін.) не існує без фрейму.

Дослідник не називає процес метафоризації, але можна припустити, що те, у основі чого також лежать процеси когніції, може посісти у цьому переліку чинне місце.

Використання цього терміну є широким; Вольф наголошує, що іноді дефініції протирічать одна одній.

Це може бути і схема (в сенсі повсякденної ситуації, яку можна передбачити), і дискурсивний обмін, і своєрідний статичний когнітивний депозитарій, і дещо динамічне. Та, не дивлячись на розбіжності у визначенні, головною функцією є «спрямування чи навіть забезпечення інтерпретації» («to guide and even to enable interpretation») [4; с. 3].

Інтерпретуючи сутність моделі, що позує художнику в рамці ковра, можна спробувати «розгадати» натуру того, кого малюють, за допомогою візерунків. Так, щодо колишнього директора школи – це не лише жовтуватий відтінок шкіри, як і колір вовняного виробу, й «пучки волосся у вухах і ніздрях» («the tufts of hair in the ears and nostrils») [5, с. 168], як ворс на гобелені, зморшки як заломы, а й саркастична лінія вуст, що схожа на вигнуті лінії орнаменту, лідерські риси, що передаються за допомогою яскравості кольорів і т. д.

Нещодавно виповнилося 130 років із моменту першої публікації одного з найбільш загадкових творів західної літератури – «The Figure in the Carpet», щодо якого Т. С. Еліот зазначав: «Ми шукаємо ... те, що Генрі Джеймс називав фігурою на килимі» («We look ... for what Henry James called the Figure in the Carpet») [6; с. 15].

Пошуком був одержимий і герой-оповідач, критик, який отримав зауваження від відомого письменника щодо неспроможності побачити шнурок, на який нанизуються перлини – тобто, основне у його доробку.

Загалом, зважаючи на такі роздуми, як «азарт адепта буває сильнішим за жагу того, хто пише» («the heat of the admirer was sometimes grosser even than the appetite of the scribe») [7, с. 5], можна припустити, що, в загальному сенсі, віддається належне грі зі смислами, авторським інтенціям, читацькій рецепції й важливості інтерпретацій.

Цікавим вбачається той факт, що письменник тут «scribe», а не «writer» чи «demiurge», що є більш притаманним епосі постмодерну; та, відомо, що вже модерні художні твори були насичені ремінісценціями й алюзіями, тож метафора нанизування зібраних звідусюди намистин на мононитку тут є доречною. Сам письменник тут може бути метафорою інтертекстуальності або рецептивної естетики.

Повертаючись до образу печери, звертаємо увагу на те, що герой намагається дістатися «захованого скарбу», а ця метафора, як зазначалося вище, перегукується зі

Сходом, зокрема, із буддистською філософією, де використовується на позначення потенціалу для надбання мудрості.

Тож, можливо, ніякої особливої таємниці й не було, а порада відомого письменника стосувалася загального професійного розвитку критика, адже зростання не завадить нікому. Притчеве «шукай золото всередині себе» (тобто, розкривай талант більш повно) - мав на увазі (можливо) досвідчений автор, що може бути паралеллю до різноманітних східних рефлексій на цю тему.

Та це є лише однією із власних версій, яка не може бути остаточною, бо її недосконалість очевидна через те, що тоді лишаються пропущеними натяки на звертання до інших вимірів.

Вдова друга критика, яка знала таємницю відомого письменника (через деякий час він пішов у світі), у якій згодом критик шукає розгадку, відмовляється щось говорити, а її пересторога у відповідь на скепсис звучить як прохання не ображати тих, кого нема, і це може стосуватися не лише її чоловіка й відомого автора.

Зважаючи на міфопоетичні вкраплення, такі як відмова передати факел і т. д., з'являється версія, що основою, на якій все тримається, є взаємне кохання, і подібний зв'язок оберігають певні духи, якщо зважати на те, що свого часу критик запитував, чи є таємниця чимось езотеричним, а письменник ввічливо відповідав: «На добраніч», не бажаючи обговорювати містичне. Також був період, коли критик роздумував, чи може бути таке, що секрет здатні досягнути лише члени подружжя або закохані.

Та, в чому б не полягала таїна ментального феномена інтенціональності автора, важливо зважати на те, що люди, як і візерунки на коврі, теж складаються із елементів.

Так, до образу Рейн Картер подібні «частинки» додалися після відвідування галереї, де Біллі Мор побачив її на картинах дитиною, підлітком, студенткою і т. д. Тож, стає зрозумілим, що саме має на увазі вдова, коли говорить, що таємницю можна також порівняти із самим життям.

Не зменшуючи сили кохання, яке теж можна метафорично назвати життям, варто звернути увагу на ті складники життя, які виокремлює для себе оповідач: майстерність, сміливість, честь та пристрасть.

Схожі чесноти знаходимо у Блед'ярда, який знається на портретах, і на думку якого завжди зважає Рейн. Він вважає, що художник постійно зображує себе, тож - ні ідеально виконані окремі риси моделі, ані килим у якості рамки не допомогли мисткині передати справжню сутність директора (тиранічну, саркастичну, егоцентричну і т. д.) – на полотні чудово зображено літню людину, яка споглядає (трохи прискіпливо).

Про ідеальний портрет (в даному випадку - літературний) мріяв оповідач-критик у Г. Джеймса, та постійне змальовування себе самого не дало йому змоги досягти мети і наблизитися за своєю майстерністю до рівня «ван Дейка або Веласкеса» («Vandyke or Velasquez») [7; с. 36].

Саме таким був директор без «маски», яка зазвичай захищає його в соціумі, тож міс Картер не вдалося виконати обіцянку написати «вашого» Демойта (так вона відповідала тим, хто має відношення до школи).

Не зробив вдалого шахового ходу та не зміг принести жертву до алтаря оповідач-критик Г. Джеймса (саме такі метафори «небачення» й неготовності до бачення використовуються) – письменник не з'являвся перед ним без «маски», тож фігура на персидському килимі залишилася таємницею.

Отже, внутрішній світ персонажів може відтворюватися за допомогою їхніх вподобань, інтересів, захоплень. Портретні деталі й предметний світ белетристики Мердок насичені психологічним змістом, що яскравіше розкриває сутність того, що закладено автором у роман.

У процесі осмислення своєрідності психологізму художнього твору важливу роль відіграє ідіостиль письменника - психологічні здібності митців не схожі між собою, індивідуальні засоби й прийоми не є однаковими, деталі добираються різні, і новий естетичний досвід (як результат) теж, відповідно, буде різнитися.

Звернення Айріс Мердок до елементів культури Сходу збагачує рецепцію її художніх творів, допомагає висвітлити риси та особистий світ героїв з різних сторін.

Така інтерпретаційна передумова, як фрейм, допомагає орієнтуватися у нашому універсумі досвіду. Своєрідною методологією можуть стати художні тексти минулих століть, спираючись на які, можна інтерпретувати більш повно.

Гармонійне співіснування і співпраця різних культур потребує певних стратегій – таких, як толерантність, міжкультурна компетентність, загальна освіченість, здатність до продуктивного діалогу і т. д.

Список використаних джерел та літератури

1. Murdoch I. Under the Net. London : The Reprint Society, 1955. 286 p.
2. Міронова Н. Відтворення стародавнього міста в сучасному як засіб реалізації авторських інтенцій (на прикладі роману «Під сіткою»). URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/556/14934/31349-1>
3. Kierkegaard S. Either/Or. Part I. Kierkegaard's Writings, III. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1987. 702 p.
4. Wolf W., Bernhart W. (ed.) Framing Borders in Literature and Other Media. Amsterdam, New York : Rodopi, 2006. 482 p.
5. Murdoch I. The Sandcastle. London : Penguin Books, 1961. 313 p.
6. Eliot T. S. A Choice of Kipling's Verse. London : Faber and Faber LTD, 1941. 306 p.
7. James H. Figure in the Carpet. URL : <http://www.gutenberg.org>

УДК 069.01:7.038.6(477.82)

Андрій ОСТАПЧУК, Олена КУШПЕТЮК

ІННОВАЦІЇ МУЗЕЮ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА КОРСАКІВ

Сучасний світ характеризується стрімкою цифровізацією та трансформацією культурних інституцій, що зумовлює необхідність переосмислення ролі музею як

суспільного феномена. Традиційна модель музею, зорієнтована виключно на збереження та демонстрацію артефактів, поступово поступається місцем концепції «живого музею» – динамічного простору, що активно взаємодіє з аудиторією, застосовує новітні технології та виконує широкий спектр соціокультурних функцій.

Музей сучасного українського мистецтва Корсаків (ділі – МСУМК) у Луцьку є унікальним явищем у вітчизняному культурному просторі. Музей відкрився 24 серпня 2018 року на території Культурно-розважального центру «Адреналін Сіті». «Його ідейним попередником стала галерея сучасного мистецтва «Арт-кафедра», що функціонувала з квітня 2014 року і організувала десятки виставок та мистецьких вечорів» [6]. Ініціаторами створення цього першого в Україні музею сучасного українського мистецтва світового рівня виступила родина Корсаків, яка стала ідейним рушієм і натхненником цього культурного проєкту.

Загальна площа першої черги музейного комплексу становить близько 12 500 кв. м. Простір музею організовано у 15 експозиційних залів, розташованих на чотирьох поверхах будівлі. Фондова діяльність МСУМК «представлена колекцією понад 300 робіт видатних сучасних українських художників, що налічує більш як 800 мистецьких об'єктів. Загалом у фондах сформовано масштабну колекцію, яка охоплює понад 6000 творів провідних українських митців ХХ–ХХІ ст.» [4].

Концептуальна новизна МСУМК полягає у трактуванні музею не як пасивного сховища артефактів, а як активного учасника культурних процесів. На сайті установи зазначено, що він «заснований як простір, покликаний зміцнювати духовні орієнтири суспільства та популяризувати українське мистецтво на міжнародній арені. Його діяльність спрямована на представлення найвизначніших досягнень художньої культури ХХ ст., а також на занурення відвідувачів у контекст сучасного мистецтва через унікальні авторські проєкти, інсталяції та перформативні практики» [6]. Таке бачення виходить за межі традиційної музейної парадигми та наближається до концепції «музею як платформи» – однієї з провідних тенденцій сучасної міжнародної музеології» [1, с. 39].

Одним із найбільш показових технологічних нововведень МСУМК стало запровадження системи Artivive – платформи доповненої реальності (AR), яка дозволяє «оживляти» картини за допомогою камери смартфона. МСУМК став одним із перших музеїв, що «впровадив цю технологію у постійну експозицію» [8]. Паралельно із застосуванням Artivive МСУМК реалізує й інші цифрові інструменти взаємодії з аудиторією. Зокрема, музей надає відвідувачам можливість 3D-туру приміщеннями, що є особливо важливим в умовах воєнного часу, коли частина потенційних відвідувачів позбавлена можливості фізичної присутності. Інтерактивний 3D-тур музейною експозицією, представлений на сайті музею [6]. Активна цифрова присутність закладу у соціальних мережах, він має сторінки у «Facebook» (15 тис підписників), «Instagram» (17,8 тис читачів, 2370 дописів) та «Telegram» (понад 317 підписників), де регулярно публікується інформація про події, виставки та новини установи.

Особливе місце в інноваційній діяльності МСУМК займає реалізація концептуальних арт-проектів, що виходять за межі традиційних форм музейної роботи. Найбільш амбітним із них є «Космогонія» – масштабна філософсько-мистецька ініціатива музею, «у центрі якої – унікальне художнє полотно площею понад 2 086 м²» [6]. Ідея та концептуальне наповнення проекту належать В. Корсаку, тоді як безпосереднім автором живописного втілення виступив художник П. Антип. У 2024 році цей проект спричинив справжній резонанс у культурному житті Волині. «Полотно, складене з понад 600 фрагментів, демонструвало розвиток Всесвіту від великого вибуху до сучасності, розділене на тематичні частини: «Початок», «Створення землі», «Створення природи», «Створення людини», «Створення суспільства», «Ноосфера» та «Майбутнє» [3, с. 6]. Кожен фрагмент містив міфи, легенди, наукові теорії, символи та написи різних народів. Відкриття супроводжувалося інтерактивними візуальними інсталяціями та звуковими ефектами, що створювали атмосферу космосу і спонукали до роздумів над роллю людини у Всесвіті. О. Голубець – академік НАМ України, доктор мистецтвознавства, професор зазначив про феномен МСУМК «проект претендує одразу на два світові рекорди – як найбільше живописне полотно та як найдовший перформанс у світі. Монументальна поліхромна композиція площею близько 2 тис кв м створювався як тривалий мистецький процес і був розрахований на 18 місяців безперервної роботи, поєднуючи живопис, перформативність і концептуальне осмислення простору та часу» [2].

Не менш важливим є фестиваль сучасного урбаністичного мистецтва «Поліхрома», що щорічно проводиться за організаційної участі МСУМК. Він об'єднує різноманітні «напрямки сучасного мистецтва: мурал-арт, стріт-арт, виставки інсталяцій, графіки, перформанси, боді-арт, відео-арт, майстер-класи та арт-лекції» [7]. Цей формат відповідає логіці «відкритого музею», коли інституція виходить за межі власних стін і перетворює міський простір на арт-середовище.

Сьогодні, у період воєнного стану музей залишається активним учасником культурного процесу та постійно реагує на суспільні виклики. Так, «у січні 2025 року тут відкрилася виставка «АРТпостріл», присвячена мистецтву як інструменту ментального відновлення та внутрішнього зцілення в умовах війни. Експозиція представила роботи, створені в межах арттерапевтичного проекту громадської організації «П'ятерня», що поєднує творчість і психологічну підтримку» [5]. Крім того, МСУМК ініціював «формування «Арт-батальйону» та започаткував мистецький марафон, який триватиме до настання перемоги, об'єднуючи художників навколо ідей культурної стійкості та підтримки суспільства» [6].

МСУМК позиціонує себе не лише як виставковий, а й як науково-дослідницький та освітній центр. Виставкові проекти у закладі супроводжуються театралізованими діями, майстер-класами, презентаціями, творчими зустрічами, лекціями, які залучають аудиторію до глибшого осмислення сучасного візуального мистецтва України. Значний резонанс у культурному житті Луцька викликає мистецька подія – «Ніч у музеї», коли музейний простір перетворюється на «багатовимірне середовище живого досвіду, де кожна локація відкривала власний формат взаємодії з мистецтвом»

[6]. До культурно-освітніх ініціатив музею належить запропонований музеєм у 2025 році масштабний міждисциплінарний проєкт «Інший поруч», що виходить далеко за межі традиційної мистецької події та «постає як глибока етична й естетична платформа для осмислення актуальних питань сучасності» [6]. В грудні цього ж року в рамках проєкту МСУМК пропонував програму тим, хто цікавиться мистецтвом, комунікацією, соціальними темами та етикою взаємодії, а також прагне працювати з людьми й долучатися до сучасних культурних практик і проводив набір «до Школи арт-медіації – освітньої програми для тих, хто прагне навчитися взаємодіяти з відвідувачами, вести діалог про мистецтво та долучитися до масштабного культурного проєкту» [6].

Значення МСУМК виходить далеко за межі локального культурного осередку. По-перше, музей позиціонує Луцьк як важливий арт-хаб загальнонаціонального значення. По-друге, МСУМК демонструє успішну модель приватно-публічного партнерства в культурі. «24 травня 2025 року він став лауреатом престижної європейської премії European Museum of the Year Award 2025 (EMYA). У межах цієї відзнаки музей отримав одну із семи спеціальних нагород (Special Commendations), присуджених журі European Museum Forum» [4]. Цей факт свідчить про офіційне визнання внеску приватної ініціативи в культурний розвиток країни та визнання на міжнародному рівні. По-третє, МСУМК активно задіює потенціал культурного туризму. Розташування в культурно-розважальному комплексі «Адреналін Сіті» органічно вписує музей у ширший туристичний маршрут міста, що сприяє зростанню відвідуваності та підвищенню ролі Луцька як туристичного центру Волині.

Таким чином, МСУМК є не лише найбільшим в Україні приватним музеєм сучасного мистецтва, а й справжнім інноваційним майданчиком, де апробуються нові підходи до функціонування культурної інституції. Інновації МСУМК охоплюють декілька взаємопов'язаних вимірів. У технологічному вимірі музей першим в Україні запровадив систему Artivive, перетворивши статичні полотна на інтерактивні мультимедійні об'єкти, та розвиває цифрову присутність через соціальні мережі та 3D-тури. У художньо-концептуальному вимірі МСУМК реалізовує масштабні арт-проєкти («Космогонія», «ПоліхромА»), що претендують на світові рекорди та вписують Луцьк у глобальний мистецький контекст. У науково-освітньому вимірі музей функціонує як дослідницька інституція, повертає незаслужено забутих художників до національного мистецького дискурсу та реалізовує різноманітні програми для широкої аудиторії. У соціокультурному вимірі МСУМК виступає каталізатором трансформації Луцька як культурного простору, стимулює розвиток культурного туризму та демонструє успішну модель приватно-публічного партнерства у сфері культури. Досвід МСУМК засвідчує, що регіональний музей може стати важливим загальнонаціональним та навіть міжнародним культурним гравцем за умови поєднання чіткої місії, відданості якості колекції, системного застосування технологічних інновацій та готовності виходити за межі традиційних музейних форматів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гаврилюк С. В. Новітні практики в діяльності музеїв у ХХІ ст. *Актуальні питання музеєзнавства, пам'яткознавства*: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2025. С. 40–42.
2. Голубець О. Погляд на мистецтво. Феномен Музею Корсаків у Луцьку. *Національна академія мистецтв України*. URL: <https://academyart.org.ua/a-view-on-art/korsaks>.
3. Корсак В., Антип П. Космогонія добра і зла, або Про що не знав Заратустра. Луцьк: Галерея сучасного мистецтва України «Арт-кафедра», 2024. 380 с.
4. Луцький міський голова нагородив Віктора Корсака за розвиток музейної справи в місті. *Район. Луцьк*. URL: <https://lutsk.rayon.in.ua/news/811553-lutskiy-miskiy-golova-nagorodiv-viktora-korsaka-za-rozvitok-muzeynoi-spravi-v-misti>.
5. Мистецтво, народжене війною. У Луцьку – виставка робіт військових та постраждалих від війни дітей. *Волинські новини*. URL: [https://www.volynnews.com/news/all/mystetstvo-narodzhene-viynoiu-u-lutsku-vystavka-robit-viyskovykh-ta-postrazhdalikh-vid-viyni-ditey/](https://www.volynnews.com/news/all/mystetstvo-narodzhene-viynoiu-u-lutsku-vystavka-robit-viyskovykh-ta-postrazhdalikh-vid-viyni-ditey)
6. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. URL: <https://msumk.com/>
7. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків: місце, яке має відвідати кожен. *Ukrainky.com.ua*. URL: <https://ukrainky.com.ua/muzej-suchasnogo-ukrayinskogo-mystecztva-korsakiv-misce-yake-maye-vidvidaty-kozhen/>

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Грабовський:81'255.4:398.21

Зінаїда ПАХОЛОК

**ПЕРЕКЛАДИ БИЛИН ПАВЛА ГРАБОВСЬКОГО
ЯК ВАЖЛИВА ПАМ'ЯТКА
УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ**

У статті вперше аналізується переклад билин із російської на українську мову, здійснений Павлом Грабовським на засланні. Основною метою перекладача було ознайомлення читачів із героїчним епосом, зберігаючи при цьому автентичний дух та поетику жанру. Існування такої інтерпретації залишалося самотньою спробою в історії українського художнього перекладу, доки Україна не стала самостійною державою.

Ключові слова: Павло Грабовський, билина, пам'ятка художнього перекладу, Валерій Шевчук, Анатолій Шевчук, Микола Карпенко, Станіслав Росовецький, Віктор Гребенюк, сучасна реконструкція і переспіви.

Павло Арсенович Грабовський (1864–1902) – видатний український поет, [публіцист](#) та [перекладач](#). Його творчість відбулася на перетині оригінальної та перекладної поезії, переспівів, нарисів і літературно-критичних розвідок.

Завдяки благородній праці Грабовського для українського читача стали відомі імена поетів із 27 літератур світу, з-поміж них: Федора Тютчева, Афанасія Фета,

Роберта Бернса, Томаса Мура, Персі Біші Шеллі, Генріха Гейне, Фрідріха Шиллера, Ніколауса Ленау, Шарля Бодлера, Огюста Барб'є, Ади Негрі, Христо Ботева, Адама Міцкевича, Марії Конопницької, Яна Неруди, Іллі Чавчавадзе, Ованеса Туманяна, Аветика Ісаакяна, Шандора Петефі, Генрі Лонгфелло та ін.

Як стверджував М. В. Рклицький, товариш Грабовського, він почав перекладати твори іноземних поетів в Ізюмській тюрмі [15, с. 186; 17, с. 205], куди потрапив у червні 1886 року за революційну діяльність у народницькій організації «Чорний переділ».

Після двох літ ув'язнення був засуджений на п'ять років заслання в Сибір, де відбував покарання спочатку в селищі Балаганськ Іркутської губернії. Але 1889 року за участь у складанні й поширенні протесту-відозви політв'язнів «Заява російському уряду» знову заарештований і засуджений до каторжних робіт на три з половиною роки з висилкою до Вілюйська із субарктичним кліматом. Згідно з тогочасним законом, йому було «після 10 років, та при добродійних повединах, можливо приписатись до якої-небудь крест'янської громади (коли прийме) та мати дозвіл на беззапинний роз'їзд по Сибіру (тільки по Сибіру!)» [7, с. 215].

Незважаючи на складні природно-кліматичні умови та відірваність від цивілізації, в'язень Грабовський активно займався літературною діяльністю. За влучним висловом І. Франка, «у північних снігах, у якутських юртах він знайшов синю квітку української поезії, зробився не тільки одним із найкращих перекладачів чужих поетів на нашу мову, але також видним оригінальним поетом. Як його життя – майже неперервана мартирологія і мука, так і його поезія переважно стогін мученого серця, крик болю і туги за рідною Україною» [22, с. 519]. На засланні «переклади стають для Грабовського такою ж органічною потребою, як і оригінальна творчість» [16, с. 71–72].

Великою моральною підтримкою для Павла Арсеновича було листування з українською творчою інтелігенцією – І. Я. Франком, Б. Д. Грінченком, С. О. Єфремовим, Василем Лукичем, К. Ф. Паньківським, О. С. Маковеем, яким він надсилав свої переклади, намагаючись «гранично розширити діапазон поетичних явищ, відтворених українською мовою» [14, с. 204].

Павло Грабовський значну увагу приділив питанню добору творів для перекладання. Очевидно, радився з І. Франком, бо в листі у листопаді 1891 року писав: «Чом українці перекладають те, а не се, – я міг би відповісти тільки а ріогі; я стою оддалік усякого літературного руху, я не маю зв'язків ні з ким з письменників українських, кільки вже років я не чую ні рідної мови, ні милого гуку, не бачу життя, що одне дає реальний зміст і щиро сучасні мотиви твору» [7, с. 184].

Уже цитований М. В. Рклицький згадував слова Грабовського: «Треба мову українську виводити на широкий шлях. Це дурниця, ніби нею не можна висловити наших тонких і складних переживань та думок. Цілком можливо, Ви сами побачите. Особливо в поезії» [17, с. 205].

У 1895 році в журналі «Зоря» Грабовський опублікував перший розділ статті «Московські переклади творів Шевченкових» [7, с. 327], яку розпочав так: «Ніколи

ще не доводилось мені читати прихильних відзивів критики московської про українські переклади з чужих мов; противно: погорда та глузування завжди були нагородою наших перекладачів. Святий знає, на якій такій підставі виробився серед москалів погляд, що наша мова придатна лишень до уличної лайки, п'яного базікання чи пташиного воркування закоханих, але цілком вбога та недотепна, щоб висловити ті високі думки та почуття, які подибуємо у Шекспіра, Байрона, Шіллера тощо» [7, с. 135].

Осип Маковей, знаючи про цю критичну думку Грабовського, уважав її причиною, чому поет взявся за цей засіб комунікації. Велика кількість перекладів Грабовського дозволила О. С. Маковою поставити його в один ряд із І. Я. Франком, П. І. Ніщинським, В. Г. Щуратом [13, с. 36].

Перекладацькі стратегії Павла Грабовського базувались на комплексному підході, на «функціональності перекладу в національному літературному процесі, що була зумовлена як його просвітницькою, цивілізаційною місією, так і загальнолітературною роллю» [19, с. 48].

Значення поетичних перекладів Грабовського не тільки історико-літературне та пізнавальне, але «вони важливі і для розуміння його оригінальної творчості – улюблених ним мотивів, стилістичних прийомів тощо» [5, с. 585].

Билини вперше українською

Серед поетичних перекладів Павла Грабовського подибуємо билини – жанр, який у Росії почали досліджувати лише з середині XIX століття. Зрозуміло, що життєві умови Грабовського не сприяли ознайомленню з теоретичними розвідками. Він підійшов до інтерпретації текстів героїчних билин як поет.

Цінним джерелом для з'ясування обставин творчої діяльності Павла Арсеновича є його епістолярна спадщина. Так, у листі від 3 серпня 1895 року він повідомив І. Я. Франка: «Дістав Вашу звістку про загублений лист; не тямлю добре, що саме я писав там; здається, то була друга низка билин, котру оце й посилаю Вам знову на всякий раз. <...> Шкода, також, коли доведеться розрізнявати билини; краще припадало б видрукувати їх в одній книжці, а відти передрукувати окремим виданням, бо, по моїй думці, це було б цікавим читанням для школярів та селян. Тільки коли б Ви додали від себе хоч невеличку розправу про билини великоруські. Я певен, що їх видав би окремою книжечкою і д. К. Паньківський у своїй дрібній бібліотеці» [7, с. 240–241].

У перший день 1896 року листовно запитав Франка: «Відпишіть, коли трапиться зайва хвилинка, чи видруковані оці мої речі: 1) Билини; 2) Статейки про Черн[ишевського] та Михайлова...» [7, с. 246]. Перелік містить п'ять позицій, але билини розпочинають список, що свідчить про їх важливість для автора.

30 січня 1896 року писав до К. Ф. Паньківського: «Мені вже й ніяково клопотати Вас просьбами, а треба прохати; діло таке. Д. Франко предложив мені перекласти для «Ж[итя] і с[лова]» деякі з видатніших билин великоруських, я й переклав шість билин, але «Ж[ите] і с[лово]» перестало виходити. Коли Ваша ласка та спромога, чи не взялись би Ви видрукувати ті переклади окремою книжечкою дрібної бібліотеки?

Якщо буде можливо, то я прохав би Вас звернутись до д. Франка, а він передасть Вам мій рукопис» [7, с. 249]. У цьому листі цінним є кількість перекладених билин.

31 січня 1896 року сповістив І. Я. Франка: «Про билини написав П[аньківсько]му; якщо дасть місце в своїй бібліотеці, то я просив звернутись за рукописом до Вас» [7, с. 250].

29 лютого 1896 року звернувся до К. Ф. Паньківського: «Не дуже давно писав Вам про свій переклад билин, котрі просив видрукувати яко книжечку “Бібліотеки дрібної”. Нині я начитав, що зав’язався у Львові окремий комітет з-поміж членів “Руського тов. педагогічного” для видавання книжок для молодіжі. Чи не придались би і мої билини? Коли вважаєте придатними, прошу предложити тому товариству. Опроче, як самі знаєте; однаково, де не будуть видруковані, бо скільки мені відомо – на нашу мову ще не були ніким перекладені» [7, с. 251–252].

27 грудня 1897 року поділився з Б. Д. Грінченком: «Є в мене переклад билин, – чи не пустила б їх цензура? А селяни читатимуть радо» [7, с. 271].

Діяльна увага до друку билин, спричинена усвідомленням безперешкодної доставки адресату і бажанням бачити їх надрукованими окремим виданням, виявилася не зайвою, бо тільки 1901 року в «Літературно-науковому вістнику» з’явилися: «Ілля Муромець. Великоруська билина» [8], «Святогор» [9], «Як перевелись богатирі на святій Русі» [10]. Переклад ще двох текстів – «Зрятування Києва Іллею Муромцем» [6, с. 377–382] та «Микула» [6, с. 383–386] – було надруковано вже в радянський час.

Не можемо проминути промовистого факту: біля єдиної билини «Микула» стоїть дата «Січень 95 р.» [6, с. 386]. Припускаємо, що вона може позначати або початок, або, вірогідніше, кінець роботи над перекладами цих фольклорних творів.

Творча лабораторія перекладацької практики Павла Грабовського

Залишається відкритим питання стосовно вибору билин та видання, яким користувався Грабовський. Проте він залишив промовисте свідчення щодо своїх перекладацьких студій.

Опинившись в Іркутській тюрмі, Павло Арсенович згадував, що мав «до десятка книжок українських, але мені не видавали їх до читання (видаються тільки книжки релігійного змісту); я був приневолений викрадати їх зі своєї власної скрині, бравши сорочки тощо, поки не викрав усіх. Тут мені прийшла думка скласти укр[аїнський] словарик – принаймні для себе. Я почав вибирати слова з книжок, заводив через вікно знакомства з арештантами-українцями і списував з їх уст, замовив усі укр[аїнські] словарі, про котрі знайшов звістку в “Покажчику” д. Комарова, і кілька нових книжок; але з словарів мені вислано тільки Піскунова³...» [7, с. 198].

Переконання Павла Грабовського щодо перекладацької стратегії подибуємо у статті 1896 року «Московські переклади творів Шевченкових»: «Усякий добрий

³ Піскунов Ф. М. Словниця української (або Югової-Руської) мови : [Українсько-російський словник. Одеса: Вид. книгопрод. Е. П. Распопова, 1873. IV, [2], 152 с.

переклад, по моїй думці, повинен віддавати правдиво цілий дух і художницьку красу первотвору, вибрати все, що надає останньому вартості та оригінальності, бути не менш характерним, як і він» [7, с. 136].

Пізніше у листі від 31 серпня 1900 року до Б. Д. Грінченка читаємо: «В кожному творі для мене мають вагу головна думка та загальний характер, дрібниці мені – ніщо, бо я не антикварій, через те вважаю такий спосіб роботи цілком можливим, аби добра була робота» [7, с. 296].

Найбільший за розміром твір «Ілля Муромець. Великоруська билина» складається з трьох частин. У першій описано зустріч героя з каліками, старцями, які переходять з місця на місце і просять милостиню. Вони зцілюють Іллю Муромця і радять придбати коня:

«Добувай коня богатирського:
Вийди в поленько – чисте, просторе,
Купи кращого там жеребчика
Та постав його на три місяці,
В стайні сип пшона біло-ярого;
А мине доба – тих три місяці,
В сад жеребчика води три ночі,
У трьох росах аж його викачай;
Підведи до тину високого:
Як жеребчик твій через тин почне
Переплигувати і туди й назад, –
Куди тільки хоч – скрізь на нім гасай,
А носити він тебе здужає» [6, с. 364–365].

Друга, центральна, частина розповідає, як Ілля Муромець долає дорогу до Києва: зустрічає трьох царевичів, його запрошують воєводою в Чернігів, але він відмовляється й просить показати пряму дорогу на Київ. На ній його перестрівають станичники, мешканці козачої станиці, та просять стати отаманом. Він відповідає:

«Стану з вами я тут свиней ганять!
В Київ шлях держу: в оборонники,
В поміч князеві Володимиру» [6, с. 369].

Ілля Муромець випускає стрілу в Солов'я-розбійника і, прив'язавши його до свого сідла, приїздить до князя Володимира, який спочатку не вірить, що страшний ворог полонений. Тоді Ілля каже:

«Гей, Соловію, ти Рахматенку!
Ну, зарепетуй по-звірячому,
Засвисти нам, псе, по-солов'ячи,

Звесели князя Володимира!» [6, с. 373].

Соловей видав такі потужні звуки, що князь Володимир почав благати замовкнути.

Став по-своєму тут Ілля спинять:
Як уп'явсь йому в чорні кучері,
Як шварне його геть об долівку,
Як підкине знов догори його,
Вищ наріжної башти княжої,
Як шпурне його о сірий камінь;
Тут і смерть прийшла Соловейкові [6, с. 373].

Третя частина билини змальовує частування богатиря, який, після пропозиції стати воєводою, звертається до князя та його гостей:

«Не вшанобили гостя з приїзду,
Не вповажили перед виїздом,
Ваша честь мені – не за честь вона!» [6, с. 373].

Ілля Муромець перебив усіх бояр, купців та крамарів. Від нього лише за піччю заховався князь Володимир.

Славному богатиреві присвячена й билина «Зрятування Києва Іллею Муромцем». Сюжет її пов'язаний із боротьбою проти Калина, який є збірним образом кочівників. Посланець від нього приїздить із грамотою до князя Володимира з такими словами:

«Володимире, князю київський!
Ти віддай лишень Київ нам пошвидш,
Без великої бійки, колоту,
Без тії крові задаремної» [6, с. 378].

У цей час вороже військо стоїть під стінами міста, а Василь-п'яниця випускає стрілу. Мітить в Калина, а потрапляє та вбиває його зятя. Знову відправляє Калин татарина, щоб князь видав стрільця. Але тут з'являється Ілля Муромець, тоді Володимир із ним радиться, що робити. Ілля повчає:

«Володимире, князю київський!
Не журись, мій пане дурнісінько.
Божий Спас адже ж заборонить нас,
Та й Пречиста... що неможливо їй?
Насип миску лиш срібла сутого,
Другу – золота найяснішого,

Третю – жемчуга найціннішого;
Та поїдемо до Калина вдвох
З подарунками шанобливими, –
Цей татарин кеп шлях покаже нам» [6, с. 379–380].

Калин знову просить видати стрільця. Між Іллею і Калином розпочалася суперечка. Тоді Ілля Муромець схопив гінця і

Як почав махати тим татариним:
Розмахнеться раз – зробить улицю,
Покрутнеться два – переулочок [6, с. 381].

Опісля розправився з Калином, а його вояки, які вціліли, утікаючи, казали:

«Не дай боже нам бути в Києві,
Не дай боже знать люду руського!
Чи невже ж такі всі у Києві,
Що один козак всіх татар побив!» [6, с. 382].

Ілля Муромець розшукав Василя-п'яницю і, назвавши своїм братом, разом з ним відсвяткував перемогу.

Велетню надзвичайної сили, одному зі старших богатирів присвячена найменша з перекладених Грабовським билина «Святогор». У ній розповідається про останній земний день богатиря. В степу він побачив переметну торбину. Вочевидь, вона складалася з двох однакових мішків, яку використовували вершники для перевезення особистих речей та провізії. Тоді:

Зліза з доброго Святогор коня,
Хап торбиночку обома ручми,
Брав торбиночку аж повиш колін,
По коліна ж сам у землі загруз;
Кров – не сльози – ллє з виду білого;
Де загруз, то тут і не здужав встать,
Тут йому і скін смертний трапився [6, с. 376].

Билина «Микула» розповідає про двох богатирів. Вольга Святославович, якому дядько-князь Володимир подарував три міста, поїхав збирати данину. Дорогою побачив селянина-землероба, який попередив, що на шляхах розбійники вимагають платню. Вольга запропонував:

«Гей же ратаю, оратаєнько!
Будь товаришем та поїдьмо вдвох!...» [6, с. 384].

Селянин попросив витягнути з землі соху, обтрусити та кинути за вербовий куш. Молодий Вольга Святославович послав спочатку п'ять, потім десять молодців і на третій раз усю свою хоробру дружину, але ніхто з них не впорався. Довелося повертатися селянину й самому витягувати соху. Вольга Святославович просить чоловіка назвати своє ім'я і чує таку відповідь:

«Гей же ти, Вольго Святославовичу!
Я жита скошу та в скирти складу,
У скирти складу, повезу на тік,
Повезу на тік, молотить почну,
Надеру дерні, пива наварю,
Пива наварю, людей напою;
Стануть люди скрізь мене кликати:
“Гей, Микулонька Селянинович!”» [6, с. 386].

П'ята билина, яка дійшла до нас у перекладі Грабовського, – «Як перевелись богатири на святій Русі». З неї ми довідуємося, що Ілля Муромець зранку йде вмитися на Сафат-річку⁴ і бачить ворожу силу, з якою не впорається, кличе побратимів Олексія Поповича та Добриню. Втрюх вони мужньо б'ються, але ворожа сила тільки збільшується.

Мужні витязі полякалися,
Ну – тікати всі до кремінних гір,
До темних печер захишатися:
Добіжить котрий витязь під гору –
Скаменіє враз;
Добіжить другий –
Скаменіє враз;
Добіжить третій –
Скаменіє враз.
Зникли витязі на святій Русі [6, с. 388].

Спостерігаючи за розвитком драматизму сюжетних ліній, передачею внутрішнього світу героїв, наділених магічною силою, відмітимо ритміку та урочистий тон творів, використання елементів української народної поезики: метафор, епітетів, порівнянь, повторів, гіпербол. Мова усно-поетичних творів ллється напрочуд легко і природно, бо перекладач мав переконання, що вона «мусе бути

⁴ У народній творчості – казкова річка, на якій гинуть богатири. Назва запозичена з івриту (שַׁבְּתַיִן – 'суботня річка') – казкова річка в давньоравнинській і середньовічній єврейській писемності, що протікає на кордоні невідомої країни, в якій живуть десять втрачених ізраїлевих колін, названих «Моїсєєвими дітьми», забраних в асирійський полон.

граціозною, легкою, зручною, щоб, читаючи, не зачіпався язик, щоб справляла естетичне вражіння» [7, с. 184].

Сучасні українськомовні переклади билин

Здійснені П. Грабовським переклади билин з російської на українську мову жили в історичній пам'яті [16, с. 79; 1, с. 12], однак довгий час залишалися одинокою спробою. Для цього було декілька причин, головну з них треба вбачати у вкоріненні традиції дослідження жанру, який вважався спадщиною тільки російської культури. Також не потрібно забувати, що переклад вимагав неабиякої майстерності у відтворенні ритмічного складу, оскільки в давнину билини виконувалися співцями під супровід гусел.

Увага до текстів билинного жанру відродилася в незалежній Україні, яка повертала свою спадщину з лабет незаконно привласнених цінностей. Прикметно, що новою спробою повернення українських билин вітчизняному читачеві стала книжка, видана у державному видавництві «Веселка», яка починається з відвертої розмови знаного філолога і письменника В. О. Шевчука із юним літературознавцем [20, с. 5–16]. Вміщує двадцять дві прозові билини київського циклу російської традиції та шістнадцять прозових билин київського циклу української традиції в переказах його брата письменника А. О. Шевчука [20, с. 21–136; 141–184], а також має вісім українських поетичних билинних текстів, записаних В. О. Шевчуком у 50-х роках ХХ століття в Нью-Йорку від емігранта з України Зіновія Штокалка [20, с. 187–242].

Відомий поет і перекладач М. І. Карпенко зробив переспів 35 билин київського циклу з опертям на середньовічні реалії. На жаль, вони були надруковані невеликими накладом у приватному видавництві [2; 3; 4] та не потрапили цілеспрямовано до бібліотек, тому не є легкодоступними для ознайомлення і використання науковцями та читаючою спільнотою. Проблема до деякої міри знімають виставлені в інтернеті тексти билин (URL: <http://www.korekta-vvk.com/wp-content/uploads/2021/04/Bylyny-Kyivskyj-Tzykl-2021.pdf>).

Багатолітній дослідник фольклору, професор Київського університету імені Тараса Шевченка С. В. Росовецький роками виношував задум книжки билин українською. На початку ХХІ століття запропонував її видати колишньому своєму студентові, поету і видавцеві І. А. Малковичу, але він тим не зацікавився. Як згадував Станіслав Володимирович, «мені завжди було цікавіше написати щось нове, аніж прилаштовувати вже написане. Врешті довелося видати реконструкції билин за свій рахунок маленьким накладом» [18, с. 481]. Друковану книжку науковець розмістив в інтернеті [1].

Наступний етап у цьому процесі – створення із билин київського циклу великого суцільного епосу «Златоплуг». Письменник з Волині В. І. Гребенюк відтворив сучасною українською мовою двадцять п'ять цих середньовічних історій, почасти переклавши з діалектної російської, почасти переспівавши, почасти перевівши з української фольклорної прози (казок, легенд із билинними мотивами) у билинний вірш.

Ця книга вже – не збірник билин і не цикл тільки про котрогось із богатирів, а повноцінний великий героїчний епос, із головною та бічними лініями. Адже автор-упорядник виклав вибрані билини цілісним сюжетом, поєднавши їх для цього дрібною власних рядків [11; 12]. Обидва накладі видання, надруковані власним коштом, розіслав по бібліотеках України та деяких закордонних книгозбірнях, представивши електронну версію на сайті УкрЛіб, звукову – на сайті Волинського осередку Спілки християнських письменників України, до якої належить [12].

Як бачимо, сучасні реконструкції та переспіви билин М. І. Карпенка, С. В. Росовецького і В. І. Гребенюка, здійснені й видані на ентузіазмі, потребують державної підтримки.

Якщо порівнювати переклади билин П. Грабовського зі значно пізнішими здобутками на перекладацькій ниві, то «варто пам'ятати про часову відстань, яка їх відділяє, процес еволюції мови, поетики, принципів перекладу» [21, с. 397] і віддати шану Павлові Арсеновичу як першопроходцеві.

Отже, ідейним натхненником перекладу билин Павлові Грабовському був Іван Франко. Перекладено шість билин, одна з яких є невідомою. Билини «Ілля Муромець», «Святогор» та «Як перевелись богатирі на Русі» було надруковано за життя перекладача, однак немає відомостей про те, що він знав про ці публікації. Ще дві билини – «Зрятування Києва Іллею Муромцем» і «Микула» – побачили світ майже через 60 років.

Переклад билин з російської на українську мову, здійснений Павлом Грабовським, є визначною сторінкою в історії українського художнього перекладу кінця ХІХ століття. Грабовський, перебуваючи у засланні, ставив собі за мету ознайомити читача з героїчним епосом, зберігаючи при цьому автентичний дух та поетику жанру.

Важлива справа щодо повернення українськомовних текстів билинного жанру у вітчизняну культуру продовжена науковцями і письменниками В. О. Шевчуком, М. І. Карпенком, С. В. Росовецьким, В. І. Гребенюком лише в першій чверті ХХІ століття.

Наші сучасники знали про існування українських перекладів Грабовського, але бралися знову за цей труд із міркувань престижності, хотілося позмагатися з усіма труднощами, перевірити можливості сучасної мови і власні ресурси.

Список використаних джерел та літератури

1. Билини давньокиївські : реконструкції-переклади фольклориста С. В. Росовецького / під ред. О. С. Хмельовського. Київ : SELENA; 2016. 170 с. URL : <https://rosovetskyi.com/bylyny/> (дата звернення 04.05. 2026).
2. Билини. Київський цикл : поетичний переспів М. І. Карпенка / передм. В. О. Базилевський. Київ : Видавець В. М. Карпенко, 2006. 310 с.
3. Билини. Київський цикл : поетичний переспів М. І. Карпенка / передм. В. О. Базилевський. Київ : Видавець В. М. Карпенко, 2011. 312 с.
4. Билини. Київський цикл : поетичний переспів М. І. Карпенка / передм. В. М. Тимків. Київ : Видавець В. М. Карпенко, 2024. 416 с.

5. Білецький О. І. Зібрання праць : у 5 т. / редкол.: М. К. Гудзій (голова) та ін. ; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 1965. Т. 2 : Українська література XIX – початку XX століття. 672 с.
6. Грабовський П. А. Зібрання творів : у 3 т. / редкол.: О. І. Білецький (голова) та ін. ; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. Т. 2. 1960. 624 с.
7. Грабовський П. А. Зібрання творів : у 3 т. / редкол.: О. І. Білецький (голова) та ін. ; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1960. Т. 3. 1960. 416 с.
8. Грабовський П. А. Ілля Муромець. Великоруська билина. *Літературно-науковий вістник*. 1901. Т. XV. С. 358–360; Т. XVI. С. 117–124, 361–362.
9. Грабовський П. А. Святогор. *Літературно-науковий вістник*. 1901. Т. XVI. С. 362–363.
10. Грабовський П. А. Як перевелись богатирі на святій Русі. *Літературно-науковий вістник*. 1901. Т. XVI. С. 363–364.
11. Златоплуг. Епос України-Русі на київському циклі билин / відтвор. сучасною укр. мовою, впорядкув. з дод. власного матеріалу В. І. Гребенюка. Луцьк : Надстир'я, 2022. 352 с.
12. Златоплуг. Епос України-Русі на київському циклі билин / відтвор. сучасною укр. мовою, впорядкув. з дод. власного матеріалу В. І. Гребенюка. 2-ге, доопрац. вид. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 300 с. Електронна версія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/ooks/printit.php?tid=19271> (дата звернення 08.05.2026); Звукова версія. URL: <https://shpuvolyn.com.ua/media/audio/zlatoplug.html> (дата звернення 11.05.2026)
13. Маковей О. Павло Грабовський (Дещо про його жите і діяльність). *Літературно-науковий вісник*. 1899. Т. VI, кн. IV. С. 22–37. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=literaturno%2Dnaukovii%2Dvistnik%2F1899%2D6%2D4 (дата звернення 07.05.2026).
14. Москаленко М. Н. Нариси з історії українського перекладу [5]. *Всесвіт*. 2006. № 7/8. С. 192–206.
15. Павло Грабовський у документах, спогадах і дослідженнях. Київ : Дніпро, 1965. 416 с.
16. Поважна В. М. Павло Грабовський : Літературний портрет. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1962. 108 с.
17. Рклицький М. В. Зі спогадів про Павла Граба та його добу. *Література*. 1928. № 1. С. 196–208.
18. Станіслав Росовецький : In memoriam / наук. ред. О. В. Боронь, відп. ред. Ю. Б. Дядищева-Росовецька. Київ : НАН України; ФОП Саломатін С. М., 2023. 675 с.

19. Тетеріна О. Б. Проблема перекладу крізь призму літературознавчих поглядів Павла Грабовського. *Дивослово*. 2012. № 05 (662). С. 48–50.

20. Українські билини : історико-літературне видання східнослов'янського епосу / упорядкування, передм., післяслово, прим. та оброб. укр. народ. казок і легенд на билинні теми В. О. Шевчука. Київ : Веселка, 2003. 248 с.

21. Уштан І. Перекладацькі здобутки Павла Грабовського. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Лінгвістика» : зб. наук. пр. Херсон, 2009. Вип. 10. С. 394–400.

22. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. / відповід. ред.: Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1984. Т. 41 : Літературні праці (1890–1910) 684 с.

УДК 004.738.5:659.4:655.4

Олег ХАЇНСЬКИЙ

Науковий керівник: Руслана ВАСЮРА

КРОСПЛАТФОРМЕННІСТЬ У ВИДАВНИЧОМУ МАРКЕТИНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО ПРОСУВАННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Сучасна видавнича індустрія перебуває на етапі фундаментальної трансформації, де традиційні методи просування та розповсюдження книжкового продукту інтегруються у складну цифрову екосистему. У цьому контексті кроссплатформенність набуває стратегічного значення – вона дає змогу створювати контент один раз і поширювати його одночасно на різних друкованих та цифрових майданчиках, зберігаючи при цьому єдиний стиль і впізнаваність бренду [1]. Рушійною силою цього переходу є зміна поведінки читача, адже сучасна аудиторія більше не обмежується одним каналом споживання інформації, а одночасно користується книгарнями, соціальними мережами, електронними книгами та подкастами.

Щоб зрозуміти суть кроссплатформеного підходу, варто порівняти його з мультиканальним. За мультиканальної моделі видавництво просуває книгу через кілька незалежних каналів, які не пов'язані між собою, тож повідомлення в Instagram, публікація на сайті та розсилка електронною поштою існують паралельно, але не підсилюють одне одного. Кроссплатформенна модель у видавничій індустрії принципово відрізняється від мультиканальної тим, що всі канали комунікації інтегровані в єдину систему та взаємодіють між собою. Вона забезпечує узгодженість повідомлень і постійний обмін даними, завдяки чому читач отримує цілісний досвід. Наприклад, публікація в соціальних мережах може спрямовувати користувача на сайт видавництва, де він знаходить розширену інформацію, а після придбання книги отримує персоналізовану розсилку з рекомендаціями. Така взаємопов'язаність створює відчуття єдиної історії, що супроводжує читача від першого контакту з книгою до повторних покупок. Інтеграція аналітики дозволяє враховувати інтереси аудиторії та пропонувати формати, які відповідають її звичкам – друковані, електронні чи аудіоверсії. У результаті кроссплатформенна модель не лише підвищує ефективність просування, а й формує довготривалу лояльність читача, перетворюючи маркетинг книги на послідовний і комфортний шлях взаємодії. Це особливо важливо

з огляду на маркетингове правило семи дотиків, згідно з яким рішення про покупку зазвичай приймається лише після кількох контактів із продуктом. Скоординована стратегія дозволяє досягати цих дотиків значно швидше [2, с. 245].

Технічна реалізація такої стратегії передбачає відмову від традиційних лінійних процесів на користь хмарних систем публікації, що використовують XML-стандарти. Їхня ключова перевага полягає у відокремленні змісту від оформлення, адже текст зберігається у вигляді структурованих блоків, які автоматично перетворюються на потрібний формат – PDF, EPUB або HTML – залежно від платформи. Технічна інфраструктура при цьому охоплює централізовані сховища контенту, інтеграцію із зовнішніми аналітичними сервісами та системи автоматизованої публікації [1]. Усе це скорочує час на адаптацію матеріалів і підвищує здатність видавців оперативно реагувати на ринкові зміни [3].

Окремого розгляду заслуговує *phygital*-маркетинг – підхід, що поєднує фізичний і цифровий виміри книжкового продукту та створює для читача інтегрований досвід. Його сутність полягає в тому, що друковані видання доповнюються цифровими сервісами, а цифрові продукти мають фізичні точки дотику. Динамічні QR-коди на обкладинках і рекламних матеріалах дають змогу не лише збирати аналітичні дані, а й спрямовувати читача безпосередньо на сторінку для покупки, стимулюючи повторні звернення [3]. Технологія доповненої реальності (AR) розширює можливості книги, доповнюючи текст анімацією та інтерактивними елементами, що особливо ефективно у сегменті дитячої та навчальної літератури. Крім того, електронні видання можуть супроводжуватися запрошеннями на офлайн-презентації чи автограф-сесії, а друковані книги – доступом до онлайн-спільнот або додаткових матеріалів. Такий підхід дозволяє видавництву розширювати канали взаємодії та формувати емоційний зв'язок із читачем, адже він отримує не просто текст, а багатовимірний досвід, що поєднує традиційні практики читання з новими цифровими можливостями [3].

Подкасти сьогодні є повноцінним маркетинговим інструментом, а не лише розважальним форматом. У 2025 році глобальна аудиторія подкастів перевищила 584 мільйони осіб, а рівень уваги слухачів до реклами становить 81% – значно вище, ніж у більшості інших медіаканалів. Показово, що 60% активних слухачів купують продукти, які рекламуються у подкастах [2, с. 248]. Видавництва активно освоюють цей формат, запускаючи власні шоу або забезпечуючи участь авторів як запрошених експертів у популярних програмах. Такий контент зберігає маркетингову цінність тривалий час і продовжує залучати нових читачів навіть роками після виходу.

Оцінювання ефективності кроссплатформених кампаній потребує систематичного підходу до вимірювання результатів. На початковому етапі важливими є показники охоплення та переглядів, далі — клікабельність і глибина взаємодії з контентом. Коли аудиторія переходить до стадії прийняття рішення, ключовими стають конверсія, вартість залучення одного покупця (CPA) та рентабельність маркетингових інвестицій (ROMI) [2, с. 250]. Остання розраховується за формулою: $ROMI = (Дохід\ від\ маркетингу - Витрати\ на\ маркетинг) / Витрати\ на\ маркетинг \times 100\%$

Поряд із ROMI важливо відстежувати довічну цінність клієнта (CLV) – показник, що відображає загальний дохід від одного читача за весь час співпраці з ним [2, с. 251]. Утримання постійного читача, як правило, є економічно вигіднішим, ніж безперервне залучення нових.

Вітчизняний книжковий ринок упродовж 2024–2025 років демонструє стійке зростання, адже обсяги 2024 року збільшилися на 50%, а кількість нових видавництв у 2025-му сягнула рекордної позначки – 117 реєстрацій. Ринковий лідер, видавництво «Ранок», отримало виторг у 842,2 млн грн завдяки поєднанню участі в державних закупівлях і активного цифрового просування. Видавництво «Віват» зробило ставку на серійні бестселери, і тираж книги Людмили Долгоновської «Залізний генерал» перевищив 36 000 примірників, а комерційний успіх романів Коллін Гувер та Фріди Мак-Фадден підтвердив ефективність роботи з читацькими спільнотами у форматі BookTok [3].

«Видавництво Старого Лева» досягло рекордного тиражу у 100 000 примірників психологічного трилера «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» завдяки вірусному поширенню та партнерським проектам, зокрема ініціативі «Візьми книгу з собою» разом із платформою Hutshub. Паралельно видавництво активно розвиває міжнародний напрям і у 2025 році було укладено 101 угоду про переклад у 35 країнах [3]. Це свідчить про те, що кросплатформенність може слугувати не лише маркетинговим, а й культурно-дипломатичним інструментом. Серед нішевих видавців варто виділити Art Nation Publishing із проектом «Шармузіки», де мистецтво поєднується з AR-технологіями, створюючи інтерактивний досвід для читачів. Завдяки доповненій реальності друковані ілюстрації оживають на екрані смартфона чи планшета, перетворюючи процес читання на захопливу взаємодію з контентом [3]. У 2026 році компанія планує реалізувати масштабний культурний проект «Код Мазепи», присвячений осмисленню української ідентичності засобами мистецтва і технологій.

Водночас не всі гравці ринку змогли витримати ці виклики. Видавництво «Дім Химер» опинилося в глибокій операційній та репутаційній кризі, зумовленій як зовнішніми обставинами – війною, – так і внутрішніми управлінськими прорахунками.

Криза у видавництві розгорнулася через мобілізацію співзасновника та скандал із редактором, що підірвало довіру авторів і читачів. Унаслідок цього діяльність фактично зупинилася, постачання книг перервалося, а частина авторів розірвала договори й перейшла до конкурентів. Це призвело до суттєвого знецінення видавничого портфеля та втрати ключових позицій на ринку.

Саме в таких умовах кросплатформенність може виступити дієвим інструментом виходу з кризи. Модель прямого продажу читачеві (D2C) дозволяє зменшити залежність від посередників і підтримувати зв'язок із лояльною аудиторією через власні канали. Використання наявного контенту в різних форматах – відео фрагменти для TikTok та Instagram, аудіовступи для подкастів, AI-згенеровані ілюстрації – дає змогу зберігати присутність у медіапросторі навіть за обмеженого бюджету.

Цифровий продаж через платформи на кшталт Yakaboo частково компенсує відсутність паперових тиражів і забезпечує стабільний грошовий потік [2, с. 253].

Відновлення репутації потребує централізованої роботи з даними та узгодженої комунікації з усіма групами стейкхолдерів – читачами й авторами – через єдиний послідовний меседж. Впровадження елементів гейміфікації та AR-рішень, подібних до проекту «Шармузіки» від Art Nation Publishing, здатне повернути інтерес аудиторії, перетворюючи читання на інтерактивний досвід. Продаж прав на переклад на міжнародні ринки є ще одним способом монетизації інтелектуальної власності, що не залежить від локальних логістичних перебоїв [3].

Отже, кросплатформенність сьогодні є не допоміжним інструментом, а системоутворювальною основою комплексного просування книжкової продукції – і разом із тим ефективним механізмом подолання ринкових криз [1]. Вона дозволяє видавцям охоплювати читача на всіх етапах його шляху – від першого знайомства з книгою до формування стійкої прихильності до видавничого бренду. Для збереження конкурентоспроможності видавництвам необхідно системно працювати з даними, розвивати взаємодію між офлайн- і онлайн-каналами та приймати управлінські рішення на основі аналітики.

Список використаних джерел та літератури

1. Косар Н. С., Мамчин М. М., Баран А. О. Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1978/1905>

2. Ситник В. О. Стратегії доступу до контенту в українських цифрових книгарнях. *Обрії друкарства*. Київ, 2023. № 1 (13). С. 243–254. URL: <https://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/295407/288508>

Cross-platform Digital Media Integration and Brand Communication Strategy. *Perspectives of Communication & Media*. 2024. Vol. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/401363715_Cross-platform_Digital_Media_Integration_and_Brand_Communication_Strategy

УДК 004.056.5:316.77

Богдан ХРУСЬ

Науковий керівник: Тетяна ЖАЛКО

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний етап цифрової трансформації суспільства характеризується не лише стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, а й одночасним ускладненням та урізноманітненням загроз у кібер- та інформаційному просторі. Інформаційні загрози сьогодні є невід’ємним компонентом сучасного безпекового середовища та безпосередньо впливають на функціонування держави, суспільства й окремих інституцій.

У цих умовах інформаційні загрози набувають багаторівневого, комплексного й динамічного характеру. Вони можуть проявлятися одночасно в різних формах – від

кібернетичних атак на інформаційні системи до інформаційно-психологічного впливу, дезінформації, маніпуляцій громадською думкою та втручання у медіапростір. Така різноманітність ускладнює їх своєчасне виявлення, класифікацію та ефективно нейтралізування.

Інформаційні загрози й виклики являють собою потенційні дії, процеси або явища, які негативно впливають на психічний стан і свідомість людини та можуть завдавати їй шкоди в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства [2, с. 17]. Загалом такі загрози доцільно класифікувати на кілька основних груп.

Перша група охоплює загрози, що мають цілеспрямований характер. До них належать впливи на свідомість людини, зокрема формування екстремістських або деструктивних поглядів у молодіжному середовищі; загрози, пов'язані з негативним впливом на здоров'я (наприклад, поширення нелегальних або несертифікованих лікарських засобів); незаконне використання персональних даних третіми особами; а також різні форми фінансового шахрайства.

Друга група включає загрози, пов'язані з неправомірним використанням і поширенням інформації з обмеженим доступом, зокрема розповсюдження заборонених на території України відомостей.

Третя група охоплює загрози в мережі Інтернет, серед яких шахрайські вебсайти, спам-розсилки, фішингові ресурси, що спрямовані на заволодіння коштами громадян, а також явища, пов'язані з поширенням кіберсуїциду [3, с. 90–94].

Сучасний безпековий ландшафт характеризується стрімким зростанням інформаційних загроз, серед яких провідне місце посідає дезінформація. Вона виступає потужним інструментом цілеспрямованого спотворення реальності, метою якого є не лише введення громадян в оману, але й глибока маніпуляція суспільною свідомістю та штучна зміна векторів міжнародного політичного діалогу. Завдяки швидкому поширенню через цифрові платформи, дезінформаційні кампанії системно руйнують довіру населення до державних інституцій, продукують атмосферу соціального хаосу та стають каталізатором масштабної політичної дестабілізації.

У 2022–2025 роках кількість інформаційних атак, що мали на меті підрив державних структур через кібернетичні та інформаційні засоби, значно зросла. Згідно з даними Європейського агентства з кібербезпеки (ENISA), кількість зареєстрованих випадків дезінформаційних кампаній та кібератак на урядові інституції в країнах ЄС зросла на 35% у порівнянні з попередніми роками. Це включає атаки на ключові державні інституції, ЗМІ та стратегічні комунікації [4; 5]. Також, за даними Глобальної ініціативи з моніторингу кіберзагроз, в період з 2023 до 2025 року було зафіксовано понад 70% всіх інформаційних атак як частину більш широких гібридних операцій, включаючи кіберзлочини, маніпуляції громадською думкою через соціальні мережі та цілеспрямовані дезінформаційні кампанії. В умовах гібридної війни особливу роль грають не тільки кількісні показники, але й ефективність і тривалість інформаційних операцій [1].

Рис. 1. Кількість зареєстрованих кіберінцидентів в Україні протягом 2023–2025 років

Важливо підкреслити, що висхідна динаміка зафіксованих кіберінцидентів зумовлена не лише агресивною інтенсифікацією нападів, а й якісним розвитком національних спроможностей. Зокрема, йдеться про впровадження досконаліших систем моніторингу, підвищення професійного рівня фахівців із кіберзахисту та суттєве зростання рівня цифрової грамотності населення, що дозволяє частіше ідентифікувати приховані загрози.

Аналіз цілей свідчить, що під постійним прицілом зловмисників перебувають стратегічно важливі ланки:

- **Місцеві органи влади:** місцеві органи самоврядування, центральні органи виконавчої влади та урядові інституції – 2115 інцидентів. Частка зросла з 31,8% до 35,7%.

- **Урядові організації:** структури сектору безпеки та національної оборони – 1170 інцидентів. Частка зменшилася з 26,3% до 19,7%. Попри сталу кількість атак, цей сегмент став займати меншу частку в загальному обсязі інцидентів.

- **Сектор безпеки та оборони:** енергетичний комплекс та телекомунікаційна інфраструктура – 1039 інцидентів. Частка залишилася майже незмінною – 17,5% проти 18,1% минулого року, що підтверджує стабільно високий інтерес ворога до цього сектору.

- **Енергетичний сектор:** комерційний сектор, що володіє великими масивами даних або фінансовими ресурсами – 279 інцидентів. Частка дещо скоротилася з 5,8% до 4,7% [4].

Також спостерігається підвищений інтерес з боку противника до ІТ-сектору (75 інцидентів) та сфери охорони здоров'я (95 інцидентів). Аналіз характеру інцидентів засвідчує трансформацію тактики зловмисників у напрямі широкомасштабного

поширення шкідливого програмного забезпечення та використання методів соціальної інженерії [4].

Отже, аналіз статистичних даних останніх років свідчить про те, що моделі впливу функціонують не ізольовано, а у взаємозв'язку та взаємодоповненні. Сучасні стратегії інформаційних атак базуються на комплексному поєднанні технічних інструментів і психологічних механізмів впливу, що дозволяє досягати кумулятивного ефекту та значно посилювати їхню результативність.

Доцільно також підкреслити, що така інтегрованість загроз ускладнює процес їх виявлення і нейтралізації, оскільки вони маскуються під звичні інформаційні процеси та комунікативні практики. Це зумовлює необхідність розроблення комплексних підходів до забезпечення інформаційної безпеки, які мають поєднувати технологічні рішення, правове регулювання та підвищення рівня медіаграмотності суспільства. Відтак, ефективна протидія сучасним інформаційним загрозам можлива лише за умови системного бачення проблеми, міждисциплінарної взаємодії та впровадження превентивних стратегій, орієнтованих не лише на усунення наслідків, а й на попередження деструктивних впливів.

Список використаних джерел та літератури

1. Кібератаки в Україні: зростання на 70% та як захистити бізнес у 2025 році. URL: <https://softlist.ua/cases/cyberattacksinukraine>
2. Линник Г. М. Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки України: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 27 с.
3. Різак М. В. Класифікація персональних даних як необхідний елемент введення ефективної комунікації в суспільстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Вип. 6-3 (1). 2013. С. 91–96.
4. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37%. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyuvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37>
5. Kello L. The virtual weapon and international order. Yale University Press, 2024.

РОЗДІЛ X.
ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
УДК 336.71(477)

Олена БУНДАК

ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВНОЇ
СТІЙКОСТІ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ МІЖ УНР ТА СУЧАСНОЮ
УКРАЇНОЮ

У моменти екзистенційних загроз державність тримається не лише на силі зброї, а й на стійкості тилу, де фінансова система є «кровоносною системою» організму. Досвід України демонструє дивовижну циклічність: як і сто років тому, сьогодні ми вимушені будувати та захищати фінансовий суверенітет в умовах повномасштабної війни. Питання того, як банківська система перетворюється з вразливого місця на інструмент оборони, є критично важливим для стратегії національної безпеки.

Проголошення Української Народної Республіки у 1917 році поставило перед молодим урядом виклик, який за своєю складністю не мав аналогів у тогочасній Європі: створення «з нуля» цілісної фінансової системи в умовах розвалу імперії, світової війни та зростаючої внутрішньої анархії. Банківська система мала стати не просто розрахунковим центром, а ключовим інструментом утвердження державної незалежності.

Після Жовтневого перевороту в Петрограді зв'язок із центральним управлінням Державного банку Росії було розірвано. Центральна Рада опинилася в ситуації, коли фінансові потоки на українських землях були заблоковані, а готівковий дефіцит загрожував соціальним вибухом.

22 грудня 1917 року Михайло Грушевський підписав Закон про перетворення Київської контори Державного банку Росії на Державний банк України. Це був акт вищого політичного значення. Основними завданнями банку визначили: емісію національної валюти; кредитування промисловості та сільського господарства; регулювання грошового обігу та боротьбу з фінансовими спекуляціями.

Першим директором банку було призначено Михайла Кривецького, людину з глибоким розумінням економічних процесів, якому випала доля формувати апарат банку в умовах відвертого саботажу з боку колишніх імперських чиновників.

Однією з найменш висвітлених, але критичних проблем був людський фактор. Більшість кваліфікованих банківських працівників у Києві, Одесі та Харкові були виховані в традиціях «єдиної та неподільної» Росії. Вони відмовлялися визнавати розпорядження Генерального Секретаріату фінансів.

Державний банк УНР був змушений проводити політику «українізації» штату, залучаючи молодих патріотично налаштованих юристів та економістів, які часто не мали достатнього досвіду, але мали політичну волю до розбудови інституції. Це була перша в історії України спроба створення корпоративної етики державного банкіра, відданого національним інтересам.

Найважливішою функцією банку стала підготовка та випуск національних грошових знаків. Оскільки УНР не мала власного золотого запасу (весь золотий фонд колишньої імперії був захоплений більшовиками або вивезений), Державний банк обрав стратегію фідучіарної емісії (базованої на довірі до уряду та майбутніх державних активів).

Що ж являла собою грошова одиниця УНР ?

Дизайн грошей, розроблений Георгієм Нарбутом, містив тризуб – давній знак князя Володимира, що став легітимізацією української державності через візуальний символ на банкноті. Перші українські банкноти надійшли в обіг 5 січня 1918 року номіналом 100 карбованців.

Державний банк зіткнувся з неймовірною технічною проблемою: відсутністю спеціального паперу з водяними знаками та обладнання для якісного друку. Це зробило перші гроші вразливими до масового фальшування, що стало одним із методів гібридної війни з боку більшовицької Росії.

Унікальною і трагічною особливістю Державного банку УНР була його мобільність. Разом з урядом (Директорією), банк неодноразово змінював місце дислокації: Київ – Житомир – Сарни – Рівне – Проскурів – Кам'янець-Подільський.

У Кам'янці-Подільському банк пережив свій найбільш продуктивний період у 1919 році. Попри те, що територія Республіки звузилася до кількох повітів, банк продовжував:

1. Облік державних коштів, тобто ведення бухгалтерії навіть у вагонах поїздів.
2. Обмінну діяльність – в обігу перебували гроші царської Росії, Керенського, УНР, місцеві випуски та іноземна валюта. Державний банк намагався запровадити єдиний курс.
3. Підготовку до визнання: Велися переговори з закордонними банками (зокрема в Німеччині) про друк нових, захищених тиражів гривні.

Варто зазначити, що найвищого розквіту банківська система УНР (у формі Української Держави) досягла за часів Павла Скоропадського. Він зміг залучити професійних фінансистів старого гарту, забезпечити стабільність валюти через жорстку податкову політику та визнання гривні німецькими та австро-угорськими банками. Це доводить, що державна стійкість прямо корелює з рівнем професійності банківського менеджменту, а не лише з ідеологією.

Зрештою, фінансовий суверенітет УНР був втрачений разом із територією. Головними причинами стали:

- брак територіальної цілісності – банк не міг контролювати філії на окупованих територіях;
- гіперінфляція викликана потребою фінансувати армію за відсутності регулярних податкових надходжень;
- Зовнішня ізоляція – країни Антанти тривалий час блокували фінансові рахунки України, не визнаючи її суб'єктності.

Які ж уроки для сучасної України можна вивести з окресленого?

Сьогоднішній НБУ фактично реалізує те, що не вдалося Михайлу Кривецькому та його наступникам. Насамперед, НБУ є інтегрованим у світову фінансову систему, що робить неможливою таку повну блокаду, яку пережила УНР. Електронні платежі неможливо «захопити разом із поїздом», що дозволяє банку працювати навіть під час тимчасової окупації окремих територій. Наявність потужних резервів робить гривню стійкою до шоків, на відміну від «голих» емісій 1918–1920 років.

Отже, становлення Державного банку УНР було першим масштабним досвідом управління національною економікою в екстремальних умовах. Попри поразку, цей період заклав фундамент української фінансової термінології, естетики грошей та розуміння того, що власний банк – це така ж лінія оборони, як і фронт.

Якщо історія УНР – це історія боротьби за створення базису, то сучасна історія – це розповідь про те, як реформи та технологічний прогрес перетворили крихку систему на справжню «фінансову фортецю».

У 2014 році українська банківська система перебувала у стані, багато в чому схожому на 1917 рік: високий рівень недовіри населення, значна частка «токсичних» активів та сильна залежність від політичних інтересів олігархічних груп. Однак шлях, пройдений за останнє десятиліття, став безпрецедентним прикладом інституційної стійкості.

До 2014 року в Україні функціонувало понад 180 банків, багато з яких були «кишеньковими» установами, створеними для відмивання коштів або кредитування бізнесів їхніх власників за рахунок грошей вкладників. Така структура була вкрай вразливою до будь-яких зовнішніх шоків.

Якими ж були ключові кроки НБУ у цей складний період?

По-перше, було здійснено виведення неплатоспроможних банків. Кількість установ скоротилася майже вдвічі. Це був болісний, але необхідний процес, який дозволив прибрати «системні ризики».

По-друге, проведено стрес-тестування, яке заключалося у впровадження регулярних перевірок на здатність банків виживати в умовах кризи.

По-третє, була забезпечена прозорість власності. НБУ змусив банки розкрити реальних власників. Це знизило корупційні ризики та підвищило відповідальність менеджменту.

Саме це «очищення» дозволило системі увійти у 2022 рік з високим рівнем капіталізації та ліквідності. Без реформ 2014 року банківська система України, ймовірно, повторила б долю банку УНР – розпалася б у перші місяці повномасштабної агресії.

Однією з найбільших переваг сучасної України над досвідом минулого століття стала диджиталізація. Банківська система перейшла від паперових реєстрів до хмарних технологій та інтегрованих державних сервісів (Дія).

Спробуємо виокремити фактори стійкості «цифрової фортеці»:

1. Міграція даних. Ще до початку активних бойових дій 2022 року, провідні банки перенесли свої бази даних на закордонні хмарні сервери. Це унеможливило фізичне знищення фінансової інформації ворожими ракетами.

2. Безготівкові розрахунки (Cashless). Високий рівень поширення POS-терміналів та онлайн-банкінгу дозволив економіці функціонувати навіть там, де неможливо було доставити готівку.

3. Power Banking. У відповідь на енергетичний терор 2022–2023 років, банки створили об'єднану мережу відділень, здатних працювати без світла та зв'язку. Це стало сучасною версією «мобільного банку» УНР, але на значно вищому технологічному рівні.

Якщо уряд УНР був змушений вмикати друкарський верстат, що призводило до знецінення карбованця, то сучасний НБУ застосував інструменти таргетування інфляції та валютних обмежень. Серед яких:

- фіксований курс та керована гнучкість – своєчасне реагування НБУ дозволило уникнути панічної девальвації
- використання ставки як інструменту залучення коштів у гривневі активи допомогло зв'язати надлишкову ліквідність і втримати інфляцію в прийнятних межах;
- Міжнародна допомога. На відміну від УНР, яка була ізольована, сучасна Україна отримує масивну підтримку від МВФ, Світового банку та ЄС. НБУ виступає головним оператором цих потоків, забезпечуючи стабільність золотовалютних резервів.

Сьогодні банківська система сприймається як частина критичної інфраструктури, нарівні з енергетикою. Пенсії, зарплати військовим та соціальні допомоги виплачуються без затримок незалежно від близькості лінії фронту. Державні програми (наприклад, «5-7-9%») дозволяють бізнесу не просто виживати, а й відновлюватися в умовах війни. Стабільна робота банківських застосунків стала для громадян маркером контрольованості ситуації в країні.

Попри успіхи, система стикається з новими викликами: зростання частки непрацюючих кредитів (NPL) через руйнування підприємств та необхідність подальшої докапіталізації.

Загалом, еволюція від розрізнених банків 2014-го до монолітної системи 2026-го демонструє, що фінансова безпека – це не лише наявність грошей, а передусім якість інституцій. Сучасна банківська система України довела, що здатна витримувати удари, які б зруйнували економіку багатьох розвинених країн. Це досвід, який сьогодні вивчають провідні фінансисти світу, і який є головним гарантом економічної стійкості нашої держави.

Якщо УНР була «державою на рейках» (через постійні переїзди), то сучасна Україна – це «держава у смартфоні», де банківська система є серцем цього цифрового організму.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика фінансових систем УНР та сучасної України

Критерій порівняння	Період УНР (1917–1921)	Сучасна Україна (з 2022)
Центральний банк	Державний банк УНР (стадія формування)	НБУ (незалежний, досвідчений регулятор)
Валюта	Карбованець / Гривня (висока інфляція)	Гривня (контрольована девальвація)
Зовнішня допомога	Мінімальна, переважно через облігації	Масштабна макрофінансова допомога (МВФ, ЄС)
Технологічний рівень	Паперовий обіг, телеграф	Power Banking, цифрові платежі, хмарні сервери
Основна загроза	Фізичне захоплення друкарень і золота	Кібератаки та ракетні удари по енергетиці

Фінансова безпека тримається не на золоті, а на впевненості громадянина, що його картка спрацює в аптеці, а його заощадження захищені законом. У 1919-му ми втратили цю впевненість і втратили державу. У 2026-му ми її зберегли – і в цьому наша головна історична перемога на фінансовому фронті.

Аналіз еволюції банківської системи дає змогу виділити три головні уроки:

1. Інституційна незалежність. Центральний банк має бути вільним від політичного популізму. УНР прогала багато в чому через те, що фінанси були заручниками воєнних та політичних рішень.

2. Технологічна випереджуваність. Сучасна безпека – це цифрова безпека. Досвід 2022–2026 рр. доводить, що диджиталізація фінансів є зброєю не менш ефективною за ППО.

3. Золотовалютна подушка: Накопичення резервів у мирний час є запорукою виживання у воєнний.

Отже, банківська система України пройшла шлях від розрізнених контор 1917 року до однієї з найстійкіших систем Європи XXI століття. Це не просто фінансовий інститут, а фундаментальний елемент національної безпеки, що гарантує державі можливість боротися і перемогати.

Список використаних джерел та літератури

1. Гай-Нижник П. Український Державний банк: історія становлення. Документи і матеріали (1917–1918 рр.). Київ: Цифра-друк, 2007. 340 с.
2. Гай-Нижник П. Заснування і діяльність Українського Державного банку УНР за Центральної Ради (1917–1918). *Пам'ять століть*. 2007. №4–5. С.30–37. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/123doc.php>
3. Гай-Нижник П. П. Український Державний банк: історія становлення (1917–1918). Документи і матеріали : монографія. Київ : Цифра-друк, 2007. 340 с.
4. Гай-Нижник П.П. Марки-шаги – грошові знаки державної України 1917–1920 років. *Фінанси України*. 1997. №4. С.112–114.

5. Звіт Національного банку України про фінансову стабільність (2023–2025). URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

6. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2016. 518 с.

УДК 366.5(477)

Тетяна ГВОЗДЕЦЬКА

РОЛЬ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку України характеризується безпрецедентними викликами, пов'язаними з повномасштабною військовою агресією РФ, руйнуванням інфраструктури, значними міграційними процесами, інфляційним тиском та загальною економічною нестабільністю. У цьому контексті забезпечення фінансової та економічної стійкості держави набуває критичного значення. Традиційно стійкість асоціюється з макроекономічними показниками, стабільністю банківської системи та державних фінансів. Проте, не менш важливим фундаментом для досягнення цієї стійкості є захист прав споживачів фінансових послуг.

Захист прав споживачів, особливо у фінансовому секторі, не є просто соціальною функцією держави чи питанням справедливості. Це – стратегічний елемент національної економічної безпеки. Стійкість економіки на мікрорівні – рівні окремого домогосподарства – є першоосновою стійкості на макрорівні. Коли споживач захищений, поінформований та впевнений у чесності фінансових інституцій, він приймає раціональні рішення, ефективніше керує своїми фінансами та стає менш вразливим до шоків.

1. Роль захисту прав споживачів у забезпеченні фінансової стійкості

Довіра є валютою фінансового ринку. Без неї неможлива ефективна мобілізація заощаджень громадян та їх перетворення в інвестиції. Історичний досвід України (фінансові кризи, банкрутства банків) сформував у суспільстві значний рівень недовіри до фінансових установ. Умови війни цей ризик посилюють. Ефективний захист прав споживачів є ключовим інструментом відновлення та підтримання цієї довіри. Коли споживачі знають, що існують чіткі правила гри, а їхні інтереси будуть захищені у випадку конфлікту, вони охочіше несуть кошти в банки, оформлюють страховку та користуються іншими фінансовими продуктами. Це забезпечує ліквідність банківської системи та стабільність страхового ринку, що є основою фінансової стійкості.

Ефективний захист передбачає не лише реагування на порушення, але й превентивні заходи, зокрема забезпечення прозорості та зрозумілості фінансових послуг. Коли споживачі мають повну, достовірну та порівнювану інформацію про вартість кредитів, умови депозитів чи страхових полісів, вони здатні приймати більш раціональні та відповідальні рішення. Це знижує ризик надмірного закрредитування

(over-indebtedness) та формування «токсичних» портфелів споживчих кредитів у банків, що безпосередньо загрожує стійкості фінансової системи. Захищений споживач – це фінансово відповідальний споживач.

Порушення прав споживачів на системному рівні можуть призводити до накопичення ризиків, які з часом можуть перерости у системну кризу. Наприклад, агресивна та непрозора практика кредитування може призвести до масових дефолтів позичальників. Нав'язування непотрібних послуг підриває довіру та знижує ефективність розподілу ресурсів. Ефективний нагляд за дотриманням прав споживачів дозволяє регуляторам виявляти та припиняти такі шкідливі практики на ранніх стадіях, доки вони не набули загрозливих масштабів. Це є важливим елементом макропруденційного регулювання, спрямованого на запобігання системним фінансовим кризам.

2. Значення захисту прав споживачів для загальної економічної стійкості України

Внутрішній споживчий попит є одним з основних драйверів економічного зростання. В умовах війни, коли експортні можливості обмежені, його значення зростає. Коли споживачі почуваються захищеними від шахрайства, несправедливих умов договорів та агресивних методів стягнення боргів, вони схильні більше витратити та користуватися споживчим кредитуванням. Це стимулює виробництво товарів та послуг, підтримує малий та середній бізнес, створює робочі місця. Захист прав споживачів є, таким чином, інструментом стимулювання економіки «знизу-вгору».

Фінансова вразливість є одним з основних джерел соціальної напруги. В умовах війни, коли значна частина населення втратила дохід, майно чи житло, питання соціальної справедливості набуває особливої гостроти. Несправедливі практики фінансових установ, спрямовані на найбільш вразливі верстви населення, можуть спровокувати соціальні протести, посилити нерівність та підірвати легітимність державної влади. Ефективний захист прав споживачів, особливо в частині захисту від хижацького кредитування та забезпечення прозорості колекторської діяльності, є критично важливим для збереження соціальної стабільності, що є невід'ємною складовою загальної економічної стійкості держави.

Захист прав споживачів та підвищення фінансової грамотності є двома сторонами однієї медалі. Захисні механізми працюють найбільш ефективно, коли споживач обізнаний та вміє ними користуватися. У той же час, підвищення фінансової грамотності сприяє залученню до фінансової системи ширших верств населення, які раніше були від неї відрізані (фінансова інклюдія). Це розширює базу для мобілізації заощаджень та кредитування, підвищує ефективність функціонування фінансового ринку та робить економіку більш диверсифікованою та стійкою.

3. Інструменти захисту прав споживачів у фінансовому секторі України

Для ефективного виконання вищезазначених ролей необхідна наявність дієвих інструментів захисту. В Україні останніми роками відбулися значні реформи в цьому

напрямку, проте залишаються й серйозні виклики. Ключові інструменти можна класифікувати за кількома напрямками:

- **Закон України «Про захист прав споживачів» (нова редакція).** Базовий закон, що встановлює основні права та обов'язки споживачів та суб'єктів господарювання.

- **Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».** Визначає правові основи функціонування фінансового ринку та компетенцію регуляторів.

- **Спеціальне законодавство по секторах.** Наприклад, Закон «Про споживче кредитування», Закон «Про страхування», Закон «Про платіжні послуги», Закон «Про захист прав споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» (т.зв. «закон про колекторів»).

- **Нормативно-правові акти Національного банку України (НБУ).** Нацбанк як мегарегулятор фінансового ринку відіграє ключову роль, розробляючи детальні правила та вимоги до фінансових установ (щодо розкриття інформації, прозорості умов договорів, етичної поведінки при роботі з боржниками тощо). Важливим є прийняття Положення про захист прав споживачів фінансових послуг.

- **Централізований нагляд НБУ.** Створення спеціалізованого підрозділу з питань захисту прав споживачів у структурі НБУ є критично важливим кроком. Це забезпечує фокус на цій проблематиці та дозволяє здійснювати проактивний нагляд. Нагляд включає перевірки фінансових установ (планові та позапланові), аналіз скарг споживачів, моніторинг ринку на предмет шкідливих практик, застосування санкцій за порушення (штрафи, заходи впливу аж до відкликання ліцензій).

- **Нагляд у небанківському фінансовому секторі.** НБУ, після «спліту» регуляторів, також відповідає за нагляд за небанківськими фінансовими установами (МФО, страхові компанії, кредитні спілки). Це забезпечує єдиний підхід та стандарти захисту на всьому фінансовому ринку.

- **Система розгляду скарг регулятором.** НБУ має ефективний механізм прийому та розгляду скарг споживачів. Це важливий інструмент для індивідуального захисту та водночас джерело інформації для нагляду. Наявність зручних каналів (онлайн-форма, гаряча лінія) підвищує доступність цього інструменту.

- **Захист через Держпродспоживслужбу.** Відіграє допоміжну роль у фінансовому секторі, але важлива для загального захисту споживачів.

- **Інститут фінансового омбудсмена.** Впровадження незалежного фінансового омбудсмена в Україні є перспективним інструментом для швидкого, дешевого та ефективного позасудового вирішення спорів. Це дозволило б розвантажити судову систему та підвищити довіру споживачів до можливості захисту своїх прав. Наразі йде обговорення відповідного законопроекту.

- **Вимоги до розкриття інформації (Прозорість).** Фінансові установи зобов'язані розкривати повну інформацію про послуги (реальна річна процентна ставка, комісії, штрафи тощо) у доступній формі, включаючи Паспорт споживчого кредиту. НБУ активно контролює дотримання цих вимог.

- **Вимоги до реклами фінансових послуг.** Заборона оманливої реклами.
- **Програми з підвищення фінансової грамотності.** Проведення НБУ та іншими організаціями національних кампаній, розробка освітніх матеріалів (портал «Гаразд», уроки в школах), спрямованих на розвиток фінансових навичок у населення. Це озброює споживачів знаннями для самозахисту.
- **Фінансові санкції (штрафи).** НБУ застосовує суттєві штрафи за порушення прав споживачів.
- **Заходи впливу.** Письмові застереження, обмеження діяльності, відкликання ліцензій.
- **Репутаційна відповідальність.** Публікація інформації про порушників та накладені санкції.

4. Виклики та перспективи в умовах війни та поствоєнного відновлення

Масова втрата доходів та майна через війну підвищує ризик надмірного закредитування та активізації хижацьких практик. Необхідне посилення захисту в частині реструктуризації боргів та етичного стягнення. 4Складна економічна ситуація та цифровізація фінансових послуг створюють сприятливі умови для шахраїв. Необхідне посилення кіберзахисту та підвищення обізнаності громадян щодо протидії шахрайству. МФО та страхові компанії значно постраждали від війни. Процес їх відновлення має відбуватися на засадах прозорості та дотримання прав споживачів, що вимагає пильного нагляду НБУ. Україна, як кандидат на вступ до ЄС, має гармонізувати своє законодавство з європейськими директивами у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Це включає підвищення стандартів прозорості, відповідального кредитування, захисту даних та забезпечення доступу до ефективних механізмів вирішення спорів. Необхідне подальше підвищення інституційної спроможності НБУ та створення інституту фінансового омбудсмена.

Ефективний захист прав споживачів фінансових послуг є не лише елементом соціальної політики, але й критично важливим інструментом забезпечення фінансової та загальної економічної стійкості України в умовах сучасних викликів. Він формує довіру до фінансової системи, стимулює раціональну фінансову поведінку, зменшує системні ризики та сприяє соціальній стабільності.

В Україні створено законодавче підґрунтя та запрацювали дієві інструменти захисту, особливо після реформи нагляду в НБУ. Проте, умови війни та необхідність гармонізації з правом ЄС ставлять нові виклики. Ключовими напрямками подальшої роботи є: посилення нагляду, боротьба з хижацьким кредитуванням та шахрайством, впровадження інституту фінансового омбудсмена, імплементація європейських стандартів та подальше підвищення фінансової грамотності.

Реалізація цих заходів дозволить зробити фінансову систему України більш стійкою, а економіку країни – спроможною протистояти шокам та ефективно розвиватися в майбутньому. Стійкість починається з довіри та захищеності кожного громадянина.

КОНВЕРГЕНЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ УКРАЇНИ В МЕЖАХ ВИКОНАННЯ ВИМОГ UKRAINE FACILITY

Актуальність дослідження обумовлена переходом України на новий рівень інституційної взаємодії з Європейським Союзом, що характеризується жорсткою прив'язкою фінансової підтримки до виконання структурних реформ. Програма Ukraine Facility, розрахована на 2024–2027 роки, стає не просто джерелом покриття дефіциту державного бюджету, а дорожньою картою конвергенції фінансового інструментарію України до стандартів ЄС. Це вимагає від держави фундаментального перегляду підходів до податкового адміністрування та бюджетної архітектури в умовах воєнного стану.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні фінансової конвергенції як багатовекторного процесу синхронізації національних фінансових інструментів із середньостроковим плануванням ЄС. Ключовим інструментом тут виступає План України (Ukraine Plan), який визначає 15 секторів реформування. Фінансова складова цього процесу передбачає поступову відмову від точкових податкових пільг на користь системної нейтральності оподаткування. Як зазначає Т. І. Єфименко, стабільність публічних фінансів в умовах трансформацій безпосередньо залежить від здатності інституцій адаптуватися до глобальних стандартів прозорості [4, с. 12].

У межах виконання вимог Ukraine Facility, податкова політика України має адаптуватися до *acquis communautaire* ЄС. Особливої уваги заслуговує Pillar I програми, який фокусується на фінансовій підтримці бюджету за умови виконання індикаторів. Аналіз показує, що реформування акцизного податку та ПДВ має відбуватися паралельно з посиленням контролю за трансфертним ціноутворенням. Відповідно до Регламенту ЄС 2024/792, ключовою умовою є створення ефективної системи запобігання шахрайству та корупції при управлінні коштами [2]. Це забезпечить прозорість фінансових потоків, що є обов'язковою умовою для залучення інвестиційного компоненту програми (Pillar II), спрямованого на деризикацію приватних проєктів.

Наступним важливим аспектом конвергенції є модернізація фінансових органів. У Національній стратегії доходів до 2030 року чітко визначено вектор на цифровізацію ДПС та ДМС, що корелює з вимогами Ukraine Facility щодо підвищення ефективності збору податків без збільшення тиску на легальний бізнес [1]. Ю. В. Мярковський підкреслює, що адаптація бюджетного законодавства до стандартів ЄС вимагає не лише технічних змін, а й зміни парадигми взаємодії між державою та платником податків [6, с. 35].

Бюджетний інструментарій також зазнає радикальної трансформації. Відновлення середньострокового бюджетного планування у 2024 році є прямим підтвердженням виконання вимог щодо передбачуваності фінансової політики. Важливим елементом є впровадження системи управління державними інвестиціями (PIM), яка дозволяє інтегрувати кошти ЄС у загальну систему капітальних видатків. Фахівці зазначають,

що ієрархія цілей фінансової політики в умовах війни має бути підпорядкована принципу «краще, ніж було» (Build Back Better), що передбачає впровадження «зелених» та цифрових фільтрів для кожного інвестиційного проєкту [5, с. 112].

Окрему увагу слід приділити механізмам контролю. Створення Аудиторської ради (Audit Board) у межах Ukraine Facility створює паралельний контур нагляду, що змушує українські органи контролю (Рахункову палату та Держаудитслужбу) прискорити власну реформу. Конвергенція у сфері внутрішнього аудиту та фінансового контролю є критичною для інтеграції у внутрішній ринок ЄС. Як зазначається у Плані України, цифровізація управління державними інвестиціями через систему DREAM дозволить забезпечити повний цикл моніторингу – від ідеї проєкту до його введення в експлуатацію [3].

У контексті економічної політики, фінансові інструменти мають стати стимулом для залучення приватного капіталу. Програма Ukraine Facility передбачає виділення близько 8 млрд євро на покриття ризиків (Investment Framework), що дозволить мобілізувати до 40 млрд євро інвестицій. Наукова цінність аналізу полягає у виявленні того, що без гармонізації правил захисту прав інвесторів та податкової визначеності ці інструменти не працюватимуть на повну потужність. Конвергенція тут виступає як гарант стабільності правил гри для іноземного капіталу.

Підсумовуючи, можна констатувати, що конвергенція фінансового інструментарію в межах виконання вимог Ukraine Facility є системним процесом, який вимагає балансу між фінансовою консолідацією та стимулюванням економічного зростання. Основним вектором розвитку має стати імплементація реформ, що корелюють з вимогами ЄС щодо розширення бази оподаткування та модернізації ІТ-систем фінансових органів. Це дозволить не лише виконати умови програми, а й створити фундамент для повноправного членства України в Європейському Союзі, забезпечивши стійкість національної фінансової системи перед майбутніми викликами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-roku-1218-271223>.
2. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union*. 2024. Vol. 67. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.
3. План України. Резюме. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=a6e76082-f38b-402b-8d62-69f89994c653>.
4. Єфименко Т. І. Публічні фінанси в умовах інституційних перетворень. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 7–22.
5. Ієрархія цілей та інструментів фінансової політики в умовах воєнної економіки / за ред. І. О. Лютого. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2023. 240 с.

6. Мярковський Ю. В. Напрями адаптації бюджетного законодавства України до стандартів ЄС. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 34–39.

7. Shvabii K. Tax policy of Ukraine: challenges of war and prospects for European integration. *Public and Municipal Finance*. 2023. Vol. 12, Issue 1. P. 45–56.

УДК 336.64:338.242.4

Марія ДАЦЮК-ТОМЧУК, Катерина ПУНДИК

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в умовах тривалої економічної нестабільності є фундаментальним завданням фінансового менеджменту. Для українських підприємств сучасний етап розвитку характеризується безпрецедентними викликами: руйнуванням логістичних ланцюгів, втратою активів на окупованих територіях, дефіцитом енергоресурсів та нестабільністю національної валюти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційних методик аналізу фінансового стану та адаптації їх до умов воєнної економіки, де стандартні коефіцієнти ліквідності та автономії не завжди адекватно відображають реальну життєздатність бізнесу.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні фінансової стійкості не як статичного стану балансу, а як динамічної здатності підприємства до регенерації фінансового потенціалу після екзогенних шоків. В умовах інституційної нестабільності традиційні підходи, засновані на аналізі минулих періодів, втрачають свою прогностну силу. Як зазначає Т. І. Єфименко, фінансова стійкість у кризові періоди повинна розглядатися через призму адаптивності фінансових потоків та здатності до швидкої релокації капіталу [4, с. 14].

Методологічний інструментарій оцінювання фінансової стійкості в умовах війни має бути доповнений стрес-тестуванням та сценарійним плануванням. Традиційна модель, що базується на трикомпонентному показнику типу фінансової стійкості (абсолютна, нормальна, нестійка, кризова), потребує інтеграції з показниками операційної гнучкості. Науковці підкреслюють, що в умовах гіперінфляційних ризиків та валютних коливань особливого значення набуває управління чистим робочим капіталом та оптимізація структури короткострокових зобов'язань. За редакцією І. О. Лютого обґрунтовано, що фінансова стійкість підприємства в умовах воєнної економіки безпосередньо залежить від доступу до державних та міжнародних програм фінансової підтримки, що виступають зовнішніми стабілізаторами внутрішнього фінансового балансу [5, с. 156].

Важливим аспектом сучасного аналізу є врахування нематеріальних факторів стійкості. В межах євроінтеграційних процесів українські підприємства змушені впроваджувати стандарти ESG (Environmental, Social, and Governance). Це створює додаткове фінансове навантаження у короткостроковій перспективі, проте підвищує фінансову стійкість у довгостроковому періоді через полегшення доступу до

«дешевих» європейських кредитів та грантів. К. І. Швабій акцентує увагу на тому, що фіскальна політика держави має стимулювати такі трансформації через інструменти податкових інвестиційних кредитів та пільг для підприємств, що зберігають фінансову стабільність та робочі місця в зонах підвищеного ризику [7, с. 49].

Особливу увагу в системі оцінювання слід приділити ризику ліквідності. В умовах нестабільності традиційні методи розрахунку коефіцієнтів покриття повинні враховувати дисконт на «заморожені» або важкореалізовувані активи. Наукова новизна підходу полягає у впровадженні інтегрального показника життєстійкості (resilience capacity), який включає не лише фінансові метрики, а й оцінку цифрової зрілості підприємства, що дозволяє мінімізувати фінансові втрати від зупинки фізичних бізнес-процесів. Я. А. Жаліло підкреслює, що стійкість мікрорівня (підприємства) є фундаментом для макроекономічної стабільності держави в період повоєнного відновлення [6, с. 11].

Іншим критичним чинником є трансформація структури капіталу. В умовах високих процентних ставок за комерційними кредитами, підприємства вимушені шукати альтернативні джерела фінансування, такі як лізинг, факторинг або залучення коштів через платформи краудфандингу. Державна підтримка у вигляді часткової компенсації відсоткових ставок (наприклад, програма «5-7-9%») стає ключовим інструментом підтримки фінансової рівноваги. Аналіз свідчить, що підприємства, які зуміли диверсифікувати джерела фінансування та залучити міжнародну технічну допомогу, демонструють значно вищий рівень фінансової стійкості порівняно з тими, що покладаються виключно на внутрішні ресурси чи дорогі банківські позики.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що фінансова стійкість підприємства в умовах воєнної економіки є складною категорією, яка поєднує в собі фінансовий стан, стратегічну гнучкість та здатність до інституційної адаптації. У межах дипломної роботи запропоновано використовувати багатокритеріальний підхід до оцінки стійкості, який включає фінансовий аналіз, стрес-тестування та оцінку ESG-ризиків. Це дозволить не лише діагностувати поточний стан підприємства, а й розробити стратегію його фінансового оздоровлення в умовах тривалої нестабільності та підготувати підґрунтя для залучення європейських інвестицій у процесі повоєнної відбудови.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2027 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 823-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua>.

2. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union*. 2024. Vol. 67. URL: <https://www.google.com/search?q=http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.

3. План України. Резюме. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua>.

4. Єфименко Т. І. Публічні фінанси в умовах інституційних перетворень. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 7–22.

5. Ієрархія цілей та інструментів фінансової політики в умовах воєнної економіки / за ред. І. О. Лютого. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2023. 240 с.

6. Жаліло Я. А. Пріоритети економічної політики в умовах повоєнного відновлення України. *Економіка та держава*. 2024. № 1. С. 5–12.

7. Shvabii K. Tax policy of Ukraine: challenges of war and prospects for European integration. *Public and Municipal Finance*. 2023. Vol. 12, Issue 1. P. 45–56.

8. Мярковський Ю. В. Напрями адаптації бюджетного законодавства України до стандартів ЄС. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 34–39.

УДК 334.72.012.63/.64:339.7

Марія ДАЦЮК-ТОМЧУК, Марія ШАВУЛА

ІНСТРУМЕНТИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації національної економіки малий та середній бізнес (МСБ) відіграє роль ключового стабілізатора, забезпечуючи гнучкість ринку, формування середнього класу та підтримання рівня зайнятості населення. Проте обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів, зумовлена воєнними діями та макроекономічною нестабільністю, створює критичні бар'єри для розвитку цього сектору. За таких обставин державна фінансова політика України потребує глибокої інтеграції з інструментами міжнародної допомоги, що надаються європейськими та світовими фінансовими інституціями в межах євроінтеграційного поступу.

Наукова цінність дослідження полягає у переосмисленні ролі міжнародних грантових та кредитних програм як органічної складової державної фінансової стратегії. На відміну від традиційного підходу, де зовнішня допомога розглядається як додатковий ресурс, у межах виконання вимог Ukraine Facility вона стає структурним елементом реформування сектору МСБ. Як зазначає Т. І. Єфименко, ефективність публічних фінансів у періоди криз залежить від здатності держави створювати мультиплікаційні ефекти через поєднання бюджетних коштів із капіталом міжнародних донорів [4, с. 10].

Одним із центральних фінансових інструментів у межах євроінтеграції виступає Pillar II програми Ukraine Facility – Ukraine Investment Framework. Цей механізм спрямований на деризикацію приватних інвестицій через надання фінансових гарантій та змішаного фінансування (blending). Для українського МСБ це означає полегшення доступу до банківських кредитів, оскільки значна частина ризиків покривається за рахунок коштів ЄС. Відповідно до Регламенту ЄС 2024/792, пріоритетом є розвиток «зелених» та цифрових технологій у малому підприємстві, що відповідає стратегічним цілям Європейського зеленого курсу [2].

Державна політика України щодо МСБ на сучасному етапі також базується на поєднанні внутрішніх стимулів, таких як програма «Доступні кредити 5-7-9%», із

програмами міжнародної технічної допомоги. Важливою проблемою залишається висока вартість залучення капіталу для невеликих компаній. У цьому контексті використання гарантійних інструментів від Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) дозволяє комерційним банкам України знижувати вимоги до застави. Науковці підкреслюють, що ієрархія цілей фінансової політики має зміщуватися від простого виживання бізнесу до стимулювання його інноваційної активності та виходу на ринки ЄС [5, с. 88].

Окрему увагу в системі фінансової підтримки слід приділити грантовим інструментам. Програми від USAID, Horizon Europe та COSME надають безповоротні кошти на модернізацію виробничих ліній, сертифікацію продукції за стандартами ЄС та впровадження енергоефективних рішень. Для дипломного дослідження важливо виокремити, що державні інституції, зокрема Офіс з розвитку підприємництва та експорту, виконують роль інформаційного хабу, який забезпечує зв'язок між міжнародними донорами та вітчизняними підприємцями. Я. А. Жаліло зазначає, що пріоритетом економічної політики є створення екосистеми, де фінансові інструменти підтримки доступні для бізнесу незалежно від його географічного розташування чи галузевої приналежності [6, с. 8].

Конвергенція фінансових інструментів також передбачає адаптацію українського законодавства до Small Business Act (SBA) для Європи. Це вимагає впровадження принципу «спочатку думай про малих» (Think Small First) при розробці будь-яких регуляторних чи податкових ініціатив. К. І. Швабій акцентує увагу на тому, що фіскальний інструментарій повинен не лише наповнювати бюджет, а й стимулювати реінвестування прибутків у розвиток МСБ, що є критичним для виконання умов Ukraine Facility та отримання подальших траншів підтримки [7, с. 50].

Інституційна спроможність держави управляти міжнародною допомогою є запорукою успіху фінансової політики. Впровадження системи DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) дозволяє забезпечити прозорість використання коштів та залучити приватних інвесторів через зрозумілі алгоритми звітності. У межах дипломної роботи це дає змогу зробити висновок, що фінансова політика щодо МСБ трансформується з сервісної моделі в інвестиційну. Міжнародна допомога стає каталізатором внутрішніх реформ, що змушує бізнес переходити на міжнародні стандарти фінансової звітності та комплаєнсу.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що синергія державних програм підтримки та міжнародних фінансових інструментів є безальтернативним шляхом сталого розвитку МСБ в Україні. У першому розділі дипломної роботи це обґрунтовується як перехід до нової парадигми фінансового регулювання, де держава виступає не лише донором, а й гарантом ризиків для міжнародного капіталу. Подальша імплементація вимог Ukraine Facility та гармонізація фінансової політики з нормами ЄС дозволять створити конкурентоспроможне середовище для українського підприємництва, інтегроване у глобальні ланцюги створення вартості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2027 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 823-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-rozvytku-maloho-i-serednoho-pidpriemnytstva-v-ukraini-na-period-do-2027-roku-823-300824>.
2. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union*. 2024. Vol. 67. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.
3. План України. Резюме. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=a6e76082-f38b-402b-8d62-69f89994c653>.
4. Єфіменко Т. І. Публічні фінанси в умовах інституційних перетворень. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 7–22.
5. Ієрархія цілей та інструментів фінансової політики в умовах воєнної економіки / за ред. І. О. Лютого. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2023. 240 с.
6. Жаліло Я. А. Пріоритети економічної політики в умовах повоєнного відновлення України. *Економіка та держава*. 2024. № 1. С. 5–12.
7. Shvabii K. Tax policy of Ukraine: challenges of war and prospects for European integration. *Public and Municipal Finance*. 2023. Vol. 12, Issue 1. P. 45–56.
8. Мярковський Ю. В. Напрями адаптації бюджетного законодавства України до стандартів ЄС. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 34–39.

УДК 69:338.2:336.7

Тетяна ДАНИЛЮК, Тарас МУРАФА

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Будівельна галузь є однією з базових складових національної економіки, що забезпечує формування матеріальної інфраструктури, створення робочих місць та мультиплікативний ефект для суміжних секторів. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із воєнними руйнуваннями, структурною трансформацією економіки та курсом України на європейську інтеграцію, значення будівельної галузі суттєво зростає.

Євроінтеграційні процеси відкривають нові можливості для розвитку галузі, зокрема через доступ до фінансових ресурсів Європейського Союзу, впровадження сучасних стандартів будівництва, підвищення прозорості ринку та посилення конкуренції. Водночас вони формують нові вимоги до інституційного середовища, якості управління та ефективності використання фінансових інструментів.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження економічної політики держави та фінансових механізмів, які забезпечують стабільний розвиток будівельної галузі, її адаптацію до європейських норм та стимулювання інвестиційної активності.

Питання розвитку будівельної галузі України, зокрема в умовах трансформації економіки та євроінтеграційних процесів, є предметом численних наукових досліджень. У працях вітчизняних науковців розглядаються як загальноекономічні аспекти функціонування галузі, так і специфічні проблеми її фінансового, інституційного та інвестиційного забезпечення.

Зокрема, у дослідженнях наголошується на значущості будівельної галузі як мультиплікативного сектору економіки, що формує попит у суміжних галузях та визначає інфраструктурний розвиток держави [2]. При цьому підкреслюється, що ефективність функціонування будівельних підприємств значною мірою залежить від інвестиційного клімату, доступності фінансових ресурсів та стабільності економічного середовища [4].

Окремий напрям досліджень присвячений проблемам державного регулювання галузі. Вчені акцентують увагу на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази, гармонізації будівельних стандартів із європейськими вимогами та підвищення ефективності публічного управління у сфері будівництва. У контексті євроінтеграції значну увагу приділено також порівняльному аналізу моделей регулювання в країнах ЄС, де пріоритетом є забезпечення сталого розвитку галузі та високих стандартів якості будівництва [3].

У наукових працях, присвячених розвитку будівельної галузі, також досліджуються питання інтернаціоналізації, зокрема участі України у міжнародних інвестиційних процесах, залучення іноземного капіталу та інтеграції у європейський ринок будівельних послуг. Водночас підкреслюється, що обсяги прямих іноземних інвестицій залишаються недостатніми для забезпечення масштабної модернізації галузі та її відновлення [2].

Окремий блок досліджень стосується впливу сучасних кризових умов, зокрема воєнних дій, на функціонування будівельної галузі. Науковці відзначають значні руйнування інфраструктури, скорочення інвестиційної активності, порушення логістичних ланцюгів та зростання ризиків реалізації будівельних проєктів.

Незважаючи на значний науковий доробок, у сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження економічної політики та фінансових інструментів розвитку галузі саме в контексті євроінтеграції, що зумовлює необхідність систематизації існуючих підходів і визначення нових напрямів їх удосконалення.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-прикладних засад економічної політики та фінансових інструментів розвитку будівельної галузі України в умовах євроінтеграції, а також визначення напрямів підвищення ефективності їх застосування для забезпечення відновлення, модернізації та конкурентоспроможності галузі.

Будівельна галузь України є стратегічно важливим сектором національної економіки, що забезпечує формування виробничої, транспортної та соціальної інфраструктури, створює значну кількість робочих місць і формує мультиплікативний ефект для розвитку суміжних галузей, зокрема промисловості будівельних матеріалів, транспорту, енергетики та сфери послуг. У сучасних умовах її функціонування

визначається не лише внутрішніми економічними чинниками, але й впливом глобалізаційних процесів та стратегічним курсом України на європейську інтеграцію, що зумовлює необхідність адаптації галузі до нових стандартів, норм і принципів функціонування [2].

Євроінтеграційний вектор розвитку України передбачає глибоку трансформацію будівельної галузі, що охоплює гармонізацію нормативно-правової бази з європейським законодавством, впровадження сучасних технічних регламентів, стандартів якості та безпеки будівництва, а також посилення вимог до енергоефективності та екологічності об'єктів. Такі зміни створюють передумови для підвищення конкурентоспроможності національних будівельних підприємств на європейському ринку, однак водночас вимагають значних фінансових ресурсів і організаційних зусиль для їх реалізації.

Суттєвий вплив на розвиток будівельної галузі має сучасний соціально-економічний контекст, зокрема наслідки воєнних дій, що призвели до масштабних руйнувань інфраструктури, житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури. Це зумовлює необхідність реалізації широкомасштабних програм відбудови, які потребують консолідації державних, приватних і міжнародних фінансових ресурсів. У зв'язку з цим будівельна галузь набуває особливого значення як драйвер економічного відновлення та довгострокового розвитку країни.

В умовах таких трансформацій ключову роль відіграє економічна політика держави, яка має бути спрямована на формування сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання розвитку підприємництва у сфері будівництва, забезпечення прозорості ринкових відносин та мінімізацію ризиків реалізації будівельних проєктів. Важливими інструментами реалізації цієї політики є податкові стимули, бюджетне фінансування, державні гарантії, а також механізми підтримки інноваційної діяльності в галузі.

Фінансові інструменти розвитку будівельної галузі в умовах євроінтеграції характеризуються значною різноманітністю та включають як традиційні джерела фінансування, такі як банківське кредитування та бюджетні кошти, так і новітні механізми, зокрема залучення інвестицій через міжнародні фінансові організації, фонди Європейського Союзу, а також використання інструментів державно-приватного партнерства. Застосування таких інструментів дозволяє забезпечити диверсифікацію джерел фінансування та підвищити ефективність реалізації будівельних проєктів [1].

Особливого значення в сучасних умовах набуває залучення міжнародної фінансової допомоги, яка спрямовується на підтримку процесів відновлення інфраструктури та модернізації будівельної галузі. Участь України в європейських програмах фінансування відкриває нові можливості для реалізації інфраструктурних проєктів, однак водночас вимагає забезпечення прозорості, ефективного управління та відповідності проєктів встановленим стандартам.

Важливим напрямом розвитку є впровадження механізмів державно-приватного партнерства, що дозволяють поєднувати фінансові ресурси держави та приватного

сектору з метою реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. Такі механізми сприяють підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, залученню інновацій та зниженню фінансового навантаження на державу. Проте їх розвиток в Україні стримується низкою інституційних бар'єрів, зокрема складністю процедур, недосконалістю правового регулювання та недостатнім рівнем довіри між учасниками ринку.

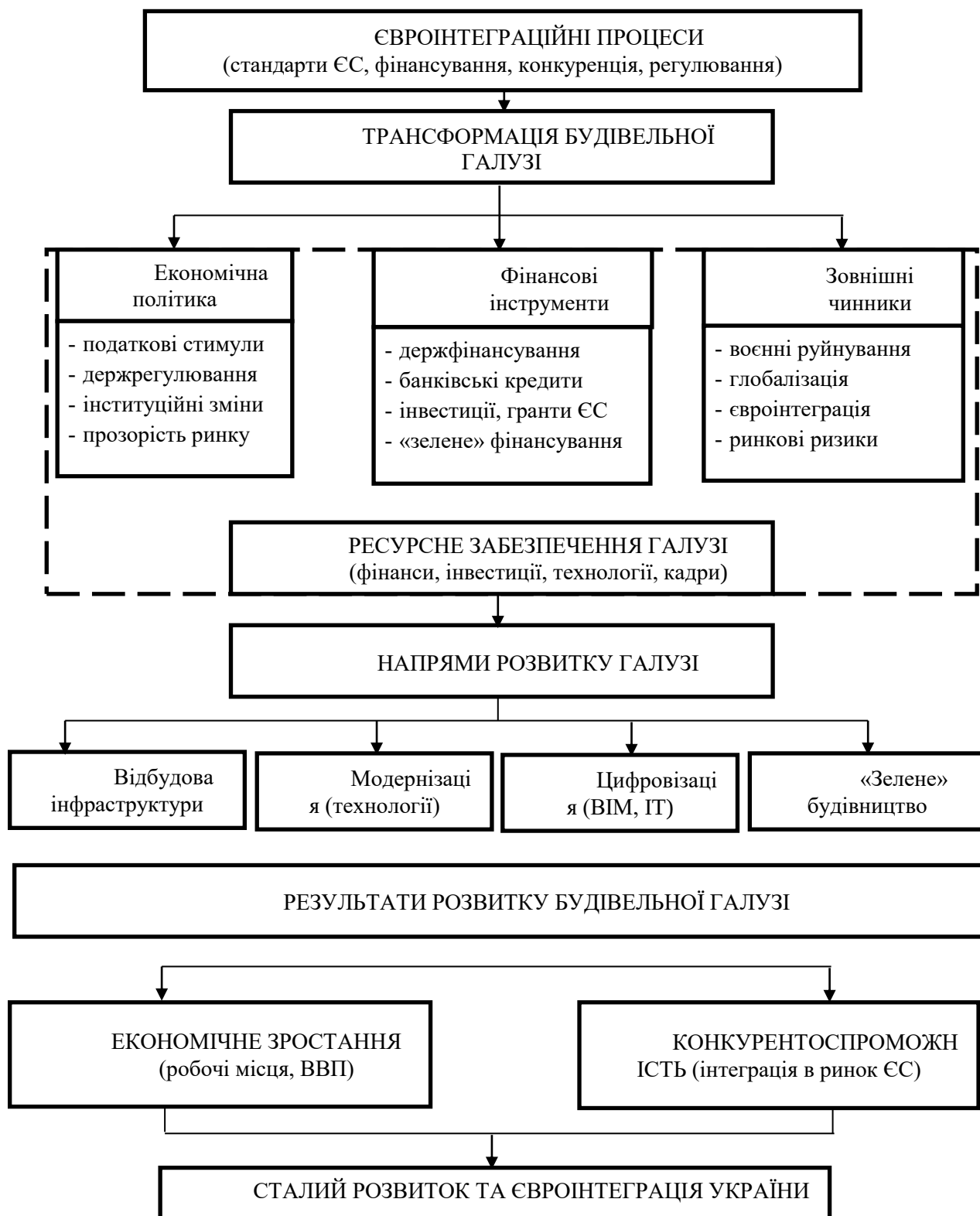
Серед ключових проблем розвитку будівельної галузі слід виділити обмежений доступ підприємств до довгострокових фінансових ресурсів, що значною мірою зумовлено високою вартістю кредитів, нестабільністю фінансового ринку та високими ризиками інвестування. Крім того, значним викликом є недосконалість нормативно-правового середовища, що потребує подальшої гармонізації з європейськими стандартами та підвищення ефективності державного регулювання.

У контексті євроінтеграції особливого значення набуває впровадження принципів сталого розвитку, що передбачає використання енергоефективних технологій, екологічно чистих матеріалів та зниження негативного впливу будівництва на навколишнє середовище [2]. Реалізація таких підходів потребує додаткових інвестицій та стимулюючих заходів з боку держави, зокрема розвитку інструментів «зеленого» фінансування та підтримки екологічно орієнтованих проєктів.

Водночас важливим фактором підвищення ефективності функціонування будівельної галузі є цифровізація, яка передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій у процеси проєктування, управління та реалізації будівельних проєктів. Використання цифрових рішень дозволяє оптимізувати витрати, підвищити прозорість діяльності та забезпечити більш ефективне управління ресурсами [1].

Таким чином, розвиток будівельної галузі України в умовах євроінтеграції є складним і багатогранним процесом, що потребує комплексного підходу до формування економічної політики та використання сучасних фінансових інструментів (рис.1). Ефективне поєднання державного регулювання, інвестиційної підтримки, інноваційного розвитку та інтеграції до європейського економічного простору створює передумови для відновлення галузі, підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання країни.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що будівельна галузь України має значний потенціал для розвитку та відіграє важливу роль у відновленні економіки, особливо в умовах євроінтеграції. Вона не лише забезпечує створення інфраструктури, а й стимулює розвиток інших галузей, що робить її одним із ключових секторів національної економіки.

Примітка: згруповано авторами

Разом із тим, розвиток галузі стримується низкою проблем. Серед основних проблем виділяють обмежений доступ до фінансових ресурсів, високу вартість кредитів, недосконалість державного регулювання та необхідність адаптації до європейських стандартів. Додатковим викликом є потреба у масштабній відбудові зруйнованих об'єктів, що вимагає значних інвестицій і ефективних механізмів їх залучення.

Важливу роль у розвитку будівельної галузі відіграє економічна політика держави. Саме вона має створювати сприятливі умови для інвестування, підтримувати підприємства галузі та забезпечувати прозорість функціонування ринку. Ефективне використання фінансових інструментів, таких як державне фінансування, кредитування, міжнародна допомога та державно-приватне партнерство, є необхідною умовою для активізації розвитку галузі.

У сучасних умовах особливої уваги потребує впровадження нових підходів до фінансування, зокрема «зелених» інструментів, а також використання інноваційних і цифрових технологій у будівництві. Це дозволить підвищити ефективність реалізації проєктів, зменшити витрати та забезпечити відповідність європейським вимогам.

Отже, для забезпечення сталого розвитку будівельної галузі України необхідне поєднання ефективної економічної політики, сучасних фінансових інструментів та активної інтеграції до європейського економічного простору.

Список використаних джерел та літератури

1. Бушуєв С.Д., Бушуєв Д.А., Бушуєва В.Б., Бойко О.О. AGILE- трансформація підходів в управлінні будівельними проєктами на фазах ініціації та проектування. *Управління розвитком складних систем*. 2020. № 41. С. 15-19.
2. Паламарчук О.М., Петришина С.В. Будівельна галузь України: стан та прогнози. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51.
3. Davenport T., Harris J. *Competing on Analytics: The New Science of Winning*. Harvard Business Review Press, 2017.
4. Eastman C., Teicholz P., Sacks R., Liston K. *BIM Handbook: A Guide to Building Information Modeling*. Hoboken: Wiley, 2018.

УДК 339.727:330.341.1:004.8

Наталія ЖИГАР

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Глобалізація бізнесу змушує транснаціональні корпорації (ТНК) оперувати десятками валют одночасно. У 2026 році діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) відбувається в умовах безпрецедентної волатильності валютних ринків, спричиненої геополітичними змінами та цифровізацією фінансів. Традиційні економетричні моделі часто не встигають за динамікою ринку, що робить інтеграцію штучного інтелекту (ШІ) не просто перевагою, а необхідністю для мінімізації фінансових втрат.

Обмеження традиційних методів хеджування. Класичні підходи, такі як форвардні контракти або опціони, базуються на історичних даних та лінійних залежностях. Проте валютні ринки характеризуються "товстими хвостами" розподілу й раптовими стрибками (black swans). ІІІ, на відміну від статистичних моделей, здатний аналізувати неструктуровані дані: новини, настрої в соціальних мережах та політичні заяви в режимі реального часу [4].

Недоліки традиційного підходу до хеджування. Більшість ТНК досі використовують лінійні моделі (наприклад, VAR - Value at Risk), які мають суттєві вади.

Гіпотеза нормального розподілу: Ринок часто демонструє аномальні коливання, які не вписуються в стандартні моделі.

Часовий лаг: Збір та обробка даних вручну займають час, протягом якого курс може суттєво змінитися.

Ігнорування неструктурованих даних: Традиційні формули не враховують політичні новини або інсайдерські настрої.

Ключові технологічні вектори трансформації ризик-менеджменту.

Deep Learning (Глибоке навчання) для валютного прогнозування: Використання багатопарових нейромереж дозволяє виявляти нелінійні патерни в історичних даних. Моделі типу LSTM (Long Short-Term Memory) здатні «запам'ятовувати» довгострокові тренди та водночас реагувати на короткострокові імпульси, що забезпечує значну перевагу при прогнозуванні валютних пар з високою волатильністю (наприклад, USD/UAH, EUR/TRY).

Natural Language Processing (NLP) та Sentiment Analysis: Сучасні алгоритми ІІІ здатні в режимі реального часу аналізувати тисячі джерел: стрічки новин (Bloomberg, Reuters), виступи голів ФРС та ЄЦБ, звіти про інфляцію та навіть активність у соціальних мережах. Це дає змогу оцінити «емоційний стан» ринку ще до того, як він відобразиться на графіках цін [2].

Reinforcement Learning (Навчання з підкріпленням) для оптимізації хеджування: Замість статичного використання форвардів, ІІІ-агент постійно навчається на ринковому середовищі. Він самостійно визначає оптимальний момент для відкриття позиції або купівлі опціону, максимізуючи захищеність капіталу за мінімальних витрат на комісії.

Напрями застосування ІІІ в управлінні ризиками.

Прогнозний аналіз (Predictive Analytics): використання рекурентних нейронних мереж (RNN) та моделей LSTM (Long Short-Term Memory) для прогнозування короткострокових коливань курсів з точністю, що перевищує традиційні моделі на 15–20%.

Оптимізація портфеля хеджування: алгоритми машинного навчання дозволяють динамічно змінювати структуру інструментів хеджування залежно від поточної ринкової фази.

Аналіз тональності (Sentiment Analysis): обробка масивів текстової інформації (звітів центральних банків, стрічок новин) за допомогою NLP-моделей для виявлення прихованих сигналів зміни монетарної політики.

Роботизація процесів (RPA) та швидкість прийняття рішень. Впровадження інтелектуальних агентів дозволяє автоматизувати виконання угод при досягненні певних цінових порогів. Це нівелює вплив людського фактора та емоційних рішень трейдерів, забезпечуючи виконання стратегії захисту капіталу в режимі 24/7 на всіх світових майданчиках [5].

Виклики та ризики використання ШІ:

Ефект «чорної скриньки»: складність інтерпретації того, чому алгоритм прийняв конкретне рішення, що створює труднощі для внутрішнього аудиту ТНК.

Залежність від якості даних: "сміття на вході - сміття на виході" (GIGO). Неточні або маніпулятивні дані можуть призвести до масштабних збитків.

Штучний інтелект радикально змінює парадигму міжнародних фінансів. Для ТНК він стає головним інструментом забезпечення фінансової стійкості, дозволяючи не просто захищатися від ризиків, а використовувати ринкову волатильність як джерело конкурентної переваги. Майбутнє валютного менеджменту полягає в симбіозі людського досвіду та обчислювальної потужності інтелектуальних систем [1].

Штучний інтелект трансформує управління валютними ризиками з реактивної моделі (реагування на події) у предиктивну (проактивний захист). Для ТНК успішне впровадження ШІ-рішень означає не лише зниження трансакційних витрат на хеджування, а й зміцнення конкурентних позицій на глобальному ринку завдяки стабілізації грошових потоків.

Список використаних джерел та літератури

1. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2022. 560 с.
2. Dixon, M. F., Halperin, I., & Bilokon, P. Machine Learning in Institutional Methods of Financial Risk Management. *Journal of Financial Data Science*. 2024. Vol. 6, Issue 2. P. 45–62.
3. Bank for International Settlements. Artificial intelligence in central banking and the financial sector. *BIS Quarterly Review*. 2025. June. URL: <https://www.bis.org> (дата звернення: 23.04.2026).
4. Arslanian, H., & Fischer, F. The Future of Finance: The Impact of FinTech, AI, and Crypto on Financial Services. 2nd ed. Cham : Palgrave Macmillan, 2023. 340 p.
5. Олійник О. В. Цифровізація управління валютними ризиками в умовах глобальної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2025. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua>
6. Hull, J. C. Risk Management and Financial Institutions. 6th ed. Hoboken : Wiley, 2023. 848 p.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТНОСТІ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Проблема дефіцитності державних цільових фондів в Україні, насамперед соціальних, є однією з найбільш гострих для національної фінансової системи, оскільки вона створює постійний тиск на Державний бюджет та обмежує можливості для економічного маневру. Основними чинниками, що зумовлюють дефіцитність, є глибока демографічна криза, яка виражається у несприятливому співвідношенні між кількістю працюючих платників єдиного соціального внеску та кількістю пенсіонерів, а також значний рівень тінізації економіки, що призводить до приховування реальних доходів і недоотримання страхових коштів. Додаткове навантаження створюють численні законодавчо встановлені пільги та спеціальні пенсійні програми, фінансування яких часто не має достатнього страхового покриття. В умовах сучасних викликів ситуація ускладнилася через міграційні процеси та руйнування виробничих потужностей, що ще більше звузило базу нарахування внесків при одночасному зростанні потреби у соціальній підтримці населення.

Подолання дефіцитності потребує реалізації комплексної стратегії, яка охоплює як фінансові, так і структурні реформи. Ключовим напрямом є поступовий перехід до трирівневої пенсійної системи із запровадженням обов'язкового накопичувального рівня, що дозволить частково зняти навантаження з солідарного бюджету та сформувати інвестиційний ресурс для економіки. Важливу роль відіграє детінізація ринку праці через стимулювання офіційного працевлаштування та спрощення адміністрування податків, що безпосередньо впливає на наповнюваність фондів. Паралельно із цим держава впроваджує заходи з оптимізації видатків шляхом верифікації соціальних виплат, централізації функцій управління через цифрові платформи та переходу до принципу адресності допомоги. Тільки поєднання економічного зростання, яке розширить базу оподаткування, із жорстким контролем за цільовим використанням коштів може забезпечити фінансову стійкість цільових фондів у довгостроковій перспективі [4].

Верифікація соціальних виплат у 2026 році базується на глибокому моніторингу фінансово-майнового стану домогосподарств. Процес автоматизований і включає перехресну перевірку даних із понад десяти державних реєстрів (банківських, майнових, транспортних та реєстрів актів цивільного стану).

Основними критеріями, за якими у 2026 році здійснюється перевірка та які можуть стати підставою для відмови або припинення виплат, є [2]:

- масштабні покупки: здійснення будь-яким членом сім'ї протягом останніх 12 місяців покупки на суму, що перевищує 100 000 грн. Це стосується купівлі земельних ділянок, нерухомості, транспортних засобів, цінних паперів або іноземної валюти;

- банківські активи: наявність у членів домогосподарства депозитних рахунків або облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на загальну суму понад 100 000 грн.;

– транспортні засоби: наявність у власності сім'ї більше ніж одного автомобіля, з року випуску якого минуло менше ніж 15 років. При цьому мопеди та причеми зазвичай не враховуються;

– зайва нерухомість: володіння більше ніж однією квартирою або будинком. Виняток становить майно, що розташоване на територіях активних бойових дій або є зруйнованим/непридатним для проживання;

– зайнятість працездатних осіб: наявність у складі сім'ї дорослих, які офіційно не працюють, не навчаються і не перебувають на обліку в центрі зайнятості понад три місяці (за винятком осіб, що доглядають за дітьми чи хворими родичами);

– перетин кордону: тривале перебування отримувача виплат за кордоном (понад 30–60 днів залежно від виду допомоги), що може свідчити про зміну центру життєвих інтересів або набуття статусу резидента іншої країни.

Верифікація проводиться на трьох етапах: превентивна (при поданні заяви), поточна (щомісячно під час виплат) та ретроспективна (аналіз виплат за минулі періоди). У разі виявлення невідповідностей система автоматично надсилає сповіщення через застосунок «Дія» або вебпортал ПФУ, а виплата може бути призупинена до з'ясування обставин.

Функціонування державних цільових фондів в Україні на сучасному етапі супроводжується низкою системних проблем, головною з яких є хронічна дефіцитність. Найбільш гостро ця проблема проявляється у Пенсійному фонді України, де власні надходження від єдиного соціального внеску (ЄСВ) протягом багатьох років не покривають у повному обсязі зобов'язання перед отримувачами виплат. Причини такої дефіцитності мають комплексний характер: від несприятливої демографічної ситуації (старіння нації та міграція працездатного населення) до високого рівня тінізації економіки, що обмежує базу оподаткування [5].

Повномасштабна війна додала нових викликів до цієї структури. По-перше, значна кількість платників податків опинилася за кордоном або на територіях, де ведення бізнесу ускладнене, що призвело до просідання доходів фондів соціального страхування. По-друге, зросло навантаження на видаткову частину через необхідність фінансування нових категорій отримувачів: ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та сімей загиблих захисників. У результаті дефіцит фондів покривається прямими трансфертами із загального фонду Державного бюджету, що створює надмірне навантаження на державну казну та обмежує можливості для фінансування інших стратегічних програм.

Ще однією проблемою є неефективність управління активами фондів. В українській практиці кошти цільових фондів майже не використовуються як інвестиційний ресурс. На відміну від розвинених країн, де пенсійні фонди є потужними гравцями на фондовому ринку, українські фонди виконують виключно розподільчу функцію «з коліс», тобто одразу спрямовують отримані внески на виплати. Це позбавляє фінансову систему довгострокового капіталу, необхідного для економічного зростання.

Для подолання проблеми дефіцитності та підвищення фінансової стійкості фондів необхідне впровадження комплексних заходів. Основними шляхами реформування мають стати [1]:

1. Детінізація заробітної плати та зайнятості: Посилення контролю за дотриманням трудового законодавства у поєднанні зі стимулюванням малого бізнесу до легалізації робочих місць.

2. Запровадження накопичувального рівня пенсійної системи: Перехід від суто солідарної моделі до комбінованої дозволить зняти частину навантаження з ПФУ в довгостроковій перспективі та створити ресурс для внутрішніх інвестицій.

3. Оптимізація адміністративних витрат: Подальша цифровізація (через портал «Дія» та е-сервіси ПФУ) має мінімізувати бюрократичний апарат та усунути помилки у призначенні виплат, що часто призводять до нецільового використання коштів.

4. Монетизація та адресність пільг: Перегляд системи пільг, що фінансуються через фонди, та перехід до надання допомоги виключно тим верствам населення, які її реально потребують.

Реалізація цих заходів дозволить не лише стабілізувати фінансовий стан цільових фондів, а й перетворити їх з пасивних споживачів бюджетних коштів на активні інструменти соціального та економічного розвитку держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2022. 624 с.
2. Буряченко А. Є. Фінансова система України: інституційна трансформація: монографія. Київ: КНЕУ, 2023. 380 с.
3. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 608 с.
4. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. Київ: НАН України, 2022. 432 с.
5. Пасічний М. Д. Бюджетна політика України: монографія. Київ: КНТЕУ, 2023. 456 с.
6. Федосов В. М., Юрій С. І. Бюджетна система: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2024. 871 с.

УДК 338.47:656.1

Наталія ЖИГАР, Марія ЛИТВИНЮК

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ДОРОЖНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ

Міжнародний досвід фінансування дорожньої інфраструктури показує, що найбільш ефективними моделями є поєднання державних програм із державно-приватним партнерством, а також використання спеціальних фондів та європейських структурних коштів. Для України корисним є адаптація практик Австрії, Польщі та

країн Центральної Європи, де фінансування доріг здійснюється на основі довгострокових стратегій та прозорих механізмів контролю.

Розглянемо основні моделі фінансування у світі.

Державні програми. У багатьох країнах дороги фінансуються безпосередньо з державного бюджету. Наприклад, у США діє Федеральний дорожній фонд, який наповнюється за рахунок акцизів на пальне.

Державно-приватне партнерство (ДПП). Австрія демонструє успішний приклад через компанію **ASFINAG**, яка управляє автомагістралями, залучаючи приватні інвестиції та забезпечуючи ефективність управління. Подібні моделі застосовуються у Франції та Великій Британії, де концесійні компанії будують і утримують дороги за рахунок плати за проїзд [4].

Європейські фонди. У країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина) значну частину фінансування забезпечують **структурні та інвестиційні фонди ЄС**. Наприклад, у період 2007–2020 років Польща отримала понад **104 млрд. євро** на транспортну інфраструктуру, що дозволило суттєво модернізувати дорожню мережу.

Спеціальні дорожні фонди. У багатьох країнах діють фонди, наповнені за рахунок акцизів на пальне, транспортних зборів та плати за користування дорогами. Вони забезпечують стабільність фінансування та прозорість витрат.

Можемо узагальнити ключові уроки для України.

Прозорість і контроль – міжнародний досвід показує, що ефективність досягається завдяки незалежному аудиту та відкритій звітності.

Довгострокове планування – у країнах ЄС фінансування доріг здійснюється на основі багаторічних стратегій, що дозволяє уникати хаотичного розподілу коштів.

Залучення приватного капіталу – концесії та ДПП дають можливість зменшити навантаження на державний бюджет і прискорити реалізацію масштабних проєктів.

Цільове використання коштів – спеціальні фонди гарантують, що гроші від транспортних податків витрачаються саме на дороги, а не на інші бюджетні потреби.

Міжнародний досвід доводить, що поєднання **державного фінансування, приватних інвестицій та міжнародної допомоги** є найбільш ефективним підходом. Для України важливо адаптувати ці моделі, враховуючи власні економічні реалії та потребу у прозорості використання коштів.

Однією з ключових проблем функціонування дорожнього фонду України є неефективність розподілу фінансових ресурсів. Незважаючи на те, що фонд створено для забезпечення стабільного та цільового фінансування дорожньої інфраструктури, практика показує, що значна частина коштів витрачається нерівномірно та не завжди відповідає реальним потребам [2].

По-перше, спостерігається дисбаланс між фінансуванням державних і місцевих доріг. Дороги державного значення отримують більшу частину коштів, тоді як місцеві дороги, які безпосередньо впливають на мобільність населення та розвиток регіонів,

залишаються недофінансованими. Це призводить до того, що якість транспортної мережі на місцях суттєво відстає від потреб громади.

По-друге, існує проблема непрозорості та корупційних ризиків. Часто кошти спрямовуються на проекти, які не мають стратегічного значення, або ж їхня вартість значно завищується. Це знижує ефективність використання бюджету та формує негативне ставлення суспільства до державних програм.

По-третє, відсутність довгострокового планування призводить до хаотичного розподілу ресурсів. Фінансування часто здійснюється за принципом «латання дірок», а не реалізації комплексних програм розвитку дорожньої інфраструктури. У результаті кошти витрачаються на поточні ремонти, які не забезпечують довготривалого ефекту.

По-четверте, недостатній контроль за виконанням робіт з боку державних органів та громадськості спричиняє низьку якість дорожнього покриття навіть після проведення ремонту. Це означає, що витрачені ресурси не приносять очікуваного результату [6].

Таким чином, неефективність розподілу ресурсів дорожнього фонду України проявляється у дисбалансі фінансування, корупційних ризиках, відсутності стратегічного планування та слабкому контролі. Подолання цих проблем є необхідною умовою для підвищення якості дорожньої інфраструктури та забезпечення економічного розвитку країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Open Data Portal. Витрати дорожнього фонду. Київ, 2024.
2. Deloitte. Infrastructure Finance in Emerging Markets. London, 2020.
3. PwC. Public-Private Partnerships in Transport. Berlin, 2019.
4. KPMG. Road Infrastructure Investment. Vienna, 2021.
5. Міністерство фінансів України. Бюджетні звіти 2018–2025 рр.
6. Державна служба статистики України. Транспорт і зв'язок. Київ, 2024.
7. UNDP. Sustainable Transport Development. New York, 2020.
8. World Economic Forum. Global Competitiveness Report. Geneva, 2021.
9. IMF. Ukraine: Infrastructure Financing. Washington, 2022.
10. USAID. Infrastructure Development in Ukraine. Washington, 2021.

УДК 336.748

Наталія ЖИГАР, Олександр МЕЛЬНИЧУК

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НБУ

Щоб Національний банк України міг ще краще виконувати свою роль стабілізатора та реформатора, варто зосередитися на кількох ключових напрямках, що окреслені нижче.

Монетарна політика. Поглиблення інфляційного таргетування – чіткіші комунікації щодо цілей та інструментів. Гнучкість у прийнятті рішень – швидке реагування на зміни зовнішнього середовища (воєнні ризики, коливання експорту).

Розвиток прогнозних моделей для точнішого оцінювання інфляційних та валютних ризиків [5].

Валютна політика. Поступова лібералізація валютного ринку з одночасним контролем за стабільністю гривні. Нарощування міжнародних резервів для підвищення довіри та захисту від шоків.

Банківська система. Посилення нагляду та стрес-тестів для банків, щоб уникати системних ризиків. Розвиток цифрових фінансових сервісів та кіберзахисту. Підтримка інноваційних фінансових продуктів (наприклад, цифрова гривня).

Інституційна ефективність. Гармонізація з європейськими стандартами у сфері фінансового регулювання. Прозорість та підзвітність – регулярні звіти, відкриті дані, комунікація з суспільством. Підвищення незалежності НБУ від політичного тиску [2].

Комунікація та довіра. Активна інформаційна політика для пояснення рішень та протидії дезінформації. Освітні програми для населення щодо фінансової грамотності. Побудова довгострокової довіри до гривні як засобу заощадження.

Підвищення ефективності діяльності НБУ можливе через поєднання жорсткої дисципліни у монетарній політиці та гнучкості у кризових умовах, розвиток цифрових інструментів, прозору комунікацію та інтеграцію до європейських стандартів. Це дозволить НБУ залишатися не лише стабілізатором, а й драйвером відновлення економіки.

Ось дорожня карта реформ НБУ на 2026–2030 роки, яка може підвищити ефективність його діяльності. Вона складається з трьох етапів [4].

Етап I (2026–2027) – стабілізація та адаптація. Збереження макрофінансової стабільності: контроль інфляції, поступове зниження облікової ставки. Лібералізація валютного ринку: поступове зняття обмежень для бізнесу та населення. Посилення банківського нагляду: регулярні стрес-тести, підвищення вимог до управління ризиками. Прозора комунікація: активна інформаційна політика для збереження довіри до гривні.

Етап II (2028–2029) – розвиток та інтеграція. Гармонізація з європейським законодавством у сфері фінансового регулювання. Розвиток ринку капіталу: створення умов для інвестицій та залучення міжнародних коштів. Запуск цифрової гривні та розвиток інноваційних фінансових продуктів. Поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Етап III (2030) – стратегічне закріплення. Повна інтеграція у фінансову систему ЄС. Формування стійкої довіри до гривні як засобу заощадження та інвестицій. Перехід до більш гнучкої та прогнозованої монетарної політики, яка відповідає європейським стандартам. Підвищення незалежності НБУ та його ролі як стратегічного драйвера економічного розвитку.

Ця дорожня карта показує, що НБУ має рухатися від кризового стабілізатора до повноцінного європейського регулятора, який не лише утримує баланс, а й активно стимулює розвиток фінансової системи.

Ця “сходінка реформ” показує поступовий рух: від кризового стабілізатора у 2026 році до європейського регулятора у 2030 році. Кожен етап логічно підсилює попередній, формуючи довгострокову стійкість та довіру до фінансової системи України.

Список використаних джерел та літератури

1. Кушнір С.О., Золотова Х.А. Заходи монетарної політики НБУ щодо фінансової стабільності в умовах війни/ Економічний вісник. 2023.
2. Гриценко С.В. Монетарна політика України: виклики та перспективи. Київ : НаУКМА, 2017.
3. International Monetary Fund. Ukraine: Staff Report for the 2024 Article IV Consultation. Washington, D.C.: IMF, 2024.
4. World Bank. Ukraine Economic Update. Fall 2024.
5. European Central Bank. Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP). Frankfurt: ECB, 2020.

УДК 330.1

Наталія ЖИГАР, Артем МИХАЛИК

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ПРОЯВУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Тіньова економіка – це сукупність економічних відносин і видів діяльності, які здійснюються поза межами офіційного державного контролю та не відображаються у статистичних даних. Вона охоплює як легальні, але приховані від оподаткування операції, так і відверто незаконну діяльність.

Основні риси тіньової економіки:

- прихованість від державних органів;
- ухилення від сплати податків та обов’язкових платежів;
- використання нелегальної зайнятості та «сірих» схем оплати праці;
- поширення корупційних практик та неформальних домовленостей.

Форми прояву [1]:

- **«Сіра» економіка** – легальна діяльність, прихована від оподаткування (наприклад, зарплата «в конвертах»);
- **«Чорна» економіка** – відверто кримінальна діяльність (контрабанда, нелегальний бізнес);
- **«Біла з тінню»** - офіційна діяльність, що частково використовує тіньові схеми для оптимізації витрат.

Сутність тіньової економіки полягає у прагненні економічних агентів уникнути надмірного податкового навантаження, бюрократичних бар’єрів чи контролю з боку держави. Водночас її існування призводить до зменшення бюджетних надходжень, викривлення конкуренції та зниження інвестиційної привабливості країни.

Основні форми прояву тіньової економічної діяльності

Тіньова економіка в Україні має різні форми прояву, які охоплюють як легальні, але приховані від державного контролю операції, так і відверто кримінальну діяльність.

1. «Сіра» економіка.

- Легальна діяльність, прихована від оподаткування.

- Приклади: виплата заробітної плати «в конвертах», використання подвійної бухгалтерії, приховування частини доходів.

- Мета – уникнення податкового навантаження та зменшення витрат бізнесу.

2. «Чорна» економіка.

- Відверто незаконна діяльність, що суперечить чинному законодавству.

- Приклади: контрабанда, нелегальне виробництво, торгівля наркотиками, корупційні схеми.

- Має кримінальний характер і становить загрозу для економічної та соціальної безпеки держави.

3. «Біла з тінню».

- Офіційна діяльність, яка частково використовує тіньові схеми.

- Приклади: офіційно зареєстровані підприємства, що приховують частину обороту або використовують неофіційні канали постачання.

- Поєднання легальних і нелегальних елементів.

4. Неформальна економіка.

- Дрібна діяльність без офіційної реєстрації.

- Приклади: стихійна торгівля, дрібні послуги без ліцензії чи податкового обліку.

- Має соціальний характер, часто є способом виживання населення в кризових умовах.

5. Корупційна економіка.

- Використання службового становища для отримання незаконних доходів.

- Приклади: хабарництво, «відкати», лобіювання інтересів через неформальні домовленості.

- Підриває довіру до державних інституцій та створює умови для поширення інших форм тіньової діяльності.

Розглянемо методи оцінки масштабів тіньової економіки (офіційні та неофіційні).

Оцінка масштабів тіньової економіки є складним завданням, адже значна частина її діяльності прихована від офіційної статистики. Тому в науковій практиці застосовують як офіційні, так і неофіційні методи.

Офіційні методи [4]:

- **метод витрат населення та роздрібного товарообігу** – порівняння доходів населення з обсягами споживчих витрат;

- **метод виробництва та споживання енергії** – співставлення динаміки ВВП із використанням електроенергії, що дозволяє виявити приховану економічну активність;

- **метод монетарних дисбалансів** – аналіз обсягів готівкових коштів у обігу та їх співвідношення з офіційними показниками економіки;
- **метод розбіжностей у національних рахунках** – зіставлення даних про виробництво, доходи та витрати для виявлення неврахованих операцій.

Неофіційні методи [3]:

- **опитування підприємців та домогосподарств** – дозволяють оцінити масштаби прихованої зайнятості та доходів;
- **економетричні моделі** – застосовуються для визначення взаємозв'язку між рівнем тіньової економіки та макроекономічними показниками (інфляція, податкове навантаження, рівень корупції);
- **індекс тіньової економіки** (розроблений міжнародними організаціями) – базується на комплексному аналізі різних показників і дає узагальнену оцінку;
- **метод «нічного світла» (satellite data)** – використання супутникових даних про освітленість територій для оцінки реальної економічної активності, що може відрізнятися від офіційної статистики.

В Україні найчастіше застосовуються монетарні методи та аналіз розбіжностей у національних рахунках, проте міжнародні дослідження рекомендують поєднувати кілька підходів для отримання більш достовірних результатів

Список використаних джерел та літератури

1. Гальчинський А. Економічна стратегія держави: виклики та перспективи. Київ : Основи, 2018.
2. Кравчук В. Тіньова економіка: методи оцінки та шляхи мінімізації. Тернопіль : ТНЕУ, 2021.
3. Сухоруков А. Економічна безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Київ : НІСД, 2020.
4. IMF. Ukraine: Selected Issues. Washington, 2022.
5. World Bank. Ukraine Economic Update. Washington, 2023.

УДК 336.71(477)

Юліанна МАЦІБОРА

Науковий керівник: Марія ДАЦЮК-ТОМЧУК

ЕВОЛЮЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ: ПЕРЕХІД ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ДО ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Сучасний глобальний фінансовий ландшафт перебуває під впливом стрімкої цифровізації, зміни споживчих переваг та посилення конкуренції з боку небанківських технологічних компаній (FinTech та BigTech). Ці фактори змушують традиційні банківські установи переосмислювати свої фундаментальні стратегії розвитку та бізнес-моделі. Для України, яка додатково стикається з безпрецедентними викликами повномасштабної війни та необхідністю поствоєнного відновлення, трансформація банківського сектору набуває особливої актуальності. Ключовим вектором цієї еволюції стає перехід від класичної моделі фінансового посередництва

до побудови комплексних цифрових екосистем. Розуміння природи цього переходу та аналіз його впливу на фінансову стабільність держави є критично важливим для формування ефективної регуляторної політики та забезпечення стійкості національної економіки.

Традиційна бізнес-модель банку базується на виконанні функції фінансового посередництва: акумуляції тимчасово вільних коштів (депозити) та їх розміщенні у формі кредитів [1, с. 45]. Дохід формується переважно за рахунок чистого процентного спреду. Ця модель характеризується чітким фокусом на фінансових продуктах, вертикальною інтеграцією та володінням усією цепочкою створення вартості. Однак, в умовах низьких процентних ставок, зростання регуляторного навантаження та тиску з боку фінтех-стартапів, які пропонують більш зручні та дешеві нішеві рішення, прибутковість традиційного банкінгу знижується. Споживачі, особливо молоде покоління, очікують не просто отримання окремої фінансової послуги, а комплексного вирішення своїх життєвих потреб у зручному цифровому форматі.

Відповіддю на ці виклики став екосистемний підхід. Банківська екосистема – це мережа взаємопов'язаних сервісів (як фінансових, так і нефінансових), об'єднаних навколо єдиної цифрової платформи (зазвичай мобільного додатку), яка дозволяє клієнту задовольняти широкий спектр потреб в одному місці [2, с. 112]. Ключова відмінність від традиційної моделі полягає в зміні фокусу з продукту на клієнта та його життєвий шлях (customer journey). Банк перетворюється з простого посередника на платформу, яка інтегрує власні продукти з пропозиціями партнерів (через Open API) та нефінансовими сервісами. Прикладами нефінансових послуг в екосистемах можуть бути: маркетплейси товарів та послуг, бронювання квитків, оплата комунальних платежів, телемедицина, освітні курси, лайфстайл-сервіси, юридична підтримка тощо.

В Україні еволюція бізнес-моделей банків відбувається нерівномірно, але тренд на побудову екосистем є очевидним. Можна виділити кілька основних стратегій українських банків:

1. Лідерство у цифровізації та побудова власних екосистем. Яскравим прикладом є ПриватБанк з його платформою Приват24, яка інтегрує величезну кількість фінансових та нефінансових сервісів, фактично функціонуючи як супер-апп. Також активну екосистемну стратегію реалізує monobank (у співпраці з Універсал Банком), фокусуючись на бездоганному користувацькому досвіді та залученні партнерів. Ощадбанк та Райффайзен Банк також активно розвивають власні цифрові платформи, розширюючи функціонал нефінансових послуг.

2. Співпраця з Фінтех-компаніями. Багато середніх та малих банків обирають шлях партнерства, надаючи свою інфраструктуру (Banking-as-a-Service, BaaS) для фінтех-стартапів, які будують власні фронт-енд рішення та екосистеми.

3. Нішева спеціалізація. Деякі банки свідомо залишаються в рамках традиційної моделі, фокусуючись на обслуговуванні конкретних галузей економіки або сегментів клієнтів (наприклад, агробізнес, МСБ), де їхня експертиза є унікальною.

Вплив переходу до екосистемного підходу на фінансову стабільність держави є неоднозначним та поєднує в собі як значні переваги, так і нові ризики.

До позитивних аспектів можна віднести:

- Підвищення ефективності та прибутковості банків. Екосистеми дозволяють банкам диверсифікувати джерела доходів, збільшуючи частку комісійних доходів від нефінансових сервісів та партнерських програм. Це робить їх менш залежними від коливань процентних ставок та кредитних ризиків. Також цифровізація дозволяє оптимізувати операційні витрати та підвищити продуктивність праці [3].

- Покращення доступу до фінансових послуг (фінансова інклюзія). Зручні цифрові екосистеми роблять фінансові послуги доступнішими для ширших верств населення, включаючи тих, хто проживає у віддалених регіонах або має обмежений доступ до традиційних банківських відділень. Це сприяє залученню коштів в офіційний фінансовий сектор та зростанню економічної активності.

- Посилення лояльності клієнтів. Комплексне вирішення потреб клієнта в межах екосистеми підвищує його задоволеність та лояльність, що знижує ризик відтоку клієнтів та підвищує стабільність ресурсної бази банку.

- Стимулювання інновацій та економічного зростання. Екосистеми є платформою для впровадження новітніх технологій (штучний інтелект, великі дані, блокчейн), що сприяє розвитку цифрової економіки України. Партнерства з нефінансовими компаніями стимулюють розвиток суміжних галузей [4].

Водночас, екосистемний підхід несе в собі серйозні виклики для фінансової стабільності:

- Зростання кіберризиків та ризиків безпеки даних. Концентрація величезних масивів чутливих фінансових та персональних даних клієнтів у межах єдиної платформи робить банківські екосистеми привабливою мішенню для кіберзлочинців. Успішна атака може мати катастрофічні наслідки не лише для окремого банку, але й для всієї фінансової системи, підриваючи довіру населення та спричиняючи значні збитки [5].

- Поява нових видів системних ризиків. Інтеграція фінансових та нефінансових послуг створює складні взаємозв'язки та взаємозалежності. Проблеми у нефінансового партнера екосистеми (наприклад, банкрутство великого маркетплейсу) можуть негативно вплинути на репутацію та фінансовий стан банку-платформи, викликаючи паніку серед клієнтів. Також виникають ризики концентрації, коли кілька великих екосистем контролюють значну частину ринку.

- Складність регулювання та нагляду. Традиційні методи банківського нагляду можуть бути неефективними для регулювання складних екосистем, які виходять за рамки суто фінансової діяльності. Виникає потреба в розробці нових підходів до оцінки ризиків, встановлення капітальних вимог та контролю за дотриманням прав споживачів у нефінансових сегментах екосистем [6].

- Ризики для конкуренції. Побудова закритих екосистем може призвести до монополізації ринку великими гравцями, обмеження конкуренції та зниження

якості послуг для споживачів. Це вимагає активної антимонопольної політики та впровадження стандартів відкритого банкінгу (Open Banking).

Умови повномасштабної війни в Україні внесли корективи в еволюцію банківських бізнес-моделей. З одного боку, війна прискорила цифровізацію, оскільки фізичний доступ до відділень став обмеженим у багатьох регіонах. Клієнти ще активніше почали користуватися цифровими каналами та екосистемними сервісами. З іншого боку, зросли кредитні ризики, знизилася платоспроможність населення та бізнесу, що змусило банки сфокусуватися на збереженні ліквідності та капіталу [7]. Незважаючи на це, провідні українські банки продовжують інвестувати в розвиток своїх екосистем, розуміючи, що це є запорукою їхньої конкурентоспроможності у поствоєнному майбутньому.

Для мінімізації ризиків та максимізації переваг екосистемного підходу для фінансової стабільності держави необхідна проактивна та виважена політика регулятора (Національного банку України). Ключовими напрямками мають стати:

1. Посилення вимог до кібербезпеки та захисту даних. Встановлення чітких стандартів та проведення регулярних аудитів систем безпеки банківських екосистем.
2. Розробка нових підходів до нагляду за екосистемами. Впровадження ризик-орієнтованого нагляду, який враховує специфіку екосистемних зв'язків та нефінансових ризиків.
3. Впровадження стандартів відкритого банкінгу (Open Banking). Забезпечення вільного та безпечного обміну даними між банками та сторонніми постачальниками послуг (за згодою клієнта) для стимулювання конкуренції та інновацій.
4. Забезпечення захисту прав споживачів. Розробка чітких правил надання нефінансових послуг у межах банківських екосистем, захист від нав'язування послуг та оманливої реклами.
5. Моніторинг системних ризиків. Аналіз взаємозв'язків у межах екосистем та оцінка їхнього впливу на фінансову стабільність у цілому.

Таким чином, еволюція бізнес-моделей українських банків від традиційного посередництва до екосистемного підходу є об'єктивним та незворотним процесом, зумовленим глобальними трендами цифровізації та зміною споживчих потреб. Цей перехід створює значні можливості для підвищення ефективності та конкурентоспроможності банківського сектору, покращення доступу до фінансових послуг та стимулювання економічного зростання України. Водночас, екосистеми несуть нові серйозні ризики для фінансової стабільності, пов'язані з кібербезпекою, системними взаємозв'язками та складністю регулювання. Створення дієвої системи нагляду, посилення вимог до кібербезпеки, впровадження відкритого банкінгу та захист прав споживачів є критично важливими умовами для того, щоб еволюція банківських бізнес-моделей сприяла зміцненню фінансової безпеки та економічної стійкості України в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел та літератури

1. Дзюблюк О. В. Банківське посередництво в умовах трансформації фінансового ринку України : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 210 с.
2. Кравчук Н. І. Трансформація бізнес-моделей банків у цифровій економіці. *Прибутковість фінансових інститутів: сучасні тенденції та виклики* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16–17 берез. 2023 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2023. С. 110–114.
3. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy> (дата звернення: 15.10.2023).
4. Innovation in Banking: Ecosystems and Platforms. *Deloitte*. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/financial-services/articles/innovation-in-banking.html> (accessed: 20.10.2023).
5. Global Financial Stability Report: Fostering Stability in a Low-Interest-Rate Environment. *International Monetary Fund*. 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2020/04/14/global-financial-stability-report-april-2020> (accessed: 18.10.2023).
6. Tech Accelerates the Shift Towards Ecosystems in Financial Services. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/01/tech-accelerates-the-shift-towards-ecosystems-in-financial-services/> (accessed: 22.10.2023).
7. Огляд банківського сектору. Квітень 2023 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-kviten-2023-roku> (дата звернення: 25.10.2023).

УДК 368

Анастасія МАЧУЛКА

Науковий керівник: Лариса ГОПАНЧУК

СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

У роботі досліджено роль страхування як інструменту зміцнення економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів. Проаналізовано основні тенденції розвитку страхового ринку, його трансформацію під впливом цифровізації та глобальних економічних змін. Визначено ключові проблеми функціонування страхового сектору в Україні та окреслено перспективи його подальшого розвитку як складової фінансової стабільності.

У сучасних умовах глобальної економічної нестабільності страхування набуває особливо важливої ролі як інструмент захисту фінансових інтересів держави, бізнесу та населення. Воно забезпечує компенсацію ризиків та сприяє стабілізації економічних процесів, що є ключовим елементом економічної безпеки [1].

Страховий сектор виконує функцію фінансового посередника, акумулюючи ресурси та спрямовуючи їх на покриття збитків і підтримку економічної стабільності. У розвинених економіках він є одним із базових інструментів управління ризиками, тоді як в Україні його потенціал використовується не повною мірою [2].

Водночас посилення глобальних ризиків, включаючи воєнні, техногенні та фінансові загрози, формує нові виклики для системи страхування та потребує її адаптації до сучасних умов.

Додатково актуальність дослідження зумовлена цифровою трансформацією фінансових ринків, що змінює моделі функціонування страхових компаній та способи взаємодії з клієнтами.

Також важливим є питання низького рівня страхової культури населення, що обмежує розвиток страхового ринку та зменшує його внесок у забезпечення економічної безпеки держави.

Метою роботи є аналіз ролі страхування у зміцненні економічної безпеки держави, визначення сучасних тенденцій розвитку страхового ринку та проблем його функціонування в Україні.

Аналіз сучасного стану страхового ринку свідчить про поступове зростання ролі страхування як інструменту управління фінансовими ризиками. Особливо це стосується медичного, майнового та аграрного страхування.

Встановлено, що цифровізація страхових послуг сприяє підвищенню доступності страхових продуктів, автоматизації процесів укладання договорів та скороченню витрат на обслуговування клієнтів.

Водночас в Україні спостерігається низький рівень страхової культури населення, що обмежує розвиток ринку та зменшує обсяги страхового покриття економічних ризиків.

До основних проблем також належать недостатня довіра до страхових компаній, нестабільність нормативно-правового регулювання та обмежена інвестиційна активність страхових установ.

Сучасні тенденції розвитку страхування включають впровадження InsurTech-рішень, використання Big Data для оцінки ризиків та розвиток онлайн-страхування.

Страховий сектор також виконує важливу функцію акумуляції довгострокових фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на інвестиційні проекти, що сприяє економічному зростанню.

Таким чином, страхування виступає не лише механізмом компенсації збитків, а й інструментом стабілізації фінансової системи та зміцнення економічної безпеки.

Додатково встановлено, що ефективність страхового сектору як інструменту економічної безпеки значною мірою залежить від рівня розвитку страхового посередництва та якості інституційної інфраструктури фінансового ринку. Недостатній розвиток цих елементів обмежує глибину проникнення страхових послуг у реальний сектор економіки.

Аналіз сучасних тенденцій свідчить про поступове зростання ролі обов'язкових видів страхування, які формують базовий рівень захисту економічних агентів та зменшують системні ризики для держави. Це особливо актуально в умовах підвищеної невизначеності економічного середовища.

Важливим результатом є виявлення того, що страхові компанії дедалі більше виконують функцію акумуляції довгострокових фінансових ресурсів, які потенційно

можуть бути спрямовані на інвестиційні проєкти, що позитивно впливає на економічне зростання.

Також дослідження показало, що рівень цифровізації страхових процесів прямо впливає на швидкість обробки страхових випадків, зменшення операційних витрат та підвищення якості обслуговування клієнтів, що підсилює конкурентоспроможність ринку.

Крім того, спостерігається тенденція до посилення ролі регуляторних органів у забезпеченні фінансової стійкості страхових компаній, що сприяє підвищенню загального рівня довіри до страхового сектору та його стабільності в системі економічної безпеки.

Подальший розвиток страхового ринку України буде тісно пов'язаний із цифровізацією фінансових послуг та впровадженням InsurTech-рішень, що дозволить автоматизувати процеси страхування та підвищити їх ефективність.

Очікується активне впровадження технологій штучного інтелекту для оцінки ризиків та формування індивідуальних страхових тарифів на основі великих масивів даних.

Важливим напрямом розвитку є розширення онлайн-страхування, що забезпечить доступність страхових послуг для широких верств населення та бізнесу.

Перспективним є розвиток параметричного страхування, яке дозволяє здійснювати автоматичні виплати на основі заздалегідь визначених індикаторів.

Також прогнозується посилення ролі страхових компаній як інституційних інвесторів, що сприятиме розвитку фінансового ринку та економіки в цілому.

Необхідним є вдосконалення нормативно-правової бази з метою підвищення довіри до страхових компаній та захисту прав споживачів страхових послуг.

Важливим напрямом є підвищення фінансової грамотності населення, що сприятиме зростанню рівня страхового покриття та розвитку страхового ринку.

У довгостроковій перспективі очікується інтеграція українського страхового ринку до європейського фінансового простору.

Страхування є ключовим елементом системи економічної безпеки держави, що забезпечує управління фінансовими ризиками та стабільність економічних процесів [1].

Аналіз показує, що страховий сектор України перебуває на етапі трансформації, однак його потенціал використовується не повною мірою через структурні та інституційні проблеми.

Водночас цифровізація створює нові можливості для підвищення ефективності страхових послуг та розширення їх доступності для населення і бізнесу [2].

Розвиток страхового ринку потребує комплексного підходу, що включає модернізацію регулювання, розвиток технологій та підвищення рівня довіри до страхових інституцій.

Узагальнення результатів свідчить, що страхування має стратегічне значення для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку національної економіки.

Список використаних джерел та літератури

1. Національний банк України. Страховий ринок України: аналітичні матеріали. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 16.04.2026).
2. OECD. Financial Stability and Insurance Markets Report. 2023.

УДК 005.915:004+657

Олена НАГОРНОВА

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Управлінський облік трансформується з допоміжної функції у стратегічний ресурс розвитку підприємства. Він виступає фундаментальною інформаційною базою, яка забезпечує керівництво даними для прийняття обґрунтованих рішень та оцінки результатів господарської діяльності. Сучасний бухгалтерський облік у цифровій екосистемі стає інтегрованим процесом, що вимагає високого рівня автоматизації та оперативності у вирішенні облікових завдань. Результатом такої трансформації виступає формування когнітивного підприємства – організації, здатної до самонавчання, швидкої адаптації до змін та ініціювання інновацій у реальному часі [2].

Актуальність цифровізації управлінського обліку зумовлена стрімким зростанням обсягів інформації з різних джерел, таких як Інтернет речей, соціальні медіа та мобільні технології, що робить традиційні методи аналізу недостатніми. Ефективність функціонування сучасного бізнесу можлива лише за умови належної організації системи управління бізнес-процесами, де швидкість і достовірність передачі даних стають критичними факторами успіху. Впровадження інноваційних інструментів, зокрема Big Data та штучного інтелекту, дозволяє мінімізувати ризики помилок, пов'язаних із людським фактором, та забезпечити стабільність бізнесу в умовах високої невизначеності. Таким чином, цифрова трансформація облікових процедур стає стратегічною необхідністю для підтримання конкурентоспроможності підприємства на глобальному ринку в тім числі.

Використання аналітики Big Data сьогодні є фундаментом для прийняття стратегічних і операційних рішень, що дозволяє отримувати достатньо точні прогнози щодо поведінки клієнтів та ринкових трендів. Проте головним викликом залишається якість даних, оскільки неточність, неповнота або застарілість інформації можуть призвести до помилкових стратегічних кроків та значних фінансових втрат. Для подолання цих проблем підприємства впроваджують технології ETL (Extract, Transform, Load), що в середньому збільшують швидкість доступу до даних на 40%. Автоматизація очищення інформації за допомогою алгоритмів машинного навчання дозволяє не лише знизити витрати на її обробку на 30%, а й дає можливість фахівцям зосередитися на складніших аналітичних завданнях [1].

Впровадження методів штучного інтелекту (ШІ) та нейронних мереж в управлінський облік відкриває широкі перспективи для автоматизації рутинних процесів і підвищення точності прогнозування. ШІ вже активно застосовується для

створення фінансових планів, аналізу інвестиційних проєктів та оцінки активів у реальному часі. Важливою перевагою інтелектуальних систем є їхня здатність до посилення контрольної функції, зокрема виявлення аномалій, підозрілих транзакцій та запобігання шахрайству у фінансовій звітності. Окрім того, технології роботизації (RPA) дозволяють виконувати завдання вдвічі швидше, водночас суттєво знижуючи ризик виникнення помилок через людський чинник.

Хмарні технології виступають гнучкою платформою для віддаленої обробки та зберігання управлінських даних, що є особливо важливим для забезпечення масштабування бізнесу. Вони дозволяють користувачам у будь-який момент отримати доступ до первинних документів та звітності, що покращує командну співпрацю незалежно від місця розташування працівників. Основними перевагами хмарних рішень є їхня доступність, високий рівень інформаційної безпеки через автоматизоване резервне копіювання та відсутність потреби у значних капітальних інвестиціях у фізичну IT-інфраструктуру. Це робить новітні аналітичні інструменти життєздатним вибором навіть для представників малого та середнього бізнесу.

Ефективне впровадження автоматизованої системи управлінського обліку вимагає поетапного підходу, де розробка методології обов'язково передує вибору програмного забезпечення. Процес починається з оцінки інформаційних потреб та аналізу поточної системи, після чого відбувається трансформація організаційної структури та створення центрів відповідальності. Лише після затвердження управлінської облікової політики та системи внутрішнього контролю доцільно переходити до формування технічного завдання та вибору конкретної ERP-системи. Такий системний підхід забезпечує інтеграцію всіх видів обліку в єдину інформаційну модель, що дозволяє оперативно отримувати аналітику за будь-яким напрямом діяльності.

Цифровізація докорінно змінює професію бухгалтера, трансформуючи її в усвідомлену аналітичну та консалтингову діяльність, спрямовану на оптимізацію процесу прийняття управлінських рішень. Сучасний фахівець має володіти не лише знаннями з обліку, а й розвиненими IT-компетенціями, включаючи вміння працювати з системами бізнес-аналітики, такими як Power BI або Tableau. Важливого значення набувають «soft skills» фахівця майбутнього: аналітичне мислення, інноваційність, критичний аналіз та стійкість до стресів. Таким чином, бухгалтер у цифровій економіці перетворюється на стратегічного бізнес-партнера, який використовує технології для прогнозування трендів та забезпечення сталого розвитку організації.

Список використаних джерел та літератури

1. Горбаченко С. А., Клевцевич Н. А, Дикий О. В. Використання Big Data в процесі прийняття управлінських рішень. Науковий погляд: економіка та управління. 2024. № 4 (88). С. 127-135. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-88-16> ; <https://hdl.handle.net/11300/29676> (дата звернення: 20.04.2026)
2. Давиденко, Н., Буряк, А., Ключка, О. Цифровізація фінансового менеджменту підприємств. Сталий розвиток економіки, (2 (53), 417-422. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-58> (дата звернення: 20.04.2026)

МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ: ФІНАНСОВІ РИЗИКИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Функціонування бізнесу в умовах війни – це суцільний ризик. Будь-який експортер не може застрахувати від руйнівних наслідків атак країни-агресора (Росія) чи цілої коаліції таких країн (Росія-Білорусь, росія-КНДР, Іран-Ліван).

У мирний час страхування вантажів сприймається як загальноприйнята практика, головним критерієм вибору страхової компанії була вигідна вартість полісу. Війна в Україні, ізраїльсько-іранський конфлікт в Перській затоці принесли значні ризики бізнесу, ціна питання стає другорядною. Міжнародний бізнес обирає передбачуваність, стабільність умов страхової угоди та ефективність – а це впевнене покриття актуальних страхових випадків. Зміна пріоритетів є стратегічно важливою: мова йде про безпечну логістику та конкурентну перевагу на світовому ринку, де зберігається перенасиченість пропозицією. Тож, якщо раніше вкладення в страхування сприймалося як зайві видатки, то в умовах воєнного часу – це вже інвестиція в стабільність.

Воєнні реалії стали поштовхом до запровадження воєнної надбавки EWRI (Extra War Risk Insurance — додаткове страхування від воєнних ризиків). Після 2022 року жоден рейс не обходиться без цього додаткового виду страхування. Сплата EWRI відбувається шляхом судновласників, які закладають ці видатки у вартість фрахту. Проте, ані вартість, ані чіткий механізм стягування оплати за страхування з кожної сторони, яка бере участь у перевезенні, не закріплені на законодавчому рівні. Тобто, страхові ставки, як і ставки на фондовому ринку, є динамічними та залежать від різних чинників. До прикладу, якщо в певній зоні підвищеного ризику відбулася ракетна або дронна атака, то страхові ставки для цієї зони можуть різко зрости. У таких невизначених умовах юристи вантажовідправників постійно стикаються з ситуаціями, коли судновласники затримують вантаж в порту під приводом несплати тієї частини EWRI, яку вони вирішили перекласти на плечі фрахтувальників. Або ж виставляють їм претензії заднім числом. Причому, Часто від власників вантажу вимагають декілька сотень тисяч доларів. Суперечки ускладнюються ще й тим, що деякі перевізники відмовляються надавати документи, що підтверджують сам факт страхування і містять чітку суму сплаченої EWRI. Та коріння проблеми сягає значно більшої глибини, ніж відсутність законодавчої бази саме для цього виду страхування. Головна причина суперечок — це неграмотно складені чартерні угоди, в яких не прописаний пункт про фінансові обов'язки сторін щодо сплати EWRI. Вище перелічені дії несумлінних операторів є свавіллям. Як правило, адвокати вантажовласників врегульовують суперечки на користь своїх клієнтів, але прецеденти вже створені та призвели до простою серйозних тоннажів і до серйозних фінансових втрат [1].

Що взагалі таке воєнне страхування?

Воєнне страхування включає два типи ризиків – ризик фізичних збитків через політичне/військове насильство та економічні ризики – наприклад, експропріацію, конфіскацію, зупинення виробництва тощо. З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року міжнародне воєнне страхування для України було закрито.

Причин декілька:

По-перше, неможливо застрахуватися від події, яка вже відбувається, крім особливих винятків. Скажімо, таке страхування працює в Ізраїлі, який роками перебуває у стані війни.

По-друге, при великих збитках страховики проводять розслідування та позиваються до винуватців страхових випадків. Вочевидь, росія найближчим часом навряд чи визнає себе винною у руйнуваннях на території України, а черга за компенсаціями з російських грошей уже є настільки великою, що шанси страховиків на отримання регресних платежів мінімальні.

По-третє, у лютому 2022-го НБУ заборонив страхові платежі на користь іноземних перестраховиків, бо бачив у цьому можливий канал виводу грошей за кордон. Це не давало можливості українським компаніям взяти на себе страхування великих ризиків українських підприємств, адже в разі страхового випадку розмір збитку може бути величезним. Зазвичай для цього й використовують перестраховування, яке розподіляє великі ризики серед десятків міжнародних гравців ринку. У перший рік великої війни такі договори були заборонені. Обмеження щодо перестраховування були послаблені лише 2023 року [2].

Оскільки бойові дії нині поширюються нині на Перську та Ормузьку затоки, торговельне судноплавство дедалі частіше стає мішенню, що викликає різку реакцію з боку міжнародних морських організацій та екстрені обговорення на глобальному регуляторному рівні.

З моменту початку військового конфлікту кілька страхових компаній разом із лондонською Lloyd's розірвали договори з клієнтами, щоб оцінити ризики на Близькому Сході та скоригувати тарифи. Ставки вже зросли на 50–100% або навіть більше — з 0,25% до 0,5–1% від вартості застрахованого активу, що порівнюється з 5% після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році для суден, що йшли до Одеси.

Підвищення тарифів буде пов'язане зі зміною маршрутів суден та ростом цін на нафту. Зміна маршруту передбачає довший час перебування в морі та підвищене споживання пального, що також зменшує пропускну здатність та впливає на терміни доставки вантажів [3].

З початку бойових дій 28 лютого 2026 року напади на комерційне судноплавство посилюються по всьому регіону. Торговельні судна, що проходили через Ормузьку протоку та прилеглі води, зазнавали обстрілів снарядами, безпілотниками та іншою зброєю.

Згідно з галузевими та безпековими звітами, з початку кризи постраждало від 16 до 17 торговельних суден, кілька з них постраждали від пожеж або отримали серйозні пошкодження, а деякі були тимчасово залишені.

Серед атакваних суден наступні:

- танкер SAFESSEA VISHNU зазнав удару човнів з вибуховими пристроями у водах Іраку;
- балкер MAYUREE NAREE загорівся після потрапляння в нього снарядів;
- контейнеровоз ONE MAJESTY та танкер STAR GWYNETH: обидва пошкоджені внаслідок ударів поблизу протоки.

Ці інциденти підкреслюють розширення географічного поширення загрози, яка впливає на судноплавство в Ормузькій протоці, Оманській затоці та північній частині Перської затоки.

Ціною цієї кризи стали життя цивільних моряків. За даними морських органів влади та галузевих джерел:

- підтверджено загибель щонайменше 6-7 моряків, ще кілька отримали серйозні поранення;
- за іншими даними, з початку конфлікту загинуло або зникло безвісти близько 10-11 моряків.

Кілька членів екіпажу також отримали поранення або тимчасово опинилися в пастці під час пожеж і вибухів на борту судна.

В одному з найтрагічніших інцидентів 6 березня 2026 року в результаті нападу на судно загинули четверо моряків, а ще троє отримали важкі поранення, що викликало рішуче засудження з боку міжнародних регуляторних органів.

Ця криза загрожує одному з найважливіших транспортних шляхів світу. Через Ормузьку протоку проходить приблизно 20 % світових поставок нафти та газу, тому будь-які перебої в роботі протоки миттєво позначаються на світових енергетичних ринках та судноплавстві.

У міру посилення атак відбувається наступне:

- трафік танкерів через протоку різко скоротився;
- деякі оператори почали змінювати маршрути вантажів або зупиняти перевезення;
- вартість страхування від військових ризиків різко зросла.

Паралельно з цим у всьому регіоні повідомлялося про перешкоди в електронній навігації та порушення роботи GPS, що ще більше ускладнило навігацію для комерційних суден.

Морські та благодійні організації закликають вжити термінових заходів для підтримки екіпажів, які опинилися в скрутному становищі, зокрема:

- доступ до екстреної соціальної допомоги та засобів зв'язку;
- психологічна допомога задля ментального здоров'я;
- належне страхування від військових ризиків та компенсація;
- захист маршрутів зміни екіпажів та евакуації;

- міжнародна координація військово-морських сил для захисту судноплавства.

Нинішня криза поновила глобальну дискусію щодо вразливості моряків, які працюють у зонах конфлікту — це робітники, які забезпечують глобальну торгівлю, але часто отримують обмежений захист під час геополітичних криз [4].

Через майже повне закриття Ормузької протоки тисячі суден застрягли в Перській затоці, а захист екіпажів виявився недостатнім. Близько 20 000 моряків, які, за оцінками Міжнародної морської організації (ІМО), залишилися у пастці на борту свого судна з обмеженим зв'язком. Деякі з моряків, можливо, були змушені економити їжу та воду.

Багато екіпажів вже кілька місяців перебувають на борту своїх суден і хочуть повернутися додому, але стикаються з тим, що їхні роботодавці не можуть або не хочуть їх репатріювати.

Інші побоюються, що на них чинитимуть тиск, змушуючи ризикнути пройти через Ормузьку протоку, стратегічний маршрут із Перської затоки, який Іран закрив для майже всього судноплавства після нападу США та Ізраїлю минулого місяця.

З початку війни Іран завдав ударів щонайменше по 22 цивільних суднах у Перській затоці. Ці атаки призвели до загибелі щонайменше восьми моряків. Ще кілька людей вважаються зниклими безвісти.

Більшість моряків походять з Індії, Філіппін, Пакистану, Росії та України.

Після початку війни ІТФ та судноплавні компанії узгодили, що моряки, які працюють у Перській затоці та в районі Ормузької протоки, отримуватимуть надбавку, рівну їхній базовій заробітній платі.

Також, моряки мають «право відмовитися від рейсу» та право на репатріацію за рахунок роботодавця, проте, ця угода поширюється «не більше ніж на 30–40 відсотків» суден у Перській затоці.

Структура оплати праці багатьох моряків була такою, що базова заробітна плата становила лише «незначну частину» загальної винагороди.

В той час, як реальна базова заробітна плата деяких моряків може становити всього 10 доларів на день, ІТФ заявила, що згідно з її угодами, найнижча базова заробітна плата моряка становить близько 18 доларів на день.

Власники, які бажають репатріювати екіпаж, також повинні спочатку знайти їм заміну, щоб уникнути порушення правил щодо мінімальної чисельності екіпажу на борту суден.

Деякі компанії наводять як причини неможливості негайної репатріації моряків часті закриття міжнародного повітряного простору, труднощі з оформленням проїзних документів та проблеми із забезпеченням транспорту для висадки моряків на берег.

Так, кривництво американської компанії Safesea Group, судно якої (Safesea Vishnu) було знищене внаслідок іранського удару 11 березня (в результаті якого загинув один член екіпажу), посилаючись на складності із логістикою не змогло організувати репатріацію екіпажу автотранспортом до Кувейту, а потім до

Саудівської Аравії, звідки вони вилетіли до різних пунктів призначення в Індії (більшість членів екіпажу вихідці саме із цієї країни).

Значне підвищення фрахтових ставок для нафтових танкерів, призвело до того, що деякі власники чинять «значний тиск» на екіпажі, щоб ті пройшли через протоку, адже загальний трафік проходу впав до мінімуму.

Міжнародні компанії, що несуть глобальні збитки змушують продовжувати вантажні операції в Перській затоці та відмовляють екіпажам у праві на репатріацію, незважаючи на побоювання останніх щодо безпеки.

ІМО, яка встановлює глобальні стандарти для морських операцій, вже другий місяць поспіль, веде переговори щодо створення гуманітарного коридору, який дозволив би безпечно евакуювати з регіону судна, що зазнають нестачі необхідних запасів [5].

За дорученням Д. Трампа 4.03.2026 року американська державна Фінансова корпорація розвитку DFC розпочала страхування політичних ризиків, запустивши програму морського перестрахування для суден, що проходять через Перську затоку та Ормузьку протоку.

«Цей план відновить довіру до морської торгівлі, допоможе стабілізувати міжнародну торгівлю та підтримає американський та суміжний бізнес, що працює на Близькому Сході під час конфлікту з Іраном», - зазначається на сайті DFC.

Страхове покриття надаватиметься виключно суднам, які відповідають установленим вимогам. Зокрема, на початковому етапі програма охоплюватиме страхування корпусу та механізмів судна від фізичних пошкоджень (Hull & Machinery). Зазначається, що для реалізації проєкту корпорація залучила провідні страхові компанії, переважно зі США [6].

За участю 6 нових страховиків обсяг американської програми перестрахування військових ризиків для суден у Перській затоці збільшено з 20 млрд доларів до 40 млрд доларів.

Програма включає три види страхування військових ризиків: War Hull Risk Insurance (корпус судна), War P&I Insurance (відповідальність перед третіми особами) та War Cargo Insurance (страхування вантажу).

Програма влаштована як державно-приватне партнерство: DFC надає 20 млрд доларів США покриття, ще 20 млрд доларів забезпечують страхову корпорацію Chubb та шість нових партнерів, про приєднання яких до проєкту WSJ - Travelers, Liberty Mutual, Berkshire Hathaway, AIG, Starr та CAN [7].

Провідним андеррайтером є Chubb: він керуватиме програмою, визначатиме ціноутворення та умови, прийматиме ризики, визначатиме відповідність суден та вантажів умовам участі у програмі та видаватиме поліси.

Індія планує запровадити масштабну програму державної підтримки для страхування судноплавства в регіоні Перської затоки через різке зростання воєнних ризиків.

Ключовим елементом ініціативи стане гарантійний фонд обсягом близько 1,5 мільярда доларів, який надаватиме страховикам перестрахову підтримку та ліквідність у разі збереження високих тарифів.

Додатково передбачається створення ще одного фонду на 300 мільйонів доларів за рахунок ресурсів страхової індустрії. Сукупний обсяг підтримки таким чином може досягти 1,8 мільярда доларів.

Ініціатива також має на меті зменшити залежність Індії від міжнародного перестраховування та підтримати національних страховиків, які в умовах нестабільності стикаються з обмеженим доступом до перестрахових потужностей.

Запровадження державного страхового пулу має посилити впевненість страховиків і частково стримати зростання вартості перевезень через Перську затоку.

Водночас експерти очікують, що навіть у разі стабілізації ситуації тарифи на воєнне страхування залишатимуться підвищеними протягом тривалого часу, оскільки ринок уже закладає у ціни ризик повторної ескалації [8].

Список використаних джерел та літератури:

1. Страхування морських вантажів в умовах воєнного часу. (22.05.2025). *Carryland*. URL: <https://carryland.com.ua/blog/view/strahuvannya-morskih-vantajiv-v-umovah-voennogo-chasu-a207>
2. Яковлева М. Воєнне страхування морських перевезень і бізнес-об'єктів: платить Україна, гарантують Велика Британія, Німеччина та США. *Mind*. (4.03.2024). URL: <https://mind.ua/publications/20270417-voenne-strahuvannya-morskih-perevezen-i-biznes-ob-ektiv-platit-ukrayina-garantuyut-velika-britani>
3. Maritime insurers cancel war risk cover in Gulf as Iran conflict disrupts shipping. (2.03.2026). *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/business/2026/mar/02/maritime-insurers-war-risk-cover-gulf-iran-shipping-strait-of-hormuz>
4. Strait of Hormuz Crisis Puts Seafarers on the Front Line of Escalating Gulf Conflict. (16.03.2026). *IFSMA*. URL: <https://ifsma.org/strait-of-hormuz-crisis-puts-seafarers-on-the-front-line-of-escalating-gulf-conflict>
5. Моряки страждають від війни, що вирує в Ірані. (14.04.2026). *PPMTV*. URL: <https://mtwtu.org.ua/news/trapped-seafarers-suffer-as-iran-war-rages>
6. Бельмас К. США запускають програму страхування суден на 20 млрд. доларів для відновлення морських перевезень в Перській затоці. (7.04.2026). *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/1257660-ssa-zapuskaut-programu-strahuvanna-suden-na-20-mlrd-dolariv-dla-vidnovlenna-morskih-perevezen-u-perskij-zatoci>
7. Обсяг американського фонду перестраховування військових ризиків для суден у Перській затоці збільшено вдвічі. (7.04.2026). *Blackseanews*. URL: <https://www.blackseanews.net/read/242547>
8. Індія готує державні гарантії для підтримки морського страхування в Перській затоці. (8.04.2026). *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/26/04/08/45607>

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТА ПОДАТКОВА РЕФОРМА УКРАЇНИ

Фінансова стабільність та економічна безпека банківської системи в період війни є критично важливими для збереження функціонування економіки держави, підтримки довіри населення та забезпечення базових фінансових потреб бізнесу й громадян. У воєнний час банківська система стикається з безпрецедентними викликами. Аналітичний огляд фінансових ризиків та результатів останніх переговорів між Україною та МВФ у квітні 2026 року дозволяє оцінити поточний стан співпраці та ключові загрози для макроекономічної стійкості.

У лютому – квітні 2026 року сторони завершили ключовий етап узгодження параметрів нової програми Розширеного фінансування (EFF) обсягом \$8,1 млрд (SDR 5,9 млрд). За результатами останніх зустрічей було підтверджено перший транш у розмірі \$1,5 млрд для підтримки платіжного балансу. Програма МВФ стала катализатором для загального пакета міжнародної допомоги обсягом \$136,5 млрд на чотирирічний період. Проте фінансова підтримка супроводжується жорсткими умовами щодо реформування державного сектору та фіскальної політики.

На основі оновлених прогнозів виділено серйозні зони вразливості. Державний борг України наприкінці 2026 року може сягнути 122,6% ВВП. Прогноз інфляції становить 7,5%, а загальний дефіцит фінансування оцінюється у \$52 млрд. Тиск на національну валюту посилюється через розширення дефіциту поточного рахунку до 18,9% ВВП внаслідок високих потреб у імпорті енергоносіїв та товарів оборонного призначення. При цьому МВФ прогнозує стримане зростання ВВП на рівні лише 2% у 2026 році [1].

Однією з найскладніших частин перемовин стало питання розширення бази оподаткування ПДВ на суб'єктів спрощеної системи (ФОП). МВФ вказує, що чинні ліміти для ФОП 3-ї групи створюють умови для дроблення бізнесу. Паралельно впроваджується концепція «податку на продажі» для маркетплейсів (OLX, Prom, Rozetka тощо), де платформи виступатимуть податковими агентами для продавців. Очікуваний ефект від цього заходу – залучення до бюджету до 0,5% ВВП.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз очікуваного фіскального ефекту

Ініціатива	Прогнозований дохід (рік)	Основний ризик
ПДВ для ФОП (реформа лімітів)	\$500–700 млн	Соціальна напруга, зростання корупції в податковій.
Податок на продажі з маркетплейсів	\$250–400 млн	Зменшення обсягів електронної комерції, перехід на розрахунки готівкою.

Україна фактично копіює європейський підхід, зокрема Директиву ЄС 2021/514 (DAC7). Проте в Україні існує ризик «передчасної гармонізації», коли додатковий

податковий тиск при високих кредитних ставках (15-20%) може підірвати капіталізацію малого бізнесу [2].

Процес адаптації української податкової системи до стандартів ЄС (*Acquis communautaire*) у межах вимог МВФ значною мірою спирається на досвід країн Центральної та Східної Європи. Більшість країн Євросоюзу використовують поріг реєстрації платником ПДВ, що варіюється від €10,000 до €85,000. Наприклад, Польща тривалий час утримує ліміт звільнення від ПДВ на рівні 200,000 PLN (близько €46,000). Польський досвід демонструє, що запровадження обов'язкового ПДВ для дрібних підприємців стало успішним лише після впровадження системи JPK_VAT (електронний контрольний список), що дозволило максимально автоматизувати звітність. Румунія, стикаючись з аналогічними до України проблемами «дроблення» бізнесу, обрала шлях впровадження суворого ПДВ-контролю, який супроводжувався зниженням ставки податку на прибуток для мікропідприємств до 1% від обороту. Такий підхід дозволив ефективно збалансувати фіскальний тиск на сектор малого бізнесу.

Згідно з європейським механізмом, що діє з 2023 року, оператори цифрових платформ (такі як Amazon, Allegro, Airbnb) зобов'язані збирати та передавати податковим органам дані про доходи продавців. Аналіз наслідків для ринку в країнах Балтії свідчить, що запровадження DAC7 призвело до короткочасного шоку та виходу з ринку близько 5-7% дрібних «сірих» продавців. Проте в середньостроковій перспективі це забезпечило прозорість ринку та приріст податкових надходжень у секторі e-commerce на рівні 12% [3].

Процес адаптації податкової системи до вимог ЄС та виконання домовленостей з міжнародними фінансовими інституціями є безальтернативним шляхом до макроекономічної стабільності. Водночас успіх цих перетворень можливий лише за умови комплексного підходу, що поєднує посилення фіскальної дисципліни з активною діджиталізацією адміністрування та підтримкою ділової активності. Подальша стратегія розвитку фінансового сектору має фокусуватися на мінімізації ризиків та створенні прозорого економічного середовища, що стане фундаментом для довгострокового відновлення держави.

Список використаних джерел та літератури

3. Макроекономічний та монетарний огляд, квітень 2026 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-kviten-2026-roku> (дата звернення: 20.04.2026)

4. Податкові зміни: DAC7, 5% ПДФО, ПДВ на імпорт та військовий збір. URL: <https://speka.ua/business/podatkovyi-zmini-dac7-5-pdfo-pdv-na-import-ta-viiskovii-zbir-p10yod> (дата звернення: 20.04.2026)

5. International Monetary Fund. European Dept. «Ukraine: Fifth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Waivers of Applicability of Performance Criteria, Modification of Performance Criterion, Rephasing of Access, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by

УДК 336.71:330.322.5:338.124.4

Андрій ПЕТРИНЯК

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Динамізм сучасного економічного середовища вимагає від наукової спільноти та практиків менеджменту розробки нових методичних підходів до стратегічного планування розвитку підприємств. В умовах інтеграції України до європейського фінансового простору особливого значення набуває якість обґрунтування бізнес-планів, що стають ключовим комунікаційним містком між реальним сектором економіки та банківськими інституціями. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю синхронізації процедур економічного аналізу на підприємствах із трансформаційними змінами, що відбуваються на фінансових ринках під впливом глобальної нестабільності.

Наукова новизна роботи полягає у розробці інтегрованої моделі бізнес-планування, яка враховує не лише внутрішні виробничі показники, а й динамічні параметри банківського сектору. Зокрема, йдеться про адаптацію кредитних операцій банків до потреб повоєнного відновлення через механізми розподілу ризиків. Як зазначає Т. І. Єфименко, сучасний фінансовий інструментарій повинен базуватися на принципах інституційної стійкості та здатності до швидкої адаптації фіскальних параметрів до потреб інвестиційного розвитку [4, с. 18]. У цьому контексті бізнес-план перестає бути статичним документом, перетворюючись на адаптивну фінансову модель.

Економічний аналіз у структурі бізнес-планування сьогодні виходить за межі класичного розрахунку NPV чи IRR. В умовах волатильності фінансового ринку першочергову роль відіграє аналіз чутливості та стрес-тестування грошових потоків до змін облікової ставки НБУ та валютних коридорів. Наукова цінність дослідження полягає у твердженні, що бізнес-план має розглядатися як динамічна модель, інтегрована в поточну кон'юнктуру фінансового ринку. За редакцією І. О. Лютого доведено, що фінансова архітектура воєнної економіки вимагає від підприємств підвищеної якості фінансової звітності для успішного проходження процедур банківського комплаєнсу та фінансового моніторингу [5, с. 210]. Це створює нові вимоги до глибини попереднього економічного аналізу на етапі підготовки інвестиційних проєктів.

Трансформація банківських операцій у межах виконання вимог Ukraine Facility (Pillar II) створює нові можливості для кредитування через механізми деризикації (guarantees) та змішаного фінансування. Відповідно до Регламенту ЄС 2024/792, фінансові інструменти підтримки надаватимуться переважно тим суб'єктам, чий бізнес-плани відповідають критеріям «зеленого» переходу та цифрової трансформації

[2]. Це змушує викладачів та практиків переглядати методику викладання дисципліни «Бізнес-план підприємства», зміщуючи акцент на нефінансову звітність (ESG-метрики) та оцінку ризиків сталого розвитку. Банківські операції з кредитування МСБ стають більш технологічними, що вимагає від аналітиків підприємств володіння інструментами фінансового моделювання.

Розвиток фінансового ринку України в контексті євроінтеграції передбачає розширення інструментарію залучення капіталу за межі традиційного банківського кредитування. Мова йде про потенціал випуску корпоративних облігацій, використання інструментів факторингу та страхування воєнних ризиків. Економічний аналіз цих інструментів у межах бізнес-плану дозволяє оптимізувати середньозважену вартість капіталу (WACC). К. І. Швабій підкреслює, що адаптація податкової політики до вимог ЄС має корелювати з фінансовими стимулами для тих підприємств, які інвестують у модернізацію основних засобів через ринкові механізми залучення інвестицій [7, с. 52]. Таким чином, фінансовий ринок стає джерелом диверсифікації ресурсного забезпечення бізнес-проектів.

Окремим вектором дослідження є імплементація вимог Базельського комітету (Basel III/IV) у практику банківського нагляду, що безпосередньо впливає на доступність банківських операцій для реального сектору. Підприємства при розробці бізнес-планів повинні враховувати посилені вимоги банків до якості застави та прозорості структури власності. Методологія сучасного економічного аналізу при обґрунтуванні проектів має також включати оцінку операційної стійкості та кібербезпеки, що є критичним для стабільності банківських розрахункових операцій у цифровій економіці. Я. А. Жаліло зауважує, що інституційна спроможність суб'єктів господарювання до швидкої адаптації своїх стратегій є запорукою макроекономічної стабільності держави [6, с. 9].

У контексті викладання дисциплін «Економічний аналіз» та «Фінансовий ринок» для кандидата наук важливо акцентувати увагу на інтеграції аналітичних процедур. Бізнес-план має містити сценарії виходу на міжнародні майданчики запозичень, що вимагає від аналітика знання специфіки функціонування європейських фондових бірж та правил лістингу. Трансформація банківського сектору в бік Open Banking створює нові прецеденти для автоматизації економічного аналізу, коли банківські операції з моніторингу стану позичальника інтегруються з ERP-системами підприємства.

Підсумовуючи, слід констатувати, що якісна підготовка бізнес-плану в сучасних умовах є неможливою без комплексного аналізу фінансового ринку та розуміння новітніх банківських продуктів. Викладання дисциплін економічного та фінансового циклу має базуватися на принципах міждисциплінарності, де економічний аналіз виступає фундаментом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Конвергенція методик бізнес-планування із вимогами Ukraine Facility забезпечить українським підприємствам доступ до європейських ринків капіталу та сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах глобальних трансформацій. Подальше вдосконалення аналітичного інструментарію дозволить мінімізувати інвестиційні ризики та забезпечити фінансову стійкість національної економіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua>.
2. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union*. 2024. Vol. 67. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.
3. План України. Резюме. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua>.
4. Єфименко Т. І. Публічні фінанси в умовах інституційних перетворень. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 7–22.
5. Ієрархія цілей та інструментів фінансової політики в умовах воєнної економіки / за ред. І. О. Лютого. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2023. 240 с.
6. Жаліло Я. А. Пріоритети економічної політики в умовах повоєнного відновлення України. *Економіка та держава*. 2024. № 1. С. 5–12.
7. Shvabii K. Tax policy of Ukraine: challenges of war and prospects for European integration. *Public and Municipal Finance*. 2023. Vol. 12, Issue 1. P. 45–56.
8. Мярковський Ю. В. Напрями адаптації бюджетного законодавства України до стандартів ЄС. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 34–39.
9. Офіційний сайт Національного банку України. Аналітичний звіт про фінансову стабільність (грудень 2024). URL: <https://bank.gov.ua>.

УДК 330.341.1:005.334:338.2

Юліанна СЕРГЄЄВА

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Сучасні кризові явища – збройні конфлікти, кліматичні катастрофи, перебої у ланцюгах постачання – радикально змінюють умови господарювання підприємств. У цьому контексті принципи циркулярної економіки (ЦЕ) набувають нового значення: замість суто екологічної парадигми вони перетворюються на дієвий інструмент кризового менеджменту, що дозволяє скоротити залежність від зовнішніх ресурсів, мінімізувати операційні ризики та підвищити стійкість бізнесу [1; 2]. Для України, яка відновлюється після руйнувань повномасштабного вторгнення, циркулярні підходи є особливо актуальними як складова зеленої реконструкції та інтеграції до єдиного ринку ЄС.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад циркулярної економіки та її зв'язку з кризовим менеджментом зробили зарубіжні та вітчизняні науковці. Концептуальні засади ЦЕ закладено у роботах К. Перрато та В. Фокінкта (Pearce, Turner, 1990), а також Р. Макдоно та М. Брунгарта у концепції «Cradle to Cradle» [1]. Питання стійкості ланцюгів постачання у кризових умовах розглядають М. Кристофер та Х. Пек [2]. Серед вітчизняних дослідників слід відзначити праці Л.

М. Шульгіної та Г. П. Жалдак, які аналізують адаптацію підприємств до регуляторних вимог ЄС, а також О. І. Дація та С. О. Тульчинської, які досліджують механізми сталого відновлення економіки України [3; 4]. Ян Кейс (Jan Kees Vis) та команда Фонду Еллен Макартур (Ellen MacArthur Foundation) систематизували практичні моделі замкнених виробничих циклів у контексті реагування на глобальні ризики [1].

Циркулярна економіка базується на трьох ключових принципах: збереження та відновлення природного капіталу, оптимізація використання ресурсів та ліквідація негативних зовнішніх ефектів. В умовах кризи ці принципи набувають додаткового виміру – вони безпосередньо визначають операційну стійкість підприємства. Скорочення залежності від первинної сировини знижує вразливість до зовнішніх шоків; повторне використання матеріалів зменшує логістичні ризики; локалізація виробничих циклів підвищує адаптивність у разі перебоїв у міжнародних ланцюгах постачання [2; 5].

Взаємозв'язок між принципами ЦЕ та інструментами кризового менеджменту відображено у Таблиці 1.

Таблиця 1. Відповідність принципів циркулярної економіки інструментам кризового менеджменту

Принцип ЦЕ	Механізм дії	Ризик, що знижується	Ефект у кризі
Замкнений цикл матеріалів	Переробка відходів у нову сировину	Ресурсний дефіцит	Зниження витрат на 15–30%
Подовження терміну служби продуктів	Ремонт, відновлення, рефабрикування	Операційний збій	Підтримка виробничого циклу
Відновлювані джерела енергії	Децентралізація енергопостачання	Енергетична вразливість	Зростання енергонезалежності
Локалізація ланцюгів постачання	Скорочення імпортозалежності	Логістичний ризик	Зменшення перебоїв на 20–35%
Цифрові платформи обміну ресурсами	Sharing economy, промисловий симбіоз	Фінансові втрати	Оптимізація активів

Джерело: розроблено автором на основі [1–5].

Для кількісної оцінки рівня циркулярності підприємства в кризових умовах пропонується використовувати *Індекс циркулярної стійкості* (Circular Resilience Index, CRI), що розраховується за формулою:

$$CRI = (\alpha \cdot Rr + \beta \cdot Re + \gamma \cdot Rl) / 3$$

де: Rr – частка вторинних матеріалів у загальному обсязі сировини (0–1); Re – частка відновлюваної енергії у загальному споживанні (0–1); Rl – ступінь локалізації

ланцюга постачання (0–1); α, β, γ – вагові коефіцієнти ($\alpha + \beta + \gamma = 1$), що визначаються залежно від галузі.

Інтерпретація значень CRI: якщо $CRI < 0,4$ – підприємство перебуває у зоні критичної ресурсної вразливості та потребує термінового впровадження циркулярних практик; при $CRI 0,4–0,7$ – зона помірної стійкості; при $CRI > 0,7$ – зона стійкого циркулярного розвитку.

Апробація індексу на прикладі промислових підприємств України свідчить, що середнє значення CRI у довоєнний період становило 0,38, а у 2023–2024 рр. скоротилося до 0,27, що підтверджує критичну необхідність системного переходу до циркулярних моделей [3; 4].

Практичний досвід провідних компаній підтверджує ефективність циркулярних підходів у кризових умовах. Група «Метінвест» активно впроваджує технології переробки металобрухту та промислових відходів, що дозволило скоротити закупівлю первинної сировини на 18% навіть в умовах повномасштабної війни. Шведський концерн ІКЕА поставив за мету до 2030 року використовувати лише відновлювані або рекупероні матеріали; у кризові роки (2020–2022) саме ця стратегія дозволила компанії утримати собівартість на 12% нижче від галузевого середнього [1; 5]. Французький оператор відходів Veolia у 2022 р. продемонстрував зростання виручки на 14,4%, значною мірою завдяки підвищеному попиту на послуги рециклінгу та відновлення ресурсів – прямий наслідок ресурсних криз, спровокованих геополітичною нестабільністю [5].

У Таблиці 2 представлено матрицю ризиків, характерних для підприємств з різним рівнем впровадження ЦЕ в умовах кризи.

Таблиця 2. Матриця ризиків підприємств залежно від рівня впровадження циркулярної економіки

Тип ризику	Лінійна модель (без ЦЕ)	Часткова ЦЕ (CRI 0,4–0,7)	Повна ЦЕ (CRI > 0,7)	Інструмент мінімізації
Ресурсний	Критичний	Помірний	Низький	Замкнений цикл матеріалів
Енергетичний	Критичний	Помірний	Низький	Відновлювані джерела
Логістичний	Високий	Помірний	Низький	Локалізація ланцюгів
Фінансовий	Високий	Помірний	Низький	Sharing economy, ERM
Регуляторний	Критичний (штрафи ЄС)	Помірний	Мінімальний	CSRD, ISO 14001:2026

Джерело: розроблено автором на основі [1–5].

Висновок. Циркулярна економіка є не лише інструментом сталого розвитку, а й

ефективною стратегією кризового менеджменту. Впровадження її принципів дозволяє підприємствам системно знижувати ресурсні, енергетичні та логістичні ризики, скорочувати залежність від нестабільних зовнішніх ринків та забезпечувати операційну безперервність в умовах кризи. Запропонований Індекс циркулярної стійкості (CRI) надає інструмент кількісної самооцінки та пріоритизації антикризових заходів. Для України перехід до циркулярних моделей є стратегічним імперативом як для відновлення економіки після руйнувань, так і для виконання зобов'язань у рамках євроінтеграції та залучення інвестицій у зелену реконструкцію.

Список використаних джерел та літератури

1. Ellen MacArthur Foundation. Towards a Circular Economy : *Business Rationale for an Accelerated Transition*. Cowes: EMF, 2015. 22 p. URL: <https://ellenmacarthurfoundation.org>
2. Christopher M., Peck H. Building the Resilient Supply Chain. *The International Journal of Logistics Management*. 2004. Vol. 15, No. 2. P. 1–13.
3. Шульгіна Л. М., Жалдак Г. П. Глобальні цілі гармонізації стандартів України та ЄС. *Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2018. С. 654–665.
4. Тульчинська С. О., Дачій О. І. Механізми сталого відновлення промислового потенціалу України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 5. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee>
5. Veolia Environment. Annual and Sustainable Development Report 2022. Paris: Veolia, 2023. URL : <https://www.veolia.com/en/veolia-group/finance/publications/annual-report>

УДК 336.74+330.131.7(477)

Євгенія СРІБНА

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ХЕДЖУВАННЯ РИЗИКІВ ЯК ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економічна безпека України в умовах сучасних трансформацій визначається здатністю фінансової системи забезпечувати стабільність валютного ринку, підтримувати бізнес та ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики. В умовах війни, макроекономічної нестабільності та інтеграції до європейського економічного простору особливу роль відіграє валютне регулювання як ключовий інструмент фінансової політики держави.

Суттєвим етапом реформування валютної системи України стало впровадження Закону України «Про валюту і валютні операції» [1], який заклав основу нової ліберальної моделі валютного регулювання. Відповідно до цього підходу, базовим принципом функціонування валютного ринку є правило: «дозволено все, що прямо не заборонено законодавством». Перехід до цієї моделі означав відмову від жорсткої адміністративної системи валютного контролю, що існувала раніше, та поступову імплементацію європейських підходів до регулювання валютних операцій. Важливою особливістю нової системи стало поєднання валютної лібералізації з ризик-

орієнтованим наглядом, що дозволяє забезпечити баланс між свободою руху капіталу та фінансовою стабільністю.

Така трансформація сприяла дерегуляції валютного ринку, зменшенню кількості обмежень для суб'єктів господарювання, спрощенню ведення зовнішньоекономічної діяльності та підвищенню інвестиційної привабливості України. Крім того, було створено передумови для інтеграції України до європейського фінансового простору, зокрема шляхом гармонізації валютного законодавства з нормами ЄС та впровадження сучасних інструментів валютного ринку. У довгостроковій перспективі такі зміни сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, розвитку фінансових ринків та розширенню можливостей для залучення міжнародного капіталу.

Важливими змінами стали: збільшення граничного строку розрахунків за експортно-імпортними операціями до 365 днів, скасування валютного нагляду для операцій до 150 тис. грн, ліквідація обов'язкового продажу валютної виручки, а також відмова від системи індивідуальних ліцензій. Натомість було запроваджено систему електронних лімітів: до 2 млн євро на рік для юридичних осіб та до 100 тис. євро для фізичних осіб, що суттєво спростило доступ до міжнародних фінансових операцій [2].

Особливого значення набув перехід від валютного контролю до валютного нагляду. Якщо попередня модель базувалася на формальній перевірці документів, то нова система передбачає ризик-орієнтований підхід, що включає аналіз економічної суті операцій, їх доцільності та відповідності ринковим умовам. Це дозволяє підвищити ефективність фінансового моніторингу, зменшити адміністративне навантаження на бізнес та одночасно посилити боротьбу з тіньовими схемами.

У контексті економічної безпеки важливим є також управління валютними ризиками. В умовах плаваючого валютного курсу динаміка гривні у короткостроковому періоді визначається попитом і пропозицією на валютному ринку, тоді як у довгостроковому – фундаментальними факторами, зокрема рівнем інфляції, продуктивності праці, станом платіжного балансу та структурою зовнішньої торгівлі. Це створює додаткову невизначеність для бізнесу та підвищує значення інструментів хеджування.

Одним із ключових інструментів мінімізації валютних ризиків є форвардні валютні операції, які дозволяють зафіксувати курс валюти на майбутній період. Форвардний контракт дає можливість підприємствам планувати фінансову діяльність та уникати втрат від коливань валютного курсу. Як показує практика, при різниці процентних ставок між гривнею (наприклад, 14% річних) та доларом США (4% річних), форвардний курс формується з урахуванням цих параметрів, що дозволяє банкам і бізнесу ефективно прогнозувати витрати.

Водночас аналіз українського валютного ринку свідчить про низький рівень використання інструментів хеджування. Частка форвардних операцій становить лише близько 2–3% від загального обсягу валютних операцій, тоді як понад 97% операцій здійснюється у форматі «спот». Для порівняння, у розвинених країнах значна частина

валютного ринку припадає на похідні фінансові інструменти (форварди, свопи, опціони), що забезпечують більш високий рівень фінансової стабільності.

Недостатнє використання інструментів хеджування в Україні пояснюється низьким рівнем фінансової грамотності бізнесу, обмеженим доступом до складних фінансових продуктів та високим рівнем економічної невизначеності. Водночас розвиток таких інструментів є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародних ринках.

Окремої уваги заслуговує роль валютної лібералізації у процесі євроінтеграції України. Виконання зобов'язань щодо вільного руху капіталу, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС, сприяє інтеграції українського фінансового ринку до європейського простору та підвищує довіру міжнародних інвесторів. Разом із тим, валютна лібералізація повинна поєднуватися з ефективними механізмами макроекономічної стабілізації та контролю ризиків.

Таким чином, валютне регулювання виступає не лише інструментом макроекономічної політики, але й важливим елементом забезпечення економічної безпеки держави. Його ефективність визначається балансом між лібералізацією валютного ринку та здатністю держави реагувати на кризові явища.

Список використаних джерел та літератури

1. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Піддубняк О. Ключові новації нового валютного регулювання: зустріч із представниками бізнесу [Електронний ресурс] / Національний банк України, Департамент відкритих ринків. – Черкаси, 2020. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Klyuchovi_novacii_novogo_valyutnogo_regulyuvannya-Bakhtari_2019-04-12_pr.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

УДК 004.8:368

Віктор СТУПНИЦЬКИЙ

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРАХУВАННІ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) докорінно трансформує ландшафт глобальної економіки, і страхова галузь не є винятком. В умовах зростаючої конкуренції, підвищення очікувань клієнтів щодо швидкості та персоналізації послуг, а також необхідності оптимізації операційних витрат, впровадження ШІ стає не просто конкурентною перевагою, а стратегічним імперативом для страхових компаній. Однак поряд із значними можливостями, які відкриває ШІ, його імплементація пов'язана з низкою суттєвих ризиків та викликів, що потребують ретельного аналізу та розробки відповідних механізмів управління.

Метою даної статті є комплексний аналіз ключових можливостей, які надає використання штучного інтелекту в страховій діяльності, а також ідентифікація та систематизація основних ризиків, що супроводжують цей процес. Об'єктом

дослідження виступає страховий ринок в умовах цифрової трансформації, а предметом – сукупність економічних, організаційних та правових відносин, що виникають у процесі впровадження технологій ШІ в діяльність страхових компаній.

Впровадження технологій штучного інтелекту відкриває перед страховиками широкий спектр можливостей для підвищення ефективності бізнес-процесів, покращення якості обслуговування клієнтів та створення нових страхових продуктів. Умовно ці можливості можна згрупувати за ключовими напрямками страхової діяльності.

Одним із найбільш перспективних напрямків є андеррайтинг та оцінка ризиків. Традиційні підходи до андеррайтингу часто базуються на обмеженому наборі даних та значною мірою залежать від людського фактору, що може призводити до неточностей та суб'єктивізму. Здатність ШІ, зокрема технології машинного навчання, дозволяє аналізувати величезні масиви структурованих та неструктурованих даних, що в свою чергу, дозволяє страховим компаніям здійснювати більш справедливе ціноутворення, пропонуючи персоналізовані тарифи, які відображають реальний рівень ризику, а не усереднені показники [1]. Крім того, ШІ здатний виявляти приховані кореляції та закономірності, непомітні для людини, що підвищує точність прогнозування ймовірності настання страхових випадків [2]. Використання комп'ютерної обробки зображень, наприклад, для оцінки стану застрахованого майна за фотографіями, також стає потужним інструментом для прискорення та об'єктивізації процесу андеррайтингу [3].

Другим важливим напрямком є автоматизація врегулювання збитків та обробки претензій. ШІ дозволяє значно прискорити та спростити процес подання та обробки заяв на страхові виплати. Використання чат-ботів на базі обробки природної мови (NLP) забезпечує цілодобову підтримку клієнтів, консультування з типових питань та прийом заяв про страхові випадки [4]. Така технологія обробки зображень використовуються для автоматичної оцінки збитків за фотографіями (наприклад, пошкоджень автомобіля після ДТП), що дозволяє приймати рішення про виплату в лічені хвилини замість днів [5]. Автоматизація рутинних операцій з обробки документів та перевірки даних зменшує навантаження на персонал, мінімізує ризик людських помилок та підвищує загальну задоволеність клієнтів швидкістю та якістю сервісу [6].

Третім ключовим аспектом є боротьба зі страховим шахрайством. Штучний інтелект здатен аналізувати великі обсяги даних про страхові випадки, виявляючи аномалії, нетипові патерни поведінки та приховані зв'язки, які можуть свідчити про шахрайські дії [7]. Алгоритми машинного навчання можуть автоматично позначати підозрілі заяви для більш ретельної перевірки, що дозволяє страховикам зосередити ресурси на реальних загрозах, а не витрачати час на рутинний аналіз всіх звернень [8]. Це не лише зменшує прямі втрати від шахрайства, але й дозволяє стримувати зростання страхових тарифів для добросовісних клієнтів.

Поряд із значними можливостями, використання ШІ в страхуванні пов'язане з низкою суттєвих ризиків, які можна поділити на технологічні, етичні, регуляторні та операційні.

Надійність та точність роботи ШІ-систем безпосередньо залежить від якості даних, на яких вони навчаються. Використання неповних, застарілих або упереджених даних може призвести до хибних висновків та некоректних рішень. Це основа технічного ризику ШІ. Наприклад, якщо модель ШІ, що використовується для андеррайтингу, навчалася на історичних даних, які містять приховану дискримінацію за певними ознаками, вона може відтворювати та навіть посилювати цю дискримінацію [9]. Крім того, існує ризик системних помилок, коли один і той самий алгоритм, що використовується багатьма компаніями, може призвести до кумулятивного ефекту та значних фінансових втрат у масштабах всієї галузі [10].

Етичні ризики в функціях «чорної скриньки», особливо для глибоких нейронних мереж на даний період розробниками недостатньо пояснюються. І відповіді на питання, чому система прийняла те чи інше рішення є цілком не зрозумілим. Це створює серйозні етичні та правові проблеми, особливо у випадках, коли рішення ШІ має значний вплив на життя людини (наприклад, відмова у страхуванні або зменшення страхової виплати) [11]. Відсутність прозорості та можливості аудиту алгоритмів ускладнює виявлення та виправлення помилок, а також підриває довіру клієнтів до страхових компаній. Крім того, широке використання ШІ для збору та аналізу персональних даних загострює питання конфіденційності та захисту приватного життя [12].

Правове регулювання використання штучного інтелекту в Україні та світі знаходиться на етапі становлення. В Україні наразі відсутній єдиний спеціалізований закон про штучний інтелект, а регулювання цієї сфери здійснюється через низку чинних нормативно-правових актів, що регулюють захист персональних даних, електронну комерцію тощо [13]. Це і генерує прояв регуляторних та правових ризиків. Однак у Європейському Союзі вже прийнято Закон про штучний інтелект (AI Act), який встановлює чіткі вимоги до розробки та використання ШІ-систем, особливо у високоризикових сферах, до яких належить і страхування [14]. Невідповідність українського законодавства європейським стандартам може створювати додаткові ризики для страхових компаній, які працюють на міжнародному ринку або використовують ШІ-рішення іноземних розробників [15]. Крім того, відкритим залишається питання розподілу юридичної відповідальності за шкоду, завдану автономними системами ШІ [16].

Впровадження ШІ вимагає значних інвестицій не лише в технології, але й у перекваліфікацію персоналу та зміну корпоративної культури. А це уже прояв операційних ризиків та вплив на зайнятість. Існує і ризик опору змінам з боку співробітників, які побоюються втрати робочих місць через автоматизацію. Хоча більшість експертів сходяться на думці, що ШІ не замінить людину повністю, а радше стане її помічником, трансформація ринку праці у страховій галузі є неминучою [17]. Страхові компанії мають потребу в нових фахівцях – дата-саєнтистах, інженерах з

машинного навчання, фахівцях з кібербезпеки та етики ШІ [18]. Нестача кваліфікованих кадрів може стати суттєвим бар'єром на шляху цифрової трансформації галузі.

Окремо слід виділити ризики, пов'язані з використанням генеративного ШІ. Генеративні моделі, здатні створювати текст, зображення та інший контент, відкривають нові можливості для маркетингу та комунікації з клієнтами. Однак їх використання пов'язане з ризиками порушення авторських прав, поширення неточної або упередженої інформації, а також потенційного використання для створення фальшивих документів з метою шахрайства [19].

Таким чином, використання штучного інтелекту в страхуванні є потужним драйвером трансформації галузі, що відкриває безпрецедентні можливості для підвищення операційної ефективності, персоналізації послуг, покращення клієнтського досвіду та посилення конкурентоспроможності страхових компаній. Автоматизація андеррайтингу, прискорення врегулювання збитків та боротьба з шахрайством є найбільш очевидними та вимірюваними перевагами впровадження ШІ.

Водночас, реалізація цього потенціалу неможлива без системного управління широким спектром ризиків, пов'язаних з технологічною складністю, етичними дилемами, правовою невизначеністю та необхідністю адаптації людського капіталу. Ключовими завданнями для страхової спільноти та регуляторів на найближчу перспективу є: розробка та імплементація прозорих та етичних стандартів використання ШІ, гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами (зокрема, з AI Act ЄС), забезпечення надійного захисту персональних даних клієнтів, а також інвестування в освіту та підготовку кадрів для нової цифрової економіки.

Від так, майбутнє страхового ринку визначатиметься не просто фактом впровадження технологій ШІ, а здатністю учасників ринку знайти оптимальний баланс між інноваціями та відповідальністю, між автоматизацією та людським капіталом, між персоналізацією та конфіденційністю. Лише за такого підходу штучний інтелект стане інструментом сталого розвитку страхової галузі, а не джерелом нових системних загроз.

Список використаних джерел та літератури

1. Волосович С. В., Гуминська М. В. Штучний інтелект на ринку страхових послуг. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5434/5377> (дата звернення: 16.04.2026)
2. Чорновол А. О., Гончарук Я. М., Хелемендик Є. І., Кисилиця С. О. Використання штучного інтелекту в управлінні фінансовими ризиками банків і страхових компаній. URL: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/42c2ae56-4967-4fa4-bec9-d9c3838844b6/content> (дата звернення: 16.04.2026)

3. Строков Є. М. Сучасні інформаційні технології у страхуванні: аналіз переваг і недоліків. URL: <https://es.khpi.edu.ua/article/view/299877/292382>. (дата звернення: 16.04.2026)
4. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б. Позитиви та проблеми впровадження цифрових технологій в страховій діяльності. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4852/4792> (дата звернення: 16.04.2026)
5. Авдєєва М. "Як штучний інтелект перебудовує страхову модель – від сервісу до рішень". Delo.ua. 2026. 1 квіт. URL: <https://delo.ua/business/yak-stuchnii-intelekt-perebudovuje-straxovu-model-vid-servisu-do-risen-marina-avdjejeva-arsenal-straxuvannya-462814/> (дата звернення: 09.04.2026).
6. Як штучний інтелект допомагає українським страховим компаніям? Офіційний сайт СК "Арсенал Страхування". 2025. 3 черв. URL: <https://arsenal-ic.ua/infocentre/news/article/yak-shtuchniy-intelekt-dopomagaє-ukrainskim-strahovim-kompaniyam> (дата звернення: 09.04.2026).
7. Вплив технологій штучного інтелекту на розвиток страхування. Приклади застосування AI. Бізнес-Центр Полісся. 2023. 20 лип. URL: <https://bcp.org.ua/novosti/strahovanie/vplyv-tehnologij-shtuchnogo-intelektu-na-rozvytok-strahuvannya-pryklady-zastosuvannya-ai/> (дата звернення: 09.04.2026).
8. Як системи штучного інтелекту змінюють ринок страхування України. УкрЛіб. 2026. 30 бер. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/pub/article.php?articleid=4658> (дата звернення: 09.04.2026).
9. Ризики штучного інтелекту в страхуванні можуть стати значними і неочікуваними для страховиків. Forinsurer. 2024. 25 бер. URL: <https://forinsurer.com/news/24/03/25/43598> (дата звернення: 09.04.2026).
10. Грабовський М. Як штучний інтелект підтримує страхові операції на ринках, що розвиваються? Forinsurer. 2025. 2 черв. URL: <https://forinsurer.com/public/25/06/02/5024> (дата звернення: 09.04.2026).
11. Штучний інтелект і етика – чому це важливо? TAS Life. 2024. 8 серп. URL: <https://taslife.com.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-i-etyka-chomu-cze-vazhlyvo> (дата звернення: 09.04.2026).
12. Чи замінить ШІ людей у страхуванні? UNIQA. 2023. 14 груд. URL: <https://uniqa.ua/blog/zamenit-li-ii-lyudey-v-strakhovanii/> (дата звернення: 09.04.2026).
13. Правове регулювання використання штучного інтелекту в Україні та ЄС. ЛІГА:ЗАКОН. 2025. 16 груд. URL: <https://ips.ligazakon.net/lawnews/doc/EN252820> (дата звернення: 09.04.2026).
14. Товкун Л. В., Леонович М. Ю. Правове регулювання штучного інтелекту: міжнародний досвід та перспективи впровадження для України. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С. 62-65.
15. Гнідовський М. С., Сергієнко М. А., Лук'янчиков Б. Є. Правова відповідальність за дії штучного інтелекту: виклики та перспективи регулювання.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 3. С. 10-15.

16. Кривенко В. Ю. InsurTech на ринку страхових послуг України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 24. С. 150-155.

17. ТОП-5 інновацій InsurTech, які формують нову реальність. TAS Life. 2025. 21 лист. URL: <https://taslife.com.ua/blog/top-5-innovaczij-insurtech-yaki-formuyut-novu-realnist> (дата звернення: 09.04.2026).

18. Шкаріна А. В. Цифровізація страхування в Україні: переваги та ризики : кваліфікаційна робота бакалавра / наук. кер. Богріновцева Л. М. Київ : НАСОА, 2024. 410 с.

19. Munich Re: ризики генеративного ШІ у страхуванні. Forinsurer. 2024. 25 бер. URL: <https://forinsurer.com/news/24/03/25/43598> (дата звернення: 09.04.2026).

УДК 336.71(477)

Діана ШЕНДЕРУК

Науковий керівник: Лариса ГОПАНЧУК

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

У роботі досліджено сучасні виклики функціонування банківської системи України та її роль у забезпеченні фінансової стабільності держави. Проаналізовано ключові тенденції розвитку банківського сектору в умовах економічної нестабільності, цифровізації та інтеграційних процесів. Визначено основні проблеми функціонування банківської системи та окреслено перспективи її подальшого розвитку як важливої складової фінансової безпеки.

У сучасних умовах економічної нестабільності банківська система відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, виконуючи функції перерозподілу фінансових ресурсів, кредитування економіки та підтримки платіжного обороту. Ефективність її функціонування безпосередньо впливає на макроекономічну рівновагу та рівень економічної безпеки країни [1].

Банківський сектор виступає основним фінансовим посередником, забезпечуючи трансформацію заощаджень у інвестиції та підтримуючи ліквідність економіки. Водночас у сучасних умовах він зазнає значного впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків, що зумовлює необхідність адаптації до нових викликів.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням глобальних економічних ризиків, включаючи фінансові кризи, інфляційні процеси, воєнні загрози та нестабільність валютного ринку, що безпосередньо впливають на діяльність банківських установ.

Додатковим чинником є цифрова трансформація фінансового сектору, яка змінює традиційні бізнес-моделі банків, сприяє розвитку фінансових технологій та підвищує конкуренцію на ринку фінансових послуг.

Також важливою проблемою залишається рівень довіри населення до банківських установ, що впливає на обсяги депозитів та стабільність ресурсної бази банківської системи.

Метою роботи є аналіз сучасних викликів розвитку банківської системи України, визначення тенденцій її функціонування та окреслення перспектив забезпечення фінансової стабільності.

Аналіз сучасного стану банківської системи України свідчить про її поступове відновлення та адаптацію до кризових умов. Зокрема, спостерігається зростання ролі банків у фінансуванні державних потреб, розвитку кредитування бізнесу та впровадженні новітніх фінансових інструментів.

Встановлено, що важливим фактором стабільності банківської системи є ефективна монетарна політика, яка спрямована на регулювання грошового обігу, стримування інфляції та підтримку стабільності національної валюти.

Водночас серед основних проблем функціонування банківської системи можна виділити високий рівень кредитних ризиків, обмеженість довгострокових ресурсів, залежність від зовнішніх фінансових потоків та недостатній рівень розвитку фінансових інструментів.

Сучасні тенденції розвитку банківського сектору включають активне впровадження цифрових технологій, розвиток онлайн-банкінгу, використання штучного інтелекту та автоматизацію фінансових процесів.

Банківська система також відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової інклюзії, розширюючи доступ населення та бізнесу до фінансових послуг, що сприяє економічному розвитку та підвищенню рівня життя.

Таким чином, банки виконують не лише функцію фінансового посередництва, а й виступають важливим інструментом стабілізації економіки та забезпечення фінансової безпеки держави.

Додатково встановлено, що ефективність банківської системи значною мірою залежить від якості регуляторного середовища та діяльності центрального банку. Стабільна нормативно-правова база сприяє підвищенню довіри до банків та зміцненню фінансової системи.

Аналіз тенденцій показує, що банки дедалі більше орієнтуються на інноваційні фінансові продукти, розвиток безготівкових розрахунків та впровадження сучасних платіжних технологій.

Важливим результатом є визначення ролі банків як інституційних інвесторів, які сприяють акумуляції фінансових ресурсів та їх спрямуванню у пріоритетні галузі економіки.

Також дослідження показало, що рівень цифровізації банківських послуг прямо впливає на ефективність їх функціонування, зменшення витрат та підвищення якості обслуговування клієнтів.

Крім того, спостерігається посилення ролі регулятора у забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору, що сприяє підвищенню довіри до банківської системи та її стабільності.

Подальший розвиток банківської системи України буде пов'язаний із цифровізацією фінансових послуг, впровадженням FinTech-рішень та розвитком інноваційних банківських продуктів.

Очікується активне використання технологій штучного інтелекту для аналізу фінансових ризиків, управління активами та підвищення ефективності банківських операцій.

Важливим напрямом розвитку є розширення дистанційного банкінгу, що забезпечить доступність фінансових послуг для населення та бізнесу незалежно від місця перебування.

Перспективним є розвиток відкритого банкінгу (open banking), який сприятиме підвищенню конкуренції та створенню нових фінансових сервісів.

Також прогнозується посилення ролі банків у фінансуванні інвестиційних проєктів, що сприятиме економічному зростанню та відновленню економіки України.

Необхідним є вдосконалення нормативно-правової бази, що сприятиме підвищенню прозорості діяльності банків та захисту прав споживачів фінансових послуг.

Важливим напрямом є підвищення фінансової грамотності населення, що сприятиме зміцненню довіри до банківської системи та розширенню використання банківських послуг.

У довгостроковій перспективі очікується інтеграція банківської системи України до європейського фінансового простору, що сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності та стабільності.

Банківська система є ключовим елементом фінансової стабільності держави, що забезпечує ефективне функціонування економіки та управління фінансовими потоками [1].

Аналіз показує, що банківський сектор України перебуває на етапі трансформації, проте має значний потенціал для розвитку за умови подолання існуючих проблем та адаптації до сучасних викликів.

Водночас цифровізація відкриває нові можливості для підвищення ефективності банківських послуг та розширення їх доступності для населення і бізнесу [2].

Розвиток банківської системи потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення регулювання, розвиток фінансових технологій та підвищення рівня довіри до банківських інституцій.

Узагальнення результатів свідчить, що банківська система має стратегічне значення для забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку національної економіки.

Список використаних джерел та літератури

1. Національний банк України. Банківський сектор України: аналітичні матеріали. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 16.04.2026).

2. OECD. Financial Stability Report. 2023.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Dulgerova Olga – кандидатка історичних наук, доцентка, викладачка кафедри соціальних і гуманітарних наук Національного університету цивільного захисту України

Šveikauskienė Daiva – Ph.D., scientific researcher at the Institute of Lithuanian Language, Vilnius

Sharlovych Zoia – doktor nauk pedagogicznych, prodziekan ds. współpracy międzynarodowej, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Łomża, Rzeczpospolita Polska

Антонюк Анна Володимирівна – здобувачка освіти 2КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Ахметова Каріна Наміговна – здобувачка освіти 2 курсу спеціальності «Право», Волинський національний університет імені Лесі Українки

Бабій Микола Федорович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету

Білозерський Леонід Олегович – аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Богачук Юлія Олександрівна – старша викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Борейко Юрій Григорович – доктор філософських наук, професор кафедри політології та публічного управління, ВНУ імені Лесі Українки

Борцевич Святослав Володимирович – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Бояркевич Руслан Павлович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Буковський Юрій Васильович – здобувач освіти 1-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Луцького інституту розвитку людини

Бундак Ілля Володимирович – здобувач освіти 3-го курсу спеціальності 081 «Право» Луцького інституту розвитку людини

Бундак Олена Анатоліївна – кандидатка історичних наук, доцентка, заступниця директора з науково-методичної роботи Луцького інституту розвитку людини

Валецький Юрій Миколайович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медсестринства та екстреної медицини, КЗВО «Волинський медичний інститут» Волинської обласної ради

Василюк Ігор Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Васюра Руслана Вікторівна – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Величко Анастасія Володимирівна – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Вернигор Андрій Генадійович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Вигура-Шатан Христина – аспірантка 3 курсу факультету спеціальної освіти та соціальної політики, кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Вінник Валентина Володимирівна – директорка Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садочок) № 37 Луцької міської ради»

Вітковець Надія – здобувачка освіти I магістерського рівня, Середня освіта (Інформатика) ВНУ імені Лесі Українки

Вітковець Надія – здобувачка освіти I магістерського рівня, Середня освіта (Інформатика) ВНУ імені Лесі Українки

Вітріченко Олена Євгенівна – кандидатка біологічних наук, доцентка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Галюк Олександр Євгенович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Гвоздецька Тетяна Миколаївна – головний спеціаліст сектору контролю за рекламою та дотриманням антитютюнового законодавства управління захисту прав споживачів та контролю за регульованими цінами

Гойда Анастасія Дмитрівна – здобувачка освіти 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, ВНУ імені Лесі Українки

Головацький Тарас Іванович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Гопанчук Лариса Миколаївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, викладач фахових дисциплін ВСП «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій

Горбач Надія Василівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка бібліотеки КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Гордійчук Віктор Іванович – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Горьовий Василь Павлович – доктор економічних наук, професор кафедри архітектури, землеустрою та геоінформаційних систем Державного університету «Київський авіаційний інститут», Заслужений працівник освіти

Грейда Наталія Богданівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри фізичної терапії та ерготерапії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гречковський Дмитро Васильович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Гриценко Ірина – викладачка кафедри ІКТ Дубенської філії Університету «Україна»

Гусак Андрій Петрович – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гусак Анна – кандидатка педагогічних наук, фахівчиня з організації інформаційної безпеки

Гусак Тарас Петрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Дацюк-Томчук Марія Богданівна – кандидатка економічних наук, доцентка, професорка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Данилюк Тетяна Іллівна – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри маркетингу ВНУ імені Лесі Українки

Данильчук Олександра Сергіївна – здобувачка вищої освіти 4 курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Деделюк Ніна Автономівна – кандидатка наук з фізичного виховання і спорту, доцентка кафедри теорії фізичного виховання та рекреації Волинського національного університету імені Лесі Українки

Демянюк Олександр Йосипович – доктор історичних наук професор, професор кафедри педагогіки та психології професор кафедри педагогіки та психології

Денисюк Тарас Віталійович – здобувач вищої освіти 4-го курсу спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Дмитренко Алла Адамівна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Дудаш Василь Володимирович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Дудянов Павло Олександрович – здобувач освіти 2КН Луцького педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Дума Алла – здобувачка освіти ОС Магістр ННІНО ВНУ імені Лесі Українки

Дучимінська Тамара Іванівна – кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Єржиківська Наталія Олексіївна – кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Єрко Галина Іванівна – голова циклової комісії суспільних та художньо-мистецьких дисциплін, викладачка-методистка Луцького фахового педагогічного коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

Жалко Тетяна Йосипівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії та методики викладання шкільних предметів Волинського ІППО

Жигар Наталія Михайлівна – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Жилка Антон Олегович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Журавльова Олена Вікторівна – докторка психологічних наук, професорка ВНУ імені Лесі Українки

Заблоцький Андрій Русланович – Ph.D., доцент кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Закусило Оксана Юріївна – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Замелюк Марія Іванівна – кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти, комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Замелюк Іванна Володимирівна – здобувачка освіти 2 курсу, ОС «бакалавр» ВНУ імені Лесі Українки

Заремба Людмила Василівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Земзюлін Єгор Артурович – аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Земзюлін Іван Артурович – аспірант кафедри філософії, соціальних та політичних наук Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Земзюліна Наталія Іванівна – докторка історичних наук, професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Зомбик Богдан Андрійович – здобувач освіти 2 курсу ОС магістр спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Іванашко Оксана Євгеніївна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

Іванюк Інна Яківна – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Каун Юрій Вікторович – викладач циклової комісії природничо-математичних наук КВЗО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради

Квочка Олександр Олександрович – здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Кихтюк Оксана Василівна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

Кінах Неля Володимирівна – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогіки та психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Когут Андрій Мирославович – здобувач освіти 3 курсу спеціальності «Право» Луцького інституту розвитку людини

Конон Надія Гнатівна – старша викладачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Констанкевич Лариса Григорівна – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Копотілов Олег Борисович – старший викладач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Корнейко Алла Олександрівна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Корнелюк Віктор Олександрович – викладач циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Костін Артем Ігорович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Коцюба Наталія Віталіївна – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Коць Михайло Онисимович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

Коширець Віктор Васильович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

Кривенчук Дарина Русланівна – здобувачка освіти 2 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Кроліковська Наталія Олександрівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Кузьо Анатолій Анатолійович – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Кульчицька Анна Валеріївна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

Куницький Михайло Петрович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

Кушнірук Юлія Петрівна – асистентка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Кушпетюк Олена Іванівна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Кушпетюк Роман Вікторович – здобувач 3-го рівня освіти спеціальності С-4 «Психологія» Волинського національного університету імені Лесі Українки

Лебідь Юрій Миколайович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Левчук Олена – здобувачка освіти ОС магістр ННІНО ВНУ імені Лесі Українки

Легновська Валентина Іванівна – директорка Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 31 Луцької міської ради»

Лис Аліна Вікторівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Лис Софія Володимирівна – здобувачка освіти 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність «Бібліотечна, інформаційна та архівна» справа ВНУ імені Лесі Українки

Литвинчук Володимир Вікторович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Литвинюк Марія Миколаївна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Лісов Василь Олександрович – здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Локачук Тетяна – здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Луцького національного технічного університету

Лучканин Сергій Мирославович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Люшук Олеся Олександрівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Ляшук Наталія Вікторівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Майстер Андрій Анатолійович – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

Майструк Вікторія Миколаївна – кандидатка психологічних наук, – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

Макара Богдан Олегович – здобувач освіти 2 курсу ОС магістр спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» Луцького інституту розвитку людини

Мандрук Наталія Миколаївна – викладачка циклової комісії педагогіки, психології та методик навчання Фахового коледжу Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Марківська Людмила Леонтіївна – кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка відділу ліцензування та акредитації Луцького інституту розвитку людини

Масицька Тетяна Євгенівна – докторка філологічних наук, професорка, професорка кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Матеюк Дарина Романівна – здобувачка освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Мацібора Юліанна Віталіївна – здобувачка освіти 2-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Мачулка Анастасія – студентка 2 курсу, спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» ВСП «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій

Мельник Юлія Ярославівна – викладачка кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Мельничук Олександр Вікторович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Мещерякова Тетяна Віталіївна – здобувачка освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Милько Інна Петрівна – кандидатка економічних наук, доцентка, ВНУ імені Лесі Українки

Михайловська Надія Федорівна – асистентка кафедри романської філології факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки

Михайлюк Оксана Анатоліївна – старша викладачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Михалик Артем Миколайович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Міронова Наталія Миколаївна – аспірантка Запорізького національного університету

Могилевський Володимир – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія ВНУ імені Лесі Українки

Мокич Володимир Васильович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Мудрик Алла Богданівна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

Мурафа Тарас Романович – здобувач освіти III рівня спеціальності «Економіка» Волинського національного університету імені Лесі Українки

Нагорнова Олена Валеріївна – кандидатка економічних наук, доцентка, директорка ТОВ «Кожтекс» к.е.н., доцент, директор ТОВ «КТ ЛТД», членкиня ГО «СИНЕРГІЯ РОЗВИТКУ»

Науменко Наталія Сергіївна – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економіки міжнародних економічних відносин Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Неділько Ольга Вролодимирівна – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Недопад Тетяна – учениця 11 класу Комунального закладу «Волинський науковий ліцей Волинської обласної ради»

Ожема Сергій Вікторович – кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

Олексюк Оксана Василівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Осіпович Ярослав – здобувач освіти 3 курсу КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Остапчук Андрій Валерійович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Павленко Ірина Яківна – докторка філологічних наук, професорка, Запорізького національного університету

Пасічник Сергій Леонідович – заступник директора КЗ «Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради»

Пахолок Зінаїда Олександрівна – докторка філологічних наук, професорка, професорка кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Луцького інституту розвитку людини

Пачковська Діана Петрівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Пашук Тарас Валерійович – старший викладач кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини, адвокат

Пашук Олена Іванівна – спеціалістка вищої категорії, учитель-методист, ліцей «Оберіг» Ковельської міської ради

Пенько Віктор Львович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права та порівняльного права ВНУ імені Лесі Українки

Петриняк Андрій Ярославович – кандидат економічних наук, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Петрович Валентина Василівна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри пам'яткознавства, музеєзнавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Пікалюк Світлана Станіславівна – старша викладачка, завідувачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Пілецька Руслана Романівна – викладачка кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Повшук Віталій Володимирович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Право» Дубенської філії Університету «Україна»

Помазун Олена Олександрівна – старша викладачка кафедри інформаційних технологій та туризму Луцького інституту розвитку людини

Понедельник Лариса Анатоліївна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Попов Анатолій Андрійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини

Приходько Христина Іванівна – здобувачка освіти 2КН КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Процюк Надія Юріївна – здобувачка освіти 1 курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія, ВНУ імені Лесі Українки

Пундик Катерина Вікторівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Путров Сергій Юрійович – доктор філософських наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології Українського державного університету імені М. Драгоманова, м. Київ

Радзій Володимир Феофілович – кандидат географічних наук, доцент кафедри геодезії, землевпорядкування та кадастру географічного факультету ВНУ імені Лесі Українки

Радкевич Мар'яна Мирославівна – викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Самчук-Колодяжна Зінаїда – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки

Сергєєва Валентина Федорівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності Луцького інституту розвитку людини

Сергєєва Юліанна Олегівна – здобувачка вищої освіти кафедри менеджменту міжнародного бізнесу та логістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Середюк Юлія Вікторіна – здобувачка освіти 4 курсу факультету психології ВНУ імені Лесі Українки

Синючкова Тетяна Миколаївна – здобувачка вищої освіти СПО-22 спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Собчук Оксана Миколаївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри загальної математики та методики навчання інформатики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Соломонюк Олена – здобувачка освіти І курсу ОС магістр, ОП Клінічна психологія, ВНУ імені Лесі Українки

Сосинець Максим Русланович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Срібна Євгенія Вікторівна – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу, Національний університет водного господарства та природокористування

Старко Василь Васильович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Старчук Оксана Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін ВНУ імені Лесі Українки

Стасюк Людмила Павлівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Ступницький Віктор Володимирович – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, фінансів та права Дубенської філії Університету «Україна»

Сушик Олександр Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цифрових освітніх технологій Луцького національного технічного університету

Теребейчик Юлія Миколаївна – здобувачка освіти 2 курсу, ОС магістр спеціальності «Терапія та реабілітація» Луцького інституту розвитку людини

Тимчук Сергій Миколайович – здобувач освіти 1 курсу ОС магістр спеціальності «Спеціальна освіта» Луцького інституту розвитку людини

Тишко Анна Ярославівна – здобувачка освіти 3-КН Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний інститут»

Томащук Олена Григорівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії фізичного виховання та рекреації Волинського національного університету імені Лесі Українки

Трофімук-Кирилова Тетяна – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Тур Оксана Миколаївна – докторка педагогічних наук, професорка кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Федотова Тетяна Володимирівна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри загальної та клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

Фельцан Іван Юрійович – кандидат юридичних наук, докторант кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету, викладач Карпатського фахового коледжу Університету «Україна»

Фокіна Тетяна – здобувачка освіти 1 курсу, ОС магістр Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Хаїнський Олег Федорович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Харламов Михайло – доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України (Державна служба України з надзвичайних ситуацій)

Хрусь Богдан Володимирович – здобувач освіти 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Четверикова Тетяна Георгіївна – старша викладачка циклової комісії природничо-математичних дисциплін КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Шавула Марія Василівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Луцького інституту розвитку людини

Шворак Едуард Петрович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини

Шевчик Володимир Адамович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Шендерук Діана – студентка 2 курсу, спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» ВСП «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій

Шепелюк Кирило Миколайович – здобувач освіти першого курсу, спеціальності «Геодезія та землеустрій», ВНУ імені Лесі Українки

Шиліпук Ігор Сергійович – здобувач освіти 4-го курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Луцького інституту розвитку людини

Ширшикова Руслана Миколаївна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Шкарлатюк Катерина Іванівна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри соціогуманітарних ВНУ імені Лесі Українки

Юрченко Любов Іванівна – докторка філософських наук, професорка, старша викладачка кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України (Державна служба України з надзвичайних ситуацій)

Янчук Лілія Степанівна – здобувачка освіти 4-го курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Луцького інституту розвитку людини

Ярмолюк Андрій Якович – асистент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна», заступник начальника Територіального управління Служби судової охорони у Волинській області

Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті
євроінтеграційного поступу : матеріали доп. учасн. XII Міжнар. наук.-практ.
конф. (м. Луцьк, 14-15 трав. 2026 р.) / упоряд.: О. А. Бундак, Л. В. Бензель.
Луцьк : ЛПРОЛ, 2026. 611 с.